

Muratorius, Anecdotorum Latinorum t. II.

Fortunatus hic memoratus alius a Fortunato non est, quem infula Pictaviensis Ecclesiæ, quem Christianæ poetices ornamenta, æternitate donarunt: plura ab eo profecta ingenii ac eruditionis monumenta ad nostram usque ætatem servata sunt non sine magna illius commendatione, quod barbaris

A omnino temporibus æquales alios scriptores superaverit.

Gulielmus Cave, in Historia literaria Scriptorum ecclesiasticorum, Coloniae, Allobrog., in sæc. Eutychemo.

Multa conscripsit (Fortunatus) partim poetica, partim historica. Vim illius poeticam sic dilaudat Barthius, Adv. l. iv, c. 3. *Mazimi ingenii vates, etc.*

VENANTII HON. CLEM. FORTUNATI

PICTAVIENSIS EPISCOPI

OPERUM OMNIUM

PARS PRIMA,

BROWERIANAM EDITIONEM COMPLECTENS.

MISCELLANEA.

Prologus.

DOMNO * SANCTO ET DOTE MÉRITORUM SACRIS ALTARIBUS ASCITO PARITER, ET EDUCTO,
GREGORIO PAPÆ ^b FORTUNATUS.

[Fortunatus Gregorio, Turonensi antistiti, qui magnopere a se contenderat et adjuraverat ut carmina sua in unum collecta volumen ederet, hac se epistola excusat, et imperitium suam ac negotia præterdit, quibus distentus eadem minus perpolire potuerat. Ad extremum cedit poscenti, et ejus in se benevolentiam ac voluntatem graviolem declarat fuisse, quam timorem suum et verecundiam. Data occasione, iter quod ex Italia in Galliam contenderat describit.]

Acuminum suorum luculenta veteris ætatis ingenia ^B claris * operibus celebratura, ac posteris stupore coram ^c qui, natura fervidi, curatura fulgidi, usu ^d atriti, ausu securi, ore facundi, more festivi, præ-

laudanda, reliquere vestigia: certe illi inventione providi, partitione serii, distributione librati, epilo-

* In exemplari Calaritano sic legitur hic titulus: *Viro apostolico et prædicando papæ*; ex Brow.

^b Hæc epistola, quæ Operibus Fortunati præfigitur, dedicatoriæ locum habet. Scribitur eadem ad Gregorium, pontificem Turonensem, amicissimum ipsius Fortunati, ut hujus in Vita diximus, n. 67 et seq. Nonnulli, titulo decepti, opinati sunt hunc esse Magnum Gregorium, Rom. pontificem, in primis a veritate aberrantes. Nam ut præteream aliunde non constare ullam cum Fortunato et Gregorio M. amicitie necessitudinem, aut litterarum usum intercessisse, cum e contra tantam amicitie conjunctionem et vitæ totius consuetudinem eidem cum Gregorio Turonensi interfuisse certum omnino sit, a quo ad scribendum sæpius extimulatum se fuisse profiteatur, sive potius invitatum amicitie ipsius jure, ac nomine, ut illud etiam præteream, Gregorium M. pene extremo Vitæ Fortunati tempore Romanam sedem conscendisse et tenuisse, certe obstestatio qua Gregorius adjurat Fortunatum sub *testificatione divini mysterii, et splendore virtutum beatissimi Martini*, ut scripta a se poemata ederet, satis declarat eum qui sic adjurabat, non Rom. pontificem, sed Turonensem fuisse.

Neque vero insolens erat iis temporibus ut aliarum quoque Ecclesiarum episcopi, præter sum. pontificem, papæ nomine decorarentur, quin et apostu-

lici nominarentur, ut satis ostendit ipsius Fortunati epistola, qua scribens ad Euphronium, episcopum item Turonensem, sic incipit: *Damno sancto et meritis apostolico domno, et duplici Patri Euphronio papæ Fortunatus.*

^C Quamvis autem sedes omnes episcopales apostolicæ nominarentur, cum id tamen simpliciter et absolute enuntiabatur, quin privatæ Ecclesiæ, aut sedis, vel episcopi nomen adderetur, Rom. pontifex solebat indicari. Ita Charibertus rex cum ad eum Nuncupatus presbyter venisset, Leontii, Burdegalensis episcopi, ejusque comprovincialium nomine, atque ita eundem salutasset: *Sedes apostolica eminentiæ tuæ salutem mitti uberrimam*, respondit rex: *Nunquid Romanam adisti urbem, ut papæ illius nobis salutem deferat?* ut refert Gregorius Turon., lib. iv. Hist. Franc., cap. 26. Atque ut Rom. sedes per excellentiam sedes apostolica nominabatur, usu apud Francos recepto, ita papæ nomen per autonomasiam Rom. pontifici tribuebatur. Sed de his plura Coingtius, ad an. 562, n. 10 et 11. Hæc autem epistola ad Gregor. Turon. desideratur in Ven. Edit

^c Deest eorum in duob. Codd. Vat.

^d In duob. Codd. Vat., usu triti, ausu securior^e freti, vel potius, ausu securi, ore freti.

* In uno Codd. Vat., operibus celebrata.

gorum calce jucundi, colæ ^a fonte proflii, commate ^A succiso venusti, tropis, paradigmis, ^b periodicis, epicherematibus coronati pariter et ^c cothurnati, tale sui canentes dederunt specimen, ut adhuc nostro tempore quasi sibi posthumi vivere credantur, et si non carne, vel carmine. Quibus ^d licet sors [mors] finem tulerit, tamen cum dicta ^e permanent, vivacis memoriæ de mortuis aliquid mors reliquit, nec totam usquequam sepelivit in tumulo, cui restat liberum et vel lingua vivat in mundo, hoc nesciens avara mors auferre cum funere, quod per ora viventium defunctum ^f videt ^g currere si non pede, poemate. In hoc tamen melius superata mors invida, si sermone senserit, et mercede se bis victam. Sed sicut hi quos clara linguæ jactat lux illustres, quorum dicta celari fuerat aperte damnum ^h pati, et qui ^B pomposæ facundiæ florulenta germina nisi misissent in publicum, fecerant peculatum ⁱ, merito famæ radios per quæque traxerunt, ut peragrantes omnia, quæcunque magis ^j carmine loca innotescerent, laus augetur, ita sit eis consultius, si occultantur taciti, qui fastidiri poterunt ^k revelati. Nec tantum [tam] exprobrabile est nesciri, quod horreat, quam patere ^l quod urat; minorisque dispendii celata videatur inscilia quam prolata, quia illic obstat pudor, ne prodatur notitia, hic audacia proditur, ut ingerat notam. Unde, vir apostolice prædicande papa Gregori, quia ^m

^a Calarit., *scholæ*, ut refert Browerus. *Cola vero fit, cum sententia sensum præstat, sed adhuc aliquid de sententiæ plenitudine superest, et mediam distinctionem vocamus, quod punctum ad mediam litteram ponimus.* Papias, ms. Bitur., apud Duffres.

^b Hæc vox *periodis* deest in uno Cod. Vat.

^c Unus Cod. Vat., *pariter et Cothurni.*

^d Unus Cod. Vat., *quos licet sine tulerit.* Alius, *quos licet t sors sine tulerit.*

^e Edit. Paris., *eorum dicta.*

^f Unus Codd. Vat., *defunctos videt currere.*

^g Edit. Paris. *defunctus videtur.*

^h Unus ms. Cod. Vat., *quo fuerat damnatum pati, dicta celari; alius, quorum fuerat aperte damnatum ce.; tertius, facta celari.*

ⁱ Edit. Paris., *abditum fecerant peculium.*

^j Duo Codd. Vat., *quidquid magis carmina; tertius, quidquid magis carmine locis innotescerent.*

^k Unus Cod. Vat., *potuerunt revelati.*

^l Tres mss. Codd. Vat., *quam patesci.*

^m Tres mss. Codd. Vat., *viritim.*

ⁿ Tres mss. Codd. Vat., *impos.*

^o Athesis, et Brinta, quæ et Medoacus minor appellatur, ab Alpibus Rheticis exortit fluvii, in sinum Adriaticum, per diversa ostia illabuntur.

^p Plavis fluvius, ultra Altinum, et Tarvisium, et proximis montibus præcipiti cursu delabitur, tum æquali lumine in sinum Venetum se evolvit.

^q Liguentia flumen est ultra Opitergium, Tarvisinum agrum a Forojulensi provincia dividens.

^r Tiliamentum, annis in Venetorum Carnorumque finibus, de quo Cluver. In Ital. antiqua.

^s Cluverius, Ital. antiquæ lib. 1, c. 20, animalverit Alpes Noricas non recte a Fortunato et Paulo Diacono Alpes Julias nominari, cum hæc, inquit, apud Fontis Frigidi, *Nauptique amnium fuerint inter Carnos, et Pannoniam.* Censet igitur hoc vocabulum inditum Alpibus Noricis ab hominibus avi posterioris, ex propinqui oppidi nomine, quod *Julium Carnicum* appellabatur, vel ex antiqua inscriptione, quæ exstat in ipsis faucibus Alpium Noricarum, C. Cæsa-

viriliter flagitas, ut quædam ex opusculis imperitiæ meæ tibi transferenda proferrem, nugarum mearum admiror te amore seduci. Quæ cum prolata fuerint, nec mirari poterunt, nec amari. Præsertim quod ego imperitus ^a de Ravena progrediens Padum, Athesim ^o, Brintam, Plavem ^p, Liguentiam ^q, Tiliamentumque ^r tranans per Alpem ^s Juliam pendulus, montanis anfractibus, Drauum ^t, Norico; Oenum ^u Breonis, Liccam ^v Bojaria, Danubium, Alemania, Rhenum, Germania transiens, ac post Musellam ^x, Mosam ^y, Axonam ^z, et Sequanam ^{aa}, Ligerim, et Garomnam, Aquitanicæ maxima fluentia, transmittens, Pyrenæis occurrens, Julio mense nivosis, pene aut equitando, aut dormitando conscripserim. Ubi, inter Barbaros longo tractu gradiens, aut via fessus, aut crapula brumali sub frigore, Musa hortante, nescio gelida magis, an ebria, novus Orpheus lyricus silvæ voces dabam, silva reddebat ^{bb}. Quid inter hæc extensa viatica consulte dici poterit, censor ipse mensura, ubi non urgebat ^{cc} vel metus ex iudice, vel probabat usus ex lege, nec invitabat favor ex comite, nec emendabat lector ex arte? ubi mihi tantumdem valebat raucum gemere, quod cantare, apud quos nihil dispar ^{dd} erat aut stridor anseris, aut cænor oloris; sola sæpe bombicans, barbaros leudos ^{ee} harpa relidebat ^{ff} ut inter illos egomet non musicus poeta, sed muricus, deroso ^a flore carmi-

ris nomine insigni.

^t Drauus fluvius in Norico, seu Alpibus Noricis ortus, in Danubium se evolvit.

^u Oeno, sive, ut Cluverius, C. S. Vind., et Nor., putat esse legendum, Aeno, Vindelicos a Noricis ad Orientem determinabat. Additur *Breonis*, propter Breunos populos, qui illud flumen accolebant, de quibus Plinius, lib. iii, cap. 20. Horum meminit et Tranquil., in Tib., c. 9 et Horat., lib. iv, od. 14. Hinc idem Fortunatus, in Vita sancti Martini, lib. iv, inquit:

Si vacat ire viam; neque te Bajoarius obstat:
Qua vicina sedent Breonum loca, perge per Alpes,
Ingrediens, rapido qua gurgite volvitur Oenus.

^v *Licca Bojaria, seu Lecho*, flumen, de quo Eginardus in Vita Caroli Magni: *Lechus, ait, fluvius Bajoarios ab Alemanis dividit.* In uno Cod. Vat., *Liccam Bavaria.*

^x Mosella fluvius Gallicæ ex Monte Vosego ortus, haud procul ab Araris fontibus per *Mediomatrices, Theodonis villam, Augustam Treverorum, et Confluentia, in Rhenum infuit*, ut legitur in notis ad Auson., edyl. 10, opera Juliani Floridi Can. Carnot. editum.

^y Mosa, Rhenorum inter et Treverorum urbes delatit, utramque dioccesim disjungens. Eadem in Oceanum Germanicum se exonerat.

^z Axona Campanicæ Catalaunensis fluvius est, qui, Suessionibus irrigatis, Isaræ admiscetur juxta oppidum Compendium.

^{aa} Ligeris, vulgo *Loire*, notissimus Gallicæ fluvius; item Sequana, et Garonna, de quibus alias Fortun.

^{bb} Edit. Paris., *silva per Echo reddebat.*

^{cc} Unus Cod. Vat., *ubi me non urgebat.*

^{dd} In uno Cod. Vat., *nihil dispar, aut in alio disparat.*

^{ee} Leudus cantilena est ex Germanico *led*. Fortunatus, lib. vii, cap. 8, eadem voce utitur inquit:

Nos tibi versiculos, dent barbara carmina leudos.
Vide et Tacitum, lib. de Moribus Germanicæ, et Paul. Diaconum, Hist. Longob. lib. 1, cap. 27.

^{ff} In tribus Codd. Vat., *harpa relideus. Relidero*

nis, poema non canerem, sed garrirem, quo residentes auditores, inter acerne pocula salute bibentes insana, Baccho iudice, debaccharent. Quid ibi affabre ^b dictum sit, ubi quis sanus vix creditur, nisi secum pariter ^c insanitur? quo gratulari magis est, si vivere licet, post bibere; de quo convivam thyrscicum, non fatidicum licet exire, sed fatuum, cum quantum ad mei sensus intelligentiam pertinet, quia se pigram non explicat brutæ animæ, ipsa jejunia sunt ebria. Hinc est quod latens opusculum, et si minus videtur ^d famosum ^e, plus est liberum, quia de examinatione ^f non habet quod tam trepidet privatum quam publicum; unde necessarie an-

est repercutere, repulsare. Utitur hac voce alias Fortunatus.

^a *Deroso flore* redditum est ex vetere mss. Galli, *de roseo flore*, ut olium legebatur, expuncto a Brow. Favent huic lectioni et Codd. Vat.

^b Unus Cod. Vat., *quid ibi fabre?*

^c Un. Cod. Vat., *nisi secum insanitur.*

^d In duob. Codd. Vat. *videtur esse famosum.*

^e Edit. Paris., *videtur esse formosum.*

^f Unus Cod. Vat., *quia de examine alius non dabit.*

^g Unus Cod. Vat., *arbitrem idem contentem.*

A gusti sensus ingenium se mensuret censore, quod est mittendum sub iudice. Sed quoniam humilem impulsus alacriter acrius retinentem sub testificatione divini mysterii, et splendore virtutum beatissimi Martini conjurans hortaris sedulo ut contra pudorem meum deducar in publicum, me in meis ^h frivolis arbitro ⁱ, scabrosi operis ignorantiam contentente ^h, quod aliis poscentibus patefacere distuli, obediendo cedo virtuti, hanc saltem obtemperandi vicissitudinem ^l repensurus, ut quia hæc favore magis delegantur ^j, quam iudice, aut tibi tantum ^k innotescantia relegas, aut intimorum auribus amicaliter ^l, quæso, collatura ^m committas ⁿ.

^h Edit. Paris.... *deducam me in publicum, me.... arbitrum.... contentem.*

ⁱ Duo Codd. Vat., *vicissitudinem repensus nisi, mendose.*

^j Duo Codd. Vat., *delectantur.*

^k In uno Cod., *aut tibi tantummodo.*

^l Ibid., *tecum amicaliter.*

^m In uno Cod., *quæso consolatura. Collatura pro conferenda, ut supra, curatura pro curanda. Familiare hoc Fortunato, ut aaimadvertit P. Brow.*

ⁿ Edit. Paris., *rependas.*

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad Vitalem a episcopum Ravennensem.

[Basilicam sancti Andreae, a Vitali, Ravennensi episcopo, ædificatam ac dedicatam, refert hoc carmine. Dedicationis ipsius celebritatem ac singulare populi in Vitalem studium et benevolentiam, commemorat.]

Antistes domini, meritis in sæcula vivens,
Gaudia qui Christi de grege pastor habes,
Cum te Vitalem voluit vocitare vetustas,
Noverat æternum te meruisse diem.

Dignus apostolica præfulgens mente sacerdos,
Qui sacer Andreae tam pia templa locas.

Quam bene pro meritis domini ^b coesedit in aula,
Per quem digna Deo est ædificata domus.

^a Hic Vitalis, etsi minime occurrat in catalogis episcoporum Ravennatum (ut jampridem animadvertit P. Browerus), is certe Ecclesie Ravennensi circa id tempus præfuisse dicendus est, quo Fortunatus Ravennæ degebat, ubi illum aliquandiu vixisse diximus in ejus Vita, num. 47 et seq., cujus Vitalis suasu forte et consilio basilicæ ab eodem exstructæ dedicationem hoc poemate fuerit prosecutus. At Brow. existimat Vitalem Petro seniori sufficiens esse, qui non nisi anno 568 Ravennensis episcopus creatus est; quo jam tempore, ipsius Broweri testimonio, in Galliam pervenerat Fortunatus. De hoc Vitali quid ipse censeam, infra ostendam.

^b Un. Cod. Vat., *cum Domini sedit.* corr.

^c Alius Cod. Vat., *tu facis ipse viam.*

^d Ibid., *prosperitas secunda probat.*

^e P. Browerus opinatur his verbis exarchum indicari qui cum Nomophylace dedicationi basilicæ interfuerit. At cum exarchi nonnisi an. 568 Ravennæ sedere cœperint, quorum primus fuit Longinus, certe exarchus non potuit interesse ecclesie dedicationi, cum adhuc Ravennæ esset Fortunatus; qui an. 565, aut ad summum 566, profectus fuerat in

Sumpsisti a Domino culmen, cui culmina condis,
Qui tibi digna dedit, reddis honore vicem.

C Emicat aula potens, solido perfecta metallo,
Quo sine nocte manet continuata dies.

Invitat locus ipse Deum, sub luce perenni,
Gressibus ut placidis intret anando lares.

Qui loca das populis, Dominum quo semper adorent,
Ut capiant ventiam, tu facis ^e esse [ipse] viam.

Gratia, mens, animus, bonitas, dilectio plebis,
Et gradus, et pietas te dedit esse patrem.

Prosperitas ^d se vestra probat, quæ-gaudia suppleus,
Intulit egregios ad tua vota viros.

Dux ^e nitet hinc armis, præfectus legibus illinc;
Venerunt per quos crescere festa solent.

Galliam, ut ipse Brow. fatetur. (*Nota primæ curæ.*) — Duceam, qui commemoratur a Fortunato, hoc in carmine, interfuisse dedicationi basilicæ S. Andreae, a Vitali Ravennensi exædificatæ, sive restauratæ, Narsetem comitem esse crediderim, qui a Justiniano imp., ut notissimum est, missus in Italiam an. 551, ad Ostrogothos debellandos, Ravennæ residere, et Basilicæ, de qua hic sermo, dedicationi interesse commode potuit. Idem Narses, revocatus Constantinopolim est anno 568 vel 567, uti censet Pagius ad hunc annum: quem excepit Longinus; qui primus missus in Italiam est cum titulo et honore *exarchæ*, et Ravennæ resedit anno, ut videtur, 568, quo Longobardi in Italiam irrupere. Ex quibus intelligitur tempus, quo Narses in Italia vixit, optime congruere cum eo, quo et Fortunatus Ravennæ degebat: quo præsertim existimamus basilicam Ravennensem dedicatam fuisse. Ipse Narses *Dux Italiæ* nominatur a Greg. Turon. l. v. Historiæ Francorum cap. 20: cujus proinde personæ, et dignitati ea conveniunt quæ hic a Fortunato de illo commemorantur: *Dux nitet hinc armis*, etc. (*Secundæ curæ nota.*)

Ne tibi desit honor, populum Deus auxit opimum, A
 Qui vidit sensum hoc voluisse tuum.
 Mysterium fidei complevit vota petendi,
 Felix, cui dominus, quæ cupis, ipsa vehit.
 Plurima divino celebres solemnia dono,
 Atque Dei florens templa locando colas .^a

CAPUT II.

*De templo ^b domni Andree, quod ædificavit Vitalis
 Episcopus Ravennas [Ravennensis].*

[Eandem sancti Andree basilicam ædificatam et
 brevi tempore absolutam fuisse narrat summo Vi-
 talis studio ac liberalitate. Sacras reliquias quibus
 eadem insignis erat recenset.]

Quisquis ad hæc sancti concurris limina templi,
 Si venias supplex, hic prece sumis opem.
 Quam sacer antistes Vitalis condidit arcem,
 Culmine quæ cælo ^c est tempore ducta brevi.
 Fundavit, struxit, dotavit; deinde dicavit,
 Et meruit templi solvere vota sui.

^a Edit. Paris. :

Atque Dei laudes templa colenda loces.

^b In uno Ccd. Vat. legitur sic titulus iste : *Versus
 de templo sancti Andree; ædificavit Vitalis episcopus
 Ravenna.*

^c Duo Codd. Vatic., *culmine quæ Celso.*

^d Maturius atque Sisennus martyres fuere e lo-
 gione *Felici*, dicti martyres Agaunenses, de quibus
 plura infra, lib. II, c. 15.

^e Cl. vir Bacchinius, in agnellum Ravenn., in
 observ. ad Vitam sancti Maximiani, censet Joannem,
 de quo hic Fortunatus, Ravennatem episcopum
 fuisse, illum, qui proxime sedit post Petrum
 Seniore. Ipse Bacchinius insuper opinatur Vitalem,
 a quo Basilicam sancti Andree exædificatam hic
 refert Fortunatus, non quidem episcopum Ravennæ
 fuisse, sed solum Ravennatem patriam, et episco-
 pum *cujuspiam ex diocesis, Ravennati metropoli-
 tæ subjectis, qui et ipse divo Andree eadem egre-
 giam condiderit, dedicavitque, et a metropoli ob-
 tinuit reliquias enarratas, earumque solemnem in suos
 loculos translationem, intervenientibus Ravennatis po-
 puli proceribus, magnaque finitumorum frequentia,
 celebravit.* Eum vero metropolitam, a quo Vitalis
 reliquias, in isto carmine relatas, obtinuit, fuisse ip-
 sum Joannem, qui post Petrum Seniore[m] tenuisse
 sedem Ravennensem legitur.

Verum et ego minime fortasse recusarem in eru-
 ditissimi viri ire sententiam, si aut verisimile vide-
 retur Fortunatum nominasse Vitalem potius ex pa-
 triæ quam ex sedis quam tenebat nomine Ravenna-
 tem episcopum, reclamante totius vetustatis (quan-
 tum ego quidem assequi potui) consuetudine, aut
 ostendi posset hoc poema scriptum fuisse a Fortu-
 nato cum jam degeret in Gallia, quo pervenerat an.
 565, vel ad summum an. 566, ut ostendi in ejusdem
 Vita, num. 26 et seq. Joannes vero, qui sedit post
 Petrum Seniore[m], non rexit Ecclesiam Ravennensem
 ante an. 575, ipso affirmante Bacchinio. At
 profecto credibile non est, præcipue tam procello-
 sis, ac turbidis temporibus, a quoquam amicorum,
 in Italia degentium, compellatum fuisse Fortunatum,
 ut carmen scriberet in dedicationem basilicæ illius,
 præsertim cum ipse ab Italia diu exsul illud secum
 conquereretur, l. VII, c. 11 :

Exsul ab Italia nono puto volvor ab anno,

Littoris Oceani contingente saio.

Tempora tot fugiant, et adhuc per scripta parentem,

Nullus ab exclusis me recreavit apex.

At vero si quis litteris Fortunatum salutare ab-
 sentem debet, is fuisse quispiam ex propinquis ;
 præsertim cum, ut alio loco narrat idem ipse, *Mater*

Quo veneranda pii requiescunt viscera Petri,
 Qui meruit solus clave ligare polos.
 Paulus apostolica simul hæc retinetur in aula,
 Seducitor quondam, qui modo doctor ovat.
 Hanc sacer Andreas propriam sibi vindicat arcem,
 Et cum fratre pio participata regit.
 Hæc sua tecta replet Laurentius igne sereno,
 Cui pia flamma dedit luce perenne diem.
 Vitali domus ista placet, qui vivus arenis
 Defossus meruit perdere mortis iter.
 Sunt loca Martini, qui texit veste tonantem,
 Ne magis algeret, se spoliare dedit.
 Ecce Vigili arx est, quem rustica turba peremit :
 Unde morti voluit, mors magis ipsa fugit.
 Incolit hæc pariter Maturius ^d atque Sisennus :
 B Quos genus atque fides, et tenet una salus.
 Sanctus Alexander felixque Cecilia pollent :
 Quos meritis omnes una corona manet.

^e Hæc bonus antistes, ^f Vitali urgente, Joannes,

*sibi et soror viveret, et longa nepotum series cum
 tamen, exclusi bellorum tumultibus, nihil ad ipsum
 litterarum novem annorum spatio misissent. Deinde
 hoc in carmine Fortun. se non indicat absentem
 esse, quod illi solemne alias fuit, nec absentes com-
 pellat, et eos huic dedicationi interfuisse dicit, qui
 mirum si absens nosse potuit quod interessent.
 Postremo hoc poema tanti non esse videtur, quam-
 obrem ex Gallia in Italiam illud mitteret sive de
 industria, sive invitatus ab aliquo amicorum.*

Quocirca eo sententia propendeo, ut putem hunc
 Vitalem Ravennensem episcopum non alium fuisse
 a Maximiano, qui, an. 546, creatus episcopus Ra-
 vennensis, sedit usque ad an. 553, quique basilicam
 sancti Andree restaurasse ab Agnello Raven. narra-
 tur, ut infra dicitur. Ac cum is [ut refert idem
 Agnellus] venisset Constantinopolim, ut corpus sancti
 Andree auferret, ac Ravennam devehret, nec
 potuisset ab imperatore Constantinop. impetrare,
 barbam de corpore ejusdem sancti Andree secuit,
 ac Ravennam detulit cum aliis pluribus sanctorum
 reliquiis. Neque vero insolens ut unus idemque vir
 et Vitalis et Maximianus appellaretur, præsertim ea
 ætate qua singuli plura sibi nomina usurpabant, ut
 antiadvertimus in Vita Fort., num. 3 et 4. Id au-
 tem ut sentiam, movet in primis ipsius Agnelli testi-
 monium, qui addit Maximianum *ecclesiam beati An-
 dree apostoli cum omni diligentia columnis marmo-
 reis suffulsisse, ablatisque vetustis lignis de nucibus
 proconis decorasse.* Ab eo itaque et dedicationem
 basilicæ sancti Andree celebratam verisimile est, de
 qua hic Fortunatus.

Quod vero attinet ad Joannem, de quo hoc loco
 sermo est, non Ravennensem antistitem, sed Ro-
 manum fuisse crediderim, fortasse hujusce nominis
 tertium, a quo Vitalis, episcopus jam Ravennensis,
 sacra illa Lipsana impetravit, in basilica sancti An-
 dree condenda. Porro id in more fuisse, ut a Rom.
 pontificibus reliquiæ sanctorum ad templa ditanda
 postularentur, satis declarat vetus carmen ab
 Agnello relatum in Vita Joannis episcopi Raven.,
 qui monasterium sanctorum Marci, Marcelli, et
 Felicis exstruxerat : quod carmen, supra val-
 vas dicti monasterii inscriptum, hæc habet inter
 cætera :

Inclita præfulgent sanctorum limina templi

Marci, Marcelli, Felicisque simul.

Pontifices hos Roma cepit, hæc martyr habuit;

Horum Gregorius dat papa reliquias :

Quas petit antistes meritis animoque Joannes;

Parvula pro summa reddere dona parat

^f In uno Cod. Vat., *Vitale urgente, et superscri-
 ptum rogante.*

Condidit egregio viscera sancta loca.
 J nimium felix, æternum in lumen iture,
 Cujus vita suo proficit ista Deo [in studio].

CAPUT III.

De basilica domni Stephani.

[Sancti Stephani, protomartyris, in morte subeunda pro Christo triumphum et gloriam describit: cujus in memoriam Palladius basilicam dedicaverat.]

Gloria celsa pios Domini circumdat amicos,
 Quorum diffusum vivit in orbe decus.
 Pertulit hic martyr pro Christo orientis in axe,
 Ecce sub occasu templa beatus habet.
 Fundatus virtute Dei, de morte triumphans
 Exceptit lapides, cui petra Christus erat.
 Gens Judæa ferox, Stephanum, quem perdere credis, B
 Et si carne, tamen nescit honore mori.
 Ille tenet palmam meritis, tu crimine pœnam,
 Possidet ille polos, tu magis ima petis.
 Hæc sacra Palladius a Levitæ templa locavit
 Unde sibi sciat ^a non peritura donus.

CAPUT IV.

De basilica sancti Martini.

[Basilicam in honorem sancti Martini a Fausto episcopo erectam, et celebrem religionæ, hoc carmine illustrat.]

Enicat aula decens, venerando in culmine ducta,
 Nomine Martini sanctificata Deo.
 Cui vitæ merito fiducia tanta coruscat,
 Ut populis tribuat quod pia vota rogant.
 Exultat hanc Faustus ^c devoto corde sacerdos;
 Reddidit et Domino prospera dona suo ^d.

CAPUT V.

In cellulam sancti Martini, ubi pauperem vestivit, rogante Gregorio episcopo.

[Sancti Martini Turonensis liberalitatem in detrahenda sibi tunica, atque inde vestiendo egeno, celebrat hoc carmine, unaque loci in quo id actum fuerat religionem commendat.]

Qui celerare paras, iter huc deflecte viator,
 Hic locus orantem cautius ire docet.

^a Palladius, episcopus Santonensis, florbat ætate Fortunati, cujus sæpe mentionem facit Greg. Tur. in Hist. Franc. Ipse in basilicam sancti Eutropii, vetustate collapsam, ac pristino decori restitutam, ejusdem sancti pontificis cineres intulerat, ac in loco quem ad id paraverat deposuerat, ut narrat Greg. Turon., lib. 1 de Gloria martyrum, cap. 56. D
 An hic idem ipse fuit a quo Fortunatus basilicam sancti Stephani exstructam fuisse refert in hoc carmine?

At Browerus mavult hunc Palladium fuisse episcopum Bituricensem, cum duo Palladii in catalogo episcop. Bituricensium recenseantur, quorum alter sæculo quarto, alter sæculo quinto floruisse dicitur a Dionys. Sammarth., in Gallia Christiana. Certe Biturigis templum erat vel ætate Greg. Turon., sancti Stephani memoria consecratum, illudque religionæ, ac magnificentia insigne, cujus initia describit idem Greg. lib. 1 Hist. Franc., cap. 29.

^b Aliena manu illatum fuerat, ut refert Brow. exstat ut inde sibi. Ex probatis libris ab ipso repositum, unde sibi sciat. In Venet. Edit., unde tibi servat. Edit. Paris., Unde sibi fat.

^c Greg. Turon., lib. viii Hist. Franc., c. 22, memorat Faustum episcopum Auscensem, qui syuodo

A Exsul enim terris, cœli incola sæpe solebat
 Clausus Martinus hinc aperite polos.
 Æde sub hac habitans, eremi secreta tenebat,
 Per medios populos anachoreta potens.
 Illic, ^e se nudato, tunica vestivit egenum,
 Dum tegit argentem, plus calet ipse fide.
 Tum vili tunica vestitur et ipse sacerdos;
 Processitque inopi tegmine summus honor.
 Qui tamen altaris sacra dum mysteria tractat,
 Signando calicem, signa beata dedit.
 Namque viri sacro de vertice flamma refulsit;
 Ignis et innocui surgit ad astra globus.
 Ac brevibus manicis, fletet ne injuria dextræ,
 Texerunt gemmæ, qua caro nuda fuit.
 Brachia nobilium lapidum fulgore coruscant,
 Inque loco tunicæ pulchra smaragdus erat.
 Quam bene mercatur, qui, dum vestivit egenum,
 Tegmine pro tunicæ brachia gemma tegit.
 Tu quoque, qui cœlis habitas, Martine precator,
 Pro Fortunato ser pia verba Deo.
 Imperiis parere ^f tuis, pie, chare sacerdos,
 Quantum posse valet, plus mihi velle placet.

CAPUT VI.

De basilica sancti Martini.

[Leontii Burdegalensis episcopi, in basilica sancti Martini exstruenda, et Placidinæ, ejus olim uxoris, in eadem ornanda liberalitatem ac religionem commendat; tum loci in quo fuerat illa inædificata amœnitatem describit.]

Qui cupit æterna sociari ^g in sede beatis,
 Hos sibi participes per pia vota facit.
 Nec patitur differre diu, quod oportet agendo,
 Cum bona quæ dederit hæc sua lucra putet.
 Condidit ergo arvis delubra Leontius ^h alma,
 Talibus officiis, intret ut ipse polos.
 Martini meritis et nomine sulca coruscant;
 Quem certum est terris signa dedisse poli.
 Qui lepræ maculas ⁱ medicata per oscula purgans,
 Pacis ab amplexu morbida bella tulit.
 Hæc tamen ingenio sunt ædificata perito,

Matisconensi ^j interfuit an. 585. Hic idem esse videtur de quo hoc in loco Fortunatus.

^d Unus Cod. Vat., prospera dona sua.

^e Sulpicius, dialog. lib. ii, cap. 1, narrat hoc factum contigisse in secretario ecclesiæ: quem in locum se abdere Martinus consueverat, donec in populum prodeundum esset ad rem sacram faciendam. Plura diximus in notis ad Vitam sancti Martini, l. iii.

^f Distichus postremus a superioribus se jungitur a quibusdam cum hoc titulo: *Item ad eundem* Brow. in uno Cod. Vat. legitur cum hoc titulo. *Isti duo versus sunt ad Gregorium.*

^g In uno Cod. Vat., sociare se in sede beatis, corrupte.

^h Leontius, de quo hic Fortunatus, erat episcopus Burdegalensis, vir cum pietate ac virtute animi, tum generis nobilitate clarissimus, satis motus ex carminibus Fortunati, et ex testimoniis Gregorii Turonensis, quæ legere est passim in Hist. Franc. Obiit anno circiter 567, ac proinde non diu superstes fuit post adventum Fortunati in Galliam.

ⁱ Narrat Sulpicius, lib. de Vita sancti Martini, cap. 19, quod Martinus apud Parisios, cum urbis illius portam ingrederetur, obvium habuit virum lepro-

Quo ^a nihil egregius gloria laudis eget.
 Additur ad specimen locus ^b ipse, quod eminent arvis,
 Elatoque jugo, colle tumente, patet :
 Altius educto sub se tenet omnia dorso,
 Et quacunque petit, deliciosa videt :
 A longe veniens, ^c oculo vicinus habetur,
 Jungitur aspectu, dissociante loco.
 Quo fessus rapitur, visu invitante, viator,
 Si pede defecerit ^d, lumine tractus adit.
 Quæ Placidina ^e sacris ornavit culmina velis,
 Atque ^f simul certant, hic facit, illa colit.

CAPUT VII.

In honorem basilicæ sancti Martini, quam ædificaverunt Basilius et Baudegundes [Baudegundis].

[Templum in honorem sancti Martini, a Basilio, et Baudegunde, ejus conjuge, renovatum et restauratum commemorat; aquis quæ ædificii locum obrutam tenebant alio deductis.]

Discite, ^g mortales, terris nihil esse quod obstat
 Cum sacra templa Dei, flumine fixa manent.

sum, horribiliter deformem, eumque osculo sanavit. Faciæ crediderim hoc Martini factum in Basilica Leontii pictura aliqua expressum existisse. Certe id moris fuisse, ut Templi sacris picturis decorarentur, satis fidem nobis facit ipse Fortunatus (ut alios plures omittam) cum alias, tum lib. iv. Vitæ sancti Martini, ubi narrat, oleo lychni, qui ante pictam imaginem sancti Martini in basilica sanctorum Joannis et Pauli Ravenne lucebat, oculorum ægritudine se fuisse sanatum.

^a In duob. Codd. Vat., quo nil egregius, gloria laudis eget quod placet.

^b Idem Fortunatus, cap. 19 et 20 libri hujusce primi, describit villam Verginis, et villam Proemiacum, sitas in agro Burdegulensi, quas Leontius ædificiis exornaverat magnificentissimis. Harum igitur in alterutra verisimile est, hanc sub Patrocinio ac nomine sancti Martini, Turonensis Antistitis, ædem fuisse exstructam præsertim cum hiarum villarum situs, posituram in colle leniter deverso, ac prospicientium amoenissimos agros, ei respondeat loco in quo Basilicam sancti Martini inædificatam fuisse idem Fortunatus hic describit. Quod autem moris fuerit piissimis illius ætatis episcopis villas suas delubris ornare, ac religione quodammodo communitare, satis ostenditur exemplo Nicetii, episcopi Trevirensis, cujus villam describens Fortunatus, sacellum ibi positum declarat aperte hisce verbis, lib. iii, cap. 12 :

Turris ab adverso quæ constitit obvia Clivo,
 Sanctorum locus est, arma tenenda viris.

^c In Cod. Vat., a longe adveniens.

^d Edit. Paris, defuerit; in marg., defecit.

^e Placidina Leontii uxor fuerat, religiosissima ac piissima mulier. Erat illa ex imperatorio genere, ut dicitur infra, cap. 15 hujusce libri.

^f Tres Codd. Vat., et Ven. edit. certantesque simul.

^g In Ven. edit.

Discite, mortales, nihil est quod obstat amanti.

^h Fortunatus in funus hujusce Basili scriptis Epitaphium, quod existit lib. iv, c. 18. Inter cæteras ejus virtutes, religionem quoque ac liberalitatem ejusdem in sacris ædibus ditandis commendat his verbis :

Ecclesias ditans, loca sancta decenter honorans;
 Pauperibus tribuens, dives ad astra subit.

An vero hic fuerit Basilius ille civis Pictaviensis de quo Greg. Turon., Hist. Franc. lib. iv, cap. 46, qui, cum stare a partibus Chilperici, et Mummulum

A Pulchra per angustos ut surgeret aula meatus,
 Et si mons vetuit, præbuit unda locum.
 Ut famularetur Domui vaga limpha supernæ,
 Cursibus antiquas ars nova subdit aquas;
 Cum Baudegunde quo mente Basilius ^h una
 Hoc renovans, prisca reddidit, et auget opus.
 Sic, Martine, tuus honor amplius ubique meretur,
 Ut loca nulla negent, quo ⁱ tibi festa sonant.
 Talibus officiis pacatus, opime sacerdos,
 Quorum ^j vota vides, redde benigne vicem.

CAPUT VIII.

De basilica sancti Vincentii ^k apud Garunnam ^l.

[Sancti Vincentii martyris Aginnensis certamen et gloriam describit. Leontii episcopi Burdegulensis in ejus basilica, sita prope Aginum, ornanda et munienda stanneo tecto, liberalitatem commendat.]

Tempore vita brevis, meritis fit longior almis
 Augustosque dies tendit honore fides.

pro Sigiberto advenientem cum exercitu ab urbis ingressu vellet prohibere, victus ab eodem esse, plane incertum. Eundem fuisse forte conjecturam ex eo aliquam facere possumus, quod lib. iv, c. 18, a Fortunato dicitur in Hispaniam missus fuisse regio nomine, iis verbis :

Hunc consultantem legati sorte frequenter,
 Misit ad Hispanos Gallica cura viros.

Ex quibus constat eam publicis negotiis fungi solitum, et apud suos illustri in loco fuisse. Jam vero si cujusquam erat legatos in Hispaniam mittere, certe id erat maxime Chilperici, qui et Athanagildi, Gothorum in Hispania regis, filiam duxerat uxorem, quamvis infelici nuptiarum exitu, ut retulimus in vita Fortunati, n. 45, et filium suum, Rigunthem, Reccharedo, regi item Hispaniarum, Athanagildi nepoti desponderat; quamvis jam iter in Hispaniam ingressa, ad illas nuptias pervenire haud potuerit. Haud inverisimile itaque Chilpericum usum Basili opera ac diligentia, qui legatione pro se apud Hispanos fungeretur, eundemque pro Chilperici partibus adversus Mummulum stitisset. Certe is regis amor nominatur a Fortunato laud. carmine 18, lib. iv. (*Primæ curæ nota.*) — Reccaredus, ut alibi annotavimus, filius fuit Leuvichildi, seu Leuvigildi, qui Athanagildo patre vita suncto, regnum adeptus fuerat cum Leuva fratre suo, et Leuva morie extincto, totum ipse regnum solus tenuit, ut legitur in epitom. Hist. Franc. n. 63. A Leuvigildo itaque procreati Hermenegildus, qui pro catholico dogmate martyr obiit, a Patre suo interfectus; et Reccaredus, qui paternum regnum adeptus, gentem Wisigothorum in Hispania, ejurata Ariana impietate, ad catholicum de Filii divinitate dogma amplectendum convertit; de quo hic sermo est. (*Secundæ curæ nota.*)

ⁱ In uno Cod. Vat., quod tibi festa sonant.

^j Ibid. deest ultimus versus.

^k Sanctus Vincentius, Aginnensis civitatis martyr fuerat, e Levitarum numero, ut refert Greg. Turon., lib. i de Gloria martyrum, cap. 105. Brow., in notis ad Fortunatum, carpit Baronium, quod is Vincentium Aginnensem cum Vincentio Cæsar-Augustano confuderit, ad an. 561, aperte reclamantibus tam apertis Greg. Turon. et Fortunati ipsius testimoniis. Hic error Baronii vel aliis pluribus communis fuit, qui,

^l Tres Codd. Vat., ultra Garonna, vel Garomnam In Ven. Edit. : De basilica sancti Vincentii tituli de Garonna.

Post finem sine fine manet mens dedit^a Christo,
 Linquens turbam hominum, stat sociata Deo.
 Ilac ope suffultus Vincentius exstat in ævum,
 Gloria martyrii cuius opima viret.
 Vertice succiso, rapuit qui ex morte triumphum,
 Et nova de terris proles ad astra volat.
 Credidit unde necem, sancto dedit hostis honorem,
 Percussorque magis morte perenne jacet.
 Vicerat^b ille miser, hunc si jugulare nequisset;
 Nam abstulit unde capat, contulit inde polum.
 Hujus amore novo pia vota Leontius explens,
 Quo^c sacra membra jacent, stannea tecta dedit.
 Et licet eniteat meritis venerabile templum,
 Attamen ornatum præbuit iste suum.
 Præmia succedant operanti longa salutis,
 Hujus ut obsequiis culmina sancta micent.

CAPUT IX.

De basilica sancti Vincentii Vernemetis [Virnimetis]^d.
 [Basilicam in memoriam sancti Vincentii Aginnensis
 a Leontio positam in loco *Vernemete* vulgo appel-
 lato celebrat, ac malum spiritum ex energumeno
 pulsam ad ejusdem basilicæ dedicationem, refert.]
 Cultoris Domini toto sonus exiit orbe,
 Nec locus est ubi se gloria celsa neget.
 Sed ejus meritum scimus percurrere mundum,
 Hujus ubique viri surgere templa decet.
 Ecce beata nitent Vincenti culmina summi,
 Munere martyrii qui colit astra poli.
 Promptus amore pio, quæ papa Leontius olim
 Condidit, eximio consolidata loco.
 Nomine Vernemetis voluit vocitare vetustas,
 Quod quasi fanum^e ingens Gallica lingua refert.
 Auspicii præmissa fides erat ante^f futura,
 Ut modo celsa domus staret honore Dei.
 Illic etiam sanctus, Domini suffultus amore,
 Virtutis summæ signa tremenda dedit.

qui, decepti nominis similitudine, Vincentium Cæsaraugustanum pro Aginnensi coluere, ac errore latius manante, Basilicæ sub titulo sancti Vincentii Aginnensis olim dedicatæ (ut censent viri eruditi) sensim Vincentium Cæsaraugustanum patronum adeptæ sunt. Vide cl. Ruin., in notis ad Greg. Tur., l. 1 de Gloria martyrum, cap. 105. Lege et Scalig., lib. vi de Emend. temporum.

^a In Ven. Ed., mens reddita Christo.

^b In uno Cod. Vat., vinceret ille miser. In Cod. Vat., Stagnea tecta, item in Ven. Edit.

^c Hæc sancti Vincentii basilica prope Aginum sita erat in loco Pompeiaco dicto, in quo Vincentius, Christum confessus, capite plexus fuerat. Narrat Greg. Turon., lib. vii Hist. Franc., cap. 35, et lib. 1 de Gloria Martyrum, cap. 105, hanc basilicam, a Guntramni militibus fuisse violatam, ut thesauros accolarum illic depositos raperent, hoc eorum facinus continuo ulciscente Numine. Scaliger, lib. vi de emend. temp., opinatur Greg. Turon. ea in re hallucinatam fuisse, qui basilicam illam prope Aginum sitam existimaverit, cum eadem prope Lugdunum Convenarum posita fuerit, quatuor dierum iter ab Aginno distans. Sed Greg. Tur. egregie vindicatur a cl. Ruin., in notis ad caput 35 lib. vii Hist. Franc.

^d Et si ignoremus ubinam vere esset hic locus, Vernemetis vulgo nominatus, facile tamen credimus uspiam in agro Burdegaliensi positum fuisse, cum situs antenitate, tum religione conspicuum, ut ex

A Nam cum templa Dei præsul de more dicavit,
 Martyris adventu dæmonis ira fugit.
 Redditur incolomis quidam de parte maligna,
 Cui vidiisse pii templa, medella fuit.
 Emicat aula potens, divino plena sereno,
 Ut merito placeat hic habitare Deo.
 Nunc specie suadente loci, ac virtutis honore,
 Evocat^h hic populos, hinc decus, inde salus.
 Qui plebem accendit venerandæ conditor arcis.
 Talibus officiis præmia justa metitⁱ.

CAPUT X.

De domno Nazario i martyre Christi.

[Basilicam in memoriam sancti Nazarii martyris, item a Leontio, Burdegaliensi episcopo, e fundamentis excitatam, vetustiore, quæ erat angustior, dejecta, commemorat. Martyris ipsius triumphum et gloriam describit.]

B Culmina conspicui radiant veneranda Nazari,
 Cujus membra polum, spiritus astra tenet.
 Semine terrigeno, terrenis usibus exors,
 Immortale bonum, pulvere natus homo.
 Nil carnale volens, sed Christi præmia poscens.
 Sanguine de proprio victima digna Deo.
 Hæc tibi templa sacer devota Leontius offert,
 Majoremque suam hinc cupit esse domum.
 Illic prius angusto fabricata est machina gyro,
 Quo neque tunc poterat plebs veneranda cap.
 Dejectamque solo rursus fundavit ab imo,
 Et dedit hæc, quæ nunc amplificata placent.

CAPUT XI.

De basilica domni Dionysii k.

C [Basilicam sancti Dionysii, episcopi Parisiensis, et martyris, item a Leontio reëditam ampliorem, commemorat, non ante vetere dejecta quam nova constructa fuisset. Ipsius martyris laudes celebrat.]
 Qui cupis egregii structorem noscere templi.
 Tam pia non patiar vota latere tibi.

hoc ipso carmine possumus conjicere. Ille quippe videtur spectasse ad dioccesim Leontii, qui in basilica sancti Vincentii extruenda et ornanda tam munificus exstiterat.

^e In vulgatis legebatur *fanum ingens*, quam lectionem emendavit Brow.

^f Tres Codd. Vat., arce futura. In Ven. Edit. sic legitur integer versus:

Auspiciis præmissa fides erat arce futura.

^g Duo Codd. Vat., de peste maligna.

^h Edit. Ven., evocat hinc populos.

ⁱ Unus Cod. Vat., metet.

^j Incertum quis fuerit hic Nazarius, cum tres sub hoc nomine celebrentur die 12 Junii. Primus passus est Mediolani cum Celso puero, quorum corpora a sancto Ambrosio inventa sunt. Alter Ebroduni; tertius Romæ; cuius corpus delatum in Galliam opera Chrodegandi, episcopi Mettensis, an. 765. Vide Ruin., in notis ad Greg. Tur., de Gloria martyrum, l. 1, cap. 61, unde hæc hausimus.

Sancti Nazarii reliquæ colebantur in agro Namnetico tempore Gregorii Turonensis, ut videre est loco superius citato.

^k Sanctus Dionysius, episcopus Parisiensis, a Greg. Turon., lib. 1, cap. 28, Hist. Franc., passus refertur an. 250 aut etiam post; sed alia monumenta ostendunt eum a beato Clemente in Galliam missum fuisse; unde ejus martyrium ad sæculum seculum easet rejiciendum. Lege Ruin., in notis

Longius hinc olim sacra cum delubra fuissent,
 Et plebs ob spatium sæpe timeret iter,
 Exiguam dederat hic præsul Amelius arcem,
 Christicolam populum nec capiente loco;
 Quo vitæ claudente diem, dehinc prole graduque
 Venit ad hæredem hoc opus atque locus.
 Fundavitque piam hanc papa Leontius aulam,
 Obtulit et domino splendida dona suo.
 Quam venerandus habet propriam Dionysius ædem,
 Nomine sub cuius sanctificata nitet.
 Qui fervente fide, Christi solidatus amore,
 Vertice supposito colla secunda dedit.
 Membrorum contemptor erat, cupiendo coronam,
 Vile putans quidquid ferret amore Dei.
 Ut moritura caro donum immortalæ pararet,
 Vulnera dilexit, sed caritura nece.
 Hostili occurrens gladio, se misit Olympo;
 Unde mori voluit, vota salutis habet.

ad Greg. Turon., lib. I de Gloria martyrum, cap. 72. Lege et ea quæ adnotavimus ad Acta S. Dion., p. II Op. Fort. Percelebris erat S. Dionysii basilica prope Parisios, de qua sæpe Gregor. Turon., et de qua fuso Adriano Valesius, in part. II Defens. suæ contra Launoium; altera vero Ambasciaci. At hæc, de qua hoc loco Fortunatus, Burdegala, aut in Burdegalensi agro sita fuisse videtur, ab Amelio, Leontii decessore, primitus extructa.

* Hic Amelius in Burdegalensi sede antecessit Leontium I, decessorem hujusce nostri Leontii. (*Primo curæ nota.*)—Posuimus Amelium sedisse proxime ante Leontium seniore in sede Burdigalensi, quod inter Cyprianum, qui an. 508 interfuit concil. Agathensi et Aurelianensi primo, et inter Leontium, qui an. 541 interfuit concilio Aurelianensi IV (ut ostendit Coitius ad an. 541, num. 65), nimium spatii interjectum sit, quamobrem Cypriano continuo Leontium sufficimus. Oihenartus tamen (ut refert Coitius) in Notitia utriusque Vasconia, lib. III, c. 7, post Cyprianum ponit utrosque Leontios. Robertus vero Leontio primo successisse refert in sede Burdigal. Gallicium, huic Amelium, tum Cyprianum, tum Leontium juniorem. Nos duos Leontios sejungendos non duximus, quod cum Leontius I subscripserit synodo Aurelianensi IV, an. 541, et Leontius junior sedere cœperit ante an. 549, quo per legatum subscripsit synodo Aurelian. V, hæud videntur disjungendi.

Sammarthani vero in Gallia Christiana Amelio Leontium I subrogant: inter hunc vero et Leontium juniorem Cyprianum sedisse referunt. Nec probandum videtur quod ipsi idcirco post Amelium velint Leontium I sedisse, quod Fortun., c. 11 l. 1, referat:

Exiguam dederat hic præsul Amelius arcem
 Christicolam populum nec capiente loco
 Quo vitæ claudente diem, dehinc prole graduque
 Venit ad hæredem hoc opus, atque locus.
 Fundavitque piam hanc papa Leontius aulam, etc.

tum non asserat Fortunatus istud operis, ab Amelio angustum et incommodum relictum, ad eum qui proxime loci ejus et gradus hæres fuit amplificandum ac renovandum pervenisse; e contra illa omnia vel de Leontio II optime accipi possint, qui etsi non proxime, hæres tamen Amelii in sede Burdigalensi fuit. Quocirca et Robertus, qui laudatur a Coitio, illa est Fortunati verba de Leontio juniore interpretatus. Præsertim cum Fortunatus, qui totus erat in Leontii junioris laudibus extollendis, ejusdem studium in basilicis qua reficiendis, qua exædificandis sæpius ostenderit: nihil vero ejusmodi narravit de Leontio I, cujus epitaphium scripsit, quod exstat l. IV, c. 9.

A Nec angusta e prius subtraxit fana sacerdos,
 Hæc nisi perficeret, quæ modo culta [facta] placeat
 Assidue in prisco peragens cerimonia templo,
 Donec rite sequens consolidasset opus.

CAPUT XII.

De basilica a sancti Bibiani.

[Basilicam sancti Bibiani, Santonensis episcopi, ab Eusebio cœptam ædificari, sed minime perfectam, Loontius, episcopus Burdegalensis, precibus Emerii, episcopi Santonensis, compleverat, non minimum ad eam rem vel Placidina, Leontii olim uxore, conferente. Horum itaque pietatem ac munificentiam Fortunatus commendat.]

Digna sacerdotis Bibiani e templa coruscant,
 Quo, si justa petis, dat pia vota fides.

Quæ præsul fundavit ovans Eusebius e olim;

B Ne tamen expleret, raptus ab orbe fuit.

Cui mox Emerius b successit in arce sacerdos,
 Sed cœptum i ut strueret, ferre recusat onus.

At Launojus in Diss. de duobus Dionysiis, c. 6, observ. 6, censet basilicam de qua hic Fortunatus, non in Burdigalensi diocesi, sed Lutetiæ fuisse: quam primum Amelius antistes Parisiensis erexit ad an. circiter 530, quo Amelius Parisiensem regebat Ecclesiam, quamque Leontius Burdigal. pontifex ex studio, et religione erga D. Dionysium amplificavit, ac refecerit. Verum præterquam quod nulla hic mentio fit a Fortunato quod hæc basilica esset Parisiis, eaque ab episcopo Burdigalensi refecta fuisset, certe Amelium non Parisiensem antistitem, sed Burdigalensem fuisse, satis inde perspicitur quod Fortunatus Leontium, utique Burdigal. episcopum, Amelio successisse in illa sede referat lib. I, cap. 11, his verbis:

Quo (Amelio) vitæ claudente diem, de hinc prole graduque
 Venit ad hæredem hoc opus atque locus.
 Fundavitque piam hanc papa Leontius aulam, etc.

(*Secundæ curæ nota.*)

b In Gallia Christiana, a Sammarth. edita, hoc operis tribuitur non Leontio II, qui fuit, ætate Fortunati, in Gallia Burdegalensis episcopus, sed ejus decessori Leontio I, quod demoror.

c Edit. Ven. et Paris., nec congesta prius. Item unus Cod. Vat.

d Hanc sancti Bibiani basilicam in suburbio Santonium fuisse, apparet ex testimonio Greg. Turon., lib. de Gloria confess., cap. 58.

e Sanctus Bibianus, sive Vivianus, in vulgatis Catalogis, secundus urbis Santonensis episcopus ponitur.

f Narrat Greg. Tur., supra citato loco, quod liber in vulgi manibus, et oculis versabatur suo tempore, qui *molem virtutum sancti Bibiani continebat.*

g Hic Eusebius Emerii decessor fuit in sede Santonensi. Interfuit conc. Aurel. II, an. 535, et v, an. 549.

h Hic Emerius, *Æmulus* appellatus ab infantia, is fuit quem Leontius una cum episcopis provincialibus, in synodo convocatis, depulerat de episcopatu, quippe qui impetraverat a Clotario rege ut *absque metropolitani consilio benediceretur*, ut narrat Greg. Turon., lib. IV Hist. Franc., cap. 25. Videtur itaque Leontius basilicam sancti Bibiani absolvendam suscepisse, antequam in synodo eum deponeret, aut certe postquam redierat cum ipso in gratiam. Charibertus nimirum, Clotarii Filius, vehementer in Leontium et ejus comprovinciales exarserat, quod patris ejus factum rescidissent, nihil se consulto; tum clericum, judicii illius nuntium, plaustro, spinis strato, impositum, in exilium ejecerat; ac Leontius ipse, nonnisi percoluta certa auri summa, effugere potuit communem cæteris episcopis, qui convenerant in illam synodum, calamitatem.

i Edit. Paris., sed *comptum*.

Qui precibus commisit opus tibi, papa Leonti,
 Cujus ad hoc votum jugiter instat amor.
 Ultra tale decus tibi se servavit agendum,
 Nec nisi tu fueras, qui loca sacra dares.
 O meritum justî, mansurum in luce perenni,
 Per quem se cupiunt templa verenda coli.
 Sacra sepulera tegunt Bibiana argentea tecta,
 Unanimis tecum quæ Placidina dedit.
 Quo super effusum rutilans intermicat aurum,
 Et spargunt radios pura metalla suos.
 Ingenio perfecta novo, tabulata coruscant,
 Artificemque a putes b hic animasse feras.
 Sed cui vos animo donaria tanta dedistis,
 Hic agat, ut vobis stet diuturna salus.
 Nec dubitent, qui digna ferunt, sibi magna rependi.
 Præmia dum propriis c reddat d opima Deus.

* Id in more fuisse, ut fornices templorum, ac parietes, a priscis illis temporibus, belluarum aliorumque animantium figuris, sive pictis, sive sculptis, exornarentur, conijcere licet cum ex monumentis aliis, tum ex orat. 19 sancti Gregorii Nazianzeni, qui patrem suum laudans mortuum, ac templum describens ab ipso exædificatum, inter cætera refert: illud κίονων, καὶ ζῶων κάλλεσι δι' ὀρόφων εἰς ὕψος αἰρόμενον, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν πλάσμασιν ὃ λιπομένους τῆς φύσεως, sive columnis et animantium formis perpulchris, per cameras in sublime elatum, et picturis, sive figuris, naturæ non cedentibus, pulcherrimum, ac magnificentissimum fuisse. Fortunatus item in proximo carmine idem narrat de Basilica sancti Eutropii, hisce versibus:

Hic sculptæ Camerae decus interrasile pendet,
 Quos pictura solet, ligna dedere jocos.
 Sumpsit imagineas paries simulacris figuræ,
 Quæ neque tecta prius, hæc modo picta nitent.

Hunc autem morem ornandi parietes et fornices templorum, sive pictis, sive sculptis imaginibus, ortum arbitratur ex ipso ornatu Salomonici templi, quem expressum legimus lib. III Regum, cap. vi, his verbis: *Et omnes parietes templi per circuitum sculptis variis calaturis, et torno; et fecit in eis cherubim, et palmas, et picturas varias, quasi prominentes de pariete, et egredientes.*

b In duob. Codd. Vat., *artificemque putas.*

c lb., dum quoque pro parvis reddit.

d Edit. Venet.:

Dumque simul proprius [F., propriis] reddit opima
 [Deus.]

* Sanctus Eutropius, ut narrat Greg Tur., lib. 1 de Gloria martyr., cap. 56. in Galliam a D. Clemente directus, et ab eodem consecratus episcopus, ibidem a paganis oppressus est, illisoque capite interijt. Quanquam, quod Eutropium a D. Clemente missum in Galliam ait Greg. Turon., id magis ex vulgari opinione retulit quam ex historiae veritate, ut animadvertit cl. Ruin., in notis ad citatum Gregorii locum. Porro sancti Eutropii memoriam ex parte intermortuam in Gallia, restituit Palladius, epis. opus Santonensis, calavere illius, cujus in capite adhuc inusta cicatrix cernebatur, comperto, ac in novam basilicam, sub ejus titulo dedicatam, illato. Vide Greg., loco supra citato.

† Hanc basilicam a Leontio Burdigalensi episcopo restauratam et ornatam esse eandem crediderim, in quam Palladius, Santonum episcopus, postea ejusdem sancti Eutropii cadaver a se inventum, ut dixi, intulit. Certe Greg. Turon., lib. 1 de Gloria martyr., cap. 56, basilicæ illius, in qua condita sunt sacra

A CAPUT XIII.

*De basilica sancti Eutropii *.*

[Basilicam item sancti Eutropii, episcopi Santonensis, jam collabentem, a Leontio instauratam fuisse et exornatam refert, non sine divino admonitu et consilio.]

Quantus amor Domini maneat tibi, papa Leonti,
 Quem sibi jam sancti templa novare c movent et
 Eutropii [Eutropis] d illa etenim venerandi antistitis
 [aula,

Corruat e et senio dilacerata suo.

Nudatasque trabes paries vacuatus habebat,
 Pondere non tecti, sed male pressus aquis.
 Nocte sopore levi cuidam veniente ministro i,
 Instauratorem te docet esse suum.

B Pro mercede tui meruit magis ille moneri;
 O Felix, de quo fit pia cura Deo.

Lipsana Eutropii, mentionem facit, ut ejus quæ jam perfecta et absoluta fuerat, nec ullam in eo operam a Palladio impensam commemorat. Leontius vero Santonis (quæ civitas Burdigalensi Ecclesiæ ut provincialis metropolitane subjiciebatur) plura ejusmodi reliquisse pietatis suæ et magnificentie monumenta, satis testatur ipse Fortunatus, cap. 15 hujusce libri, ubi de Leontio loquens, inquit:

Non solum hic (Burdigalæ), sed ubique micant tua tem-
 [pla, sacerdos:

Inter quæ plaudens Sanctonus illa docet.

Non recte itaque Browerus eam basilicam a Palladio positam, a Leontio novis operibus refectam, et instauratam fuisse opinatur. Leontius quippe ætate Palladium antecessit, ut mirer si vel Santonensem episcopum illum unquam videre potuerit. Leontius quippe prima juventute (ut refert Fort., cap. 15 hujusce libri) secutus est castra Childeberti regis in Hispaniam. Ea vero expeditio facta est ad an. 551. Vixit autem annos circiter: 4 ut idem Fortun. affirmat in carmine, quod scripsit in funus ipsius Leontii, lib. iv, cap. 10, ut laud sciam an pervenire potuerit ad an. 570. Palladius vero tertius fuit in sede Santonensi episcopus post Emerium, quem Leontius, ut supra diximus, in synodo deposuerat ad an. 53. vel 564. Palladius, ad an. 597, adhuc præerat Ecclesiæ Santonensi; quo tempore a Gregorio Magno, R. P., sacras reliquias impetravit per Leuparicum, presbyterum suum. Sed videsis Coimium, ad an. 567, num. 26.

Quæ cum ita sint, qui potuit Leontius basilicam a Palladio ædificatam, vetustate collabentem, ac prope dirutam (ut hic refert Fortunatus) restaurare, ac restituere? Ante Palladium itaque et ipsum Leontium stabat vetus templum in honorem sancti Eutropii dedicatum; cujus proinde memoriam a Palladio ea solum ex parte renovatam censendum est ex Gregor. Tur., quod, antequam ejusdem cadaver inventum fuisset a Palladio, clara cicatrice insignit, martyr fuisse ignorabatur. Quam ad rem addit momentum aliquod vel silentium Fortunati, qui nusquam hoc in carmine Eutropium martyrem fuisse commemorat, qui ceteroquin rem illam, præsertim divinitus, ut narrat ibid. Gregor. Turon., confirmatam, nunquam tacitus prætermisisset.

e Duo Codd. Vat., *templa novare movent item* Edit. Ven.

f Unus Cod. Vat., *Eutropiis enim venerandi.*

g Duo Codd. Vat., *corruerat senio, quod tenen.*

h Browerus, in notis ad hoc carmen, ait: *Leontium per quietem admonitum fuisse de sancti Eutropii templo restaurando, cum tam aperte Fortunatus id cuidam ex ministris ejus contigisse divinitus affirmet, a quo postea Leontius admoveretur.*

Nunc meliore via viruit renovata vetustas,
 Et lassæ fabricæ flos redivivus adit.
 Ætas accessit, tamen ^a hæc juvenescit honore,
 Unde senex fieret, junior inde redit.
 Hic sculptæ [Ms., sculptæ] cameræ decus interrasile
 [pendet,
 Quos pictura solet, ligna dedere jocos.
 Sumpsit imagineas paries simulando figuras,
 Quæ neque tecta prius, hæc modo picta nitent.
 Urbis Sanctonicæ primus fuit iste sacerdos,
 Et tibi qui reparas, jure priora ^b dedit.
 Cum sua templa tenet sanctus, habitando quiete,
 Instauratori reddit honore ^c vicem.

CAPUT XIV.

De calice ^d Leontii episcopi.

[Calicem a Leontio et Placidina ædi sacræ oblatum commemorat.]

Summus in arce Dei pia dona Leontius offert,
 Votis juncta sacris, et Placidina simul.
 Felices, quorum ^e labor est altaribus aptus,
 Tempore qui parvo non peritura ferunt.

CAPUT XV.

De Leontio ^f episcopo.

[Leontii nobilitatem generis, episcopalem gradum, munificentiam in templa celebrat hoc carmine, eidemque Placidinæ, Leontii olim uxoris, laudes adjungit.]

Inter quos genuit radians Aquitanicus ^g axis,
 Egreiis meritis culmina prima tenes,
 Civibus ex [et] Gallis supereminet alta potestas,
 Tu potior reliquis, et tibi nemo prior.
 Præcedis multos, nulli minor, atque secundus,
 Nec superest aliquid, quod dare possit honor.
 Qui cum se primum ^h vestivit flore juvenus,
 Parvus eras annis, et gravitate senex ⁱ.
 Versus ad Hispanas acies cum rege sereno ^j,
 Militiæ crevit palma secunda tuæ.
 Cujus primitiæ tanto placuere relatu,
 Ut meritis esset debitus iste gradus.

^a Duo Codd. Vat., *accessit, sed hæc*. Edit. Ven., *accessit sed et hæc*.

^b Hisce verbis, *jure priora dedit*, declaratur Leontium metropolitam fuisse cujus diocæsi erat com-provincialis Santonensis Ecclesia.

^c Tres Codd. Vatic., *reddit amore vicem*.

^d Hujusce calicis mentionem iterum facere videtur Fortunatus seq. carmine, illis versiculis :

Muneribusque piis dotasti altaria Christi,
 Cum tua vasa ferunt viscera sancta Dei.

^e In Ediliis legebatur *quorum est altaribus aptus uterque*; restitutum a Brow., ex veterè Ms., *quorum labor est altaribus aptus*.

^f Hic Leontius successerat in sede Burdegalensi alteri Leontio, cum ipso, ut videtur, generis necessitudine conjunctus. Horum stirpem et originem refert Brow. ad prosopiam Paulinorum, conjecturam faciens ex quodam Sidonii Apollinaris loco, lib. viii. epist. 12. Certe Leontius ille, de quo Sidonius *facile primus Aquitanorum* dicitur; atque huic Leontio, de quo hic Fortunatus, videtur origine et familia fuisse

A Nec poterant subito tibi culmina celsa parari,
 Hæc nisi digna tuum promeruisset opus
 Nobilitate potens præcellis, papa Leontii,
 Clarus ab antiquis, si numerentur avi.
 Nam genus, et proavi, vel quidquid in ordine dicam,
 Per proceres celsos currit origo vetus.
 Tempora d. fugiunt, et stat tamen aula parentum :
 Nec patitur lapsum, te reparante, domus.
 Nobilitas longos non inclinavit in annos ;
 Cui magis ascensum proles opima dedit.
 Inclyta progenies ornavit luce priores,
 Hæredis radio splendet origo patrum.
 De radice sua vestita est flore vetustas ;
 Quam merito vestræ laudis obumbrat honor.
 Quamvis non aliquis potior modo possit haberi,
 B Tu tibi præcedis, amplificando patres.
 Emicat altus apex, generosa stemmata pandens,
 Cujus apud reges unica palma patet.
 Ecclesiæ nunc jura regis, venerande sacerdos,
 Altera nobilitas additur inde tibi.
 Pontificalis apex quamvis sit celsus in urbe [orbe],
 Postquam te meruit, crevit adeptus honor.
 Aula Dei, et pastor, vicibus sibi præmia reddunt,
 Illi tu ornatum, spem dedit illa tibi.
 Munere divino pariter floretis utrique,
 Tu mercede places, illa decore nitet.
 Tertius a decimo huic urbi antisies haberis,
 Sed primus meritis enumerandus eris.
 Templa vetusta Dei revocasti in culmine prisco,
 Postque suum lapsum nunc meliora placent.
 C Flore juventutis, senio fugiente, coruscant,
 Et tibi læta favent, quo renovaute virent.
 Ut tu plus ageres, incendia tecta cremarunt,
 Et nunc laude tua pulchrius illa micant.
 Nullaque flammicremæ senserunt damna ruinæ,
 Quæ modo potius ignes ^k lumine plena nitent.
 Credo quod ex sese voluissent ipsa cremari,
 Ut labor ille tuus hæc meliora daret
 Post cineres consumpta suos, tenuesque favillas,
 Sic solet et Phoenix ^l se renovare senex.
 Instaurata etiam sacri est baptismatis aula ^m,
 Quo maculas veteres fons lavat unus aquis.

snitimus, quemadmodum et villas quæ a Sidonio et Fortunato commemorantur domus illorum ac familiarum proprias fuisse, similitudo earum evincit, ut suo loco indicabimus.

^g Unus Cod. Vat., *Aquitanius axis*.

^h Unus Cod. Vat., *qui cum se primo*.

ⁱ Unus Cod. Vat., *et gravitate senis*, ac perpetuum est fere in hoc Codice *senis* pro *senex* ponere, quod semel notasse sufficiat.

^j Refert Gregorius Turonensis, *Histor. Franc. lib. iii, cap. 10*, Childebertum regem, Hispaniam ingressum cum exercitu, ejusdem, occiso rege, positum fuisse. Hæc itaque castra secutus fuisse Leontius dicens est, jam tunc ætate pubescens. Illa autem expeditio contigit ad an. 531 circiter, ut diximus supra, in notis ad carm. 13 hujusce libri. Childebertum itaque sub nomine *regis sereni* minime dubito declarari, cujus religionem ac pietatem sæpe laudat Fortunatus, sed præcipue lib. vi, cap. 4.

^k Unus Cod. Vat., *per ignes*.

^l Unus Cod. Vat., *sic floret et Phœnix*, corrupte.

^m Browerus, in notis ad hunc locum, ostendit

Ecce beata sacræ fundasti templa Mariæ,
Nox ubi victa fugit, semper habendo diem.
Lumine plena micans, imitata est aula Mariam,
Illa utero lucem clausit, et ista diem ^a.
Nec solum hic, sed ubique ^b micant tua templa, sa-
[cerdos.

Inter quæ plaudens Sanctonus illa docet ^c.
Qui loca das populis, ubi Christum jugiter orent,
Unde salus veniat, te facis esse viam.
Ecclesiæque domus crescente cacumine pollet,
Et probat esse tuum, quod modo culta placet.
Fecisti ut libeat cunctos huc currere cives,
Et domus una vocet, quidquid in urbe manet.
Ornasti patriam, cui dona perennia præstas,
Tu quoque dicendus, Burdegalense decus.
Quantum inter reliquas caput hæc ^d super extulit
[urbes,

Tantum Pontifices vincis honore gradus.
Inferiora velut sunt flumina cuncta Garumnæ ^e,
Non aliter vobis subjacet omnis apex.
Rhenus ab Alpe means neque tantis spumat habenis
[arenis],

Fortior Adriacas nec Padus intrat aquas;
Danubius par est, qui longius egerat ^f undas :
Hæc ego transcendere; iudico nota militi.
Muneribusque piis dotasti altaria Christi.
Cum tua vasa ferunt viscera sancta Dei.
Nam cruor, et corpus Domini libamina summi,
Rite ministerio [ministerium], te tribuente, venit.
O felix, cuius ditat pia templa facultas,
Cui res ista magis non peritura manet.
Non ærugo teret ^g mordaci dente talentum,
Nec contra hæc fures arma dolosa movent.
Et data res vivit, facit et bene vivere dantem
Cum moritur terris, ducitur inde potis.

baptisteria, veteris Ecclesiæ more, et usu, fere seorsim a basilicis exstrui solita fuisse, quod item ex hoc testimonio Fortunati confirmatur. Sanctus Greg. Tur. etiam lib. x Hist. Franc. cap. 31, inter cætera opera, quibus ipse Ecclesiam Turonensem ornaverat, baptisterium recenset, quod prope basilicam curaverat ædificandum, inquit: « Baptisterium ad ipsam basilicam ædificari præcepi. » Item baptisterium Moguntia, quod a Sidonio, ejus urbis episcopo, exstructum fuerat, propriam aulam habuisse, a basilicæ ædificio sejunctam, conjici potest ex Fort., c. 12, l. 11. Denique, nostra hac ætate, veterum basilicarum baptisteria, fere ab ipsis basilicis seorsim posita, veterem illam consuetudinem ac morem satis declarant.

^a Fortunatus hic indicare videtur, basilicam sanctæ Mariæ, ædificatam a Leontio, vitreis fenestris oculatam fuisse, sicut idem de Parisiaca loquens ecclesia, lib. II, cap. 11, pari modo dixit :

Prima capit radios, vitreis oculata fenestris,
Artificisque manu, clausit in arce diem.

^b Vide quæ supra diximus, ad c. 12 et 13 hujusce libri.

^c Edit. Paris., *monet*.

^d Unus Cod. Vat., *caput exsuper extulit*.

^e Cod. Vat. *Garonnæ*; item Edit. Ven.

^f Edit. Paris., *egerit*.

^g Edit. Ven., *non ærugo tenet*.

^h In Edit. Ven. desunt hi duo versus: *sola tenet secum, et seq.*

A Hæc possessor habet, quidquid transmiserit ante,
Sola tenet ^b secum, quæ prius ire facit.
Hæc tibi templa dabunt, et vasa sacrata, sacerdos,
Et quidquid reliquum, nec numerare queo
Ecclesiæ columnen [culmen] per tempora longa gu-
[bernes,

Et mercede pia fructus ubique mices.
Cogor amore etiam Placidinæ pauca referre,
Quæ tibi tunc conjux, est modo chara soror ^d.
Lumen ab Arcadio veniens genitore refulget,
Quo manet augustum germen, Avite, tuum :
Imperii ⁱ fastos [fascos] toto qui rexit in orbe ;
Cujus adhuc pollens jura senatus habet.
Humani generis si culmina prima requiras,
Semine Cæsareo ^k nil superesse potest.

B Sed genus ipsa suum sensus moderamine vicit ;
Cujus ab eloquio dulcia mella fluunt.
Chara, serena, decens, solers, pia, mitis, opima,
Quæ bona cuncta gerit, quidquid honore placet.
Moribus, ingenio, meritorum luce coruscans,
Ornavit sexum mens pretiosa suum.
Plurima cur referam, quantis sit prædita rebus,
Quæ potuit votis nupta placere tuis.
Augeat hæc vobis vitam, cui templa dedistis,
Culminibusque suis culmina vestra tegat.

CAPUT XVI.

Hymnus de Leontio episcopo.

[Cum quidam ambiens locum Leontii, episcopi Burdegalensis, eundem, absentem jam, falso morte extinctum fuisse divulgasset, quo mortui in locum sufficeretur, ac Leontius ex insperato reversus ex itinere, sese incolumem gregi suo ostendisset, Fortunatus, sequenti carmine, reditum ipsius felicissimum gratulatur, quem tanto jucundiorum accidisse affirmat, quod in eum incidere diem quo is primo sedem Burdegalensem conscenderat.]

ⁱ Ex scilicet quæ uxorum in loco erant ante episcopatum, hocce dignitatis gradu auctis habebantur pro sororibus. Neque enim secus cum illis ac cum sororibus vivebant, thoro plane sejuncti, ex canonum decretis, et prisca Ecclesiæ consuetudine. Hinc Constantius presbyter, in Vita Germani Antisiodorensis, cap. 2 : *uxor, inquit, in sororem ex conjugate mutatur. Sed vide Sirmon., in notis ad Sidonium, epist. 16 lib. v, ubi pluribus hæc illustrat.*

^j Unus Cod. Vat., *imperii factus, corr.*

^k Avitus, Cæsarea dignitate, genus suum, cæteroque nobilissimum, multo augustius atque clarius reddiderat. Is Arvernus ortus Aniciana ex gente, avos et proavos longa serie illustres honoribus, ac patricio ordine insignes enumerabat. De quo, ut canit Sidonius Appollinaris, in panegyrico quem Romæ recitavit eidem Avito (cujus filiam Sidonius ipse uxorem duxerat), ait :

..... Rutila cui maxima dudum
Stemmata complexum germen, palmata cacurrit
Per proavos, gentisque suæ, te teste, Philagri,
Patricius resplendet apex.

Quamquam ipse Avitus, jam adeptus Imperium, postea in eo regendo minus felix fuit. Nam, cum in odium senatus incidisset, exulare cogitur; quo tempore idem creatur Placentiæ episcopus. Verum et inde profugiens, quod se undique conquiri sentiret ad necem, cum peteret Galliam, in itinere obiit, de quo vide Greg. Turon., lib. II Hist. Franc., cap. 11.

Data occasione, plura edisserit adversus eos qui A
episcopalem honorem atque gradum ambiunt.]

Agnoscat ^a omne sæculum
Antistitem Leontium,
Burdegalense præmium,
Dono superno redditum.

Bilinguis ore callido
Crimea lovebat invidum,
Ferens acerbum nuntium,
Hunc jam sepulero conditum.

Celare se non pertulit,
Qui triste funus edidit.
Etsi nocere desiit,
Insana vota prodidit.

Deceptus arte noxia,
Cassata ^b deflet crimina,
Dum quæ putabat tristia,
Conversa sunt in gaudia.

Exempla sæva protulit,
Calcanda cuncto tempore,
Ut jam sibi conscriberet
Decreta, vivo antistite.

Fucata ^c res hæc contigit,
Vitanda casto pectore,
Superstite ut præsumeret,
Post fata quod vix debuit [defuit].

Gravat sacerdos ordinem,
Qui episcopatum sic petit,
Præcepta qui complectitur,
Fugit honoris ambitum.

Hoc si cui ^d sit debitum,
Coactus ascendat gradum,
Non se petente callide,
Sed dante Christi munere.

Ineptus est quis ^e ipse se
Præferre vult Ecclesiæ;
Nam rem sacram sumere;
Eclectio divina sit.

Katus ^f sacerdos ordinem
Illarius non ambiit,
Martinus illud effugit,
Gregorinus vix sustulit.

Leges refutant ambitum,
Invasor omnis pellitur:
Quod respuunt prætoria,
Vitet ^g nefas Ecclesia.

Maligna erant ^h certamina
De sede non tamen sua,

^a Primi versus in colis sunt acrostichides, per
alphabeti litteras ordine digesti, ut jampridem ani-
madvertit Browerus.

^b Unus Cod. Vat., *cassa deflet*. Edit. Paris., in
margine, *cassata*.

^c Edit. Paris., *fugata*.

^d Ven Edit., *hoc si qui jussit, debitum*.

^e Unus Cod. Vat., *qui ipse se*.

^f Ven. Edit., et Paris., *Charus sacerdos*.

^g Unus Cod. Vat., *vitat nefas*.

^h Ibid., *maligna erunt*.

Quæ nec pati desiderat,
Non infert mens improba.

Nec longiore tempore
Versantur in hoc murmure,
Dum cogitant succedere,
Redit sacerdos qui fuit.

Orante plebe, protinus
Dum nemo credit, redditur.
Quæ confluunt per ⁱ tristia.
Majora sunt hæc gaudia.

Plausu favebat civitas,
Cui redit felicitas,
Orbata, quem desleverat,
Patrem recepit anxia.

B
Quem vix putabat redditum,
Præventa voto prospero,
Res mira quando cernitur,
Solet stupere visio.

Recolligit ^j rector gregem;
Errore captum suscipit ^k;
Pastoris arce cognita,
Gavisa sunt ovilia.

Sumpsit gradum quo tempore,
Regressus est eo die.
Quis non superno munere
Hoc contigisse prædicet?

C
Tantum nec ante præmium
Plebi fuit, cum factus est;
Lætata quantum tunc fuit,
Quando recepit præsulem.

Venite, cives, plaudite,
Et vota votis addite,
Quo facta sunt miracula,
Servent eum cœlestia.

Xristus sereno lumine
Circumvolet, quem reddidit,
Ut trina crescat gratia,
Mercede, vita, gloria.

Ymnum canendo concrepet,
Quisquis Deo non invidet,
Laus ejus est, qui præsulem
De mortis ore retrahit.

D
Zelante fido pectore,
Tam vera dici non pudet:
Hæc parva nobilissimo
Papæ damus Leontio.

ⁱ Ibid., *post tristia*.

^j In Edit. Ven. sic legitur sequens colon:

Recolligit rector gregem,
Errore ductus semita,
Pastoris voce cognita,
Gavisa sunt ovilia.

^k In uno Cod. Vat. et Edit. Paris. secundus ver-
sus coli sic legitur:

Errore captum semita;
et in margine ejusdem Edit. Paris.
Errorem pellit semita.

CAPUT XVII.

Ad Placidiam, matrem a Leontii episcopi.

[Fortunatus ex insula quam incolebat mittit quædam ad Placidiam munuscula, ac narrat se, cum navigaret adverso Borea, ad terram rejectum, ad Placidiam ipsam appulisse.]

Munera parva nimis, pia, suscipe, quæso, libenter,
Quæ magis ipsa decens munus in orbe micat.
Fluctibus e mediis hæc b ut daret insula vobis,
Oceanus c tumidis murmure præstat aquis.
Quæ loca dum volui properans agnoscere ponti,
A Borea veniens repulsi unda furens.
Prosperitas ut vestra, d tamen se plena probaret,
Obtulit in terris quod peteretur aquis.

CAPUT XVIII.

De Bissono [Bissono] villa Burdigalensi.

[Bissoni, villæ in agro Burdigalensi sitæ, amœnitatem describit, et una ædificia quæ vetustate collapsa Leontius refecerat et exornaverat commemorat.]

Est locus e, æstifero quamvis sit tempore fervor,
Quo viret assidue flore relectus ager.
Respirant croceis depicta coloribus arva,
Fragrat odoriferis blandior herba comis.
Incola Bissonum vocat hunc de nomine prisco,
Millia septem urbs hinc Burdigalensis abest.
Quo possessor amans prætoriam f grata locavit,
Partibus atque tribus porticus æqua subit.
Straverat ipsa solo, senio rapiente, vetustas,
Perdiderat vultum forma decora suum.
Hunc g, meliore via, revocat labor ille Leonti,
Quo præsentem domus h nulla ruina premit.
Nunc quoque prosperius velut aula sepulta resurgit,
Et favet auctori vivificata suo.

* An quæ olim uxor Leontii fuerat, ejusdem mater hoc loci appellatur, ob egregiam ejusdem in Leontium charitatem ac præstantem virtutem? An, quod verisimilius, pro sororis nomine, matris nomen irrepsit! Certe Brow. negat in Ms. sancti Galli, matris nomen reperiri. Item deest in Codd. Vat.

b Unus Cod. Vat., ut hæc daret.

c Ed. Ven. :

Oceanus tumidas murmuræ præbet aquas.

Et duo Codd. Vat. tumidas præstat aquas. Ed. Par. :
Oceanus tumidum [F. tumidus] murmuræ pressit aquas.

Et in margine, tumidas.

d Vile, quæ dixi in Vita Fort., num. 79.

e Sidonius Apollinaris, carm. 22, villam describit Pontii Leontii, Burgum nomine, sitam ad Garumnam in ripa Duranii, seu Dorononiæ : quæ sane villa situ suo, ac descriptione, tum ædificiorum elegantia, ac balnearum opportunitate, una ex his esse videtur, quas Fortunatus hoc carmine, 18, et duobus sequentibus, refert, quamvis sub diverso nomine. Lege integrum illud carmen.

f Prætoriam appellabantur ædes sumptuosæ ac magnificæ in agris extractæ; forte quod publica ædificia, seu palatia, mole sua et structura ex æquare videntur. Sueton., in Vita Caligulæ, cap. 37, hæc habet : In extructionibus prætoriorum, atque villarum, omni poshabita ratione, nihil tam efficere concupiscebant, quam quod effici posse negaretur.

g Duo Codd. Vat. et Edit. Ven., hæc meliore.

h Edit. Paris., domos.

i In uno Cod. Vat. mutilum reperitur hoc carmen, sicuti et 20, ac deest integrum sequens poemata.

A Reddidit interea prisæ nova balnea cultu,
Quo recreant fessos blanda lavacra viros.
Illic referunt, i nutrisse lupos, deserta tenentes
Intulit hic j homines, expulit unde k feras.

CAPUT XIX.

De Vereginis, villa Burdegalensi.

[Vereginis villæ, item in agro Burdegalensi positæ, situm, descriptionem, ædificia a Leontio instaurata, celebrat.]

Inter opima ferax qua volvitur unda Garomnæ,
Vereginis ripis vernat amœnus ager.
Illic brevis ascensus leni subit aggere cliyum,
Carpit et obliqua mole l viator iter.
Altior a planis arvis minor eminet altis;
Necve m, humilis nimium, necque superbit apex,
B Colle sedet medio domus ædificata decenter,
Cujus utrumque latus hinc jacet, inde tumet.
Machina celsa casæ triplici suspenditur arcu,
Quo Pelagi pictas currere credis aquas.
Exsilit unda latens, vivo generata metallo,
Dulcis et irriguo fonte perennis aquæ.
Quo super accumbens celebrat convivia pastor,
Inclusoque lacu, pisce n natante, bibit.
Nunc o renovanda venit papæ mercede Leonti,
Quem Dominum longo tempore culta cupit p.

CAPUT XX.

De Præmiaco, villa Burdegalensi.

[Fortunatus in itinere Præmiacum, Leontii villam, pertransiens, ejusdem situm et pulchritudinem celebrat carmine, eamque a Leontio ædificiis auctam et ornatam fuisse declarat.]

C Quamvis instet iter, q retrahatque volumine curæ,
Ad te pauca ferens carmina r, flecto viam.

i Ed. Ven. intulit huc; huc deest in uno Cod. Vat.

k Edit. Paris., inde.

l Ed. Ven., molle viator. Edit. Paris., carpit et obliquam colle.

m Unus Cod. Vat., nec humilis.

n Solemne fuisse veteribus, ut prope flumina domos in agris exstruerent, unde et ruris amœnitate, agrorumque longo prospectu, et una piscatione fruerentur, ut alia omittam exempla, ex Sidonio intelligi potest, qui, carm. 22, villam Burgum describeus inter cætera hæc habet :

Flecteris ad lavam? Te porticus accipit ampla,
Directis curvata viis, ubi margine summo
Pendet, et arctatis stat saxea silva columnis.
Alta volubilibus patet hinc cœnatio valvis,
Fusilis Euripus propter, cadit unda superne
Ante fores pendente lacu, venamque secuti,
Udosa inveniunt nantes cœnacula pisces.

Item Fortunatus, c. 9 l. x, villam describens Childeberti regis, filii Sigiberti, hæc refert inter cætera :

Denique dum præsent reges in sedibus aulae,
Ac mensæ officio prandia festa colunt.
Retibus inspicitur quo salmo fasce levatur.
Et numerat pisces, cum sit in arce sedens.
Rex favet, immensa resillit dum piscis ab unda,
Atque animos relâcit, quod sua præda venit.

o Ibid., nunc remorenda.

p Edit. Paris. :

q Quam Dominus cultam tempora longa capit.

r Browerus ediderat primo : retrahatque volumine curas; postea edidit : retrahatque volumine curæ, utram sequi mavis, sensus integer est. Vat. Codd. favent primæ lectioni.

s Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., carmine flecto viam.

Captus amore tui, nunquam memoranda tacebo,
Te neque prætereo, prætereundo locum.
Qui a cum digna loquar, si syllaba quarta recedat,
Præmiacum pollens, præmia nomen habes.
Deliciis obsessus ager prævidantibus arvis
Et naturalis gratia ruris inest.
Condita quo domus est, planus tumor exit in altum,
Nec satis elato vertice regnat apex.
Qua super incumbens locus est, devexus in amnem.
Florea gemmato gramine prata virent.
Leniter appulsus quoties insibilat Euris,
Flexa supinatis fluctuat herba comis.
Hinc alia de parte seges flavescit aristis,
Pinguis et altricem palmas opacat humum.
Piscibus innumeris non deficit unda Garonnæ^b,
Etsi desit agris, fruges abundat aquis.
Sed te quærebant hæc munera tanta, Leonti,
Solum defueras, qui bona plena dares.
Nam quod pulchra domus, quod grata lavacra ni-
Consolidatorem te cecinere suum. [tescunt,
Ut tamen acquirant et c^o adhuc fabricanda decorem,
Temporibus longis hæc tua dona regas.

CAPUT XXI.

De Egircio^d flumine.

[Egircii fluminis indolem ac varietates describit.]

Laus tibi forte minor fuerat, generose c^o Garonna,
Si non exiguas alter haberet aquas.
Lubri cat hic quoniam tenuato Egircius^f haustu,
Præfert s^o divitias paupere fonte tuas.
Denique dissimilem si comparet ullus utrumque,
Hic ubi sit rivus, tu puto, Nilus eris.
Te famulans intrat, sed huc^h tua regna refrenant,
Gallicus Euphrates tu fluis, iste latet.
Nam quantum Oceanum tumidus tu cursibus auges,
Iste tuas tantum crescere præstat aquasⁱ.
Torrida præsertim cum terris incubat æstas,
Ac, sitiante solo, tristis anhelat ager,
Cum Titan radiis ferventibus exarat arva,
Et calor ignifero vomere sinit humum.

^a Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., cuique digna.^b Unus Cod. Vat., Garonnæ.^c Ante adhuc deest et in uno Cod. Vat. Edit. Paris. .
attamen acquirant ut.^d In Ven. Edit. perpetuo dicitur Gircius fluvius.^e Edit. Paris., generosa.^f Egircius, ait Browerus, clarissimos Aquitanorum Auscos, Novempopulanæ provinciæ, nunc Vasconizæ metropolim, alluit.^g Edit. Paris., profert.^h Monet ad hunc locum Brow. perpetuum fere morem esse Fortunati, ut litteram H habeat instar fortis consonantis, quæ non evanescat, sed synalæpham quoque prohibeat. Beda (ait idem) hoc animadvertit (de arte metrica in synalæphe), cum in poetarum arbitrio esse scribit, utrum H consonantis, an aspiratio- nis notam impleat, præsertim ubi hac littera sermo sequens inchoaverit. Hujusmodi exempla passim in poetis aliis, quæ hic apponere supervacaneum duco. Liceat crui adnotare in disticho qui inscriptus legitur solum Vaticanæ, quam Justinus Junior et Sophia Aug. urbi Romæ munerit miserunt; quinque illustravit cl. et doctissimus vir Stephanus Borgia sac.

A Languidus arentes fugiens vix explicat undas,
Et cum pisce suo palpitat ipse simul.
Flumine subdudio vacuatas lambit arenas,
Sedibus in propriis exsul obrerrat aquis.
In limo, migrante lacu, consumitur l^o amnis,
Terraque sit sterilis, quo fuit unda rapax.
Deficiunt isto solatia cuncta rigore,
Nomine cum proprio tristis, et æger eget.
Forte viator, iter gradiens, non invenit haustus,
Unde alios recreet, qui sitiit ipse sibi,
Se cupit infundi fluvius, si porrigis undas,
Si tamen est fluvius, quem madefacta^h homo.
Gurgitis impressas labens [Ms., lambens] rota signa
[arenasⁱ

Atque resudantes orbita sistit aquas.

B Si venias equitando viam^m sub tempore cancri,
Vix tamen insidiansⁿ ungula mergit equi.
Vidimus exiguum de limo surgere piscem,
Qui retinente luto, naufragus errat humo.
Nec fluvius, nec campus adest, nec terra, nec unda
Piscibus inhabitem nullus arare potest
Sola palude natans querulos dat rana susurros,
Piscibus exclusis advena regnat aquis.
At si forte fluat tenuis de nubibus imber,
Vix pluit in terris, jam tumet iste minax.
Ingentes animos parva de nube resumit:
Fit subito pelagus, qui fuit ante lacus.
Turbidus incedens, undis eget ipse lavari,
Semper inæqualis, cui^o nihil aut satis est.
C Non ripis contentus, agit compendia cursus,
Quod de monte bibit, per sata plena vomit
Vortice torrenti rapitur, quasi morte p^o tyranni,
Indignatus iter, munera vastat agri.
Discurrit seges in fluvium^q stat [Ms., sed] piscis in
Ordine perverso, messe natante, jacet. [agro^r
Quæ fuerant ovibus, donantur pascua ranis^s,
Prata tenent pisces, et trahit unda pecus.
Obtinet expulsus^t stabulum campestre silurus,
Plus capitur terris, quam modo piscis aquis.

congreg. de Propag. Fide a secretis, item litteram H instar consonantis haberi:

Lignum quo Christus humanum subdidit hostem...

ⁱ Edit. Paris.:

Tantum te lymphis excitat iste suis.

^j Edit. Ven., subducitur amnis.^k Ibid., madefacta^h humus.^l Edit. Paris., habenas.^m Edit. Paris., diem; in margine, viam.ⁿ Edit. Ven., vix tamen insidians. Unus Cod. Vat., vix tamen insidens.^o In Edit. Ven., qui nihil.^p Edit. Paris., more.^q Edit. Ven., in fluvio.^r Brow. postea emendavit, quod bis ediderat, in agro, sufficiens in arvo, quomodo in Ven. edit. legitur. At in Codd. Vat. nihil animadverti simile hujus emendationis.^s Unus Cod. Vat., pascua remis.^t Edit. Ven.:

Obtinet expulsos stabulum campestre siluros.

Edit. Paris. silvatre silurus.

Sarcula quos foderent agros, mala ^a retia miscent,
 Figitur hic ramus ^b quo stetit ante palus.
 Sors una est piscis, siccent, aut flumina crescant,
 Nunc residet limo, nunc jacet exsul agro.
 Sed cur triste diu loquimur de gurgite parvo?
 Eritur et verbis, nec recreatur aquis

^a Unus Cod. Vat., *male retia*.

^b Edit. Ven., *figitur hic hamus*. Unus Cod. Vat. habet *banus*, corrupte; forte *hamus* legi debet.

A Sufficiat flagrare sibi, cur addo vapores?
 Atque bis æstivum crescere tempus ago?
 Unica sed tandem damus hæc solatia laudis,
 Quod tribuit pisces evacuatus aquis.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De cruce ^a Domini.

[Cruis Domini dignitatem et virtutem laudibus prosequitur.]

Crux benedicta ^b nitet, Dominus qua carne pependit,
 Atque cruore suo vulnera nostra lavat ^c.
 Mitis amore pio, pro nobis victima factus,
 Traxit ab ore lupi qua sacer agnus oves.
 Transfixis ^d palmis ubi mundum ^a clade redemit,
 Atque suo clausit funere mortis iter.
 Illic manus illa fuit clavis confixa cruentis,
 Quæ eripuit Paulum crimine, morte Petrum.
 Fertilitate potens, o dulce, et nobile lignum,
 Quando tuis ramis tam nova poma geris!
 Cujus odore novo, defuncta cadavera surgunt,
 Et redeunt vitæ, qui frondere die.
 Nullum uret æstus sub frondibus arboris hujus,
 Luna nec in noctem ^f, sol neque meridie.
 Tu plantata micis, secus est ubi cursus aquarum,
 Spargis et ornatas, flore recente, comas.
 Appensa est vitis inter tua brachia, de qua
 Dulcica sanguineo vina rubore fluunt.

^a Quæ fuerit causa et occasio Fortunato cur ipse hosce hymnos et alia poemata in honorem sanctæ crucis elucubraret, jam significavimus in Vita ejusdem, n. 55, juvat tamen et hic eandem rem breviter attingere. Radegundis, scilicet, sanctimonialis femina, quæ e regio Thoringiorum genere nata, Clotarii Francorum regis uxor fuerat (mulier de ipso Fortunato nostro quam optime merita), obtinuerat a Justino imp. et Sophia Augusta frustum ligni sanctæ crucis, quo suum Pictaviense monasterium ditaret, miraculis postea celeberrimum. Id itaque in causa fuit quamobrem Fortunatus, Radegundi ipsi et Agneti abbatisse addictissimus, sæpe carmina ad celebrandam sanctæ crucis præstantiam virtutemque pangeret.

^b Legitur hic hymnus vel in Hymnario cl. card. Tommasi, sub nomine Fortunati.

^c Unus Cod. Vatic. et Edit. Ven. *vulnera nostra lavit*. Item in Hymn. cl. Tommasi.

^d Edit. Ven., *transfixus palmis*.

^e In Hymn. cl. Tomm. deest *a*.

^f Ibid., *luna nec in nocte*.

^g Libet hic subjicere Jacobi Sirmondi, viri eruditissimi, judicium de hoc hymno, quod profert in notis ad epist. 3 lib. iv Epist. Sidonii: *Adnotarat* (en ejus verba) *hoc loco scholiastes quidam hymnum* (de quo nimirum in epistola sua ad Claudianum scripta mentionem facit Sidonius) *significari illum, cujus initium est: PANGE, LINGUA, GLORIOSI PÆLIUM CERTAMINIS. Et quidem stylum redolet cultiorem quam Fortu-*

CAPUT II.

In honorem sanctæ crucis, hymnus.

B Pange, ^a lingua, gloriosi prælium certaminis,
 Et super crucis tropæo dic triumphum nobilem,
 Qualiter Redemptor orbis immolatus vicerit.

De parentis protoplasti fraude facta ^b condolens,
 Quando pomi noxialis morsu in mortem ⁱ corruit,
 Ipse lignum tum ^j notavit, damna ligni ut solveret.

Hoc opus nostræ salutis ordo deposcerat,
 Multiformis proditoris ^k arte ut artem falleret,
 Et medellam ferret inde, hostis unde læserat.

Quando venit ergo sacri plenitudo temporis,
 Missus est ab arce Patris natus orbis conditor,
 Atque ventre virginali carne factus prodiit.

Vagit infans, inter arcta conditus præsepia,
 Membra pannis involuta virgo mater alligat,
 Et pedes, manusque ^l, crura stricta cingit ^m fascia.

C Lustra sex qui jam peracta, tempus implens corporis,
 Se volente, natus ad hoc, passioni deditus,
 Agnus, in crucis levatur immolandus stipite.

Hic acetum, fel, arundo, sputa, clavi, lancea,
 Mite corpus perforatur; sanguis, unda profluit,
 Terra, pontus, astra, mundus quo lavantur flumine.

nati esse soleat, cui tamen illum tribuunt antiqui etiam scriptores et Codices. In eum præterea scite cadunt omnia quæ laudantur a Sidonio. Scriptus est versibus trochaicis, quibus inserti aliquando pyrrhichii numeri: commaticus est, crebris aptisque commatiis incisus, sententiis non interruptis, sed molliter cum versu cadentibus. Denique Claudiano carmen hoc vindicat non solum vetus scholiastes, quem dixi, verum etiam Genadius, non quidem prout editus est, sed prout in Codice cænobii sancti Michaelis de Tumba, vulgatis auctior, in Claudiani mentione legitur his verbis: « Scripsit et alia nonnulla, inter quæ et hymnum de passione Domini, cujus principium est: PANGE, LINGUA, GLORIOSI. Fuit autem frater Mamerti, Viennensis episcopi. »

Hæc cl. Sirmondus. Auctores item *dell' Histoire littéraire de la France*, hoc poema Fortunato eripiunt, et tribuunt eidem Claudiano. Favent tamen Fortunato fere omnis vetustior antiquitas, et Codicum fere omnium auctoritas, tum eruditi viri quam plurimi. In Hymn. cl. Tommasi legitur cum hoc titulo: *V. C. Fortunati episcopi Pictaviensis* Item in mss. Codd. Vat. Venantio ascribitur.

^b In Hymn. cl. Tomm., *fraude factor condolens*. Item unus Cod. Vatic.

ⁱ Ibid., *morsu morte*. Item Edit. Ven.

^j In Hymn. cl. Tomm., *tunc*.

^k In uno Cod. Vat., *multiformis proditoris*.

^l Ibid., *et manus, pedesque, crura*.

^m Duo Codd. Vat., *pingit fascia*.

Crux fidelis, inter omnes arbor una nobilis,
Nulla talem silva profert, flore, fronde, germine ^a.
Dulce lignum, dulces ^b clavos, dulce pondus susti-
[nens.]

Flecte ramos arbor alta, tensa laxa viscera,
Et rigor lentescat ille, quem dedit nativitas,
Ut superni membra regis miti tendas stipite.

Sola digna tu fuisti ferre pretium sæculi [M^{s.}, sæcli
pretium]

Atque portum præparare nauta mundo naufrago,
Quem sacer. cruor perunxit, fusus agni corpore.

CAPUT III.

In honorem ^c sanctæ crucis et oratorii ^d domus
ecclesiæ apud Turonos.

[Crucis Domini virtutem ac pretium celebrat, et
Gregorii Turonensis in eandem crucem religio-
nem, tum in ornando apud Turonos oratorio inu-
nificentiam ac liberalitatem commendat.]

Virtus celsa crucis totum recte occupat orbem,
Hæc quoniam ^e mundi perdita cuncta refert.

^a Unus Codd. Vat., *germinat*.

^b Ibid., *dulce clavum*. In alio Cod. Vat., *dulcem
clavum*.

^c Titulus hujus carminis in Ven. Edit. sic habet :
In honore sanctæ crucis, vel oratorii, etc. Item in
duob. Codd. Vatic.

^d De hoc apud Turonos oratorio mentionem facit
Greg. Turon., lib. I de Gloria martyrum, cap. 15,
inquiens : *Apud Turonicam vero urbem, dum in ora-
torium atrii beati Martini, ipsius præcursoris reliquias
collocaremus... serant autem in hoc oratorio a tychno
oleum ebullire. Habentur enim et ibi reliquiæ sanctæ
crucis.*

^e Edit. Ven., *hæcque modo mundi*. Edit. Paris., **C**
hæc quando, in margine, *quoniam*.

^f Edit. Paris., *hoc opus*.

^g Edit. Ven., *pallia dum coperit*. In uno Cod. Vat.,
dum pallia coperit.

^h Browerus æstuat plurimum in hoc obscurissimo
loco explicando. Eo tamen propendet, ut credat per
hunc versiculum :

Dum pallas coperit, signa gerendo crucis,
vel eas pallas indicari quibus contacta fuerat palla ab
Hierosolymis delata, miraculorum effectrix, aut tem-
plum ipsum, quod Gregorius in ejus pallæ honorem
et memoriam erexerat, hoc condita illa, ac veluti
cooperta tectaque fuerat. Quo autem templum, vel
oratorium a Gregorio dedicatum fuisse opinatur, an-
tequam episcopus Turonensis crearetur. Deum ita-
que ejusdem pietatem ac religionem in cruce deco-
randa novi illius operis molitione, ornasse episco-
pali pallio, cui purpureæ cruces erant intextæ, idque
declarare sequentes versus :

Dona repente dedit divina potentia Christus,

Mox fuit et voti causa secuta pii.

Pallia nam meruit, sunt quæ cruce textile pulchra,

Obsequisque suis crux habet alma cruces,

Serica quæ niveis sunt agnava blattea telis,

Et textis crucibus magnificatur opus.

At, si licet conjecturæ aliquid vel a me in re obscu-
rissima æfferri (quod tamen totum eruditiorum judi-
cio penitus submitto, atque decernendum relinquo),
videtur dicendum Greg. Tur. illud suum apud Turonos
oratorium in honorem quidem sanctæ crucis obtu-
lisse, ac dedicasse; aut dedicatum jam, novis mu-
neribus auxisse, et exornasse; quocirca versiculum
illum :

Dum pallas coperit, signa gerendo crucis,

ita crediderim esse intelligendum, ut palliarum no-
mine ea significentur palliola quibus templorum pa-

A Quodque ferus serpens infecit felle veneni,
Christi sanguis in hac dulcè liquore lavat.

Quæque lupi fuerant raptoris præda ferocis,
In cruce restituit Virginis agnus oves.

Tensus in his ramis, cum plantis brachia pendens
[pendens],

Ecclesiam stabilit, pendulus ipse cruce.

Hoc pius ^f in ligno reparans deperdita pridem,
Quod vetiti ligni poma tulere boni.

Addita quin etiam virtutum flamma coruscat,
Dona quod obsequiis crux parat ipsa suis.

Denique sancta cruci hæc templa Gregorius offert,
Dum pallas ^g coperit, signa ^h gerendo crucis.

B Dona repente dedit divina potentia Christus,
Mox fuit et voti causa secuta pii.

Pallia nam meruit, sunt quæ cruce textile pulchra,
Obsequisque suis crux habet alma cruces.

rietes insigniri, ac velari solebant: quorum meminit
Greg. Turon., lib. de Mirac. sancti Juliani, cap. 20,
ubi narrat furem quemdam ingressum basilicam sancti
Juliani, noctu eandem compitasse; *destraxitque*,
inquit, *a summo unam gemmis coruscantibus crucem
ad terram dejecit, collectisque velulis, ac palliolis, de
circuito parietum pendentibus, unum volucrum facit*.
Videtur itaque Greg. ejusmodi velulis ac palliolis
oratorii illius Turon. parietes exornasse, quæ cruce-
bus textilibus, aliisque ad speciem et ornatum operi-
bus, picta essent, atque interstincta, idque eo versu,
quem superius retuli, licet obscurius, indicari, ut
dixi, crediderim.

Quæ vero sequuntur :

Dona repente dedit divina potentia Christus,

non ad pallium archiepiscopale, ut putat Brow. et
cum eo alii, referri malo, quam ad pallam illam
holosericam, quam miraculorum effectricem Greg.
ab advena quodam se accepisse testatur, lib. I de
Gloria martyrum, cap. 6, qua palla crucem Domini
Hierosolymis involutam fuisse ille affirmabat. Hæc
profecto, quæ tot claruerat prodigiis, digna erat quæ
piis Gregorii votis in ornando oratorio apud Turonos
in honorem sanctæ crucis responderet, et illa essent
dona quæ *daret divina potentia Christus*. Sane versus
qui consequuntur eandem rem confirmare videntur,
quibus ait Fortunatus :

Sic cito pontifici dedit devota voluntas,

Atque dicata cruci, condita vela placent

Unde salutifero signo tibi, clare sacerdos,

Hoc cui complacuit, reddere magna valet.

D Quæ sane quomodo apte ad pallium archiepisco-
pale referri et accommodari possint non video. Nihil
autem verisimilius quam ut hæc holoserica palla
textilibus crucibus pro eo cui inservierat usu esset
picta, atque distincta, eæque cruces et purpureo et
candido colore essent pernitæ, quod indicare vide-
tur sequens versus :

Serica quæ niveis sunt agnava blattea telis.

Etsi hic versus probruscus evadat maxime ex
ignoratione germani sensus, qui subest voci *agnava*.
Nam quod Browerus censet vocem *agnava* pro Græca
ἀγναξ usurpari, non probō. Cum et vox isthæc,
palam Græca, a Latinis (quod quidem ego sciam)
usu trita non sit, et sensus qui eidem subest huic
loco minime respondeat. *Ἀγναξ* enim idem sonat ac
minime purgata a fællone. Mallem itaque legere *ad-
dita*, nisi vererem voci nimiam vim inferre.

Serica quæ niveis sunt ægna^a [agnina] ^a, blattea ^b, A Atque dicata cruci condita ^c vela placent.
 [telis, Unde salutifero signo tibi clare sacerdos,
 Et textis crucibus magnificatur opus. Hoc cui complacuit, reddere magna valet.
 Sic cito Pontifici dedit hæc devota voluntas,

CAPUT IV.

Item de signaculo sanctæ crucis.

DIUSAPEX**G**ARNE**E**FFINGEN**S**GENITALIALIMI
 VITALITER**R**AECOMPINGITSANGVINEGLUTEN
 LUCIFERAX**V**RASANIMANTES**A**FFLUITILLIC
 CONDITUREN**I**XANSADAMFACT**O**RISADINSTAR
 EXLUITPRO**T**PLASMASOLO**R**ESNOBILISUSU
 DIUESINARBIT**R**IORADIAN**T**ILUMINEDEHINC
 EXMEMBRISADA**E**V**A**SFIT**T**VMUIRGINISHEU**A**E
 CARNECREATAVIRID**E**HI**N**CCOPULATUREID**E**M
 VTPARADISSIACOB**E**N**E**L**A**KTARETURINH**O**R**T**O
 S**E**DDESEDEPIA**P**E**P**V**L**IT**E**MERABILEG**U**TT**V**R
 S**E**R**P**ENTISSUAS**U**PO**M**IS**V**COATR**A**PROP**I**AN**S**
 I**N**S**A**CIATR**I**CIMORT**I**FA**M**ES**A**CCIDIT**L**L**I**NG
 G**A**V**I**SURUSOB**H**OCC**A**EL**I**FLUISARCELO**G**AT**O**R
 N**A**SC**I**PRONOBIS**M**IS**E**R**A**R**I**SET**U**L**C**ER**E**CL**A**V**I**
 I**N**CRUCE**C**ONFIGIT**A**L**I**N**A**L**A**G**M**A**T**EINUN**C**T**I**S
 V**N**ASALUS**N**OBIS**L**I**G**N**O**A**G**N**I**SANGVINEVEN**I**T
 I**U**CUN**D**ASPECIESIN**T**E**P**I**A**BRACH**I**ACH**R**I**S**T**I**
 A**F**FIX**A**STETERANTE**T**PA**L**M**A**PI**A**BILISIN**H**A**C**
 G**A**R**A**CAR**O**POEN**A**SIN**M**IT**E**S**U**ST**U**LIT**H**A**U**ST**V**
 A**R**BORS**U**A**V**IS**A**GR**I**T**E**C**V**MNO**V**A**V**IT**A**PARAT**U**R
 E**L**E**C**T**A**UT**V**IS**U**S**I**C**E**CR**U**C**I**S**O**R**D**I**N**E**P**UL**C**H**R**A
 L**U**M**E**N**S**PE**S**SC**U**T**U**M**G**E**R**E**R**IS**L**I**V**O**R**IS**A**B**I**C**T**V
 I**M**MORTALEDECUS**N**E**C**E**I**V**S**T**I**L**A**ET**A**PAR**A**ST**I**
 V**N**A**O**M**N**E**M**VITANS**I**G**C**R**U**X**T**U**A**CA**U**S**A**R**I**GA**U**IT
 I**M**BRECRUENT**A**PI**O**V**E**L**I**S**D**AS**N**A**U**IT**A**PORT**U**M
 T**R**I**S**T**I**AS**U**M**M**ERS**O**M**U**N**D**A**S**T**I**V**U**L**N**E**R**A**C**L**A**V**O**
 A**R**BORD**U**L**C**IS**A**GR**I**B**O**R**A**N**S**E**C**ORT**I**C**E**N**E**C**T**A**R**
 R**A**M**I**S**D**E**C**UI**U**S**V**IT**A**L**I**A**C**H**R**I**S**M**A**T**A**FR**A**G**R**A**N**T
 E**X**C**E**L**L**E**N**S**C**U**L**T**U**D**I**V**A**O**R**T**U**P**U**L**G**I**D**A**F**R**U**C**T**U
 D**E**L**I**C**I**O**S**A**C**I**B**O**E**T**P**E**R**P**O**M**A**S**U**A**U**IS**I**N**U**M**B**R**A**
 E**N**R**E**G**I**S**M**A**G**N**I**G**E**M**M**A**N**S**E**T**N**O**B**I**L**E**S**I**G**N**U**M
 M**U**R**U**S**E**T**A**R**N**A**V**I**R**I**S**V**I**R**T**U**S**L**V**I**A**R**A**P**R**E**C**A**T**U
 P**A**N**D**E**B**E**N**I**C**N**E**V**I**A**M**V**I**U**A**X**E**T**F**E**R**T**I**L**E**L**U**M**E**N
 T**U**N**M**E**M**O**R**A**D**F**E**R**O**P**E**M**N**O**B**I**S**E**G**E**R**M**I**N**E**D**A**V**I**D
 I**N**CRUCER**E**F**I**X**V**S**I**V**D**E**X**C**V**M**P**R**A**E**R**I**T**O**R**B**I**

[Visum est acrostichon [istud resolutum hic subjicere, levandi laboris causa, si forte quispiam cursum illud legere velit, quin hæreat singulis in litteris, cum idem ex superiore structura industriam solertiamque poetæ in hocce ordiando carmine, ac tanquam licia telæ inter se apte contextendo, ac veluti colorando, ad unius texturæ compagem et ordinem, admirari possit. Habe itaque illud:]

Dius apex, carne effingens genitalia limi,
 Vitali terræ compingit sanguine gluten,
 Luciferax auras animantes affluit illic;
 Conditur enixans Adam factoris ad instar :
 Exluit protoplasma, solo res nobilis u-nu,
 Dives in arbitrio radianti lumine; dehinc
 Ex membris Adæ vas sit tum virginis Hevæ;

^a In uno Cod. Vat. sic legitur versus :

Serica quæ niveis ornata blattea telis.

^b Blattea vox derivata ex blatta vermiculo, quo

D Carne creata viri dehinc copulatur eidem,
 Ut paradissiaco bene lætaretur in horto.
 Sed de sede pia pepulit temerabile guttur,
 Serpentis suasu, pomi suco atra propinans.
 Insaciatrici morti fames accidit illinc.
 Gavisurus ob hoc cæli fluis arce locator.
 Nasci pro nobis miseraris, et ulcere clavi
 In cruce configi : tali malagmate inunctis
 Una salus nobis ligno, agni sanguine venit.
 Jucunda species, in te pia brachia Christi
 Affixa steterant, et palma piabilis in hac
 Cara caro pœnas inmites sustulit haustu.
 Arbor suavis agri, tecum nova vita paratur.
 Electa ut visu, sic e crucis ordine pulchra,

purpura tingebatur; postea vero is pro ipsa purpura vel purpureo colore usurpari consuevit.

^c Tres Codd. Vat. et Edit. Ven et Paris, conscia vela.

Lumen, spes, scutum generis livoris ab ictu.
 Immortale decus, nece justis, laeta parasti.
 Una omnem vitam sic crux tua causa rigavit,
 Imbre cruenta pio : velis das navita portum :
 Tristia submerso mundasti vulnera clavo.
 Arbor dulcis agri, rorans e cortice nectar.
 Ramis de cujus vitalia chrimata fragrant ;
 Excellens cultu, diva ortu, fulgida fructu,
 Deliciosa cibo, et per poma suavis in umbra.
 Ea regis magni gemmans et nobile signum ;
 Murus, et arma viris, virtus, lux, ara precatu.
 Pande, benigne, viam, vivax, et fertile lumen :
 Tum memor adfer opem nobis, e germine David
 la cruce reflexus iudex cum præerit orbi.

Versus qui constat ex litteris primis singulorum
 versuum, hic est :

A Dulce decus signi, via cœli, vita redempti.
 Qui vero ex ultimis singulorum versuum literis :

In cruce mors Christi curavit mortua mundi.

Versus qui crucem in medio describunt, hi sunt :

Crux pia, devotas Agnen tege cum Radegunde,
 Tu Fortunatum fragilem, crux sancta, tenere :
 Vera spes nobis ligno, Agni sanguine, clavo,
 Arbor suavis agri, tecum nova vita paratur.

Animadvertite quod singuli versus constant litteris
 triginta quinque, cujus numeri sunt versus quibus
 totum poema contextitur. Hoc acrostichon, sicuti et
 sequentia, deerant in vulg. Editionibus, desunt et in
 Codd. Vatic. Exscripsit, ac primus protulit, P. Bro-
 verus ex Codd. mss. sancti Galli et Treverico.

CAPUT V.

De sancta cruce.

EXTORQUETHOC SORTED EIVENIABILESIGNUM
 RUSTICOLASLAUDES VIVENTIREDDEREFLATV
 INMEQUIREGITIRELUTUM PLASMABILENUMEN
 PORTIOVIVENTUMGURATIOFAUSTAMEDELLAE
 EXCLUSORCULPAETRINITASEFFUSACREATOR
 QUIUSHONORLUMENIUSGLORIAREGNACOAEVE
 R I T G C
 E H E O M I
 D I M L S
 E N L P L E S
 N I L A D S L T
 T G A D E I V
 E N A D E I G O
 S V M I C R N B
 I P I G R V E
 DI EXPFIDEIMERITOMAGNUMPIEREDDISABRAHAM
 IM X E GO
 D A I T E N E
 E I V V E N E
 G V S E T V
 V S O L A R V
 S O D L A S A
 A D O R M E N I T S I
 R O R E N A S H
 A S A D O N O
 L V S E R O N O
 T T A R O
 I I N I
 SIGPATERETGENITUSSIGSGSSPIRITUSVNUS

Hoc quoque acrostichon, ut superius, primus edidit D
 Browerus, ex Codd. mss. sancti Galli et Treverico.
 Habe et hoc resolutum :

Extorquet hoc sorte Dei veniabile signum,
 Rusticolas laudes viventi reddere flatu,
 In me, qui regit ire lutum plasmabile, Numen
 Portio viventum, curatio fausta medellæ,
 chusor culpæ, Trinitas effusa, creator :
 ejus honor, lumen, jus, gloria, regna cœve.
 Ex fidei merito magnum, pie, reddis Abraham :

Sic Pater, et Genitus, sic Ses Spiritus unus.

Versus a lateribus positi :

Eripe credentes, fidei deens, arma salutis :
 Munere Criste, tuo removetur causa reatus.

Versus qui crucem describunt in medio :

Dulce mihi lignum, pie, majus odore rosetis,
 Dumosi colles, lignum generastis honoris,
 Ditans templa Dei crux, et velamen adorans.

CAPUT VI.

De sancta cruce.

SVLASASALVS

LASATASAL

SATRTAS

TRERT

REGER

ECICE

CINIC

M	IBIRI	M
VI	HIMIH	CV
IGV	IM X MI	MEC
	GVFERIHIM XVX MDOMINIME	
	VFERIHIM XVMVX DOMINIM	
	FERIHIM XVMCHVX DOMINI	
	VFERIHIM XVMVX DOMINIM	
	GVFERIHIE XVX MDOMINIME	
IGV	SE X ES	MEC
VI	TSEST	CV
M	QTSTQ	M

VQTQV

AVQVA

MAVAM

SMANS

ESMSE

MESEM

PMEMP

EPMPE

AREPERA

ODARERADO

ORODARADORO

CAPUT VII.

Hymnus in honorem sanctæ crucis.

Vexilla regis prodeunt,
Fulget crucis mysterium,
Quo carne carnis conditor
Suspensus est patibulo.

Confixa ^a clavis viscera,
Tendens manus vestigia,
Redemptionis gratia.
Hic immolata est hostia.

Quo ^b vulneratus insuper,
Mucrone diro ^c lanceæ,
Ut nos lavaret crimine,
Manavit unda ^d sanguine.

Impleta sunt quæ concinit
David fideli ^e carmine,

^a Unus Cod. Vat., *confixus clavis*.

^b Ibid., *quod vulneratus*.

^c Ibid., *dire lanceæ*.

^d In uno Cod. Vat., *et sanguine*.

^e In Hymn. cl. Tom., *David fidelis carmine*.

^f In duob. Codd. Vat., *dicens nationibus*. Item in pervetusta scheda, ac pene derosa, adjecta uni ex Codd. mss. Vat. in qua reperitur hoc poema.

^g Hæc verba, *regnavit a ligno Deus*, leguntur in psal. xcv, juxta versionem LXX, quam lectionem plerique Latini Patres secuti sunt. Quanquam in Codd. Vat. et Alexandr. desunt illa, ac solum legitur *ὅτι κύριος ἰθασίδεος*.

^h In uno Cod., *prædamque tulit*.

ⁱ Ibid., *aroma fundis cortice*.

^j In uno Cod. Vat., *vincis saporem nectaris*. Item in Hymn. cl. Tom. Browerus tamen affirmat lectionem hanc a mss. Codicibus rejici, eam vero probari

A

Dicens ^f : In nationibus
Regnavit ^g a ligno Deus.

Arbor decora, et fulgida,
Ornata regis purpura,
Electa digno stipite
Tam sancta membra tangere.

Beata, cujus brachiis,
Pretium pependit sæculi,
Statera facta est corporis
Prædam ^h tulitque Tartari.

Fundis aroma ⁱ cortice,
Vincis sapore ^j nectare,
Jucunda fructu fertili,
Plandis triumpho ^k nobili.

Salve ara, salve victima
De passionis gloria ^l,
Qua ^m vita mortem pertulit,
Et morte vitam reddidit.

B

CAPUT VIII.

In sacrum baptismum.

Tibi ⁿ laus perennis, auctor
Baptismatis sacrator,
Qui sorte passionis
Das præmiun salutis.

Nox clara plus, et alma,
Quam luna, sol, et astra,
Quæ luminum corona
Reddis diem per umbram. Tibi.

Dulcis, sacra, blanda,
Electa, pura, pulchra,
Sudans honore mella.
Rigans odore chrismæ. Tibi.

In qua Redemptor orbis,
De morte vivus exit,
Et quos catena vinxit,
Sepultus ille solvit. Tibi.

Quam Christus speruit
Ad gentium salutem
Cujus salubri cura,
Redit novata plasma. Tibi.

Accedite ergo digni
Ad gratiam laværi,
Quo fonte recreati

C

quam ipse sequitur. Nec dubium, ait, quin Fortunatus scripserit *vincis sapore nectare* ut membra in cortice et nectare concinant. In uno ms. Cod. Vat. item legitur : *vincis sapore nectare*.

^k Edit. Ven., *plaudis triumphum nobilem*. Unus Cod. Vatic., mendose : *plaudis triumphum nobili*.

^l In Hymn. supra laud., *de passionis hostia*. Ad extremum additur *O cruz ave, spes unica*, ut habetur in vulgari crucis hymno.

^m In uno Cod. Vat., *quia vita*.

ⁿ Hunc hymnum, sive rithmum edidit cl. Edmundus Martene, de antiq. Eccl. Ritibus, lib. 1, c. 1, art. 48, ord. 9, de promptum ex pontificali Ecclesiæ Pictaviensis an. 800. Ipse existimat esse Fortunati, cui facile assentiatur qui affinitatem ac similitudinem ejusdem cum stylo Fortun. attenderit. Nunc primum cæteris Fortunati Operibus adjunctus in lucem prodit.

Refulgeatis agni. Tibi.
 Hic gurgis est fideles
 Purgans liquore mentes.
 Dum rore corpus sudat,
 Peccata tergit unda. Tibi.
 Gaudeate candidati,
 Electa vasa regni,
 In morte consepulti,
 Christi fide renati. Tibi.

CAPUT IX

In laudem chrismatis.

O Redemptor ^a sume carmen tæmet alta concinuen-
 [tium.

Audi iudex mortuorum, una spes mortalium,
 Audi voces proferentium
 Donum pacis prævium. O Red.
 Arbor feta alma luce,
 Hoc sacramentum protulit,
 Fert hæc prona præsens turba,
 Salvator sæculi. O Red.
 Stans ad aram imo supplex,
 Infulatus pontifex,
 Debitum persolvit omne
 Consecrato chrismate. O Red.
 Consecrare tu dignare,
 Rex perennis patriæ,
 Hoc olivum, signum vivum,
 Jura contra dæmonum. O Red.
 Ut novetur sexus omnis
 Uctione chrismatis,
 Ut sanetur sauciata
 Dignitatis gloria. O Red.
 Lota mente sacro fonte,

^a Hymnum supra allatum, quo utitur Ecclesia in confectione sacri chrismatis, esse Fortunati fetum, iudicat Codex Ritualis Ecclesiæ Bisuntinæ, sæculo xi conscriptus, et asservatus in archivio cathedralis ecclesiæ Veliternæ, in quo legitur sub hoc titulo: *Versus Fortunati in laudem chrismatis*, tum stylus affinis admodum stylo Fortunati. Eum edidit cl. Joan. Chrysost. Trombellius, in t. II, tract. de Sacr., pag. 235, in App. cum sequentibus notis.

V. 1. In nonnullis Codicibus et libris typis editis incipit hymnus, sive rhythmus iste a versic. *Audi iudex mortuorum concinentium*. Rit. Bisunt., Codex Bon., Pontif. fr. Alberti Castellani, etc.

V. 2. *Una spes credentium*. Pontif. Innoc. VIII;

V. 3. *Proferentium*. Rit. Bisunt., Codex Bon., Pontif. Castel. Ed. an. 1745.

V. 4. *Donum pacis prævium*. (rituale Bisunt., Cod. Bon., Pontif. Innoc. VIII. At *Domini pacis prævium* habet Codex Bon. Respici, ut puto, ad ramos olivarum quibus Christo Domino Jerosolymam, antequam pateretur, celebriter ingredienti obvia turba facta est. Consule preces quas Dominica in Palmis (in Palmarum ramorumque Olivæ benedictione) sacerdos canit, id est preces quæ exordium ab his vocibus sumunt: *Petimus, Domine, Deus qui dispersa; Deus qui miro dispositionis ordine; Deus qui per olivæ ramum pacem terris columbam nuntiantem*, etc.

V. 11. *Stans ad aram humi supplex*. Pontif. Innoc. VIII. At *humo supplex* Codex Bonon. Hanc lectionem reliquis præfero, et ex ea derivatam suspicor vulgatam lectionem imo *supplex*. *Stat ad aram* Rit. Bisunt. *Infulatus*: consule quæ tradit ad voces *Infula et In-*

A

Aufugantur crimina;
 Uncia fonte, sacrosancta
 Influunt chrismata. O Red.
 Corde natus ex parentis
 Alvim implens virginis,
 Præsta lucem, claude mortem
 Chrismatis consortibus. O Red.
 Sit hæc dies festa nobis
 Sæculorum sæculi;
 Sit sacrata digna laude,
 Nec senescat tempore. O Red.

CAPUT X.

Hymnus b in sanctum Dionysium.

Fortem fidelem militem,
 Cæli secutum principem,
 Dionysium martyrem
 Plebs corde, voce personet.
 Clemente ^c Roma præsule
 Ab Urbe missus adfuit,
 Verbi superni seminis
 Ut fructus esset Galliæ.
 Opus sacramentum construit
 Fidem docet baptismatis;
 Sed audientium cæcitas
 Manus repellit seminis.
 Instante sacro antistite,
 Errore plebem solvere,
 Dum spem salutis ingerit,
 Tormenta mortis incidit.
 Tenetur a gentilibus
 Christi placeus altaribus:
 Amore tantæ gloriæ,
 Pœnas libenter excipit.
 Unum quod illi defuit,

B

C

fulatus Gloss. med. et infim. Latinit. Ducan.

V. 13. *Persolvat*. Pontif. Brixianse (sæculi XIII, aut XIV).

V. 15. *Conservare*. Pontif. 1572. *Hoc signum olivæ vivum*. Cod. Bon. et Pontif. Innoc. VIII. Vulgatam lectionem præfero. Pontif. Brix.: *Hoc olivæ signum vivum*.

V. 18. *Contra jura dæmonum*. Pontif. Innoc. VIII.

V. 20. *Et sanetur sauciata*, Cod. Bon.; *medetur*, Pontif. Brix.

V. 23. Desunt in Cod. Bononiensi hi versiculi: *Lota mente... aufug... Uncia... influunt...*

^b Hujusce hymni mentionem fecerat Hilduinus abbas in epistola ad Ludovicum Pium Augustum, quæ exstat apud Surium ad diem 9 Octobris hisce verbis: *Contemporaliis Greg. Turon., et scholasticissimus Fortunatus, qui plura et frequenter ad eum scripserat hymnum rhythmicæ compositionis pulcherrimum, de isto gloriosissimo martyre composuit, in quo commemorat eum a sancto Clemente destinatum, sicut in Latinorum paginis didicit*, etc. Hunc deinde hymnum edidit primus Jacobus Dubletius, lib. 1 Antiq., unde alii illum sumpserunt; et inter hos Editores Operum sancti Dionysii, Edit. Ven. an 1756. Reperitur et in Vindiciis Arcopagiticis P. Laurentii Cozza, editis Romæ an. 1702. At Joan. Launoius in dissert. de duobus Dion., cap. 18, negat hunc hymnum esse Fortun., sed rem non evincit, quocirca non dubitavi illum edere sub Fortunati nomine, præsertim cum et stylus, optimus testis, id suadet.

^c Lege quæ adnotavimus ad Acta passionis sancti Dionysii, quæ exstant ad calcem Operum Fortun.

Pro Rege colla tradidit :
 Dilectionem pectoris,
 Cervicæ cæsa, prodidit.
 Magnus sacerdos, qui dabat
 Templi sacra munera,
 Fuso beato sanguine,
 Est factus ipse victima.
 Felix pio de vulnere,
 Quæ poena palmam præbuit!
 Qui morte mortem conteris,
 Nunc regna cæli possides.
 Gloria sit Deo Patri,
 Gloria Unigenito,
 Una cum sancto Spiritu,
 In sempiterna sæcula.

CAPUT XI.

De domno Saturnino *.

[Sancti Saturnini, primi Tolosæ episcopi, martyrium ac virtutem sepulcri describit.]

Janua celsa poli, terra pulsante, patescit,
 Et recipit natos, quos generavit humus.
 Admiranda ^b hæc est occasio facta salutis,
 Ut de morte sua præmia lucis emant.
 Saturninus enim cupiens se nectere Christo,
 Carnali in habitu noluit esse diu.
 Vincula corporei dissolvere [dissolvi] carceris optans,
 Plenius ut Domino se sociaret homo.
 Tempore maturo cum jam spes esset adulta,
 Sumpserunt pretium vota beata suum.
 Dumque sacerdotio frueretur in urbe Tolosa,
 Et populis Christum panderet esse Deum,
 Ostendens verbis, addens miracula factis,
 Ut quod sermo daret, consequeretur opus.
 Gentiles animas rapiens de faucibus tyranni,
 Subdebat regi, qui dedit arma sibi.
 Sed vitata malis, et plebs infecta venenis,
 Curari effugiens, ægra jacere volens.
 Comprendit ^c male sana virum; ad capitolia duxit,
 Atque suo medico vulnere plura dedit.
 Pro pietate ^d dolens, pro melle venena repondens,
 Contra tutorem noxia bella movet.
 Subligat ^e indomiti sanctum et ^f vestigia tauri,
 Et stimulat, fieret ne fuga tarda feri

* Sanctus Saturninus a Greg. Turonensi, l. i Hist. Franc., cap. 28, institutus dicitur Tolosæ episcopus, Decio et Grato coss., id est, anno 250. Quod idem ^D et cl. Ruinart. suffragio suo confirmat, idque ex ipsiusmet Saturnini Actis, quæ sincera existimat. Idem Greg. Turon., lib. i de Gloria martyr., cap. 48, a se ipso discordans, refert : *Saturninum martyrem ab apostolorum discipulis ordinatum in urbem Tolosatium fuisse directum, in quo tamen vulgi opinionem se sequi satis produnt ea ipsius verba quæ interserit : ut fertur.*

^b Unus Cod. Vat., *admirandæ.*

^c Unus Cod. Vat., *comprehendit.*

^d In Ven. Edit. post hunc versum *pro pietate*, etc. desiderantur quatuor versus consequentes.

^e Sancti Saturnini martyrium ita describit Greg. Turon., lib. i de Gloria martyr., c. 48 : *Qui, in-
 quiens, impulsu paganorum, bovis petulci religatus
 re-tigis per gradus Capitoli præcipitatus, præsentem
 finivit vitam capitis compage dispersa. Hinc sic de
 eodem canit Sidonius, lib. ix, ep. 16.*

^A Pessima mens hominum, diri nova bestia monstri,
 Nec tauri indomiti sufficit ira tibi.
 Naturæ rabidæ feritatem adungere nosti;
 Quod per se nescit, te stimulante, furit ^e
 Turba cruenta, nocens, hujus te vulnere perdis ^b,
 Et si non illi, parcere discere tibi.
 Hic ⁱ ferus, impatiens, mox curva per avia raptus,
 Passim membra pii fundit in urbe viri.
 Tum mulier collegit ovans, et condidit artus.
 Sola ^j una famula [miracula] participante sibi.
 Hæc fuit insigni rapiendæ causa coronæ,
 Gloria martyrii sic celebrata ^k nitet.
 Ante sepulcra pii dantur modo dona salutis,
 Et corpus lacerum corpora multa fovet.
 Dic, ubi, mors inimica, jaces? ubi victa recumbis,
^B Quando vides sancti funere voti dari?
 Quem ^l male credebas obitu fluire salutem,
 Dat vitam multis, et tenet ipse suam.
 Huc ^m captiva cubas, quæ te regnare putabas,
 Invadendo peris, teque furendo necas.
 Te tua poena premit, tua te fera vincula torquent,
 Quos dare vis gemitus, ipsa ferendo gemis.
 Martyr ovans caelos retinet, tu livida, tristic,
 Mors, inimica tibi Tartara oigra colis.
 Florigera nunc sede manet sine fine bea us,
 Inter odoratos ⁿ thure calente [thura adoletque]
 [chloros].
 Non aliquas metuit placato iudice causas,
 Præmia sed miles victor habenda petit.
 Digna triumphantem, quæ restat palma, sequetur,
^C Pro te, Christe, mori est gloria, vita, quies.

CAPUT XII.

De Launebode qui edificavit templum sancti Saturnini.

[Studium suum in ornandis ac celebrandis gestis sanctorum martyrum declarat. Sancti Saturnini martyrium describit. Launebodem, ducem, qui basilicam in ejusdem memoriam, quo loco vincetus a Barbaris fuerat, extruxerat, nec non ejus uxorem Berethrudem, commendat, quæ in eandem basilicam liberalis existerat. Cæteras quoque piissimæ mulieris virtutes commemorat.]

Laudibus humanis reliquorum corda resulent,
 At mihi de justis commemorare vacet *.

E quibus primum mihi psallat hymnus,
 Qui Tolosatem tenuit cathedram,
 De gradu summo Capitoliorum
 Præcipitatum.

Quem negatorem Jovis ac Minervæ;
 Et crucis Christi bona confidentem
 Vinxit ad tauri latus injugati
 Plebs furibunda.

Ut per abruptum bove concitato
 Spargeret cursus lacerum cadaver,
 Cautibus tinctis calida soluti
 Pulve cerebri.

^f Edit. Paris., *ad.*

^g In uno Cod. Vat., *te stimulante facit.*

^h Edit. Paris., *produs*; in marg., *perdis.*

ⁱ In Codd. Vat., *hinc ferus.* Item Edit. Ven.

^j Duo Cod. Vat., *una sed famula.*

^k Edit. Paris., *celebranda.*

^l Edit. Paris., *quæ.*

^m In uno, *hic captiva.*

ⁿ Edit. Paris., *adoratos*; in marg., *adoratos.*

^o Edit. Paris., *licet.*

Nam pietatis opus, victores texere libris,
Admonet ingenium, res ratione duplex.
Una quod est habilis ^a, de magnis magna fateri,
Nam bona qui reticet, criminis auctor erit.
Altera causa monet, quoniam successus ^b amatur,
Et meliora cupit, qui sua facta legit.
Saturnius enim martyr venerabilis orbi;
Nec latet egregii palma beata viri.
Qui cum Romana properasset ab urbe Tolosam,
Et pia Christicoli semina ferret agri ^c,
Tunc vesana cohors, Domini comprehendit amicum,
Instituitque pii membra terenda trahi,
Implicitis tauri pede posteriore pependit,
Tractus in obliquum dilaceratus obit.
Ilac ope de terris animam transmisit Olympo;
O felix cujus funere mors moritur.
Sed locus ille quidem, quo sanctus vincula sumpsit.
Nullus templi sultus honore fuit.
Lannebodes enim post sæcula longa, ducatum
Dum gerit, instruxit culmina sacra loci.
Quod nullus veniens Romana gente fabrivit,
Hoc vir barbarica ^d prole peregit opus.
Conjuge cum propria Berethrude ^e, clara decore,
Pectore quæ blando clarior ipsa nitet.
Cui genus egregium fulget de stirpe potentum,
Addidit ornatum vir, venerando Deum.
Quæ manibus propriis alimonia digna ministrat,
Pauperibus tribuens se satiare cupit.
Indefessa ^f spein [fidem] Christi per templa requirit,
Jugiter excurrens ad pietatis opus.
Nodos veste tegit, sitienti pocula profert,
Se magis æterno femina fonte replet.
Proficit hoc etiam, quidquid gerit illa marito,
Anxia pro cujus vota salute facit.
Dux meritis in gente sua qui pollet opimis,
Celsus ubique, micans nobilitatis ope.
Sed quamvis altum teneat de stirpe cacumen,
Moribus ipse suos amplificavit avos.
Ergo pari voto maneat in sæcula juncti,
Et micet ambobus consolidatus, amor.

^a Duo Codd. Vat., *habitem*; item Edit. Ven.

^b Duo Codd. Vatic. cum Ven. Edit., *quoniam D successus amore*. Unus Codex, *quoniam successus amore*.

^c Edit. Paris., *Christicolis... agris*.

^d Hinc conjicit Browerus, Lannebodem origine Geticum fuisse, cum non fuerit in more Fortunato Gallos, tunc rerum dominos, barbaros appellare, quin prius eisdem Romanos nominet.

^e Forsan, *proprio Berethrudes*. Hujusce Berethrudis mentionem facit Greg. Turon., lib. ix Hist. Franc., cap. 35, cujus mors videtur referenda ad annum 14, Regni Childberti, sive ad annum 589. Narrat ibidem Gregorius, quod eadem moriens: *Filiam suam hæredem instituit, relinquens quæpiam vel monasteriis puellarum, quæ ipsa instituerat, vel ecclesiis, sive basilicis co-fessorum sanctorum, quæ optime cum his concordant quæ de illa prædicantur a Fortunato*.

^f Edit. Paris., *indefessa inopes*.

^g Unus Cod. Vat., *et velut incudo*.

A

CAPUT XIII.

Ad clerum Parisiacum.

[Se jam pridem desuessa a scribendis carminibus de-
cla at. Provocatus tamen hoc in laudem cleri Pa-
risiaci carmen elucubrat, ejus ordinem in psalmo-
diæ assiduitate et peritiam commendans. Laudat
vero in primis Germani, antistitis Parisiensis,
fidem, pietatem, et in Ecclesia regenda pastora-
lem diligentiam ac sollicitudinem.]
Cætus honorifici decus et gradus ordinis ampli,
Quos colo corde, fide, religione patres,
Jam dudum obliti desueto carmine plectri,
Cogitis antiquam me renovare lyram.
En stupidis digitis stimulis [simulastis] tangere
[bordas,
Cum mihi non solito currat in arte manus.
Scabrida nunc resonat mea lingua rubigine verba.
Exit et incômpto raucus ab ore fragor.
Vix dabit in veteri ferrugine cotis acumen,
Aut fumo infecto splendet in ære color.
Sed quia dulcedo pulsans quasi malleus instat,
Et velut incude ^g cura relicta terit.
Pectoris atque mei succenditis igne caminum ^h,
Unde ministratur cordis in arce vapor;
Obsequor hinc, qui me veluti fornace recocto,
Artis ad officium vester adegit amor.
Celsa Parisiaci cleri ⁱ reverentia pollens,
Ecclesiæ genium ^j gloria, munus, honor.
Carmine Davidico divina poemata pangens,
Cursibus assiduis dulce revolvit ^k opus.
Inde sacerdotes, Leviticus hinc micat ordo,
C Illos carities, hos stola pulchra tegit.
Illis pallor inest, rubor his in vultibus errat.
Et candent rutilis lilia mista rosis
Illi jam senio, sed et hi bene vestibus albert,
Ut placeat summo picta corona Deo.
In medio Germanus adest ^l antistes honore,
Qui regit hinc juvenes, subrigit inde senes ^m.
Levitæ preeunt; sequitur gravis ordo ducatum [ca-
nentum],
Hos gradiendo movet, hos moderando trahit.
Ipse tamen sensim incedit, velut alter Aaron,
Non de veste nitens, sed pietate placens.
Non lapides ⁿ coccus cidarim, aurum, purpura, byssus
Exornant humeros, sed micat alma fidex.

^h Edit. Ven., *igne cacumen*.

ⁱ Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., *clerus*.

^j *Ecclesiæ genium, prave premium in Vulgatis*. Usurpatur *genium* pro *ingenio*, ut animadvertit Brow, ad hunc locum.

^k Edit. Paris., *revolvit*.

^l Obiit sanctus Germanus an 576, ut constat ex Greg. Tur., l. v, cap. 8, auctorem quem annum hoc probe carmen conscriptum fuit.

^m Unus Cod. Vatic. et Edit. Paris., *subregit inde senes*.

ⁿ Hugo Menardus, in notis ad l. Sacrament. sancti Gregorii papæ ita emendat hunc versum:

Non lapides, crocus, clarum aurum, purpura, byssus,
ex antiquo Ms. sancti Germani a Pratis, in quo scrip-
tum legitur *cidar*, sed ei voci eadem scriptura legi-
tur superpositum *clar*, linea vocabulo *cidar* subducta
ad erroris notam. Hinc ex *clar* se fecisse refert *cla-
rum*. Edit. Paris., *cidarion*.

Iste satis melior veteri quam lege sacerdos,
 Hic quia vera colit, quod prius umbra fuit.
 Magna futura putans, præsentia cuncta refellens,
 Antea carne carens, nam caro sine ruens.
 Sollicitus, quemquam se devotè ira luporum,
 Colligit ad caulas pastor optimus oves.
 Assiduis monitis ad pascua salsa ^a vocatus,
 Grex vocem agnoscens, currit amore sequax,
 Miles ad arma celer, signum mox tinnit in aures,
 Erigit excusso membra ^b sopore toro.
 Advolat ante alios, mysteria sacra requirens,
 Undique quisque suo templa petenda loco.
 Flagranti studio populum domus irrigat omnem ^c
 Certatimque movent, quis prior ire valet.
 Pervigiles noctes ad prima crepuscula jungens
 Construit angelicos turba verenda choros.
 Grassibus exertis in opus venerabile constans,
 Vim factura polo, cantibus arma movet.
 Stamina psalterii lyrico modulamine texens,
 Versibus orditum, carmen amore trahit.
 Hinc puer exiguis ^d attemperat organa cannis,
 Inde senex ^e largam ruciat ab ore tubam.
 Cymbalicæ voces calamis miscentur acutis,
 Disparibusque tropis fistula dulces sonat.
 Tympana rauca senum puerilis tibia mulcet,
 Atque hominum reparant verba canora lyram.
 Leniter iste trahit modulus, rapit alacer ille,
 Sexus et ætatis sic variatur opus

^a Vulgo *pascua salva*, sicut et in Ven. Edit. legitur, et in uno Cod. Vat. Sed *genuinam lectionem*, inquit Brow., ostendebat Ms. Trev., addito glossemate: *Vos estis sal terræ.*

^b Narrat Fortunatus, in Vita sancti Germani, cap. 12, quod ipse se frequenter exercebat vigiliis, inde continuatis macerabat inedia. *Pernoctabat algida senectus, per hiemem sustinens dupliciter frigus ætatis, et temporis, quod nec tolerare possent potentius juvenes.*

^c Edit. Paris., *omnis*.

^d Belle hic Fortunatus tenues puerorum voces canis organorum exiguis comparat, senum vero graviores tubis: quibus permixtis suavissimus ad aures concentus resonabat. Hunc eundem concentum, qui solebat in psalmodia adhiberi, alibi exprimeus Fortunatus, lib. III, cap. 6, inquit:

Clerus ecce choris resonat, plebs inde chorantis,
 Quisque tam votam qua solet arte canit.

Pueros ad hunc usum in canendo erudiri solitos ex veteris Ecclesiæ consuetudine, animadvertit Browerus in notis ad hunc locum; idque et multis, nempe D Toletano IV, Aquisgranensi sub Ludovico Pio, et ex Vita Greg. M., apud Joan. Diaconum, lib. II, cap. 6, colligi narrat. Addit quod hujusmodi pueros Victor., lib. III de Vandal. Persec. appellasse videtur INFANTULOS, quos canendi peritos, una cum lectoribus, inter eos confessores celebrat, qui Carthagine relegati cum cætero clero martyrii palmam deinde adepti sunt.

^e Unus Cod. Vat., *inde semis*.

^f Edit. Paris., *vigilans*.

^g Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., *Moyse*. Narrat Fortunatus, in Vita sancti Germani, cap. 7, quod cum is in domum Ebronis ejusdam venisset, Anna matrona, ejusdem conjux, exclamavit rem se mirabilem videre; cumque fuisset interrogata a viro quidnam cerneret, respondit: *Ecce beatus Germanus cornuta facie mihi videtur incidere: quod pene vix valeo aut intueri lumine, aut sermone conferre sanctum virum, novo more cornibus radiantem, Consternataque*

A Triticeas fruges fervens terit area Christi,
 Horrea quando quidem constructura Dei.
 Voce Creatoris remiiscens esse beatos,
 Quos dominus vigiles ^f, dum redit ipse, videt.
 In quorum meritis, animo, virtute, fideque,
 Tegmine corporeo lumina quanta latent!
 Pontificis monitis clerus, plebs psallit, et infaus,
 Unde labore brevi fruge replendus erit.
 Sub duce Germano felix exercitus hic est,
 Moses ^g tende manus, et tua castra jura.

CAPUT XIV.

De ecclesia Parisiaca.

[Celebrat basilicam Parisiensem, in honorem sanctæ crucis dedicatam, et ejus laudes supra templum Salomonicum extollit. Childeberti regis in eam basilicam liberalitatem ac studium commendat.]

B Si Salomoniaci memoretur machina templi.
 Arte licet par sit, pulchrior ista fide.
 Nam quæcumque illic veteris velamine legis,
 Clausa fuere prius, hic reserata patent ^h.
 Floruit illa quidem vario intertexta metallo,
 Clarius hic ⁱ Christi sanguine tincta nitet,
 Illam auram, lapides ornarunt, cedrina ligna,
 Huic venerabilior de cruce fulget honor.
 Constitit illa vetus, ruituro structa ^j talento,
 Hæc pretio mundi stat solidata domus.
 Splendida ^k marmoreis attollitur aula columnis,
 Et quia pura manet, gratia inajor inest.

(subdit Fortun.) *mirabatur mulier hominem nostro tempore in figura Moysis potuisse conspiceri. Ad hoc itaque factum spectare videtur idem Fortunatus (quod et Brow. animadverterat), carmen ad extremum sic concludens:*

Moses tende manus, et tua castra jura.

Ed. Paris., *jures*; in marg., *jura*.

^h Unus Cod. Vat., *reserata placent*.

ⁱ In Vita sancti Droctovei, ut exstat. sæc. I Bened., sic legitur hic versus:

Claruit hæc Christi sanguine tincta, nitens.

Item in uno Cod. Vat., *clarius hæc Christi*. Edit. Paris., *sanguine cincta*.

^j Unus Cod. Vat. *ruituro sulca metallo*.

^k Anonymus auctor Vitæ sancti Droctovei ab. (qui auctor floruisse videtur sæc. IX) ita n. bis hujusce basilicæ initia ac structuram describit, num. 8, 9 et 10. Cum rex Childebertus una cum Clotario in Hispaniam exercitum duxisset, ac Cæsaraugustana obsidione cinxisset, urbis illius cives, ut calamitatem a se suisque tectis religione propulsaerent, qui humanis opibus diffidebant, tunicam sancti Vincentii, martyris Cæsaraugustani, per mœnia circumferre cœperunt, ejus patrocinium adversus hostes, publica illa supplicatione, implorantes. Qua specie percussis hostes, cum quid ageretur rescissent, atque res ad Childebertum fuisset delata, ille continuo cum exercitu discedendum censuit, ne adversus superos decertare cogeretur. Discessit itaque, stola sancti Vincentii a civibus accepta pro munere. Quam cum Parisios attulisset, basilicam in ejus honorem quam celerrime ædificandam curavit. Idem postea, v. cto Amalerico, Gothorum rege in Hispania, ex Tolatana urbe asportavit *crucem auream pretiosis gemmis redimitam*, eamque in basilicam sancti Vincentii intulit; ex quo titulus sanctæ Crucis basilicæ illi adhæsit; quæ nunc sancti Germani, in suburbio Parisiensis, ob conditis illis ejusdem cineres, appellatur.

Ejus vero basilicæ descriptionem ita nobis tradit

Prima capit radios vitreis oculata fenestris,
 Artificisque manu [manus] clausit in arce diem.
 Cursibus ^a auroræ vaga lux laquearia complet,
 Atque suis radiis et ^b sine sole micat.
 Hæc ^c prius egregio rex Childebertus ^d amore,
 Doua suo populo non moritura dedit.
 Totus in affectu ^e divini cultus adhærens,
 Ecclesiæ juges ^f amplificavit opes.
 Melchisedech noster merito rex atque sacerdos
 Complevit laicus religionis opus.
 Publica jura regens et celsa palatia servans,
 Unica pontificum gloria, norma fuit.
 Hinc abiens, illic meritorum vivit honore,
 Hic quoque gestorum laude perennis erit.

CAPUT XV.

De baptisterio Moguntiae.

[Baptisterium a Sidonio, episcopo Moguntiae, ædifi-

præfatus auctor, num. 10, cujus verba, quod inde non minimum luminis ad hoc Fortunati carmen illustrandum possit accedere, visum est exscribere, atque hic referre: *Gratia igitur, inquit, vivifica crucis ecclesiam sanctissimi martyris, ubi ipsam cum aliis pretiosissimis ornamentis delegavit Childebertus, in modum crucis ædificare disposuit. Cujus basilicæ opus mirificum describere nobis videtur superfluum, qualiter scilicet distincta fenestris, quibus pretiosissimis marmorum fulta columnis, quove modo crispante camera, compta anratis laquearis, nec non parietes, ut Christi decebat aulam, quo decore nitebant pictura aurei coloris, strato inferius pulchro emblemate pavimenti. Tectum vero ipsius basilicæ coopertum apprime de aurato cupro ære, repercussum solis jubare, sic flammigero rutilabat fulgore, qualenus intuentium aciem reverberaret nimia claritudine. Unde præ nimis decore, non immerito olim ipsa domus per metaphoram, inaurati Germani aula vocabatur vulgi ore. Idem deinde ad majorem eorum quæ narravit fidem profert carmen Fortunati, de quo hic agitur.*

Sed Adrianus Valesius, in disp. adversus Lanoium de basilicis Gallie, contendit basilicam Parisiensem de qua hic Fortunatus non esse basilicam sancti Vincentii, cum isthæc basilica semper indicetur sub nomine sancti Vincentii, aut sanctissimæ crucis, non simpliciter ecclesiæ Parisiæ nomine censetur. Jam vero quæ de sancta cruce hic narratur commode, ait, cuicumque alteri basilicæ convenire possunt, in qua honor crucis et religio viget, ac ex redemptionis pretio, sanguine Christi nitere vere dici potest, ut a Salamonico templo secernatur. Deinde Fortunatus, inquit, loquitur de ecclesia a Childeberto extracta, et data populo Parisiaco, cum illa sancti Vincentii extra Parisios posita in suburbanis, non tam populo quam monachis data fuerit, a quibus divinum servitium perageretur. Jam vero Childebertus, etsi extruxerit basilicam sancti Vincentii et ditaverit, idem tamen an. 17 regni sui (si regio diplomati, ait, fides habetur) quædam ecclesiæ Parisiæ pro mercedis sue augmento concessit, ita ut non falso dicatur a Fortun. Childebertum basilicæ illius opes amplificasse. Postremo citat suæ sententiæ fautores, Jacobum Brolium, et Joannem Tilium, qui ecclesiam Parisiæ a Childeberto extractam fuisse sentiunt.

Verum haud video qui facile inficiari possimus eam basilicam præcipuo sanctæ Crucis titulo et cultu dedicatam fuisse, cujus honorem ac pretium maxime ex cruce hic re. erit Fortunatus, præsertim cum non ita certum sit Parisiæ majorem ecclesiam a Childeberto extractam fuisse, ut illa fuit certo quæ postea sanctæ Crucis appellata est; ut malim dicere, vel hanc sancti Vincentii basilicam, saltem a Fortunati, nomine ecclesiæ Parisiæ significatam fuisse, propter ejus

A catum, plurimum ad eam rem conferente Berthoara, Theodeberti regis filia, celebrat. Ilac occasione nonnulla de Adæ peccato ac baptismi virtute canit juxta Ecclesiæ doctrinam. Postremo ipsius Berthoaræ et Theodeberti Patris laudes adjungit.]

Ardua sacrati baptismatis aula & coruscat,
 Quo delicta Adæ Christus in anne lavat.
 Ille pastore Deo puris grex mergitur undis,
 Ne maculata diu vellera gestet ovis.
 Traxit origo necem de semine, sed pater orbis
 Purgavit medicis crimina mortis aquis.
 Ilanc tamen antistes Sidonius ^a extulit arcem.
 Qui Domini cultum templa novando fovet.
 Struxit Berthoaræ ^b voto complente sacerdos.
 Quæ decus Ecclesiæ, cordis amore placet.

B Catholicæ fidei splendor, pietate coruscans,
 Templorum cultrix, prodiga pauperibus.

celebritatem et amplitudinem, sive ut distingueretur a basilica sanctæ Crucis Pictaviensi, quam ex eo quod tali vocabulo indicetur non eam esse sancti Vincentii basilicam. Nec refert quod Childebertus eam monachis tradiderit, ut divinum servitium in ea peragerent, cum propterea, populus ab ejus ingressu et usu non fuerit exclusus.

^a Unus Cod. Vat., *curribus Auroræ.*

^b Edit. Paris., *hic.*

^c Unus Cod. Vat. :

Hic plus egregio rex Childebertus honore.

Unus Cod. Vat., *hæc pius.*

^d Hic Childebertus Glotarii frater fuit, Clodovei filius. Childebertum Egotria laudat Fortunatus in Vita sancti Germani Parisiensis episcopi, cap. 13, ejusque pietatem, et in sublevanda pauperum inopia ardens studium commendat. Ejusdem præterea in tuenda ecclesiastica disciplina sollicitudinem, in templis sive exstruendis, sive ornandis ac ditandis, religionem et liberalitatem, reverentiam in sacerdotibus tot monumenta testantur, ut non facile reperias (ait Valesius, lib. viii Rerum Francic.) *cujus pietas et de summis Ecclesiæ rebus sollicitudo multis et magnis experimentis testator fuerit quam Childeberti.* Minime proinde mirum esse debet eundem a Fortunato Melchisedechum appellari, sive et regem et sacerdotem, quippe qui et regiam sub una persona dignitatem, et sacerdotalem vigilantiam, ac studium erga res sacras complecteretur. Childebertus in eadem sancti Vincentii basilica inhumatus fuit, ut refert Greg. Turon., lib. iv, Hist. Franc., lib. xx, cujus de tumulo plura vide in Append. Operum Greg. Turon., ubi disseritur de Reg. abb. sancti Germani a Pratis prope Parisios.

^e In Vita sancti Droct. cujus ad calcem legitur hoc carmen, iste versus sic effertur :

D Totus in affectum divini cultus inhærens.

^f *Ibid., ecclesiæ viles.*

^g Vide quæ diximus in notis ad carmen 15 lib. i.

^h Exstat lib. ix, cap. 9, carmen Fortunati ad hunc Sidonium, episcopum Moguntinum, in quo ejus religionem ac largitatem in pauperes egregie laudat. Ejusdem vero studium in templis restaurandis, quæ in ruinis Moguntiae diruta jacebant, ostendit his versibus :
 Templa vetusta novans, specioso fulta decore.

ⁱ Theodebertus duas uxores habuit, Deuteriam et Wisigardem. Deuteria filiam suam (quam eadem verisimiliter ex alio viro pepererat, antequam nuberet Theodeberto), plastro impositam, e ponte in torrentem dejecit, ne rex, ejus illectus pulchritudine, sibi eandem aliquando ad nuptias appeteret. Porro Theodebertus repudiata Deuteria, Wisigardem, quam antea jam sibi desponsam haberat, duxit uxorem; et qua dicendum videtur Berthoaram, de qua hic sermo est, suscepisse.

Seminat, unde metat fruges, spargendo ^a recondens. A
 Terrenis opibus non moritura parat.
 Filia digna patri, te, Theodeberte ^b, reformans,
 Rexisti patriam que pietate patris.
 Et comitante fide revocasti ex hoste ^c triumphos,
 Sed capti pretio mox rediere tuo.
 Ecclesiae fultor, laus regni ^d, pastor egentum.
 Cura sacerdotum, promptus ad omne bonum.
 Cujus dulces jugum nullus gemuisse fatetur,
 Vivis adhuc meritis rex in amore tuis.

CAPUT XVI.

De basilica sancti Georgii.

[Sancti Georgii martyris basilicam, a Sidonio item
 episcopo ædificatam, commemorat, ejusque mar-
 tyris gloriam et celebrem in Occidente memoriam
 commendat.]

Martyris egregii pollens micat aula Georgi ^o,
 Cujus in hunc mundum spargitur altus honor.
 Carcere, cæde, fame, vinclis, site, frigore, flammis
 Confessus Christum, duxit ad astra caput.
 Qui virtute potens Orientis in axe sepultus,
 Ecce sub occiduo cardine præbet opem
 Ergo nemento preces et reddere dona, ^f viator,
 Obtinet hic meritis quod petit alma fides.
 Condidit antistes Sidonius ista decenter,
 Proliciant animæ quæ nova templa suæ.

CAPUT XVII.

De oratorio Trasarici [Trisarici, Traserici].

[Templum, sive oratorium a Trasarico in honorem
 sanctorum Petri et Pauli, sancti Martini Turonen-

^a Edit. Paris., *se arcendo.*

^b Theodebertum præclare laudat Greg. Turon. lib. III, Hist. Franc., cap. 25, his verbis: *Erat regnum cum justitia regens, sacerdotes venerans, ecclesias munerans, pauperes relevans, et multa multis beneficia pia ac dulcissima accommodans voluntate. Omne tributum, quod fisco suo ab ecclesiis, in Arvernensis, reddebatur, clementer indulxit.* Idem tamen non reticet ipsius vitia in lib. de Vitis Patrum, cap. 47.

^c Idem Theodebertus pluribus victoriis nobilitatus est, vir in bellis gerendis felicissimus. Forte hoc loco Venantius eam expeditionem spectat qua Theodebertus ipse a Patre suo Theoderico adversus Gothos missus est: qui, cum post Clodovei obitum multa repetissent quæ eodem regnante amiserant, victi a Theodeberto ac superati sunt; cumque majorem se ipsam cladem illaturum, nisi cessissent, fuisset minitatus, ultro ejusdem imperio sese subdidere, ut narrat Gregor. Turon., lib. III, Hist. Franc., cap. 21.

^d In Cod. Vat. et Ven. Edit., *laus regum.* In uno Cod. Vat., *laus regnum, s. regum.*

^e Sanctus Georgius passus refertur an. 284, quo anno in Chronico Alexandrino seu Paschali, passus dicitur sub Carino II et Numeriano coss. Alii inveniunt sub Decio. Vide Ruin., in notis ad Greg. Turon. lib. I de Gloria martyrii, cap. 104.

^f Unus Cod. Vat., *vota viator.*

^g Unus Cod. Vat., *quod capit.*

^h Edit. Ven., *Pelagi.* Unus Cod. Vat., *pelagis quo gradiente lacus.*

ⁱ Sanctus Remedius idem est ac sanctus Remigius, episcopus Rheimensis, cujus Vitam scripsit inter cæteros Hincmarus, ejusdem successor in sede Rheimensi sæculo IX. Obiit sanctus Remigius an. 555, cum annos LXX circiter sedisset. Vide infra ejus Vitam scriptam a Fortun.

^j Ab Ennodio in Panegyrii regis Theoderici mentio fit cujusdam Trasarici, qui rex Gepidarum fuit,

sis et sancti Remedii locatum, carmine prosequitur.]

Lucida perspicui nituerunt limina templi,
 Quo ^k capit haud dubiam spem veneranda fides.
 Hæc est aula Petri, cælos qui clave catenat,
 Substitit et pelagus ^h quo gradiente lapis.
 Sedibus his habitat Paulus, tuba gentibus una,
 Et qui prædo prius, hic modo præco manet.
 Martini domus est, Christum qui vestit egentem,
 Regem tiro tegens, et homo jure Deum.
 Ecce sacerdotis sacri micat aula Remedi ^l,
 Qui tenebras mundi liquit, et astra tenet.
 Cultor optime Dei, Templum, Trasarice ^j, locus ⁱ,
 Ilas cui persolvit, reddit ^k amator opes.

CAPUT XVIII.

De sanctis Agaunensibus ¹.

[Sancti Mauricii et sociorum ejus triumphum canit
 hoc carmine Fortunatus.

Turbine sub mundi cum persequerentur ^m iniqui,
 Christicolæque daret sæva procella neci:
 Frigore depulso, succendens corda, peregit,
 Rupibus in gelidis fervida bella fides.
 Quo, pie Maurici, ductor ⁿ legionis optime,
 Traxisti fortes subdere colla viros.
 Quos ^o positis gladiis armarent ^p dogmata Pauli,
 Nomine pro Christi dulcius esse mori.
 Pectore belligero poterant qui viuere ferro,
 Invitant jugulis vulnera clara suis.
 Hortantes se clade ^q sua sic ire sub astra,
 Alter in alterius cæde natavit heros ^r;

C quique Sirmium, Pannoniæ caput, tenebat, postea a
 Theoderico, Italiæ rege, devictus. Hinc conjici potest
 qua ex gente esset Trasaricus, de quo hic Fortuna-
 tus. Edit. Paris., *Trasaricum* habet semper.

^k Unus Cod. Vat., *reddet.*

¹ Sanctus Mauricius, et socii, dicti legionis *Felicitis*, seu *Thebææ* milites, passi sunt anno 286, sub Maximiano. Eorum martyrium a sancto Eucherio, episcopo Lugdunensi descriptum, edidit cl. Ruin., inter Acta sincera martyrum, pag. 274, Edit. Amstelandani an. 1713, ex officina Wetsteniana. Idem Agaunenses appellati sunt ex loco in quo sunt passi. Agauni quippe, quod oppidum in Alpibus est prope Rhodani fluentem, Christum confessi, martyrio coronati sunt, cum quidem Maximianus, Bagaudarum motus conatusque repressurus in Gallia, eam legionem illuc accivisset. Sigismundus, Burgundiæ rex, Agauni basilicam extruendam curavit in memoriam martyrum, et monasterium psallentium assidue monachorum instituit anno 516 circiter, ut legere est apud Greg. Turon., lib. III Hist. Franc., c. 5. Idem confirmat lib. I de Gloria martyrum, cap. 75.

Sanctus Eucherius situm Agauni ita describit: *Acaunus sexaginta ferme millibus a Genavensi urbe abest, quatuordecim vero millibus distat a capite Lemanni lacus, quem influit Rhodanus. Locus ipse jam inter Alpina juga in valle situs est; ad quem pergentibus difficili transitu asperum, atque arctum iter panditur... evictis transmissisque angustiarum faucibus subito nec exiguis inter montium rupes campus aperitur in quo legio Sancta condecorat.*

^m Unus Cod. Vatic., *cum persequerentur*

ⁿ Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., *cum doctor legionis.*

^o Edit. Paris.:

Quos positus gladiis, suat arma edogmate Pauli.

^p Unus Cod. Vat., *armassent.*

^q Edit. Paris., *cæde.*

^r Edit. Paris., *erus*

Adjavit ^a rapidas Rhodani fons sanguinis undas,
 Tinxit ^b et Alpinas ira cruenta nives.
 Tali sine polos felix exercitus intrans,
 Junctus apostolicis plaudit honore choris.
 Cingitur ^c angelico super astra beata senatu,
 Mors fuit unde prius, lux sovet inde viros.
 Ecce triumphantum ductor ^d fortissime tecum,
 Quatuor ^e hic procerum pignora sancta jacent ^f.
 Sub luteo tumulo latitat cœlestis talentum,
 Divitiasque Dei vilis arena tegit.
 Qui faciunt sacrum paradisi crescere censum,
 Hæredes Domini luce perenni dati.
 Sidereo chorus iste throno cum carne locandus,
 Cum veniet iudex, arbiter orbis erit.
 Sic pia turba simul, festinans cernere Christum,
 Ut cœlos peteret, de nece fecit iter.
 Fortunatus enim per fulgida dona Tonantis,
 Ne tenebris crucier, quæso, feratis opem.

CAPUT XIX.

De sancto Hilario.

[Sancti Hilarii Pictaviensis episcopi in defendenda adversus Arianos catholica de Filii divinitate doctrina et exilio pro ea tolerando constantiam laudat hoc carmine.]

Si Hilarium quæris quis sit ^g, cognoscere, lector,
 Allobroges ^h referunt Pictaviis genitum ⁱ.
 Cum populum regeret divina mente sacerdos,
 Servabat legis fœdera, sollicitus.

^a Edit. Ven., *audivit* corr.

^b *Ibid.*, *traxit*.

^c Unus Cod. Vat. :

Cingitur angelicopius exercitus astra beata senatus,
 mendosissime. Edit. Paris. :

Cingitur angelico virtus trabeata senatu.

^d *Ibid.*, *doctor fortissime*.

^e Tres videlicet præcipui piissimæ hujusce legionis duces, seu præfecti numerantur, Mauricius, Exuperius, et Candidus. Mauricius primicerius erat ejusdem legionis, quæ dignitas proxima erat loco tribuni militum. Exuperius erat campiductor ; et Candidus, senator militum, ut ibidem narrat Eucherius. Victor vero, qui quarto loco adnumerari solet, nec præfectus, nec miles illius legionis erat, sed alterius legionis miles veteranus ; qui cum casu illac transisset, ubi milites Maximiani epulabantur læti martyrum spoliis, voluit invitatus convesci ; unde agnitus Christianus, ibidem interfectus est.

^f In basilica etiam Turonica, quam a se renovatam narrat Greg. Turon., lib. x Hist. Franc., cap. 51, sanctorum Agonensium sacra lipsana servabantur : quæ forte dicendus hoc carmine celebrasse Fortunatus pro illa quæ ipsum et Gregorium Turon. intererat necessitudine.

^g Unus Cod. Vat., *qui sit*.

^h Allobroges erant populi qui cis Rhodani ripam habitabant ad Luram montem, et Lemanum lacum, ut refert Brow. Hi passim pro Gallis sumuntur.

ⁱ Sanctum Hilarium Pictavis natum tradit Fortunatus et alibi suis in carminibus. Ita l. viii, c. 4, de se ipso loquens, inquit :

Pictavis residens, quæ sanctus Hilarius olim
 Natus in urbe fuit, notus in orbe Pater,

Item Hieron., in præfat. ad Psulam, et Eustochium, lib. ii Comment. in Epist. ad Gal.

¹ Duo Codd. Vat., *Græcorumque viros*.

^k Unus Cod. Vat., *ut dicant, est creat* . Fortu-

A Improbis ut vidit plebes quod scinderet error,
 Græcorum ^l virus protulit in medicum.
 Vipereo promunt semper qui ex corde venena,
 Filius ut dicant quia est creatura ^k Dei.
 Quis magis auxilium præstat sapientia mundi,
 De ingenito genitum quæ negat esse Deum.
 Quam male complexus, cupiens calcare propheta,
 Arius infelix, cum retinet, crepuit ¹.
 Egregius doctor, veterum monumenta secutus,
 Quæ Stephanus vidit, comprobat esse Deum.
 Vincit ^m amore Dei, contempto principe ⁿ mundi,
 Intemerata fides pertulit exsilium.
 In Patre ^o, qui omnipotens Deus est, cognosce e
 Divinis tantum vocibus insinuat. [Natum,
 Perpetuum lumen Christum, Dominumque Deumque,
 B Bissenis ^p populos edocet esse libris.

CAPUT XX.

De sancto Medardo ^q episcopo.

[Sancti Medardi, episcopi Noviomensis, sanctitatem vitæ ac sæculi fugam hoc carmine celebrat : item miracula percenset, quibus ejusdem pietas incluserat ; postremo commemorat basilicam quam in ejusdem memoriam, a Clotario cœptam exædificari, Sigibertus compleverat.]

Inter Christicolas, quos actio vexit in astra ^r,
 Pars tibi pro meritis magna, Medarde, patet.
 Qui sic vixisti terrenis hospes in oris,
 Ut cœlum patriam crederis ^s esse tuam.

natus ut Arianorum de Filio Dei perversum dogma exprimat, metricarum legum obliviseitur, corripiens primum a in voce creatura. Præclare advertit Browerus, male a Fabricio pro creatura poni genitura, ut stet metri ratio cum hoc vocabulum non magis Arianorum sententiam quam Catholicorum referat. Ac profecto Fortunatus ipse paulo post ait :
 Quis (Arianis) magis auxilium præstat sapientia mundi,
 De ingenito genitum quæ negat esse Deum.

Volebant scilicet Ariani, ut ait Severus Sulpicius, lib. ii Histor., *ex nihilo in substantiam novam, atque alteram factum Dominum novum alterumque ; fuisse autem tempus quo Filius non fuisset.*

¹ Effusus scilicet inter egerendum visceribus, ut notissimum est.

^m Duo Codd. Vat., *victus amore*.

ⁿ Hic fuit Constantius, Magni Constantini filius, Arianorum fautor, sub quo in exsilium actus sanctus Hilarius est, ac relegatus in Phrygiam, ut narrat Sulpicius lib. ii Hist.

^o Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., *in Patre quique potens*. In alio in *patre quisque potentem Deus* corr.

^p Sanctus Hieronym., in epistola 83, quæ est ad Magnum, oratorem urbis Romæ, scribit de Hilario : *Hilarius meorum confessor temporum, et episcopus, duodecim. Quintiliani libros et stylo imitatus est, et numero.*

^q Sanctus Medardus Viromandensis episcopus creatus fuit, ut diserte docet Fortunatus in ejus Vita, num. 9. Sed is postea episcopalem sedem transtulit Noviomum, ut narratur in Vita ejusdem, a Radhodo episcopo Noviomensi et Tornacensi conscripta, quæ exstat tertio loco apud Bolland. ad diem 8 Junii, ubi et causa illius translationis fuso describitur.

^r Tres Codd. Vat. et Ven. Edit., *in astris* ; apud Bolland., *in auras*.

^s Unus Cod. Vat., *ut cœlas patriam redderes*. Edit Ven., *ut cœlum patria creditur esse tua*. Alius Cod. Vat., *redderis esse*.

Exilium tibi mundus erat, cœnosa caventi,
 Et modo, te gaudet cive manente polus.
 Ezutus tenebris, vestitus tegmine lucis,
 Post obitum ^a frueris liberiore die.
 De tellure satus, factus possessor Olympi,
 Et matrem linquens ^b cum patre, læta tenes.
 Humani victor vitii, super astra triumphas,
 Atque cremans carnem, das animæ requiem.
 Te inter mundanos vepres gradiente, fatemur,
 Calcatis spinis, promeruisse rosas.
 Flore refectus ^c ager, suaves tibi fundit ^d odores,
 Balsama, thura replent, quæ paradisius habet.
 Cauta per angustum figens vestigia callern,
 Sic dedit arcta tibi semita lucis iter.
 Lata voluptatum via, quæ submergit Averna,
 Dulcia carnis aless, mortis amara parat.
 Hoc nunquam sacros flexisti tramite gressus,
 Nec potuere tuos prava tenere pedes.
 Durum iter ad laudes, gravior ^e via ducit in altum:
 Quo labor est potior, gloria major erit.
 Quæ prius incipiam sacri miracula facti,
 Cum quidquid facias, omnia prima micent?
 Dum fuit [fugit] ad superos humano in corpore vita,
 Ex oculis fugiens lux tibi cordis erat.
 Si cæcus venit, rapuit palpando salutem,
 In mediis tenebris fulsit aperta dies.
 Qui voluit furti causas penetrare latentes ^f,
 Te religante, sedet; te reserante fugit.
 For sine perfecto ^g voto deceptus inani,
 Omnia restituens crimina fraudis habet.
 Nam semel ut molles carpserunt ^h palmitis uvas,
 Non valere gradus inde referre foras [foris].
 Nec potuit raptor pedibus subducere prædam,
 Raptori abduxit sed sua præda pedes.
 Ergo ⁱ suis laqueis cœpit miser esse ligatus,
 Venerat ut caperat, captus at ^j ipse fuit.
 Nec tetigit mustum, sed iniqua mente rotatur,
 Antea quam biberet, ebria turba jacet.
 Incœpit servare magis quam ^k ferre racemos,
 Et datus est custos, qui cupit esse rapax.
 Donec, sancte, tuis verbis tu jussisses abire,
 Ut furtum impleret, doctus ab hoste redit.

^a Sancti Medardi obitum Cointius refert ad an. 345. Valesius, ad an. 560. Lege Cointium, ad an. 545, num. 9, ubi causam affert harum discriminis sententiarum, et suam confirmat.

^b Non dubito quin interpungendum sit post *et matrem linquens*, ut sensus sit: Medardum terram, de qua satus fuerat, linquendo, cum Patre Deo læta tenere. Loquitur enim Fortun. de ejus statu post obitum.

^c Apud Boll., *flore refertus*.

^d Unus Cod., *infundit odores corr.*

^e Edit. Ven., *grave temet ducit in altum*.

^f Apud Bolland., *furti causa penetrare latenter*. Quam lectionem probo.

^g Ibid., *sine profectu*; item in uno Cod. Vatic.

^h Fortunatus, in Vita sancti Medardi unum tantummodo furem ejusdem vineam ingressum fuisse narrat. Quod ergo postea refert: *ebria turba jacet*, poetico more locutus fuisse censendus est.

ⁱ Edit. Paris., *ecce*.

^j Edit. Ven., *captus ipse*.

^k In uno Cod. Vat., *quam auferre racemos*.

A Quæ manet hæc animi pietas, sanctissimæ præsul,
 Lædentem auxilio qui facis ire tuo?
 Tintinnum ¹ rapit alter inops, magis improbus ille ^m,
 Qui jumentorum colla tenere solet.
 Absconditque sinu, læno præcludit hiatus,
 Et tenet ipse manu, ne manifestet opus.
 Te veniente, sacer, causas patrefecit operas,
 Tinnitu incipiens jam quasi furta loqui.
 Nil valet abscondi, nil claudi, nilve teneri,
 Facundo strepitu prodidit omne malum.
 Pandeat propriam veluti sub iudice causam,
 Nil de fure timens liberiore sono.
 Indicat, accusat, convincit, damnat, acerbat:
 Te præsentem tamen, non licet esse reum.
 Absolvit furem, solitæ ⁿ pietatis amore,
 B Addens et monitus, cautus ut intret iter.
 Præcipiens querulam secum portare rapinam,
 Ne vacua tristis spe remearet inops.
 Hinc tamen, ut poterò, cum raptus ab urbe ^o fuisses,
 Quæ dederis populis signa verenda, loquar.
 Cum pia composito veherentur membra feretro,
 Subtractum meruit cæcus habere diem.
 Anxius ille sacra lumen suscepit ab umbra,
 Et tua mors, illi lucis origo fuit.
 Dumque sepulcra darent, oculi rediere sepulchi,
 Et sopor ille tuus, hunc vigilare facit.
 Cum fugis a mendo, datur illi lumine mendas,
 Te linquente diem, hunc fugiunt tenebræ.
 Antiqui vultus lucem stupere modernam,
 Et veteri fabricæ prima fenestra venit.
 C Compedibus ^p validis, alter, manicisque ligatus,
 Mox tetigit templum ^q ferrea vincla cadunt.
 Tam grave fragmentum, dolor est vel cernere pœnam,
 Pondera tot miseris sustuluisse pedes.
 Si connexa forent, elephantem ^r solvere possent,
 Nec poterat rigidos ipse movere gradus.
 Non minus est illi, quæ, subvertente procella,
 Littoribus Libycis anchora fracta jacet.
 Pœna quidem gravior cecidit crescente triumpho;
 Vincere rem sævam gloria major erat.
 Non habuit tot vincla pati miser ille, ligatus,
 Sed tua quo virtus plus mereretur opus.

¹ Narrat Radbodus in Vita sancti Medardi, cap. 2, furem illum non solum tintinnabulum, sed etiam pecus, seu taurum abduxisse, et tinnitu divinitus D fuisse proditum.

^m Bolland. corrigunt: *magis improbus, illum*.

ⁿ In uno Codd. Vatic., *tantæ pietatis amore*.

^o Edit. Ven., *ab orbe*.

^p S. Greg. Turon., lib. IV Hist. Franc., cap. 19, refert, ad sancti Medardi sepulcrum cateas, atque compedes disruptos jacuisse, *quæ usque hodie, ait, in testimonium virtutis ejus, ad ipsum beati sepulcrum reservantur*. Et lib. V, cap. 5, narrat de quodam Modesto fabro, qui innocens tenebatur in carcere inter duos custodes, vinctus catenis, et compedibus; et is, implorato sancti Medardi patrocinio, repente confractis vinculis, et ostio reserato, liber solutusque evasit.

^q In uno Cod. Vat., *mox ut tetigit peplum corr.* Edit. Paris., *pariter, ut tetigit*.

^r Bolland. corrigunt: *elephantem nec solvere possent*. In uno Cod. Vatic., *elephantem nec solvere possent*; *for-san elephas nec solvere possent*.

Cum solidarentur, non sic strepuere catenæ,
 Cen tinniverunt, cum crepuere feræ.^a
 Quæ fuit illa prius nimis male vincta catenis,
 Jam tibi qui solvis, libera dextra favet.
 Ligna vincula gerens alter confugit ad aulam,
 Quæ similil merito scissa repente cadunt.
 Nec mora, vix tetigit sacrati^b limina templi,
 Fit tonitrus^c cœlis, arma ferendo tibi.
 Grandia divisi ceciderunt pondera ligni,
 Et qui gessit onus, corruit ipse simul.
 Expavit subito de libertate recepta,
 Atque magis timuit, quando solutus erat.
 Quæ ratio fuerit, cecidit cor pronus in arvis,
 Gaudia magna quidem sæpe timere solent.
 Dum^d stupet, unde salus laceris est redditus planis.
 Admirante animo, membra soluta fluunt.
 Inde vetus mulier, pariter nascente periclo,
 Vulnere naturæ mortua membra tulit.
 Inclusos digitos^e, morbo numerante, tenebat,
 Nec poterat ducto^f pollice fila dare.
 Secum nata quidem, sed non sua dextra pependit,
 Corpore juncta suo res aliena fuit.
 Tempore sed tardo est, cum jam spes fracta ja-
 [ceret,

Ante tuos tumulos^g vivificata manus.
 Sic inopinatum commendat gratia votum,
 Desperata salus dulcior esse solet.
 Mobilis ergo venit digitis torpentibus humor
 Et dispensatus fluxit in ungue vigor.
 Arida nervorum sese junctura tetendit,
 Agnovitque suum vena soluta locum.
 Apta ministeriis incœpit palma moveri,
 Servitium discens, libera dextra fuit.
 Nec tantum profugos pietas tua reddidit artus,
 Reddidit et victum, pensa trahente manu.
 Eripuisti aliam simili de peste puellam,
 Membraque restituens plus animæ tribuis.

^a Edit. Ven., cum crepuere fores. Boll., feræ.

^b Auctor Vitæ sancti Medardi quæ secundo loco ponitur a Bolland., Suessionensis, sæculi 11, ita refert hoc factum, cap. 2, n. 17 : *Ut ergo sacræ Adis limina fide afflatus attingit (vinctus ligneis vinculis), repentino fragore, uno eodemque momento, et cælum intonuit, et vasta compedum vincula dirupta longe dissilunt. Homo peroptatæ redditus libertati, stupore attonitus, solo prosternitur.*

^c Bolland., fit tonitru in cœlis.

^d In uno Cod. Vat., cum stupet.

^e Boll. restituit :

Inclusos digito morbos numerante tenebat, scilicet digitus numerans idem est atque index.

^f In uno Cod. Vat., docto pollice.

^g Edit. Paris, tuum tumulum.

^h Hæc puella nimirum, quæ nuptiis destinata fuerat, sanctimonialis facta, ac postea abbatissæ, ut videtur, adepta gradum, uteri sterilitatem fecundiore ac feliciore sobole, parvis Christo virginibus, compensavit. Boll., thalamis Christi. Ed. Par., thalamo.

ⁱ Bolland., deperdit onusti.

^j In uno Cod. Vat., natum quæ non habuit. Edit. Paris., pariter, quæ.

^k Duo Codd. Vat. et Boll., Infantia parvæ.

^l Ibid., miseræ.

^m Edit. Paris., longaque nox.

A Desponsata viro, mortali lege, jacebat,
 Nunc thalamis^k Christo virgo dicata micat.
 Sponsa quidem radiat cum virginitate modesta,
 Spe meliore fruens, nupta tenenda polis.
 Nec fructus uteri sterilis deperdit honesti^l,
 Flore pudicitie mater habenda placet.
 Acquirat cunctos, natum quoque^j non habet unum,
 Progeniemque sibi gignit amore Dei.
 Inde pari morbo desenda infantia parva^k,
 In lucem veniens membra necata trahit,
 Mors et origo simul misero^l processit ab alvo,
 Exsiccata generans mater anhela manum.
 Commendata tuo rediit medicata sepulcro,
 Quod de matre perit, de tumulo recipit.
 Dum jacet alter inops, visu caligine clauso,
 Cæcus, nec misero lumine lumen erat.
 Longa nocte^m oculos, quarto jam mense, premebat,
 In luceⁿ obscurus ; vivus, imago necis.
 Vocibus hunc medicis^o monuisti tempore somni,
 Tenderet ut velox ad tua templa gradum.
 Mox veniente die, sed non sibi forfice pressa
 Enituit^p Christi vertice tonsus oves.
 Detrahit hic^q crines, nitidos ut haberet ocellos,
 Et mercante coma, munera lucis emat.
 Qui tædante gradu, tractus pervenit ad aulam,
 Per biduum recubans ante sepulcra fuit,
 Tertia lux rediens nocturnas solverat umbras,
 Et cæco occurrit sic revocata dies.
 Undique limitæ^r cecidere a fronte tenebræ,
 Sanguinis unda rigat, luminis atra lavat.
C Sicca lucerna novo flagrante refulsit olivo,
 Obtinuitque suum lux peregrina locum.
 Quid referam^s, mutis qui verbo, verba dedisti?
 Quod gravat, ejiciens, quod juvat, omne locans^t.
 Cuncta nec enumero, tua me præconia vincunt,
 Et si non potui, velle fuisse vide.
 En tua templa^u colit nimio Sigebertus, amore^v,
 Insistens operi, promptus amore tui,

Edit. Ven., in lucem.

^o In uno Cod. Vat., vocibus hunc medici.

^p Hunc versum, qui sic antea legebatur,

Enituit Christi vertice tonsa comis,
 restituit Brow. vetustissimi Exempl. Antuerpiensis ope, in quo legebatur :

Enituit Christi vertice tonsus oves.

D Quam lectionem habent et Codd. Vat. Oves autem pro ovis ponitur, ut apes et apis dicitur. Bollandistæ legunt tonsus homo.

Porro hic Fortunatus indicare videtur cæco illi in somno, non hominis manu, sed opera divina, comam detonsam fuisse, quo facto monachus aut clericus divinitus designabatur; et illud tanquam pignus recipiendi postea visus accepit.

^q In uno Cod. Vat., detrahit hinc.

^r Edit. Ven. et 1 Cod. Vat., limatæ. Boll., limata.

^s Unus Cod. Vatic., quid multis referam.

^t Ibid. et Edit. Paris., omne locas.

^u Clotarius, cum sanctum Medardum Novionni ægrum jacere audisset, illic venit, ut eum inviseret ;

^v Bolland. legendum putant honore, ne hæc vox amore sæpius repetatur, atque ut templi decor declaretur.

Culmina * custodi, qui templum in culmine duxit,
Protege pro meritis, qui tibi tecta dedit,
Hæc, pie ^b, pauca ferens ego Fortunatus amore,
Auxilium posco, da mihi vota, precor.

CAPUT XXI.

De sancto Martiali e episcopo Lemovicino.

[Sancti Martialis, primi Lemovicini episcopi, egregia merita canit, et iisdem celebrandis nullam parem linguam aut calamum esse profitetur.]

Christe [F. Christus] principium, finis, lux est, via
[Christus,

Nomine cuius in almiflco, semperque beato,
Martiali ^d resonant hic sanctissima gesta.

ret; petitque ut corpus ejus post obitum Suessionas deportare, atque ea in urbe humare sibi liceret. Venia impetrata, Clotarius mortui corpus magna cum pompa et apparatu Suessionas transtulit; atque interea tugurio vimineo supra ejusdem tumulum extructo, regia munificentia ac liberalitate insignis Basilica inædificari cœpit: quam cum Clotarius morte occupatus absolvere non potuisset, Sigibertus pari studio ac religione in culmen adduxit. Id porro non ante contigisse videtur quam Sigibertus, in Chilpericum fratrem arma movens, Suessionas, sedem regni Chilperici, occupavit, ac in suam ditio- nem redegit, quod contigit ad an. 564. Lege Vitas sancti Medardi apud Bolland., in quibus sancti Medardi translatio Suessionas fusc describitur.

Suessio porro urbs erat apud Axonam fluvium, in Belgica olim Secunda. In ea et Clotarius, et, ipso vita functo, Chilpericus regiam sedem habuerunt.

^a Edit. Ven. et Boll. *culmine custodi*. Idem car- puit Velserum, qui legendum putat, *huic requiem præsta*, cum requies adhuc vivis non sit precanda.

^b Boll., *hæc perpauca*.

^c Hoc poema Fortunati de sancto Martiali profes- ritimus ex Codice 3 Plutei xx Bibliothecæ Laurentianæ membranaceo sæculi xii ineuntis, continente Passio- nale sanctorum xscriptum in quo hunc titulum præfert: *Versus Fortunati in vita sanctissimi Martialis*,

A Quis hominum digne valeat doctissimus unquam,
Quanti sit meriti præclarus apostolus iste,
Dicere vel prosa, vel pulchri carmine metri,
Quo saltem modicis decoretur pagina verbis?
Tullius atque Maro veniant: sit lingua e facunda.
Versibus aut currens, aut prosæ vellera texens ^f,
Non tua, sancte Pater, poterit depromere gesta.
Tellus te Romana, quibus te Gallica tellus
Post Petrum recolunt juniorem e parte secunda,
Cum Petro recolunt æqualem forte priori.
Benjamita tribus te gessit sanguine claro.
Urbs te sic retinet Lemovica corpore sancto.
Hinc tibi sit, Rex magne Deus, laus, gloria, Christe,
Christe caput, finisque cluens, pax, lux, via, Christe.

B *apostoli Christi*. Hoc ipsum poema ante nos ediderunt Romæ Auct. Anecd. Edit., an. 1785, vol. IV, p. 433.

^d Sancti Martialis in Gallias missionem refert Greg. Turon., lib. I Hist., cap. 28, ad an. 250, sub Decio scilicet et Grato coss. Idem, lib. de Gloria conf., c. 27, ait: *Quod sanctus Martialis episcopus, a Romanis missus episcopus, in urbe Lemovicina prædicare exorsus est; everisique simulacrorum ritibus, repleta jam credulitate Dei urbe, migravit a sæculo*. Ipsius Acta, quæ circumferuntur, et epistolæ ab eo scriptæ, nullius auctoritatis a cl. Ruinart habentur.

^e Addidimus vocem *facunda* ducti initiis litterarum quæ erant in Codice, quamvis maluissemus ponere *diserta*, cum prima syllaba in voce *facunda* longa sit, quæ deberet brevis esse ut metrum staret. Id tamen minus religiose in eo poeta attendendum duximus, qui, uti alibi adnotavimus, ea sæpe corripuit quæ erant producenda, quæque corripienda erant producta. — Eodem ipso in carmine, vers. 15, posuimus *sic*; vel alteræ tamen placet lectio, *hic*, præsertim cum Fortunatus litteram *h* sæpe habeat instar fortis consonantis, ut adnotavimus ad cap. 21, lib. I.

^f Ms., *nulla retexens*.

^g Scilicet Petrus juniorem ætate, et prærogativa apostolatus; æqualem vero forte priori, quod ejusdem cum ipso particeps gloriæ.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad Euphronium a episcopum Turonensem.

[Acceptis ab Euphronio litteris, qua inde lætitia affectus fuerit, ostendit suam erga eundem obser- vantiam, et grati animi sensum declarat; mi- ram ejusdem in demisse sentiendo de se ac suis virtutum extollit, et ad extremum ejus se precibus commendat.]

Domino sancto et meritis apostolico, domino et duplici Patri, Euphronio papæ, Fortunatus.

Ante paucorum dierum volubilitate ^b transcursum,

^a Sanctus Euphronius, decessor Gregorii in sede Turonensi fuit, vir ex senatorio genere, sed in pi- mis egregia pietate ac religione clarissimus. Nepos fuerat sancti Gregorii episcopi Lingonensis, de quo Greg. Turon., lib. de Vitis Patrum, cap. 7. Obiit sanctus Euphronius anno 12 regis Sigiberti, sive ann. 573, ut refert Gregorius, lib. II de Miraculis sancti Martini, cap. 4. Is decimus octavus Turonen- sis Ecclesiæ episcopus ponitur ab ipso Greg., I. x Historiæ Franc., c. 34. Decessit septuagenarius, cum annos xvii sedisset.

deferente præsentium e portitore ^d venerabilis oris vestri salutare colloquium, a me e celesti pro mu- nere significo fuisse præceptum; quod ea aviditate, teste rerum Creatore, complexus sum, qua et ve- strum piissimum animum circa meam humilitatem jugiter approbavi profusum, et me supplicem inultis repletum ^f beneficiis e agnosco devotum. Qui, quam- vis in altera comorere civitate, novit Deus quia vobis absens sum tantummodo loco, non animo; et quicun- que [ubicunque] fuero, intra me vos clausos

^b Edit. Ven., *volubilitatem transcursum deferentem*.

^c Edit. Paris., *litterarum præsentium*.

^d Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., *portitorem*.

^e In uno Cod. Vat., *humane celesti pro munere*.

^f Unus Cod. Vat., *multis repletum copiosum*; for- san, *copiose*.

^g Cum primum Fortunatus Turones venit ad sepulcrum sancti Martini, sedebat Euphronius, urbis illius episcopus; a quo Fortunatum perhumanitate sui se exceptum ex hisce ejusdem verbis conjicere possumus, quibus se ab Euphronio multis repletum

habebo ^a. Vere dico, non est illud cor carneum, ubi vestrae animae non recipitur miranda dulcedo, sed est marmore durior ^b, si tantae charitatis non amplectitur blandimento ^c. Nam quis de te tam congrua praediceat quam mens vere sancta deposcit? Aut quis suo sic satisfacit animo, ut vestrum, sicut te concedet, digne prodat affectum, qui in terra sic humilis es, ut habites erectus in caelis; et inclinando ad infirma ^d, sublevari te facias ad excelsa, ut jam agnoscaris ^e, qui Christi humilitatem libenter ^f amplecteris, de ejus ^g regni ^h munere quid habebis? Quoniam, sicut ipsius mandata sunt qui se parvulum inter homines vult videri, magnificentem se elatus respiciat ⁱ in supernis unusquisque qualiter desiderat et exponat ^j. Ego vero gratulor, in corde domni Euphronii dilectionem Domini mei sedisse ^k Martini; quapropter multiplici me prece apostolatus et sanctae charitati vestrae commendans, rogo per ipsum dominum Martinum, cujus frueris participato consortio, ut apud eum memorari praecipias me famulum et devotum, quatenus, quid apud eum meritis praevaleris in mea ^l humilitatis protectione jugiter ostendatis. Ora pro me, domne sancte et Apostolice, peculiaris domne et pater.

CAPUT II.

Ad eundem.

[Euphronii singularia in se beneficia ac merita praedicat, ac suam in illum memoriam et charitatem declarat. Pluribus deinde virtutes Euphronii, quibus vel caeteris erat exemplo, prosequitur; ad extremum pro suis noxiis ut ad Patrem ipse deprecator existat summe exorat.]

Domno sancto mihi quae in Deo ^m peculiari patrono Euphronio papae Fortunatus.

Copiosam et superabundantem pectoris veri dulcedinem, quam circa devotionem personae meae, vestram beatitudinem, Pater amantissime, fateor impendisse, quis illam, ut dignum ⁿ est, vel corde possit concipere, vel sermone valeat explicare? Quae tanto me sibi vinculo admirandae charitatis astrinxit, ut ne unius horae spatio ab illo mihi videar separari conspectu, quem et si praesentem non video, attamen intra pectoris habitaculum retineo

beneficii testatur, quod sane disertius sequens epistola ostendit. Is deinde Pictavos se contulit, et in ea civitate habitavit; quam hic indicari iis verbis, **D** qui quamvis in altera commorer civitate, cum Browero crediderim. Vide quae diximus in Vita Fort., num. 47.

- ^a Edit. Ven., *clausos habeo*.
- ^b Unus Cod. Vat., *marmore durius*.
- ^c Edit. Ven., *blandimento*.
- ^d Edit. Ven., *inclinando ad infirmitatem*.
- ^e In uno Cod. Vat., *ut jam agnosceres*. Item Ven. Edit. Paris. Edit., *agnoscas*.
- ^f In uno Cod. Vat. deest *libenter*.
- ^g Ibid., *de cuius*.
- ^h Ibid. deest *regni*. Item in alio Cod. Vat.
- ⁱ Edit. Ven., *respiciet*.
- ^j Unus Cod. Vat., *et exponatur*.
- ^k In uno Cod. Vat., *sensisse*.
- ^l Unus Cod. Vat., *praevaleris in me*.
- ^m Unus Cod. Vat., *in Domino*.
- ⁿ In uno Cod. Vat. post *dignum* deest *est*.
- ^o Edit. Ven., *reclusum*. Item duo Codd. Vat.

A conditum et reclusum ^o. Quis enim tuae pietati [charitati] ^p peculiaris non redditur, in qua [quo] tantae bonitatis beneficia continentur? aut quem ad tuam dulcedinem non ducas [inducas] invitum, cujus probavimus animum ineffabili charitate profusum [perfusum]? Qua autem illud admiratione complectar, cum te sic video cunctos diligere, ac si unumquemque de proprio visus sis latere generasse? Quis vero filiorum superbus desideret, ubi te patrem et doctorem tantae humilitatis agnoscit? aut quis ^q summo nobilitatis ^r descendens de culmine, cum te sic respicit supplicem, non se tuis vestigiis in terra provolutus extendet [ostendet] ^s? Vere dico. Si tumidum superbia dejicit, multum est laudabilis humilitas, quae vos erigit ^t. Quis denique **B** illic esse possit iracundus, aut turbidus, ubi sacerdos et pontifex tam placidus est inventus? Scit enim totus sine rapacitate grex vivere, ubi vivendi tranquillitas discitur a pastore. Quid de rebus reliquis referam, in quibus te sic impendis in singulis, ut lauderis a cunctis ^u? Quae tamen et si imitari non possumus, vel vidisse quod imitari deceat congaudemus. Quapropter dominationi et sanctitati vestrae peculiariter me commendans, rogo et obtestor, sic ille dominus meus Martinus sua intercessione obtineat, ut cum ipso, juxta merita vestra, in luce perpetua vos colloquet divina misericordia, ut pro me humili filio et servo vestro, ad ejus beatum sepulcrum orare digneris [dignemini], ut pro peccatorum meorum remissione pius intercessor accedat ^v. Eos vero qui vestri sunt, omnes domnos et dulces [duces] meos reverenter saluto: domnum meum per omnia dulcissimum filium vestrum ^x Eventium pro me multipliciter supplico salutari. Domno meo Felici ^y episcopo si per vos venit, me benigno animo commendari depono. Ora pro me.

CAPUT III.

Ad eundem.

[Sancti Euphronii virtutes celebrat, ac in primis pastoralem ejusdem sollicitudinem et diligentiam commendat.]

- ^p Ibid., in Ven. Edit., *tua pietate in quo*.
- ^q Edit. Ven., *aut quamvis*. Item duo Codd. Vat.
- ^r Edit. Ven., *descendat*.
- ^s Duo Codd. Vat., *extendit*. Item Edit. Ven.
- ^t Duo Codd. Vat., *vos multum est. . . . quod erexit*.
- ^u Edit. Ven., *in cunctis*. Item duo Codd. Vat.
- ^v In uno Cod. Vat., *accedat*.
- ^x Duo Codd. Vat. et Ven. Edit. *Eventium*. Putat Browerus hunc Eventium, sive Evantium, fuisse illum de quo Greg. Turon., lib. viii Histor. Franc., cap. 39, qui creatus episcopus Viennensis obiit anno undecimo regni Childeberti, sive ann. 586. Alter Eventius memoratur a Gregor. lib. x Histor. Franc., cap. 2, qui legatus missus Constantinopolim a Chilperico, delatus Carthaginem ibi populari in seditione est interfectus, ut narrat Greg. citato in loco. Uter sit, an potius neuter, de quo hic Fortunatus, incertum.
- ^y Hic Felix non esse videtur alius quam Namnetensis episcopus, de quo infra.

Quamvis pigra mihi jaceat sine fomite lingua,
 Nec valeam dignis^a reddere digna viris,
 Attamen, si me Pater, Christi venerande sacerdos,
 Ephroni, cupio solvere parva tibi.
 Debes multa quidem, sed suscipe pauca libenter.
 Sit veniale, precor, quod tuus edit amor.
 Ecclesias lampas sub te radiante coruscat,
 Lumine pontificis fulget ubique fides.
 Gratia præcellens sincero in pectore vernat,
 Quo nullus dolus est, Israelita vir es [virens].
 Immaculata tibi feliciter actio currit,
 Ut penetres cœlos, hæc via pandit iter.
 Dulcia colloquii sine furo dicta refundis;
 Non sic mella mihi quam tua verba placent.
 Quidquid habet sensus, hoc lingua serena relaxat,
 Pectore sub vestro fraus loca nulla tenet.
 Qui sine felle manes in simplicitate columbæ,
 Nec serpens in te dira venena fovet.
 Advena si veniat, patriam tu reddis amatam,
 Et per te proprias hic habet hospes^b opes.
 Si quis iuqua gemit, tristis hinc nemo recedit
 Sed lacrymas removens lætificare facis.
 Martinus meritis hæc vos in sede locavit;
 Dignus eras hæres, qui sua jussa colis.
 Ille tenet cœlum, largo dans omnia voto;
 Christo junctus^c eris, hunc imitando virum.
 Non perit hic vestrum qui grex ad ovile recurrit,
 Candida nec spinis vellera perdit ovis.
 Non lupus ore rapit prædam, pastore virgente,
 Sed fugit exclusus non lacerando greges.
 Hæc tibi lux maneat longos venerande, per annos,
 Atque futura dias lucidiora ferat.

CAPUT IV.

Ad Felicem^d episcopum Namneticum.

[Fortunatus, acceptis a Felice litteris, earum fa-
 cundia et grandi eloquio narrat se fuisse per-
 culsum. Multa scribit in laudem Felicis, ac quæ-
 dam ab hoc scripta de se peramanter, et honori-
 fice, extenuare præ modestia conatur, ac postremo
 eadem refert in Felicem ipsum; ad extremum

^a Edit. Paris., *digitis*.

^b Tres Codd. Vatic. et Venet. Edit., *exsul*.

^c Tres Codd. Vat., *junctus eris Christo*.

^d Hic Felix episcopus Namneticus fuit; obiit vero
 anno septimo regis Childeberti, id est, anno 582, cum
 videret annos xxxiii, ex testimonio Gregor. Turon.,
 lib. vi Histor. Franc., cap. 15. Gravia inter se et
 ipsum dissidia interfuisse, narrat idem Greg.; quin
 is pluribus in locis ejusdem nomen obscurat. Id ta-
 men non impedivit quominus Felix apud Namne-
 tenses uti sanctus coleteretur, ejusque memoria apud
 ipsos clara fuerit et insignis.

^e Vide quæ diximus in Vita Fortun., num. 74.

^f Unus Cod. Vat., *in lecto provocato*.

^g Edit. Paris., *decumbentem*.

^h Edit. Paris., *evigilans*.

ⁱ In uno Cod. Vat. deest *vestrorum*.

^j Edit. Ven., *jubar*.

^k Edit. Ven., *residentis*.

^l Ibid., *ab occidentali parte se loquente sol nasci*.
 Item unus Cod. Vat.

^m Ibid. et Edit. Paris., *quasi sopho Pind.*

ⁿ In uno Cod. Vat., *compactus... suggillatus*.

^o In Ven. Edit., *terrestri glutine suggillatus*.

A ejusdem præsentis ac consuetudinis se quam
 studiosissimum ostendit.]

Domno sancto et apostolica sede dignissimo,
 domno et patri Felici papæ, Fortunatus.

Oscitante^e me prope finitima pelagi, blandimento
 naturalis torporis in lecto^f, et littorali diutius in
 margine decubante^g, subito per undifragos vestri
 fluctus eloquii, quasi scopulis incurrentibus, elisa
 salis spargine, me contigit irrorari, sed ad primos
 evigilandi^h stimulos, infundi poteram, non tamen
 excitari, qui adhuc more solito graviter obdormitans,
 tandem aliquando inter crepitantia verborum vestro-
 rumⁱ tonitrua vix surrexi. Igitur cum considerarem
 dicta singula, de more tubarum, elaugente sermone,
 prolata, et sidereo quodammodo splendore perfusa,
 B velut coruscantium radiorum perspicabili lumine, mea
 visi estis lumina perstrinxisse, et soporantes oculos,
 quos mihi aperuistis tonitruo, elausistis corusco; tan-
 tas enim exercitati claritate colloquii vestræ linguæ
 jubare^j effulsi, tanta se^k residentis eloquentiæ lux
 vibravit, ut converso ordine mihi videretur verbis ra-
 diantibus ab occidentali parte^l sol nasci te loquente.
 Credebam enim quasi sonæ^m Pindarico, compactosⁿ
 tetrastraphos, pedestri^o glutine suggillatos, et ac
 si enthymematum parturiens catenatum vinculum,
 fecunda fluxisset oratio, spiris intertextis, sophis-
 mate peregrino. Denique quantum ad profundita-
 tem vestræ dictionis attinet, feceratis ignorantem per
 sermonum compita^p velut inter cautes^q Echinadum
 oberrare, nisi a vobis ipsis lampas viatrix^r itineris
 occurrisset. Quod vero vestris inseruistis epistolis,
 C vocem meam nec acclamatione laudum superatam,
 in ultimo orbis angulo personasse, hæc ipsa dum
 relego, cœpi me mirari, vestro subito crevisse collo-
 quio; qui favorem proprio non mererer ornatu,
 gavisus usque adeo affectu fautoris erigi, qui me
 recognoscerem ingenii qualitate substerni. O quan-
 tum charitas prævalet, cum illud lingua laudan-
 tis adjicit quod laudanti^s vena subducit! Optan-
 dum est siquidem, ut de me humillimo tali testi po-

^p Ibid., *per sermonum compitos*. Item in uno Cod.
 Vat. in alio, *compitos* corr. Edit. Paris., *per sermo-
 num anfractus*; et in marg., *compita*.

^q Vulgo, *inter caute se inclinatem*. Brow. ex
 Ms. Trevir. restituit ut modo legitur; cui lectioni
 favent vel Codd. Vatic. et Ven. Editio, nisi quod
 hæc habet *Echinades* pro *Echinadum*. Item duo Cod.
 Vat.: *Echinades* (*addit* Brow.) *dicuntur insulæ in
 Epiro contra Ambratium sinum, natæ Acheloi impetu,
 arena, limoque sum in locum convectis*; de quibus
 Plinius, l. ii; Thucyd., l. ii Hist., ad finem; Ovid.
 Metamorph. viii. De his Dionysius in descriptione
 orbis, v. 430 et seq.:

Τῆς (Δωδώνης) δ' ὑπὲρ ἐς Νότον εἰσὶν ὑπὸ σκοπιᾷ
 Ἰδρακίνθου

Ἄνδρῶν Αἰτωλῶν πεδίον μέγα, τοῦ διὰ μίσου
 Σύρεται ὀλίγον ἄγων Ἀχελώϊος ἀργυροδίνης,
 Τριωνκίης ἐπὶ πάντων ἕλισσόμενος, διὰ μίσου
 Νήσων ἄς καλεῖσθαι Ἐχινάδας, ἥσιν ὁμοῦρον
 Ἔσπεται ἄλλυδις ἄλλη κεφαλήνων ποταμίσθρα.

^r Duo Codd. Vat., *lampas præviatrix*. Item Edit.
 Ven.

^s Unus Cod. Vat., *lauti*; forte, *laudati*.

tias credatur quam auctori. Non enim Polydeucen **A** sive commendasset venæ salientis ubertas, nisi Smyrnei fontis fatidico latice fuisse actatus ^b. Illud itaque, quod dixistis, in ultimo orbis angulo, quasi vestram habitare presentiam, satis hoc fieri justum est, ut de vobis mihi credatis, qui de me vobis credi, blandius suadetis. Quoniam loca, quamvis regione ultima, te cive, sunt prima; nam si personæ merito urbes ^c sibi vindicant principatum, nulli, per vos, est ille locus inferior ^d ubi quidquid de laude requiritur, Felix actibus pontifex est assertor [e]asse assertitur. Denique non Caucasus nive ^e, rabidæ nec ursæ situs [sidus] frigoribus intertextus respirat, sed per vos, mutatis sedibus, assiduo favori sibi modulante ^f, vernat ^h. Hoc etiam, quod

^a Duo Codd. et Edit. Ven., *Polideochen*, et vulgo *Polydeachen*. Brow., qui addit quod Ms. Trevir. *Pollacem* referebat in margine. Videtur hoc in loco innuere Fortunatus, Polydeuchen, seu Pollucem, non tam ex se clarum existisse, quam ex testimonio quod Homerus, a nonnullis Smyrnæus patria creditus, de ipso reddidit, sive alias, sive in hymno, qui τῆς Διοσκόρου inscribitur, qui sic incipit:

Ἄμφι Διοσκόρου Ἐλικώπιδες ἔσπετε Μοῦσαι
Τυνδαρίδας, Αἰθῆς καλλιπύρου ἀγλαὰ τέκνα,
ἔσπορα θ' ἰππόδαμον, καὶ ἀμώμητον Πολυδέυκα.

Unde Theocritus, Idyll. 22, quod inscribitur Διόσχορος, inquit:

Ἰγὴν κῦδος, ἄνακτες, ἐμήσατο χιὼς αἰοῖδός
Ἰγῆσας Πριάμοιο πόλιν, καὶ νῆας Ἀχαιῶν,
Ἰλάδωντα μάχας, Ἀχιλλῆα τε, Πύργων αὐτῆς.

^b Edit. Ven., fuisset tactus.

^c Edit. Paris., merito urbis.

^d Unus Cod. Vat., locus interior.

^e Edit. Ven., asserit. In uno Cod. Vat., requiritur Pontifex assertor.

^f Vulgo olim legebatur, teste Brow.: Denique non cæca hieme, rabidave aura. In Edit. Ven.: Denique non secum rabidæ ursæ situs, frigoribus intertextus, respirat, sed per vos, etc. Brow. restituit, ut hic legitur, ductus litterarum initialis, quæ in Ms. quodam se legisse affirmat. Edit. Paris.: Denique non tibi sub rabido Leone Titanis fervet cauma, nec ursæ situs, etc.

^g Edit. Paris., modulantis.

^h Ven. Edit., vernatur. Item in uno Cod. Vat.

ⁱ Edit. Paris., prolixitate interfuisse colloquii.

^j Duo Codd. Vat., si nostri amici. Item Ven. Edit. Paris. Edit., si nostra in partes.

^k Edit. Ven.: Quis enim odore suavium rosarum afflatus, vel satiatas, quandoque se judicet, etc.

^l Duo Codd. Vat., diurnius. Edit. Paris., diutius.

^m Edit. Ven. habet: post nihilominus tanto magis, etc.

ⁿ Vulgo legebatur: Si degerem vobiscum, ut noiat Brow., corrupto notissimi fluminis nomine, cujus ab ostiis non abest procul urbs Namnetum, clara olim segetes ducum, ut ipse refert. Edit. Ven. item corr. si legrem vobiscum; ad nomen tamen fluminis propius accedit.

^o Edit. Paris., statibus.

^p Edit. Ven., Namnetas occurrissem. Et unus Cod. Vat., Namnetam. Cætera in Ven. Edit. corruptissime: Novi quidem te mihi canobocherucis adcersentibus myoparoneum præpetem, captus arte harmonica, tutus inter symphonias mordentes exisse et si res exigeret, clausus crepens ego poetam Thirintiacum, Pindaro spirante, pulsasse. Item in Mss. Vat. corruptissime h. e. locus legitur. Edit. Paris., Thyrintiaco cum Pindo in Pindaro.

sanctitas vestra conqueritur, me invento Turonis parva prolixitate potitam se fuisse colloquii ¹, cum me e contra pudeat in brevi spatio prodidisse incertiam et latere tanti gratiam pontificis acquiram. Tamen, si nostræ amicitia ¹ partes considerare velitis, quamvis protracto spatio aspectu vestro fruerer, incitari poteram, non expleri. Quis enim suavium ^h semel afflatus odore rosarum, vel satiatum quandoque se judicet, vel patiatur reddere fastidientem? Cum, si diuturnius ¹ fuisset cominus ^m, tanto magis dilectione succenderer, quanto plus agnoscerem quem amarem. Quod enim intulisti: « Si Ligerim ⁿ vobiscum ascendissem secundis fluctibus ^o, et Namnetis ^p occurrissem, » novi quidem, te mihi Canobo, Cheruscis accersentibus myo-

B Browerius cum integram lectionem restituit, tum vel germanum hujusce obscurissimi loci sensum conatus est proferre. Ait itaque Cheruscos Germaniæ populos fuisse, circa Albin fluvium habitantes in Saxonia, more piratarum, ex prædis ac latrociniiis viventes: hinc promiscue accepti pro Saxonibus, qui sæpe in Galliam irrupentes, suis armis ac latrociniiis eandem infestant: de quibus Sidonius Appoll., scribens ad Nammatium, lib. viii, epist. 6, loquitur, inquit: Sed ecce dum jam epistolam, quæ diu garrit, claudere optarem, subtilis a Santonis nuntius... constanter asseveravit nuper vos classicum in classe cecnisse, atque inter officia nunc navæ, modo militis, littoribus Oceani curvis innare contra Saxonum pandos myoparones, quorum quot remiges videris, totidem te cernere putes archipiratas. Hosce in primis myoparone celeritate, ac navigandi solertia præstitisse, pluribus ex monumentis ostendit Browerius, quibus addere placet quod de iisdem scribit Hegesippus, lib. v de Saxon.: Validum genus hominum, et præstant cæteris, piraticis tantum myoparoneibus, non viribus nititur; uti legitur apud Sirmond., in notis ad epistolam 6 Sidonii, lib. viii. Idem Brow. advertit Canobum, sive Canopum, Menelai gubernatorem fuisse, a quo insula maris Mediterranei, quæ Nili ostio (quod Canopicum appellatur) obvia est, nomen suum acceperit. Jam vero Symplegadas (quas Brow. ipse pro eo quod Mss. Sympheras, Calar. Symphonias, referebant, ductus non inverisimili conjectura, testatur se posuisse) insulas esse admonet contra Bosphorum Thracium: de quibus Plinius, lib. vi, cap. 43, et Pomp. Mela, lib. xi, de quibusque passim apud scriptores alios occurrit mentio. Jam notum est quid de illis poetæ finxerint: quod nimirum eandem, Cyanæ, sive Cyanitæ, antea dictæ a colore earum fusco, sive caruleo, se mutuo compludentes, naves prætereuntes interciperent, atque colliderent. Navis primum Argonautarum, ductu Minervæ, vel Junonis, rupes illas sospes evasit, ac deinceps ab illo concursu atque conflictu cessavit. Sed lege Hom., Odys. lib. xii, ubi easdem describit, et Ovidium, lib. xv Met., c. 7. Hic itaque est sensus verborum Fortunati: quod is sibi polliceatur, Felice, tanquam Canobo altero, duce, Saxonum, vel Cheruscorum, uno aliquo myoparone consensu, vel ipsas Symplegadam angustias feliciter se navigaturum; ex quo navigandi casu denique sospes, cum plausu Pindaricon aliquod, tanquam Soterion, caneret, sicut ille princeps Lyricorum OETA, montem Herculeum, sive Tyrrinthium, inter Thessaliam, et Macedoniam, sepulcro Herculis cantatum, melicis suis etiam magis extulit. OETA, scilicet, Tyrrinthia appellatur ob Herculeum, ibi sepulcro conditum, qui in urbe Tyrrinthia prope Argum fuerat educatus; de quo proinde cauit Pylades Theog., lib. v:

Dicitur ab altrice est idem Tyrrinthius urbe,

Qua Tyrius Argis proxima terra fuit.

paronem præpetem, catus, et arte armonica tutus A inter symplegadas se mordentes exiissem; et si res exigeret plausu creperegico [ausu creperico, vel crepero] a OEtan Thyrinthiam, cum Pindaro spirante, pulsassem. Qua vero aviditate illud me creditis perlegisse quod vos intertexere b mera charitas imperavit, quod dixistis: «Nec si ulcisci venissent c, in solatio me vobis arripere d valuissent?» credite, quantum meus animus inspicit, ipsa mihi vix Roma e tantum dare ad auxilia poterat, quantum præstitistis in verbo [verba]; nec apud me plus aliquid est factis impendere quam vota voluntatis offerre; nam alloquii refluente dulcedine, nihil opus est plus egera f. Quod vero facietis addidistis: «Nisi sollicitatus laudibus, rusticus calamus non tornasset [turnasset] g, » licet talis cultor Christicola B feracissima jugera sæpius exaravit, attamen nuper illum, id est, tuos h confiteor ludos i Ithyphallicos, Amphionio barbito reboasse. Hoc quoque quod delectabiliter adjecistis: «Me domnæ meæ Rhadigundæ muro charitatis inclusum, » scio quidem j quia non ex meis meritis, sed ex illius consuetudine, quam circa cunctos novit impendere, colligatis. Et quantum in mea persona, panegyricum poetice tangitis, tantum in ejus laudis historiam retulistis. Tamen in vestris k verbis illud relegere merui, quod in ejus gratia jam percepi, sed qui de me parvo magna depingitis, quæso, de magnis maxima predicetis. Quapropter dominationi et sanctitati vestræ me humiliter supplicatione commendans, deprecor per Dominum Redemptorem animarum nostrarum, qui

Illud ad clariorem loci obscurissimi explanationem pro conjectura addere lubet, quod narrat Greg. Turon., lib. II, c. 19: Saxonas nimirum quasdam insulas, quæ deinde a Francis captæ ac subversæ sunt, habitasse: quas insulas ad Ligerim positas fuisse censet Coitius, ad ann. 477. Hasce Saxones arcibus munierant, ut si minus prospere res cecisissent, liberam in Oceanum enavigandi potestatem haberent. Itaque facile crediderim hosce Saxones hic a Fortunato indicari, ut qui ex illa internecione et clade reliqui fuerant, aut latrociniis viverent, aut operam suam navigis per Ligerim deducendis præstarent, quorum alterutrum indicant fortasse hæc Fortunati verba: *Cheruscis accersentibus myoparonem præpetem.*

a In Codd. Vat. hic locus corruptissime legitur.

b In duob. Codd. Vat., *intexere.*

c Edit. Paris., *quoniam si Vulsci venissent.*

d Ven. Edit., *arripere.*

e Edit. Ven.: *Ipsa lex Romana tantum mihi dare ad auxilia poterat, etc.*

f Ibid., *agere.*

g Edit. Paris., *nocturnasset.*

h In uno Vat., *id est, vos confiteor.*

i Ludos Ithyphallicos se reposuis-e testatur Brow. ex Tiliobrogæ libro, sibi probatissimo. Editio Venet. quoque huic favet lectioni, referens: *Attamen nuper illum, id est, tuos confiteor ludos Ithyphallicos Amphioneo barbylo* [Forsan., *barbi*] *reboasse.* Idem Brow. censei Fortunatum hoc loco ludos Ithyphallicos, qui ex sua institutione et origine ad omnein lasciviam ac petulantiam erant remissi, *voce tenus*, non *notionis recessu*, intelligentiaque, usurpasse, seu potius voluisse metri genus exprimere quod Ithyphallicum appellabatur. De quo Terentianus Maurus, in lib. de Metris:

vos l prædestinatos sua facturus est in luce consortes, ut me in sanctis orationibus, pietatis intuitu, dignemini memorare. Magnum enim erit spei meæ auxilium, a vobis obtinere quod posco.

Si veniant linguæ, pariter Græca atque Latina,
Pro meritis nequeunt solvere cuncta tuis,
Laudibus obsessus, votis venerandus haberis,
Felix, qui sensus luce perennis eris m.

CAPUT V.

Ad eundem ex nomine suo.

[Felicem impense laudat, cujus opera ac fide arma Britannica fugata ac regni jura defensa et conservata narrat fuisse.]

Fida salus patriæ, Felix spe, nomine, corde.

Ordo sacerdotum quo radiante micat.

Restituis terris, quod publica jura petebant,

Temporibus nostris gaudia prisca ferens.

Vox procerum, lumen generis, defensor plebis,

Naufragium prohibes, hic ubi portus ades.

Auctor apostolicus n, qui jura Britannica vincens

Tutus in adversis, spe crucis, arma fugas.

Vive decus patriæ, fidei lux, auctor honoris,

Splendor pontificum, noster et orbis amor.

CAPUT VI.

Ad Felicem episcopum, de dedicatione o ecclesiæ suæ.

[Felicis in extruenda ac dedicanda basilica in honorem sanctorum Petri et Pauli studium ac sollicitudinem, et ipsius dedicationis celebritatem ac ritum, canit hoc carmine.]

Cum Salomon coleret generosi encænæ templi,
C Israeliticus p fecit adesse viros.

Ithyphallica porro dicarunt

Musici poetæ,

Qui ludica carmina Baccho

Versibus petulcis

Graio cum cortice Phallo,

Tres dabant Trochæos,

Ut nomine sit sonus ipso,

Baccho, Bacche, Bacche.

j Un. Cod. Vat., *scio quid est, quia, etc.*

k Ibid., *in verbis vestrum.*

l Ed. Ven., *qui prædestinatos.*

m In uno Cod. Vat., *perennis erit.*

n Narrat Greg. Turon., lib. v. *Histor. Franc.*, cap. 32, Britannos, an. 579, urbis Namneticæ et Rhedonicæ agrum præcipue infestasse; Felicem vero, Namnetensem pontificem, misisse legationem ad ipsos; qua permoti, polliciti sunt sese emendatos quidquid jacturæ et incommodi armis suis intulerant, nec tamen eos stetisse promissis. Videtur aperte Fortunatus hoc Felicis factum spectare, ac prout hoc poema scriptum facile crediderim circa præfatum annum 579. Idem Fortunatus, cap. 8 hujusce libri, canit item de Felice:

Insidiatores removes, vigil arte, Britannos.

Nullius arma valent quod tua lingua facit.

o Coitius templi hujusce dedicationem refert ad annum 568, quam in Breviario Namnetensi ait factam referri pridie Kal. Octobris. Idem asserit vix serius differri potuisse, cum Euphronius post quinquennium vitæ suæ cursum absolverit, quem certum est superstitem vixisse Domitiano, episcopo Andegavensi: quem huic dedicationi interfuisse apparet ex hoc poemate Fortunati, imo et Baudigisio Domitiani successore.

p Edit. Ven., *Israel electos fecit.* Unus Cod. Vat., *Israelitis tibi eos fecit, mendose.*

Levitas, proceres, pueros, juvenesque, senesque,
Undique certatim regia pompa trahit.

Mactantur vituli, tauri-jugulantur ad aras,
Et populi in votis gaudia cædis erant.

Nunc vero assurgit, ritu placitura beato,
Tempore decurso, justior ara Deo.

Prospera quæ populis Felix modo festa ministrat^a.
Exsuperant^b rebus gesta priora novis.

Convocat egregies, sacra ad solemnia patres,
Quo stat vera salus, et fugit umbra vetus.

Docti clave Petri^c, cælos aperire petenti^c,
Ac monitis Pauli noscere clausa poli.

Ne lupus intret oves, nec morbus vulneret agnos
Hinc sunt custodes, inde medella gregis.

Quorum vox refluens, populo, de fonte salutis
Ut bibat aure fidem, porrigit ore salem.

Inter quos medius, Martini sede sacerdos,
Euphronius^e fulget metropolita sacer.

Plandens in sancta fratrum coeunte corona,
Et sua membra videns, fortior exstat apex.

Lætius inde caput, quia sunt sua viscera secum,
Ecclesiæ juncto corpore crescit honor.

Domitianus^f, item Victorius^g, ambo^h columnæ,
Spes in utrisque manens pro regionis ope.

Domnulusⁱ hic fulget meritis; Maracharius^j inde,
Jure^k sacerdotii [sacerdoti] cultor uterque Dei.

En spectat^l, veniat quæ nunc^m memoranda per
[ævum,

Votis plena piis fulget in orbeⁿ dies.

In qua promeruit sua gaudia cernere pastor,
Officioque sacro reddere vota Deo.

Tempore qui longo adventu pendeat in isto,
Despicens aliud, hoc erat omnis amor :

Omnia tuta timens suspecto in tramite vitæ,
Ne prius iret iter quam daret ista Deo.

^a Un. Cod. Vat., *ministrans*. Item Editio Ven.

^b Ibid., *exsuperat*, Idem Edit. Ven.

^c Edit. Paris., *potenti*.

^d Unus Vat. Cod., *inulneret*; *f.*, *inulceret*.

^e De Euphronio, episcopo Turon., vide quæ diximus supra, cap. 4 hujusce libri.

^f Domitianus hic episcopus Catalaunensis fuisse existimatur a Brow., et a Cointio episcopus Andegavensis, qui interfuit concil. Tur. II, celebrato an. 566, vel 567, cui postremo subscribimus. Nam Domitianus nequidem occurrit in catalogo episcoporum Catalaunensium, ut in ætatem Fortunati incidere poterit.

^g Hic Victorius non alius fuisse videtur quam Victorius, seu Victurius, episcopus Redonensis, cujus meminit Greg. Turon., lib. VIII, cap. 32, Hist. Franc., quique eidem concil. Turon. II interfuit, ac subscripsit. Non video cur P. Brow. velit hunc esse Victorem episcopum Tricassinum, vel ipsi nomini tam apertam vim inferendo. Præsertim cum et ipse Browerus ex Baronio confitetur eos qui hic a Fortunato numerantur episcopos fere omnes interfuisse concilio Tur. II (quod idem falso refert celebratum circa annum 570), nec inter eos qui concilio illi subscribere, usquam Victor Tricassinus appareat.

^h Unus Cod. Vat., ambo *columbæ*.

ⁱ Hic Domnulus fuit episcopus Cenomanensis, cujus item nomen expressum reperitur inter episcopos qui præfato concil. Turon. interfuere. De hoc Greg. Turon., lib. VI Hist. Franc., cap. 9.

^j Maracharius episcopus Ecolismensis fuit, de

A Sæpius occultans, suspiria lassa trahebat,
Cederet ut Dominus hoc properare decus.

Anxius incerto curarum fasce laborans,
Dum votum spectat, pondera tempus erant.

Sed jam festus adest, solvatur sarcina curæ,
Lætitia cumulus triste repellat onus,

Prospera dans populis, et gaudia larga per urbem,
Felix felici cum grege pastor age.

Hinc te pontifices circumdant, inde ministri,
Cingit te totum, hinc honor, inde favor.

Clerus ecce^o choris resonat, plebs inde choraulis^p ;
Quisque tuum votum, qua valet arte, canit.

Tarda fuere, tibi quia sit mora semper amanti,
Res sublimis enim tarda, sed ampla venit.

Nunc Domini laudes inter tua classica canta^q,
B Et Trinitatis^r opem machina trina^s sonet.

Adde medullata in templis holocausta sacerdos,
Quo diuturna mices, hostia pura Deo.

CAPUT VII

In honorem eorum quorum ibi reliquie continentur.

[Eorum merita ac nomina celebrat, quorum sacra lipsana in Namnetensi basilica reposita fuerant. Mirabilem ejusdem basilicæ structuram et ornatum describit.]

Siderei montes^t, speciosa cacumina Sion,
A Libano gemini, flore comante cedri.

Cælorum portæ, lati duo lumina mundi;
Ore tonat Paulus; fulgurat arce Petrus.

Inter apostolicas radianti luce coronas,
Doctior hic monitu^u, celsior ille gradu.

C Per hunc corda hominum reserantur, et astra per
[illum;

Quos docet iste stylo, suscipit ille polo.

Pandit iter cæli hic dogmate; clavibus alter [ille].
Est via cui Paulus, janua fida Petrus.

quo Gregor., lib. V Histor. Franc. cap. 37. A Cointio legitur Romacharius episcopus Constantiensis; quem videsis. Item in Ven. Edit. et Paris., scribitur *Romacharius*, et in uno Cod. Vat., corrupte, *Riomacharius*, in alio, *Romacharius*.

^k Edit. Paris., *luce*.

^l Edit. Ven.: *En spectat adjuta novum memoranda per ævum*. Un. Cod. Vat. corr.: *En spectata dix dicta nunc memoranda per ævum*. Idem alius, nisi quod habet: *data sunt memoranda, etc.*

^m Edit. Paris., *inspectata diu, data nunc, etc.*

ⁿ In Ven. Edit., *in urbe*. Item in tribus Codd. Vat.

^o Edit. Paris., in margine, *clerus et ecce*.

^p *Choraulis* sumptus est interdum pro capite Scholæ, nonnunquam pro Symphonico. Vide Glossar. Cangii. Fortunatus, in Vita sanctæ Radegundis, n. 36, narrat de ipsa quod cum noctu *inter choraulas et citharas circa monasterium a sæcularibus multo fremitu cantaretur*, intenta præcibus nihil audierit. Vide quæ supra dixit Fortunatus, lib. II, cap. 11, describens psalmodiam ecclesiæ Parisiensis.

^q Cod. Vat., *cantat*.

^r Edit. Paris., *deiatis*.

^s Autumat Brow. triplicis machinæ nomine basilicæ figuram, ac descriptionem, in crucis formam structæ, designari. Quod clarius in sequente poemate exprimitur.

^t Edit. Paris., *montis*; in marg., *montes*.

^u Edit. Paris., *monitis*; in marg., *monitum*.

Hic petra firma manens, ille architectus habetur,
Surgit in his templum, quo ^a placet ara Deo.
Uno fonte pares, medicata fluentia rigantes,
Restinguunt avidam, dulce liquore, sitim.
Fortia bella gerens ^b, quisquis cupit astra tenere,
Rex dedit hos proceres militis esse duces.
Gallia, plaude libens, mittit tibi Roma salutem,
Fulgur apostolicus visitat Allobrogas:
A facie hostili duo propugnacula præsunt,
Quos fidei turres, urbs, caput orbis, habet.
Illi radiant oculi pretioso in corpore Christi,
Lumine qui proprio cætera membra regunt ^c.
Munere ^d Felicis cœli cape, Gallia, fruges,
Pontificisque tui vota beata cole,
Cujus castus amor dedit hanc in honore superno ^e,
Ecclesie nuptæ, dote perenne, domum.
Vertice sublimi patet aulæ forma triformis ^f,
Nomine apostolico, sanctificata Deo.
Quantum inter sanctos meritum supereminet illis.
Celsius hæc tantum culmina culmen habent.
In medium turritis apex super ardua tendit,
Quadratumque levans crista rotundat opus.
Alius ut stupeas arce ascendente per arcus,
Instar montis agens, ædis acumen habet.
Illic expositos ^g fucis animantibus artus,
Vivere picturas, arte ^h reflante, putes:
Sol vagus ut dederit per stagnea ⁱ tecta colorem,
Lactea lux resilit, cum rubor inde ferit.

^a Unus Cod. Vat., quod placet.

^b Edit. Ven., bella gerit.

^c Unus Cod. Vat., membra tegunt.

^d Ibid. munera Felicis. Edit. Paris., felices. In marg., felices.

^e Edit. Ven., in honore supremo.

^f Clarius hic exprimit, quod superius dixerat poeta:

Et Trinitatis opem machina trina sonet.

^g In uno Cod. Vat., illic expositis suos animantibus.

^h Ibid., arce reflante.

ⁱ Un. Cod. Vat., stagnæ. Item Ed. Ven.

^j Eundem ornatum fuisse illius basilicæ, quam Leontius in honorem sancti Bibiani Santonis exstruxerat, vidimus cap. 12 lib. 1, ubi lege quæ ad illum locum adnotavimus. Sidonius, a Browero quoque laudatus, sic basilica in Lugdunensem, a Patiente episcopo exædificatam, et ornatam, describit. lib. II, epist. 10.

Ædes celsa nitet, nec in sinistram,
Aut dextram trahitur, sed arce frontis
Ortum prospicit æquinoctialem.
Intus lux micat, atque bracteatum
Sol sic sollicitatur ad lacunar
Fulvo ut concolor erret in metallo.
Distinctum vario nitore marmor,
Percurrit cameram, solum, fenestræ,
Acæub versicoloribus figuris
Vernans herilida crusta Sapphiratos
Flectit per prasinum vitrum lapillos.

^k Edit. Paris., alterum.

^l Edit. Ven., credit habere.

^m Unus Cod. Vat., tota rapit.

ⁿ Edit. Ven., monitis præfulget.

^o Ibid. cum patre Martino. Item in uno Cod. Vat.

^p Ibid., fudit. licet in uno Cod. Vat. Edit. Paris., propriis diffundit.

^q Edit. Ven., gemma superna.

^r Armoricus regionis tractus est in Gallia, ad

A Ire, redire vides, radio crispante, figuras
Atque lacunar agit, quod maris unda sole,
Fulgorem astrorum meditantur tecta metallo;
Et splendore suo culmina sidus habent.

Luna coronato quoties radiaverit ortu,
Alter ^k ab æde sacra surgit ad astra jubar,
Si nocte inspiciat hanc prætereundo viator,
Et terram stellas credet ^l habere suas.
Tota capit ^m radios, patulis oculata fenestris,
Et quod mireris hic foris, intus habes.
Tempore quo redeunt tenebræ, militi dicere fas sit,
Mundus habet noctem, detinet aula diem.
Dextera pars templi meritis ⁿ præfulget Hilari,
Compare ^o Martino consociante, graduæ.

Gallia sic proprios dum fundit ^p ubique patronos,
B Quos hic terra tegit, lumina mundos habet.
Altera Ferreoli pars est, qui vulnere ferri,
Munere martyrii gemma superba ^q nitet.
Obtulit hæc Felix, ut sit magis ipse sacerdos,
Christe, tuum templum, qui tibi templa dedit.

CAPUT VIII.

Ad eundem, in laudem ejus et regionis Armorici ^r.

[Laudat Felicem cum ob vetustatem ac nobilitatem generis, tum ob virtutem ac in tuendo grege curam et sollicitudinem.]

Illuxit festiva dies, me gaudia cogunt,

Ut quod plebs poterat, solus amore loquar.

Ultima quamvis sit regio Armoricus in orbe,

Felicis ^s meritis ^t cernitur esse prior.

C Oceanum occidentalem positæ, quæ etiam appellabatur Britannia minor, quod Britanni eam Gallie partem olim incoluerint, a quibus Letavia, sive littoralis nominata est, ut refert auctor Vitæ sancti Gildæ, abbatis Ruyensis, num. 16. Eadem dicta fuit Aremotica quasi ad mare sita, ducta voce nimirum ab ar, quod sonat super, et mor mare, ut habet Mabillonius, in notis ad præfatam Vitam sancti Gildæ sæc. 1. Bened. Tractus vero regionis ille a priscis extrema orbis ora atque regio vocata est, quod eam Oceanus terminaret, qui Britanniam majorem, extra hunc nostrum orbem jacentem, ut antiqui censebant, a Gallis dividit. De Aremorici imperii incrementis ac decrementis, variisque gentis illius vicissitudinibus, plura habet Browerus, quæ, quod ad propositum nostrum non faciant, prætermittenda duximus.

^s Credibile est Felicem hunc, cujus genus clarissimum celebrat Fortunatus, fuisse e stirpe Felicium, quos in Aquitania nobilissimos quondam ac potentissimos floruisse memorie proditum est. Exstat Sidonii Apollinaris carmen ad Felicem Magnum, qui erat præfectus prætorii et patricius, Felicis Magni consulis filius, in quo, cum ille jam a se contendisset ut poemata sua ederet, sic eum alloquitur:

D Dic, dic, quod peto, Magne, dic amaho,
Felix nomine, mente, honore, fama,
Natis, conjuge, fratribus, parente,
Germanis genitoris, atque matris,
Et summo patruelium Camillo,
Quid nugas temerarias amici,
Quas sparsit teneras jocus juventæ,
In formam redigi jubes libelli?

Exstat vel epistola Constantini Augusti ad Felicem, præfectum

^t In uno Cod. Vat., Felicis merito.

Miserunt similes Oriens, et Gallia sortes,
 Illa micat radiis solis, et ista tuis.
 Nam splendore novo sua munera quisque ministrat,
 Tu fers Oceano lumen, et ille rubro ^a,
 Denique si sensus clara pro lampade fulget,
 Ingenium vestram luminis instar habet.
 Maxima progenies, titulis ornata vetustis,
 Cujus et a proavis gloria celsa tenat.
 Nam quicumque potens Aquitanica rura subegit,
 Exsistit ille tuo sanguine, luce, parens.
 Germinis antiqui venerabile culmen in orbe,
 Laudibus in cuius militat omne decus.
 Flos generis, tutor patriæ, correctio plebis,
 Eloquii flumen, fons salis, unda loquax.
 Semita ^b doctrinæ, jus causæ, terminus ^c iræ,
 Cujus in ^d ingenium luc ^e nova Roma venit.
 Illic quod poterat per plures illa docere,
 Te contenta suo Gallia cive placet.
 Ornamenta geris, gemino fulgentia dono,
 Et te concelebrant hinc opus, inde genus.
 Sed qui terrena de nobilitate nitebas,
 Ecclesiam nunc spe nobiliore ^f regis.
 Cujus ad aratrum [odoratum] ^g bene cultor iugiter
 Ut jam multa Deo splendida dona dares. [iustus,
 Nupsisti Ecclesie, felicia vota iugasti,
 Hanc qui matronam dote potente ^h repleas.
 Cujus in amplexu ducis sine crimine vit ^m,
 Altera nec mulier corde recepta fuit.
 Haec oculis, animo retines, et corde pudico,
 Unde tibi nupsit, castior inde manet.

præfectum prætorii, quam refert Sirmondus in app. Codicis Theodosiani, quam vide. Theodericus vero, Italix rex, apud Cassiod., epistola I, lib. II, scribens ad Anastasium imperatorem, ac loquens de Felicis consulari: *Felix, inquit, a consule sumat annus auspiciam, portamque dierum tali nomine dicatus annus, tempus introeat, faveatque reliquæ parti fortuna principis. Quid enim nobis credi possit optatius quam ut alumnos proprios ad ubera sua Roma recolligat, et in venerando nominis cætu senatim annumeret Gallicanum? Agnoscat curia Transalpini sanguinis decus, quæ non semel coronam suæ nobilitatis ejus flore vestivit. Novit inter reliquos fasces viros inde sumere consulares, qui longo stemmate ducto per trabes, lege temporum, originarius est honore. Et epistola II ad ipsum Felicem si ripta, qua eundem consulem declarat: *Non relinquit, ait, inglorios patimur, qui generis claritate prædicantur: currat quin imo honorum gratia per parentes... redit per te Transalpinæ familiæ consularis, et arentes lauros viridi germine renovasti.**

^a Ibid., et iste rubro.

^b Edit. Paris., semina.

^c Narrat Greg. Turon., lib. IV Histor. Franc., cap. 4, Chansonem, Britannorum comitem, cum fratres interfecisset, ac quartum, Maeliavum nomine, vellet, item de medio tollere, per Felicem Namnetensem ab illa cæde cohibitu fuisse, quod ejus factum hic a Fortunato significari puto.

^d Ingenium et eloquentiam Felicis vel supra commendavit Fortun., in epistola ad eundem scripta, cap. 4, hujusce libri.

^e In uno Cod. Vat., hic nova Roma.

^f Unus Cod. Vat., nobilitate regis.

^g Ibid., cuius ad ornatum bene cultor. Item Edit. Ven., cuius ad ornatum, et duo alii Codd. Vat.

^h Edit. Paris., te patiente; in marg. date potente.

ⁱ Edit. Ven. et Paris. 'uta tenetur ovis.

A Illa tibi prolem peperit, sed corpore virgo,
 Et populum gremio fudit [fundit] amato tuo.
 Ecce tuos natos, divina ex conjuge sumptos,
 Et modo te gaudent, quos patris umbra tegit.
 Proque salute gregis pastor per compita curris,
 Excluseque lupo, tota ⁱ tenetur ovis.
 Insidiatores removes, vigil arte Britannos ^j;
 Nullius arma valent, quod tua lingua facit.
 Tu quoque jejunis cibus es ^k, tu panis egentis,
 Quæ ^l sibi quisque cupit, hic sua vota videt.
 Divitias proprias in pauperis ore recondis,
 Largas mendici ventre reponis opes.
 Tempore quo veniet Christus, tunc omnia vobis
 Judicis in facie sacculus iste refert.
 Sit tibi fixa salus, numerosos ampla per annos,
 B ^m Perpetuus felix nomine, mente, fide.

CAPUT IX.

Ad Felicem episcopum, de Paschate resurrectionis Domini.

[Paschalia festa et gaudia celebrat, atque ex veris amicitate (quam, occasione nactus, fusius describit) temporis illius felicitatem ac divina quæ celebrantur mysteria commendat. Ad extremum Felicis Namnetensis in lucranda gente Saxonem et ad Christum convertenda diligentiam et operam consecrat carmine.]

Tempora ⁿ florifero rutilant distincta sereno,
 Et majore poli lumine porta patet.
 Altius ignivomum solem cæli orbita ducit,
 Qua ^o vagus Oceanus exit, et intrat aquas.

C

^j Vide quæ diximus de Felice, ad c. 5 hujusce libri. Browerus vult egregiam Felicis operam in removendis a grege suo Pelagianis, quorum princeps Pelagius natione Britto fuit, existisse, atque illius ea in re meritum hic indicari a Fortunato. Sed potius crediderim, Felicis in reprimendis armis ac licentia Britannorum, quominus Namneticum agrum popularerentur, ad virtutem et sagacitatem huic locum esse referendum, idque clarius ex consequente versiculo significari:

Nullius arma valent quod tua lingua facit.

^k Edit. Paris., ac.

^l Unus Cod. Vat., quæ si quisque.

^m Browerus indicat in margine adnotandam hanc lectionem aliam *perpetuo* ad versum ultimum.

ⁿ In Edit. Parisiensi an. 1614, et Lugd. apud Joan. Tornæsium, et Gul. Gazeium, an. 1561, in qua hoc poema attextitur Op. Lactantii, initium carminis sumitur a duobus versibus qui Brow. Edit. sunt n. 39 et 40: *Salva festa dies, etc.*, quibus in Edit. Paris. continuo subduntur alii duo positi num. 31 et 32: *Ecce renascentis testatur, etc.* Item in Hymnario cl. Tomm. Quanquam in illo mutilum reperitur hoc poema, cum post duos illos distichos carmen proseguatur: *Namque triumphanti post tristitia, etc.*, superioribus prætermisissis, et demptis duobus distichis qui post sequuntur: *Hinc tibi silra comis, etc.*, si tibi nunc avium, etc., tum carmen desinat ad versus illos exclusive: *Additur ac Felix, etc.* Augustus Buchnerus, in notis ad hoc carmen, censet distichum *Salve, festa dies, etc.*, esse legendum eo loco quo posuit Brow. Id quod et rerum consequentia postulare videtur.

^o Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., qui... oceanus; in alio Cod. Vat., qua... oceanus; in tertio, qui... oceanus.

Armatus radiis, elementa liquentia lustrans,
 Adhuc nocte brevi tendit in orbe diem.
 Splendida sincerum producunt æthera vultum,
 Lætitiamque suam sidera clara probant.
 Terra favens, vario fundit munuscula fetu;
 Cum bene vernales reddidit annus opes.
 Mollia purpureum pingunt violaria campum,
 Prata virent herbis, et micat herba comis.
 Paulatim subeunt stillantia lumina ^b florum,
 Arridentque ^c oculis gramina tincta suis.
 Semine deposito, lactans ^d seges exilit arvis,
 Spondens agricolæ vincere posse famem.
 Caudice desecto ^e lacrymat sua gaudia palmas,
 Uide merum tribuat, dat modo vitis aquam.
 Cortice de matris, tenera lanugine, surgens,
 Præparat ad partum turgida gemma sinum.
 Tempore ^f sub hiemis foliorum crine revulsus ^g,
 Jam reparat viridans frondea tecta nemus.
 Myrta ^h, salix, abies, corylus, siler, ulmus, acer ⁱ nux,
 Plaudit quæque suis arbor amœna comis.
 Constructura ^j favos, apis ^k hinc alvearia linquens,
 Floribus instrepitans ^l poplite mella rapit.
 Ad cantus revocatur aves ^m, quæ carmine clauso,
 Pigrior hiberno frigore muta fuit.
 Hinc philomela suis attemperat organa cannis,
 Fitque repercusso dulcior aura melo.
 Ecce renascentis testatur gratia mundi,
 Omnia cum Domino dona redisse suo.
 Namque triumphanti post tristia tartara Christo
 Undique fronde nemus, gramina flore favent.
 Legibus inferni oppressis, super astra meantem,
 Laudant rite Deum lux, polus, arva, fretum.
 Qui crucifixus erat Deus, ecce per omnia regnat,
 Dantque Creatori cuncta creata precem.

^a In præf. Edit. Lugd. :

Cum bene vernarit, reddit et annus opes.

^b Ibid., *stellantia lumina florum.*

^c Ibid. :

Floribus arrident gramina cuncta suis.

^d Edit. Ven., *late seges.* Item in Ed. Lugd.

^e Ibid., et in Ven. Ed., *caudice deserto.*

^f In uno Cod. Vat., *corpore sub hiemis*, corr.

^g In Edit. Lugd., *crine refuso.*

^h Ibid., *mista salix*, corr.

ⁱ In uno Cod. Vat., *ulmus, acermus.*

^j In uno Cod. Vat., *construutura favos.*

^k In uno Cod. Vat., *apes.*

^l Edit. Paris., *inreptans.*

^m Edit. Ven., *avis.*

ⁿ In Edit. Lugd., *mobilitas anni, mensum d. us.*
 Item Edit. Ven., *mensum.* In uno Codic. Vat., *men-*
sum decus, arma dierum. In alio, *mensum decus;*
mensum scilicet pro *mensium* per synalæphen. Ita
 Ovid., *Fast.* v, 187 :

Cum non sint, cedantque tibi confinia mensum.

^o In Ed. Lugd., et Hymn. cl. Tom., *stridula cun-*
cta favent. Ven. Ed., *stridula puncta fovens.* In duob.
 Codd. Vat., *scriptula.* Ut autem legitur in Edit. Brow.,
 scrupulum sive scriptulum, vicesima uncie pars est,
 pro minutis autem quibusque rebus usurpari solet.
 Adnotat laudatus Buchnerus hic *scriptula puncta* dici
 a Fortunato, quomodo apud Virgilium *metra verba,*
 et apud Phædrum *verba monita.*

A Salve festa dies, toto venerabilis ævo ;

Qua Deus infernum vicit, et astra tenet.

Nobilitas ^a anni, mensium decus, alma dierum,

Horarum splendor, scrupula ^o puncta fovens.

Hinc tibi silva comis, hinc ^p plaudit campus aristas.

Hinc grates, tacito palmitè, vitis agit.

Si ^q tibi nunc avium resonant virgulta susurro,

Has inter minimo passer, amore cano.

Christe salus rerum, bone conditor, atque re-
 [demptor,

Unica progenies ex deitate Patris.

Irrecitabiliter manans de corde Parentis,

Verbum subsistens, et penetrare ^r potens.

Æqualis, concors ^s, socius, cum Patre coævus,

Quo sumpsit mundus principe principium.

B Æthera suspendis, sola congeris, æquora fundis,

Quæque locis habitant quo ^t moderante vigent.

Qui genus humanum cernens mersum ^u esse pro-
 [fundo,

Ut hominem eriperes, es quoque factus homi

Nec voluisti ^v etenim tantum te corpore nasci,

Sed caro quæ nasci pertulit atque mori.

Funeris exsequias pateris vitæ auctior, et orbis,

Intrans mortis iter, dando salutis opem.

Tristia cesserunt ^x infernæ vincula legis,

Expavitque chaos luminis ore premi.

Depereunt tenebræ Christi fulgore fugatæ,

Et terræ ^y noctis pallia crassa cadunt,

Pollicitam ^z sed redde fidem, precor, alma potestas,

Tertia lux rediit, surge, sepulte meus.

C Non decet, ut humili ^{aa} tumulo tua membra tegantur,

Neu ^{bb} precium mundi vilia saxa premant.

Indignum est, cujus clauduntur cuncta pugillo,

Ut tegat inclusum, rupe vetante, lapis.

Priscianus Fannius, in lib. de nummis et ponde-
 ribus : *Obolus, ait, dicitur, ut Dardanus docet, scri-*
pulus esse, id est sex siliquæ. Plura ad hunc Fannii
 locum adnotat Elias Vinetus, qui ait scriptulum a
 Græcis *γράμμος* nominatum fuisse juxta hunc disti-
 chum :

Semioboli duplum est obolus, quem pondere duplo,
 ῥηματα vocant, scriptum nostri dixerit priorea.

^p In Edit. Lugd. :

Hinc tibi silva comis, plaudit quoque campus aristas.

In duob. Codd. Vat., *plaudit hito.*

D ^q Ibid. :

Hinc tibi nunc avium...

Has inter nimio passer amore canit.

^r Ibid., *et patris ore potens.*

^s In uno Codic. Vatic., *æqualis consors.*

^t Ibid., *quæ moderata vigent.*

^u Tres Codd. Vat., *mersisse.* Idem Ven. Edit.

^v Hymn. cl. Tomm., et Edit. Lugd. :

Nec nostro tantum voluisti e corpore nasci.

In Ven. Ed. :

Nec voluisti etenim tantum de corpore nasci.

^x Ibid., *tristia cesserunt.*

^y Ib., *Æternæ noctis.* Edit. Paris., *tetris noctis*
forsan, terris.

^z Ibid., *sollicitam.*

^{aa} Edit. Lugd., *non decet ut vili.*

^{bb} Ibid., *non pretium.*

Lintea tolle, precor, sudaria linque sepulcro,
 Tu satis es nobis, et sine te nihil est.
 Solve catenatas inferni carceris umbras,
 Et revocata sursum, quidquid ad ima ruit.
 Rodde tuam faciem, videant ut sæcula lumen,
 Redde diem, qui nos, te moriente, fugit.
 Sed plane implesti remeans, pie victor, ad orbem ^a,
 Tartara pressa jacent, nec sua jura tenent.
 Inferus insaturabiliter cava guttura pandens,
 Qui rapuit ^b semper, sit tua præda, Deus.
 Eripis innumerum populum de carcere mortis,
 Et sequitur liber, quo suus auctor adit ^c.
 Evomit absorptam trepide fera bellua plebem ^d,
 Et de fauce lupi subtrahit agnus oves.
 Hinc tumulum repetens, post tartara, carne re-

[sumpta.

Belliger ad cælos ampla tropæa refers.
 Quos habuit pœnale chaos, jam reddidit in te ^e,
 Et quos mors peteret, hos nova vita tenet.
 Rex sacer, ecce tui radiat pars magna triumphi ^f,
 Cum puras animas sacra lavacra beant.
 Candidus egreditur nitidis exercitus undis,
 Atque vetus vitium purgat in amne novo.
 Fulgentes animas vestis quoque candida signat,
 Et grege de niveo gaudia pastor habet.
 Additur ac [hac] Felix ^g consors mercede sacerdos.
 Qui dare vult Domino dupla talenta suo.
 Ad meliora trahens gentili errore vagantes,
 Bestia ne rapiat [raperet], muvit ovile Dei,
 Quos prius Eva [heva] nocens infecerat, hos modo
 Ecclesiæ pastos ubere, lacte, sinu. [reddit. C
 Mitibus alloquitis agrestia corda colendo,
 Munere Felicis, de vepre nata seges.
 Aspera ^h gens Saxo, vivens quasi more ferino,
 Te medicante, sacer, bellua reddit ovem.
 Centeno reditu tecum mœsure per ævum,
 Messis abundantis horrea fruge replet.
 Lamaculata tuis plebs hæc vegetatur ⁱ in ulnis,
 Atque Deo purum pignus ad astra feras.
 Una corona tibi de te tribuatur ab alto,
 Altera de populo vernet adepta tuo.

^a Edit. Lugd., et in Ven. Edit., *pie victor Olympum*.

^b Ibid., *qui raperet semper*.

^c Ibid., *quo suus auctor abis*.

^d Edit. Paris. :

Evomit sorptam trepidam fera bellua prædam.

^e Edit. Lugd., *reddidit iste*.

^f Ibid., *pars magna tropæi*.

^g Hunc Felicem de quo hic Fortunatus alium esse quam Namnetensem episc., vix suspicari possumus : ex quo apparet quam hallucinati sint qui hoc carmen Lactantio ascripsere.

^h Advertit Brow. olim mendosissime scriptum fuisse *asper agens Saxo*. Quærit idem Brow. quomodo Felix Namnetensis in Saxonas, tot regionum intervallo a sua diocesi dissitos, pietatem suam exercere potuerit, ac censet magnum eorum numerum, quod frequentibus cladibus a Francis attriti fuissent, captivos in Galliam deportatos, in quibus emendis, ut tunc moris erat religiosissimis viris, et Christo lucrandis, operam suam et liberalitatem Felix impenderit. Sed vide quæ adnotavimus ad c. 4 hujusce libri.

A

CAPUT X.

De domno Felice Namnetico, cum fluvium l alibi detorqueret.

[Sumptuosissimum Felicis Namnetensis opus in detorquendo fluminis cursu, qua novo aggere constructo, qua veteris depresso et effosso, celebrat, ac quæ inde copiar vicinis populis erant perventuræ, non sine egregia Felicis laude, describit.]

Cedant antiqui, quidquid meminere poetæ,
 Vincuntur rebus facta vetusta novis.
 Includi fluvios si tunc spectasset Homerus,
 Inde suum potius dulce repleret opus.
 Cuncti Felicem legerent modo, nullus Achillem,
 Nomine sub cujus cresceret artis honor.
 Qui probus ingenio, mutans meliore rotatu,
 Currere prisca facis flumina lege nova.
 B Aggere composito, removens in gurgite laosum.
 Quo natura negat, cogis habere viam.
 Erigis hic ^k vallem, subdens ad concava montem,
 Et vice conversa, hæc tumet, ille jacet.
 Alter in alterius migravit imagine formam,
 Mons in valle sedet, vallis ad alta subit.
 Quo fuit unda fugax, crevit pigro obice terra.
 Et quo prora prius, huc ^l modo plaustra meant.
 Collibus ^m adversis flexas super invehis undas,
 Et fluvium docilem, monte vetante, trahis.
 Quo ⁿ rapidus [fluvius] flueret, veniens celer amnis
 [adhæsit ^o.

Et subito, nato colle, retorsit iter.

Quæ prius in præceps, veluti sine fruge, rigabant P.
 Ad victum plebis nunc famulantur aquæ.
 Altera de fluvio metitur seges orta virorum,
 Cum per te populo parturit unda cibum.
 Qualiter incertos hominum scis flectere motus,
 Qui rapidos fontes ad tua frena regis ?
 Stet sine labe tibi, Felix, pia vita per ævum,
 Cujus ad imperium transtulit unda locum.

CAPUT XI.

De Nicetio q episcopo Treverensi.

[Laudat Nicetium, episcopum Trevirensem, ob ejus innocentiam, misericordiam et liberalitatem in

ⁱ Edit. Paris., *vetetur*.

^j Censet Brow. de Ligeris fluminis alveo, alio deportato, hæc a Fortunato dicta esse accipiendam, si minus, de amne Cariaco, minus nobili et claro, quod parum abest ab urbe Namnetensi. De quo idem Fortun., lib. v, c. 8, item scribens ad Felicem, canit :

Qua tua rura lavat vitrea Liger algivus nnda.

Cariaci speciosus ager devexus in amnem.

^k Edit. Ven. *erigis hinc*.

^l Ibid. et unus Cod. Vat. *hic modo plaustra*. Hic versus olim mendo se legebatur, teste Brow. hoc modo : *pro rapidis undis hic modo plaustra meant*.

^m Edit. Paris., *collis in*.

ⁿ Unus Cod. Vat., *qua rapidus*.

^o In Edit. Ven., *amnis obhæsit*.

^p Ibid., *sine fruge rigebant*.

^q Sancti Nicetii sanctitatem, et miracula, et actæ vitæ ordinem, describit Greg. Tur. lib. de Vitæ PP., cap. 17. Item eundem laudat lib. x Histor. Frauc., cap. 29, et de Gloria Confess., c. 94. Is a Clotario, quod ejusdem vitæ libere arguisset, pulsus in exilium, a Sigiberto, statim atque regnum, Patre vitæ functo, adeptus est, revocatur, ac sedi suæ restituitur.

egenos ac peregrinos : ob pastorem sollicitudinem ac studium in sacris ædibus restaurandis.]
Splendor, apex fidei, venerabile a mente Niceti,
Totius orbis amor, pontificumque b caput.
Summus apostolico præcellens pastor ovili,
Auxisti meritis, quidquid honoris habes.
Divino insistens operi, terrena relinquis,
Cui moritur mundus, non moriture manes.
Vita brevis cunctis, sed non brevis illa beatis,
Cum bona non pereant, jure perennis eris c.
Dum tibi restrictus maneat, et largus egenis,
Quod facis in minimis, te dare crede Deo.
Captivus quicumque redit, sua limina cernens,
Hæ lares patrios, tu capis inde polos
Hic habet exsul openi, jejunaus invenit escas,
Qui venit esuriens, hinc satiatu abit.
Tristibus imponis curas purgando querelas,
Et sanat cunctos una medela viros.
Pauperis hinc lacrymas desiccas, gaudia præstans,
Qui prius ingenuit, vota salutis habet.
Te pascentes greges, nunquam lupus abripit agnos,
Sunt bene securi, quos tua caula tegit.
Templa vetusta Dei revocasti in culmine d prisco,
Et floret senior, te reparante, domus.
Hæc [hic] populis longos tribuas pia vota per annos,
Et maneat pastor, ne lacerentur oves.

CAPUT XII.

De Castello a ejusdem super Mosellam.

[Nicetii Castellum, supra Mosellam positum, et ejus amoenitatem, nec non Nicetii in eodem ornando ac muniendo studium, elegantiamque celebrat.]
Mons in præcipiti suspensa mole tumescit,
Et levat excelsum saxea ripa caput.

tur. Obiit is circiter anno 566, Nonis Decembris, ut proinde hæc poemata, ad Nicetium scripta, non multo post adventum Fortunati in Galliam, ab eodem elucubrata dicenda sint.

At Brow. Nicetii obitum refert ad an. 564, sed fallitur cæteroque qua ratione eum nosse Fortunatus ac loqui cum ipso potuisset? qui ad annum 565, tantum in Gallias venit, ipsius confessione Broweri? Deinde Nicetius scripserat ad Just. imperat. litteras, quibus eundem, in hæresim lapsum, revocare nitentur, idque ad an. 566 ut refert Cointius ad hunc annum. Non is tamen diu post scriptas illas litteras superstes fuisse dicendus est.

^a In sæc. i Bened., ubi refertur hoc carmen, sic legitur: *veneranda mente.*

^b Sanctus Nicæus pontificum caput appellatur a Fortun., quod episcopus Ecclesiæ Trevirensis, metropolita esset: ejus Ecclesiæ splendorem et prærogativas pluribus celebrat Brow. in notis ad hunc locum.

^c Sæc. i Ben., *perennis erit.*

^d Ibid., in *lumine prisco.*

^e Brow. Hoc Nicetii castellum, de quo hic Fortunatus loquitur, collocat intra Catadunum, haud longe a confluentibus, in Trevericæ archidiaconicæ titulo quod hodieque proprio idiomate episcopi rupem, sive saxum accolæ nominant; idque non solum ex conjectura Broweri assumat, sed etiam ex veteris schedæ ac semilaceræ testimonio, quæ istud poema præferbat insignitum tali nomine. Plurimum hac in re judicio Broweri deferimus, quod his locis i terferit.

^f Unus Cod. Vat., *totus elevato.*

^g Animadvertit Brow. haud longe a præfato situ, in quo Nicetii castellum locandum putat, rivum fluere. Rhon hodieque appellatum, truncato nomine

Rupibus expositis, intonsa cacumina tollit,
Tutus f et elato vertice regnat apex.
Proficiunt colli, quæ vallibus arva recedunt,
Undique terra minor vergit, et iste subit
Quem Mosella tumens, Rhodanus g quoque parvulus [amhit,

Certanturque h suo pascere pisce locum.
Diripiunt dulces alibi vaga flumina fruges,
Hæc tibi parturiunt, Mediolane i, dapes.
Quantum crescit aquis l pisces vicinius offert,
Exhibet hinc epulas, unde rapina venit.
Cernit frugiferos congaudens incola sulcos,
Vota ferens segeti, fertilitate gravi.

Agricolæ pascunt oculos de messe futura,
Ante metit visu, quam ferat annus opem
B Ridet amœnus ager, tectus viridantibus herbis,
Oblectant animos mollia præta vagos.

Hæc k vir apostolicus Nicetius arva l peragrans,
Condidit optatum pastor ovile gregi.
Turribus incinxit terdenis undique collem
Præbuit hic fabricam, quo nemus ante fuit.
Vertice de summo demittunt brachia murum,
Dum Mosella suis terminus exstet aquis.

Aula m tamen nituit constructa cacumine rupis,
Et monti imposito mons erat ipsa domus.
Complacuit latum muro concludere campum,
Et prope castellum hæc casa sola facit.

Ardua n marmoreis suspenditur aula columnis,
Qua super æstivitas cernit in anne rates.
Ordinibus ternis extensaque machina crevit,

C Ut postquam ascendas, jugera o tecta putes,
Turris ab adverso quæ constitit obvia clivo,
Sanctorum p locus est, arma tenenda q viris.

istum putat eundem esse quem Fortun. *parvum Rhodanum* vocat.

^f Unus Cod. Vat., *certaturque suo.*

^g Mediolani vocabulum item studet accommodare Brow. agro, qui hoc Nicetii castellum et Mosellam interjacet ex similitudine affinis nominis. Quanquam post tot temporum spatia, quibus vel clarioribus urbibus et imperiis tam insignes vicissitudines acciderunt, nil mirum si unius aut alterius Castellum, vel agri nomina interciderent, et cum veteribus incolis, ac dominiis mutari potuerunt. Castrum Mediolanensis mentionem facit Greg. Tur., lib. vi Hist., cap. 51, apud quod Bituricenses, contra Desiderium ducentem arma moventes, prælium commiserunt; quod ad Averam fluvium in sinibus Biturigum ponitur a Cointio, ad an. 583, n. 49, *Magdunum* hodie appellatum. Utrum vero fuerit idem de quo hic Fortunatus, haud delinire ausim.

ⁱ Unus Cod. Vat., *crescit aqua.*

^k Duo Codd. Vat., *hoc vir.*

^l Ergo peragrans, tam in Codd. Vat. quam Edit. Ven.

^m Unus Cod. Vat., *tuta tamen nituit.*

ⁿ Vide quæ de simili fere descriptione Ædificii adnotavimus ad cap. 19 lib. 1.

^o Hisce declarat Fortunatus ædificii amplitudinem, ut latos campos parietibus contineri et legi culmine credidisses; ideo exprimitur comina post *jugera*, et ante posuimus. Superius hunc eundem sensum expressit illis versibus:

Complacuit latum muro concludere campum;
 Et prope Castellum hæc casa sola facit.

^p Vide quæ diximus in notis ad c. 6, lib. 1.

^q In Edit. Ven., *arma tenenda viris.*

Illic est etiam gemino ^a balliata volatu,
 Quæ post se mortem linquit, et ipsa fugit.
 Ducitur in rigidis sinuosa canalibus unda,
 Ex qua fert populo hic mola rapta cibum.
 Blandifluas stupidis induxit collibus uvas,
 Vineæ culta viret, quo fuit ante frutex.
 Insita pomorum passim plantaria surgunt,
 Et pascunt vario floris odore locum.
 Hæc tibi proficiunt, quidquid laudamus in illis,
 Qui bona tot tribuis, pastor, opima gregi ^b.

CAPUT XIII.

De Magnerico Treverensi episcopo.

[Magnericum, Treverensem episcopum, laudat ob virtutem, ac diligentiam in Ecclesia sua regenda, ob comitatem in omnes, ob liberalitatem in egenos, et hospites.]

Culuen ^c honorificum, Patrum Pater, archisacerdos,
 Pontificale decus proficiente gradu.
 Quem fidei titulus meritis erexit in altum,
 Ecclesiæque caput, distribuento Deo.
 Discipule egregii bone Magnerice ^d Niceti,
 Nominis auspicio Mægne canende tui.
 Clare sacro merito, tacto ^e informate magistro,
 Quem reparas operum fructificante loco.
 Cujus, opime, sequax, sancta et vestigia servans,
 Rite minister agens, ecce magister ades.
 Avictorisque pii successor dignus haberis,
 Hæredisque sui frugiparensque manet.
 Crevit post obitum pater, et te crescere fecit,
 Dum capit ille polum, tu capis arce locum.
 Grex alitur pro te, vice præcessoris, alumne;
 Nec sua damna dolet, dum tua lucra tenet.
 Fratibus optandus, jucundus honore ministris,
 Charius et populis pastor amore places.
 Te panem esuriens, tectum hospes, nudus amictum,
 Te lassus requiem, spem peregrinus habet.

^a *Gemino volatu*, id est, duplex ballista, ut interpretatur Brow., alia ad hastilia, alia ad saxa ejaculanda. Addit idem, forte *gemino volatu* significari alas, quibus missile, sagittæ instar, instrui solebat ad aerem facilis secandum.

^b In uno Cod. Vatic., *pastor opime gregis*.

^c Deest hoc poema in tribus Codd. Vat. et Edit. Ven.

^d Magnericus successit Nicetio in sede Treverensi anno circiter 566, et pervenit ad an. 597, cujus vitam conscripsit Eberwinus, abbas cœnobii sancti Martini Treveris, sæc. x, e qua hoc carmen depromptum ac primum edidisse testatur Brow.

^e Vide quæ diximus ad cap. 11 hujusce libri.

^f Villicus successit Hesperio in sede Mettensi, qui conc. Arvernensi interfuerat an. 535. Villicus tenuit sedem Mettensem annos xxv et menses duos, ut affirmat Coimantius ad an. 566, ex Cod. sancti Symphoriani Mettensis. Ad in ms. exemplari, cujus meminit Brow., in notis ad hunc locum, Villicus vixisse legebatur sub *apostolicis Pelagio I, Joanne III, Benedicto I, imper. Justino et Tiberio Constantino*. Porro Bened. I creatus fuit pontifex an. 573, et Tiberius a Justino declaratur Cæsar an. 574, et Augustus an. 578. Sed vide Coimantium, loco supra citato, qui ex dicto Codice sancti Symphoriani, catalogum Mettensium pontificum, et annos quibus sederunt, describit, ibique Villici, de quo hic sermo est, mortem nec infra annum 562, quo circiter

A Hæc faciens interde magis, venerande sacerdos,
 Ut commissa tibi dupla talenta feras.
 Pro Fortunato exorans quoque dulcis amator,
 Spem mihi dans veniæ, sit tibi palma, Pater.

CAPUT XIV.

Ad Villicum ^f episcopum Mettensem.

[Mettensis urbis situm et ejus amœnitatem describit; tum Villici episcopi in fundendis precibus ad Deum studium et assiduitatem, pastorem vigilantiam, comitatem, in peregrinos misericordiam, munificentiam in pauperes, deprædicat.]

Gurgite cæruleo pelagus Mosella relaxat,
 Et movet ingentes molliter amnis aquas.
 Lambit odoriferas vernanti gramine ripas,
 Et lavat herbarum leniter unda comas.
 Hinc dextra de parte fluit, qua Salia ^g fertur,
 Flumine sed fluctus pauperiore trahit ^h.
 Illic ubi perspicuis Mosellam cursibus intrat,
 Alterius vires implet, et ipse perit.
 Hoc Mettis ⁱ fundata loco speciosa, coruscans,
 Piscibus obsessum gaudet utrumque latus.
 Deliciosus ager ridet vernantibus arvis,
 Hinc sata culta vides, cernis et inde rosas.
 Prospicis umbroso vestitos palmite colles,
 Certatur varia fertilitate locus.
 Urbs munita nimis, quam cingit murus et amnis,
 Pontificis meritis ^j stas valitura magis.
 Villicus æthereis qui sic bene militat armis,
 Stratus humi genibus, te levat ille suis.
 Unde humilis terris te projicis, alme sacerdos,
 C Orando hinc patriæ ducis ad astra caput.
 Fletibus assiduis acquiris gaudia plehi.
 Pastoris lacrymis lætificantur oves.
 Ictibus invalidis quamvis minuetur iniquus,
 Tu ^k quibus es murus, vulnera nulla timent.
 Et licet incluso lupus insidietur ovili,
 Te custode gregis, nil tibi ^l prædo nocet.

anno idem opinatur in Galliam venisse Fortunatum, nec ultra 566 ponendam existimat.

^g Duo Codd. Vat., et Ven., et Edit. Paris., qui *Salia*. Vulgo *Sallia* sicuti et in Ven. Edit. legitur.

^h *Mire Mediomaticum urbem* (subdit Brow. in notis ad hunc locum) *fluvius hic et munit et ornat. Affluit ab occasu placidissimus, e summo labens, admirabilem præbens naturæ lusum e longinquo, vel alto prospectantibus, priusquam intra urbis se mœnia insinuat, parallelo ferme cum Mosella gradiens, cordis imaginem, acto gyro, sparsior efficit: inde rursum coalescens appetit arcem, et mox largior, in varia scissus, partim urbem intersusus obit, partim mœnia fo:is alluit, donec ad extremum se condat in Mosellam*. De Salia fluvio loquitur Fort., lib. vii, c. 4, hoc versiculo:

Seu qui Mettin adit, de Sale nomen habens.

ⁱ Mettæ, urbs in Gallia nobilissima, in qua reges Austriæ sedem habebant, cum tamen ipsi et Rhenis sederent, pro imperii (ut opinor) latitudine, et negotiorum diversitate, quippe qui regnum vel in Germaniam porrigerent. De Mettica regum Austrasiæ sede, et urbis illius situ, vide eundem Fortun., lib. x, c. 9. Istæc urbs ab Hunnis primum sub Attila incensa, postea a Vandalis capta, ac devastata est. Videtur Gregor. Tur., l. ii, c. 6, et Fregd. Schol., in Frag., n. 5.

^j Duo Codd. Vat. et Ven. Ed., *pontificis merito*.

^k Edit. Ven., in quibus est.

^l Ibid., nil sibi.

Obiectas populos vultu sine nube sereno,
 Cunctorumque animos gratia blanda fovet.
 Si poscat novus hospes opem, tu porrigis escas,
 Invenit et proprios ad tua tecta lares.
 Dum satias querulum, magis obliviscitur illas,
 Quas habet in patriis fluvibus exsul opes.
 Qui sua damna refert, gemitus subducit ^a ab ore;
 Gaudia restituens tristia cuncta fugas.
 Protegis hinc nudos, illinc tu pascis egentes,
 Nil tibi reddit inops, reddit amore Deus
 Horrea præmittis, melius tua condita servans,
 Quas sic diffundis, dat paradisis opes.
 Culmina templorum renovasti, Villice cultor,
 Cum veniet Dominus, stat labor ecce tuus;
 Commissum video non suffodisse talentum,
 Sed magis optatum multiplicatur opus.
 Longius extentos ^b peragas tam digna per annos,
 Et maneat semper nomen, opime, tuum.

CAPUT XV.

Ad eundem.

Pastor ^a opime gregis, cunctis tua pabula præsumt ^d,
 Qui satias animas, quam bene membra foves?
 Sic avidos reddis convivas nectare lactis,
 Ut scutella level, quod coclearare solet.

CAPUT XVI.

Ad eundem.

Currit ovis, repetens a te sua pascua, pastor,
 Qui cibus esse soles, da mihi panis opem.

CAPUT XVII.

De pictura vitis, in mensa ejus dictum.

[Occasione cujusdam picture, in qua ales rostro carpebat uvas, Villici liberalitatem in convivas extollit.]

Vitibus intextis ales sub palmitate vernat,
 Et leviter pictas carpit ab ore dapes.
 Multiplices epulas meruit conviva tenere,
 Aspicit hinc uvas, inde falerna bibit.

^a Edit. Ven., *subducit ab ore*.^b Ibid., *longius extensos*. In uno Cod. Vat., *longius extensus*.^c Hoc poëma, sicut et seq., videtur recitatum a Fortun. cum is a Villico fuisset convivio exceptus. In illo suo per Germaniam in Gallias itinere, crediderim Fortunatum cum Villico amicitiam inisse, et ab ipso affectum pluribus humanitatis, gratæque hospitalitatis officis.^d In uno Cod. Vat., *pabula præsumt*, corr.^e Edit. Ven., *retia vestra patent*.^f Ibid., *apparet et Petri*.

^g Hic Charentinus successit in sede Coloniensi Sommoeno; antecessit vero Ebreghisilum, qui, anno 590, a rege Childeberto legatus fuit, ut dissidia ac turbas monasterii Pietaviensis sedaret, ut refert Gregor. Turon., lib. x Histor. Franc., cap. 15. Perperam itaque in catalogis episcoporum Coloniensium Charentinus post Ebreghisilum ponitur, ut animadvertit Cointius, ad an. 562, qui ibidem refert ex Henrici Pantaleo sententia, i parte de Viris illustribus German., sedisse Charentinum ad an. 560. Illud ego addam sedisse eundem ultra annum 564, ut Fortunato notus esse posset, qui nonnisi ad an. 565 circiter in Gallias advenit, ut ostendimus in ejus Vita, num. 27. et seq.

^h Colonia Agrippina et Agrippinensis, quam Agrippina, Germanici uxor, condidit, ut narrat Tacitus

A

CAPUT XVIII.

De piscibus in mensa ejus.

[Occasione piscium qui in mensa Villici copiose appositi fuerant, supernam ejusdem vocationem ad gerendum pastorale munus commendat.]

Retia vestra, pater ^e, oneroso pisce redundant,
 Apparet ^f Petri vos meruisse vices.

CAPUT XIX.

Ad Charentinum episcopum Colonie.

[Charentinum, Colonie Agrippinæ episcopum, laudat ob hospitalitatem et charitatem singularem in proximis, ob placidos tranquillosque mores, in pauperes misericordiam, in templa liberalitatem.]

Charentine ^g, decus fidei, Deitatis amice,
 Nomine de proprio chare perennis amor.
 Pontificem pollens Agrippina ^h Colonia præfert.
 Frugiferis agris digue colone Dei.

Si videas ⁱ aliquos quacunq; ex gente creatos,
 Quamvis ignotos, mox facis esse tuos.

Quos semel affectu astringis pietate paterna,
 Ulterius nunquam dissociare potes.

Nec subito venias veluti fugitiva recedit,
 Sed concessa cito gratia, fixa manet,

Verba Dei complens, sicut te diligis ipsum.

A te ita diligitur proximus omnis homo.

Voca apostolicæ sectator dignus haberiis,
 Quæ charos animos præposuit ^j fidei.

Tranquillus, placidus, mitis, ^k sine nube serenus,
 Cui rabies mundi nil dominare potest.

Pectora cunctorum relictis dulcedine verbi

Lætificas vultu tristia corda tuo.

Pauperibus cibus es, sed esurientibus esca, ^l

Rite pater populi, dando salutis opem.

Aurea ^m templa novas pretioso [specioso] fulta decore,

Tu nites, unde Dei fulget honore domus.

Majoris numeri quo templa capacia constant,

Alter in excelso pendulus ordo datur.

in Annalibus, l. xii, c. 27, his verbis: *Agrippina quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos, coloniamque deduci imperat, cui nomen inditum ex vocabulo ipsius.*

ⁱ Videtur Fortunatus in illo suo per Germaniam itinere, a Charentino Colonie episcopo, perhumaniter exceptus, licet alienus, ignotusque vir, satis tamen probatus pietatis et ingenii ornamentis. Id fortasse ille indicat duobus istis versibus:

D

Si videas aliquos, quacunq; ex gente creatos,
 Quamvis ignotos, mox facis esse tuos.

^j Edit. Ven., *proposuit fidei*.^k In uno Cod. Vat. et Edit. Paris., *placidoque mihi*.^l Edit. Paris., *es dasque esurientibus escam*.^m Narrat Gregor. Turon., lib. i de Gloria martyr., cap. 62, quod apud urbem Agrippinensem erat basilica exstructa in memoriam quinquaginta martyrum ex legione Thebæorum, quæ quia *ednabrili opera ex Musivo quodammodo deaurata splendebat, smotos aureos ipsam basilicam incolæ vocitatum voluerunt*. Hanc itaque basilicam a Charentino renovatam, seu restauratam fuisse videtur innuere Fortunatus hoc versiculo:

Aurea templa novas, pretioso fulta decore.

Sollicitat pia cura gregis, te pastor opime,
 Nil lupus a stabulis quo vigilante rapit
 Tempora longævo teneas felicia tractu,
 Et per te Domini multiplicentur oves.

CAPUT XX.

*De Igidio [Ms.; Egidio] episcopo Rhemensi [Ms.,
 Rhemorum].*

[Egidium, Rhemensem episcopum, impense laudat
 ob diligentiam in credito sibi grege curando, ob
 eloquii vim atque doctrinam in erudienda plebe,
 ob beneficentiam in miseris et calamitosos.]

Actibus egregiis, venerabile eulmen Igidi ^a,
 Ex cujus meritis crevit honore gradus.
 Subtrahor ingenio, compellor amore parato,
 Laudibus in vestris prodece pauca favens.
 Namque reus videor tantis existere causis,
 Si solum taceam, quidquid ubique sonat.
 Sed quamvis nequeam digno sermone fateri,
 Da veniam, voto me voluisse loqui.
 Exiit in mundum ^b gestorum fama tuorum,
 Et meritis propriis sidus in orbe micat.
 Clarior effulges quam lucifer ora sereno,
 Ille suis radiis, tu pietate nitens.
 Nil lupus insidiis cauto subducit ovili,
 Te pastore sacro pervigilante gregem.
 Facundo eloquio celestia dogmata fundis,
 Ecclesie crevit ^c, te monitore, domus.
 Pontificis studio correctio plebis haberi ^d,
 Ne tenebræ nocent, semita locis ades.
 Cum torum recreas animos dulcedine verbi,
 Qui satias epulis, pascis et ore greges.
 Præcepta implentur, non solo pane cibamur,
 Delicias capimus, quas tua verba ferunt.
 Ut gaudet corpus, cui mitior esca paratur,
 Sic animæ gaudent, si tua lingua sonet.
 Hæresis, ira cadit, forti te milite Christi,
 Acquis regi, qui dedit arma tibi.
 Qui purgas spinis agros, sermone colente,
 Et mundata Deo surgit ubique seges.
 Qui venit huc exsul, tristis, defessus, egenus,
 Hic recipit patriam, te refovente, suam

^a Hic Egidius potentissimus vir fuit apud Childebertum regem, a quo et legatus missus est ad Chilpericum, ut suo nomine de rebus gravissimis ageret, et exortas inter utrumque dissensiones componeret. Idem postea conjurationis ac perfidie convictus adversus eundem Childebertum, in synodo episcoporum et sacerdotii gradu depositus est atque Strateburgum relegatus. Hæc an. 590, ante quod tempus profunde Egidius, adhuc florens prohibitatis fama, magna apud reges auctoritate et gratia, laudatur hoc carmine a Fortunato. Lege Greg. Tur., lib. x, cap. 19.

^b In duobus Mss. Vat., et Ven. Edit., exiit in mundo.

^c Flodoardus, lib. II, cap. 2 Histor. Eccl. Rhem., narrat ab hoc Egidio patrimonium Ecclesie Rhemensis pluribus bonis auctum fuisse, maxime ex regis Childeberti liberalitate.

^d In uno Cod. Vat., correctio plebis alumna.

^e Edit Ven., quæ doluit.

^f In uno Cod. Vatic., reddis amore dapes.

^g Putat Brow. hunc fuisse Hilarium, episcopum Gabalitanum; sed cum is interfuerit concilio Arvernensi an. 535, miror ad Fortunati usque tempora

A Qui ^e doluit, tollis gemitus in gaudia vertens,
 Exsilium removes, reddis amore Lares ^f.
 Pauper habere cibum, meruit quoque nudus amictum,
 Invenit hic semper, quæ bona quisque cupit.
 Consultum tribus generaliter omnibus unum,
 Qui populi pater es, tot pia rite regis [geris].
 Hæc tibi vita diu, domino tribuente, supersit,
 Atque futura micet lucidiore die.

CAPUT XXI.

Ad Hilarium et episcopum.

[Salutatorias ad Hilarium episcopum litteras mittit,
 suamque in absentem memoriam et benevolentiam declarat.]
 Lux sincera animi, mihi semper ^b dulcis Hilari,
 Quamvis absentem quem mea cura videt.
 B Cujus honestus amor tantum mea corda replevit,
 Ut sine te nunquam mente vacante loquar.
 Versibus exiguis mandamus vota salutis;
 Quæ dedit effectus, sint tibi chara [grata], precor.

CAPUT XXII.

*Ad Bertechramnum ¹ episcopum, cum elevaretur in
 currum.*

A Bertechramno episcopo, Fortunatus in rhedam,
 honoris causa, exceptus, hanc ejusdem in se comitatem,
 tum in cæteris omnes humanitatem et benevolentiam carmine consecrat.]
 Carriicali genus est, memorat quod Gallia rhedam,
 Molliter incedens orbita sulcat humum.
 Exsiliens duplici ¹ bijugo volat axe citato,
 C Atque movet rapidas juncta quadriga rotas.
 Huc ego dum famulans comitate jungor eodem,
 Et mea membra cito dum veherentur equo,
 Pontificisque sacri Bertechramni actus honore,
 Comprehendente manu raptus in axe levor.
 Qualiter implumes fetus pia mater hirundo,
 Confovet, et placide pennula tensa tegit.
 Sic bonitate potens, affectu dives opime,
 In proprium pastor molle sedile locat.
 Nec solum amplectens pia mens, sed diligit omnes,
 Unda magis populis unicus ² existet amor.

vixisse. Ac sane Hilario Gabalitano successisse refertur Evanthius, qui interfuit concilio Aurelianensi IV, habito an. 541. Vide cl. Ruin. in notis ad Vitas PP., cap. 6, n. 4 et 5. Alius Hilarius Diniensis episcopus fuit qui jam sedebat ad an. 554. Num forte hic fuit, ad quem Fortunatus hoc poema scripsit?

^b Edit. Ven., semper mihi dulcis.

¹ Bertechramnus episcopus Burdegalensis fuit, regis Guntchramni matri affinis, ut refert Greg. Turon., lib. VIII Histor., cap. 2. Interfuit synodo Matisconensi II, celebratæ anno 585, eodemque anno a synodo illa regressus obiit, ut narrat Greg. Tur., lib. VIII Histor. Franc., c. 22.

Fuit et alius Bertechramnus episcopus Cenomanensis, qui successit Badegisillo, circa an. 486, de quo Greg. Tur., lib. VIII Histor., cap. 39. Is unus fuit ex iis episcopis qui ad turbas monasterii Pictaviensis compescendas operam suam et auctoritatem contulere, de quibus Greg. Tur., lib. IX Histor., cap. 41. Definire non ausim ad quemnam horum scribat hic Fortunatus, cum utriusque tempora Fortunati temporibus convenient.

² In uno Cod. Vat., duplici jugo.

³ Unus Cod. Vat., et Ven. Edit., existat amor.

CAPUT XXIII.

Ad eundem de opusculis suis [ejus].

[Elucubrata a Berethechramno poemata, grandi ac tumido eloquio conscripta, dicit se excepisse, et eadem laudat ex parte, ex parte vero notat ac reprehendit.]

Ardua suscepi missis epigrammata chartis,
Atque cothurniato verba rotata sopho ^a.
Percurrens tumido spumantia carmina versu,
Credidi in undoso me dare vela freto.
Plana procellosos ructavit pagina fluctus,
Et velut Oceanus ^b fonte refudit aquas.
Vix modo tam nitido pomposa poemata cultu
Audit Trajano ^c Roma verenda ^d foro.
Quid si tale decus recitasset in aure senatus?
Stravissent plantis ^e aurea fila tuis.
Per loca, per populos, per compita cuncta videres,
Currere versiculos, plebe favente, tuos.
Sed tamen in vestro quædam sermone notavi,
Carumine de veteri furta novella loqui.
Ex quibus in paucis superaddita syllaba fregit,
Et pede læsa suo musica clauda ^f jacet.
Nunc, venerande Pater, prece, voto, voce, saluto,
Commendans animum supplice corde meum,
Sit tua vita diu, cujus modulante camena
Cogimur optatis reddere verba jocis.

^a Sophus pro populari plausu, et acclamatione hominum, sapiens dictum aliquod, aut scriptum approbantium hac voce *σοφως*, usurpatur et a Martiali locis in pluribus, et a Sidonio Appoll., lib. 1, epist. 9., lib. vii, epist. 6, lib. ix, epist. 13, car. 8, et alibi, ut et Brow. animadvertit. Sed hic aperte *sophus* adhibetur a Fortunato pro elegantia dictionis ac gravitate, quo in sensu vel sæpe alias ab eodem usurpatur.

^b Duo Codd. Vat. et Ven. Ed., *Oceanas*.

^c Unus Cod. Vat., *audit Trojano*, corr.

^d Sirmundus in notis ad Sidonium Appoll., lib. iii, epist. 8, et in dict. vii Magni Felicis Ennodii, indicat non in uno tantum Romæ foro, sed in diversis rhetores declamare solitos. Ita de foro Athenæo testis Lampridius in Alexandro, ad Athenæum, inquit, *audiendorum et Græcorum, et Latinorum rhetorum, vel poetarum causa; frequenter processit*. De foro Martis index est vetus adnotatio in Cod. Apuleiano Bibl. Vaticanæ, ut refert Sirm. in notis ad epist. 8 lib. iii Sidonii. De foro denique Trajano hic Fortunatus, et lib. vii, cap. 8.

Browerus in notis ad hunc locum animadvertit in foro Trajano statuas viris, aliqua ingenii ac litterarum laude conspicuis, erigi solitas; idque ex Volaterrani et Sidonii testimoniis confirmat, utique ut iis exemplis hominum ingenia ac studia ad ejusdem imitationem laudis acuerent. Itaque Ennodius, dict. vii, quæ inscribitur in *dedicatione auditorii*, quando ad ferum translatio facta est, hæc habet: *Ut campus militem, mare navitas, fora caudicum, sollicitant secreta raptorem, ita auditoria linguas exercent. Num quæ malum ratio suadebit silentium in loco in quo sunt præmia constituta verborum? ubi orationis palma, si hic gratia taciturnitatis? bene solvuntur sudoris prætia, ubi sunt templa victoriæ, etc.* Sed lege Sirmund., in notis ad Sidon., car. 9.

^e Ex Ven. Edit. *correximus plantis pro blandis*.

^f Ibid. et in duob. Codd. Vat., *cloda genit*.

^g Browerus putat hunc Agricolam, seu Agræculam, fuisse episcopum Cabillonensem, cujus pater, vir ex ordine senatorio, in Fortunatum tam munificus ac liberalis exstitit. Ac Continio magis assentior, qui

A

CAPUT XXIV.

Ad Agricolam episcopum ^a.

[Scribens ad Agricolam, parentis illius in se beneficia commemorat, ac rogat ut quæ patris diligentia et opera sata fuerant in æse, hæc filius alat, et perficiat.]

Præsul, honoris apex, generis fideique cacumen,
Cultor agri pollens, pastor opime gregis,
Cum mea terra manu meruit genitoris arari,
Reddatur nati vomere culta sui.
Nam pater effectu, dulci memorabilis orbi,
Me vobiscum uno fovit amore duos.
Corde parens, pastu nutrit, bonus ore magister,
Dilexit, coluit, rexit, honesta dedit.
Ille pio studio sulcata novalia sevit,
Quod pater effudit hoc mihi semen ale.

B

CAPUT XXV.

Ad Felicem ^b episcopum Biturigensem, scriptum in turrem [turre] ejus.

[Turrim, quam Felix episcopus construendam curaverat ad continentum sacrosanctum Christi corpus celebrat carmine.]

Quam bene juncta decent, sacrati ut corporis agni
Margaritum ^c iugens aurea dona ferant.
Cedant chrysolitis Salomonias vasa metallis,
Ista placere magis ars [arx] facit, atque fides.

mavult hunc fuisse Agricolam episcopum Nivernensem, qui anno circiter 580 sedem illam adeptus est; atque anno 583 concil. Matisconensi interfuit, et in monasterii Pictaviensis tumultibus reprimendis suam cum cæteris episcopis auctoritatem interposuit, ut constat ex Greg. Turon., lib. ix, cap. 41. Decessit vero an. 594, ex quo intelligi potest eum fere æqualem fuisse Fortunato.

Agricola vero, episcopus Cabillonensis, quem laudat Greg. Turon., lib. v Hist., c. 46, obiit an. 580, natus annos LXXXIII, cum sedisset duodequingingenta, ut verisimile haud sit patrem ejus vixisse, cum venit in Gallias Fortunatus, multo vero minus eundem cum filio suo Agricola erudire et educare potuisse.

^b Hic Felix episcopus Bituricensis creatus est anno 568; interfuit concil. Parisiensi iv, an. 573, ac non multo post obiit. Ejus sanctitatem laudat Greg. Tur., lib. de Gloria confess., cap. 102.

^c Margaritæ apud Græcos scriptores appellantur particulæ sacræ Eucharistiæ, quæ ex hostia, cujus quartam partem sumebat sacerdos, minutius concinæ servabantur pro infirmis. Vas, in quo illæ tenebantur *Mappapitis* dictum est a recentioribus Græcis, ut docet Franciscus Richardus in Relatione de insula sanctæ Irenes, pag. 221, uti legitur in Gloss. Dufresne. Prudentius etiam ingentis Margariti mentionem facit in carm., quod *Psychomachia* inscribitur, ubi Sapientie aulam describens, inquit:

At domus interior septem subnixâ columnâ.
Crystalli algoutis, vitrea de rupe recisi,
Construitur, quarum legit è lita calculus albens
In conum cæsus capita, et sinuamine subter
Subductus conchæ in speciem, quod mille tulentis
Margaritum ingens, opibusque et censibus hæc,
Aduclis, animosa lides mercata pararat.

quibus ex versibus quænam esset margariti ejusmodi species ac forma, facile conjici potest. Quamquam ejusmodi margarita crucis formam prætulisse, ex quo et cruciculæ appellabantur, colligi potest ex libello de sanguine Christi, Angiæ asservato, qui exstat apud Mabillonium, t. III An. Bened., pag. 699. Præclare autem hunc ad locum advertit Browerus

Quæ data, Christe, tibi Felicis munera sic sint.

Qualia tunc tribuit de grege pastor Abel.

Et ejus tu corda vides, pietate cœquas ^a

Saraptæ ^b merito, quæ dedit æra duo.

CAPUT XXVI.

Domno sancto, atque apostolicis actibus prædicando ^c domno, pio, et peculiariter dulci in Christo Patri Avito papa ^d

[Aviti Arvernensis episcopi hospitalitatem, ac in pascendo et tuendo grege diligentiam celebrat; tum quædam ejusdem ad se, et Agnetem, ac Radegundem, missa munera commemorat.]

Officiis intente piis, Pater orbis, Avite ^e;

Gloria pontificum, noster et altus amor.

Per quem plebs, regio, peregrinus ^f et hospes alun-

tur, **B**

In quo euncta capit, quæ sibi quisque cupit.

Ex opere immeritus merui pia dona patroni,

Ne minimam pascens immemor esses ovem.

Qui trahis ore greges æterna ad pabula Christi,

Qualiter hinc vivant, est quoque cura tua ^g

Semper et absentes præsens tua protegit ala,

Quo pede non curris, munere totus ades ^h

Muneribus vestis aut Agnes, aut Rhadegundes,

Multiplici orantes fomite vocis agunt.

In ⁱ cœlos penetranda seras ^j, Pater alte, talenta,

Quæ centena suo tempore culta metas.

Per dominum regemque bonum, precor, aulice ^k

[præsul.

Ut Fortunati sis memor, alme, tui.

CAPUT XXVII.

Ejusdem ad eundem.

[Avito, qui a se contenderat ut versiculos scriberet, narrat eidem se satisfacisse; in quo ingenii pro-

A prii imbecillitatem et linguæ inopiam excusat, quam suis votis ait compensari.]

Paruimus jussis, sacre ac venerande sacerdos,

Et Pater, imperiis, dulcis Avite, tuis.

Garrulitate levi potius stridente cicuta,

Quam placeat liquido nostra camena mælo.

Sed tamen, ut veniam tribuas, pietatis amator.

Intende obsequio ^l, nec trutinato sophum.

Munere pro magno modicus hæc parvula solvo.

Pensetur votis, est quia ^m lingua rudis.

CAPUT XXVIII.

Ad eundem.

[Aviti in hominum sibi animis conciliandis et charitate devinciendis miram indolem, ac præcipue munificentiam in peregrinos et hospites, nec non alias ejusdem virtutes, commendat; tum suum in illum præcipuum studium ac benevolentiam declarat.]

Virtutum quid celsa fides mereatur honoris,

Summæ sacerdotum, dulcis Avite, probas.

Qui nectens animos cunctorum in amore beato,

Post te, chare Pater, pectora capta trahis.

Sed tamen inter eos, tua quos dulcedo replevit,

Promptus in affectu portio major agor.

Lumen dulce meum, patriæ vigor, altor egentum,

Spes peregrinorum, ductor honorque patrum.

Si mea vox jugi resonaret acumine carmen,

Laude minor loquerer, major amore, Pater.

Maxima sed nostri datur hæc occasio voti,

Vel memorare tuum nomen, opime, sacrum.

C Commendantur item vestræ pietatis amor,

Agnes voce humili cum Radegunde pari.

Larga salutaris vigeat tibi vita per annos,

Nam tua quæ fuerit, sit mea, chare, salus.

istam Felicis diligentiam in margarito construendo, quod sacrum Christi corpus ferret, ac contineret, respondere canoni 3 concil. Tur. II, cui concil. Germanus Parisiensis interfuisse ac subscripsisse reperitur. In eo autem canone decretum fuerat ut corpus Domini in altari, non in imaginario ordine, sed sub crucis titulo componeretur, sive, ut explicat Cointius, non inter sacras imagines, supra altare poni solitas, sed sub cruce ipsa, quæ in medio altari, ut digniore et eminentiore loco, poni consueverat, collocaretur. In eo autem errat Brow., quod referat Felicem cum Germano Parisiensi, a quo olim episcopus ordinatus fuerat, concil. Turon. II interfuisse, cum conc. Tur. II habitum fuerit an. 6 regni Chariberti, sive an. 566, ac Felix nonnisi anno 568 episcopus creatus fuerit; nec vero Felicis nomen usquam inter cæteros episcopos, qui synodo illi interfuisse, scriptum reperitur. Vide Coint., ad an. 566 et 568.

Veterem autem hanc Ecclesiæ consuetudinem in servandis fragmentis sanctæ Eucharistiæ, quæque hic egregie a Fortun. commonstratur, pluribus exemplis ac testimoniis probat Cointius ad an. 566, nota. 19, quem vide.

^a Cod. unus Vat. et Ven. Edit. cœquas.

^b Saraptæ; vulgo, ut raptæ merito. Baron., in append. tom. VII, par viduæ merito; ex Ms. Trev. et sancti Galli repo.uit Brow. Saraptæ merito. Consonant Codd. Vat. Edit. Ven., Saraptæ merito. Unus Cod. Vat., Syraptae. Nititur deinde Brow. afferre rationem cur Fortunatus mulierem illam evangelicam, quæ Lucæ XXI, 4 et seq. a Christo laudata est,

quod in gazophylacium æra minuta duo misisset. Sareptam appellari, et confuderit cum vidua illa Sarepatana, quæ Eliam hospitio excepit; idque factum ait ob similitudinem fortunæ utriusque, ac liberalitatis, et quod utraq; Ecclesiæ typum gesserit.

^c In Ven. Edit., præconando.

^d Additur ibid., et in Cod. Vat., Fortunatus humilis.

^e Hic Avitus successit Cautino in sede Arvernensi, qui obiit an. 571, lue quæ illo anno in Italia et Gallia grassabatur confectus, de qua Greg. Turon., lib. IV Hist., cap. 31. Sancti Aviti vero mors refertur ad an. 594, ut refert Cointius, ex Joanne Savaro, in Originibus Claromontanis. Avitum impensè laudat Gregor. Turon., lib. IV Hist. Franc., cap. 35. Hujusce sancti pontificis studio ad ecclesiastica scripta se sollicitatum fuisse, narrat idem Greg. Tur., lib. de Vita Patrum, cap. 2.

^f Gregor. Turon., lib. IV Histor., cap. 35, ita laudat Aviti hospitalitatem: Jam si peregrinus ad eum advenerit, ita diligitur, ut in eodem se habere et patrem recognoscat et patriam.

^g Duo Codd. Vat. et Ven. Edit., cura tui.

^h Edit. Ven., munere totus adia.

ⁱ Codd. duo Vat. et Ven. Edit., ad cœlos.

^j Ibid., in Ven. Edit., seris.

^k Hic videtur Fortun. declarare gratiam Aviti apud eum regem, de quo plura Greg. Turon., lib. IV Hist., c. 35.

^l Ven. Edit., intende obsequium.

^m Duo Codd. Vat., et Ven. Edit. est cui lingua.

CAPUT XXIX.

De domno Agerico [Ad Angericum] a episcopo Veroduni b.

[Agericum, episcopum Veroduni [de Veroduna, Vi-rodunum.], laudat ob beneficentiam in pauperes, ob diligentiam, ac doctrinam in pascendo grege, ob munificentiam in templa.]

Urbs Veroduna a brevi quamvis claudaris in orbe,
Pontificis meritis amplificata, places.
Major in angusto præfugit gratia gyro,
Agerice, tuus quam magis auxit honor.
Plurima magnarum fudisti semina laudum,
Quæ matura operis fertilitate metis d.
Tempore præsentis victum largiris egenis,
Unde futura dies centuplicabit opes.
Dogmatis arcani reseras penetralia, pastor,
Nec solum dapibus, pascis et ore greges.
Templa vetusta e novas, pretiosius et nova condis.
Cultior est Domini, te famulante, domus.
Egregios f fontes sacri baptismatis exples,
Tam pia divino fonte repletus agis.
Candida sincero radiat hæc aula sereno,
Et si sol fugiat, hic manet arte dies.
Ad nova templa avidæ concurrunt undique plebes.
Et tribuis populis plus in amore Deum.
Te solamen inops meruit, te nodus amictum,
Et solus cunctis potus, et esca manes.
Felix, qui meritis æternæ lucis amator,
Tempore tam modico non moritura paras.

CAPUT XXX

De Agerico episcopo Veroduni.

[Agericum item laudat ob doctrinæ præstantiam, ob rerum humanarum contemptum, ob vitæ innocentiam, sinceritatem, scientiam rerum divinarum, ob liberalitatem in pauperes.]

Phœbus ut elatum suspendit in æthera currum,
Purus et igniferum spargit ubique jubar;
Effusis radiis totum sibi vendicat orbem,
Montes, plana replens, ima vel alta tenet.
Sic præsul splendore animi cum sole coruscas.
Ille suis radiis fulget, et ipse tuis.
Agerice sacer, cujus s sermone colente,
Ecclesiæ segetis h fertilitate placent.
Terrenis sterilis rebus, fecunde supernis,
Humana i spernens, dives iture polis [polos].

a Agericus in sede Verodunensi successit Desiderato anno 550, cum esset civis Verodunensis. Childoberto regi gratissimus fuit, quom ipse de sacro fonte susceperat, vir egregia pietate, atque præclaris vitæ meritis conspicuus. Obiit circa an. 588, ex gravi dolore et animi acerbitate, quam ex Guntramni Bosonis, pro quo ipse sponderat, cæde et Berthefredi (quem, cum ad ejus oratorium confugisset, a Childoberti satellitibus defendere nequiverat) noce, ac loci sacri violatione, conceperat. Loge Greg. Turon., lib. ix Hist. Franc., cap. 23.

b Unus Cod. Vat., episcopo de Veroduno.

c Est Verodunum urbs Belgica I, peramano ad Mosam situ, basilicis, monasteriis, templisque egregie instructa, provincialis Trevericæ metropoli, olim in Lotarii regno clara, nuper etiam in imperio Germanico, comitatus titulo, qui penes episcopum loci, non obscura. Brow., in notis ad hunc locum.

d Unus Cod. Vat., fertilitate metes.

A Illecebris mundi mundus, lasciva repellens:
Nil cui surripuit carnis amarus amor.
Lubrica culpa perit; neque mors de crimine gaudet.
Cum tua delictis libera membra vides,
In templis habitando piis, sic purus haberis,
Ut tua corda, Pater, sint pia templa Dei
Eligit in tali Christus se vase recondi,
Quam sibi purgavit, possidet ipse domum.
Non dolus in labiis, nec sunt sara nubila mentis,
Sinceris animis vernat in ore dies.
Doctiloquum flumen salienti fonte refundis,
Et sensus steriles, voce rigante, foves.
Ardua cœlorum pandis mysteria terris:
Per quem plus Dominum scit, timet, orat, amat.

B Dans pastor monitus j, ne premat error oves.
Deliciis reficis, quas cœlum, arva, unda ministrat,
Et satiat populos hinc cibus, inde fides.
Semit pauper opem, tristis spem, nudus amictum,
Omnia quidquid habes, omnibus esse facis.
Hic tibi longa salus maneat, licet k inde futura,
Atque diu, pastor, pro grege vota seras.

CAPUT XXXI.

Ad virum venerabilem Amphionem presbyterum.

[Amphionem presbyterum laudat ob pietatem, suavitatem morum atque sermone, ob prudentiam firmitatemque et animi et consilii, moderationem in honore gerendo, et hospitalitatem.]

Vir pietate calens, blanda dulcedine vernans,
Cujus in aspectu mens pretiosa micat.
Amphion, mihi chare Pater, venerande sacerdos,
C Atque meo semper corde tenendus amor.
Quem l prius ut merui cognoscere lumine vultus,
Conspexi sensus lumen inesse tibi.
Qui, quemcunque novum videas, facis esse propin-
[quam]
Si genus ignores, sit tibi mente parens.
Provocat alloquium m cunctos jucunda voluptas n,
Cogis et unanimes jugiter esse tuos.
Ingenio vivax, sensus moderamine firmus,
Pondere consilii fixus ubique manens.
Qui bene cauta geris o maturæ freua senectæ,
Cui quem præstat p honor, scis moderare gradum.
Promptus ad omne decus, larga bonitate redundas,
Cui se conjungit quisquis in orbe venit.

D a Agericus plures basilicas Veroduni extruxit, vel restauravit, de quibus vide Coitium, ad an. 562, num. 47.

f Edit. Ven., egregius fontes.

g Edit. Paris., viti.

h Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., Ecclesiæ segetis.

i Edit. Ven., humani spernens; f., humanus.

j Ibid., dans pastor monitis.

k Edit. Paris., lux.

l In uno Cod. Vat. Distichus, quem prius, etc., conspexi, etc., præponitur antecedenti: Amphion mihi chare, etc., atque meo semper, etc.

m In uno Cod. Vatic., provocat alloquio.

n In Ven. Edit., jucunda voluntas. Item in uno Cod. Vat.

o In Codd. Vat. duobus et Edit. Paris., canem regis.

p In Ven. Edit., quem præstat.

Profuus ^a humane, frugem venientibus offers, **A**
 Et tua sit populis omnibus una domus
 Verbis quippe suis quam papa Leonius ^b offert,
 Judicio ^c tanti credimus ista viri.

CAPUT XXXII.

Ad Paternum ^d abbatem, de Codicis emendatione.

[Paternum abbatem laudat ob pietatem ac sanctimoniam; tum veniam rogat, si quid sibi erroris in Codicem irrepserat, quem ejusdem jussu emendandum, vel exscribendum susceperat.]

Parvitas tandem jussis, venerande sacerdos,
 Nominis officium jure, Paternae, geris ^e.
 Qui propriis meritis ornans altaria Christi,
 Tam prece, quam voto, das placitura Deo.
 Supplico, cede tamen, si quid me forte fecellit;
 Nam solet iste meas error habere manus.
 Obtineat supplex modo pagina missa salutis ^f,
 Haec quoque eum relegis, me memorare velis.

CAPUT XXXIII.

Ad Druconem ^g diaconum.

[Fortunatus e maritima in qua debebat ora salutem scribit Druconi diacono, ac suam in illum benevolentiam ac memoriam amantissime declarat.]

Altaris Domini pollens, bone Druco, minister,
 Hinc tibi festinus mando salutis opus.
 Nos maris Oceani tumidum circumfluit aequor,
 Te quoque Parisius, chare sodalis, habet.
 Sequana ^h te retinet; nos unda Britannica cingit,
 Divisos terris alligat unus amor.
 Non foror hic pelagi vultum tibi subtrahit illum. **C**
 Nec Boreas aufert nomen, amice, tuum.
 Pectore sub nostro tam saepe recurris amator,
 Tempore sub hiemis quam solet unda maris.
 Ut quatitur Pelagus, quoties profuisset Euris,
 Stat neque sic animus te sine, chare, meus.
 Blanda serenato tempestas pectore fervet,
 Atque ad te varia mobilitate trahit.
 Sed memor esto mei, votumque repende potenti,
 Ut pariter paribus det sua dona Deus.
 Humanam meutem Christi quo gratia diet,
 Ac domino nostro ⁱ sensus et ora vacent.

^a In uno Cod. Vat. et Edit. Paris., *profuus humane*. In Ven. Edit., *profuus humanis*.

^b In uno Cod. Vatic. et Venet. Edit., *Leontius offert*.

^c Hunc Amphionem Burdigalensi clero ascriptum fuisse verisimile est, cum Leontii Burdigalensis testimonio commendatum fuisse, hic referat Fortunatus.

^d Putat P. Browerus hunc fuisse Paternum abbatem, qui postea fuit episcopus Abricensis, vir egregia pietate conspicuus. Sed cum hic mortuus fuerit anno 563, ut opinatur Gointius, aut ad summum an. 565, ut censet cl. Mabillonius, in notis ad Vitam sancti Paterni sac. i Bened., aliquot scilicet annis postquam concilio Parisiensi interfuerat, habito an. 557, difficile est Fortunato notum esse, ac familiarem potuisse. Quid enim dicam adhuc abbatem Paternum fuisse, quo tempore Fortunatus in Gallias vivebat, cum ille terdecim jam annos in pontificatu exegerit? Lege ejusdem Vitam, sac. i Beu., p. 152 Edit. Paris.

CAPUT XXXIV.

Ad archidiaconum Meldensem ¹.

[Archidiacono Meldensi, qui ad se, nondum de facie notum, mustum dono miserat, gratias agit hoc carmine.]

Si mihi vel vestros licuisset cernere vultus,
 Munere pro tanto plurima verba darem.
 Direxit nobis mustum tua chara voluntas,
 Et dulces animos dulcia dona probant.
 Quem non vidisti, promptus satiari parasi:
 Quid facias illi, qui tibi notus adest?
 Det tibi larga Deus, qui curam mente fideli,
 De grege pontificis, magne minister, habes.

CAPUT XXXV.

Ad Joannem Diaconum.

B [Iter facturus Fortunatus hoc poema, perpetuae pignus amicitiae, reliquit Joanni Diacono, ac per eum communibus amicis salutem scribit.]

Pignus amicitiae semper memorabile nostrae.
 Versibus exiguis, chare Joannes ², habe.
 Ut cum me rapiunt loca nunc incognita forsan,
 Non animo videar dulcis abesse tuo.
 Anthemium patrem per te, venerande, saluto,
 Cujus in affectu consolidatus agor.
 Hilarium pariter ¹ nobis in amore tenacem,
 Insero carminibus, quem mea corda colunt.
 Perpetuo maneat meritis felicibus aeo;
 Haec quoque cum relegis, me memorare velis.

CAPUT XXXVI.

Ad Anthemium diaconum.

C [Se Anthemio excusat, quod nolens eundem e somno excitare, ipso insalutato, aboesserit.]

Suscipe versiculos, Anthemii, pignus amantis,
 Quos tibi sincero pectore fudit amor ^m.
 Cum tua blanditus retineret lumina somnus,
 Lassaque fecisset membra jacere thoro.
 Dum dubito, pecco, nolens vexare quietum,
 Sic mea culpa, tui causa soporis erit.
 Discedo tacitus, veluti fur, indice nullo;
 Nec dixi amplectens ⁿ: Frater amate, vale.
 Non licuit mandata animo committere charo,
 Nec tenuit verbis hora vel una tuis.

¹ In duob. Codd. Vat., *Paterne, regis*.

² In Ven. Ed., *missa salutem*.

³ In Edit. Ven. titulus sic inscribitur: *Ad Druconem diaconum, modo presbyterum*.

^h Sequana fluvius est prope Parisios.

ⁱ In duob. Codd. Vatic., *ac domino sancto*.

¹ Sunt Meldae in Lugdunensi IV, sub Senonensi archiepiscopo, quarum hodieque, teste Orontio Finæo, sedes MEAUX ad Matronam amnem, celebris Meldensi concilio, isthic aliquando, praeside Hincmaro, Rheimensi archiepiscopo, sub Christi annum 840 coacto. Brow., in notis ad hunc locum.

² An hic ille ipse Joannes Diaconus est, de quo Greg. Turon. lib. 1 de Gloria martyrum, cap. 19 et 88, loquitur: qui cum leprosus a Gallis discessisset, et perrexisset in Palaestinam, ibi ablutus in aquis Jordanis, sanatus a lepra est, atque iterum venit in Gallias, beatæ Mariæ reliquias secum deferens?

³ Edit. Paris., *parthin*.

^m Edit. Paris., *sincero fundit amore tuus*: In marg. sicut Brow.

ⁿ Edit. Paris., *amplexans*.

Testificor Dominum mihi fortiter esse molestum
 Quod sic discedo ^a, nec tua dicta fero.
 Sed cui plura volens poteram tunc dicere praesens,
 Nunc faciat paucis pagina missa loqui.
 Haec tamen ante Deum, rogo te, mihi munera praestes,
 Omnibus ut semper clarus ubique mices.
 Nemo mihi vestem, donaria ^b nemo ministret,
 Quod dulcedo monet, hoc mihi nemo neget.

CAPUT XXXVII.

Ad Sindulphum diaconum.

[Sindulphum diaconum ad laboris patientiam in jugo Christi tolerando, spe propositi fructus et mercedis, adhortatur, afirmando nihil grave esse amanti.]

Frater ^c amore Dei, digno memorabilis actu,
 Pectore fixe [fore] meo frater ^d amore Dei.
 Carpe libenter iter, quod ducit ad aetheris anlam,
 Altius ut surgas, carpe libenter iter,

^a Tres mss. Codd. Vat., quod sic abscedo.

^b In duob. Codd. Vat. et Edit. Paris., denaria nemo. Mutilum autem hoc poema legitur in Ven. Ed. et uno Cod. Vat., desinens ad illum versum excl.: Sed cui plura, etc.

^c Deest hoc poema in Edit. Ven. et uno Cod. Vat.

^d Genus hoc poematum, in quibus sequens Pentameter hemistichio antecedentis exametri clauditur, *Ophites*, sive *serpentinum* appellatur, quod more serpentis per varios veluti flexus ac recursus progreditur. Infrequens apud priscos hoc genus carminum erat, ut animadvertit Brow. A Fortunato usurpatur alias quoque, nempe cap. 2, lib. viii. Paulus item diaconus ejusdem formæ ac metri poema scripsit in laudem sancti Benedicti, quod exstat lib. 1, cap. 16, ejusdem Op. Apollinaris vero Sidonius, lib. viii, epist. 11, de Lampridio poeta et oratore scribens, id genus carminum mentionem facit, vocans eos *elegos echoicos*, in quibus et Lampridium refert fuisse versatum. Echoicos autem videtur no-

A Fer patienter onus ne te pia sarcina lasset,
 Unde manet requies, fer patienter onus.
 Subdere colla deret, quia sunt juga dulcia Christi,
 Quo mereamur opem, quid subdere colla decet.
 Qui sua rura colit, solet horrea plena tenere,
 Nec jejunos erit, qui sua rura colit.
 Per mare nauta volat, quo multa pecunia crescat.
 Mercibus ut placeat, per mare nauta volat.
 Non timet ille necem, rabie turbante procella,
 Ut lucretur opes, non timet ille necem.
 Miles ad arma venit, quærens per vulnera palmam,
 Ut redeat victor, miles ad arma venit.
 Præmia sume libens, mihi tu quoque, chare sodalis,
 Unde triumphus erit, prælia sume libens.
 B Quisquis amore venit, nescit se ferre laborem,
 Nemo labore jacet, quisquis amore venit.
 Carmina parva ferens, tibi debita reddo salutis,
 Des meliora, precor, carmina parva ferens.

minare, quod hemistichium, quod jam sonnerat, echo ad instar, audientium auribus iterum reddatur. Sirmundus (quem vide), in notis ad Sidonium, refert ad hanc rem distichum de Echo, ex epigrammate Pentadii, quod de *veris adventu* confecit elegis echoicis, excerptum. Habe vero illum:

Per cava saxa sonat pecudum mugitibus Echo,
 Voxque repulsa jugis per cava saxa sonat.

Cestius Rhetor apud Senecam Patrem, l. vii, contr. 7, repetitiones ejusmodi vel in soluta oratione, *ἠχώ*, echo, appellabat, et pronuntianti discipulo statim exclamabat: *μη τὴν ἠχώ*. Lege Sirm., in præf. loco.

^c Licet in editione Broweri legatur, ut hic expressum est, non dubitamus tamen quin *Prælia*, non vero *Præmia* sit legendum, ut initium hujusce versus respondeat parti postremæ sequenti. Certe et Fabricius in Collectione veterum poet. Christ. editit *præmia*, non *prælia*, sicut et Paris. edit.

LIBER QUARTUS

CAPUT PRIMUM.

Epitaphium Evemerii [Eumerii, Eumeri] ^a episcopi civitatis Namneticæ.

[Evemerum, Namnetensem episcopum, laudat mortuum, ob nobilitatem generis, ob lenitatem ac mansuetudinem animi, ob hospitalitatem, misericordiam, beneficentiam in pauperes, curam ac diligentiam in ægrotos, munificentiam in templis.]

Quamvis cuncta avido rapiantur ab orbe volatu,
 Attamen extendit vita beata diem.

Nec damnum de sine capit, cui gloria vivit:

Æternumque locum missus ad astra tenet.

Hoc igitur tumulo requiescit Evemerus ^b almo,
 Per quem pontificum surgit opimus honor.

^a Eumerus, sive Evemerus, decessor fuit Felicii Namnetensis, de quo sæpius locuti sumus. Interfuit concilio Aurelianensi II, an. 533, et IV, habito anno 541. Obiit anno 549, vel 550, cum Namnetensem sedem adeptus fuisset anno 531, ut ponit Cointius.

^b Codd. duo Vat., Eumerius almo.

Stemmata ^c deductum fulget ^d ab origine culmen,
 Et meritis priscos crescere fecit avos.

Emicuit populis geminum memorabile donum,
 Inde gradu iudex, hinc pietate pater.

D Dulcis in eloquio, placidus moderamine sacro,
 In cujus sensu perdidit ira locum.

Alterius motus patienti pectore vicit,
 Ut levitas læsit, hoc gravitate tulit.

Si quis ab externis ^e properavit sedibus hospes,
 Mox apud hunc proprios sensit habere lares.

Hic habitare ^f volens patriis rudis exsul ab oris,
 Oblitus veterem, hujus amore, patrem.

Gaudet et arrisit; probat is se cernere fenteum,
 Alterius lacrymas mox facit esse suas.

^c Codd. item duo Vat. et Edit. Paris., *stemma* deducit, fulget, etc.

^d Edit. Ven. et Paris., *fulgens ab origine*.

^e Codd. duo Vat., *si externus propriis properavit*, etc.

^f Edit. Ven., *hic habitasse volens*.

Partitus cum ventre vices a pietate magistra,
 Unde tulit luctus, mox ibi vota dedit.
 Pauperibus dives, censum transfudit egenis,
 Ante bonus tribuit, quam paterentur b opem.
 Semina jactavit centeno pinguis fructu,
 Cui modo de reditu messis adulta placet.
 Unica cura fuit cunctos ut viseret agros,
 Ipse quibus medicus, vixit et ipse cibus.
 Extulit ecclesiae culmen, quod reddidit c unum,
 Venit ad heredem, quod [qui] cumularet d opus.
 Felix ille abiit, Felicem in sede reliquit,
 Haereditis meritis vivit in orbe Pater.

CAPUT II.

*Epitaphium domni Gregori o episcopi civitatis
 Lingonicæ.*

[Gregorium, episcopum Lingonensem, laudat ob vestatam familiaritatem, ac generis, ob charitatem ac pietatem in exercendo pastoralis munere, ejusque memoriam, jam celebrem miracula, vel hoc carmine consecrat.]

Postquam sidereus dirupit Tartara Princeps,
 Sub pedibus justis, mors inimica, jaces.
 Hoc veneranda sacri testatur vita Gregori,
 Qui modo post tumulos iurat honore polos.
 Nobilis antiqua decurrens prole parentum,
 Nobilior gestis nunc super astra manet.
 Arbitrante ante ferox, dehinc f pins ipse sacerdos;
 Quos domuit e iudex, fovit h amore patris.
 Triginta i et geminos pie rexit ovile per annos,
 Et grege de Christi gaudia pastor habet.
 Si quaeras meritum, produnt miracula rerum,
 Per quem debilibus fertur amica salus.

a Cod. unus Vat., cum ventre vicem.

b Tres Codd. Vat. et Ven. Edit., quam peteretur opem; quam lectionem sequendam pu. o.

c Ibid., quod restitit unum.

d De hujusce templi dedicatione vide c. 6, l. III.

e Sanctus Gregorius episcopus Lingonensis obiit an. 539, ut ostendit Cointius ad hunc annum. Interfuerat is Concil. Epoenensi an. 517, concil. Arvernensi i, habito anno 555 (ut censet idem Cointius), et per Evantium presb. Aurelianensi III, quod celebratum fuit an. 538. Erat Gregorius e familia senatoria; qui cum Augustoduni comitatum ambivisset (ut narrat Gregor. Turon., in ejus Vita, cap. 7, lib. de Vitis Patrum) ac obtinisset, ea religione et severitate justitiam exercuit, ut nemo reorum poenas debitas effugeret. Is postea creatus episcopus Lingonensis, egregia pietate ac diligentia illam rexit Ecclesiam, ac obiit miraculis clarus. Haec, quae retulimus de Gregor. Lingonensi, confirmat Fortunatus hisce duobus versibus:

Arbitrante ante ferox, dehinc plus ipse sacerdos.
 Quos domuit iudex, fovit amore patris.

f Edit. Paris., et hinc

g Cod. unus Vat., quos minuit iudex.

h Tres Vat. Codd., fovet amore.

i Gregor. Turon., loco supra citato, refert Greg. Lingonensem obiisse anno trigesimo tertio episcopatus sui, nonagenarium. Quadraginta scilicet annos exegerat in comitatu Augustodunensi, ex eodem Gregor. Tur., triginta tres in episcopatu, ut dixerat, reliquos antequam comes Augustoduni crearetur. Gregorius Turon. cum Fortunato facile conciliari potest quoad annorum numerum quibus Gregorius Lingou. episcopus sedit, si dicamus a Gregor. Turon. numerari annum inceptum pro completo.

A

CAPUT III.

*Epitaphium domni Tetrici i episcopi civitatis
 Lingonicæ.*

[Tetricum, episcopum Lingonensem, jam vita functum, commendat ob diligentiam in tuendo grege, ob doctrinam, ob misericordiam in egenos et imbecilles; tum regum ac populi benevolentiam in ipsum, commemorat.]

Palma sacerdotii venerando, Tetrice, cultu t,
 Te patriæ sedes, nos peregrina tenet [tenent].
 Te custode pio, nunquam lupus abstulit agnum,
 Nec de fure timens pascua carpsit ovis.
 Sex quasi i lustra gerens, et per tres insuper m annos,
 Rexisti placido pastor amore gregem.
 Nam ut condirentur divino corda sapore,
 Fadisti dulcem jugiter ore salem.

Summus amor regum, populi decus, arma paren-
 [tum Ms., potentum],

Ecclesiae cultor, nobilitatis honor,
 Esca inopum, tutor viduarum, cura minorum,
 Omnibus officiis omnia pastor eras.
 Sed cui præbebat varie [variam] tua cura medelam,
 Funere rectoris, plebs modo triste gemit.
 Hoc tamen, alma Pater, speramus, dignus in astra,
 Qualis honore nites, hic pietate probes a.

CAPUT IV.

Epitaphium domni Galli o episcopi civitatis Arvernæ.

[Sancti Galli, episcopi Arvernensis, in domo sua, ac propinquis relinquendus, ut Christum sequeretur, jam inde a puero strenuitatem, ejusque apud Theodoricum regem gratiam, tum in pastoralis munere

i Sanctus Tetricus Gregorii Lingonensis (de quo in superiore capite) filius, et in ipsa Lingonensi sede successor fuit. Ut enim de illo (nempe Gregor. Lingon.) narrat Gregor. Turon. in libro de Vitis PP., cap. 7: *Conjugem habuit Armentariam nomine, quam ad propagandam generationem tantum dicitur cognovisse; de qua et filios, Domino largiente, suscepit... post mortem autem uxoris id Dominum convertitur, et electus a populo Lingonicæ urbis episcopus ordinatur.* Tetricus vero ibidem commemoratur Gregorii Lingonensis filius, et successor, a quo et basilicam, in qua sanctus Greg., ejusdem pater, inhumatus fuerat, ampliorem redditam et ornatam refert Greg. Tur., quin et loculum in absidam, recens erectam miro opere, narrat ab eodem fuisse translatum. Ipse deinde Tetricus eadem, in Basilica prope Patrem suum humatus fuit, ut habet cl. Ruinart., in notis ad Greg. Tur., lib. de Vitis PP., cap. 7, et Coint., ad an. 539.

k Codex unus Vat., Tetrice, vultu.

l Codd. du: Vat. et Edit. Paris., sex qui lustra.

m Hinc intelligitur sanctum Tetricum obiisse anno 572, circiter, triginta tribus annis post obitum sancti Gregor. patris sui. Browerius refert ejusdem mortem ad an. 574, quippe qui obitum sancti Gregorii Lingonensis conjiciat in an. 541. Sed inde satis refellitur, quod Papulus, Tetrici successor, subscripserit synodo Parisiensi, habitæ an. 573, ut ostendit Cointius ad hunc annum, num. 12.

n Duo Codd. Vat., hic pietate probes.

o Sanctus Gallus creatus est episcopus Arvernensis anno circiter 527; obiit vero anno 554, ut ostendit Cointius ad hunc annum, num. 3. Ejus genus nobilissimum commemorat Gregor. Turon., in lib. de Vitis Patrum, cap. 6. his verbis: *Pater ejus, nomine Georgius, mater vero Leocadia, a stirpe Vectii Epa-*

grendo comitatem, doctrinam, vigilantiam com- A
mendat.]
Hostis inique *, Adam paradiso fraude repellis,
Ecce Deus famulos præstat adire polos.
Invide, sic tua mors homini meliora paravit,
Tu expellis terris, hic dat et astra suis.
Testis et antistes Gallus probat iste ^b beatus,
Nobilis in terris, dives eundo polos ^c.
Qui Christi auxilio fultus, nec adultus in annis,
Se majora petens, odit amare ^d lares
Effugit amplexus ^e patrios, matremque relinquit ^f.
Qui monachum regeret, quæritur abba parens.
Illic tiro rudis generoso cœpit ab ævo,
Militiæ domini belliger arma pati.
Quintiano ^g demum sancto erudiente magistro,
Pulchrius ^h est auro, corde probatus homo.
Inde palatinam ⁱ regis translatus in aulam,
Theodorice ^j, tuo vixit amore pio.
Mox ubi destituens terras petit astra magister,
Cessit discipulo ^k cura tuenda gregis ^l.
Pontificatus enim moderans ita rexit habenas,
Pastor ut officiis esset amore pater
Mansuetus ^m, patiens, bonus, æquus, amator, aman-
[dus,
Non erat offensæ, sed locus hic veniæ.
Si qua supervenit, facta est injuria virtus,

*gati descendens, quem Lugduni passum Eusebii testa-
tur historia; qui ita de primoribus senatoribus fuerunt,
ut in Gallis nihil inveniatur esse generosius atque
nobilitus. Porro sanctus Gallus patruus fuit sancti
Gregorii Turonensis, cum Florentius, senator, pater
Greg. Turon. esset frater germanus sancti Galli.* G
Vide Greg. Turon., lib. de Vitis PP., c. 14, num. 3.

* Edit. Paris., *iniquus*.

^b Ed. Ven. et duo Codd. Vat., *probat ista*.

^c Ed. Ven. et duo Codd. Vat., *eundo polis*.

^d Unus Cod. Vat., *amore*. Edit. Paris., *odia amore*.

^e Narrat Gregor. Turon., lib. de Vitis PP., cap. 6, quod cum Pater sancti Galli puellam ex senatoria familia eidem, adhuc puero, quæreret ad nuptias, is ad monasterium, Cromonense appellatum, ab Arvernensis distans sex millibus passuum, confugit: ibique ab abbate monasterii exceptus, monachus et clericus factus est, jam assentiente patre.

^f Unus Cod. Vat., *matremque reliquit*.

^g Quintianus episcopus Arvernensis, et decessor sancti Galli, cum ad monasterium Cromonense venisset, audissetque sanctum Gallum mira vocis suavitate, et in ea modulanda incredibili gratia, canentem, adduxit eum secum in civitatem, ac quasi filium habuit, et dilexit. Greg. Turon., loco supra citatio.

^h Edit. Ven., *Pulchrior est auro*.

ⁱ Unus Cod. Vat., *palatina... aula*.

^j Cum ad Theodoricum regem fama delatum faisset, quod sanctus Gallus mira vocis suavitate, cantusque dulcedine præstaret, eundem in regiam domum accessit, atque ita dilexit, ut, quemadmodum refert Gregor. Turon., *eum proprio filio plus amaret*. Item a regina, Theodorici uxore, impease dilectus est, non solum pro ea qua excellere canendi suavitate, ac scientia, sed etiam pro ea qua cæteris prælucebat, morum integritate ac castimonia.

^k Quomodo sanctus Gallus suffectus fuerit in Quintiani demortui locum, narrat Greg. Tur., loco sæpius citato.

^l Cod. unus Vat. tuenda gregem. Ed. Ven. *tenenda gregem*.

^m Gregor. Turonensis mirabilem. S. Galli mansuetudinem, ac patientiam in tolerandis injuriis refert his

Unde furor poterat, inde triumphus erat.
Plehem voce fovens, quasi natos ubere nutrix,
Dulcia condito cum sale mella rigans [dabat].
Illoc opus exercens præcivit dona futuri,
Se pastore, nihil posse perire gregi.
Sic Pater Ecclesiam regit in quinquennia quinque,
Bis terdena ⁿ tamen lustra superstes agens.
Ilinc meliore via sanctum ad coelestia vectum,
Non premit urna rogi, sed tenet ulna [aula] Dei ^o.

CAPUT V.

Epitaphium Ruriciorum, episcoporum civitatis Lemovicinæ P.

[Ruricios avum et nepotem, ambos episcopos Lemovicinos, viros genere nobilissimos, vita functos, laudat ob liberalitatem in templa, beneficentiam in pauperes, eosque non dubitat inter sanctos, ob præclara merita, numerare.]
Invida mors rapido quamvis miuiteris hiato,
Non tamen in sanctos ^q jura tenere vales.
Nam, postquam remeans domuit fera Tartara Chri-
[stus,
Justorum meritis sub pede victa jaces.
Illic sacra pontificum toto radiantia mundo,
Membra sepulcra tegunt; spiritus astra colit.
Ruricii ^r gemini flores, quibus Anniciorum ^s
Juncta parentali culmine Roma fuit.

verbis: *jam vero assumpto episcopatu, tanta humilitate, tantaque charitate cum omnibus usus est, ut ab omnibus diligeretur; patientiam vero ultra hominum morem habens, ita ut, si dici fas est, Moysi compararetur ad diversas injurias sustinendas.*

ⁿ Idem Greg. Turon. narrat Gallum obiisse ætatis suæ an. 65, episcopatum vero 27. Fortunatus, forte ut metri legibus obsequeretur, minorem posuit annorum numerum: ubi *lustra pro annis* accipit: quomodo ab aliis quoque accipi, licet raro, legere est in Gloss. Cangii novæ Edit. S. Gallus interfuit Concil. Arvernensis an. 535, Aurelianensi IV, an. 541., et V, anno 549. Ejus mors refertur a Cointio ad an. 554. Certe is obiit post Concil. Aurelianense V, cui, ut mox diximus, interfuit, et ante decessum Theodebaldi regis, qui temporis spatium aliquod S. Gallo superstes fuit, ut apparet ex Gregor. Turon. lib. 4. Hist. Franc., cap. 6. Unde ejusdem obitus locandus est inter an. 549, quo synodus Aurel. celebrata est, et an. 555, quo Theodebaldus decessit. Vide Ruin. in notis ad cap. VI de Vitis Patrum.

Browerus in notis ad hoc carmen. ait, an. 65 ætatis S. Galli fuisse annum Christi 573, cum Theodebaldus rex tanto ante esset mortuus: quo adhuc superstite S. Gallus obiit diem suum, ut aperte asserit Greg. Tur. loco citato.

^o Edit. Paris., *urna, in marg., ulna*.

^p Lemovicum, hodie *Limoze*, est provincialis civitas archiep. Bituricensis, in Aquitania I, haud longe a Vigenæ rivi fontibus, ut habet Brow. ad hunc locum.

^q Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *in sanctis*.

^r Ruricius senior sedebat episcopus Lemovici quo tempore

^s Nobilissima Aniciorum familia a pluribus illustrata est quam ut egeat hisce litteris nostris commendari. Unus tamen pro omnibus sit sanctus Hieronym., epistola 97, Edit. Parisiensis, in qua, ad Demetriadum scribens: *Nunc mihi Proborum et Otibriorum clara repetenda sunt nomina, et illustre Avitii sanguinis genus, in quo aut nullus aut rarus esse qui non meruerit consulatum.*

Actu, mente, gradu, prænominæ ^a, sanguine nexi,
 Exsultant pariter, hinc avus, inde nepos.
 Tempore quisque suo fondans pia templa patroni,
 Iste Augustini, condidit ille Petri.
 Hic probas, ille pius; hic serius, ille serenus,
 Certautes pariter, quis cui major erit.
 Plurima pauperibus tribuentes divite censu,
 Misere ad cætos, quas sequerentur, opes.
 Quos ^b spargente manu, redimentes crismina mundi,
 Inter apostolicos credimus esse choros,
 Felices qui, sic de nobilitate ^c fugaci
 Mercati, in cælis jura senatus habent.

CAPUT VI.

Epitaphium Exotii [Ms., Exocii] episcopi civitatis Lemovicinæ.

[Exotium, item episcopum Lemovicinum, laudat ob egregiam pudicitiam, patientiam, lenitatem, religionem in templa, beneficentiam in cives. Plebis in illum desiderium ac memoriam commemorat.]

tempore Clodoveus, bellum Wisigothicum gessit, ut refert Cointius ad annum 508. Ipse Sidonii Apollinaris æqualis fuit, ac summa eidem benevolentiae necessitudine conjunctus, ut satis fidem faciunt epistolæ Ruricii ad eundem scriptæ, lib. 1, num. 8, 9 et 16, ut exstant in Bibl. Veter. Eccl. Patrum edita Lugdun., tom. VIII, pag. 559. Ipse vero Sidonius, carm. 2, celebrat nuptias Ruricii cum Iberia, Ommatii filia, ex quo is suscepit Ommatium, qui postea Turonensi Ecclesiæ præfuit, de quo Gregor. Tur., lib. 1 Histor. Franc., cap. 31.

Alter vero Ruricius, junior appellatus, nepos superioris, creatus Lemovicinus episcopus, interfuit concil. Arvernensi 1, an. 535, Aurelianensi 4, an. 544, misitque ad Aurel. v, qui præisset suo nomine, Bantaredum, archidiaconum. Auctor Vitæ sancti Juniani eremitæ, quæ exstat lib. 4 Vit. Patrum occidentalium, narrat hunc Ruricium, a malo spiritu vexatum, precibus ac jejuniis sancti Juniani liberatum fuisse. Ipsum deinde, accepti beneficii memo-rem, creatum episcopum Lemovicinum, basilicam in memoriam sancti Juniani ædificasse in quæ ejusdem corpus illatum est.

^a Unus Cod. Vat., *gradu, spe, nomine.* In Edit.

Ven., *accumulante gradu de nomine.*

^b Unus Cod. Vat., *quas spargente.*

^c Ibid., *debilitate fugaci.*

^d *Consulat pro consoleretur, etsi id rari exempli, ut notat Brow. Idem in Epitaph. Vuilthutæ consultum pro solatio accipit.*

^e Duo Codd. Vat., *quod hunc pro.*

^f Edit. Paris., *Ocius hic meruit; in marg. Exocius.*

^g Unus Cod. Vat., *ille carens animo, scilicet, iracundia.* Edit. Paris. :

Ille gerens animum placida dulcedine pastum,
 Nescit in offensis jure referre vices.

^h Edit. Paris., *moderamine; et in marg., modulamine.*

ⁱ Videtur hic aperte Fortunatus quasdam Lemovicinæ urbis calamitates ac turbas innuere, in quibus tolerandis mira enituerit Exotii patientia. Cum autem scilicet illa vexata et afflictata fuerit, præstat expendere quænam ex iis turbis et infortuniis congruat cum temporibus Exotii. Narrat Greg. Turon., lib. 4 Hist. Franc., cap. 48, quod Chilpericus rex, cum Siguberti urbes pervasisset, ac devastasset, inter cæteras, inquit, *comamoto exercitu Lemovicinum, Cadurcinum, vel reliquas illorum provincias pervadit,*

A Quævis postillam premeret tremebunda senectus,

Attamen hæc voluit plebs superesse patrem.

Aut si naturæ mutari debita possent,

Pro pastore suo grex properasset iter,

Sed quia non licuit, populum spes consulat ^d illa,

Huic ^e quod pro meritis vexit ad astra fides.

Immaculata Deo conservans membra pudore,

Exotius meruit ^f jam sine fine diem.

Pectore sub ejus regnans patientia victrix,

Fluctibus in tantis anchora, sensus erat.

Felle ^g carens, animo placidus, dulcedine pastus,

Nescit offensis ira referre vices.

Temporum cultor, recreans modulamine ^h cives,

Vulneribus ⁱ patriæ fida medela fuit.

B Qui tria lustra gerens in pontificatus honore,

Pergit ad antiquos, plebe gementem, patres.

Non decet hunc igitur vacuis deslere querelis,

Post tenebras mundi quem tenet aula poli 1.

vastat, evertit. Ecclesias incendit, ministeria detrahit, clericos interficit, monasteria virorum dejicit, puellarum deludit, et cuncta devastat; sicut illo in tempore pejor in Ecclesiis gemitus, quam tempora persecutionis Diocletiani. Hæc acta circiter an. 573, quo tempore Gunthramus rex episcopos dittonis suæ ad hæc dissidia dirimenda Parisios convocaverat. Videsis notas cl. Ruin., in lib. 4 Histor. Franc., cap. 48, et annales præfix. Oper. Greg. Tur., ad an. 573.

Magna præterea seditio facta est Lemovici ad an. 579, cum Chilpericus novas et graves descriptiones in regno suo indixit, ita ut Lemovicinus populus, tributis oppressus, ministrum regium, seditione concitata, opprimeret. Cujus facinoris causa gravissimæ calamitates miserimam urbem consecutæ sunt. De hac seditione loquitur Greg. Tur., l. v, c. 29.

Postremo tunc etiam videtur hæc civitas mali aliquid perpessa fuisse, cum Chilpericus, Gunthramni, fratris sui, urbibus occupatis, novos iisdem commites præfecit, ac nova ipsis tributa imperavit : quas inter urbes et Lemovicina, forte numeratur a Greg. Tur., lib. 6 Histor. Franc., c. 22. Hæc an. 582.

P. Browerus in notis suis diserte asserit Fortunatum hoc in poemate loqui de illis turbis quæ excitatæ sunt inter Chilpericum et Gunthramnum regem, quas tertio loco posuimus, cum quidem Nonnichius, comes Lemovici, a Chilperico præpositus, in Charterium, Petrogoricum antistitem, iniquus et improbus exstitisset.

Sed non animadvertit Brow. hæc, quæ ipse putat in Exotii ætatem incidisse, evenisse circa an. 582, ut patet ex Greg. Turon., cum quidem Lemovicinæ urbi præisset Ferreolus, qui interfuit concil. Matiscon. 11, an. 585, ille ipse qui urbem Lemovicinam ab extrema calamitate et exitio servavit ad annum 579, deprecator veniens ad Chilpericum post excitatam seditionem, quam secundo loco posuimus, ut legere est apud Greg. Turon., lib. 5 Hist. Franc., cap. 29.

Restat itaque ut Fortunatus de illa calamitate sermonem habeat, quam primo loco retulimus, quæque magis Exotii temporibus convenit, cum Exotium Ruricio successisse in sede Lemovicina Browerus ipse aperte fateatur.

^j Ed., in marg. :

Quem lætum summi nunc tenet aula poli.

CAPUT VII.

Epitaphium Calacterici ^a *episcopi civitatis Carnotens* ^b.

[Calactericum, episcopum Carnotensem, amicum suum, immatura morte extinctum, desset hoc carmine. Celebrat viri facundiam, animi benignitatem, misericordiam in egenos, tum vocis cantusque in psallendo suavitatem, in Ecclesia sua regenda sollicitudinem, et curam in grege pascendo.]

Illacrymant oculi, quatiuntur viscera fleu,

Nec tremuli digiti scribere dura valent.

Dum modo, quæ ^c volui vivo, dabo verba sepulto,

Carmine vel dulci cogor amara loqui.

Digne tuis meritis, Calacterice sacerdos,

Tarde note mihi, quam cito, chare, fugis!

Tu patriam repetis, nos triste sub orbe ^d relinquis,

Te tenet aula nitens, nos lacrymosa [tenebrosa] dies.

Ecce sub hoc tumulo pietatis membra quiescunt,

Dulcior ac [et] melli ^e lingua sepulta jacet.

Forma venusta, decens animus, sine fine benignus,

Vox suavis, legem præmeditata Dei.

Spes cleri, tuor viduarum, panis egentum,

Cura propinquorum, promptus ^f ad omne bonum.

Organa psalterii cecinit modulamine dulci,

Et tetigit laudans [laudis] ^g plectra beata Dei.

Cautere ^h eloquii bene purgans ⁱ vulnera morbi,

Quo pascente, fuit fida medella regi.

Sex ^j qui lustra gerens, octo bonus insuper annos,

Ereptus terræ justus ad astra redis.

^a Calactericus, seu Caletricus, successit sancto Leobino in sede Carnotensi circa annum 556, ut ostendit Coitius ad hunc annum. Is interfuit concilio Parisiensi III, an. 557, et illi subscripsit; tum concilio Turonensi an. 566. De hoc Caletrico in Vita sancti Leobini (quæ exstat sæc. I Bened., pag. 123, et quam nos Operibus Fortunati attexuimus, quæque exstat in parte hujusce Editionis), quædam narrantur, quæ haud erit abs re hic referre ad viri illius memoriam magis illustrandam. Hæc itaque leguntur, num. 25: *Quidam beatus vir, nomine Caletricus, nobilis genere, sed nobilitate meritis, post excessum beati Leobini Carnotensis constitutus episcopus, dum in presbyterii gradu, se tam in conspectu Dei, quam in oculis hominum sancta conversatione redderet gratum, tanta infirmitatis angustia est correptus, ut vix ultimo palpitarer ahehita. Cujus venerabilis germana, nomine Mallegundis, directis velociter missis ad sanctum episcopum ut ad levandam fratris sui infirmitatem benedictum dirigeret oleum; ipse vero cum oleo presentialiter veniens, silentium ab omnibus postulavit dicens: Domine, qui omnia nosti, si hunc famulum tuum Ecclesie tuæ, vel populo judicas necessarium, tua opitulante virtute, restitue sanum. Tunc ille æger, statim ut sacræ unctionis oleo est perunctus, tantæ sanitatis gratiæ est restitutus, ut nullius infirmitatis molestia unquam ejus membra fuissent tacta. Ad comprobandam autem sancti viri virtutem, reliqua pars in tantam constat pulchritudinis claritate conversa, ut cuculis qui aderant, non olei nitor, sed crystalli videretur clarescere splendor. Nimirum illud præfigurans, ut qui futurus erat episcopus, per ministerium episcopale oleum consecrationis sanctificaret, et divinis virtutibus per caelestem gratiam splenderet. Mallegundem, quæ germana Caletrici in testimonio allato nominata est, putant eruditii nonnulli eandem esse ac Monegundem, de qua Greg. Turon., lib. de Vita Patrum, cap. 49. Sed de his fusius in notis ad Vitam sancti Leobini.*

^b Carnotum, vulgo CHARTRES, Ligerim inter et Sequanam, clarum est oppidum ad Auduram, metropoli subjectum Senonensi: ejus ditio, olim pagus vocata

A Ad paradisiacas epulas, te eive reducto.

Unde gemit mundus, gaudet honore polus.

Et quia non dubito quanta est tibi gloria laudum,

Nec debes fieri talis, amice Dei.

Hæc qui, sancte Pater, pro magnis parva susurro,

Pro Fortunato, quæso, precare tuo.

CAPUT VIII.

Epitaphium Chronopii ^k *episcopi Petrocoricæ.*

[Chronopium episcopum Petrocoricensem, mortuum laudat ob innocentiam, nobilitatem generis, comitatem, sinceritatem, eloquentiam, ac suavitatem sermonis, misericordiam in pauperes, in cives munificentiam, tum ob diligentiam in grege tuendo, et liberalitatem in templo.]

Si terrena, sacer, quondam tibi cura fuisset,

Carmine plus lacrymas quam modo verba darem.

B Sed quia tu mundus, nec sunt tibi crimina mundi,

Nos gaudere mones, qui sine morte manes.

Antistes pietate calens, venerande Cronopi,

Membra sepulera tegunt, spiritus astra tenet.

Ordo sacerdotum cui fluxit utroque ^l parente,

Venit ad hærodem pontificalis apex.

Hunc tibi jure gradum successio sancta paravit.

Ut quasi jam merito debitus esset honor.

Nobilis antiquo veniens de germine patrum,

Sed magis in Christo nobilior merito.

Sic vultu semper placidus, seu mente serenus,

Pectore sincero, frons sine nube fuit.

Carnotenus, ut in exemplo fœderis inter Childebertum et Gunthramnum ut reges legitur, apud Greg. I. IX, c. 20. Hæc Brow.

^c Codd. Vat. duo, et Ven. Edit., dummodo qui volui.

^d Edit. Ven., sub orbe.

^e Ibid., Dulcior e tumulo lingua.

^f Edit. Ven. et tres Codd. Vat., totus ad omne.

^g Edit. Ven., et duo Codd. Vat. et tetigit laudi.

^h Unus Cod. Vat., clarete in eloquio, corr.

ⁱ Edit. Ven., purgando vulnera.

^j Browerus inavult hic a Fortunato numerum annorum quibus Calactericus sedit episcopus, quam quibus vixit, indicari. Sed id nullo modo esse potest. Cum enim circa an. 556 mortuus sit Leobinus, episcopus Carnotensis, qui an. 551 interfuerat concilio Parisiensi (de quo vide cl. Mabill., sæc. I Bened., in notis ad Vitam sancti Leob., p. 128, Ed. Paris.), adeoque Caletricus non ante illum annum episcopus Carnotensis creatus fuisse dicendus sit; cumque Pappolus, successor Caletrici in illa sede, anno 573, adversus Promotum, qui locum suæ diocesis invaserat, ad Patres concilii Parisiensis graviter conquestus fuisset, inter Leobini obitum et Pappolum non interjacet certe illa summa annorum xxxviii, quam hic ponit Fortunatus. Restat igitur ut hi sint anni ætatis Calacterici, qui proinde juvenis creatus episcopus, juvenis et decesserit.

^k Hic Chronopius Petrocorii sedebat episcopus an. 544, quo interfuit conc. Aurelianensi I, idemque superstes erat ad an. 553, quo conc. Aurelianensi II interfuit ac subscripsit.

^l Hoc ex loco conjicit Browerus, Pegasium illum, Petragoricum antistitem, qui laudatur a Paulino apud Greg. Tur., lib. II, cap. 43, Histor. Franc., patrem hujusce Chronopii, aut avum fuisse. Sed in re obscurissima nihil lubet definire, nisi aliquid luminis aliunde accesserit, cum nihilo magis Pegasius, quam aliter sive Petragoricus, sive alterius sedis antistes, a Fortunato necessarius Chronopii hic designari poterit.

Cujus ab eloquio nectar per verba fluebat,
 Viuccres ut dulces ore rigante favos.
 Nudorum tu vestis eras, argentis amictus,
 Qui ad tua tecta fugit^a, tectus et ipse redit.
 Divitias omnes inopum sub ventre locasti.
 Unde tibi semper viva talenta manent.
 Esuriens epulum, sitiens te sumere potum,
 Cernere te meruit tristis, et exsul open.
 Implesti propriis viduatam^b civibus urbem,
 Videruntque suos, te redimente, larcs.
 Quam^c lupus a stabulis tulerat, frendente^d rapina,
 Te pastora gregi^e reddita plaudit ovis.
 Tempia exusta celer revocasti^f in culmine pisco,
 Hinc tua sed cœlis stat sine labe domus.
 Ipse his octono vixisti in corpore lustro,
 Nunc tibi pro meritis stet^g sine fine dies.

CAPUT IX.

*Epitaphium Leontii^h episcopi anterioris civitatis
 Burdegaleusis.*

[Leontium seniore, Burdigalæ episcopum, jam
 vita functum, laudat hoc carmine, in quo et ple-
 bis erga Leontium amorem, desiderium, memo-
 riam, una cum egregis ipsius Leontii virtutibus,
 commendat.]

Ultimaⁱ sors avido graviter properavit hiatu,
 Pastorem rapiens, qui fuit arma^j gregis.
 Hoc recubant tumulo venerandi membra Leonti,
 Quo stetit eximium pontificale caput.
 Quam plebs cuncta gemens confusa voce requirit,
 Hinc puer, hinc juvenis deslet, et inde senes.
 Defensoris opem hic omnis perdidit ætas,
 Et quantum coluit, nunc lacrymando docet.
 Nemo valet siccis oculis memorare sepultum,
 Qui tamen in populo vivit amore pio.
 Egregius nulli de nobilitate secundus,
 Moribus excellens culmine primus erat.

^a Cod. Unus Vat., et Ven. Edit., qui ad tua tecta
 fuit.

^b Videtur hic indicare Fortunatus Petrocoricenses
 cives in aliqua belli offensione et calamitate captivos
 ab hostibus adductos, per Chronopium redemptos,
 ac patrie suæ redditos fuisse. Id refert Browerus ad
 Gothorum irruptiones in Gallias, qui Aquitaniam
 vicinamque loca deprædantes vexabant. Atque sen-
 tentiam suam confirmat testimonio Sidonii lib. VII,
 epist. 6, ubi inter cæteras urbes, a Gothis afflictas,
 Petrocorium quoque recenset.

^c Edit. Ven., quem lupus.

^d Ibid., pendente rapina.

^e Ibid., te pastore gregis.

^f Chronopius, ut legitur apud Cointium ad an.
 550, basilicam sancti Frontonis absolvit, ac ejus cor-
 pus ex vetere ædificula transtulit in locum ornatiorem.
 Quæ translatio celebratur pridie Idus Octobres. Hic
 tamen exusta templa, quæ renovata a Chronopio
 canit Fortunatus, videntur indicare hostilem ignem,
 forte a Gothis sacris delubris injectum.

^g Edit. Ven., et duo Codd. Vat., est sine fine.

^h Leontius, de quo hic Fortunatus, Leontii junio-
 ris de quo supra sæpius, et in seq. carmine erit ser-
 mo, decessor fuit, ut ostendit Cointius ad an. 544,
 n. 53 et 34. Eum concil. Aurelianensi IV interfuisse,
 ac subscripsisse, quod celebratum est an. 541, evin-
 citur eodem in loco a Cointio. Browerus asserit hunc
 fuisse Leontium ad quem scribit Sidonius epist. 3
 lib. VI, et de quo loquitur epist. 6 lib. VII; sed
 errore fallitur, cum ille ad quem Sidonius scribit
 esset Arclatensis, non Burdegaleusis episcopus, ut

A Illic pietate nova cunctis minor esse volebat,
 Sed magis his meritis et sibi major erat.
 Quo præsentem viro, meruit discordia pacem,
 Expulsa rabie, corda ligabat amor.
 Ecclesie totum concessit in ordine censum,
 Et tribuit Christo, quod fuit ante suum.
 Ad quem pauper opem, pretium captivus habebat,
 Hoc proprium reputans quod capiebat egenus.
 Cujus de terris migravit ad astra facultas,
 Et plus iste Deo quam sibi vixit homo.
 Cordis in amplexu retinens, et pectore plebem,
 Diceret ut populum se generasse patrem.
 Namque suos cives placida sic voce monebat,
 Constereris^k ut hunc ad sua membra loqui.
 Ingenio vigilans, dives quoque doginate Christi,
 B Et meruit studio multiplicare gradum.
 Largior in donis absens sibi junxit amantes
 Et quo non fuerat, munere notus erat:
 Principibus charus, hujusque amor unicus urbis,
 Festinans animis, omnibus esse parens.
 Lustra decem pollens, septemquoque vixit in annos^l,
 Mox urgente die, raptus ab orbe fuit.
 Sed quis cuncta canat, cum tot bona solus habebat?
 Nunc uno in tumulto plurima vota jacent.
 Hæc tibi parva nimis, cum tu merearis optans,
 Carmina Theodosius^m præbet amore tuus.

CAPUT X.

*Epitaphium Leontiiⁿ sequentis civitatis Burdega-
 lensis.*

C [Leontii junioris, Burdigalensis antistitis, funus pro-
 sequitur hoc carmine; ejusque cum nobilitatem,
 tum animi virtutes, et in pauperes munificentiam,
 extollit.]

Omne bonum velox, fugiivaque gaudia mundi,
 Prosperitas hominum quam cito rapta volat:

ostendit Cointius ad an. 541, et Sirmondus in notis
 ad epist. 3 lib. VI Sidonii.

ⁱ Carmen hoc, et duo conseq. desunt in Ven.
 Edit. Item desunt in uno Cod. Vat.

^j In uno Cod. Vat. arca gregis.

^k Edit. Paris., testareris.

^l In uno Cod. Vat., vixit in annis.

^m Videtur Fortunatus non suo nomine hoc poema
 scripsisse, sed alterius, qui Theodosius appellare ur,
 cum aliunde non constet id nominis habuisse For-
 tunatum, præsertim cum hic Leontius ne de facie
 quidem notus esse Fortunato potuerit, ante morte
 extinctus quam is veniret in Gallias, cum tamen
 huic Theodosio notum fuisse Leontium subindice-
 rit hic versus:

Carmina Theodosius præbet, amore tuus.

Vide quæ diximus num. I Vitæ Fortunati. Porro
 Leontii festum colitur apud Burdegalenses XII Ka-
 lendas Septembris.

ⁿ De hoc Leontio plura diximus, cap. 15, lib. I,
 quæ vide. Mortem Leontii refert Cointius ad an. 567,
 hoc ductus momento, quod is annos fere natos octo-
 decim profectus sit ad bellum Hispaniense. Juvenis
 quippe erat, ac nec dum uxorem duxerat. Illud au-
 tem bellum referendum est ad an. 551. Cum igitur
 is ex testimonio Fortunati vixerit annos LIV, ejusdem
 obitus in an. 567 incurrit. Hæc Cointius. Præerat
 Leontius Ecclesie Burdigalensi ad an. 549, quo per
 legatum subscripsit synodo Aurelianensi V, et sy-
 nodo Santonensi præfuit, sub Chariberto rege ad an.
 552, ut putat Cointius. Colitur hic Leontius apud
 Burdigalenses XVII Kalend. Dec.

Malueram potius cui * carmina ferre salutis,
 Perverso voto flere sepulcra vocor,
 Ille recubant tumulo venerandi membra Leonti,
 Quem sua pontificem fama sub astra levat,
 Nobilitas altum ducens ab origine nomen,
 Quale genus Romæ forte senatus habet.
 Et quamvis celso fluere de sanguine patrum,
 Hic propriis meritis crescere fecit avos.
 Regum summus amor, patriæ caput, arma paren-

[tum,

Tutor amicorum, plebis et urbis honor.
 Templorum cultor, tacitus largitor egentum,
 Susceptor peregrum, distribuendo cibum.
 Longius extremo si quis properasset ab orbe,
 Advena mox vidit, hunc ait esse patrem;
 Ingenio vivax, animo probus, ore serenus,
 Et mihi qualis erat, pectore fleente loquor,
 Hunc habuit clarum, qualem modo Gallia nullum,
 Nunc humili tumulo culmina celsa jacent.
 Placabat reges, recreans moderamine cives,
 Gaudia tot populis, heu! tulit una dies.
 Lustra decem felix et quatuor insuper annos,
 Vixit, et auroræ ^b lumine raptus obit.
 Funeris officium magni solamen amoris,
 Dulcis adhuc cineri dat Placidina tibi.

CAPUT XI.

*Epitaphium Victoriani abbatis monasterii * Agaunensis d.*

[Victorianum abbatem laudat ob religionem, et in multiplicando monachorum numero adhibitam sedulitatem; ob doctrinam et assiduitatem in precibus Deo fundendis, ejusque virtutem signorum splendore ac multitudine inclaruisse, significat.]

Quisquis ab occasu properas huc, quisquis ab ortu,
 Muus in hoc tumulo, quod venereris, habes.
 Respice ditatum cœlesti dote talentum,
 Cujus semper habet pectoris arca Deum.
 Religionis apex, vitæ decus, arma salutis,
 Eximius meritis Victorianus adest.
 Dignum opus exercens, qui fructificante labore,
 Cunctis, non soli vixit in orbe sibi.
 Plurima per patriam monachorum examina fundens,
 Floribus æternis mellificavit apes,

* Edit. Paris., *matrem cui potius.*

^b Duo Codd. Vat., *et a nostro lumine.* Edit. Paris., *D* *et a nostro lumine;* sed in marg., *auroræ.*

^c Monasterium Agaunense a Sigismundo rege, Gundobadi filio, exadignatum fuit, sive restauratum, ut legitur apud Greg. Turon., lib. iii, Hist. Franc., cap. 5. Situm illud erat in diocesi Sedunensi ad radices montis sancti Bernardi, ut habet Ruin. in notis ad præf. locum.

At cl. Mabillonius, sæc. i Bened., pag. 189, ostendit hoc poema non de Victoriano ab. Agaunensi (ut ab omnibus fere creditum est, indicante titulo), sed de Victoriano abbate Asanensi esse scriptum. Nam primo in mss. Codicibus, ait, Victorianum abbatem Asanensem legimus cum hac epigraphe: *Epitaphium abbatis de monasterio Asanæ;* est vero Asana, seu Asanio, vicus Aragoniæ juxta flumen Cinga, quod per montium angustias delabens, rivisque auctum rapide in Iberum influit. ² Nulla Victoriani abbatis mentio occurrit in Agaunensium abbatum indice,

A Lingua potens, pietas præsens, oratio jugis.
 Sic fuit, ut jam tum totas ad astra foret.
 Plura salutiferis tribuens oracula rebus,
 Sæpe dedit signis vita beata fidem.
 Bissenis rexit patrio moderamine lustris,
 Rite Deo placitas pastor opimus oves.
 Calle sequens recto sacra per vestigia Christum,
 Nunc fruitor vultu, quem cupiebat amor

CAPUT XII.

*Epitaphium Hilarii * presbyteri.*

[Hilarius presbyterum, mortuum, laudat ob nobilitatem, ob castimoniam, ob scientiam, et accuratam in judicando diligentiam, ac fidem. Socrus Eventiæ officia in mortui memoriam commemorat.]

B Omnes una manet sors irreparabilis horæ,
 Cum venit extremus, lege trahente, dies.
 Sic furit ira necis, neque nos fugit orbita mortis,
 Pulvere facta caro nonnisi pulvis erit.
 Hæc tamen insignes animas spes optima ^f pascit,
 Quod qui digna gerit, de nece nulla timet.
 Hoc jacet in tumulo venerandus Hilarius actu,
 Corpore qui terras et tenet astra fide.
 Vir bonus, egregia de nobilitate refulgens,
 Inter honoratos germinis altus apex.
 Connubio junctus simili, sed conjuge rapti,
 Stans in amore Dei, non fuit alter amor.
 Utilis in propriis, doctus moderamine legis,
 Cujus judicium pondere libra fuit.
 Justitiam tribuens populis examine recto,
 C Vendita res pretio non fuit ulla suo.
 Funeris officio lacrymans Eventia charo,
 Contulit hæc genero membra sepulta ^g suo.

CAPUT XIII.

Epitaphium ^h Servilioniæ.

[Servilionem lugubri hoc poemate celebrat, qui aulicus fuerat, atque regias opes rite administraverat: tum factus presbyter in viduas præcipue, ac pupillos diligens, ac munificus exstiterat.]

Quamvis longa dies, brevis hic, et hospita lux est,
 Sola tamen nescit vita beata mori.
 Hoc igitur tumulo Servilio clausus habetur,
 Nobilitate, et merito nobiliore potens.

quem ex tabulis Agaunensibus Sammarthani descriperunt. Hæc Mabillonius, qui propterea vult, citra dubium, Victorianum Asanensem pro Agaunensi esse reponendum, quique Fortunato saltem fama, ac nomine notus esse potuerit, quemadmodum idem ipse Fort. sanctum Martinum Dumiensem in Gallæcia episcopum, magis adhuc distantem, epistola et elogio convenire potuit.

^d In uno Cod. Vat. legitur *monasterii Asanæ*, in altero *Agahenens*, corrupte.

^e An hic Hilarius est, de quo idem Fortun., cap. 35, lib. iii, scribit:

Hilarius pariter nobis in amore tenacem,
 Insero carminibus, quem mea corda colunt?

^f Tres Codd. Vatic., *spes non vacua pascit.* Edit. Paris., *spes non vaga.*

^g Duo Codd. Vat., *sepulcra suo.*

^h Deest hoc poema in Ven. Edit. et in uno Cod. Vat.

Ipse Palatinam rexit moderatus aulam,
 Commissæque domus crescere fecit opes.
 Presbyter inde sacer mansit venerabilis orbi ^a.
 Servitioque Dei, libera vita fuit.
 Orphanus hic patrem, viduæ solatia desent,
 Unde magis cœlis gaudia vera tenet.
 Pontificem ^b genitum videt hinc de munere Christi,
 Raptus ab orbe quidem, Letus ad astra redit.

CAPUT XIV.

Epitaphium c Præsidii d.

[Præsidium abbatem, ob doctrinæ sanctitatem, et in grege suo curando diligentiam ac sollicitudinem jam mortuum commendat.]

Vita brevis hominum, sed non brevis illa piorum,
 Dum migrante die prosperiora tenent.
 Qui meruere magis de carcere carnis euntes,
 Post tenebras mundi, luce perenne frui.
 Ex quibus hic recubans meritis Præsidium almis,
 Caræ tenet tumulum, spiritus ^e igne potum.
 Pectore de proprio Christi responsa rigando,
 Multorum exstinxit fonte fluente sitim.
 Invitans instanter oves ad pascua Regis,
 Distribuit dulcem fratribus ore salem.
 Nam quoties monachus peccati est vulnere fixus,
 Missus ad artificem ^f certati medela fuit.
 Ibat ad abbatem simulans, sanctumque magistrum,
 Discipulus humilis, qui fuit ante tumens.
 Talibus officiis intentus amore Tonantis,
 Inter et Angelicos ^g fulget honore choros.

CAPUT XV.

Epitaphium Boboleni diaconi.

[Bobolenum diaconum, dum somno indulget, a sicario icta securis occisum, deslet hoc carmine.]
 Innumeris hominum subjecta est vita periculis,
 Casibus et variis sors inimica premit.
 Nam recubando thoro Bobolenus ^h honore diaconi,
 Dum fruitur somno, mors rapit atra virum.
 Hostis in insidiis securo, cæde securis,
 Percutias cerebrum, fecit obire dolo.
 Dic, tibi quid prodest scelus hoc peragendo nefande?
 Ille Deo vivit, tu moriture peris.
 Martyris ⁱ ille decus meruit, tu damna latronis;
 Hinc sibi palma placet, sed tibi pœna manet.

^a Unus Cod. Vat., *venerabilis orbe*.

^b Licet hinc coniecere poema istud conscriptum fuisse suasu vel occasione episcopi alicujus, recens Ecclesiæ regendæ præfecti, cujus forte clero Servitio ascriptus olim fuerat.

^c Deest hoc carmen in Ven. Edit. et uno Cod. Vat.

^d In uno Cod. Vat. c. sic legitur epigraph.: *Epitaphium domus Præsidii*.

^e Edit. Paris., *suminis*; in marg., *spiritus*.

^f Hinc intelligitur Præsidium abbatem fuisse; cuiusnam vero monasterio præset, incertum est, cum hoc nomen minime occurrat in Catalogis Abbatum Regni Galliæ: quod ego quidem scire potui.

^g Edit. Paris., *angelicos inter*.

^h Edit. Ven., *Bobolinus dignus honore*.

ⁱ Hinc licet suspicari Bobolenum propter justitiam secundam sic percussum interisse.

A

CAPUT XVI.

Epitaphium Attici.

[Attici, qui jam senio confectus obierat, funus prosequitur hoc carmine, et ejus eloquentiam prudentiamque, tota Gallia illustrem, tum generis nobilitatem, doctrinam, sapientiam, pietatem, in sacras artes et pauperes munificentiam, extollit.]

Quamvis longa seni ducatur in ordine vita,
 Cum venit extremum, nil valet esse diu.
 Sed quia nemo fugit, nisi terram terra recondat,
 Lege sub hac, cunctos sors rapit una viros.
 Celsus in hoc humili tumulo jacet Atticus ille,
 Qui dabat eloquio dulcia mella suo.
 Impendens placidam suavi modulamine linguam,
 Pacificusque suus sermo medella fuit.
 Cujus abundantem venerata est Gallia sensum,
 Excoluitque senem semper honore patrem.
 Clarus ab antiquis, spes nobilitatis opinæ,
 Sufficiens propriis, nulla rapina fuit.
 Dogmata corde tenens, plenus velut arca libellis,
 Quisquis, quod voluit, fonte fluente bibit.
 Consilio sapiens, animo pius, ore serenus,
 Omnibus ut populis esset amore parens.
 Sic venerabilibus templis, sic favit i egenis,
 Mitteret ut cœlis, quas sequeretur opes.

CAPUT XVII.

Epitaphium Arcadii h juvenis.

[Arcadium, adhuc juvenem, immatura morte, occupatum, funebri carmine cohonestat.]
 Omne ^l bonum velox fugitivo tempore transit,
 Quæ placitura videt, mors magis illa rapit.
 Illic puer Arcadius veniens de prole senatus,
 Festinante die raptus ab orbe jacet.
 Parvula cujus adhuc freno se vinxerat ætas,
 Ut tener ^m et annis surgit ipse senex.
 Eloquio torrens, specie radiante venustus,
 Vincens artifices, et puer arte rudis.
 Quo me forma rapis laudes memorare sepulti?
 Singula si memores, plus lacrymanda mones.
 Sed quoniam nulla maculatus sorde recessit,
 Nulli ⁿ stendus erit, quem paradus habet.

D

^l Duo Codd. Vat., *sic fudit*. Edit. Ven., *sic fulget egenis*.

^h Opinatur Browerus hunc Arcadii Arvernensis senatoris (de quo sæpe Gregor. Turon. in Histor. Franc.) filium fuisse. Sed cum ille Arcadius pater Placidinæ fuerit, olim uxoris Leontii, episcopi Burdegalensis, ab ipso vero dimissæ ad an. 549, minus verisimile videtur, fratris ejus, adhuc pueri, funus deseri potuisse a Fortunato, qui ad annum 565, ut sæpe diximus, venerat in Gallias, nisi forte multo post ejus obitum hoc poema in gratiam Placidinæ a Fortunato elucubratum fuisse credendum est. Malim itaque illum ex Arcadii ortum familia, quam ejusdem filium dicere.

^l Deest hoc poema in Ven. Edit. et uno Cod. Vat.

^m Duo Codd. Vat., *ut teneris annis*

ⁿ In uno Cod. Vat., *nullis stendus*.

CAPUT XVIII.

Epitaphium Basilii.

[Basilium demortuum laudat funebri carmine, ob eloquentiam ac doctrinam, ob sapientiam ac pacis studium; ob liberalitatem in pauperes et templa. Susceptas ab eodem in Hispaniam legationes et innocentiam in publicis gerendis muneribus commemorat quamque populo et regibus charus esset ostendit.]

Impedior lacrymis prorumpere nomen amantis,
Vixque dolenda potest scribere verba manus.
Conjugis affectu, cogor dare pauca sepulto,
Si loquor, affligor, si nego, durus ero.
Qui cupis hoc tumulo cognoscere lector humatum,
Basilium a illustrem mœsta sepulcra tegunt.
Cujus blanda pio recreabat lingua relatu,
Et dabat eloquio verba benigna suo.
Hinc doctrina rigans, illinc dulcedo redundans,
Ornavit radio lux geminata virum.
Regis amor, charus populis b, ita pectore dulcis,
Ut fieret cunctis in bonitate parens.
Tranquillus, sapiens, jucundus, pacis amicus,
Nullaque c, quo stabat, semina litis erant.
Hunc consultantem legati sorte frequenter,
Misit ad Hispanos Gallica cura viros.
Sufficienter habens, nunquam fuit arma rapinæ,
Non propriis eguit, non aliena tulit.
Ecclesias ditans, loca sancta decenter honorans,
Pauperibus tribuens, dives ad astra subit.
Annis bis denis cum Baudegunde jugali
Junxit in orbe d duos unus amore torus.
Qui tamen undecimo lustro cito raptus e ab ævo.
Post finem terræ regna superna petit.
Non jam flendus eris humana sorte recedens,
Dum patriam cœli, dulcis amice, tenes.

CAPUT XIX.

Epitaphium Aracharii.

[Aracharium, qui regia in aula clarus fuerat, regique charus et jucundus, adhuc florente ætate hinc morte ereptum, deflet hoc carmine.]

Partu f terra suo fraudem non sustinet ullam,
Quæ dedit, hæc g recipit, debita membra luto.
a Vide quæ de Basilio et Baudegunde, ejusdem uxore, diximus in notis ad carm. 7, lib. 1.
b Unus Cod. Vatic. charus populi sic pectore.
c Unus ex Codd. Vat., multaque quo s:abat, semina lactis erant.
d Unus ex Codd. Vat., junxit in urbe.

e Dubitat Brow. an hic idem Basilius sit de quo Gregor. Turon., lib. iv Hist. Franc., cap. 46, quod dispar utriusque mors videatur fuisse. Ille scilicet, de quo Gregor., videtur oppressus a Mummulo interisse; hic de quo Fortun., nullo ejusmodi casu et calamitate. Verum nec ex illo Gregorii loco satis aperte confici potest Basilium potius quam collectam ab ipso et Sigario multitudinem Mummoli armis superatam interisse; neque hic declarat Fortunatus quo mortis genere Basilius decesserit: solum indicat non admodum senem hinc raptum obiisse. (Prima curæ nota.) — Mommolus Eunius fuit qui a Guntramno rege donatus patricii loco et gradu, clarissimis postea partis victoriis, illum quo auctus fuerat honorem multum reddidit quam acceperat illustriorem. Nam Langobardos et Saxonas, in Galliam irrupentes magnis præliis profligavit. Idem deinde,

A Hic vergente suo situs est Aracharius ævo.

Sex qui lustra gerens, raptus ab orbe fuit.
Ipse Palatina refulsit b clarus in aula,
Et placito i meruit regis amore coli.
Omnia restituit mundo, quæ sumpsit ab ipso;
Sola tamen pro se, quæ bene gessit, habet.

CAPUT XX.

Epitaphium Brumachii.

[Brumachium, potentem virum, dum a legatione, qua perfunctus fuerat, revertitur in Gallias, morte in itinere oppressum, prosequitur lugubri carmine, illum laudans ob eloquentiam ac prudentiam, unaque Frigix uxoris in curando funere conjugis diligentiam commendat.]

Quisquis in hoc tumulo cineres vis nosse sepulti,
Brumachius quondam fulsit in orbe potens.
B Quem sensu, eloquio, legati nomine functum,
Dum remeat patriæ, sors inimica tulit.
Finibus Italiæ raptus, sed Frigia [Fragia, Phrygia?]
[i] conjux,
Detulit huc chari funus amore k viri,
Ceum vivum coluit, cui grata est umbra mariti.
Conjugibus castis ipsa favilla placet.
Ipse quaterdenos permausit in orbe per annos,
Mox obiit, et magnum parva sepulcra tegunt.

CAPUT XXI.

Epitaphium Avoli 1.

[Laudat Avolum ob pietatem ac religionem in sacras ædes, ob liberalitatem in pauperes, munificentiam in cives.]
C Irriguis Avolum lacrymis ne flete sepultum,
Qui propriis meritis gaudia lucis habet.
Nam si pensentur morum pia gesta suorum,
Felix post tumulos possidet ille polos.
Templa Dei coluit, latitans satiavit egentem,
Plenius illa metit, quæ sine teste dedit.
Nobilitate potens, animo probus, ore serenus,
Plebis amore placens, fundere promptus opes m.
Non usuræ avidus, licet esset munere largus,
Plus nihil expetiit, quam numerando dedit.
Nil mercedis egens, merces fuit una salutis,
Quod minus est pretio, proficit hoc merito.

cum a Guntramno defecisset, et Gundevaldum fuisset secutus (quem tamen ipsum deseruit postea ac prouidit) jussu Guntramni occisus est, uti narrat Gregor. Tur. lib. vii Hist. c. 39.

D f Unus Cod. Vat., pastu terra suo.
g Ibid., quæ dedit, ac recipit.
h Edit. Ven., fulsit præclarus in aula.
i Ibid., et placido.
j Edit. Ven. Frisia conjux.
k Edit. Ven. et duo Codd. Vat. funus amando viri.

l Brow. opinatur hunc esse Avolum presbyterum, qui interfuit, ac subscripsit concil. Aurelian. iii, nomine Agricolaë Cabillonensis episcopi. Sed mirum, si Avolus, de quo nunc agitur, presbyter fuit, nihil de isto honoris gradu hic esse a Fortunato commemoratum, atque alia potius ab eodem commendari, quæ laico magis conveniant, quod niuicrum munificus esset, et ab usuris exigendis alienus.

m Edit., in marg. :

Promptus opes miseris sat tribuendo dedit.

Luce perenne fruens, felix cui mortua mors est,
Quem non pœna premit, vita superna manet.

CAPUT XXII.

*Epitaphium * innocentum.*

[Infantium puerorum tumulum, qui uno, ut videtur, pariu editi, alter maturius, quinquennis alter decesserat, et in idem sepulcrum, in quod et Mater eorum, fuerant illati, fœnebrî carminè cohonestat.]

Hoc jœcet in tumulo non fienda infantia fratrum,
Quos tulit innocuos vita beata viros.

Uno utero geniti, simili sunt sorte sepulti,
Et pariter natos lux tenet una duos.

Lotus fonte sacro prius ille recessit in albis ^b,
Iste gerens lustrum ducitur ante Deum.

Nomine sed primus vocitatus ^c rite Joannis,
Alter Patricius munere major erat.

De cujus merito sic ^d plurima signa dederunt,
Felicis animæ, quæ pia vota colunt.

Hic etiam felix genitrix requiescit eorum,
Quæ meruit partu lumina ferre suo.

CAPUT XXIII.

Epitaphium Juliani.

[Julii nom., qui mercaturam quondam exercuerat, deinde partas opes effuderat in hospites et egenos, jam mortuum, laudat hoc carmine. Joannis filii in patrem demortuum charitatem et diligentiam commendat.]

Condita ^e sunt tumulo Juliani membra sub isto,
Cujas in æternum vivere novit honor.

Mercator quondam, conversus sine beato,
Raptus ab hoc mundo crimine liber homo.

Collegit nimium, sed sparsit egentibus aurum,
Præmisit cunctas, quas sequeretur, opes.

Sollicitus, quemcunque novum conspexit ^f in urbe,
Hunc meruit veniens exsul habere patrem.

Pascere se credens Christum sub paupere forma,
Ante omnes apud hunc sumpsit egenus opem.

^a In Ven. Edit. hic habetur titulus: *Epitaphium Orientiorum*. Quo vocabulo videtur designari nomen proprium familiæ ac generis e quo erant infantes pœni hic defletæ a Fortunato. Nec vero Orientiorum nomen erat ignotum in Galliis. Vide infra, c. 21.

^b Antea legebatur *prius ille recessit in alvo*; ex Mss. antiquis uti nunc legitur restituit Brow. Favent huic lectioni et mss. Codices Vat. quorum unus habet: *Pius ille recessit*.

^c In uno Cod. Vat., *vocitatur*.

^d Ibid., *se plurima*.

^e In Ven. Edit. et uno Cod. Vatic. deest hoc carmen.

^f Duo Codd. Vat., *prospexit in urbe*.

^g Greg. Turon., lib. de Vitæ PP., c. 8, num. 6, mentionem facit de quodam Joanne presbytero Turon., qui olim mercaturam, ut ibidem narrat, exercuerat, assorens eundem ab urbe *Massiliensi cum commercio negotiationis suæ olim rediisse*. Admodum credibile est hunc eundem esse de quo hic Fortunatus, qui scilicet a pueritia secutus Juliani Patris institutum, postea conversus cum Patre, Turonensi clero ascriptus fuerit.

^h In uno Cod. Vat.: *Epitaphium Morientii*.

ⁱ In Ven. Edit. *quod bene gessit humi*.

^j Edit. Ven., *Theodechildæ*. — Theodechildis, de qua hic loquitur Fortunatus, minime confundenda est cum Theodechildæ, uxore Chariberti regis, de qua Greg. Turon. lib. iv Hist. Franc., c. 20. *Habuit*, inquit (Charibertus) *et aliam puellam opi-*

A Nec solum refovens, sed dona latendo ministrans,
Amplius inde placet, quod sine teste dedit.

Felicem sensum, qui fratris migrat in alvum [alvo],
Et vivos lapides ædificare potest.

Extulit hunc tumulum genitoris honore Joannis ^g,
Qui modo divinis fungitur officii

Qualiter hic vivo serviret amore parenti,
Cum nati pietas ipsa sepulcra colit?

CAPUT XXIV.

Epitaphium Orientii ^h

[Orientium, qui in regia aula principem locum obtinuerat dignitatis et gratiæ, vita functum laudat ob prudentiam, justitiam ac moderationem. Tam Nicasiæ uxoris in curando Mariti funere, et in ejus memoria colenda, sollicitudinem ostendit.]

B Non hic nostra diu est fugienti tempore vita,
Quæ sub sine brevi vix venit, inde redit,

Ecce caduca volant præsentia sæcula mundi,
Sola fides meriti nascit honore mori.

Clauditur hic pollens Orientius ille sepultus,
Cui Palatina prius mansit aperta domus.

Consiliis habilis, regalique intus aulæ,
Obtinuit celsum dignus in arce locum.

Vir sapiens, justus, moderatus, honestus, amatus.
Hoc rapuit mundo, quod bene gessit homo ⁱ.

Sexaginta annis vix implens tempora lucis,
Conjuge Nicasia qua tumulante, cubat.

Cujus castus amor colit ipsa sepulcra mariti,
Nec placitura homini, sed dedit esse Dei.

CAPUT XXV.

Epitaphium Theodechildis i reginæ.

[Theodechildem reginam, vita functam, egregie laudat ob regiam stirpem et affinitatem, ob liberalitatem in pauperes et in templa munificentiam.]

Quamvis ætatis senio ^k jam flecteret annos,
Multorumque tamen spes cito rapta fuit.

tionis, id est pastoris ovium filiam, nomine Theodechildem, cui proinde nullo modo ea congruunt quæ de stirpe ac nobilitate Theodechildis hic prædicantur a Fortunato.

Cointius, ad an. 504, n. 5 et seqq., censet duas esse Theodechildas ex regio genere distinguendas, quarum senior Clodovei regis, junior vero Theoderici filia fuerit, ac proinde Clodovei neptis. De prima hoc fœnebre poema elucubratur fuisse a Fortunato.

Haud erit abs re ac proposito nostro, paucis examinare momenta quibus utitur Cointius. Is ergo primum conatur Procopio Adem derogare, qui, lib. iv de Bello Goth., c. 20, scripsit sororem Theodeberti, filiam propterea Theoderici, nupsisse Hermegisælo, Varnorum regi. Plura quippe a veritate aliena in suam historiam narrat illum intexuisse, ac, inter cætera, quod Clotildem, Clodovei Magni filiam, (quam sanctus Gregor. Turon., lib. iii Hist. Franc., c. 1, disertis verbis refert nupsisse Amalarico, Wisigothorum regi) item Theodeberti sororem appellet, lib. 1, c. 13, ut mirum proinde non sit eundem errore deceptum vel Theodechildem Theodeberti sororem dixisse, quæ amita fuerit.

Deinde opinionem suam ex eo Cointius nititur confirmare, quod Theodechildis, si fuit Theodeberti soror, filia Theoderici, eadem Greg. Tur. superstes fuisse dicenda est. Qui vero id potuit, cum Fortunatus

^k Unus Cod. Vat., *ætatis senium*.

Si ^a precibus possent ^b naturæ debita flecti,
 Plebs ageret lacrymis, hanc ^c superesse sibi.
 Gaudia quanta inopum tumulo ^d sunt clausa sub isto?
 Votaque quot populis abstulit una dies?
 Inclyta nobilitas genitili luce coruscans,
 Illic properante die Theodechilda jacet.
 Cui frater, genitor, conjux, avus, atque priores,
 Culmine succiduo regius ordo fuit
 Orphanus, exsul, egens, viduæ ^e jacentes,
 Matrem, escam, tegmen hic sepelisse dolent.
 Unica res placuit, cumulo mercedis opimæ,
 Antea cuncta dedit, quam peteretur opem.
 Occultans sua dona suis, neu ^f forte vetarent,
 Sed quæ clausa dedit, iudice teste, docet.
 Templorum Domini cultrix, pia munera ^g præbens,
 Hoc proprium reputans, quidquid habebat inops.

natus epitaphium ejus scripserit, et inseruerit operi quod Greg. Tur. adhuc vivo nuncupavit?

Sed hoc quod a Cointio affertur non magni momenti est. Potuit quippe Fortunatus scriptum a se poema in Theodechildis funus, post mortem Gregorii, Operi suo attestare: potuerunt et alii, qui dispersa Fortunati carmina unum in volumen collecta redigere.

Quod vero Theodechildis non Clodovei filia, sed Theoderici fuerit, ac propterea soror Theodeberti, ut omittam scriptorum constans silentium, qui nullam Clodovei regis filiam, nomine Theodechildem, referunt, ac unam commemorant Clotildem, quæ nupsit Amalarico, certe Fortunatus hoc ipso in carmine ea de Theodechilde memorat quæ Theodeberti sorori, non vero Clodovei filia quadrare comperiuntur. Ejus quippe regiam stirpem recensens, inquit:

Cui frater, genitor, conjux, avus, atque priores,
 Culmine succiduo regius ordo fuit.

Hæc, inquam, magis in eam conveniunt, quæ Theoderici filia fuerat, quam quæ Clodovei, in quo primum regii nominis ac seminis successio a Gallis confirmata fuit, a quo scilicet regnum ad ejusdem posterum perpetuo maneret, ut narrat Greg. Turon., lib. II Histor. Franc., cap. 9. Deinde qua ratione Fortunatus regium potius Theodechildis fratrem, quam fratres nominasset, si eadem Clodovei filia, ac proinde quatuor ejus filiorum, eorundemque regum soror, ac non filia Theoderici, et soror Theodeberti existisset? At id præclare concinit alteri testimonio Fortunati, quod de Theodechilde, sorore Theodeberti scriptum, vel ipse fatetur Cointius. En vero illud ex lib. VI, cap. 5:

Inclyta progenies, regali stirpe coruscans,
 Cui celsum a proavis nomen origo dedit.
 Currit in orbe volans generis nova gloria vestri,
 Et simul hinc frater personat, inde pater.

Quod vero respondet Cointius, idcirco unum ejus fratrem commemorari a Fortunato, cum quatuor haberet, ut innueret ex his solum Theodericum eodem ex thoro quo Theodechildem fuisse procreatum, id cum nullo certo indicio asseritur, tum ob eam causam a poeta, nullo modo fuisset præternissum (præsertim non invito metro) quod tantopere ad Theodechildis laudem augendam pertinebat, eandem nimirum quatuor reges fratres habuisse, qui licet nati diversis ex nuptiis, vere tamen ejus fratres fuissent. Quod si illa valeret causa silentii a Cointio allata, non erat cur Fortun., l. VI, c. 5, de alterius, ut ipse putat, Theodechildis rege fratre mentionem faceret, cum Theodebertus non eodem ex thoro natus fuerit Theoderico, quo Theodechildis; hanc enim ex Suavegotta, cui multo post natum Theodebertum nupsit, suscepit. Vel ipse tamen Cointius fatetur illo in poemate Theodebertum ad laudem Theode-

A Una mori sors est, et terræ reddere terram:
 Felix, cui meritis stat sine fine dies.
 Actibus his instans, terrena ^h in luce relata,
 Ter quino ⁱ lustro vixit in orbe ^l decus.

CAPUT XXVI.

Epitaphium ^k Vilithutæ [Vilitrutæ].

[Vilithutam, nobilem mulierem, e gente tamen æ stirpe Barbarorum, in pariendo una cum prole extinctam, lamentatur; illiusque cum egregiam formam corporis, tum animi et ingenii ornamenta commendat. Data occasione de supremo iudicio, deque dispare futura bonorum et malorum sorte fuse disserit; tum, ex præsentē Vilithutæ felicitate, superstitem conjugem ex mœrore quem amantissimæ uxoris ex funere conceperat, conatur abluere.]

Omne bonum velox, fugitivaque gaudia mundi,
 B Monstrantur terris, et cito lapsa ruant.

childis commemorari. Videsis Pagium, ad an. 572, num. 4, ubi hanc quæstionem instituit, et Cointium refellit.

^a Ibid., sic precibus.

^b Alter Cod. Vat., possint.

^c Edit. Ven., huc superesse.

^d Unus Cod. Vat., cumulo sunt clausa. Edit. Paris., clausa sub uno.

^e Edit. Ven. et duo Cod. Vat., nudæque jacentes.

^f Edit. Ven., ne forte.

^g De Theodechilde scripsit Flodoardus: hujus [nempe Mapini, episcopi Rhemensis] temporibus Suavegotta regina Rhemensi Ecclesiæ tertiam partem villæ Viristaci per testamenti paginam delegasse reperitur. Quam partem villæ ipse quoque præsul Theodechildi, præfatæ reginæ filia, usufructuario, per precarium, salvo Ecclesiæ jure, concessit, ita duntaxat, ut post ejus obitum, absque ullo præjudicio, sicut ab ea meliorata fuisset, ad ditionem Rhemensis revocaretur Ecclesiæ. Quare scilicet Theodechildis regina post modum nonnulla, per testamenti sui auctoritatem, tempore domni Egidii Rhemensi contulit ecclesiæ prædia.

Cointius vero censet Fortunatum, dum is celebrat Theodechildis in templa munificentiam, spectare monasterium quod ipsa ante Senonensem urbem, regia liberalitate, construendum curaverat, illius ad instar quod Clodoveus prope Parisios exædificaverat, cuique monasterio eadem fundos, quos sive citra Ligerim in Francia, sive trans Ligerim in Aquitania, aut de possessio, aut de acquisito, habere potuit, locaverat, in quo assidue monachi Deo deservirent, ibique et suum post obitum corpus ut sepulturæ daretur mandaverat. Vide Cointium, ad an. 564, num. 56 et seqq.

^h Edit. Ven., æterna in luce. Cod. un. Vat. in luce renata. Edit. Paris., in luce redacta; in marg., relata.

ⁱ Theodechildis non ante an. 522 nata est, quo circiter tempore Theodericus nupsit Suavegottæ, Sigismundi regis filia, e qua suscepit Theodechildem, ut supra innuimus. Si itaque addas annos LXXV, quos eandem vixisse hic refert Fortunatus, reperies ipsam extremo fere vitæ Fortunati tempore diem suum obiisse. Vide quæ diximus in Vita Fortun., num. 90.

^j Unus Cod. Vat. in urbe decus.

^k Unus Cod. Vat. habet Vilithylæ. Edit. Ven., Utrogotha; tum desunt duo versus Vilithuta decens, etc., et sequens. Item in uno Cod. Vat. — Browerus putat Vilithutam de gente Gothorum fuisse: quam torram appellat Fortunatus, spectans bellicosos illius populi animos et spiritus, sive ut truculentam eorum indolem immanemque vitæ consuetudinæ

Ut dolor acquirat vires, cum perdit amantem,
 Ante placere facit, durius inde premit.
 Heu lacrymæ rerum, heu sors inimica virorum,
 Cur placitura facis, quæ doltura rapis?
 Vilithuta decens, Dagaulfi chara jugalis,
 Conjugis amplexu dissociata jacet.
 Corpore juncta toro, plus pectore nexa marito,
 Læcis in occasu vincula rupit amor.
 Tempora cui poterant ^a adhuc in flore manere,
 Principio ^b vitæ finis acerbus habet.
 Sanguinæ nobilium generata Parisius ^c urbe,
 Romana studio, barbara prole fuit.
 Ingenium mite intorva ^d de gente trahebat,
 Vincere naturam, gloria major erat.
 Nunquam mœsta manens, vultu nova gaudia portans,
 Nubila fronte fugans, corde serena fuit.
 Fudit ab ore jubar species redimita decore,
 Protulit et radios forma venusta suos.
 Stirpe sua reliquas superavit pulchra puellas,
 Et crocea ^e facie lactea colla tulit.
 Splendida conspectu, meliori pectore fulsit,
 Digna micans animo, nec pietate minor.
 Cui quamvis nullus hac in regione propinquus,
 Obsequio facta est omnibus una parens.
 Divinis intenta bonis, alimenta ministrans,
 Quæ mercede magis se satiasset videt.
 Hæc data post obitum faciunt quoque vivere fun-
 [ctam,
 Forma perit hominum, nam benefacta manent.
 Corpora pulvis erunt, et mens pia floret in ævo,
 Omnia prætereunt, præter amare Deum.
 Orphana tunc aviæ ^f studiis adolevit optimæ,
 Inque loco natæ neptis adulta fuit.
 Tertius a decimo ut hanc ^g primum acceperat annus,
 Traditur optato consociata viro.
 Nobilitas in gente sua cui celsa refulsit,
 Atque suis meritis additur alter honor.
 Dulcis ovans, alacris studiis ornata juvenus,
 Quod natura nequit, littera prompta dedit.
 Tres meruere tamen juncti superesse per annos,
 Conjugioque suo, corde ligante frui.
 Ambo pares animo, voto, spe, moribus, actu,
 Certantesque sibi, mente, decore, fide,
 Tempore jam certo est enixa puerpera prolem,
 Damno feta suo, quæ pariendo perit.

consuetudinem significet. Quam feritatem Hyperboreis
 omnibus communem ac bene nativam fuisse asserit
 Sidon. Apollinaris in Anth. inquit :

.....Jacet axe sub ursæ

Gens animis, membrisque minax, ita vultibus ipsis
 Infantum suus horror inest.

Quod autem Vilithuta, quamvis nata Parisiis, non
 esset e gente Francorum, satis ostendit versus ille
 qui paulo post consequitur in hoc poemate :

Cui quamvis nullus hac in regione propinquus,
 Obsequio facta est omnibus una parens :

^a Edit. Ven., poterant et adhuc, quod sequendum.

^b Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., principium
 vitæ.

^c Edit. Ven., Parisiis in urbe.

^d Unus Cod. Vat., torva de gente.

A Abripuit teneram subito mors invida formam,
 Annos quippe ^b duos, lustra gerendo tria.
 Sic animam generans, anima spoliatur et ipsa,
 Spem peperit luci, luce negante sibi.
 Exemplum sed triste dedit secunda ⁱ parenti,
 Unde redire solet, deficit inde genus,
 Tertius esse pater cupiens, heu solus habetur,
 Crescere quo numerus debuit, ipse ^j cadit.
 Nam partus [parvus] cum matre perit, nascendo so-
 [pultus,

Nil vitale trahens, natus in ore necis.

Plus fuerant soli, si tunc sine prole fuissent,

Addita posteritas abstulit id quod erat.

Infaustis votis genitus de fœcere matris,

Et genitrix nato mortis origo fuit.

B Alter in alterius lethali sorte pependit ;

Inque vicem sibi mox ambo dedere necem.

Sed sensit graviora dolens pater, atque maritus,

Qui gemit, uno obitu se sepelisse duos.

Pro vix dum genito lacrymas jam solvit humato,

Vidit quod feret, non quod haberet amor.

Tristitiæ cumulum tribuit cui rapta jugalis,

Dans longas lacrymas tempore nupta brevi.

Consultum tamen illud habet de conjuge conjux,

Huic quia mercedis non vacatur opus.

Nam quod ad ornatum potuit mullebre videri,

Ecclesiis prompte pauperibusque dedit.

Hic nulla ex illis rebus peritura reliquit,

Ut modo præmissas dives haberet opes.

Quam bene distribuens, sine se sua noluit esse,

C Nam quæ larga ^k dedit, hæc modo plena merit.

Condidit ergo sibi quidquid porrexit egenti,

Et quos sumpsit inops, hos habet illa cibus.

Felices quos nulla gravant de morte secunda,

Nec faciunt pœnis subdita membra feris.

Dulcibus illecebris qui non sibi condidit Avernam ^l,

Nec per carnem animam vult sepelire suam.

Sed casta pietate manens, sine crimine vitæ,

Illius in luce hæc ^m præmia lucis emit.

Tempore quam parvo lacrymas aut colligit amplas ?

Aut cui vita nitet ⁿ, gaudia longa capit.

Hic ^o de morte levis dolor est ; nam durius illud,

Hic quem viventem Tartara nigra tenent.

Infelix quisquis, maculosis actibus usus,

Ante [arte] redemptorem se laqueasse videt.

D

^a Unus Cod. Vat., rosea

^f Edit. Ven., Orfana tunc avia est, mendose.

^g Ibid., hæc ut primum.

^h Cum dixerit supra Fortunatus Vilithutam annos
 terdecim natam nupsisse, et annos tres vixisse cum
 conjuge superstitem, sequeretur eandem sextum
 decimum annum vivendo explesse. Cur ergo hic
 decem et septem annos refert ipsam vixisse? forte
 menses in superioribus summis prætermisissos hic
 refert in numerum.

ⁱ Ibid., dedit fetura parenti.

^j Edit. Ven. et tres Codd. Vat., esse cadit.

^k Unus Cod. Vat., nam quæ lingua dedit.

^l Edit. Ven. et tres Codd. Vat., condidit amarum.

^m Edit. Ven., illius in luce hæc præmia.

ⁿ Unus Cod. Vat., aut cui vita tenet.

^o Duo Codd. Vat. et Ven. Edit., hæc de morte.

Nubibus invecus cum venerit arbiter orbis,
 Et tuba terribilis moverit ^a arma polis.
 His venit Elias, illis in curribus Enoch,
 Anteviendo suos; hinc Petrus; hinc Stephanus.
 Flore puellarum rosea stipante corona,
 Inter virgineos prima Maria choros.
 Hinc Martha ^b, hinc sponsa Agnes, Tecla dulcis,
 [Agatha ^c,

Et quæcunque Deo virginitate placet.
 Tunc ibi quis terror, cœli assistente senatu
 Quid dicturæ animæ iudicis in facie?
 Mox aut pœna manet miseris, aut palma beatos.
 Quisque suæ vitæ semina jacta metit.
 Sunt dicturi alii: Cade, mons, et comprime corpus;
 Sed jussi colles ferre sepulcræ negant.
 Cogentur minimi quadrantem solvere nummi,
 Nemo pedem removet quo sua culpa trahit,
 Spe vacui, palææ similes mittentur in ignes,
 Pascendis flammis fit ^d caro nostra cibus.
 Vivunt ad pœnas, æterno ardente camino,
 Ut cruciet gravius, mors mala non moritur.
 Ne fessi recreent animas longo igne crematas,
 Porriget ^e heu, nullas flammiger amaris aquas.
 Parte alia, meritis felicibus acta ^f tenentes
 Fulgebunt justii, sol velut arce poli.
 Digni lumen habent, damnati incendia deflent,
 Illos splendor alit, hos vapor igne coquit.
 Res est una quidem, duplici sed fuditur actu,
 Nam cremat indignos, quo probat igne pios.
 Æterna radiant paradisi in luce beati,
 Cum facie Christi regna tenendo sui.
 Gratia quanta manet, vultus qui aspexerit illos!
 Quantus honor hominum, posse videre Deum!
 Si nimis erigitur fragilem qui cernit amicum,
 Qualiter exsultet qui videt ora Dei?
 Lilia, narcissus, violæ, rosa, nardus, amomum ^g.
 Quidquid, odorifero germine, mittit Arabs.
 Iudicis in vultu florentia lumina vernant,
 Sed super hæc, Domini suavior efflat odor.
 Nam quantum obscæno melior lux aurea plumbo,
 Tantum thura Deo, cedit et omnis odor.
 Quantum nocte dies distat, sol lampade lunæ,
 Factori cedunt sic sua facta suo.
 Cum vero justii tanto splendore fruuntur,
 Congaudent nimium se caruisse mori.
 De tenebris migrasse favent in luce perenni,
 Et magis ad bona tot tardius isse dolent.

^a Duo Codd. Vat. et Ven. Edit., *commovet arma*.

^b Tres Codd. Vat., *hinc Mater*.

^c Unus Cod. Vat., *Agathe*.

^d Unus Cod. Vat., *sic caro*.

^e Edit. Ven., *porrigit*.

^f Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *alta tenentes*.

^g Ibid., *amomus*.

^h Duo Codd. Vat., *huc meliora*. Edit. Ven., *hæc meliora*.

ⁱ Edit. Ven. et unus Cod. Vat., *juncta*.

^j Edit. Ven. et tres Cod. Vat., *revocare gradum*.

^k Edit. Ven. et unus Cod. Vat., *ne grave senus*.

^l In Cod. ms. sæculi xv quo usus est vir cl. Jacobus Morellius, bibliothecæ S. Marci Venetiis

A Tu quoque nec lacrymis uras pia facta jugalis
 Cui modo creduntur hic ^h meliora dari.
 Nam si deplores meritis quæ vivit opinis,
 Conjugis ipse bonis invidiosus eris.
 Præsertim quam sensu, animo, tibi corpore junctam
 [junctas ⁱ,]

Cum Christo semper corde fuisse refers.
 Post Domini vultus, ad te si jussa rediret,
 Fleret in hunc mundum se revocasse ^j gradum.
 Charius illa diem retinet, quem perdere nescit,
 Quam hunc, quem timuit, sine sequente sibi.
 Ne grave funus ^k agas, cunctis natura quod offert,
 Quod cum principibus participatur inops.
 Nullum paupertas, non eripit ampla facultas,
 Hoc commune simul dives, egenus habet.
 B Nam puer atque senex, niger, albus, turpis, honestus,
 Debilis, et fortis, mitis, et asper obit.
^l Huc sapiens stolidus, probus,.... improbus
 [omnis,

Plenior, exiguus, parvus, et altus adit.
 Tardius aut citius currit sors ista per omnes,
 Dissimili merito, mors trahit una viros.
 Non decet ergo graves pro conjugis fundere fletus,
 De cujus meritis te dubitare negas.
 Felices nimium hic qui sine crimine præsent,
 Qui melius discunt vivere post obitum.

CAPUT XXVII.

Epitaphium Euphrasæ.

Euphrasiam, nobilissimam feminam, bonis actibus
 cumulatam, et illustrem virtutibus, mortalem
 C hæc vitam cum immortalitate commutasse gra-
 tulatur. Ejusdem munificentiam in pauperes, castimoniam, generis quoque nobilitatem, com-
 mendat.]
 Si ^m pietatis opus nunquam morietur in ævo [ævum],
 Vivis pro merito, femina sancta, tuo.
 Inclyta sidereo radians, Euphrasia, regno,
 Nec mihi flenda manes ⁿ, cum tibi læta places,
 Terræ ^o terra dedit, sed spiritus astra recepit,
 Pars jacet hæc tumulo, pars tenet illa potum.
 Corpore deposito, leviori vecta volatu,
 Stas melior cœlo, quam prius esses humo.
 Carnis iniqua domans, det e tibi, sacra, ^p triumphans,
 Ad patriæ sedes civis opima redis.
 Ardua nobilitas proavorum luce coruscans,
 Plus tamen es meritis glorificanda tuis.
 D Vir cui Namatius ^q, datus inde Vienna sacerdos:
 Conjuge defuncto, consociata Deo,

custos, hic versus, qui in Brow. edit. et ms. Codd. quibus usi sumus mancus reperitur, sic suppletur: Huc sapiens, stolidus, probus, improbus, atque superbus; et infra:

Dissimili merito sic trahit unanimes.

(*Secunda curæ nota.*)

^m Hoc poema et sequens desunt in uno Cod. Vat. et Ven. Edit.

ⁿ Unus Cod. Vat., *nec mihi flenda manens*.

^o Unus Cod. Vatic., *terra edit*; alter, *terræ terra hæret*.

^p Duo Codd. Vat., *facta triumphans*.

^q Ille Nammatius episcopus Viennensis fuit, ac

Exsultibus, viduis, captivis omnia fundens,
 Paupertate pia dives ad astra subis.
 Æternum mercata diem sub tempore parvo [pravo],
 Misisti ad cœlos quas sequereris opes.
 Sed rogo per regem, paradisi gaudia dantem,
 Pro Fortunato supplice funde precem.
 Obvinea votis, hæc qui tibi carmina misi,
 Ut merear claudi quandoque clave Petri.

CAPUT XXVIII.

Epitaphium Eusebiæ.

[Eusebiam, quæ decennis, jam viro desponsa, immature obierat, lugubri hoc carmine mortuam lamentatur.]

Scribere per lacrymas si possint dura parentes,
 Hic pro pictura littera fletus erat.

successit Eesychio, seu Isicio, in sede Vien., ad annum 558. Vir *nobilis stemmate*, sed *nobilior vita et eloquio* nominatur in Adonis Chronico, ad sextam ætatem. Incertum an hic idem ipse Nammatus fuerit ad quem scripta est epistola Sidonii Apol. sexta lib. viii, cum et alius Nammatus fuerit, consocer Ruricii, ad quem et ejus conjugem Cerauniam existant quædam ipsius Ruricii epistolæ.

Browerus, in notis ad hunc locum, ait Euphrasiam post se reliquisse superstitem Nammatum, futurum aliquando Viennensem antistitem, cum tam aperte Fortunatus hic narret Euphrasiam, conjugem jam defuncto, religioni pietatique exercendæ se totam dedisse.

A Sed quia lumen aquis non signat ^a nomen amantis,
 Tracta manus sequitur qua jubet ire dolor.
 Nobilis Eusebiæ, furibundi sorte sepulcri,
 Illic, obscure lapis, fulgida membra tegis.
 Cujus in ingenio, seu formæ corpore pulchro,
 Arte Minerva fuit, victa decore Venus.
 Docta tenens calamos, apices quoque agere filo,
 Quo tibi charta valet, hoc tibi tela fuit.
 Dulcis in Eusebii jam desponsata cubile,
 Vivere sed teneræ vix duo lustra licet.
 Ut stapeas juvenem, sensum superabat anilem,
 Se quoque vincebat, non habitura diu.
 Conteriturque socer, cui nata, generque recedit,
 Hæc lethalis obit, ille superstes abit ^b.
 Sit tamen auxilium, quia non es mortua Christo,
 B Vives post tumulum, virgo recepta Deo.

In eo quoque Browerus errat, quod Nammatum Pantagatho successisse opinetur in sede Viennensi: qui Pantagathus interfuit ac subscripsit concil. Aurelianensi iii, habito an. 538, cum huic successerit Eesychius, qui item nonnullis interfuit ac subscripsit conciliis, quæ inter Parisiensi n celebrato an. 551, ut videre est apud Coitium. Eesychio itaque successit Nammatus, ac decessit an. 558, cum annos septem sedisset, vixisset 73, ut patet ex ejus Epitaphio, quod in Antiquit. Vien. legitur. Videsis Coit., ad an. 558.

^a Id est, oculus per lacrymas nequit signare amantis nomen.

^b Unus Cod. Vat., ille superstes habet.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad Martinum ^a episcopum Galliciar.

[Martini, episcopi Galliciar, virtutes cum deliciis paradisi comparat; cuius acceptis litteris, qua se lætitia perfusum senserit declarat, ac data occasione eloquentiam ipsius et doctrinam effert pluribus; tum ejusdem se precibus humillime, nec non Agnetem et Radegundem commendat.]

Domno sancto atque apostolico in Christi regis

^a Sanctus Martinus, episcopus Galliciar, decessit anno circiter 580. Sic de ipso scribit Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., cap. 38: Hoc tempore et B. Martinus, Gallicienais episcopus, obiit magnum populo illi faciente planctum. Nam hic Pannonia ortus fuit, et exinde ad visitanda loca sancta in Orientem properans, in tantum se litteris imbuit, ut nulli secundus suis temporibus haberetur. Exinde Galliciam venit, ubi cum beati Martini reliquiæ portarentur, episcopus ordinatur; in quo sacerdotio, impletis plus minus triginta annis, plenus virtutibus, migravit ad Dominum. Versiculos, qui super ostium sunt a parte meridiana in basilica sancti Martini ipse composuit. Sancti Martini, Galliciar episcopi, elogium exstat apud Isodorum, in l. de script. Eccles. cap. 22, his verbis: Martinus Damiensis monasterii sanctissimus pontifex, ex Orientis partibus navigans in Gallias venit, ibique conversis ab Ariana impietate ad fidem catholicam Suevorum populis regulam fidei et sanctæ religionis constituit, ecclesiasticos informavit, monasteria condidit, capiosaque præcepta piæ institutionis composuit; qui et refert Martinum floruisse, regnante Theodemiro, rege Sue-

C exercitu, post duceum Paulum primipilo Martino episcopo, Fortunatus.

Felici ^b propulsa flatu recreabilis opinionis nostræ nostras aures aura demulsit, et molli blandita lapsu, sibilo crepitante, paradisiaci horti odoramenta saburrans ^c, suavium florum nuntia nares ipsas aromate ^d respirante sufflavit, admodulanter indicans, quod ^e sicut ad orientem Edon a principio, ita de-

varum, temporibus illis quibus Justinianus in Rep. Rom., et Athanagildus in Hispaniæ imperium tenuere: quod de initiis Martini in Hispania intelligendum est.

D Fortunatus autem (ut animadvertit Brow.) sui temporis receptam apud plerosque opinionem sequitur, quæ ferebat Paulum apostolum in Hispanias Evangelii lucem intulisse: quam opinionem examinat Baronius, ad an. 61, nihil tamen definiens. Cum igitur sanctus Martinus plurimum opera sua et sedulitate contulisset quo Suevi qui Galliciam ab initio sæculi v tenebant, Ariam hæresim ejurarent (ut videre est apud Gregor. Turon., lib. i de Mir. S. Martini, caput 11), propterea a Fortunato post Paulum primipilus, appellatur. Erat quippe primipilus apud Romanos princeps primæ cohortis, isque erat in legione alter post tribuum.

^b Deest hæc epistola in Edit. Ven. et uno Cod. Vat.

^c Gloss. ms.: id est, spirans, odorans.

^d In uno Cod. Vat., aromata respirante.

^e Ibid., deest: quod.

curso sæculo, alterum ad occasum Deus plantasset Elysi-um, in quo fortior Adam, id est, Martius Mar-tinius inexpugnabilis accola Christi, fide ditior vive-ret, perpetuo servante mandato, ^a ad quem non tam ad auram Dominus revien-dum post meridiem per-geret, quam ipse vir factus paradisi, inter perspicui cordis smaragdinas plateas et vernantis operis inum-bratos ^b corymbos, non quod ficus tege-et, sed fruc-tus ornaret, inambulantis in se beati Redemptoris, adhæsura vestigia coe-reret, fide figente; unde nec ad momentum pii conditoris laberetur præsentia, quia nec in atomo plasma notaretur in culpa, sed per illas beatitudines, velut odori nemoris illectus deli-cia, et Vernulam Domiaus et verna Dominum posi-deret; utpote cum alternante sibi concatenate dulcedine nec iste fugaretur admisu ^c, nec ille frau-daretur amplexu, hinc inbiantibus animis, medullis æstuantibus, oculis suspectis, palmis extensis, ser-vens magis quam sitiens præstolabar epistolæ vestræ magna, si vel parva nubecula madidanti vellere bi-bulus liumectarer: desiderii conscius vota voto præ-veniens, si quid de vobis certissime vel per undas mobiles fixa mihi littera nuntiaret, ita ut ariditatem meam colloquii vestri temperaturus imber sic irri-garet, paginam ^d nec dele-ret, quo tamen providentia divina consulto per filium vestrum, venerandum mihi domnum, sanctam charitatem re-ferentem suscepi cernens epistolam quæ, ut vos nostis, arte compacta, ut ego sensi, flore conferta ^e, bibentem se potius quam legentem ferret, per singulos apices pigmenta-to: flammæ inebriatura. Dives pauperi propinavit, et, ut ita dixerim, quasi Falerni nobilis ipso me prius odore pincernante, supplevit: gemina dicendi fruge congesta, condita sale, melle perfusa, permista blan-ditiæ, cum vigore mæ peregrini poculi, quantum de-fœctum, plus avidum, dum pars illicet, pars deter-ret; in accipiti posito conviva rusticulo ^f, nec sus-tinente magna bibere ^g, consentio dulcedini, qui certo ^h virtuti. Hoc igitur fluente dono, venit ad me, fateor, per cana ponti fons poculi, venit, pater opti-me, per salsum mare, quod sitim restingneret; et venit oceaniude miscente fluctu ⁱ mera dulcedo; cu-jus liquor non fauce tenuis saperet, si arcana mul-ceret, quippe quod non carnem foveris tali potu, sed spiritum. Unde, ut vere prosequar, hujus uva pal-mitis nobis sitim prorogat, dum propinat. Hac ^j in-opina fruge delapsa per gurgitem, primus iste mihi-

A met venit fructus e fluctibus; detulit puppis illa re-lisquis forsitan alumen, mihi vestri colloquii certe lumen; commercium, tali discrepante mercatu, quod aliis illud ad pretium, hoc nobis inemptum [in-emptum]. Illine restinguitur, hinc purgatur, illud inficit, hinc nivescit. Quid loquar de periodis, Epichere-mati ^k us, enthymematis ^l, syllogismis-que perplexis, quo laborat quadrus Maro, quo rotundus Cicero; quod apud illos est profundum; hic profuum, quod il-line difficillimum, hinc in promptu. Comperi paucis punctis, quoniam quo volueris cola ^m pampinosæ dif-fundis propagines, quod vero liberit, acuti commatis falce succidis, ut cauti veritatis studio moderan-te, nec in hoc luxurians germinet umbra fastidiosa, et illuc tensa placeat propago cum fructu. Nam quod ⁿ refertis in litteris, post Stoicam Peripateticamque censuram, me theologiæ ac theoriæ tirocinio man-cipatum, agnosco quid amor faciat, cum et immo-reantes ^o exornat. Cur tamen, bone Pater, in me reflectis quod tuum est, ac de me publica profers quod tibi privatam est? cum prima sint vobis nota, et secunda domestica; nam Plato, Aristoteles, Chry-sippus, vel Pittacus, cum mihi vix opinione noti sint, nec legenti Hilarius, Gregorius, Ambrosius, Augu-stinus, quos, si vel in visione ^p noti fierent dormi-tanti, nec ego vere sentirem ^q, eo quod copiæ ar-tium apud vos velut in commune diversorium con-venirent, ipsa vobis [hærent] tenacius quæ suat co-lo propinquius, quia non oblectamini tam pompa dogmatum quam norma virtutum. Unde procul da-bio celestium clientela [clienta, cliens] factus es clientelarum ^r. Sed quid ego hæc ad te, o dulcissime Pater, et vere Christi discipule, qui ad instar Samari-tani vinum miscens, et oleum ægroto decubanti, blandum mihi malagma porrexisti: mercedem pii operis relaturus, cum venerit qui se stabulario æra pensare debere ^s reprobavit, custodias in vobis, pontifex summe, quod contulit; sciens suis oculis hoc placere dignissime, quod ipsam apud te vincit dignatio dignitatem. Quapropter sacratissimæ, since-rissimæ, atque amantissimæ ^t apostolicæ coronæ vestræ plantas supra meum pectus stratus imponens; et ultimus ego membra subdita vel pedum vestrorum recubatorium faciens, ita vestræ pietati avido deside-rio me commendans, depono in Domino ut inter peccatorem et Redemptorem mundi alter quodammodo mediator accedens, levigato delicto, probe Pa-

^a To ad drest in aliq. Mss.

^b Duo Codd. Vat., *inumbrentes corymbos*.

^c In uno Cod. Vat., *fugaretur admissio*.

^d *Ibid.*, *paginam nec deleret*.

^e In altero Cod. Vat., *flore confecta*.

^f In duobus Codd. Vat., *conviva rusticula*.

^g In uno Cod. Vat., *libente consentio*, l., *bibente*.

^h In altero Cod. Vat., *qui cedo virtuti*.

ⁱ *Ibid.*, *miscente fluctum mare dulcedo*.

^j In uno Cod. Vat., *huc inopina*.

^k In uno Cod. Vat., *enthymematis*.

^l In altero Cod. Vat., *quomodo volueris cola dif-fundis propagines*. Trevir. Gloss., subdit Brow., ha-bet COLÆ, id est CRESCENTIS. Est et apud Varronem

de re rustica, lib. 1, cap. 31, COLIS pro tenero in vite ramusculo. Hæc Brow. Hic porro cola usurpatur a Fortunato pro media in scribendo distinctione, quo in sensu ab ipso adhibetur lib. 1, cap. 1. Cui sensui respondet quod hic paulo post addit: *quod vero li-burrit, acuti commatis falce succidis*; ut sensus sit: qua latius diffusis orationem, luxuriantis vitis ad instar, qua restringis atque concidis.

^m In uno Cod. Vat., *non merentes exornat*.

ⁿ *Ibid.*, *quos si vel visioni noti fierent*.

^o Vere senserim.

^p In uno Cod. Vatic., *factus es clientelarum*.

^q *Ibid.*, *pensare debiti*.

^r In 2 Codd. Vat., *atque clamantissime apostolice*.

ter, reprobum reconcilies post reatum. Et quia vestrae fiducia pignus accepi, pietatis vestrae filias et famulas, Agnem et Radegundem una mecum devote earum desiderium mandato commendo, communiter supplicantes ut, apud dominum Martinum pro vobis verba faciens, tam fidus intercessor accedas, qualis apud Dominum ipse tum promptus exstitit, cum cadaver exanimium non prius dimitteret quam mors mortuum dimisisset. Est enim ratio consequens ut per vos illinc nobis redeat spes patrocini, quia ad vos hinc prodiit pars patroni. Coram Domino supplicans, pie Pater, ut in gratiam vestram [gratia vestra] receptus, vel apud eos qui vestri sunt commendati, sentiam tam oratione quam carmine te doctore regi, genitore diligi, duce progredi, tutore muniri. Præsentium vero portitorem famulum vestrum, vere mihi bonum Bonosum, pietati vestrae supplex accedens, nec prius relaxans pedes quam, dulcis Pater, promiseris, qua valeo prece, supplex commendo; qui interventu sanctorum cum vobis sospes occurrerit, absentis vota præsens exsolvens, illud prius obtineam, ut quis cum primum huc commeat, me celebris verbi vestri gaudia festina respersant.

Martini meritis cum nomine nobilis hæres,

Pro Fortunato, quasso, precare Deum.

CAPUT II.

Item ad eundem.

[Quemadmodum apostolis varias orbis terrarum partes assignatas ac distributas fuisse narrat, quibus Evangelii lucem inferrent, ita Martino Gallæciam divinitus datam fuisse dicit, in qua Catholici dogmatis veritatem sereret ac disseminaret. Ad extremum se eidem, nec non Radegundem et Agnetem, commendat.]

Lumen apostolicum cum spargeret una Triades^a

Exciperetque novum mundus honore diem,

Ut tenebras animæ lux sementiva fugaret,

Et claram hauriret mens oculata fidem,

^a Olim legebatur *Triados*, quemadmodum et in Ven. Edit. legitur. Browerus se correxisse vocem illam ac reposuisse *Triades*, tanquam aptiorem consuetudini Fortunati in flectendis ejusmodi vocibus, affirmat. In uno quoque Vat. Cod. legitur *Triades*.

^b Observat Brow. ^c Fortunato vocem *Persidis* semper fuisse productam. Sed hæc, et id genus alia, quæ ille forte licentius, poetarum more, usurpavit, semel indicasse sufficiat.

^d Ven. Edit., *juncta tiara Deo*.

^e Unus Cod. Vat., *Gallia sancti*.

^f Refert Gregor. Tur., lib. 1 de Mirac. sancti Martini, cap. 11, quod cum Charrarici, seu Theodemiri (quem et Ariamirum appellant), regis Galliciæ, filius gravi morbo laboraret, audissetque rex sancti Martini sepulcrum in Gallia clarere virtutibus, misit illic qui de sacris ejus ipsis in Galliciam deferendum curarent. Quæ cum in Galliciæ portum invehentur, factum est divino consilio ut Martinus quoque (de quo hoc carmen scriptum est), e longinqua regione eadem ad littora appelleret, ac sedis illius episcopus crearetur. Suevi itaque, qui Galliciam habitabant, Ariana hæresi ejurata, catholicum dogma sub Theodemiro amplexi sunt, magnam ad eam rem operam conferente Martine, ut hic narrat Fortunatus.

A Redditur, avulsis spinis, urbs Romula princeps,

Principis egregii vomere culta Petri.

Paulus ad Illyricos, Scythicas penetrando pruinas.

Dogmate ferventi frigora solvit humi.

Matthæus Æthiopes attemperat ore vapores,

Vivaque in exusto flumina fudit agro.

Bellica Persidis^b Thomæ subjecta vigori,

Fortior efficitur victa^c tiara Deo.

Lurida perspicuo datur India Bartholomæo,

Andrææ monitis exstat Achaia seges.

Ne morer accelerans, Martini Gallia prisca^d

Excellenti fide luminis arma^e capit.

Martino servata novo, Gallicia, plaude,

Sortis apostolicæ vir tuus iste fuit.

Qui virtute Petrum, præbet tibi dogmate Paulum,

B hinc Jacobi tribuens, inde Joannis opem.

Pannoniæ, ut perhibent, veniens e parte Quiritis^f,

Est magis effectus Gallisueba^g salus,

In sulcum sterilem vitæ plantaria sevit,

Quo natura seges fertilitate placet.

Helicæ meritis alter redit imber aristas,

Munera roris habens, ne premat arva sitiis.

Neu jaceant stupidis arentia jugera sulcis,

Inluit irriguæ fonte perennis aquæ.

In ramis hæresis fidei pia germina fixit;

Quodque oleaster erat, piagnis oliva vires.

Quæ stetit exilis viduatis frondibus arbor,

Jam paritura cibum, floret honore novo.

Imponenda focus sine spe siculnea tristis,

Præparat ad fructum stercore culta sinum.

C Palmitis uva tumens, avium laceranda rapinis,

Hoc custode bono non perit uva lacu.

Rebus apostolicis direxit vinitor^h antes;

Arva ligone movens, falce flagella premens.

Ex agro Domini labrucam excidit inertem,

Atque racemus adest, quo fuit ante frutex.

De satione Dei zizania vulsit amara,

Surgit et æqualis lætificata seges.

^f Animadvertit Browerus quod etsi Pannoniæ pars maxima oppressa a Barbaris teneretur, adhuc tamen non pauca regionis illius loca sub Romani imperii ditione perstiterunt. Quocirca censet ob eam causam, Pannoniam, unde ortus erat Martinus, partem Quiritem nominari a Fortunato.

^g Duo Codd. Vat., *Gallis vera salus*. Edit. Ven., *Gallia vera salus*. Ms. vero Trevirensis habet *Gallisueba*, ut refert Brow., quæ vox concinnata videtur a Fortunato, ut indicaret Martinum Suevis qui Galliciam incolabant admodum salutarem fuisse.

^h Corrupte ante legebatur, ut refert Brow. :

Rebus apostolicis orantes vivere monstrat.

Item in Ven. Edit. mendosissime legitur :

Rebus apostolicis juvat orantes.

Cætera desunt in versu. Unus Cod. Vat. pro *antes* habet *escas*. Porro antes sunt ordines vitium, de quibus Virgil. lib. 11 Georg. :

Jam vincet vites, jam falcem arbusta reponat,
Jam canit extremos effectus vinitor antes.

In superiore item versu, ubi corrupte legebatur *non peritura lacu*, vel *patet*, redditum est a Brow. *non perit uva lacu* : cui tamen lectioni anteposendum censeo lectionem Ven. Edit., *non peritura lacu*, ne vox *uva* sine causa bis repetatur.

Martino ^a servata novo, Gallicia, plaude,
Sortis apostolica: vir tuus iste fuit.
Pastoris studio circum sua septa recurrens,
Ne lupus intret oves, servat amore gregis.
Supportante manu trahit ipse ad pabula Christi,
Mentibus instabilem ne voret error ovem.
Cujus vox refluens, plebi de fonte salubri,
Ut bibat aure fidem, porrigit ore salem.
Hosti damna quidem, Domino pia vota paravit,
Et commissa sibi dupla talenta refert.
Vocem evangelicam exspectans operarius almus,
Ut sibi dicatur, Servule perge bone,
Quando fidelis enim mihi supra pauca fuisti,
Supra multa nimis constituendus ^b eris.
Ecce tui Domini modo gaudia lætior intra,
Proque labore brevi, magna parata tibi.
Auditurus eris vocem, Martine, beatam
Sed Fortunati sis memor ipse tui.
Quæso, precare, Pater, videam tua gaudia tecum,
Sic placeas regi, poste ^c patente Petri.
Cum Radegunde humili, supplex, pia postulat Agnes,
Ut commendatae sint tibi, sancte Pater;
Et crescente choro per carmina sancta sororum,
Complaceant Domino, te duce mite, suo
Atque ascita sibi sorvetur ab urbe Genesi [Genesii]
Regula Cæsarii ^d, præsulis alma pii

^a Distichon hoc utrobi in Mss. lægebatur.

^b In uno Cod. Vat. *custodiendus eris*, corruptum.

^c Sic Mss. Colon. et Trevir., cum in vulg. legeretur: *Postulet ante Petrus*. Ex Brow. In Ed. autem Ven. adhuc corruptius: *Post præparante Petro*.

^d Sanctus Cæsarius, natus in agro Cabillonensi, ac in Liriniense monasterium, jam tum doctrinæ, et sanctitatis fama conspicuum, profectus a puero, ibi monachus aliquandiu vixit sub disciplina Porcarii abbatii. Tum ipse suburbanum in Arelatensi agro monasterium regendum suscepit. Postremo, Eonio, Arelatensi episcopo, vita functo, Cæsarius ejus in locum, quamvis invitus, sufficitur, Ipse deinde monasterium sanctimonialium exadificandum curavit, eique Cæsariam, sororem suam (quam eam ob causam in monasterio Massiliensi educandam et instituendam providerat), abbatissam præfecit, ac regulam qua uterentur conscripsit. Quæ deinde vel in alia monasteria Galliæ acita est, ac in primis a B. Radegunde in Pictaviense suum monasterium inducitur, cum quidem ad eam obtinendam legationem consulto Arelatem ad Cæsariam abbatissam misisset, quæ in locum sanctæ Cæsariæ, sororis, uti diximus, sancti Cæsarii, Arelatensis episcopi, successerat. *Urbs itaque Genesi*, hic indicata a Fortunato, est Arelatensis civitas, in qua sancti Genesii memoria celebris erat et insignis. Videsis ejus passionem inter Acta sincera martyrum, pag. 63 Edit. Paris.

^e Sanctus Cæsarius, scilicet, quamvis episcopalem gradum adeptus, non desiit monachorum officia, ac munera, quantum ferebat ejus dignitatis cura, et sollicitudo, usurpare: de quo jam, ut scribitur in ejusdem Vita, p. 1, num. 8, *illico diaconus, dehinc presbyter ordinatur: nunquam tamen canonicam modulationem monachi, nunquam institutæ Liriniensis vel modicum subrelinquens. Ordine et officio clericus, humilitate, charitate, obsequio, cruce monachus permanebat*. Vide ejus Vitam sæc. i Bened., p. 659.

^f In uno Cod. Vat., unde *illarum caput*.

^g Edit. Paris., *felicis... tenentis*.

^h Quo anno Gregorius episcopus Turonensis inauguratus sit, ipse de se prodit lib. ii de Miraculis sancti Martini, cap. 1, inquit: *anno centesimo*

A Qui fuit antistes Arelas, de sorte Lirini [Lirini],
Et mansit ^e monachus, pontificale decus.
Sedulitate patris, proprias tuearis alumnos,
Ut tibi proficiant hæc bona si qua gerant.
Unde illustre ^f caput cingas diademate pulchro,
Et grates d'gnas pro grege pastor agas.

CAPUT III.

Ad cives Turonicos de Gregorio episcopo Turonensi.

[Gregorii, antistitis Turonensis creati, in Ecclesiam suam adventum prosequitur hoc carmine, illiusque ex præsentia, doctrina, vigilantia, bona omnia Turonensi populo auguratur.]
Plaudite, felices populi, nova vota tenentes ^g,
Præsulis ^h adventu, reddite vota Deo.
Hoc puer exortus ⁱ celebret, hoc curva senectus,
B Hoc commune bonum prædicet omnis homo.
Spes gregis ecce venit, plebis pater, urbis amator,
Munere pastoris lætificentur oves.
Sollicitus oculis, quem prospera vota petebant ^j,
Venisse aspiciant, gaudia festa colant.
Jura sacerdotii merito reverenter adeptus
Nomine Gregorius, pastor in urbe gregis.
Martino proprium mittit Julianus ^k alumnum,
Et fratri præbet quod sibi dulce fuit.
Quem patris Egidii ^l Domino manus alma sacravit,
Ut populum recreet, quem Radegundes ^m amet.

septuagesimo secundo, post transitum beati Martini antistitis, Sigiberto, gloriosissimo rege, duodecimo anno regnante, post excessum sancti Euphronii episcopi... onus episcopatus indignus accepti. Porro annus duodecimus regni Sigiberti congruit cum anno æræ vulgaris 573, quo proinde anno istud poema scriptum fuit a Fortunato.

^C Browerus, qui dat Gregorium episcopum Turonensem creatum fuisse anno duodecimo regni Sigiberti, refert il tamen ad an. 575 æræ vulgaris: in quo facile redargui potest, cum Clotarius obierit an. 561, post cujus obitum Sigibertus, cum cæteris fratribus diviso paterno imperio, regnum adeptus est. Lege Greg. Tur., lib. iv Hist. Franc., cap. 22.

ⁱ Tres Codd. Vat., *hoc puer exortus*.

^j In Vita Gregorii (quæ exstat præfixa Operibus ipsius Gregor., ab Odone ab. conscripta) quo studio, quantaque civium omnium consensione ac lætitia, idem declaratus fuerit episcopus Turonensis, narratur.

^k Hic Julianus est sanctus Julianus martyr Arvernenis, qui ad vicum Brivatensem passus est: ejusque caput Viennam delatum ac reliquum corpus Brivate inhumatum fuit, quod etiam nunc apud Novam Brivatem asservatur, et colitur in basilica insigni canonicorum, qui *Canites* appellantur, ut narrat cl. Ruin., in notis ad l. ii Greg. Turon. de Miraculis martyrum., c. 1. Gregorius, c. 2 ejusdem libri, ob singularem religionem qua martyrem prosequeretur, quemque de se et de fratre suo olim benemeritum senserat (ut refert cap. 24 et 25 ejusdem libri), non dubitat Juliani alumnum se nominare his verbis: *Insuperat menti propter antiquam dilectionem eorum (sanctorum Ferruoli et Juliani) me sic esse ejus alumnum, ut Juliani*.

^l Hic Egidius episcopus Rhemensis fuit de quo plura jam diximus in notis ad c. 20 l. iii. Cur autem ab Egidio

^m Sancta Radegundes, postquam a Clotarii toro abcesserat, aliquandiu substitit apud Turones, ut S. Martini sepulcrum præsens veneretur. Præterea monasterium virorum apud Turones jam exadificandum curaverat, uti diximus in Vita Fort., n. 85.

Huic Sigebertus ovans favet, et Brunichildis honori, **A** Conciliis sacris sis norma, et vita piorum ^b,
 Judicio regis, nobile culmen adest.
 Quo pascente greges per pascua sancta reguntur,
 Et Paradisiaco germine dona melant.
 Immaculata pii qui servet ovilia Christi,
 Ne pateant rapidis dilaceranda lupis.
 Pervigili cura, stabulum sine labe gubernet,
 Commissumque gregem nulla rapina gravet.
 Munit inclusos pretiosi velleris agnos,
 Et quos ^a servatos protegat ipse vigil.
 Florea divino pinguescat vinea cultu,
 Et matura suo sit speciosa botro.
 Fructibus æternis ut compleat borrea cœli,
 Unde animæ vivo fonte fluent ^b bibant.
 Ne sitis excruciet, digito quam Lazarus udo,
 Ignem ut leniret, tunc petebatur ^c opem.
 Sed magis in gremio Abrahæ vernante locandas,
 Pastor oves placido ducat ad astra sinu,
 Ut bene commisso sese duplicante talento,
 Introeant ^d Domini gaudia vera sui.
 Lætus agat sub clave Petri, per dogmata Pauli,
 Inter sidereos luce micante choros.
 Fortis Athanasius, qua clarus Hilarius astant,
 Dives Martinus, suavis et Ambrosius.
 Gregorius radlat, sacer Augustinus inuadat,
 Basilium ^e rutilat, Cæsariusque micat.
 Quorum gesta sequens, et dicta fideliter implens
 Perpetuæ vitæ participatus ovet.
 Atque coronatus digna mercede laborum,
 Obtineat miles regis in arce locum.

CAPUT IV.

In natalitio ^f Gregorii episcopi, cum antiphona ^g dicere
 rogetur.

In missa dictum.

Martini meritis per tempora longa, Gregori,
 Toronicum foveas pastor in urbe gregem.

ab Egidio episcopus consecratus fuerit Gregorius, qui Egidius erat in Belgica Secunda, procul dissitus a Turonensi diocesi, ex Vita ipsius Greg. discimus, in qua hæc leguntur, c. 11: *Legatio ad regem dirigitur (a Turonensi scilicet civitate post obitum sancti Euphronii), cum quidem, Deo dispensante, Gregorius coram reperitur. De hac igitur causa conventus quanta humilitate se excusare tentavit, quibus modis se subducere nisus est? Sed quia velle Domini est, huc cætera spectantur. Hunc rex auctoritate cogit, hunc Brunichildis regina perurget. Sed quoniam discreta humilitas obedientiam non recusat, tandem aliquando ascensus est. Quem, ut credo, ne qualibet occasione ablati profugeret, statim Egidius, Rhemensis archiepiscopus, ordinavit.*

^a Unus Cod. Vat., atque soporantes. Alius, a que soporatos. Edit. Ven., atque favore suo.

^b Edit. Ven., vivo fonte fluente.

^c Hic a Fortunato, metro obsequendi causa, quæ in voce petebatur longa est, corripitur. Sic tamen legitur in Ms. Trevirensi et antiquis exempl., teste Browero. Vulgo, nonne petebat opem? In Ven. Edit., petiebat opem. Edit. Paris:

Digiti quo Lazarus udo,

Leniat ut flamma ferre petatur opem.

^d Unus Cod. Vat., introeat Domini.

^e Alius Cod. Vat., Blasius rutilat.

^f Antiquus mos fuit natalitium episcoporum diem solemniter celebrare, ut ex veteribus Sacramentariis et ex homiliis summ. Pontificum intelligi po-

test. Erat autem dies natalitius in quo sedis suæ et Ecclesiæ episcopi fuerant consecrati, quomodo et nunc temporis anniversaria Rom. pontificis consecrationis dies celebratur.

CAPUT V.

Ad eundem, de Judæis conversis per Avitum episcopum Arvernuni.

[Respondet Gregorio Turonensi, qui a se magno-pere contenderat ut egregium Aviti, Arvernensis episcopi, factum in convertendis ad Christum Jesum plusquam quingentis Judæis, carmine celebraret, atque eidem se satisfacisse scribit, misso, quod huic epistolæ subnexum est, poemate, quod a se sine diligentia ac studio, propter portitoris importunitatem, narrat effusum fuisse.]

Domno sancto et meritis apostolicis præconando ^h
B domno, et in Christo Patri Gregorio papæ, Fortunatus.

Instigas, Pater optime, seria curiositate, siacra tamen dulcedine, carmine elinguem proloqui, et currere pigrum versu pedestri, atque de laude laudabilis et apostolici viri domni Aviti ⁱ pontificis, ex eventu occasionis illatæ, et si non aliqua compte, saltem ^k comiter prælibare, cum in me inveneris quod dictionis luculentia [non] diligeres, sed delectes ^l, et ut ipse mei ^m sum conscius, habeas apud nos non tam quod probes quam quod reprobes, præsertim cum instans portitor ⁿ per verba sigillatim bianti fauce cadentia quasi gravis exactor non ^o in me tam fenera solvere cogeret quam pensaret ^p. Sub quo, licet illum præceps iter impingeret, **C** mihi inter ^q anbelanti vix licuerit respirare, tamen præceptis vestris, licet impliciter ^r expeditis ^s, paremus, devoti potius, quam placemus ^t; vobis reputari nescio magis, an tempori, quod illi hoc injungitur, qui non habebat apud se nec modum, nec spatium. Sed obsequii ^u illa morigeri servitute de-

test. Erat autem dies natalitius in quo sedis suæ et Ecclesiæ episcopi fuerant consecrati, quomodo et nunc temporis anniversaria Rom. pontificis consecrationis dies celebratur.

^h Browerus, in notis ad hunc locum, veterem in Ecclesia morem antiphonas canendi commendat, ac pluribus antiquitatis monumentis illustrat, ab Ambrosio primum in Latinam Ecclesiam consuetudinem illam, quæ apud Orientales erat vetustissima, ostendens invecnam fuisse.

ⁱ Tres Codd. Vat., et Ven. Edit., vita priorum.

^j Unus Cod. Vat., præconando. Edit. Ven., prædicando.

^k De sancto Avito lege quæ adnotavimus ad carmen. 26, l. III.

^l Edit. Ven., comiter decet saltem.

^m Edit. Paris., diligeres, sed deligeres.

ⁿ Unus Cod. Vat., et ut ipse me ipsum conscius habeas, etc.

^o Edit. Ven., cum instans petitor.

^p Hic Browerus monet esse delendum in, secus atque ipse ediderat in utraque editione. Hujusce tamen mutationis nullum occurrit vestigium in Codd. Vat.

^q Ibid., quam impensaret.

^r Edit. Paris., interim.

^s Edit. Ven., licet simpliciter.

^t Edit. Paris., simpliciter expediti.

^u Edit. Ven., quam placeamus.

^v Ibid., sed obsequia morigeri servitute, mendose. Edit. Paris.: sed obsequi ita morigeri servitute opto, ut

voti, quod a vobis in laude prædicti pontificis A
 amore præcipitur, honore cantetur.
 In venerabilibus famulis, operator opime,
 Condecet ut semper laus tua, Christe, sonet.
 Inspirans animum, votam, effectumque ministrans,
 Et sine quo nullum prævalet esse bonum.
 Lumine perspicuo fecundans pectora vatam
 Ut populis generent viscera sancta fidem.
 Supra eandembram positi, quorum ore corusco,
 Dogmatis igne micans, luceat alma domus.
 Et velut est oculus, capitis qui dirigit artus^a,
 Sic pia pastoris cura gubernet oves.
 Pectora pontificum ditans virtute superna,
 Tu Deus omnipotens, summe, perennis apex.
 Spiritus alme, sacri labiis infusus Aviti,
 Per famulum loqueris, crescat ut ordo gregi.
 Qui non^b contentus numero, quem accepit ab illo,
 Villicus^c hic domini dupla talenta refert.
 Plebs Arverna etenim bis illo discissa tumultu,
 Urbe manens una, non erat una fide.
 Christicolis Judæus odor resilebat^d amarum,
 Obstabatque piis impia turba sacris.
 Extollens cervix, Domini iuga^e ferre recusans,
 Sic tumidis animis turget inane cutis.
 Quos in amore Dei monitabat sæpe sacerdos,
 Ut de conversis iret ad astra seges.
 Sed caligosi^f recubans velaminis umbra,
 Pectora tetra premens, cernere clara vetat.
 Venerat ergo dies Dominus qua est redditus astris,
 Ac homo sidereum pendulus ivit^g iter.
 Plebs, animante^h fide, Judaica templa revellit,
 Et campus patuit quo Synagoga fuit.
 Tempore quo Christil repedavit ad alta potestas,
 Ille quod ascendit, gensⁱ inimica ruit.
 Hic tamen antistes Moysei lege rebelles
 Alloquitur blande, quos dabit ira truces.
 Quid facis, o Judæa cohors, nec docta vetustas?
 Ut vitam^j renoues, credere disco senex^k.

^a Edit. Paris., *arcus*; sed in margine, *artus*.

^b Præstat ad illustrandum hoc poema nonnulla hic referre ex sancto Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., cap. 11, quæque is fusius edisserit, brevitatis causa, paucis complecti. Cum itaque Judæus quidam, Aviti opera, et documentis Christianam religionem amplexus fuisset, atque ipse albis vestibus indutus, ut is qui recens baptismo fuerat ablutus, civitatis portam una cum cæteris Christianis ingrederetur, unus e Judæis, cum indignatione ac contemptu, fetentis olei vas ejusdem capituli diffudit. Quem propterea cum ulcisci vellet populus, et obruere lapidibus, obstitit Avitus, et ab illo conatu homines compescuit. Cum vero sacro Ascensionis dominicæ die Avitus de Ecclesia ad basilicam sancti Martini procederet, multa plebe comitante, hæc, repente exorta, in domicilia Judæorum irrupit, atque illa, cum ædificiis cæteris quæ ad ipsos spectabant, ita diruit ac prostravit, ut campi planitiem solo prorsus æquata relinquerent. Alio die Avitus legavit ad Judæos qui edicerent ut seirent aut Christianam sibi religionem amplectendam esse, aut inde in regionem aliam excedendum. Qui cum diu hæsitassent, post tres dies plusquam quingenti, concordibus studiis, miserunt ad pontificem, qui nuntiarent se paratos esse ad baptismum recipiendum. Quo nuntio incredibiliter gavisus pon-

A Lactea canities sapiat majora juventæ,
 Sensus pone gravem, quo puerile fuit.
 Non pudeat meliora sequi vel tarda, veterinus
 Corpore deficiens, crescat honore senex.
 Est Deus, alta fides, unus triinus, et trinus unus^l,
 Personis propriis stat tribus unus apex.
 Nam pater, et genitus, quoque sanctus spiritus idem,
 Sic tribus est unum jus, opus, ordo, thronus.
 Legifer hoc reboat, patriarcha hoc reddit [Ms., credi-
 dit] [Abraham,
 Hinc pater est nobis, est quia nostra fides,
 Tres videt æquales, unum veneratus adorat,
 Unum voce rogat, tres quoque pelve lavat.
 Sic patruo^m similis, Loth suscipit hospes cunctas,
 Quos cibant in Sodomis, hi rapuere Segorⁿ.
 B Cum a Domino Dominus pluit igni triste Gomorrhæ
 Filius et Pater est a Domino Dominus.
 Qui tuus, ipse meus, stat conditor atque creator;
 Hæc plasma sumus, qui est Trinitate Deus.
 Unius estis oves, heu cur non uniter^o itis?
 Sit, rogo, grex unus, pastor et unus adest.
 Rennis? an recolis quod canna Davidica pangit,
 Quodque prophetali virgine fetus agit?
 In cruce transfusus palmis, pedibusque pependit,
 Sed corrupta caro non fuit^p ex tumulo.
 Post triduum remeans, sanat nos vulnere longo,
 Quod rediit cœlis, testis et ista dies,
 Crede meis, aut^q crede tuis convicta senectus,
 Si fugis, ac trepidas^r, negligis [Ms., nec legis
 [ista legens.
 C Protrahimus verbum brevitatis tempore longum,
 Aut admitte preces, aut rogo cede loco
 Vis hic nulla premit, quovis te collige liber,
 Aut meus esto sequax, aut tuus esto^s fugax.
 Redde, colone, locum, tua duc contagia tecum;
 Aut ea sit sedes, si tenet una fides.
 Hæc pia verba viris mihi dedit ore sacerdos,
 Ut sibi quo libeat, semita cordis eat.

tifex, sacra Pentecostes nocte, celebratis vigiliis, eosdem baptizat, ac sacro ungit chrismate, tota civitate cum cereis et lampadibus accurrente, et in gaudia, pro novo candidatorum grege, effusa. Hæc ad an. 576 contigerunt, quo anno et hoc poema elucubratum fuisse dicendum est.

^c Unus Cod. Vat., *Villicus in Domini*.

^d Edit. Ven., *resilibat*. Edit. Paris., *residebat*.

^e Ibid.: *Domini ferre jura recusans*.

^f Edit. Paris., *caliginosi*.

^g *Pendulus ibat*.

^h Duo Codd. Vat., *plebs armante*. Ed. Ven., *armata*.

ⁱ Duo Codd. Vat., *res inimica*.

^j Edit. Paris., *veterem*; in marg., *vitam*.

^k Edit. Ven., *disce seni*.

^l Edit. Paris., *unus tria trinus, et unus*.

^m Edit. Ven., *sic patruus*.

ⁿ Segor nota civitas, in quam confugit Loth, veniam angelis dantibus.

^o Edit. Ven., *heu! cur non unicus actus*.

^p Ed. Ven. et unus Cod. Vat., *non ruit ex tumulo*.

^q Ibid., *ac crede*. Edit. Paris., *crede meis, ac*, in marg., *ut*.

^r Edit. Ven., *si fugis, ac trepidas*.

^s Ibid., *aut tuus ito fugax*.

Ast Judæa manus, stimulante furore, rebellis,
 Colligitur, rapitor, conditur inde domo.
 Christicolæ ut cernunt tunc agmina Manzara^a
 Protinus insiliunt, qua latet ille dolus. [jungi.
 Si fremereut gladiis, sentirent justa cadentes,
 Vivere^b quo possint aut daret alma fides.
 Legali occurrunt vati mandata ferentes:
 Nos Judæa manus jam tua caula sumus.
 Ne pereant, acquire Deo, qui vivere possunt,
 Si mora sit, morimur, et tua lucra cadunt.
 Teade celer gressum, properes nisi præpete cursu,
 Funera natorum sunt tibi flenda, Pater.
 Fletibus hic^c victus, rapitur miserando sacerdos,
 Ut ferat afflictis rite salutis opem.
 Perveniant quo clausa loco fera turba latebat;
 Quæ occurrens, lacrymis ingerit^d ore preces.
 Mens est tarda bono^e Judaica jura tenenti.
 Lucem sero videt, prætereunte die.
 Sic oculis cordis velum est ab origine tensum.
 Cæcus ut ignoret quo via recta vocet^f.
 Sed tandem sequimur, pastor, quo sæpe monebas,
 Qui sale tam dulci currere cogis oves.
 Credentes jam crede^g tuos, nec fallere falsis^h,
 Nos lavacrum petimus, sit tibi præsto lacusⁱ
 Sensimus effectu^j quod agebas rite precando,
 Quod per te hominem nos Deus ipse monet.
 Sic trahit ad lucem quos texerat umbra negantes.
 Militiæque novæ rex^k aperibat iter.
 Agmina conveniunt, quondam diversa sub uno^l,
 Partibus et geminis sit Deus unus amor.
 Hinc oleari ovium perfunditur unguine vellus,
 Aspersoque sacro sit gregis alter odor^m.
 Ecce dies aderat qua spiritus almus, ab alto
 Missus, apostolicis fluxit in ora viris.
 Res sacra rusticolas, urbanos excitat omnes,
 Certatimque aditus ad pia festa feruntⁿ.
 Abiitit Judæus odor baptismate divo,
 Et nova progenies reddita surgit aquis,
 Vincens Ambrosios^o suavi spiramine rores,
 Vertice perfuso chrismatis efflat odor.

^a Ibid.: tunc agmina inania jungi. Codd. Vat. retinent *Manzara*. Vox autem isthæc orta videtur ex Hebr. vocabulo מַנְזָרָה, quod idem sonat ac *spurius*, *notus*, etc., unde Græce ἐκ πύργου redditur. Hinc et Sedulius, a Browero laudatus, habet, lib. v:

Manseribus populis in detiora volutis...

^b Edit. Paris., *vincere*.

^c Unus Cod. Vatic., *fletibus his victus*.

^d Edit. Paris., *ingemit*.

^e Duo Codd. Vat., *mens est tarda boni*. Edit. Ven., *mens est tarda homini*.

^f Unus Cod. Vatic., *quo via recta ducat*. Edit. Paris., *recta meat*.

^g Edit. Ven. *credentes jam credere vos nec*.

^h Edit. Paris., *credas*; in marg., *falsis*.

ⁱ Edit. Ven., *sit tibi præsto, laves*. Edit. Paris.,

locus.

^j Edit. Paris., *aspectu*.

^k Edit. Paris., *nos*.

^l Unus Cod. Vatic. et Ven. Edit. Paris., *dirersa sub unum*; Ed. Paris., in marg., *uno*.

^m Plura de hoc odore Hebræorum quaerit, et edisserit Brow., quæ quod ad propositum nostrum non

A lugenti numero celebratur pascha novellum,
 Ac de stirpe lupi progengerantur oves.
 Excepit populus populum, plebs altera plebem;
 Germine qui non est, sit tibi fonte parens.
 Undique rapta manu lux cerea provocat astra,
 Credas ut stellas ire trabendo comas.
 Lacteus hinc vesti^p color est, hinc lampade fulgor
 Ducitur et vario lumine picta dies.
 Nec festiva minus quam tunc fuit illa cornucans,
 Diversis linguis, quæ dedit una loqui.
 Quis rogo pontificis fuit illic sensus Aviti?
 Quam validus fervor, cum daret ista Deo?
 Inter candelabros radiabat et ipse sacerdos,
 Diffuso interius spiritus igne micans.
 Dum^q sibi, qualis erat, tam vera holocausta ferendo,
 B Cum libat^r vivo hostia viva Deo.
 Si patriarcha placet, quoniam natum obtulit unum,
 Qui tantos offert, quam placiturus erit?
 Moses non valuit fidei quos subdere nostræ,
 Qui Christo acquirit quod sibi minus erit?
 Fudit aromaticum Domini libamen ad arani,
 Incensumque novum misit ad astra Deo.
 Obtinuit votum, quia junxit ovile sub uno^s,
 Et grege de niveo gaudia pastor habet.
 Hæc inculca tibi repeti, Pater almae Gregori,
 Qui Fortunato non vultura jebes.
 Adde quod oxiguam me portitor impulit instans,
 Et datur in spatiiis vix geminata dies.
 Novimus affectu potius quod^t diligis illum,
 C Hunc^u, quem corde vides, semper et ore tenes.
 Hoc tibi nec satis est, hujus quod es^v ipse relator,
 Compellis reliquos plaudere voce sibi.
 Non fuit in vacuum, quod te prorexit alumnus,
 Si^x cui mente, fide, reddis amore vicem.
 Annuat omnipotens, longo memoratit^y ævo,
 Ut tu laus illi, laus sit et ille tibi.
 Me quoque vos humilem pariter memoratis^z utrin-
 Et pro spe veniæ voce feratis opem. [que.

faciant, libenter omisimus. Potuit hic a Fortunato non odor corporis, sed animi indicari, quo sonent aiebat Apostolus: *Christi bonus odor sumus in omni loco*, etc.

ⁿ Tres Codd. Vat., et Ven. Edit., *ad pia festa terunt*.

^o Edit. Paris., *Ambrosius*.

^p Unus Cod. Vatic., *lacteus hinc vestis*.

^q Edit. Ven. et Paris., *tum sibi*.

^r In uno Cod. Vat.:

Cam libeat vino hostia viva Deum.

Edit. Paris.:

Dum libat vino hostia viva Deum.

in marg., *Deo*.

^s Edit. Paris.:

Obtinuit votum, quia veræ junxit olive.

^t In uno Cod. Vat., *potius quo diligis*.

^u In uno Cod. Vat., *Hinc quem*.

^v Edit. Ven., *hujus quod ipse relator*.

^x Ibid., *sic cui mente fidem*, quod seq. Edit. Paris quoque, *mente fidem*.

^y Edit. Ven., *longo ut memoratur in ævo*.

^z Ibid. et in uno Cod. Vat., *memoretis utriusque*.

CAPUT VI.

Ad Syagrium ^a *episcopum Augustodunensem.*

[Narrat Fortunatus, cum ipse, longo jam spatio, desinerisset ab elucubrandis carminibus, atque a reliquis curis et negotiis distractus viveret, sibi repente patrem astitisse, graviter laborantem pro captivo filio, ab eoque inertiam suam ac desidiā fuisse excusam. Hujus itaque adventum ad sese, et quem is conceperat pro calamitate filii dolorem acerbissimum, miserabiliter describit, atque ejusdem causam Syagrius rogatus commendat. Hinc, oblata occasione, acrostichum carmen, studiose a se de humani generis Redemptore elaboratum, pro pretio, mittit ad eundem, et ejus artificiosam texturam et ordinem complectitur pluribus.]

Domno sancto et apostolica sede dignissimo domno Syagrio papæ Fortunatus.

Torpore ^b vecordis otii, quo mens ebria desipit diutina tabe morbescente brutiscens, et velut ignavi seporis hebetante marcere suffectus, negotii indulgentis nulla mordente cura dormitans, cum videretur scilicet tam lectio negligi, quam usus abuti, neque nancisceretur quidquam occasionis ex themate quod digeretur ^c in poesi, et ut ita dictum sit, nihil vel' eretur ex vellere quod carminaretur in carmine, intra me quodammodo meipsam silentio sarcophagante sepellens, et cum nulla canens ^d obsoleto linguæ plectro æruginavissem, tandem nec inopinato ^e concaptivo meo, sed tamen, ut arbitror, vestræ felicitatis ad me sorte delato, quis? unde? quidve referat? ^f dum percontor, de filii calamitate, suæ necessitatis, meæ compassionis, vestræ mercedis causas indice, singultus ^g vix laxante, prorumpit. Quo voce intercepta, tam viscerum mœrore, quam luminum flumine, dum loqui non permittitur, ipso silentio patrem lacrymæ futebantur, quia dum anxius in verbo genitor pendet, nec exprimit, ta-

^a Syagrius episcopus Augustodunensis creatus est circa extrema Clotarii tempora, ac successit illa in sede Remigio, sive, quemadmodum appellant alii, Benigno, qui post Eupardum sederat. Browerus Syagrii genus nobilissimum, et familiam refert ad Syagriorum gentem illam, in qua Sidonius, epistola 8 lib. viii, deductum nomen a trabeis, atque eboratas curules, et gestatorias bracteatas et fastos purpurisatos agnoscit. In qua idem ipse epistola Syagrium juniorem, quem *Gallicanæ florem juventutis* appellat, a ruris otio ac studio rei familiaris ad domesticæ laudis et gloriæ cursum nititur revocare. Eundem Afranii Syagrii, olim coaevitæ, per virilem successionem pronepotem nominat epist. 5 lib. v. Atque hæc ad illustrandam Syagrii stirpem ac genus a me dicta sint: quem falso nonnulli existimarunt Brunichildis reginæ fratrem fuisse; quorum errorem retellit Cointius, ad an. 560, n. 5, atque ipsius erroris causam et originem ostendit. Interfuit autem Syagrius conc. Lugdun. 11, an. 567, et Parisiensi 14 an. 573, et Matisconensi 1, habito an. 583, ut ostendit Cointius, et 11 an. 585. Idem Syagrius (qui, ut docet idem Cointius, pervenit ad an. 600) a sancto Gregorio papa pallio est decoratus, agente Brunichilde, cui erat Syagrius acceptissimus, ut constat ex epistola sancti Greg. M., ad Brunichildem scripta, quæ est 11 lib. ix, indict. 2, alias 5, l. vii, ind. 1.

Deest hæc epistola in uno Cod. Vat. et Ven. Edit.

^b Unus Cod. Vat., quod dignaretur in poesi. Edit. Paris., ex schemate quod eligeretur

^c Edit. Paris., canerem.

A cente faucis organo, pupillâ fletibus loquebatur.

Tanta [tantum] est in charitate natura, quod prævalet ut parens ante se prodât ^b affectu quam labio. Fluebant igitur lumina, ac suggestionem suam blandito ploratu compunctam, ut etiam quamvis crudelem redderent lamenta clementem, irrigabant lacrymæ tam semen miseræ, quam frugem misericordiæ; uno fonte manabant resinæ roris [res mœroris] et muneris. Unde et luctus, et merces, et unus rigans oculis, alter bibens auribus, quod iste torculari in fletu, ille apothecari in fructu. Itaque signo singultu fecit se intelligi mens captivi; et quasi speculariter traxit mœror in facie, qui videbatur angor in corde. Unde inter tacentes, causa rerum cognita, dum apud me voluit ⁱ hoc fari, quod fieri ^j, videbatur affectus mire sine lingua sic loqui. Igitur cum me moveret lamentabilis concivis ^k tam factura quam patria, cum cernerentur vultus patris pietatis imbre perfundi, ut pene totus et ipse in alieno affectu migrarem, lacrymantes oculi querelas mihi sinxerunt ^l ad vicem encausti, et admirabili modo ^m aqua, quæ delere solet, per fletus scripsit. Quis enim fienti non crederet, quem lupus ⁿ non genuit? quem non humanitas flecteret, quem partus tigridis non effudit? cum lentescat [lentiscat] blanditiis cursus pardî, virtus apri, dens leonis, et moles ^o elephantî. Qui tandem, sedato querelarum strepitu, doloris sui properum ^p te designat antidotum, scilicet dum æger mente sibi poscit medelam; si se dignante impendat, vestra lingua sit malagma ^q, quo loquente, media per verba me miscens mihi, de vobis credulis ^r fidem feci homini, ex hoc per me te consuli. Non flere restabat, tamen conjici ^s utrumne pro redemptione divigerem quo soboles valeret, an quo duobus profice-

^b Alter Cod. Vat., nec opinato, quod ten.

^c Duo Codd. Vat., quidve deserat. Edit. Paris., Quidve deserat, consulens, dum per concordem filii calamitatem, etc.

^d In uno Cod. Vat., indice singultu... prorupit.

^e Edit. Paris., probet.

^f Duo Codd. Vat., valuit hoc fari.

^g Unus Cod. Vat., quod fieri.

^h Hiuc licet conjicere hominem illum, quem concivem suum Fortunatus esse fatetur, Pictaviensem fuisse, cum jam Fortunatus domicilium suum Pictavis collocasset, atque urbis illius clero esset ascriptus. Patria vero non ea solum nominatur, in qua nati sumus, sed etiam in qua certam aliquis ac stabilem sedem diu habuit, cum animo ad extremum usque illuc commorandi. Sæpius vero Pictavi bellis, cædibus, descriptionibus, vexati fuere, quamobrem, pluribus abductis captivis, Fortunatus pro illa qua erat apud reges ac principes viros gratia, suam operam in concivibus suis liberandis interponere poterit.

ⁱ Edit. Paris., fixerunt.

^m Unus Cod. Vat., et admirabili pariter modo.

ⁿ Duo Codd. Vat., quem lapis non genuit.

^o Edit. Paris., blanditus... et malæ.

^p Unus Cod. Vat., prosperum te designat; alter: prosperum de te designat.

^q Edit. Paris., dignantem... malagina.

^r Unus Cod. Vatic., de vobis credulus, quod seq. Edit. Paris., credulus de vobis.

^s Unus Cod. Vat., sed non flere. Edit. Paris.: Consului, sed non flere restabat; tamen conjeci.

ret, de compendio cogitans, ne vilitate pretii ^a de-
pretiaretur tibi merces captivi, illud certe metuens,
si caperetur in nummo, respiceret ^b in talento, præ-
sertim cum desiderem thesauros ex æquo te ^c tuo
frui cum martyre ^d. Quid vero pro munere modicitas
proferret, et cum in electione cunctarer, venit in
mentem lethargico dictum Flacci Pindarici :

Pictoribus, atque poetis,

Quælibet audendi semper fuit æqua potestas,
considerans versiculum, si quæ vult artifex, permi-
sacet uterque, cur et si non ab artifice misceantur
utraque, ut ordiretur una tela simul poesis et pictu-
ra? Dehinc cum pro captivo velim versu ^e suggerere,
attendens quæ fuerint tempora Redemptoris, quo
tonos suæ ætatis anno [quotenos... annos] Christus
absolverit, totidem versiculis texerem carmen, quot
litteris; hæc ^f protinus operis difficultate repulsus,
aut magis inclusus, tam metri necessitate quam lit-
terarum epitome, quid facerem? quo [ubi] prodito-
rem nova calculatione angustus mihi numerus an-
gustius dilatavit ^g, quia præfixo ^h termino non erat,
nec ubi prolixitas se excuteret, aut brevitatis angula-
ret, nec evagari propter descendentes versus fre-
nante repagulo, orditura [ordienda] permisit. In quo
quippe exordio, supererascens apice, non licuit vel
solvere, vel fila laxare, ne numerum transiliens er-
ratica se tela turbaret. Hinc cura commoveor, ut
duo per capita, duo ex obliquo, unus vero per me-
dium descendentes integri versiculi legerentur. Altera
pars restiterat, quam inter omnes litteram medullio
collocarem, quæ sic reciperet omnem, ut offenderet
neminem. Igitur hujus telæ cum liciâ numero colle-
gissem, ut texere ⁱ cœperam, et se, et inæ fila ^l

^a Unus Cod. Vat., quod soboles... an quod vobis
proficeret. Edit. Paris.: Quod vobis proficeret... ne
militatem pretii.

^b Unus Cod. Vat., respiraret. Edit. Paris., respirare
tibi talento.

^c Ibid., ex æquo frui.

^d Illic videtur indicari sanctus Symphorianus, qui
apud Augustodunum martyrio coronatus est, ac ibi-
dem magno cum honore ac religione ejus memoria
celebatur, ut refert Greg. Tur., l. i de Gloria mar-
tyrum, cap. 52.

^e In uno Cod. Vat., velim versus suggerere.

^f In altero Cod. Vat.: Hactenus operis difficultate,
aut magis difficultate inclusus necessitate.

^g In uno Cod. Vat., quo proditore... angustias dila-
tavit. Edit. Paris.: Litterarum epitomate quid face-
rem, quod proditor angustias... mihi numeri angustias
dilatavit.

^h Edit. Paris., pro fixo.

ⁱ In altero Cod. Vat., collegissem, ut tenerem.
Edit. Paris., ut texerem inter se.

^l Animadvertit Browerus acrosticha a veteribus
eodem mesosticha, vel telosticha, et stachos appellata
fuisse, atque idcirco his congruere, quod ait Fortu-
natus dum opus suum modo telæ comparat, in eaque
texenda artificio, modo aviculæ, quæ aucupio falit-
ur, imprudentiæ et errori.

^k Edit. Paris., refugis.

^l Dum ait Fortunatus: Ego incautus passer, quasi
mentita per nubila incurri pantheram, non hic notissi-
mam belluam ab ipso indicari existimo, sed genus
aucupii aliquod, quod ex prædæ copia Græco voca-
bulo τρεπίπερα nominaretur. Quin id genus aucupii vel
apud homines nostri temporis in usu esse, et panthe-

rumpebant, incipiens ego, opere prope absoluto,
ligari, atque mutata vice, dum captivi solvere lora
cupio, me catena constringo. Nam hujus opusculi
quæ sit, hinc conjicitur difficultas, ubi cum volueris,
si addis, crescit linea; subtrahis, perit gratia; mutas,
non consonant capita; figis, nec fugis ^k litteram.
Itaque cum ponderet hæc tela versibus laqueata, ut
si duo transirem, adhuc tria non fugerem, ego in-
cautus passer, quasi mentita per nubila incurri pan-
theram ^l, quia quod cavere volebam, hic [hæc] pinna
ligabar, aut magis, ut dictum sit, velut plumis illitis
quinquifida viscata tendebat ^m. Inter hæc illud me
commovet, quod tale non solum feceram, sed nec
exemplo simili trahente ⁿ ducebar. His incertus et
trepidus, ipsa novitate suspensus, utrumne tentarem
quæ nunquam aggressus sim, an cautius respuerem
quam incaute proferrem, tandem, licet invitus, lo-
quor pene quæ nescio, et tu me vincis amore, ne vin-
car ab opere. Ecce exigis a me, et quod in me vix ^o
invenis, violentiam facis ei, qui tuus, non rebellis ^p
est: extorques, nec repelleris. Amor, Islandus tyran-
nus est. Ut hoc pararem commercii, per incertum
^q pelagi rudis nauta vela suspendi, affectu
raptus; deferor per fluctus et scopulos; urges me
præcipitem per ignota transire. Quid est quod non
obtimeas? sicut amas, sic imperas. Habes igitur opus
sic uno textu quadratum, ut sit legendo quinquifi-
dum; et cum sint triginta tres tam versus quam lit-
teræ, ad similitudinem Christi carnalis ætatis, qua
nos absolvit unus resurgens, adhuc duo per capita,
duo ex obliquo, unus quoque per medium legitur in
descensu; unde fit ut se finito versu littera non fini-
ret, quia et si indirecto ^r pervenit ad terminum,

ram nominari, haud ita pridem audiivi.

^m Quinquifida viscata refertur ad formam sequen-
tis acrostichi, in quinque partes (ut mox asserit
Fortun.) distributam ac veluti fissam legentibus, in
quo elaborando præ molestia ac labore visco prope
inhæserit. Edit. Paris., versando tendebam.

ⁿ Edit. Paris.: Quod tale quid non solum face-
rem, sed nec exemplo simili traherem.

Addit Browerus in emend. aliam lectionem in mar-
gine apponendam, vindicer, ad illud, ne vincar in
opere.

(Secundæ curæ nota.)

Observat P. Browerus, vel ante Fortunatum inu-
sitata non fuisse ejusmodi acrosticha, ac Publum
Optatianum Porphyrium litteris ad eundem modum
constructis et nexis, quædam poemata Constantino
Augusto obtulisse, quæ idem Browerus, in notis ad
c. 3 l. ii Operum Fortun. narrat, suo tempore, Au-
gustæ Vindellicorum typis excusa fuisse. Quocirca di-
cendum ejusmodi exempla, si tunc exstabant, ignota
fuisse Fortun., aut certe præ oculis illa habere non
potuisse.

Quod vero idem Brow. affirmat, Lampridium quo-
que laudari a Sidonio epist. 11 l. viii, quo stachos
fecerit, malo ibidem cum cl. Sirmondo elegos echoicos,
quam stachos legere, de quibus jam echoicis elegis
diximus in notis ad c. 37 l. iii.

Hinc item intelligitur hoc primum hujusce formæ
et artificii acrostichum elaboratum fuisse a Fortun.
ac propterea tempore antecedere illa quæ de sancta
cruce ab eodem inscripta supra retulimus, l. ii.

^o In uno Cod. Vat., vix vix invenis.

^p Edit. Paris.: qui non sum rebellis.

^q Edit. Paris., per incertum iter.

^r Edit. Paris., et sine directo.

tamen cursu illi superest in descensu, quia adhuc **A** neque arte videamur picta illa miscere, quod voluit compertum est in Moysi prophetae libris, po'ymitarium artifex vestes texuit sacerdotum. Unde, cum desit hic coccinum, res est texta de minio. Versus autem ex obliquo descendentes ab angulis, ratione stant, et si positione succinant. Qualiter autem conexi sint singuli, vel quid contineant, satis est prudentiae sine indice rem probare. In summa commendato me pia beatitati, et exuberanti vestrae dulcedini tribuentes petita, cum fidenti vicarietate b servitii. Si placet, hoc opere parieti conscripto, pro me ostiario pictura servet vestibulum: ora pro me.

^a Ibid., aragna arte.

^b In altero Cod. Vat., confidente vicaria aetate.

Th. Pul., ad marg., vicarietas.

B

CAPUT VII.

AVGVSTIDVNENSIS OPVS TIBI SOLVO STAGRI.

DIUSAPEXADAMVTFECITDATSOMNIADONEG
 AVULSACOSTAPLASHMATAESTEVANECIMP
 FELICESPARITERDUPLOIDELUCISOPEPTI
 OREGORUSCANTESINTERPIARURAJUGALES
 RIPAEIOCUNDAENARIIGRATAAURAREDBAT
 TURISDELICIAESATVRABANTUBEREFLATV
 VNAFOVENSAMBOSFLOROSASEDEVOLUPTAS
 NOTABONISREGIOPASCEBATNEMPREBEATOS
 ATCUMTAMMAGNOPOLLERENTMAIUSHONORE
 TOTAHOMINVMIREPARREBATTERRADUORUM
 OCCULTUSMENDAXMOXEXERITARMAVENENI
 SERPENSELATVSZELATORLARVEUSHOSTIS
 ATROXINNOCUOSEVINCENTSFELLENOCENTI
 CONLISITSUASUQUOSGRATIADIVABEARAT
 ETHOMODETERRATVMDENUODECIDITILLUC
 REPTANTISQ; DOLOREOISEXCLUDITURORTV
 HAGNATIMORIMURDAMNATILEGEPARENTUM
 ATDEUSEXCELLENSAIEETDELUMINELUMEN
 ECOELISOLIODUMMUNERAPROVIDETULTRO
 CASTAECARNERUDIVIVAINTROITAGNUS
 PRODIITINDESAIUSMATUTINIVELUCERNA
 INTACTAEPARTULUXERUITEXCITAMUNDUM
 APATREIUREDSHONODEHINGARNEUSALVO
 VTNOSERIPERETVILISEDETRAHITAUCTIONE
 OREGISVENALECAPUTQUODDEBRUCEFIXIT
 TELOVOCMANUSOLFACUSVERBEREFELLE
 ACTUHAESULVISCAPTIVOSSORTECREATOR
 SEROVERADATAESTVITALISEMPTIOMORTE
 YMNOSUNDEDKOLOQUORABSOLVENTERBATV
 ATYOSARTERNAESUFFULTILAUDECORONAE
 GALLORUMRADIIVOBISQUOFULGEATETNOX
 RVMPITELORAJUGISBTSUMITISARMADIBI
 IPSAVELIBERTASVOSLIBERATATQ; BEABIT

[Acrostichum hoc carmen, quod ab omnibus fere **C** exemplaribus aberat (nec vero usquam occurrit in ms. Codd. Vat.) quodque cl. Baronius, ad an. 587, n. 28, periisse affirmat, eruit P. Brow. e Manuscripto monasterii sancti Galli, et primus in lucem edidit. Habe illud hic resolutum:]

Dius apex Adam ut fecit, dat somnia, donec

Avulsa costa plasmata est Eva nec impar:

Felices pariter, duploide lucis operi,

Ore coruscantes, inter pia rura, jugales.

Ripae jocundae nari grata aura redibat.

Turis deliciae saturabant ubere flatu:

Una fovens ambos florosa sede voluptas

Nota bonis regio pascebat nempe beatos.

At cum tam magno pollerent majus honore,

Tota hominum mire parebat terra duorum,

Occultus mendax mox exerit arma veneni,

Serpens elatus, zelator, larveus hostis,

Atrox, innocuos evincens felle nocenti,

Conlisit suasu, quos gratia diva bearat.

Et homo de terra, tum denuo decidit illuc,

Reptantisq; dolo Eoois excluditur ortu.

Hac nati morimur damnati lege parentum.

At Deus excellens aie et de lumine lumen,

E caeli solio dum munera providet ultro,

Castae carne rudi, vivax introit agnus.

Prodiit iude salus, Matutine lucerna,

Intactæ partu lux eruit excita mundum :
 A Patre jure D², homo dehinc carneus alvo,
 Ut nos eriperet, vili se detrahit auctor,
 O regis venale caput, quod de cruce fixit.
 Telo, voce, manus, olfactus verbere, felle.
 Actu hac solvis captivos sorte, Creator :
 Sero vera data est vitalis emptio morte ;
 Ymnos unde Deo loquor, absolvente reatu.
 At vos æternæ suffulti laude coronæ,
 Gallorum radii, vobis quo fulgeat et nox
 Rumpite lora jugis et sumitis arma diei,
 Ipsave libertas vos liberat, atque beabit.
 Versus a lateribus positi.

Da Fortunato sacer hæc pia vota Syagri :
 Crisius se misit, cum nos a morte revexit :

Medii, qui crucem describunt,
 Captivos laxans, Domini meditatio fies :
 Dulce Dei munus, quo merx te, care, coronat :
 Cara Deo pietas animam dat de nece solvi.

Vox posita prope in meditullio acrostichi, Aie,
 quem sensum referat, plane non assequor : eandem
 tamen tenendam esse versiculorum series ac sensus
 satis ostendit.

CAPUT VI.

Ad Felicem ^a episcopum Nanneticum [Nanneticum].

[Respondet Felici, qui se rus invitaverat. Describit
 villam illius situm et amoenitatem, ei tamen Felicis
 ipsius præsentiam et aspectum multo anteposit.]

Sentio, summe Pater, lamen venerabile cunctis,
 Orbis dulce caput, mihi nomen amabile, Felix,
 Amplectens quem corde gero pietatis in ulnis.
 Pondus suave meum nec onus gravat istud aman-
 tem,
 Cur humilem me, summe, vocas loca visere ^b blanda,
 Quæ te, chære, tenent, tecum ^c modularer in illis
 Qua tua rura lavat vitrea Liger algidus unda,
 Cariaci ^d speciosus ager devexus in amæam,
 Hinc ubi flumen aquis recreat, hinc pampinus em-
 bris,
 Et crepitans Boreas tot prata ^e comata flagellat :
 Uber nempe solem, piscoso ^f litore pulchrum
 Sed Fortunatum facies tua reddit amœnum

^a De Felice Nannet. et villarum ejus magnificentia, vide c. 8 et 10 l. III, eaque confer cum his quæ isthic referuntur.

^b In vulg. *loca cæta subire*. Brow.

^c Edit. Ven., *locum modularer*.

^d Cariacum idem videtur ac fluvius *Carus*, sive *Caris*, qui paulo infra Turones in Ligerim labitur aut ab illo denominatus ager.

^e Ven. Edit., *Boreas depicta comata*. Tres Codd. Vat., *tot picta*.

^f Edit. Ven., *pretioso litore pulchrum*. A quibusdam positum erat, *pulchram saliente colono*, teste Brow.

^g In Edit. Ven., *post itinera*.

^h Ibid. et duo Codd. Vatic., *optantes longe*.

ⁱ Edit. Ven., *salve salutem*, quod placet.

^j Perobscurum est hujusce epistolæ argumentum ;

CAPUT IX.

A

Ad Gregorium episcopum Turonensem pro itinere.
 Gregorium, ab itinere reversum Turones, hoc carmine gratulatur : ad extremum eidem se et epistolæ portitorem commendat.]
 Culmen honoratum, decus alnum, lumen opimum,
 Pastor, apostolicæ sedis amore placens.
 Amplectende mihi semper, sacer arce, Gregori,
 Nec divulse auimo, vir venerande, meo.
 Gaudeo quod rediit Turonis antistes honore,
 Lætificorque mihi, te remeasse patrem.
 Plaudimus instanter, communia vota tenere,
 Civibus et patriæ te revocasse diem.
 Præsentem famulum mecum commendo, sacerdos,
 Optando ^h longe vos moderare gregem.

B

CAPUT X.

Ad eundem.

[Gregorium salutat misso carmine, et ejusdem laudat virtutem ac doctrinam ; epistolæ brevitate excusat, ac eandem amoris magnitudine compensari affirmat.]
 Officiis generose piis, Pater alme Gregori,
 Mente salutifera qui petis astra palam.
 Et quicumque tuis monitis animatur inermis,
 Militiæ sacræ victor habebit opem.
 Commendans humilem famulum me, solvo ⁱ salutem,
 Semper amore pio, vir benedictæ, Deo.
 Pagina si brevis est, non est brevis ardor amantis,
 Nam plus corda colunt quam mea verba canunt.

CAPUT XI.

Ad eundem, pro libro præstito.

C

[Gratias agit pro carminibus quibusdam, scriptis, ut videtur, a Gregorio, ac sibi commodatis ; portitorem epistolæ ad extremum commendat.]
 Carmina i diva legens, proprioque e pectore condens,
 Participaus aliis, sit tibi palma parens.
 Hæc quoque, quæ pridem tribuisti pastor ovili.
 Grates persolvens debita ^k laudo libens.
 Vos tamen hinc maneant donaria celsa tonantis,
 Qui sacras inopi distribuistis opes ^l.
 Quæ cum percunctare ^m queam, pro munere tanto,
 Tunc ⁿ magis ore meo gratia vestra sonet.
 Præsentem famulum pro munere ^o, summe sacerdos,
 Commendo supplex, dulcis amore Pater.
 Cui sus concedas ^p justæ moderamina ^q libræ,
 D Crescat honore Dei palma futura tibi.

si licet tamen conjicere, videtur poema aliquod, sive hymnum, a Gregorio elucubratum fuisse, atque missum Fortunato ; illud autem ad Turonensis populi usum fuisse concinnatum. Quocirca Fortunatus gratias agit Gregorio, et una ejusdem in gregem suum diligentiam commendat.

^k Duo Codd. Vat., *debite laudo*.

^l Edit. Paris., *das bene largus opes*.

^m Edit. Ven., *quæ per cunctas nequeam, pro munere tanto, corrupte*. Duo Codd. Vat., *percunctare*. Edit. Paris., *quem cum*. In marg., *pro cunctis nequeam*.

ⁿ Ed. Ven., *hic magis ore suo*.

^o Unus Cod. Vat., præsentem famulum *Prodome-rem* ; alius, *Prodomerem* ; tertius, *probomore*.

^p Ed. Ven. et duo Codd. Vat., *cui sus concedens*.

^q Edit. Paris., *justæ moderamine*.

CAPUT XII.

Ad eundem pro invitatione a mulierum.

[Gregorio, qui se Turones invitaverat, excusationem præterit, quod ab alio, item episcopo, quominus iret retineretur; tum rogat ut ob pacis studium, veniam non eunti indulgeat.]

Irmitans pietate patris sacer ire Gregori,
Qua domini Turonis pascis honore ^b greges.
Quo sacer antistes meritis Martinus opimis,
Quas prius obtinuit, has tibi credit ^c oves.
Nunc quoque per caulas et florida ^d pascua Christi,
Rite gubernantes ducitis ambo greges.
Sed mihi vim faciens vester ^e modo frater honore,
Ad vos ne properem, nempe retorsit iter.
Sæpe rogans voto, mandato, et missile verbo,
Et conjuratus sum tibi ^f pollicitus.
Vir bonitate placens, et pastor pacis amator,
Fœderis ob studium, sit veniale ^g precor.
Vos quoque sed genitæ propriæ venerando ^h salutant,
Ast ego commender, quæso, beate pater.

CAPUT XIII.

Ad eundem pro commendatione mulieris.

[Gregorii virtutem laudat, ac mulierem, quam a Gregorio commendatam acceperat, ad illum revertentem pariter commendat.]

Summe Pater patræ, specimen pietatis opime,
Dulce caput Turonis, religionis apex.
Jugiter alta sequens, clementi corde Gregori,
Unde animæ decus est, huc ⁱ ratione petens.
Quam commendasti venientem, celse sacerdos,
Hanc redeuntem ad te, suscipe more patris.
Sis quoque longævus cunctorum care ^j recursus,
Et mihi vel reliquis sit tua vita seges ^k

CAPUT XIV.

Ad eundem, de itinere suo.

[Suam in Gregorium charitatem ac singulare desiderium declarat, atque eidem Pictavum incolumem se pervenisse nuntiat, cum quidem, a Turonensi urbe digressus, per vias glacie constrictas difficilis ac periculoso itinere usus fuisset.]

Jugiter opto libens, sacer amplectende Gregori,
Cernere vos oculis, quærere litterulis.

^a In Ven. Edit. et uno Cod. Vat. abest *mulierum*, nec sane hæc vox quidquam videtur cum poemate habere commune.

^b Ed. Ven. et tres Codd. Vat., *pascis amore*.

^c Ed. Ven. et tres Codd. Vat., *has tibi cessit*.

^d Ibid., *per florea*.

^e Ed. Ven. *veteri modo*. Vix dubito episcopum, a quo se retentum narrat Fortunatus, quominus ad Gregorium Turones proficisceretur, fuisse Maroveum, episcopum Pictaviensem, cujus e nutu ipse pendebat, Pictaviensis Ecclesiæ clero ascriptus. Videtur certe Fortunatus, cum hæc scribebat, Pictavis fuisse, cum Gregorium Agnelis et Radegundis nomine salutet; quas *genitas proprias* Gregorii appellat; sicut infra scribens ad Aredium, cap. 22, eodem nomine easdem designat. Rogat vero, ob pacis studium, ut veniam non eunti indulgeat: forte quod simultatis aliquid Gregorium inter et Maroveum intercederet; sicut inter sanctum Euphronium, Gregorii decessorem, et Maroveum ipsum interfuisse narrat Greg., lib. 12, cap. 40, Hist. Franc.

^f Duo Codd. Vat., *sive pollicitus*. Videtur innuere hoc loco Fortunatus veniam non impetrasse ab epi-

A Dulce videre mihi ¹, ac si desit copia cerni,
Spes erit oranti vel dare verba Patri.
Nuper ab aspectu decedens concite vestro.
Per glaciem vitreas me loquor isse vias.
Sed crucis auxilio, Martino operante patrono,
Pervenit ad matres salvus, opime Pater.
Quæ vos multiplici veneranter ^m honore salutant.
Ast ego pro reditu vota salutis ago.

CAPUT XV.

Ad eundem, salutatoria.

[Effert virtutem Gregorii, atque ejus pietatem et doctrinam commemorat, nec non suam in ipsum benevolentiam contestatur.]
Summe sacerdotum, bonitatis ⁿ opima facultas,
Culmen honore tuo, lumen amore meo.
B Officiis venerande sacris, pietatis alumne,
Pignore amicitie corde tenende meæ.
Florens in studiis, et sacra in lege fidelis,
Semper agens animæ dona futura tuæ.
Te, Pater, ergo precans, terram, freta, sidera testor,
Ut velis ore sacro me meminisse ^o tuum.

CAPUT XVI.

Ad eundem, pro pomis et graffioliis p [graphioliis].

[Gratias agit Gregorio, quod poma, suis cum surculis, sibi dono misisset.]

Officiis generose piis, sacer arce, Gregori,
Absens, sis præsens munere, summe Pater.
Qui mihi transmittis propria cum prole parentes,
Insita cum fructu surcula, poma simul.
Det Deus omnipotens, meritorum fruge repletus,
C Mala legas avide, quæ paradisi habet.

CAPUT XVII.

Ad eundem, pro commendatione puellæ.

[Fortunatus cum venisset ad eum locum in quo arbor illa stabat quæ, radicibus quondam avulsa, ex S. Martini precibus et virtute refloruerat, et a qua medela ægris petebatur, constitit, parentum quorundam lacrymis percussus, qui puellam filiam sibi raptam miserabiliter lamentabantur. Rem itaque narrat Gregorio, ac, ut abducta filia parentibus suis restitueretur, ejusdem operam et auctoritatem implorat.]

Cum graderer festinus iter, Pater alme Gregori,
Qua præcessoris sunt pia signa tui.

scopo suo proficiscendi ad Gregorium, quamvis æpius postulasset, ac prætendisset promisso se obstructum ad id teneri.

^g Edit. Ven., *sic, venerande, precor*. Unus Cod.

D Vat., *sit venerale precor*.

^h Edit. Ven., et unus Cod. Vat., *venerande salutant*.

ⁱ Unus Cod. Vatic., *hæc ratione petens*. Edit. Paris., *hac*.

^j In alio Cod. Vatic., *currere cursus*.

^k Edit. Ven., *sit tua vita sepes, corrupte*.

^l Unus Cod. Vat., *at si desit*.

^m Edit. Ven. et unus Cod. Vat., *venerantur honore*.

ⁿ Edit. Paris., *bonitas et*.

^o Edit. Ven., *me memorem esse tuum*. Unus Cod. Vat., *me memor esse*.

^p Graffiola, surculum, taleola, ramus arboris, graffiolo alteri insitus, inditus; unde nostri *graffe* dicunt, Occitani *graffon*. Dufresne, in Gloss. ad hanc vocem. Addit Brow. in Calar. pro *graffioliis* scriptum reperiri *fercula*, corrupte, ut videtur, pro *surcula*.

Quo fertur convulsa jacens radicitus arbor ^a,
 Martini ante preces exiluisse comis.
 Quæ fidei merito nunc stat spargendo medelas,
 Corpora multa medens, cortice nuda manens.
 Fletibus adfuit hic ^b genitor, genitrixque puellar,
 Voce implendo auras, et lacrymando genas.
 Figo pedem, suspendo aurem, mihi panditur ore
 Vix per singulus vendita nata suos.
 Quæro ^c adhuc, questus perhibet, nullo indicæ furto,
 Furti ^d ex objectu hanc pater [patet] ire jugo.
 Se voluisse dare et jurantes ordiue testes,
 Nomine quemque tenens, nec potuisset egens.
 Non aderat iudex, erat accusator adurgens,
 Illic ego quid facerem, posse vetante sacro ^e.
 Si pius hic, dixi, præsens Martinus adesset,
 Nou ^f permisisset perdere pastor ovem.
 Sed tamen invalui recolens te, summe sacerdos,
 Spem præcessoris qui pietate refers.
 Discute, dstringe, ac si sit secus, eripe dulcis,
 Et pater adde gregi, hanc quoque redde patri.
 Me simul officio famulum tibi, chare, subactum,
 Protege perfugio, pastor opime, pio.

CAPUT XVIII.

Ad eundem pro commendatione peregrini.

[Laudat pietatem Gregorii, atque illi se et peregrinum hominem commendat.]

Vir bone, pro meritis adipiscens culmen honoris.
 Nobile præsidium, pontificale caput.
 Quem gradus et genium fructu pietatis opimo
 Dignius attollunt, amplificante Deo.
 Ut tibi sit famulans ^g memoratus amore benigno,
 Fortunati humilis te, Pater, orat apex.
 Hic peregrinus item lætetur, summe sacerdos,
 Pastorem, et patriam te meruisse suam.

CAPUT XIX.

Ad eundem saluatorium.

[Gregorii dotes laudat, et ejus se precibus commendat.]

Pastor honoris apex, venerabilis arce ^h sacerdos,
 Et decus alme Patrum, religionis amor.

^a Mirum de hac arbore nec a Severo Sulpicio, nec a S. Gregor. Turon., in libris de Mir. S. Martini, ullam mentionem (quod ego noverim) esse factam.

^b Edit. Ven. :

Fletibus huc genitor magnis genitrixque puella.

^c Ed. Ven., *quæro, et adhuc, quod placet.* Edit.

Paris., *Quæ vero questus.*

^d Ed. Ven., *furtivo ex obitu hanc.* Unus Cod. Vat., *furti ex obitu.* Edit. Paris. :

Furto ex objecto hanc pater ire jubet.

^e Dno Codd. Vat., *vetante, sacer, quod tenend.*

^f Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *nil permisisset.*

^g Edit. Ven., *ut tibi sit famulus.*

^h Edit. Paris., *ore ; in marg., arce.*

ⁱ Edit. Paris., *quam.*

^j Edit. Paris., *aridus captans.*

^k Browerus censet ad episcopos, ulla in synodo convocatos, hoc poema dirigi, atque ipsis peregrinum, in Italiam pergentem, a Fortunato commendari. Sed multo verisimilius mihi videtur ad illos episcopos idem scriptum esse quorum sedes in ipsa via erant positæ, qua tritum in Italiam iter patebat, quosque Fortunatus, ex Italia veniens in Galliam, adire et agnoscere potuerat, atque ulla sibi amoris et observantiæ necessitudine conjungere. Certe, cum

A Gloria pontificum, meriti pia palma, Gregori,
 Assurgente gradu nobile jure, caput.
 Fortunatus opem tribui qui ⁱ poscit Olympi,
 Per te, chare Pater, quo mereatur, age.

CAPUT XX.

Ad eundem saluatorium.

[Acceptis Gregorii litteris, quæ bona eundem valitudine frui nuntiabant, quanta inde lætitia affectus fuerit ostendit, atque orat ut sit in scribendo prolixior.]

Visitat a vobis dignanter epistola currens
 Me, sacer antistes, vir pietate, Pater.
 Illic avidus capiens ^j oculis, animoque recurro,
 Sospite te gaudens, quod referebat apex.
 Longius hinc [huc] vestro sub nomine, papa Gregori,
 Pagina me recreet missa, salutis ope.

B

CAPUT XXI.

Domnis sanctis ^k atque apostolicis in Christo patribus Ecclesiæ pontificibus, pro ^l commendatione peregrini, Fortunatus.

[Peregrinum hominem, natione Italum, in Italiam revertentem, episcopis commendat, quo necessarium eidem viaticum, aliaque ad iter illud contiendum opportuna adjuventa, suppeditat.]

Gloria pontificum, veneratio Christicolarum,
 Norma sacerdotum, culmen, et orbis honor,
 Qui loca perspicitis, propriæ mercedis honore [amore],
 Succurrendo viris, vester ut exstet apex :

Ecce venit præsens Italus, peregrinus et hospes,
 Cernens pastores, ne, precor, erret ovis.

Qualiter ad patriam properet, solatia poscit :

C

Inveniat munus vos vagus exsul, inops.

Me Fortunatum proprium, pietate parentum

Conciliate polo, quæso, precando Deum

CAPUT XXII.

Ad Aredium ^m abbatem.

[Aredium abbatem, quem præsentia non poterat, litteris se dicit conseruire, ejusque se precibus studiose commendat.]

Opto, benigne Pater, verbo tibi ferre salutem,
 Si minus hinc oculo ceruere te valeo.

idem postulet ut homini, in patriam suam properanti, necessaria subsidia conferant, videntur idem eo in loco fuisse, unde opportunas copias commode suppeditare possent, pro ejus qui commendatus fuerat indigentia et usu. Jam vero id difficile hominibus fuisset qui a suis domibus abessent, et ulla in synodo consedisent. Hoc autem vel illud confirmat, quod ait Fort. : *Qui loca perspicitis.... succurrendo viris ; id est, qui urbibus et terris præsidetis, una hospitalitatem exercendo.*

^l Abest in Ven. Edit., et uno Cod. *pro commendatione peregrini.*

^m Sanctus Aredius, nobilissima e familia Lemo-vici natus, in aula Theodeberti regis vixit adolescens, primi apud eum cancellarii munere cohonestatus ; tum suasu ac monitis Nicetii, episcopi Trevirensis, qui egregiam adolescentis indolem fuerat admiratus, ex aula se proripiens, monachus fit ; ac non multo post prope Lemovicum exstructo monasterio, ibi ad extremum usque vitæ tempus vixit sanctissime, et obiit clarus miraculis anno 591, ut refert Greg. Turon., lib. x Histor. Franc., cap. 29. Ejusdem vita, a Gregorio conscripta, exstat ad calcem Operum ejusdem Greg. Turon.

Est etenim vestri tantus mihi cultus honoris,
 Ut pro me occurrat hinc tibi missus apex.
 Quæso, beate, tamen per dulcia pabula Christi,
 Me quoque commemorares, cum dabis ore preces.
 Munera credo Dei tribui mihi, pastor Aredi,
 Si Fortunati sis memor, almae, tui.

^a Aredii mater fuit Pelagia, sanctissima, ac religiosissima femina, quæ post obitum Jocundi, conjugis sui, Deo se devovit, et Aredio filio adjuncta, dum is divinis rebus vacabat, per agros victum quæ-

A Pro metiam sanctam genitricem^a, chære, salutans^b,
 Cum redit iste puer, redde loquentis opem.
 Vos itidem genitæ propriæ, Pater ample, salutant,
 Agnos amore pio cum Radegunde simul.

rebat, unde alimoniam et sibi et filio suppeditaret. Laudat eandem egregie Greg. Tur. pluribus in locis, ac præcipue in libro de Gloria Confess., c. 104.
^b Edit. Paris., *saluta*.

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

De domno^a Sigiberto rege.

[Sigiberti regis cum Brunichilde, Athanagildi, Gothorum regis in Hispania, filia, nuptias celebrat hoc carmine, quod a veris amoenitate ac naturæ renovatione quadam auspicatur. Totius regni ortam ex hisce nuptiis lætitiã ac regiam in iisdem celebrandis magnificentiam declarat.]

Vere novo, tellus fuerit dum exuta pruinis,
 Se picturato gramine vestit ager.
 Longius extendunt frondosa cacumina montes,
 Et renovat virides arbor opaca comas.
 Promittens gravidas ramis genitalibus avas,
 Palmite gemmato vitis amœna tumet.
 Præmittens flores, gracili blandita susurro,
 Deliciosa favis mella recondit apes,
 Progeniem reparans casto secunda cubili
 Artificis natos gignere flore^b cupit.
 Nexibus apta suis pro posteritatis amore
 Ad fetus properans garrula currit avis.
 Semine quisque suo senio juvenescit in ipso,
 Omnis dum redeunt, gaudia mundus habet.
 Sic modo cuncta favent, dum prosperitate superna,
 Regia Cæsareo^c, proficit aula jugo.
 Ordine multiplici felicem in sæcula regem,
 Undique cinxerunt lumina tanta ducum.
 Culmina tot procerum concurrunt culmen ad unum,
 Mars habet ecce duces, pax habet ecce decus.
 Cunctorum adventu festiva palatia fervent,
 Conjugio regis gens sua vota videt.
 Vos quorum irriguis^d fontis meat unda, favete,
 Iudicio vestro crescere parva solent.

^a Videsis quæ de initis cum Brunichilde Sigiberti nuptiis diximus in Vita Fortunati, num., 44. Certe cum illa referantur ad an. 566, hoc quoque poema a Fortunato eodem anno elucubratum fuisse censendum est, sicuti et sequens, scriptum in eadem ream.

^b Edit. Paris., *caula*.

^c Browerus hinc conjicit legatos a Justiniano, vel Justino, imper. in Austrasiam missos gratulatum isto loco indicari: *Nisi*, inquit, *quis in Athanagildi gente Cæsareum stemma, ceu laurum in mustaceo, quereret*. At ego non video qua mente poeta post veris descriptionem, cuius hilaritatem, tanquam bonum omen, sumit ad celebrandas Sigiberti nuptias, continuo subtexeret hunc distichum:

Sic modo cuncta favent, dum prosperitate superna,
 Regia Cæsareo proficit aula jugo,

si jugi Cæsareo nomine par legatorum, ab imperatore missum, non conjunctio Sigiberti cum Brunichilde indicaretur. Certe poematis ὑπόθεσις non ad-

CAPUT II.

De nuptiis Sigiberti regis, Brunichildis reginæ.

[Item epithalamium canit in Sigiberti et Brunichildis nuptias; laudatque primum Sigiberti continentia, dein inducit Cupidinem, et Venerem, illum Sigiberti, hanc Brunichildis, in laudibus prædicandis inter se certantes. Postremo fausta utrisque ac læta ominatur.]

Felicem, sol, pande diem, radiisque serenis
 Sparge comas, thalamos sincero lumine complens:
 Sigibertus ovans ad gaudia nostra creatus
 Vota facit, qui nunc alieno liber amore,
 Vincula chara subit, cujus moderante juvenis,
 Connubium mens casta petit, lasciva retundens,
 Ad juga confugit, cui nil sua surripit ætas:
 Corde^e pudicus agens, rector tot gentibus unus,
 Et sibi frena dedit, sed quod natura requirit,
 Lege maritali, amplexu est contentus in uno.
 Quo non peccat amor, sed casta cubilia servans
 Instaurat de prole lares, ubi luserit^f hæres:
 Torait amoriferas arcu stridente sagittas
 Forte Cupido volans, terris genus omne perurit,
 Nec pelagus defendit aquas^g, mox vilia corda
 Subdit, vulgus iners, tandem dehinc sensus opinii^h,
 Regis anhelantem placidis bibit ossibus ignem,
 Molliter incumbens, et inhæsit flamma medullis.
 Regalis fervebat apex, nec nocte sopora
 Cordis erat requies, oculis, animoque recurrens
 Ad vultus quos pinxit [finxit] amor, mentemque fa-

[tigans,

Sæpe per amplexum falsa sub imagine lusit.

ventus legatorum Cæsaris, ac præsentia, sed regales nuptiæ esse videntur. Quid autem absurdi est Cæsareum jugum pro regio usurpari, ab homine Latino præsertim, cui ex patrio idiomate et consuetudine hoc idem erat regium quod Cæsareum? neque vero augustius nomen adhiberi poterat ad regiam ipsam magnificentiam, ac dignitatem, in illa totius regni gratulatione, exprimentam, unde vel illius a regibus gratia ipsi Fortunato, homini in Galliis novo, conciliari posset, præsertim cum ipse Browerus fateatur Francos a Fortunato semper Romanos, nunquam Barbaros nominari, ut alibi adnotavimus.

^d Ven. Edit., *vos quorum irrigui, quod tenendum*. Edit. Paris., *irrigui fontis metet*; in marg., *meat*.

^e Ven. Edit. et unus Cod. Vat., *corda pudicus*.

^f Edit. Ven., *lux erit hæres*.

^g Ibid., et unus Cod. Vat. et Edit. Paris., *defendit aquis*, quod placet.

^h Edit. Ven. et Paris., *dehinc sensus optimus*.

Mox ubi conspexit telo ^a superante Cupido,
 Virginea mitem terreri lampade regem,
 Lætus sit Veneri : Mater ^b, mea bella peregi,
 Pectore flagranti mihi vincitur alter Achilles,
 Sigibertus amans Brunichildæ carpitur ignæ,
 Quæ placet apta thoro, maturis nubilis ^c annis,
 Virginitas in flore tumens, complexa marito ^d,
 Priuitiis placitura suis, nec damna pudoris
 Sæstinet, unde magis polleas regina vocatur ;
 Hoc quoque virgo cupit, quamvis verecundia sexus
 Obstet, amata viri, dextra levior, repellit,
 Ignoscitque sibi culpas quas intulit ignis.
 Sed modo ^e læta veni, quoniam te vota requirunt.
 Mox Venus ambrosio violas admiscet amomo :
 Demetit ungue rosas, gremioque recondit avaro ;
 Et pariter levibus fregerunt nubila pennis ^f,
 Et venere simul thalamos oruare superbos.
 Hinc Venus egregiam præponere cœpit alumnam,
 Inde Cupido virum, nubentibus ambo faventes,
 Et litem fecere piam : sic deinde Cupido

^a Unus Cod. Vat., *cælo superante.*

^b Edit. Paris., *jam* ; in marg., *mea.*

^c Unus Cod. Vat., *nobilis annis.*

^d Edit. Ven., *complexa maritum.*

^e Ibid :

Sed modo læta venit, ambo tua vota requirunt.

^f Ibid., *nubila pennis.*

^g Edit. Paris., *hac melior.... formamque priorum* ; in marg., *famamque.*

^h Post hunc versum Edit. Paris. interserit :

Quamvis parva tamen, nullum major impedit ætas.

¹ Unus Cod. Vat., *Nabilis, alter Nabilis. Nabilis a Nabus, sex Nabus (ut refert Browerus) non procul a Mæni, Salæ, et Ægræ fontibus exoritur. Saxoniæ veteris confini agro, laudans haud præcul Ratisbona Danubium ingreditur. Victoriæ itaque relatas in Saxonia a Clotario, patre Sigiberti (quas commemorat Greg. r. Turon., lib. iv Hist. Franc., c. 10 et 14) indicat hoc loco Fortunatus ut et Browerus advertit. Idem Clotarius Thoringiam sæpe bello petiit, ac tandem subiecit, ac redegit suam in potestatem. Quin imo Thoringos una, et Saxones a Clotario eadem expeditione vexatos fuisse, refert idem Greg., lib. iv Hist. Franc., cap. 10, his verbis : *Eo anno rebellantibus Saxonibus Clotarius rex, commoto contra eos exercitu, maximam eorum partem delevit, pervagans totam Thoringiam, ac devastans, pro eo quod Saxonibus solatium præbuisset.**

ⁱ Edit. Ven. sic habet hosce duos versus :

Non Bertholini pietas veniale retundens,
 Perdidit iste duos, pro ambobus sufficit unus.

² Edit. Paris., *iste duos reddit, pro ambobus* ; in marg., *reddidit iste duos.* Edit., in marg., *sed dedit iste duos pro.* Unus Cod. Vat. corruptissime legit : *Domnum perdit Heuberto pietas veniale, reddit iste duos pro ambobus.* Alter : *de gente trium domum perdit, Heuberto pietas veniale reddit iste duos pro ambobus sufficit unus.* Tertius : *Domnum perdit Heuberto pietas veniale, sed dedit iste duos pro ambobus sufficit unus.* Statuerat Browerus duos hosce versus, ut notos, expungere, vel obelo configere, quippe qui in exemplari Trevirensi non reperirentur, et obscurum atque corruptum sensum præ se ferant. Retinuit tamen trium librorum, ut ait, auctoritate commotus. Ac pro Diethelberto in probatoriis Mss. Theobertum legi affirmat, cujus nominis vestigia apparent vel in Codd. Vatic. mox allatis. Censet itaque hoc

A Matri pauca refert : Tibi quem promisimus hic est.
 Sigibertus, amor populi, lux nata parentum,
 Qui genus a proavis longo tenet ordine regum,
 Et reges geniturus erit, spes gentis optima,
 Quo crevit natale decus, generosa propago :
 Ac mellor de stirpe redit ^e, famamque priorum
 Posteritas excelsa fovet ; hic nomen avorum
 Extendit bellantæ manu, cui de patre virtus ^h
 Quam Nabis ¹ ecce probat, Thoringia vieta fatetur,
 Perficiens unum gemina de gente triumphum.
 Nec Diethelberto ⁱ pietas venialia pendit.
 Perdidit ^k iste duos, ambobus sufficit unus.
 Cardinis occidit dominans, in flore juventæ,
 Jam gravitate senes ^l, tenerosque supervenit annis.
 Legem naturæ meruit præcedere factis.

B Quamvis parva tamen, nullum minor impedit ætas,
 Qui sensum ⁿ mature regit, generosior hic est,
 Quisquis in angusto fuerit moderatior ævo :
 Sic fovet hic populos, ipsis intrantibus annis,
 Ut pater, et rex sit, nullum ^o graviter regit, omni

in loco indicari Theodebertum, Theoderici regis filium, quem Thoringico prælio, una cum patre, interfuisse refert Gregor. Turon., lib. iii, cap. 7. ut sensus sit, hujus pietate impetratum esse, ut duos Thuringia reges Badericum, et Hermensfredum amitteret, ipseque successor demum Theoderici patris, unus, *is jam victis, rex parta faceret.* Ac idem animadvertens in aliis exemplaribus pro eo quod vulgaverat, *perdidit iste duos*, scriptum reperiri, *sed dedit iste duos*, mavult hunc locum esse accipiendum de triumpho quo reges ambo cessere victori Franco.

C Sed planior mihi, atque is quæ consequuntur magis consentaneus, sensus videtur, si dicamus Fortunatum, postquam Clotarium, ob virtutem bellicam, et superiore versu Theodeberti pietatem, vel testimonio Greg. Turon., l. iii Hist. Franc., c. 25, commendatam, laudasset, illud subjicere, unum Sigibertum et virtutem Clotarii bellicam et pietatem Theodeberti in se expressisse, ac duos sui temporis clarissimos reges, quorum alterum parentem nactus fuerat, alterius vero in regnum successerat (Theodebertus quippe Austrasiæ rex fuerat, Theoderici patris sui, regnum adeptus), in persona sua exhibuisse. Quo circa vel ita legendus est versus : *sed dedit iste duos*, id est, in se expressit, ac prætulit ; vel legendum est : *perdidit iste duos*, id est, morientes amisit, ut *pro ambobus unus sufficiat.* Cætera quæ sequuntur de persona Sigiberti dicta cum superioribus præclare concordant.

¹ Unus Cod. Vat. :

D Jam gravitate senos, tenerosque supervenit annos,
 Item alter, tenerosque supervenit annos. Edit. Ven. :
 Tam graviter senos, tenerosque supervenit annos.

Edit. Paris :

Tam gravitate senum tenerosque supervenit annos.

^m Edit. Ven., *nullum minor impedit ætas.* Unus Cod. Vat., *nullum major impedit ætas* ; multa in hoc Cod. mendosissima.

ⁿ Corrup. locus. Unus Cod. Vat. :

Quis insumatur regit generosius, hic est.

Edit. Ven. :

Quisquis sumatur regis, generosior hic est ;

et de uceps :

Quisquis in angusto fuerit moderatior, hic est.

^o Edit. Ven. :

Ut Pater, et Rex sit, nulli gravis, et regit omnes.

Recte Browerus opiatur poema istud, in quo op-

Nulla dies sine fruge venit, nisi congrua^a præstet. A
 Perdere plura putat, si non concesserit ampla;
 Gaudia diffundit radianti lumine vultus;
 Nubila nulla gravant populum sub rege sereno,
 Pectore maturo culpas indulget acerbis.
 Unde alii peccant, ignoscendo iste triumphat.
 Doctus enim, quoniam prima est in principe virtus,
 Esse pium, quia semper habet, qui parcere novit.
 Corrigit in^b se prius, quod poscit ut alter emendet.
 Qui sibi censura est, reliquos bene lege coerces;
 In quo digna manent, quidquid de rege requiras,
 Solus amat cunctos, et amatur ab omnibus unus.
 Incipit inde Venus laudes memorare puellæ:
 O virgo miranda mihi^c placitura jugali,
 Clarior ætherea Brunichildes lampade fulgens,
 Lumina gemmarum superasti lumine vultus,
 Altera nata Venus, regno dotata decoris,
 Nullaque Nereidum de gurgite talis Hiberno
 Oceani sub fonte natat, non ulla Napea
 Pulchrrior, ipsa suas subdunt tibi flumina nymphas.
 Lactea cui facies, incocta rubore coruscat.
 Lilia mista rosis, aurum si intermicet ostro,
 Decertata tuis nunquam se vultibus æquant.
 Sapphirus, alba adamas, crystallæ, smaragdus, iaspis,
 Cedant cuncta, novam genuit Hispania gemmam,
 Digna fuit species, potuit quoque flectere regem.
 Per hiemes^d validas nivibus, Alpemque Pyrenem,
 Perque truces populos vecta est, duce rege^e sereno,
 Terrenis^f regina thoris super ardua montis,
 Planum carpis iter; nihil obstat amantibus unquam
 Quos jungi divina volunt; quis crederet autem^g
 Hispanam tibi met domnam, Germania^h, nasci,
 Quæ duo regna jugo pretioⁱ connexuit uno?
 Non labor humanus potuit tam mira parare,
 Nam res difficilis divinis utitur armis.
 Longa retro series regi hoc^j vix contulit ulli.
 Difficili nisu^k peraguntur maxima rerum.

tini regis partes ac virtutes traduntur, non esse aliud quam quod creditur vulgo scriptum fuisse a Fortunato opusculum *De regno administrando*, quod nonnulli perisse existimant.

^a Edit. Ven., nisi congrua præsit, perdere lucra putat.

^b Ibid.:

Corrigit ipse prius, quod vult emendet ut alter.

^c Ibid., miranda meo.

^d Ibid.:

Pergentes validasque nives, Alpem atque Pyrenem.

trum ne hinc conjici possit Brunichildem extrema hieme, aut vere ineunte, hoc itineris in Galliam contendisse, non facile est statuere, cum ipse Fortunatus alio in loco Pyrenæos julio mense nivosos appellet. Cum tamen illud adverto, et superiore in carmine veris amœnitatem induci, unde argumentum sumitur ad regias illas nuptias celebrandas, et hic hiemes validas, et nives commemorari, per quas Brunichildis, ex Hispania in Galliam veniens, iter fecisse dicitur, facile adducor ut credam nuptias illas in veris initium incidisse. Nupsit autem Sigibertus Brunichildi anno 566, uti adnotavimus in Vita Fortunati, num. 27, ad quem proinde annum, aut verisinitius ad superiorem, referendæ est adventus ipsius Fortunati in Gallias.

Nobilitas excelsa nitet, genus Athanagildi,
 Longius extremo regno qui^l porrigit orbi.
 Dives opum, quas mundus habet, populumque gu-
 [bernat

Hispanum sub jure suo, pietate canenda.
 Cur tamen egregii genitoris regna renarrem,
 Quando tuis meritis video crevisse parentes?
 Tantum virgo mirans turbas superare videris
 Femineas, quantum tu, Sigiberte, maritus.
 Ite duo juncti membris et corde jugati,
 Ambo pares genio, meritis et moribus ambo,
 Sexum quisque suum pretiosis actibus ornans,
 Cujus amplexu sint^m colla conexa sub uno,
 Et totos placidisⁿ peragatis lusibus annos.
 Hoc velit alterutrum [alteruter], quidquid dilexerit
 B Æqua salus ambobus eat, duo pectora servet, [alter;
 Unus amor, vivo solidamine junctus^o, alescat;
 Auspiciis vestris cunctorum gaudia surgant.
 Pacem mundus amet, victrix concordia regnet,
 Sic iterum natis celebretis vota, parentes P,
 Et de natorum teneatis prole nepotes.

CAPUT III.

De Sigiberto rege et Brunichilde regina.

[Sigiberti virtutes ac laudes bellicas effert pluribus, ac Brunichildem conjugem ab Ariano errore ad catholici dogmatis veritatem conversam gratulatur. I

Victor ab occasu, quem laus extendit in ortum,

Et facit egregium principis esse caput,

C Quis tibi digna ferat? nam me vel dicere pauca,

Non trahit^q ingenium, sed tuus urget amor.

Si nunc Virgilius, si forsitan esset Homerus,

Nomine de vestro jam legeretur opus.

Sigiberte potens, generosis clare triumphis,

Hinc nova te virtus prædicat, inde genus.

Cujus rapta semel sumpsit Victoria pennas,

Et tua vulgando prospera facta, volat.

^e Gogo, Sigiberti nomine, Brunichildem ex Hispania deduxit in Galliam: ut constat ex c. 1, l. vii, in quo Fortunatus sic Gogonem alloquitur:

Nuper ab Hispanis, per multa pericula, terris
 Egregio regi gaudia summa vehis.

Hoc itaque in loco Gogonem significari puto.

^f Edit. Ven., perennis regina toris.

^g Ibid., quis crederet hanc rem.

D ^h Animadvertimus jam in Vita Fort., num. 43, reges Austrasiæ vel in Germaniam imperium porrexisse.

ⁱ Duo Codd. Vat., pretiosa connexuit. Edit. Ven., pretioso nexuit. Edit. Paris., pretiosa annexuit.

^j Edit. Ven., regi nec contulit.

^k Edit. Paris., superantur ardua.

^l Edit. Ven., qui corrigit orbem.

^m Ibid.:

Cujus in amplexu colli conexa sub uno.

Edit. Paris.:

Amplexu cujus sint colla revincta sub una

ⁿ Edit. Paris., et multos placidis.

^o Edit. Ven., vincit alescat.

^p Ibid., vota parentum.

^q Edit. Ven., non trahit hic iterum.

Saxone Thuringi * resonant, sua damna moventes, A

Unius ad laudes tot cecidisse viros.

Quod tunc ^b ante aciem pedibus prior omnibus isti,

Hinc modo te reges unde sequantur habent *.

Prosperitate nova pacem tua bella dederunt,

Et peperit gladius gaudia certa tuus.

Plus tamen ut placeas, cum sit victoria jactans ^d,

Tu magis unde subis, mitior inde manes.

Est tibi summus honor, sed mens præcessit honorem *,

Moribus et ^f vestris debitus extet [exstat] apex.

Justitiæ cultor, pietatis amore coruscas,

Quod te ^e plus habeat, certat utrumque bonum.

Lingua, decus, virtus, bonitas, mens, gratia pollent,

Ornarent cunctos singula vestra viros.

Conctorum causas intra tua pectora condis,

Pro populi requie te pia cura tenet.

Omnibus una ^h salus datus es, quali ordine sacro,

Tempore præsentis gaudia prisca refers.

Ca bolico ⁱ cultu decorata est optima conjux,

Ecclesiæ crevit, te faciente, domus.

Reginam meritis Brunichildem Christus amore

Tunc sibi conjunxit, hanc tibi quando dedit.

Altera vota coles ^j melius, quia, munere Christi,

Pectora ^k juncta prius, plus modo lege placent.

Rex pie, reginæ tanto de lumine gaude :

Acquisita his est, quæ tibi nupta semel.

Pulchra, modesta, decens, solers, grata, ^l atque

Ingenuo, vultu, nobilitate potens. [benigna,

Sed quamvis tantum meruisset sola decorem,

Ante tamen homini, nunc placet ecce Deo.

Sæcula longa micans, chara cum conjuge ducas,

Quant tibi divinus consociavit amor.

* Duo Codd. Vat., *Saxone Thoringo*. Edit., in marg., *Turingo resonat*.

Hujusce victoriæ, quam hic narrat Fortunatus relatum a Sigiberto de Saxonibus ac Thoringis, nullum indicium, quantum eisdem investigare potui, existat apud veteres scriptores. Quamobrem in eam facile sententiam adducor, hanc eandem ipsam victoriam esse quam de Saxonibus et Thoringis Clotarium Sigiberti patrem retulisse, ad an. 555: auctor est Gregor. Turon., Hist. Franc. lib. iv, cap. 10, cui prælio admodum verisimile est interfuisse Sigibertum, remque præclare gessisse. Quod vero Saxones parerent Sigiberto, vel inde intelligi potest, quod Saxonum manus, ex Italia reversa, ad Sigibertum venerit, a quo in locum suum et sedem restituerentur, ut refert Gregor. Tur., l. iv, Hist. Franc., c. 43.

^b Edit. Ven :

Quod nunc antevolat pedibus prior omnibus iste.

Cod. unus Vat. retinet iste.

^c Ibid. et tres Codd. Vat., unde sequantur habes.

^d Edit. Ven., cum sit victoria constans.

^e Unus Cod. Vat., præcessit honore.

^f Edit. Ven., moribus ut vestris.

^g Ibid., quod tu plus habcas.

^h Edit. Paris., salus qualis datus ordine.

ⁱ De Brunichilde et ejus conversione hæc habet Greg. Tur., lib. iv, Hist. Franc., cap. 27 : *Erat puella elegans opere, venusta aspectu, honesta moribus, atque decora, prudens consilio, et blanda colloquio.... et quia Arianæ legi subjecta erat, per prædicationem sacerdotum, atque ipsius regis (Sigiberti) commotionem, conversa, beatam in unitate confessa Trinitatem, credidit, atque chrisinata est, quæ in*

CAPUT IV.

De Chariberto ^m rege.

[Laudat Charibertum ob nominis famam, ob nobilitatem generis, ob virtutes in regno administrando, ob pacis studium, pietatem, ingenium, mentis tranquillitatem et constantiam, ob prudentiam rerum gerendarum, ob æquitatem, ac facilitatem in expediendis privatorum litibus, ob fidelitatem in servandis promissis, ob doctrinam, et in cives munificentiam.]

Inclyta magnarum ⁿ processit gloria rerum,

Et de rege pio spargit ubique decus.

Quem gravitate, animo, sensu, moderamine legum,

Prædicat occiduus sol, oriensque virum.

Qui quadripartitis mundi sub partibus ampli,

Fructificante fide ^o semina laudis [lucis] habet.

Hinc cui barbaries, illinc Romania ^p plaudit,

B Diversis linguis laus sonat una viri.

Dilige regnantem, celsa Parisius ^q arce,

Et cole tutorem, qui tibi præbet opem.

Hunc modo læta, favens avidis amplectere palmis.

Qui jure est dominus, sed pietate pater.

De Childeberto veteres compece dolores,

Rex placidus rediit, qui tua vota fovet.

Ille fuit mitis ^r, sapiens, bonus omnibus æquus,

Non cecidit patruus, dum stat in urbe nepos.

Dignus erat hæres ejus sibi sumere regnum,

Qui non est illo, laude loquente, minor.

Charibertus adest, qui, publica jura gubernans,

Tempore præsentis gaudia prisca refert.

In tantum patri se prodidit esse sequacem;

Ut modo sit tutor conjugis ^s iste nepos.

C Qui Childeberti retinens dulcedine nomen,

Ejus natarum est frater, et ipse pater.

nomine Christi catholica perseverat.

ⁱ Unus Cod. Vat., *altera vota colis*.

^k Edit. Ven. :

Pectore victa prius, plus modo lege placet.

^l Ibid., *solers, et grata, benigna*. Edit. Paris., *pia, grata, benigna*.

^m Charibertus Clotarii filius fuit, et frater germanus Sigiberti. Sæpe de ipso loquitur Greg. Turon., et ejusdem vitia passim notat ac perstringit. Is, cum Marcovesam *mulierem religiosam* (uti narrat ipse Greg. Tur., lib. iv Hist. Franc., cap. 26) duxisset uxorem, propterea a sancto Germano, episcopo Parisiensi, excommunicatus, paulo post interit, ad an. 567, vel 570. Quocirca hoc poema non multo post conscriptum est quam Fortunatus in Galliam venerat.

ⁿ Edit. Ven. :

Inclyta magnorum processit gloria regum.

^o Unus Cod. Vat., *fructificante die*.

^p Edit. Ven., *illinc Germania plaudit*.

^q Childebertus, filius Clodovei, frater Clotarii, regno cum fratribus æquo lance diviso, sedem Parisiis sortitus fuerat, ac in ejus partem successit postea ejusdem nepos, Charibertus, de quo hoc poema scriptum est. Vide quæ diximus in Vita Fort., n. 43.

^r Childeberti regis pietatem, et in templis munificentiam, egregie commendavit Greg. Turon. passim in Hist. Franc., et nos alias mentionem de ipso fecimus in notis ad cap. 14, lib. II.

^s Hæc fuit Ultrogottha, et ejus filix, Chroteberga et Chrotesinda, quas Clotarius, mortuo Childeberto, et ejus regno occupato, in exilium miserat. Hæc itaque Charibertus in tutelam recepit.

Quæ bene defensæ placido moderamine regis,
 In consobriño spem genitoris habent.
 Maxima progenies, generosa luce coruscans,
 Cujus ab excelsis gloria currit avis.
 Nam quoscunque velim veterum memorare parentum,
 Stirpis honorificæ regius ordo fuit ^a.
 Cujus celsa fides eduxit ad astra cacumen,
 Atque super gentes intulit illa pedes.
 Calcavit tumidos ^b hostes, erexit amicos,
 Fovit subjectos, conteruitque ^c feros.
 Cur tamen hic repetam præconia celsa priorum,
 Cum potius tua laus ornet honore genus?
 Illi auxere armis patriam, sed sanguine fuso:
 Tu plus acquiris, qui sine clade regis.
 Quos prius infestis lassarunt bella periculis,
 Hos modo securos pacis amore foves.
 Omnia læta canunt felicia tempora regis,
 Cujus in auspiciis floret optima quies.
 Per quem tranquilla ^d terrarum frugis abundat,
 Devotis ^e populis est tua vita seges.
 Cum te nascentem meruerunt sæcula regem,
 Lumine majori fulsit in orbe dies.
 Posteritate nova tandem sua gaudia cernens,
 Crescere se dixit prolis honore pater.
 Qui quamvis esset sublimi vertice rector,
 Altius erexit, te veniente, caput.
 Lætus in hæredis gremio sua vota reclinans,
 Floruit inde magis, spe meliore, senex ^f,
 Ante alios fratres regali germine natus,
 Ordine ^g qui senior, sic pietate prior:
 Prædicat hinc bonitas, illinc sapientia plaudit,
 Inter utrumque decus te sibi quisque rapit.
 De patruo ^h pietas, et de patre fulget acumen,
 Uaius in vultu vivit uterque parens.
 Quas habuere ambo laudes, tu colligis omnes,
 Et reparas solus, lege favente, duos.
 Semita justitiæ, gravitatis norma refulges,
 Et speculum vitæ dat pretiosa fides.

^a Edit. Ven. et Paris., *regius ordo fuit.*

^b Tres Codd. Vat., *calcavit hostes tumidos.* Edit. Ven., *hostes calcavit tumidos.*

^c Edit. Ven. et Paris., *terruit atque feros.*

^d Ibid., *per quem tranquille terrarum.*

^e Ibid., *de totis populis.*

^f Tres Codd. Vat., *meliore senis.*

^g Charibertus, quem ex linguæ Clotarius suscepit, tertius natu a Gregor. Turon. numeratur, lib. IV Histor. Franc., cap. 3. Is tamen primus fratrum dicitur, quod Guntharius et Childericus, ante Charibertum geniti, obierant adhuc superstite Clotario.

^h Edit. Ven., *dum patrum pietas.* Mirum a Fortunato hic pietatem Chariberti laudari, et virtutes alias extolli, qui a Gregorio Turon. terribilissimè sæpe vitis notatus inducitur. Suum autem in clericos et ecclesias odium satis declaravit, cum, missum a Leontio, episc. Burdegalensi, et ejus synodo, Nuncupatum presbyterum, qui Emerium, episc. Santonensem, ab episcopatu remotum fuisse nuntiaret, comprehendi jussit, et plaustro, spinis oppleto, impositum in exilium deportari. De quo proinde Chariberto hæc habet Greg. Tur., lib. I de Mir. sancti Martini, cap. 20. *Charibertus rex, cum, exosis clericis, ecclesiis dei negligeret, despectique sacerdotibus, magis in vitia declinasset,* etc. Videtur itaque hæc scripsisse Fortunatus, vel antequam Charibertus

A Tranquillis animis moderatio fixa tenetur,
 Qui ⁱ portum in proprio pectore semper habes.
 Tempestas nullo penetrat tua corda tumultu,
 Ne sensu titubes, anchora mentis adest.
 Constantes animos non ventilat aura susurrans,
 Nec leviter facili mobilitate trahit.
 Hinc bene disposito comitatur gloria cursu,
 Quod se mature mens moderata ^j gerit.
 Consilium vigilans ^k alta radice retractas,
 Et res clausa aliis est manifesta tibi.
 Publica cura movens ^l proceres si congreget omnes,
 Spes est consilii, te monitore, sequi.
 Hinc quoties felix legatio denique pergit;
 Ingreditur caute, quam tua lingua regit.
 Quod tam mirifico floret patientia cultu,
 B Est tibi Davidicæ mansuetudo lyræ ^m.
 Justitiæ rector, venerandi juris amator.
 Judicium sapiens de Salomone trahis.
 Tu melior fidei merito, nam principis ampli,
 Trajani ingenium de pietate refers.
 Quid repetam maturum animum, qui tempore nostro,
 Antiqui Fabii [Favii] ⁿ de gravitate places?
 Si veniant aliquæ variato murmure causæ,
 Pondera innox legum regis ab ore fluunt.
 Quamvis confusas referant certamina ^o voces,
 Nodosæ litis solvere illa potes.
 Obtinet adveniens fructum, cui justa petuntur,
 Quem sua causa fovet, præmia victor habet.
 Cujus clara fides valida radice tenetur,
 Antea mons migrat, quam tua verba cadant.
 D Spes ^p promissa stat nullo mutabilis ætu,
 Pollicitata ^q semel, perpetuata manent.
 Illa domus proprio ^r pondere tuta tenetur,
 Quæ fundamentum stat bene fixa suo.
 Cum sis progenitus clara de gente Sygamber ^s,
 Floret in eloquio lingua Latine tuo.
 Qualis es in propria docto sermone loquela,
 Qui nos Romanos vincis in eloquio?

præceptis delaberetur in vitia; vel cum ipse novus in Gallia vitam Chariberti et studia non plane perspecta haberet.

ⁱ Edit. Ven., *quo portum.*

^j Edit. Paris., *regit.*

^k Ibid.:

Consilium sapiens alterne dicere tractas.

^l Edit. Paris., *proceres tecum regis omnes.*

^m Tres Codd. Vat., *mansuetudo vitæ.* Edit. Ven., *viæ.* Edit. Paris., sic legit hunc versum:

Magna quies, vitæ sunt tibi divitiæ.

ⁿ Edit. Ven., *antiqui facti de gravitate.* Edit. Paris.:
 Antiquis avide gratia vita placeat.

^o Edit. Ven., *certamine voces.*

^p Ibid. *Res promissa adstat.*

^q Ibid. *pollicitaque semel.* Edit. Paris. sic legit:

Cui sit pacta semel, perpetuata manet.

Edit. Ven. *Illam domum proprio se pondere tuta tenetur f. tuetur.* Edit. Paris. Ibid. *proprio sub pondere.*

^s Clara de stirpe Giberti Sycambri Germaniæ populi: unde exortus Chlodovus, Childerici filius, pater Chlotarii: cui ingresso ad Baptismum [uti narrat Greg. Turon., l. II, c. 31]. Sanctus Dei (B. Remigius, episcopus Rhemensis) sic inquit ore facundo: *Milia depono*

Splendet in ore dies detera fronte serenus,
Sinceros animos nubila nulla premunt.
Blanda serenatum circumdat gratiâ vulum,
Lætitiam populus regis ab ore capit,
Muneribus largis replet tua gratia cunctos,
Ut mea dicta probes, plebs mihi testis adest.
O bonitas immensa Dei, quæ divite censu,
Quod famulis tribuit, hoc putat esse suum,
Erigis subjectos, erectos lege tueris,
Omnibus in totum factus es omne bonum.
Protegit Omnipotens pietatis munere regem,
Et dominum servet, quem dedit esse patrem.
Cives te cupiant, tu gaudia civibus addas,
Plebs placeat famulans, rex pietate regat.

CAPUT V.

De [ad] Theodechilde ^a Regina.

[Theodechidem reginam egregie laudat ob regii generis nobilitatem, ob comitatem, ac liberalitatem in egenos, et in sacras ædes munificentiam.]

Inelyta progenies regali stirpe coruscans,
Cui celsum a proavis nomen origo dedit.
Currâ in orbe ^b volans generis nova gloria ^c vestri;
Et simul hinc frater personat, inde pater.
Sed quamvis niteat generosa propago parentum,
Moribus ex vestris multiplicatur honor.
Cernimus in vobis, quidquid laudatur in illis,
Ornasti [ornas] ^d antiquum, Theodechilde ^e, genus.
Mens veneranda, decens, solers, pia, chara, benigna,
Cum sis prole potens, gratia major adest.
Evitans ^f odii causas; micat ampla potestas,
Quæ terrore minus, plus in amore venit.

colla, Sycamber. Plura habet Browerus de origine, regionis situ, et vicissitudinibus Sycamborum: quæ vide, si lubet. Nobis hic referre sat fuerit, quæ de Francorum origine habet Greg. Tur. lib. II. Histor. cap. 9, e quibus licet et Sycamborum in Germania regionis situm conjicere. Tradunt multî, inquit, eosdem (nempe Francos) de Pannonia fuisse digressos: et primum quidem littora Rheni omnis incoluisse, dehinc transacto Rheno Thoringiam transmeasse: ibique juxta pagos, vel civitates, Reges crinitos super se creavisse de prima, et ut ita dicam, de nobiliori suorum familia. Quod postea probatum Chlodovechi victoria tradidere: sive Chlodoveo, ob ejus probatam in rebus bellicis virtutem, concesserunt, ut in ipso, ejusque perpetuo familia regis honos, et gradus permaneret: uti narrat idem Gregor. Tur., et ipsi alias adnotavimus.

^a Hæc eadem fuit Theodechildis, cujus epitaphium postea scripsit: quod vide relatum supra lib. IV, cap. 25. Legesis quæ ad illud carmen adnotavimus.

^b Unus Cod. Vat., *currit in urbe.*

^c Edit. Ven., *generis nova gratia vestri.*

^d Ibid., *Ornat et antiquum.*

^e Unus Cod. Vat., *Theodechilde ænus; alius, vel Theodechilde.*

^f Unus Cod. Vat., *et titans odii.* Videtur hoc loco Fortunatus non obscure causam indicare ob quam Theodechildis a Radigere, regis Hermegisli filio, cui nupserat, discesserat: quam causam refert Procopius lib. IV de Belle Gothico, cap. 20, quamque hic paucis lubet perstringere, ut huic loco lux affundatur. Cum itaque Hermegisclus, trans Rhenum Varnorum rex, Theodechildi, filia Theodorici, nupsisset, quo regnum suum ex inita cum Francis affini-

^A Mitis ab ore sonus suavissima dicta resultant,
Verbaque colloquii sunt quasi mella favæ.
Femineum sexum quantum præcedis honore,
Tantum alias superas et pietatis ope.
Si novus adveniat, recipis sic mente benigna,
Ac si servitilis jam placuisset avis.
Pauperibus fessis tua dextera seminat escas,
Ut segetes fructu fertiliore metas.
Unde foves inopes, semper satiata manebis,
Et quem sumit egens sit tuus ille cibus.
Pervenit ad Christum, quidquid largiris egeno,
Etsi nemo videt, non peritura manent.
Cum venit extremus finis concludere mundum,
Omnia dum pereunt, tu meliora petis.

^B Ecclesie særæ, te dispensante, novantur,
Ipsa domum Christi condis, et ille tuam s.
Tu fabricas ^h illi terris, dabit ille supernis,
Commutas melius, sic habitura potos.
Stat sine fraude tuum, quod mittis ad æstra, talentum,
Quas bene dispergis, has tibi condis opes.
Quæ Domino ⁱ vivis, summos non perdis honores,
Regna tenes terris, regna ^j tenendo possis.
Sit modo longa salus pro munere plebis in urbe,
Felix, quæ meritis luce perennis eris.

CAPUT VI.

De ^k Berthechilde [Ms., Berthide].

[Berthechildem, sive Berthildem, sanctimoniam feminam, ob pudicitiam commendat laude, ob liberalitatem in egenos et captivos, ob despicientiam rerum caducarum.]

^C Mens devota Deo, Berthilde corde coruscans
Pectore sub cujus Christus amore manet,

tate magis firmaret, cumque ex eadem nullum filium suscepisset, jussit moriens ut Radiger, ejusdem filius, quem ex superiore uxore susceperat, relictam a se Theodechildem uxorem duceret, puella virgini, natione Britanniæ, Anglorum regis sorori, nuntio remisso, quem desponderat. Quæ regis voluntas vel a proceribus regni confirmata est. At virgo desponsa, ejusmodi injuriam baud ferens, magnum in Varnos classem comparat, victoque Radigeri et capto, perfidiam ac sui deserendæ contra datam fidem consilium exprobrat; qui cum necessitate se ad id adactum fuisse dixisset, ac cæteroquin se paratum affirmaret qui Theodechildem repudiaret, ac ipsi, ut sponderat, nuberet, ac posterioribus officiis priorem injuriam emendaret, in gratiam a puella receptus est. Hæc itaque causa fuit cur Theodechildis a Radigere conjuge discederet, et ad suos in Galliam remearet, quam hic causam indicari a Fortunato minime dubito.

^g Unus Cod. Vat., *tendit et ille tua.*

^h Edit. Ven., *tu fabricas illam terris.*

ⁱ Edit. Paris., *viri summa.*

^j Edit. Paris., *tenenda polis.*

^k Vix dubito quin hæc Berthechildis, clara, ut videtur, stirpe nata, in monasterio Pictaviensi sub beata Radegunde cum cæteris sanctimonialibus viveret: de quibus narrat Greg. Tur., lib. de Gloria confess. cap. 106, quod *stabat circa secretum (mortuæ scilicet Radegundis) multitudo immensa sanctimonialium, ad numerum circiter ducentarum: quæ, per illius prædicationem conversæ, vitam sanctam agebant; quæ secundum sæculi dignitatem, non modo de senatoribus, verum etiam nonnullæ de ipsa regali stirpe, hac religionis forma florebat.*

Despiciens mortale malum, vitalia servans
Unde fugis terras, hinc petis astra magis.
Immaculata micans, nescis contagia mundi,
Sordibus humanis libera membra geris.
Digna pudicitiae debentur praemia sacrae,
Virgo dicata Deo, hinc rapienda a polo.
Ille tenet caelos, cui tu complexa videris,
Quo tuus est sponsus, hic b eris ipsa simul.
Non cupis auro humeros, nec collum pingere gem-

[mis],

Sed melius casto pectore dura micas.
Mutasti vestem, mutasti gentis honorem,
Cum thalamis Domini sponsa juganda venis.
Quaenam meliore via, meruisti vota tenere,
Quando Creatori forma creata places.
Pauperibus largas das esurientibus escas,
Nescit habere famem, qui tua tecta petit.
Qui sine veste jacet, tegmen pietate ministras,
Unde calet nudus, frigora nulla c timens.
Te redimente pia captivi vincula laxant,
Quae solvis vinctos, libera semper eris.
Distribuis censum, nulli sua vota negando,
Divitiasque tuas omnibus esse facis.
Colligis in caelis quidquid dispergis in arvis,
Semina nunc fundens, post meliora metes.
Quidquid habet mundus, fugitivo tramite transit;
Tempore tu modico semper habenda facis.
Illic tibi longaevis sit vita superstes in annis,
Rurus in aeternum sit tibi vera salus.

CAPUT VII.

De Gelesuintha d.

[Gelesuinthae, Athanagildi Gothorum in Hispania regis filiae, quae Chilperico nupserat, necem peracerbam prosequitur lugubri hoc carmine, in quo et Goisuinthae, matris ejus, lacrymas, et aliorum

a Edit. Ven., hinc rapiente polo.

b Unus Cod. Vat., huc eria.

c Edit. Paris., times.

d De Gelesuintha (quae ab aliis Galsonta, et Galasuentha nominata est) ejusdemque nece aliqua diximus in Vita Fortunati, num 45. Nec vero alienum sit ejus mortis causam ex Greg. Turon., lib. iv Hist. Franc., cap. 28, hic paucis referre. Cum itaque eadem magnis precibus, ac votis a Chilperico ad nuptias expositata et impetrata fuisset, nec vero minimum a conjuge diligeretur, idque non tam fortasse conjugali ex charitate, et necessitudine, quam quod magnos thesauros ex Hispania secum detulisset, non multo post gravi inter se discordia dissensere. Nam cum rex in Fredegundis (quam se dimisurum pollicitus fuerat) impudicis amoribus volutaretur, idque illa indigne ferens in Hispaniam regredi vellet, Chilpericus, insidias subdole tegens, in strato suo jugulandam curavit; ac paulo post Fredegundem recepit, quae deinde eju- dem exitii causa fuit, uti narrat Aimoinus, c. 57 Hist. Franc. et Ado, in Chron., sexta aetate.

e Unus Cod. Vat., secum in ambiguo. Item Edit. Ven.

f Unus Cod. Vat., nulli sua.

g Edit. Ven. et Paris., quo putat esse viam.

h Edit. Ven. et in uno Cod. Vat., an vitae mors, quod placet. Edit. Paris., an vita est. Hujusce poematis praemium optime convenit fortunae Gelesuinthae, quae

A in Gelesuinthae funere dolorem ac questus acerbissimos describit.]

Casibus incertis rerum fortuna rotatur,
Nec figit stabilem pendula vita pedem.
Semper a in ambiguo saeculum rota lubrica volvit,
Et fragili glacie lapsibus itur iter.
Nulli certa dies, nulli est f sua certior hora,
Sic sumus in statu debiliore vitro.
Dum gressu ancipiti trahit ignorantia fallens,
Huc latet ars foveae, quo putat esse viam g.
Nescia mens hominum quid sit necis atque salutis,
Lucifer an vita h, mors sibi vesper erit.
Iis premimur tenebris ignari sorte futuri,
Et vaga tam fragile haec tempora tempus ha-

[bent.

B Toletus geminas i misit tibi, Gallia, turres.
Prima stante quidem, fracta secunda jacet.
Alta super colles, speciosa cacumine pulchro,
Flatibus infestis culmine lapsa ruit.
Sedibus in patriae sua fundamenta relinquens,
Cardine mota suo, non stetit una diu.
De proprio migrata solo nova mersit [mors sit]

[arena,

Exsul et his terris, heu! peregrina jacet.
Quis valet ordiri tanti praesagia luctus,
Stamine quo coepit texere stenda dolor?
Cum primum algentes jungi peteretur ad arctos i,
Regia regali Gelesuintha toro.
Fixa Cupidineis caperet k ut frigora flammis,
Viveret et gelida sub regione calens.

C Illic ubi virgo metu, audituque exterrita sensit,
Currit ad amplexus, Goisuinta, l tuos;
Tunc matris collecta sinu, male sana reclinans,
Ne divellatur, se tenet m, ungue, manu.
Brachia constringens neclit sine fune n catenam,
Et matrem amplexu per sua membra ligat.

ad regias nuptias, magno cum honore, ducta in Gallias, illic jussa est a conjuge occidi.

i Unus Cod. Vat., Toletus geminans. Duarum turrium nomine indicantur Brunichildes et Gelesuintha ipsa, germanae sorores, Athanagildi, Gothorum in Hispania regis, filiae: quarum altera nupserat Sigiberto superiore anno, quam Gelesuintham Chilpericus duceret, ut notavimus in Vita Fort., n. 45. Gothorum vero reges in Hispania Toleti regiam sedem habebant.

D j Gallia indicatur ad Arctum posita, si Hispaniam respicias, unde Gelesuintha discesserat.

k Edit. Ven. et duo Codd. Vatic., cuperet huc frigora. Edit. Paris., fixa cupido reis cuperet huc.

l Goisuinta, sive, ut scribunt alii, Gunthesuentha, Athanagildi primum uxor fuit, mater Brunichildis et Gelesuinthae. Athanagildo autem vita functo, nupsit Leuvichildi, qui regnum post Athanagildum fuerat adeptus; quo item mortuo, a Reccharedo, Leuvichildis filio, tanquam mater suscepta et habita est, cum esset noverca. In Reccharedum postea cum Uldila, Arianus episcopo, conjuravit, ut narrat Joan. Biclari., abbas., ad an. 3 Reccharedi. Haec mulier Arianarum partium studiosissima fuit, ac plures saepe turbas in Hispania, adversus Catholicos movit. Lege Greg. Tur., lib. v, cap. 59, item lib. iv, c. 38, lib. ix, c. 1 Hist. Franc.

m Edit. Paris., ungue manus.

n Edit. Ven. et Paris., sine fine catenam.

Illis visceribus retineri stia poscens,
 Ex quibus ante sibi lucis origo fuit.
 Committens secunda ejus se fasce levare,
 Cujus clausa uteri pignora tuta fuit.
 Tum gemitu sit mœsta domus, strepit aula tumultu,
 Reginae fletu plorat et omnis homo.
 In populi facie lacrymarum flumina sordent,
 Infans, qui affectum nescit, et ipse gemit.
 Instant legati, Germanica regna requiri,
 Narrantes longæ tempora tarda viæ.
 Sed matris moti gemitu sua viscera solvunt,
 Et qui compellunt, dissimulare volunt.
 Dum natæ amplexu genitrix nodata tenetur,
 Prætereunt duplices, tertia, quarta dies.
 Instant legati nota regione reverti:
 Quos his alloquitur Goisuintha gemens:
 Si feritate trucis premeret captiva Geloni,
 Forsan ad has lacrymas et plus hostis erat.
 Si nec corde pius, cupidus mihi cederet hostis,
 Ut natam ad pretium barbara præda daret:
 Si neque sic animum velit inclinare cruentum,
 Matri præstaret, quo simul iret iter.
 Nunc mora nulla datur, pretio neque sœctimus ullo.
 Qui nihil indulget, sævius hoste nocet.
 Post uteri gemitus, post multa pericula partus,
 Postque laboris onus, quod grave feta tuli.
 Quæ genui, natæ matrem me non licet esse?
 Ipsaque naturæ lex mihi tota perit?
 Affectu jejuna meo, lacrymosa repellor:
 Nec pietas aditum, nec dat origo locum?
 Quid rapitis? differte dies, cum disco dolores,
 Solamenque mali sit mora sola mei.
 Quando iterum videam, quando hæc mihi lumina
 ludant,
 Quando iterum natæ per pia colla cadam?
 Unde precor teneræ gressum spectabo puellæ,
 Oblectetve animos matris et ipse jocus?
 Post causas, quas regna gerunt, ubi mœsta reclinetur
 nem?
 Quis colat affectu, lambat et ore caput?

^a Duo Codd. Vat., *omnis honor*.

^b Francorum regnum, uti alias jam diximus, vel in Germaniam procurrebat.

^c Unus Cod. Vat., *nudata tenetur*, corrupte.

^d Edit. Paris., *duplex*.

^e Ven. Edit., *si feritate truct*:

^f Geloni feri ac barbari Scythiæ populi, iidem ac Getæ, qui in bellis falce armati pugnabant: de quibus Sidonius, epistola 1, lib. iv, *quæ mandata* (quibus Sidonius ab adolescentia sub Eusebio fuerat institutus) *si quis deportaret phisosphaturus aut ad pulchricolas Sicambros, aut ad Caucasigenas Alanos, aut ad equimulgas Gelonos, bestialium rigidarumque nationum corda cornea, fibræque glaciales procul dubio emollirentur, egelidarenturque.*

^g Edit. Paris., *credere*.

^h Edit. Paris., *ut nec tum ad... daret*.

ⁱ In Edit. Ven. uno Cod. Vat., *dum disco labores*.

^j Edit. Paris., *claudent*.

^k Unus Cod. Vat., *lambat ore*.

^l Edit. Ven., *quæque petisset iter*.

^m Videtur hoc referri ad regnum Gothorum in Hispania, quod sæculo antecedente iis in regionibus

A Extensis palmis quis currat ad oscula, vel quæ
 Cervici insiliant pendula membra meæ?
 Quem teneam gremio, blando sub fasce laborans,
 Aut levio manu verberer ipsa joco?
 Nec te ferre sinu, quanquam sis adulta, gravarer,
 Quæ mihi dulce nimis, et leve pondus eras.
 Cur nova rura petas, illic ubi non ero mater?
 An regio forsitan non capit una duas?
 Quæ genuere ergo, lacerentur viscera luctu,
 Gaudia cui pereunt, tempora fletus erunt.
 Plorans perdam oculos, ducens mea lumina te-
 cum,
 Si tota ire vetor, pars mea te sequitur.
 Tum proceres, famuli, domus, urbs, rex ipse re-

B Quæque petisses iter, vox gravis una genuit.

Progrediere foras tandem, sed turba morosa,
 Solvere dum properat, se properandum ligat.
 Hinc tenet affectus, rapit inde tumultus euntes,
 Sic per utrasque vices flebile servet opus.
 Alter abire monet, rogat alter amore redire,
 Sic variante fide, hic trahit, ille tenet.
 Dividitur populus, per regna novella vetustus,
 Stat pater, it genitus, stat socer, itque gener.
 Qui vidit strepitum, patriam migrare putaret,
 Et quasi captivum crederet ire solunt.

Procedunt portis, serraco in ponte retento,
 Protulit hoc fletu Gelesuintha caput:

Sic gremio, Tolete, tuo nutribar, ut ægra,
 Excludar portis tristis alumna tuis?

C Quoque magis crucier, prodens mea vulnera
 Stas felix regio, cur ego præda trahor? luctu,
 Antea clausa tui, modo te considero totam,
 Nunc mihi nota prius, quando recedo serox.
 Hinc te dinumero currens per culmina visu,
 En ego de numero non ero sola tuo.
 Crudeles portæ, quæ me laxastis euntem,
 Clavibus oppositis nec vetuistis iter,
 Antea vos geminas adamas petra una ligasset
 Quam daret huc ullam janua pansa viam.

constitutum fuerat sub Ataulpho, Gothorum rege.
 Vide cl. Murat., *Annal. Ital.*, ad an. 414 æræ Vulg.

^a Edit. Ven. *stat pater, et genitor, stat socer, atque gener*.

^b Edit. Paris., *astans qui trepidam*.

D Edit. Paris., *serraco.... retenti*. Serracum vehiculi genus erat in Gallia. Idem vocabulum usurpat Fortun., lib. viii, c. 1, sic loquens de Radegunda:

Splendida serraco quondam subvecta superbo,
 Nunc terit obsequio planta modesta lotum

Vel apud profanos auctores occurrit mentio ejusmodi vehiculorum, quæ *serraca* nominabantur, licet illa videantur ad viliores usus fuisse adhibita. Juvenalis, satyr. 5, usurpat hanc vocem, iniquens:

Frigida circumagunt pigri sarraca Bootes.

In Vulg. legebatur *terra cum ponte retenta*, adversantibus omnibus Mss., ut narrat Brow.

^c Edit. Ven., *quodque magis*.

^d Ibid., *Infelix regio*.

^e Hic indicari puto custodiam ac diligentiam qua Gelesuintha, adhuc virgo, paterna in domo servabatur, ab urbis aspectu et civium oculis remota.

Urbs pia plus sceras, si murus tota fuisses,
 Me ire ^a ut ne sineres, cingeret alta silex.
 Pergo ignota locis, trepidans, quidam antea discam
 Gentem ^b, animos, mores, oppida, rura, nemos;
 Quem precor inveniam peregrinis advena terris,
 Quo mihi nemo venis, civis ^c, amice, parens?
 Dic, si blanda potest nutrix aliena placere,
 Quæ lavet ora manna, vel caput ornet acu?
 Nulla puella choro, neque collaetanea ludat:
 Illic mea blandities, hic mea cura jaces.
 Si me non aliter, vel nuda sepulcra tenerent,
 Non licet hic vivi ^d, hic mihi dulce mori.
 Non fruor amplexu, neque ^e visu plena recedo,
 Quæ me dimittis, dura Tolete, vale.
 Sic accensi animi lacrymarum flumina rumpunt,
 Fixus et irriguas parturit ignis aquas.
 Illic iter arripiunt genitrix, nata, agmina flentum,
 Nec piget obsequium ^f mater anhela sequi.
 Deducit dulcem per amara viatica natam,
 Implentur valles flotibus, alta tremunt.
 Frangitur et densus vacuis ululatus aer,
 Ipsa repercusso murmure silva gemit.
 Dat causas spatii ^g genitrix, ut longius iret,
 Sed sicut optanti tempus, iterque breve.
 Pervenit, quo mater ait, sese inde reverti
 Sed quod velle prius, postea nolle fuit.
 Rursus adire cupit via qua ^h fert in via matrem
 Quam proceres retinent, ne teneretur iter.
 Hærebant in se amplexæ, pariterque ⁱ replexæ,
 Incipit hic gemitu Goisuintha fero:
 Civibus ampla tuis, angusta Hispania matri,
 Et regio solis ^j, tam cito clausa mihi.
 Quæ licet ^k a Zephyro calidum percurris in Eurum.
 Et de Thyrræno ^l tendis ad Oceanum.
 Sufficiens populis quamvis regionibus amplis,
 Quo est mea nata absens, terra mihi brevis es
 Nec minus hic sine te errans et peregrina videbor,
 Inque loco proprio civis, et exsul ero.
 Quæso quid inspiciant oculi, quem, nata, requirant
 Quæ mea nunc tecum lumina ducis, amor?
 Tu dolor unus eris, quisquis mihi luserit infans,
 Amplexu alterius tu mihi pondus eris.
 Currat, stet, sedeat, fleat, intret, et exeat alter,
 Sola meis oculis dulcis imago redis.

^a Unus Cod. Vat., *me ire at ne.*

^b Edit. Ven., *mores, gentem, animos.* Tres Codd. Vat., *gentem, mores, animos,* invito metro, Ms., *gentes.*

^c Edit. Ven., *dulcis, amice, parens.*

^d Edit. Ven., *non licet hic vivas.* Unus Cod. Vat., *vivere.* Edit. Paris., *vivere non licet hic.*

^e Edit. Ven., *amplexu, quæ visu.*

^f Duo Codd. Vat., *nec piget obsequii.* Edit. Ven., *nec placet obsequii.* Edit. Paris., *nec pudet obsequiis.*

^g Edit. Ven. et unus Cod. Vat., *causas spatii.*

^h Unus Cod. Vat., *via, quæ fert.*

ⁱ Ms., *reflexæ.*

^j Edit. Ven. et unus Cod. Vat. et Edit. Paris., et regio soli tam cito, quod placet.

^k Edit. Ven., et de stirpe nothi tendis.

^l Ms., *etiam.*

^m Edit., *aut plorata avidæ.*

ⁿ Edit. Ven., *lambet et ore genas.*

A Te fugiente errans aliena per oscula curram,
 Et super ora gemens ubera sicca premeam.
 De facie infantum plorantia lumina lambam;
 Et teneras lacrymas insatiata bibam.
 Tali potu ¹ utinam vel parte refrigerer ulla,
 Aut plorata avidæ ^m mitiget unda sitim.
 Quidquid erit, crucior, nulla hic medicamina prosunt,
 Vulnere distillo, Gelesuintha, tuo
 Qua rogo, nata, manu chara hæc coma pexa nitebit?
 Quis sine me placidas lambiat ⁿ ore genas?
 Quis gremio foveat, genibus vehat, ambiat ulva?
 Sed tibi præter me non ibi mater erit.
 Quod superest, gemebundus ^o amor hoc mandat eunti:
 Sis precor o felix, sed cave valde p, vale.
 Mitte avidæ matri, vel per vaga flabra, salutem,
 B Si venit, ipsa mihi nuntiet aura boni [bonum].
 Filia tum validis genitricis onusta querelis,
 Tristis, inops animi, nec valitura loqui;
 Clausa voce diu, vix fauce solubile fandi,
 Pauca refert, cordis vulnere lingua gravis:
 Majestas si celsa Dei mihi tempora vellet q
 Nunc dare plus vitæ, non daret ista vitæ.
 Ultima sed quoniam sors irrevocabilis instat,
 Si jam nemo vetat, qua trahit ira sequar.
 Hæc extrema ^r tamen loquar, et memoranda dolori.
 Illic tua non tua ^s sunt, Goisuintha, vale.
 Oscula sic rumpunt, et fixa ori ^t ora repellunt,
 Dum se non possunt, aera lambit amor.
 Illic pilente ^v petens loca Gallica ^v, Gelesuintha
 Stabat fixa oculis, tristis, eunte rota.
 C Et contra genitrix post natam lumina tendens,
 Uno stante loco, pergat et ipsa simul.
 Tota tremens, agiles raperet ne mula quadrigas,
 Aut equus impatiens verteret axe rotas.
 Sollicitis oculis circumvolitabat amantem,
 Illuc mente sequens qua via flectit iter.
 Sæpe loquebatur quasi secum nata sederet,
 Absentemque manu ^x visa tenere, sinu.
 Prendere se credens, in ventum ^y brachia jactat,
 Nec natam recipit, sed vaga flabra ferit.
 Inter tot comites unam spectabat euntem,
 Sola videbatur qua suus ibat amor.
 Plus genitrix suspensa animo quam filia curru,
 Hæc titubans votis iba, et illa rotis.

D ^o In Edit. Ven. et tribus Codd. Vat., *timebundus amor.*

^p Duo Codd. Vat., *vade, vale.*

^q Unus Cod. Vat., *tempora velit.*

^r Unus Cod. Vat., *extrema hæc tamen.* Edit. Ven., *extrema hæc tandem.*

^s Edit. Paris., *sum.*

^t Edit. Ven., *fixa priora repellunt, corrupte.*

^v Pilens, seu pilentum, genus vehiculi est, quo matronæ uti consueverant. Ab Hispanis inventum illud est, sicut petoritam a Gallis. Illud duabus rotis, hoc quatuor constabat. Horat., lib. II, epist. 1:

Esseda festinant, pilenta, petorrita, navos.

^y Unus Cod. Vatic., *loca Galliarum Gelesuintha.*

^x Edit. Ven., *absentemque manum.*

^z Duo Codd. Vat., *in ventos brachia.* Item Ven. Edit.

Donec longe octavo, spatioque evanuit amp'o,

Nec visum attingit, dum tegit umbra dieni.

Ipsa putat dubios natæ se cernere vultus,

Et cum forma fugit, dulcis imago redit.

O nomen pietate calens, o cura fidelis,

Quamvis absentem quid nisi mater eras?

Fletibus ora rigens, lamentis sidera pulsans,

Singula commemorans dulcia, dura, pia,

Mobilis, impatiens, metuens, flens, anxia mater,

Quod ^a sequeris lacrymis, augurat ^b altus amor.

Illa tamen pergit qua trita viam orbita sulcat,

Quisque suis vacuos fletibus implet agros.

Inde Pyrenæas per nubes transiit Alpes,

Quaque pruinosis Iulius ^c alget aquis.

Qua nive ^d canentes fugiunt ad sidera montes,

Atque super pluvias exit acutus apex.

Excipit hinc Narbo ^e, qua sitora plana remordens,

Mitis Atax ^f Rhodani molliter intrat aquas.

Post aliquas urbes, Pictavas attingit arces,

Regali pompa prætereundo viam.

Inclutus ille quibus vere amplus hilaris oris,

Et satus, et situs est ore tonante loquax.

^a Ibid., quid sequeris.

^b Edit. Paris., alter.

^c Miror hic Browerum opinatum fuisse Fortunatum errore lapsam, extremis Pyrenæis jugis, versus mare Mediterraneum oræ Gallicæ, Juliorum nomen indere, cum tam aperte mensis Julius hic a Fortunato indicetur, quo tempore, etsi mediis ætatis in ardoribus, in Pyrenæis Alpibus pruinas ac nives concrecere solitas alibi tradidit ipse Fortunatus. Ita lib. 1, cap. 1, de suo loquens itinere, ait se Pyrenæis occurrisse, julio mense nivosis; et supra scribens de Brunichildis itinere ex Hispania in Galliam, lib. vi, cap. 1, Pyrenæarum Alpium perpetuas nives satis declarat his verbis:

Per hiemes validas nivibus, Alpemque Pyrenem
Perque truces populos vecta est.

Perperam itaque Browerus putat Fortunatum Julii nomen, quod, ait, Alpibus in Italia tribuendum est, ad Pyrenæa juga transtulisse.

^d Edit. Paris., candentes.

^e Narbo civitas, unde Gallia Narbonensis, quæ olim Bracata dicebatur, postea Narbonensis et Viennensis dicta, pars meridionalis Galliæ regionis ad mare Mediterraneum posita, ut refert Tillemontius, Gothi, Ataulpho duce, Galliam ingressi, hanc urbem occuparunt et tenuere; sed inde a Constantio comite expulsi, in Hispaniam secesserunt an. 414. Ilac deinde urbe positus est Theodoricus Junior, Gothorum ac Visigothorum rex, magni Theodorici filius, ad an. 462. Vide Sirmond., in annotat. ad carmen 23, Sidon. Apoll., et Murat., in Ann. Ital., ad an. 463. Laudat Narbonem Sidonius, ac Martium appellat, urbis illius robur ac vim adversus Gothorum impetus declarans, ut patet Sirmondus eodem loco. (Primæ curæ nota.) — Adverte, Narbonem non a Sidonio solum, sed a vetustioribus etiam Scripturis Martium appellari, et inter hos a Marco Tul. in Oratione pro Marco Fontejo: quod nomen Urbi illi attributum alii volunt, quod Caius Cæsar colonos eo ex Martia legione deduxerit: alii vero (inter quos Vellejus Paterculus) quod illæ Colonia deducta sit sub Porcio et Martio Consulibus: a quo postremo Narbo Martius cognominatus fuerit: quod ejus forte opera in ea Colonia deducenda præstitit. Quocirca Sidonius veterem ejus appellationem ad temporum suorum rationem, et fortunam accommodavit; id, quod hæc ejus verba indicant: Dum apud Narbonem, quondam Martius dictum, sed nuper factum mo-

A Thrax s, Italus, Scythia, Persa, Indus, Geta, Dacia,

Hujus in eloquio spes bibit, arma capit. [Britannus

Sol radio, hic verbo genitalia ^h lumina fudit,

Montibus ille diem, mentibus iste fidem.

Hanc ego nempe ⁱ novæ ^j conspexi prætereuntem,

Molliter argenti turre rotante vehi.

Materno voluit pia quam Radegundis amore

Cernere ^k ferventer, si daret ultus opem.

Sæpe tamen missis ^l, dulci sibi dulcis adhaesit,

Et placide coluit, quod modo triste dolet.

Turonicas terras Martini, ad sidera noti,

Inde petit, lente continuante grada.

Vigennæ ^m voluerat transmittitur alveus alno ⁿ,

Turba ^o comis rapidis alveus ^p exit aquis.

Excipit inde repens vitrea Liger atgidus unda,

B Quo neque vel piscem levis ^q arena legit.

Pervenit, qua se piscoso Sequana flueta

In mare fert, juncto Rothomagense ^r sinu.

Jungitur ergo tæro regali culmine virgo,

Et magno meruit plebis amore colli.

Ilos quoque muneribus permulcens, vocibus illos,

Et licet ignotos sic facit esse suos.

ras necto, etc. (Secundæ curæ nota.)

ⁱ Atax fluvius est vulgo l'Aude, qui Narbonem alluit, et iisdem postea, quibus Rhodanus fluit, aquis immiscetur, ut animadvertit Sirmondus: ex hoc Fortunati loco in annot. ad epist. 15 lib. ix Sidonii. Videtis et Fredeg. Scholast. Chron. continuat., p. 3, c. 109. Browerus pro Arari se Atacem ex Sidonio restituisse refert. Favet huic lectioni Ven. Edit. et duo Codd. Vat., qui habent: *Mitis, Atax, Rhodanus*, etc.

^j Edit. Ven. corrupte habet:

Traxit recta aliis Indus, Geta, Persa, Britannus.

^k Tres Codd. Vat., generaliter *luminis fundunt*. Item Edit. Ven.

^l Edit. Paris., *urbem*.

^m Vide quæ diximus in Vita Fortun., num 34.

ⁿ Edit. Paris., *ferventem*.

^o Prave in Vulg., ut animadvertit Browerus, sicuti et in Edit. Ven., *mittis* legitur pro *missis*. *Missæ* quippe pro litteris seu nuntiis usurpantur a Fortunato. Ita ipse scribens ad Artachin, sub nomine ac persona Rhadegundis, ait:

Meque monasterio missis, rogo, sæpe requiras.

^p *Vigennæ* vocem retinuit Brow. quam et Aimoinus profert lib. 1, cap. 21, narrans Clodoveum in expeditione adversus Alaricum flumen hoc trajecisse haud procul a Turonis et Pictavo. Deest illa vox in Ven. Edit., ac versus mancus relinquatur. Est autem *Vigenna*, seu *Vienna*, ut ibidem notat. Brow., rivus haud procul a Lemovicibus exorrens, qui aliis auctus aquis mox Ligerim subit.

^q Alnus pro navi, seu portorio, accipitur, ex alnis arboribus confecto. Fridegodus, in Vita sancti Wilfridi episcopi, quæ exstat sæculo iii Bened. part. 1, pag. 188, eadem voce sub eodem sensu utitur, inquit: —

Nil metueas ergo pertransit gramina tuto,
Securusque cavas intrat velociter amos.

^r Edit. Paris., *Comes*.

^s Edit. Ven. et tres Codd. Vat., *alacris exit aquis*.

^t Ven. Edit., *lenis arena*.

^u Nuptias Gelesuinthæ cum Chilperico Rothomagi celebratas fuisse conjicit ex hoc loco Browerus.

Utque fidelis ei sit genus, armata per arma,
 Jurat, jure suo se quoque lege ligat.
 Regnabat placido componens tramite vitam,
 Pauperibus tribuens advena mater erat.
 Quoque magis possit regno superesse perenni,
 Catholicæ fidei conciliata placet.
 O dolor, insignis quid differs tempora stetus,
 Lugubresque vices, plura loquendo ^b taces?
 Improbata sors hominum, improvisa condita ^c lapsu,
 Tot bona tam subito sorte volante ^d voras.
 Nam breve tempus habens, consorti ^e nexa jugalis,
 Principio vitæ funere raptâ fuit.
 Præcipiti casu, volucris præventa sub ictu,
 Deficit, et verso lumine lumen obit.
 Infelix nutrix audito funere alumna,
 Exanimum ad corpus vix animata volat.
 Ipsa inter famulas incumbens prima fidelis,
 Hæc tandem potuit, clausa dolore, loqui:
 Sic placidæ matri promissi pessima nutrix,
 Te longe incolumem, Gelesuintha, fore.
 Sic extincta meum mea cernunt lumina lumen,
 Pallida sic facies, qua rubor ante fuit?
 Dic aliquid miserans, miseræ mihi redde loquelas,
 Quid referam ad matrem, si remeare licet?
 Hoc supra tantos peregrina secuta labores,
 Pro vice tale mihi munus alumna refert?
 Optabas pariter nobis vitam, atque sepulcra,
 Quæ tecum vixi, me sine passa mori?
 Ordo utinam vitæ juvenique, senique fuisset.
 Te stante incolumi me prius ire neci.
 Vix paucas ^f profert, vocem rapit alter ab ore,
 Nec valet una loqui, quod videt aula gemit ^h.
 Interea vehitur trisi lacrymosa ⁱ feretro,
 Soluit et exsequias obsequialis amor.
 Ducitur ^j, ornatur, deponitur, undique stetur,
 Conditur et tumulo sic peregrina suo.
 Nascitur hic subito rerum mirabile signum,
 Dum pendens lychnus lucet ^k ad obsequium.
 Decidit in lapidem, nec vergit, et integer arsit.
 Nec vitrum saxis, nec perit ignis aquis.
 Fama recens resides germanæ percussit aures.
 Affectuque pio sic movet ora soror ^l:

^a Ms., *quaque*.

^b Edit. Ven., *plura loquenda taces*.

^c Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *quæ improviso abdita lapsu*.

^d Edit. Paris., *fugas*.

^e Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *consortia nexa jugalis*.

^f Edit. Paris., *hæc propter*.

^g Edit. Ven., *vix paucis profert vocem*.

^h Duo Codd. Vat., *aula gemit*.

ⁱ Tres Codd. Vat., *lachrymata feretro*. Item Edit. Ven.

^j Post hunc versum: *Ducitur, ornatur, etc.*, in Ven. Edit. subtexitur versus, qui pertinent ad cap. 5 lib. vii, ac ii quibus absolvitur præsens poema, transferuntur ad c. 4 l. viii. Ita et in uno Cod. Vat. Brow. ipse fatetur se carmen istud recollegisse ex pluribus partibus, in aliis carminibus Fortunati dispersis.

A Hanc rogo germanæ mandasti, chara, salutem,
 Scripta tuis digitis hoc mihi chara refert?
 Sollicitis oculis expectabam, unde venires,
 Non agis ^m illud iter, quale precata fui.
 Optavi Gallis te ut huc Hispania ferret,
 Non te hic chara soror, non ibi mater habet.
 Extremo obsequio non huc Brunichildis adivi,
 Si tibi nil vivæ, mortis honore darem.
 Cur peregrina tuos non clausi dulcis ocellos?
 Auribus aut avidis ultima verba libi?
 Officium tristi nihil impendi ipsa sorori,
 Membra, manus, faciem nec manus ista legit.
 Non licuit fundi lacrymas, nec ab ore resorbi,
 Frigida nec tepido viscera fonte lavo.
 Nutritas pariter, junctas regionibus isdem,
 B Cur ad mortis iter dividis alte dolor?
 Sicque relicta soror casu laceratur adempta,
 Hæc vocat, illa jacet, nec repetita redit.
 Germanæ validos audit Germania stetus,
 Quaque recurrit iter, questibus astra ferit.
 Nomine sæpe vocans te, Gelesuintha, sororem;
 Hæc fontes, silvæ, flumina, rura sonant.
 Gelesuintha taces? responde ut muta sorori:
 Respondent lapides, mons, nemus, unda, polus.
 Anxia, sollicitans ipsas interrogat auras,
 Sed de germanæ cuncta salute silent.
 Nuntius hic subito fluvios transcendit et Alpes,
 Mœrorisque gravis tam cito penna ⁿ volat.
 Optandum fuerat, postquam loca cuncta replisset,
 C Tardius ad matrem hic dolor iret iter.
 Sed quod fama refert, qui plus amat, et prius audit,
 Ac dubium credit, dante timore fidem.
 Mox igitur matris jaculans dolor attingit aures,
 Anxia succiso poplite lapsa fuit [ruit].
 Audita de morte una mors altera pulsat,
 Et pene incolumi corpore ^o funus erat.
 Pallida suffuso tunc Gelesuintha rubore,
 Molliter hæc anima vix redeunte refert:
 Siccine me tenero natæ solabar amore,
 Ut mea nunc gravius viscera vulnus ^p aret?
 Si nostrum jam lumen obit ^q, si nata recessit,
 r Quid me ad has lacrymas invida vita tenes?

D ^k Edit. Ven., *lychnus venit ad obsequium*. Sarrctus Greg. Turon., l. iv Hist. Franc., c. 28, refert ostentum, quod hic memoratur a Fortunato, et addit lychnum e sublimi delapsum, non modo contractura non fuisse, sed etiam ita a pavimento fuisse excoptum, ut, cedente hujus duriæ, medius jam defosus fuerit.

^l Edit. Ven., *ora sono*.

^m Edit. Ven. et duo Codd. Vat.:

Quale precata fui, non magis illud iter.

Videtur Brunichildis scripsisse ad sororem, quo ad se veniret, de reditu in Hispaniam collatura.

ⁿ Unus Cod. Vat., *pinna volat*.

^o Edit. Ven., *incolumi funere, funus erat, corrupte*.

^p Edit. Paris., *alit*.

^q Edit. Ven., *lumen obit*.

^r Edit. Paris., sic legit hunc versum:

Has ad quid lacrymas invida me vocitas.

Errasti, mors dura nimis, cum tollere matrem
 Funere debueris, sors tibi nata fuit.
 O utinam mersis crevissent flumina ripis,
 Naufraga seu fuis terra natasset aquis,
 Alta Pyrenæi tetigissent sidera montes,
 Aut vitrea glaciæ se solidasset iter,
 Quando relaxavi te Gelesuintha, sub Arcto,
 Ut nec rheda rotis, non equus isset aquis!
 Ille ergo illud erat, quod mens præsaça timebat,
 Non posse amplexu vellere, nata, meo.
 Parimus votis alienis, jussa sequentes,
 Promissa existi, non reditura mihi.
 Ille erat altus: amor placida dulcedine natæ,
 Quod teneris labiis ubera pressa dedi.
 Cur hinc lactis opem produxit vena mamillæ?
 Cur alimenta dedi, nec habitura fui?
 Sæpe soporantem furtiva per oscula suxi,
 Ut leve dormires, viscera supposui.
 Optasse extremum de te quid profuit illud,
 Luderet ut in gremio parvula neptis avi
 Nec felix vota, aut infelix funera vidi,
 Perdidit heu! nimius hoc labor, illud amor.
 Partitis lacrymis soror hinc, inde anxia mater,
 Vocibus hæc Rhenum pulsat, et illa Tagum.
 Condolet hinc Batavus, gemit illinc Bethicus axis,
 Perstrept hoc Vachalis, illud Hiberus aquis,
 Tot lacrymis et stillasse sat est, sed ab imbre vaporis,
 Non relevanda sitim, gutta ministrat opem.
 Affectus si forte potest mitescere, dicam:
 Non ea stenda jacet: quæ loca læta tenet.
 Dicite si quid ei nocuit, quam tempore lapsu,
 Mortis iter rapuit, vita perennis alit.
 Quæ modo cum Stephano, cælesti consule, pergit,
 Fulget apostolico principe clara Petro.
 Matre simul Domini plaudens radiante Maria,
 Rege sub æterno militat illa Deo.
 Conciliata placet, pretiosus funere fulget:
 Deposita veteri, nunc stola pulchra tegit.
 Atque utinam nobis illos accedere vultus
 Cæcat amore Deus per mare, per gladio.

* Edit. Paris. sic legit hunc versum:

Vitrea vel glaciæ consolidasset iter.

^b Ms., *gremiis*. . . . *avis*. Edit. Vers., *neptis avæ*.

^c Tagus Lusitanæ fluvius est, uti Rhenus Galliarum, qua Germaniarum contermina est. Rite ad indicandam regionem in qua erat Goisuintha Tagus usurpatur. Toletum enim (ut advertit Brow.), in qua sedes erat regum Gothorum, Tagus fluvio assidet.

^d Batavi Germaniarum populi, sicut Bethici Hispaniarum. Bethica quippe regio, Hispaniarum provincia est, quæ ab accolis *Tudertana* nominatur; imo accipitur pro tota Hispania, quod Bethys fluvius eandem medietatem interfuit. Batavi Sigiberto parebant, Bethici Athanagildo.

* Edit. Ven., *Rheticus axis*.

^f Unus Cod. Vat., *Vachalus*. Porro Vachalis, fluvius Germaniarum est, de quo Sid., car. 43:

Sic ripæ duplîcis tumore fracto
 Detonsus Vachalim bibat Sicamber.

Vachalis (subdit Browerus ad hunc locum) *alter est Rhenus, alveo diverso, ad caput Bataviæ discretus,*

A Vitæ signa tenet, vitreo cum vase cadente,
 Non aqua restinxit, nec petra fregit humi.
 Tu quoque, mater, habes consultum voce ^h Tonantis,
 De nata et genero, nepte, nepote, viro.
 Credite, Christicolæ, Vivam, quia credidit illa;
 Non hanc flere decet, quam paradisos habet.

CAPUT VIII.

De horto Ultrogothonis reginæ.

[Horti a Childeberto rege olim consiti, quique tunc ab Ultrogotha, ejus conjuge, tenebatur, amœnitatem describit; inde occasionem sumit ad Childeberti ipsius laudes celebrandas.]

Hic ver purpureum viridantia gramina gignit,
 Et paradisiacas spargit odore rosas.

B Præbet et uviferis frondea tecta comis.
 Pinxeruntque locum variato germine flores,
 Pomaque vestivit caudor, et inde rubor.

Mitior hic æstas ⁱ, ubi molli blanda susurro,
 Aura levis semper pendula mala quatit.
 Illic magno inseruit rex Childebertus amore;
 Clarius ista placent, quæ manus illa dedit.
 De cultore trahit mellitum planta saporem,
 Forsan et hic tacitos miscuit ille favos.

Regis honore novi duplicata est gratia pomis,
 Nare suavis odor, dulcis ^k in ore sapor.
 Qualiter ille hominum potuit prodesse saluti,
 Cujus et in pomis tactus odore placet?
 Felix perpetua generetur ab arbore fructus,
 Ut de rege pio sit memor omnis homo.

C Illic iter ejus erat, cum limina sancta petebat,
 Quæ modo pro meritis incolit ille magis.
 Antea nam vicibus loca sacra petebat ^l amatus,
 Nunc tamen assidue templis beata tenet.
 Possideas felix hæc, Ultrogotho, per ævum,
 Cum geminis ^m natis tertia mater ovans.

CAPUT IX.

Ad Cantum blandum villam; de pomis dictum.

[Cum Fortunatus ad villam Cantum venisset,

lapsusque in occasum, Belgicam Galliam Neomago tenuis appetit, quam urbem, Francorum regum palatio olim insignem, latior etiam et placidior alluit; ac inde digressus demum cum Mosa auxiliare undas jungit.

^h Edit. Ven. et unus Cod. Vat., *tot lacrymas*.

ⁱ Tres Codd. Vat., *consultum dote tonantis*.

^k De Ultrogotha videsis quæ diximus superius ad cap. 4 hujusce libri. Ejusdem pietas egregie laudatur a Gregor. Tur., lib. 1 de Mir. sancti Martini, cap. 42, de qua, ut scribit auctor, seu potius interpolator Vitæ sanctæ Balthildis, quæ exstat sæc. 11 Benedict., pag. 775: *De Ultrogotha fertur regina, Childeberti videlicet, Christianissimi regis conjuge, eo quod nutrix esset orphanorum, consolatrix pupillorum, sustentatrix pauperum, et Dei servorum, atque adjuvrix fidelium monachorum.*

^l Edit. Ven., *mitior hic æstu sub molli*.

^m Edit. Paris., *amore cibis*.

ⁿ Duo Codd. Vat., *terebat amatus*.

^o Childebertus duas post se filias moriens reliquerat, Chrothbergam, et Chrotesindam, quas ex Ultrogotha susceperat.

^p Varius hujusce poematis titulus, ut refert Brow-

suam in pomis comedendis voracitatem lepide A Res indigna nimis, gravis est injuria facti, describit.]

Venimus ad Cantum felici tramite blandum,

Aredium ^a lætor quo reperisse patrem.

Quod petit instigans avido gula nostra barathro,

Excipiunt oculos aurea poma meos.

Undique concurrunt variato mala colore,

Credas ut pictas me tetigisse ^b dapes.

Vix digitis tetigi, fauce ^c hausi, dente rotavi,

Migravitque alio præda citata loco.

Nam sapor ante placet, quam traxit naris odorem

Sit vivente gula, naris honore caret.

CAPUT X.

De Coco, qui ipsam navem tulerat, et injuriam fecerat.

[Fortunatus, cum Mettin venisset, illic lintrem, quo vehebatur, per injuriam sibi ablatum a regio coquo narrat fuisse, cujus formam et munus sane lepide describit. Tum Sigiberti et ministrorum ejus, Gogonis et Papuli, humanitatem et munificentiam erga se commemorat.]

Cur mihi tam validas innectis cura querelas?

Heu! mea vel tandem desere corda, dolor.

Quid revocas casus! jam me mea sarcina lassat

Quod jactare puto, cur duplicatur onus;

Tristius erro nimis, patriis vagus exsul ab oris,

Quam sit Apolloniis ^d naufragus hospes aquis.

Venimus ut Mettin ^e, cocus illic regius instans,

Absenti vantas abstulit, atque ratem.

De flammis ardente manu qui diripit escas,

Ille rati nescit parcere, tutus aquis.

Corde niger, fumo pastus ^f fuligine tinctus,

Et cujus facies cacabus alter adest.

Cui sua sordentem pinxerunt arma colorem,

Fixuræ ^g cucumæ, scafa, patella, tripes.

Indignus versu, potius carbone notetur,

Et picem referat turpis imago virum.

Nam Vulg. *de Roma dictum præ se ferebant. Colon. Cod., de bonis. Codex sancti Galli, de poma, cui et Ven. Edit. consonat.*

^a Aredius idem esse videtur ac is de quo supra, l. v, c. 22.

^b Tres Codd. Vat., *me mersisse dapes.*

^c Hanc lectionem prætulit Browerus alteri quam antehac ediderat: *fauce assurgente voravi. Edit. Ven., fauce assidente. Tres Codd. Vat. habent ut hic editum est.*

^d Duo Codd. Vat. *Apollonius, Apollonia* (ut notat Brow. *in insulis reperitur Epiri. Trevir. Ms. APOLLONIUS habebat, ut quadret in Tyanæum, qui inter Bettienses longe primus, aut in Rhodium, qui Argonautarum errores decipit. Nisi forte (ut conjecturæ aliquid et ipse subjuciam) ab Ulyssis errorem respexit poeta, quicum ab insula, Apollini sacra, solvisset, ob mactatas ibi a sociis boves Solis, gravi jactatus tempestate, vix naufragus evasit uti narat Homerus, Odyss. l. xii.*

^e Mettæ, urbs Galliæ celeberrima, in qua reges Austrasiæ sedebant, cum iidem et Rhemis interea regiam sedem haberent, ut allis adnotavimus. Porro ubi legebatur in Vulg. *venimus ut mesti locus*, restituit Brow. *venimus ut Mettin, cocus*, cui lectioni etiam Ven. Edit. et Codd. Vat. concordant.

^f Unus Cod. Vatic., *fumo partus. Edit. Paris., sparsus.*

^g Edit. Ven., *Frixuræ. Vulg. habebant Luxuriæ cucumen.*

Plus juscella coci, quam mea jura valent.

Nec tantum Codex, quantum se cacabus effert,

Ut mea nec mihi sit participata ratis [Ms., rates].

Sed tamen auxilium solito porrexit amore,

Qui Domini pascens Villicus ^h auget oves.

Præstitit, et gracili pavidus [Ms. placidus] cum lintre [cucurrit.

Imbre, Euro, fluvio sed ⁱ madefactus ego.

Jactavi ^j reliquos, sequerentur ut inde pedestres,

Nam si nemo ^k foris, nemo nec intus erat.

Mergere nox habuit cubctos rapiente periclo,

Naufragii testis nemo superstes erat.

Sic vicinus eram, postquam jactavimus omnes,

Ictibus ut crebris lamberet unda pedes.

Obsequium, dixi, remove, modo nolo lavari,

Sed tamen instabat lymphæ ^l rigare pedes

Nauciacum ^m veniens refero mea triatia regi:

Risit, et ore pio jussit adesse ratem.

Querunt, nec poterant aliquam reperire earinam,

Donec cuncta cohors regia fluxit aquis.

Restitit hic solus præstans solatia Gogo ⁿ,

Quod tribuit cunctis, non negat ille suis.

Dulcius alloquitur comitem qui Papulus astat ^o,

Ut quamcumque mihi redderet ipse ratem;

Omnia perlustrans vidit sub littore lintrem,

Nec tamen hic poterat sarcina nostra capi.

Navita cum interea fecit me stare parumper,

Ordinat et sumptus, quos locus ipse dedit.

Quamvis parva ferat, satis est ^p sibi sola voluntas,

Est nec parva quidem, quam dat amator operem.

Addidit et comes mihi pocula, grætos amicus,

In quantum poterant ^q rara parare merum.

Sic mihi jucundam direxisti, Pappule, proraia

Felix vive, vale, dulcis amice, comes ^r.

^h Villicus, episcopus Mettensis fuit, idem ipse ad quem scriptum exstat carmen 14 lib. iii. Vide quæ in notis ad illud diximus. Cointius refert mortem Villici ad an. 566, vel 565, ante quod proinde tempus hoc poema scriptum fuit a Fortunato.

ⁱ Unus Cod. Vat., *si madefactus.*

^j Unus Cod. Vat. *lactavi reliquos.*

^k Id est, si cæteri e lintre, quem gracilem advexerat Villicus, non excessissent, pressus ovare, nudis fuisset obrutus, ac nemo evasisset.

^l Edit. Paris., *ligare.*

^m In Veter. Exempl. legebatur *navita cum veniens*, sicuti et in Ven. Edit. legitur. Brow. restituit *Nauciacum*; imo suspicatur *Nantiacum* legendum esse, quo, ut vicinum in locum, rex Sigibertus cum aula digressus esset. Nanceium quippe, vel Nantiacum oppidum hodieque florere refert, ducum Lotharingæ perpetua sede, quod sub Rom. imperio *Nassi* vocabulum ferebat. Hæc Brow. At el. Ruinart., in notis ad Chron. Frelegarii Schol. cap. 38, Nasium castrum in ducatu Barrensi situm ait ad Ornam flumen, *Naz* vulgo appellatum, eumque locum male a nonnullis pro Nanceio, Lotharingiæ capite, accipi. In tribus Codd. Vat. *Nauriacum* bis legitur.

ⁿ De Gogone et Pappulo plura infra dicenda sunt.

^o Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *Pappulus exvat.*

^p Duo Codd. Vat. et Edit. Paris., *michi sola voluntas.*

^q Edit. Paris., *rure.*

^r Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *amice, comia.*

CAPUT XI

Ad Dynamium a Massiliensem.

[Suam in Dynamium absentem benevolentiam ac desiderium declarat, atque parem de se memoriam, amicitiae nomine ac jure, ab eodem efflagitat; postremo, ut ad se redeat hortatur.]

Especto te, noster amor, venerande Dynamii,
 Quamvis absentem, quam [quem] mea cura videt.
 Quae loca te teneant, venientia fabra requiro,
 Si fugias oculos, non fugis hinc animos.
 Massiliae tibi regna placent, Germania b nobis,
 Vultus ab aspectu, pectore junctus ades.
 Quod c sine te tua pars bucusque oblita remansit,
 Nec revocas animo membra relicta tuo?
 Si sopor d obrepsit, tibi me vel somnia narrent,
 Nam solet unanimes ipsa videre quies.
 Si vigilas, fateor, veniam tibi culpa negabit,
 Nil unde excuses desidiosus habes.
 Altera signiferi revolutis mensibus anni,
 Solis aubelantes orbita lassat equos,
 Cum mea discordans rapuisti lumina tecum;
 Et modo nil sine te cerno, patente die.
 Vel mihi verba dares, de fonte refusa loquaci,
 Ut faceret tecum pagina missa loqui.
 Sed tamen ut tandem venias huc, charius hortor,
 Et revoces oculis lumen, amice, meis.

CAPUT XII.

Ad Dynamium [Ms. ad eundem].

[Mediis aestivis in ardoribus Fortunatus venam sibi incidendam curaverat. Manu itaque impediri quominus poemata conscribat, ad Dynamium conquiretur. Suam in eundem benevolentiam ac desiderium testatur pluribus.]

Tempora, praecipiti quos invidistis amori e?
 Officium voti quae vetuistis agi,

a Hic Dynamius Massiliensem provinciam regebat, de quo plura apud Greg. Turon. lib. vi Hist. Franc., c. 14.

b Hinc conjici posse videtur aliquandiu in Germania versatum fuisse Fortunatum, nisi forte Germaniae nominis indicat Sigiberti regnum, quod, ut alias diximus, in Germaniam excurrebat.

c Ven. Edit., quos inter tua pars.

d Unus Cod. Vat., si sopor oppressit.

e Unus Cod. Vat., invidistis amore.

f Edit. Ven., egerit astrum.

g Edit. Paris., ne me jacularer. Forte, jacularet.

h Edit. Ven., abiit unde cruor, modo. Item legitur D in uno Cod. Vat., modo.

i Edit. Paris., inde vocat, quo retinere.

j Edit. Paris., ne.

k Edit. Ven., et studia studiis retraho.

l Ibid., latices hinc agit, unde. Unus Cod. Vat., hic gdat.

m Ed. Ven., quam gravet iste labor.

n Edit. Paris. :

Quoque frigus penetrat, nec vapor ustus adest.

o Edit. Ven., nec vapor ustus erat. Unus Cod. Vat. Idem habet.

p Unus Cod. Vat., neu stabilis. Edit. Ven., ne flabilis.

q Unus Cod. Vat., terga tenet. Hunc ego verum sic totum legendum duco :

Cura tui faciem, non mea terga tenet,
 et sensus sit se curam Dynamii ante faciem proposi-

A Per lyricos modulos, et fila loquacia plectris,

Qua cytharis Erato dulce relidit ebur.

Ecce vaporiferum sitiens canis exerit f. astrum

Et per hiulcatos fervor anhelat agros.

Hinc metuens saniem, s ne quo jacularer ah igne,

Sanguine laxato branchia nexa gero.

Labitur inde h cruor, nodo manus inde tenetur,

Et dextram innocuam vena soluta ligat.

Ut sine temperie validi sitis urat amoris,

Causa meis votis obstitit ista gravis.

Nescio quam prosit ratio perfuncta medelae,

Me tamen i inde nocet, quod reticere facit.

Scribere j si digitis sinerer, satis illa fuisset,

Nunc mihi prima tui cura, secunda mei,

Ex studio k studiis retrahar, silet unda camoenae :

B Carne fluit sanies, ne riget ore latex.

Musicus ignis abest, algent in fonte sorores,

Nam sanguis latices hinc gelat l unde rigat.

Si qua calens animo recitanda poemata pangam,

Scis ipse hoc studio quam gravet arte m labor.

Nam error ablatus magis otia lenta requirit,

n Quo neque frigus hiat, nec vapor ustus o eat.

Secretumque patit, ne p stabilis aura flagellet,

Quo recreans animum, stat viror, halat odor.

Ast ego posthabeo affectu mea seria vestro,

Cura tui faciem, nam mea terga tenent q.

Post sudorem habui modo r, nam dare membra quieti

Ordine postposito tempora rumpit amor.

Dico parum, propriam tibi dum volo ferre salutem,

Sed s mea prospicio, cum tua vota colo.

C Nunc cape parva, cate t, et pollens clue clance, Dy-

Clare decore tuo, chare favore meo [nami,

Partibus Italiae advecto mihi Rheenus, et Ister u

Quem cocinere prius quam daret ipse locus,

tam non rejectam post terga tenere. Nihil tamen ausus sum immutare, quod in Mss. non satis clara luce mutationis vestigia occurrant.

r Edit. Paris., non.

s Unus Cod. Vat., si mea.

t Edit. Ven. :

Nunc cape parva manu, tu pollens laude Dynamii,

Unus Cod. Vat., clue lance; alter, et pollens clave,

lance Dynamii. Edit., in marg. : clave lance, die clance.

Edit. Paris., pollens in lance. Glossa vero Trevirensis exemplaris, teste Browero, ita explicat hanc

vocem clue clance, ut eadem composita sit ex cluo,

quod est pollere, excellere, et ex vocabulo Germanico

klang, quod sonum, sive clangorem, significat. Ma'im

ego legere, quomodo habetur in secundo Cod. Vat.

pollens clave, lance Dynamii, quibus vocibus et potestas in regendo, et in judicando aequitas indi-

catur.

u Istrum fluvium unum esse cum Danubio, testis

est Appianus Alex., in lib. de Bell. Illyr., ubi haec

habet : Caesarem, omnia ubique vastando, in Sege-

stanorum et Paenonum regionem usque ad Savum

fluvium esse profectum ac invasisse munitissimam

illic urbem, quod eam : voluti horreum belli in Dacos,

Bastarnasque, qui ultra Istrum incolunt, esse habitu-

rus; tum addit : Idem fluvius Danubius dicitur; nec

multo post inferius delapsus, uberioribus aquis, pro

Danubio Istri nomen assumit. Hinc pro Istro accipi

Germaniam a Fortunato, et Galliam pro Rheeno,

quibus in regionibus clarum erat Dynamii nomen,

nemo non videt.

Insignem specie, celsum lare, lege sagacem,
 Omnibus æqualem spe, sale, pace, fide.
 Incidit ^a unde mihi, fateor, te forte ^b videndi,
 Arctoi gelida sub regione calor.
 Plusque libens vultus ^c efferveo totus in illos,
 Ad patriæ reditus quam peregrina cohors.
 Visibus atque tuis issem vel ocuis, ac si
 Ad patris amplexus de Thelamone ^d satus.
 Vix quoque tam cupidus vario sinuamine sulcat
 Rusticus arte solum, navita ^e plustre fretum.
 Ex illo, celebrande cliens, stat pars mea tecum;
 Et venis huc animæ pars mediata meæ.
 Antea corde mihi notus, quam lumine visus,
 Quem mente astringo, sineque tango manu.
 Brachia qui nec dum circum tua colla cateno,
 Quod digiti nequeunt, alligat illud amor.
 Longius inde absens, ibi sed pertingo, quod opto,
 Quo ^f pede non venio, pectore totus ^g eo.

^a Recte animadvertit Brow. hoc poema antea scriptum quam superius fuisse. In superiori quippe scribit ad Dynamium, ut sibi jam notum, et quem ad se reverti cupiebat; in isto vero ejusdem cognoscendi desiderium ostendit: quin illum ne de facie quidem sibi fuisse cognitum, satis declarat hoc versu:

Antea corde mihi notus quam lumine visus.

Crediderim itaque hoc poema scriptum fuisse a Fortunato, cum adhuc in Germania esset, aut nondum in Galliam longius penetrasset, quod forte indicant seqq. versus:

Incidit unde mihi, fateor, te sorte videndi
 Arctoi gelida sub regione calor.

^b Edit. Paris., *viandi*.

^c Edit. Paris., *effervet totus in illis*.

^d Ajax, Telamonis filius, Græcorum fortissimus fuit, ut notum omnibus est. Fortunatus videtur Græcorum, qui diu aberant a patria, desiderium ad suos redeundi hic significare, atque illud a voto suo ac desiderio Dynamium videndi multo superari affirmat.

^e Edit. Paris., *classe fretum*.

^f Unus Cod. Vat., *quod pede*.

^g Alius Cod. Vat., *pectore tuis eo*.

^h Araris, Galliæ fluvius, *Saoconna* vel *Sagonna*, cognominatus, ut est in Chron. Fredeg. Schol., cap. 90.

ⁱ In vulg., *fonte tamen aliquo tranato*. Porro orbis quadratus dicitur a quatuor mundi plagis notissimis, ut notat Brow. ad hunc locum, cujus lectioni favet Ven. Edit. et Mss. Vatic.

^j Hic Dynamius scripsit Vitam sancti Marii, abbatis Bodanensis, nec non sancti Maximi Reiorum episcopi, vir proinde ingenio et litteris clarus. Idem

A Nos licet obstet Arar ^h, Rhodanusque, natamus amore,
 Nec vetat ire animum, qui vetat ire gradum.
 Legi etiam missos alieno nomine versus,
 Quo quasi per speculum reddit imago virum.
 Fonte Camœnali ⁱ quadrato spargeris orbi,
 Ad loca, quæ nescis, duceres oris ^j aquis.
 Ilinc quoque non aliquo nobis abolende recedis,
 Quo fixus scriptis nosceris esse tuis.
 Interiora mei penetrans possessor agelli,
 Felix perpetuo ^k, dulcis amice, vale.
 Spectans oris opem, melioraque syderis optans,
 Currat ut affectus ^l, stet tibi longa salus;
 Sacris Theodori ^m primo lare sedis aplaudo,
 Felici egregio, quem dedit orbis honor
 Albino ⁿ eximio, Helix, claroque Jovino ^o
 B Pro Fortunato redde salutis opus.
 Hæc tibi elisi ^p modulatus simplice cantu,
 Sed ^q tonat architypho barbitos ^r inde sopho.

Gregorio Magno notus fuit, a quo litteras cum minusculis accepit. Vide notas cl. Ruinart ad Greg. Turon., l. vi, c. 7.

^k Unus Cod. Vat., *felix perpetue*. Edit. Ven., *perpetue vite ducta*.

^l Ibid., *currat ut affatus*, corrupte.

^m Theodorus erat episcopus Massiliensis, male deinde acceptus, ac vexatus a Dynamio, ut refert Greg. Tur., lib. vi, cap. 11.

ⁿ Albinus is est qui ex præfecto per Dynamium episcopus Uccensis creatus fuit, inconsulto rege. Sed is paulo post obiit, cum quidem de eodem ab episcopatu removendo ageretur. Videtis Greg. Tur., lib. vi, cap. 7.

C ^o Jovinus item, quondam rector Provinciæ, episcopus renuntiatus est ex regio mandato; sed Marcellus, Felicis senatoris filius, Dynamii opera inauguratus est pro illo. Hæc gesta ad an. 581.

^p *Elisi* accipitur hic a Browero pro *leusa*, sive *lisa*, quod genus erat rythmi, seu cantilenæ apud Francos et Alemannos, quemadmodum *leudi*, sive *liedi*; quæ nomina alias usurpantur a Fortunato. Verum præter quam quod magna vis voci infertur, si to *elisi* pro *leusa* propositum dicatur, certe vel totus ipsius versiculi sensus inde claudicat. Haud itaque dubitem to *elisi* primam esse personam perfecti verbi *elido*, ut idem sonet ac *exclusi*, *extuli*. Ven. Edit. habet:

Hæc tibi nostra Chelys modulatur simplice cantu,
 Sed tonat archetypo barbitus iude sopho.

Porro architypum pro *inflato* et *grandioso* hic usurpari opinatur Brow.

^q Unus Cod. Vat., *si tonat*.

^r Alius, *barbitus*.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad Gogonem ^a.

[Gogonem laudat, ob ejus eloquentiam, munificentiam in peregrinos, prudentiam, æquabilitatem animi, pietatem ac formæ venustatem. Sigiberti regis in eo-

^a Hic Gogo regis Sigiberti nutritius nominatur a Gregor. Turon., lib. v, cap. 47. Idem adduxerat Brunichildem ex Hispania, ut legitur in Epitome Histor. Franc., cap. 59, et hæc Fortunati verba

dem sibi ministro seligendo judicium commendat.]
 Orpheus orditas moveret dum pollice chordas,
 Verbaque percusso pectine fila darent,
 Mox resonante lyra tetigit dulcedine silvas,
 Ad cithæræ cantus traxit amore seras,
 ostendunt:

Nuper ab Hispanis per multa pericula terris,
 Egregio regi gaudia summa vehis.
 Ibidem in Epitome narratur a Brunichilde Gogo

Undique miserunt vacuata cubilia damas,
 Deposita rabie tigris et ipsa ^a venit.
 Sollicitante melo nimio philomela volatu,
 Pignora contemnens, fessa cucurrit avis.
 Sed quamvis longo spatio lassaverat alas,
 Ad votum veniens se recreavit avis.
 Sic stimulante tua captus dulcedine Gogo,
 Longa peregrinus regna viator adit.
 Undique festini ^b veniunt ut promptius omnes,
 Sic tua lingua trahit, sicut et ille lyra.
 Ipse fatigatus huc postquam venerit exsul,
 Antea quo doluit, te ^c medicante, caret.
 Eruis afflictis gemitus, et gaudia plantas;
 Ne tamen arescant, oris ab imbre foves.
 Edificas sermone favos, nova mella ministras ^d,
 Dulcis et eloquii ^e nectare vincis apes.
 Utere fonte rigat labiorum gratia pollens,
 Cujus ab arcano vox epulanda fluit.
 Pervigili sensu dives prudentia regnat,
 Fomite condito cui salis unda natat.
 Qui fulgore animi radios a pectore vibras,
 Et micat interior lux imitata diem.
 Sed vicibus mundum modo sol, modo nubila complent,
 At tua semper habent corda serena diem.
 Visceribus promptis templum pietatis haberis,
 Muneribusque sacris es ^f fabricata domus.
 Forma venusta tibi proprio splendore coruscat,
 Ut mentis habitum vultus et ipse probet.
 Omne genus laudum specie cuncludis in una,
 Nec plus est aliquid quam tua forma gerit,
 Principis arbitrio Sigiberti magnus haberis,
 Judicium regis fallere nemo potest.
 Elegit sapiens sapientem, et amator amantem,
 Ac veluti flores docta sequestrat apes.
 Illius ex ^g merito didicisti talis haberi,
 Et domini mores, serve benigne, refers.
 Nuper ab Hispanis per multa pericula terris,
 Egregio regi gaudia summa vehis.
 Diligis hunc tantum, quantum meliora parasti,
 Nemo armis potuit quod tua lingua dedit.

nem adductum fuisse in odium Sigiberti, a quo et interfectus est. Idem confirmat Aimoinus, lib. III Hist. Franc., c. 4, sed videtur dissentire Greg. Turon., referens Gogonis mortem ad an. 581, Sigiberto, Fredegundis opera, jam occiso, ad an. 575.

^a Edit. Ven., et ipse venit.

^b Ibid., undique festivi.

^c Edit. Paris., mediantes.

^d Edit. Ven. et tres Codd. Vat., nova mella ministrans.

^e Gogonem litterarum studii perpolitum fuisse, ac præstitisse facundiam et eloquio, ex epistola ejusdem ad Trasericum scripta potest perspicui, itemque ex aliis ejusdem epistolis, quas Chesnius edidit t. I script. Hist. Franc. Vide cl. Ruin., in notis ad Gregor. Tur., lib. VI Hist. Franc., cap. 1.

^f Edit. Ven., est fabricata.

^g Unus Cod. Vat., Illius et merito.

^h Nec voces spectes, etc. Illic pentameter cum sequente hexametro suppletus est a Brow. ex Ms. Trevir., cum deesset ex Vulg. et Codd. Mss. Deest vel in Ven. Edit.

ⁱ Unus Cod. Vat., cum erogaret.

^j Apicius belluonum ac nepotum princeps fuit:

PATR. LXXXVIII.

A Hæc bona si taceam, te nostra silentia laudant,
 Nec ^h voces spectes, qui mea corda tenes.
 Vera favendo cano, neque nie fallacia damnat,
 Teste loquor populo, crimine liber ero.
 Hæc tibi longinquos laus ardua surgat in annos,
 Hæc te vita diu servet, et illa colat.

CAPUT II.

Ad eundem, cum rogaretur ⁱ ad cœnam.

[Gogonis in se beneficia commemorat; eidem sã excusat quod ad cœnam invitatus non veniret.]

Nectar, vina, cibus, vestis, doctrina, facultas,
 Muneribus largis, tu mihi Gogo sat es.
 Tu refluxus Cicero, tu poster Apicius ^j exstas,
 B Hinc satias verbis, pascis ^k et inde cibus.
 Sed modo da veniam bubula ^l turgente quiesco,
 Nam sit lis uteri, si caro mista fremat.
 Illic ubi bos recubat, fugiet, puto, pullus, et anser,
 Cornibus et ^m pennis non furor æquus erit ⁿ.
 Et modo jam somno languentia lumina claudio,
 Nam dormire meum carmina læta probant.

CAPUT III.

Item ad eundem.

[Gogoni se purgat Fortunatus, ac culpam quam sibi is ascribebat in eundem rejicit, nihilo tamen minus incolumem et integram amicitia gratiam manere ostendens.]

Quas mihi porrexit modo pagina missa querelas,
 C Immunem culpæ me loquor esse tuæ.
 • Nam causam remur, tua plus præsentia læsit,
 Quo vos peccastis crimine, culpor ego.
 Non tamen ex tali titulo dulcedo peribit,
 Fructus amicitia, corde colente ^p, manet:

CAPUT IV.

Ad eundem.

[Nubes ac ventos rogat poeta quid agat Gogo et

eui cum parum fuisset principum congiaria et publicum vectigal trivisse comensationibus, vel libris aliquot, de gulæ incitamentis conscriptis, Ingluviem suam seris posteris notam esse voluit. De hoc mentionem facit Seneca, in lib. de Cons. ad Helviam, hisce verbis: Apicius nostra memoria vixit, qui in ea urbe, ex qua aliquando philosophi velut corruptores juventutis abire jussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua sæculum infecti: cujus exitum nosse operæ pretium est. Cum sestertium nullius in culinam congressisset, cum tot congiaria principum et ingens Capitolii vectigal singulis comensationibus exorbuisset, ære alieno oppressus rationes suas tunc primum coactus inspexit, superfuturam sibi sestertium centies computavit, et velut in ultima fame victurus, si sestertio centies vixisset, veneno vitam finivit. Sidonius, epist. 7, lib. III, epulones Apicios nominat.

^h Unus Cod. Vat., nec tua ruma cibus.

ⁱ Edit. Ven., bulia turgente.

^m Edit. Ven., pinnis.

ⁿ Unus Cod. Vat., æquus erat.

^o Edit. Paris., cur causaremus.

^p Unus Cod. Vat., corde colende.

ubinam locorum commoretur. Tum ipsi per eosdem mittit salutem.]

Nubila, quæ, rapido a perfante Aquilone, venitis,
Pendula sidereo quæ movet axe rotam b,
Dicite qua c vegetet charus mihi Gogo salutem d,
Quid placidis rebus mente serenus agat e.
Si prope fluctivagi remoratur f littora Rheni,
Ut salmonis adeps rete g trahatur aquis.
Aut h super uviferæ i Musellæ obambulat amnem,
Quod j levis ardentem temperet aura diem.
Pampinus, et fluvius medius k ubi mitigat æstus;
Vitis umbra l rigens, fluctibus unda recens.

a dit. Paris., *proflante*.

b Ed. Ven., *axe rota*. Unus at., *quæ movet axe rotæ*

c Edit. Ven., *quam vegetet*.

d Unus Cod. Vat., *salut*.

e Edit. Ven., *mente serenæ agit*. Idem duo Codd. Vat., unus vero, *serenus ait*, corrupte.

f Unus Cod. Vat., *moratur littora*.

g Unus Cod. Vat., *reste trahatur*. Edit. in marg., *hinc retrahatur*.

h Ibid., *an super*. Edit. Paris., *insuper*.

i Edit. Ven., corrupte, et *super uviferi Alus elle*. Sed Mss. habent *Musellæ*, cuius fluvii descriptionem, et riparum amoenitatem ac fertilitatem, vide, infra, lib. x, cap. 9.

j Unus Cod. Vat., *quo levis*.

k Edit. Ven., *medios ubi mitigat*.

l Ibid.:

Vitis unda rigens, fluctibus unda regens,
mendose.

m In aliis habetur *dulcisonans*.

n Edit. Ven., *quo grus juncta anser*: in vulg., *grus tanta*. Mss. Vat. Broweri lectionem referunt. Est vero *ganta* anser silvestris, de qua Adso, in Vita sancti Walberti, c. 5: *Anseres agrestes*, inquit, *quæ a candore, vel sonitu vocis, more rustico, gantas vocant*, etc. Dufresne, in Glossario, notat vocem illam esse veterem Gallicam, etiamquam a Germanis retentam, a quibus aves illæ *Gansæ* appellantur.

o *Arona*, Marliani descriptione, in extremis Rhemorum finibus hic fluvius est, eorum divicesim a Laudunensi dirimens, a Gallis *Avaix* hodie nuncupatus. Luciano, *accolæ hujus fluvii*,

Longisque leves Axones in armis.

Hæc Brow. De Axona, ut notissimo flumine, loquitur Greg. Tur., lib. vi, cap. 37, et alibi.

p In Edit. Ven., *prata, greges*.

q In Vulg. hic versus antea legebatur hoc modo, teste Brow.:

Esara, seu Rachares, Scaldes, Sates, Ormens, Sura

la Edit. Ven. sic legitur:

Esara, an Oscarus, Scaldis, Satis, Ormens, Sura.

Duo Codd. Vat. *Sate, Sœnena*; unus, *Sata*. Isara parvo est fluvius Gallicæ Narbonensis, vulgo *l'Oise*: Oritur, ut narrat Brow., in Sabaudia regione, Salasiorum monte, cui Senis nomen, aut Cemenus, teste eum Strabone, Plinio, l. iii, c. 4, tandemque se Rhodano mœcat.

r Sara item, fluvius: cuius ortus (teste eodem Brow.) in Fogesi montis jugo in Alsatia atque Latharingiæ confinio monstratur... Julii Caesaris inscriptione dicitur Sarra, Ausonio Saravus, iv passuum millibus ab urbe Trevirorum Mosellæ se miscet: rivus sane piscosus, frequentissima olim nobilitate; et antiqui generis stemmate habitatus.

s Chares, seu Caris, fluvius, vulgo *le Cher*, Bitu-

Aut Mosa m dulce sonans, quo grus, ganta n anser, olordem mittit salutem.] [que est,

Triplice merces ferax, alite, pisce, rate.

An tenet herbosis qua frangitur Axona o ripis.

Cujus aluntur aquis pascua, prata, seges p;

Isara q, Sara r, Chares s, Schaldis t, Saba u, So- [mena v, Sura x,

Seu qui Mettin y adit, de z sale [Ms., Salia] no- [men habens?

Aut æstiva magis nemorum, saltusque pererrans,

Cuspide, rete feras hinc aa ligat, inde necat?

rigum provinciam secat mediam, atque aliis auctis fluvialis in Ligerim delabitur paulo infra Turones: ut est in notis cl. Ruinart ad Chron. Fredeg. Sch., p. 4, c. 129. Ast Browerus mavult Chares, de quo hic Fortunatus, esse in Mosana regione Cheir fluvium, qui Ivodium, clarum oppidum, subit, et Mosæ miscetur. Nam, *Nulla sors*, ait, *regibus Mediomatricum extra ordinem contigit, præterquam in Provincia et Arvernus*, ut proinde nec Gogo extra fines regni Sigiberti diversari potuerit. Sed non video cur is studio venandi vel longius excurrere non potuerit, quam Sigiberti ditio tenderetur. Quanquam haud difficile Broweri sententiæ subscribam, quod Cheir, de quo ipse, situ et propinquitate cæteris qui item hoc loco commemorantur a Fortunato fluvii conveniat.

t Schaldis, Cæzari, Plinio, aliisque bonis auctoribus haud incogniti fluvii, fontes in Veromandis, supra Chasteletum, ad Martinianam abbatiam ostenduntur. Ipse vero per Crevecuriam, Cameracum, Bachainum, Valencenas lapsus, auctusque Troulia Cordati, et recepto ad Martaignum Scarpo per Antoignicum ingreditur Tornacum; inde per Aldenardum prolapsus Candavo irruit tanto robore et aviditate, ut ibi Lizam, Liviamque absorbeat, Dextramondæ Dendram, Ruplæmondæ Ruplam, Netha, Diliaque, tumidus in dominatum familiarique suam transcribit, et demum ad Anduerpiam latissimum sese diffusumque ripis ostentat, dum Oceanum ingreditur. Hæc Brow. ex Jacobo Marchantio, Flandricarum rerum scriptore.

u Indicio veteris Ms. Browerus se restituisse refert Saba, cum quidem Calar., et Mss. nonnulla pro Saba Satam præ se ferebant. Porro Saba fluvius est, quem (idem ait) *Arduenna vulgus hodie Sambram vocat*, istiusque nemoris olim secessu, haud procul ab Hamonia et Veromanduorum finibus, exoritur, denique Namurci civitatis haud obscuris primis manibus a que inde Mosa recipitur.

v Somena, alias Sumina, et Sumena, haud procul a Scaldis fonte oriens in Veromandis convalescit. Inde D S. Quintinum, Peronam, ipsoque visit Ambianos, donec abbatibus villam, et sancti Valerii oppidum præterfluens, tandem impetu in Oceanum se volvit. Sommo vulgo dictus, non tam Romanis quam Francicis scriptoribus clarus. Brow.

x Sura nascitur in Arduenna, ditione Lutzelburgiorum; Alisoniam, Atartum, Uram rivos secum trahens, longe lateque per fines eorum serpit, donec, Pronæa et Nemesi, Ausonio vocis, secundior, et Salomonum fertilis evadit, et lemborum patiens. Inde Epternacum, nobile sancti Willebrodi olim domicilium, petens ostia sua pandit apud Aquæpillicum vicum, qua in Mosellam se condit, octo circiter millibus passuum a Treveris. Idem Brow.

y Edit. Ven., *seu qui metis adit*. Tres Codd. Vat., seu qui Mettis adit.

z De Salia fluvio vide quæ notavimus ad c. 14, l. iii,

aa Edit. Paris., *hinc capi*.

Ardenne^a, an Vosagi, cervi, capræ, helicis^b ursi A
 Cæde sagittifera silva fragore tonat?
 Seu validi bufali ferit inter cornua campum,
 Nec mortem d. Mort ursus, onager, sper?
 An sua rura colens, exusta novalis sulcat,
 Et rude cerviei^c taurus aratra gemit?
 Sive palatina residet modo lætas in aula,
 Cui schola congregiens^d plaudit amore sequat?
 An, cum dulco Lu. pietatis jura retractat,
 Consilioque pari mitia creant?
 Quo pascatur inops, viduæ solatia præsent,
 Parvus tutorem sumat, egenus opem.
 Quidquid agunt pariter, felicia vota secundent;
 Et valeant Christi regis amore frui.
 Vos precor, o venti, qui currltis, atque reditis,
 Pro Fortunato nuntia ferte suo.

CAPUT V.

De Bodegisilo^e duce.

[Bodegisilum ducem laudat ob eloquii suavitatem et gratiam, ob morum et indolis comitatem, ob administratas fide, justitia, innocentia, provincias; tum alias ejusdem virtutes commendat.]

Pectore de sterili si flumina largi rigarem,
 Non te sufficerem, dux Bodegisile^f, loqui.

^a Edit. Ven. et duo Codd. Vat.: *Ardena, an Vosagus. Arduennæ nemus, immensosque saltus nemo veterum, qui quidem aliqua scriptorum in classe, silet. Ejus maximæ pars h. die interlucata crebris habitatur oppidis, pagis, monasteriis, a Trevis in Mosam pertinens, atque inde a Condrusorum, Leodici et Namurci agris in Nerviorum, Atrebatum et Veromandorum, fines ad Schaldin excurrit, sparsis adhuc ubi ubi ramorum veteris Arduennæ vestigiis. Atque ut Ardena hic amissa littera, sic Vosagus inversione plurium legitur, utramque illius ævi moribus. Vosegus autem, seu Vosagus mons inter Alisacium et Lotharingiam medius est; amplissimo excursu a Trevis in Lingonas, Sequanosque dorsum exporrigens, magna convallium et perennium aquarum amoenitate, silvosisque et opacis jugis, tanta alibi celsitudine assurgens, ut cacumine nubes attingere et vel cum Alpibus ipsis velle certare appareat. Hæc Brow., qui et illud addit, nemora illa regum Francorum venationibus et aucupiiis satis (celebria olim fuisse. Silvarum earundem veterem descriptionem ac situm vide apud Cluverium German. Antiq. l. II, c. 38 et 39.*

^b Carpit Brow. hunc locum, nec dubitat quin Fortunatus, errore, *Ursæ signum arctici poli, seu sidus, quod Helicis antiqui vocarunt, hic usurpet, et genere ipso, et prosodia longe deceptus. Haud scio an dici posset Fortunatum hic vocabulum Helicis usurpare, quomodo et Græci eo utuntur, qui boves Helias appellant; vel quod suscas sunt, vel quod Hællibus sint pedibus. Edit. Paris., *ilicis. (Primæ curæ nota.)**

Lubet adnotare quod didici ex monitu viri clarissimi et eruditissimi Jacobi Morellii, bibliothecæ S. Marci Venetiæ custodis, Scilicet in Miscellaneis Observationibus criticis in auctores veteres et recentiores, editis Amstelodami an. 1732, 1731, vol. v, tom. I, pag. 246, anonymus auctor opiuatur sic esse legendum hunc versum Fortunati:

Ardenne an Vosagi, cervi, capræ, elicis, uri;

Nam *elicis* pro *alicis* (quem *alcem* alii nominant, *deck* apud Germanos) a Fortunato scriptum existimat, et una additum urum, ut dux simul bestiarum quæ in Germaniæ saltibus reperiuntur, et de quibus Cæsar ac vetera diplomata quædam, simul junctæ ab ipso memorentur. Sed juvat ipsa verba Anonymi

Invasit nostram subito tua gratia mentem,
 Ut modo plus vester quam meus esse velim.
 Quo primum placidos merui cognoscere vultus,
 Oris ab unguento membra relecta gero
 Colloquio dulci satiasti pectus amantis,
 Nam mihi devoto dant tua verba cibum.
 Distribuunt epulas alii, quæ corpora suppleant,
 Unde animum saties, das magis ille dapes.
 Non sic inficiunt placidissima melle falernum,
 Ceu tuus obdulcat pectora nostra sapor.
 Qualiter oblectas, quos semper amare videris,
 Horæ qui spatio me facis esse tuum?
 Quæ tibi sit virtus, si possem, prodere vellem,
 Sed parvo ingenio magna referre vetor.
 Exiguus titubo tantarum pondere laudum,
 Sed melius gradior, quem tua facta regunt;
 Massiliæ ductor felicia vota dedisti,
 Rectoremque suum laude perenne refert.
 Hic tibi consimili merito Gerinania plaudit,
 Cujus ad laudem certat uterque locus.
 De bonitate tua lis est regionis utraq; hæ,
 Te petit illa sibi, hæc retinere i caput.
 Justitiam pauper nunquam, te iudice, perdit,
 Nec poturit pretio vertere vera potens.

referre: *Vides, loquit, hic alcem et urum conjunctos, quos et Cæsar conjunxit, et diplomata .. imo vero eandem seræ quas diplomata memorant existisse in Drenia, a Venatio, Vosago, monti Gallicæ, tribuuntur. Diploma alterum has nominat cervos, ursos, aut dicim potius uros, capreas, apros, bestiasque insuper quæ Teutonice lingua elo aut schelo appellantur (Secundæ curæ nota.)*

^c Edit Paris., *taurus ad arva.*

^d Unus Cod. Vat. Cui schola egrediens. Scholæ appellabantur catervæ, aut cœtus: quo in sensu scholæ vocabulum a Greg. Turon. usurpatur lib. x Hist. Franc., c. 15. Hinc scholæ Palatinæ dicuntur cohortes variæ ad Palatii et principis custodiam destinatæ, quæ singulæ in suis scholis excubabant, quarum dignitas varia fuit pro modo stipendiorum quæ merebant, ac gradus quem eas obtinebant, ut habet Dufres. in Gloss. Unde Procopius, l. iv de Bello Goth., c. 27, loquens de Edigiale Longobardo, quem imp. Justinianus uni catervæ militum præfecerat, ait: *Ἀρχοντὰ τε καταστήσατο ἐνὸς τῶν ἐπὶ τοῦ παλατίου φυλακῆς τε ταγμίων λόχων, οὐσπερ σχολὰς ἐνομήζουσι.*

^e Bodegisili mentionem facit Gregor. Turon. lib. viii Hist. Franc., cap. 22, his verbis: *Obiit his diebus Bodegisilus dux, plenus diemum, sed nihil de facultate ejus filis minutum est: quæ postrema verba singularem ejus innocentiam in provinciis regendis declarant, eam de morali facultatibus nihil fuscus sibi vindicaverit, ut male partis ex publicis, quibus perfunctus fuerat, muneribus. Hic utique Bodegisilus diversus ab eo dicendus, quem ideim Greg. Tur., lib. x, cap. 2, appellat filium Mummulenti Suesionici; qui, cum ad imp. Mauritium legatus missus fuisset, Carthagine, facta plebis seditione, oppressus est, ut ibidem narrat Greg. Tur. Edit. Ven. habet titulum: *de Godegisilo.**

^f Ibid., *Godegisile loqui. De Godegisilo duce plures Gregor. Turon. in Hist. Franc.*

^g Edit. Ven., *ad cujus laudem. Edit. Paris., ad laudem cujus.*

^h *Utraq; sicut et utriusque a veteribus pro utriusque usurpari solita, ad hunc locum notat Brow.*

ⁱ Hinc intelligitur carmen scriptum fuisse a Fortunato, cum Bodegisilus in Germania esset rector provincie. Bodegisili mors a Greg. Tur. refertur ad 545.

Non ligat immunem, non solvit pœna nocentem,
 Nil persona capit, si sua causa neget.
 Lumina cordis habes, animi radiante lucerna,
 Et tuus æterna luce coruscat apex.
 Ingenio torrente loquax de fonte salubri,
 Divitiasque pias ore fluente rigas.
 Si videas aliquem defectum forte labore *
 Nilus ut Ægyptum, sic tua lingua fovet.
 Qui patrias leges intra tua pectora condens,
 † Implicitæ causæ solvere fila potes.
 Assiduis epulis saturas, venerande, catervas,
 Et repletus abit, qui tua tecta petit.
 Si venis in campos, ibi plebs pascenda recurrit,
 Consequiturque suas, te comitando, dapes.
 Vota feris cunctis per sæcula longa superstes;
 Et mæneas populi semper in ore potens.

CAPUT VI.

De Palatina c filia Gallimagni, uxore Godegisili ducis.

[Palatinam, filiam Gallomagni, uxorem Godegisili, laudat Fortunatus hoc poemate, et ejus egregiam formam, pari cum ingenio et eloquii suavitate conjunctam, commendat.]

Lucifer ut nitidos producit in æthere ^a vultus,
 Clarior et læto nuntiat ore diem,
 Ornat euodo polum, terris quoque lampada mittit ^b,
 Atque inter stellas lumine regna tenet:
 † Sic tua diffundens radiantia lumina vultu,
 Femineos vincis pulchrior ore ^c choros.
 Et ^d tibi sic cedit muliebris turba decore,
 Ut solis radiis lumine luna minor.
 Clara serenatos permutat forma colores,
 Lilia nunc reparans, nunc verecunda rosas.
 Credite, nam si quis vultus conspexerit illos,
 Illic relegit ^e flores, quos dare verna solent.

* Edit. Ven., forte labore.

^b Edit. Paris., simpliciter.

^c In Ven. Edit. iste est hujusce poematis titulus: *de Palatina, filia Galli Magni episcopi, uxore Bosonis.* Item in tribus Codd. Vat. legitur: *filia Galli Magni episcopi.* At Browerus vocabulum episcopi, tanquam additum glossema, putat rejiciendum esse, quod Gallo, Arvernorum præsul, qui tali titulo designari posset, nulla proles fuisse legatur. Addi et illud potest, Galli episcopi Arvernensis, moriæ ad an. 554, quo anno nondum in Galliam advenerat Fortunatus, cum hic videatur de Gallo Magno, ut adhuc superstitie, loqui.

Quanquam alius fuit Gallomagnus, Trecentis episc., de quo Greg. Tur., l. de Vitæ Patrum, c. 8, n. 8, qui reperitur subscripsisse conc. Paris. iv, an. 573, et Matisc. i, an. 581, vel 583, ut putat Coint. An hic fuerit de quo Fortunatus hoc loco agit, delinire non audeo. Browerus opinatur hunc fuisse potius Gallomagnum referendarium, de quo Greg. Tur., l. ix hist. Franc., c. 38, qui apud regem Childebertum magna præditus potentia, varia deinceps fortuna usus est, ut ibidem refert Greg. Turon.

Quod vero Godigisilus Palatinam, Gallimagni filiam, uxorem habuerit, non levem ea res habet difficultatem, cum idem Godigisilus *gener Lupi* appelletur a Greg. Tur., lib. ix Hist. Franc., cap. 12. Aut ergo Godigisilus secundas nuptias contraxisset dicendus est, aut hic alius Godigisilus fui-se, cui Palatina nupserrat. Utrum vero ipse non Godigisilus, sed Boso

A Pingere non possunt pretiosam verba figuram.
 Nec valet eloquium mira referre mentem.
 Gravior incessu, i sensu reverenda pudico,
 Talis in ingenio, qualis in ore nitor.
 Blandior alloquio, placidius suavissima verbis,
 Despiciamque lyram, si tua lingua sonat.
 Pectore perspicuo sapientia provida fulget,
 Ornatur sexus, te radiante, tuns.
 Conjuge pervigili nituit magis aula mariti,
 Floret et egregia ^b dispositrice domus.
 Jure quidem magna est, quæ est Galli filia magni,
 Sed merito natæ crevit honore pater.
 Non aliter poterat, nisi munere clarior esse,
 Quæ meruit celso digna placere viro.
 Elegit e multis, quam charus amaret amantem.

B Et iudex patriæ iudicat ¹ ipse sibi.
 Ambo pares juncti longos maneatis in annos ^m,
 Et quæcunque volunt gaudia vestra, ferant.

CAPUT VII.

De Lupo ⁿ duce.

[Laudat Lupum duce[m] ob animi gravitatem, ob facundiam, ob tolerantiam in publicis muneribus ac negotiis sustinendis, ob fortitudinem animi et eloquii in responsis dandis, et fungendis legationibus gravitatem, ob iustitiam in causis ponderandis, ob adeptos honores et in iis gerendis felicitatem ac virtutem, ob partas victorias ac militarem laborem et industriam, ob præclara in Sigiberto regem merita, ob suavitatem morum et orationis. Ad extremum singulare in illum regis Sigiberti studium et benevolentiam declarat.]

C Antiqui proceres, et nomina celsa priorum
 Cedant cuncta, Lupi munere victa ducis.
 Scipio quod sapiens, Cato quod maturus habebat ^o,
 Pompeius felix, omnia solus habes.

dux fuerit, quemadmodum refert Ven. Edit., statui nequit, cum nonnisi conjecturis locus esse possit. Nemo tamen inficiabitur, quæ de Godigisilo hic prædicantur æque de Bosone, potentissimo olim in Gallis viro, prædicari posse.

^a Edit. Ven. et unus Cod. Vat. in æthera.

^b Tres Codd. Vat., lampade micat. Edit. Paris., terras lampade lustrat.

^c Edit. Paris. sic legit hunc versum:

Sic perpulchra tuos diffundens lumina vultu.

^d Edit. Paris., toras.

^e Tres Codd. Vat., aut tibi.

^f Edit. Ven., hic relegit flores.

^g Edit. Paris., mitis, reverenda, pudica.

^h Edit. Paris., disposita arce domus.

ⁱ Edit. Ven., Patriæ jus dat et ipse tibi. Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., vindicat ipse sibi.

^m Unus Cod. Vatic., longis maneatis in annis.

ⁿ Lupus, ad quem hoc poema scriptum est, magna apud regem Sigibertum præditus auctoritate, et gratia, Campaniæ Rhemensi præfuit. Is, occiso Sigiberto, gravia venit in discrimina cum vitæ, tum fortunarum, propter potentissimorum hominum inimicitias; sed inde, Brunichildis reginæ favore, et opera, ereptus, atque a Gunthramno rege, Sigiberti fratre, benigne exceptus, tandiu apud eum vixit, quoad Childebertus, Sigiberti filius, adolevisset, ut legere est apud Greg. Tur., l. vi, cap. 4.

^o Edit. Ven. et tres Codd. Vat., maturus agebat

illis consulibus Romana potentia fulsit :
 Te duce sed nobis hic modo Roma redit.
 Te tribuente aditum , cunctis fiducia surgit,
 Libertatis opem libera lingua dedit.
 Nœstitiam si quis confuso in pectore gessit,
 Postquam te vidit, spe meliore manet.
 Fundatas gravitate animi, quoque corde profundus *,
 Tranquilli pelagi fundis ab ore salem.
 Sed ^b facunda magis plebi tua munera prosunt,
 Tu condis sensus ; nam salis unda cibos.
 Consilii radix, secundi vena saporis,
 Ingenio vivax, ore rotante loquax.
 Qui geminis rebus fulges, in utroque paratus,
 Quidquid corde capis, prodero lingua potest.
 Pectore sub cuius firmantur pondera regis,
 Pollet et auxilio publica cura tuo.
 Sædis amore novo tua membra laboribus amplis,
 Pro requie regis, dulce putatur onus.
 O felix animus, patriæ qui consulit actus *,
 Et vivit cunctis mens generosa viris.
 Legati adveniunt, te respondente, ligantur,
 Et jaculo verbi mox jacuere tui.
 Lancea sermo fuit, quoque vox armata loquentis,
 Auspicium palmæ te Sigebertus habet.
 Responsum gentis sensu profertur ab illo,
 Et votum populi vox valet una loqui.
 Cujus ab ingenio sortita est causa triumphum ;
 Assertoris ope, justior illa fuit.
 Nullus enī poterit proprias ita pandere causas,
 Ceu tua pro cunctis inclyta lingua tonat.
 Nilus ut Ægyptum recreat, dum plenus inundat,
 Sic tu colloqui flumina ^d cuncta foves.
 Justitia florente, favent *, te iudice, leges ;
 Causarumque æquo pondere libra manes.
 Ad te confugiunt, te cingula celsa requirunt,
 Nec petis ut habeas, te petit omnis honor.

* Unus Cod. Vat., quoque corde profundens.

^b Edit. Paris., faciendo.

^c Edit. Ven., consulit actis.

^d Ibid., sic tu colloqui flumine, quod placet.

^e Ibid., fovente et iudice leges.

^f Edit. Paris., animis.

^g Unus Cod. Vat., quem bene fit firmus. Ed. Paris., quam bene fit firmus.

^h Saxones, et Dani. Vulgo Saxonis et Rhodani ; quam lectionem tenet quoque Ven. Edit. Codicis Sanguinensis glossa (ut refert Brow.) Dani gentem interpretatur Boiarios, ita dictos a fluvio Danubio, cui pars illa assidebat. Cum hisce populis finitimis regno Francorum, et illi imminentibus, sæpius Franci bella gesserunt, ut videre est apud Greg. Turon. passim in Historia.

ⁱ Edit. Ven., Borda. Unus Cod. Vat. Borda quoque fluvius. Neceps ac dubius Browerus est in definiendo situ huiusce fluvii, præsertim cum Odera flumen, ex confini Silesia delabens, quemque a Fort. sub nomine Bordaë usurpari suspicatur, nimis longo regionis tractu a Laugona distet, nec verisimile sit Lupi victoriam ab Odera ad Laugonam usque continuatam fuisse. Sed haud mirandum, quos alias dixi, tam longa ætate unius vel alterius fluvii aut nomina mutata esse, aut eorum alveos, cursu in aliam partem deflexo, suis-æ alio translatos, unde error ac negotium posteris pareretur.

A In cuius gremio nutritur adepta potestas,
 Quo rectore datus crescere novit apex.
 Quam merito retinet concessos semper honores,
 Per quem digna magis culmina culmen habent.
 Antiquos animos Romanæ stirpis adeptus,
 Bella moves ^f armis, jura quiete regis.
 Fultus utrisque bonis, hinc armis, legibus illinc,
 Quam bene sit primus ^g, cui favet omne decus.
 Quæ tibi sit virtus cum prosperitate superna,
 Saxonis ^h et Dani gens cito victa probat.
 Borda a ⁱ qua fluvius sinuoso gurgite currit,
 Hic adversa acies, te duce, cæsa ruit.
 Dimidium vestris jussis tunc paruit agmen,
 Quam merito vincit, qui tua jussa facit.
 Ferratæ ^j tunicæ sudasti [sudas sub] pondere victor,
 B Et sub pulvere nube coruscus eras.
 Tamque ^k diu pugnas, acie fugiente, secutus,
 Laugona ^l dum vitreis terminus esset aquis.
 Qui fugiebat iners, amnis dedit ille sepulcrum,
 Pro duce felici flumina bella gerunt.
 Inter concives meruit te Gallia lumen,
 Lampade qui cordis splendor ubique micat.
 Sunt quos forma potens, sunt quos sapientia præfert ^m,
 Singula sunt aliis, sed bona plura tibi.
 Occurrens dominis veneranda palatia complex ⁿ,
 Et tecum ingrediens multiplicatur honor.
 Te veniente novo domus emicat alma sereno,
 Et reparant genium regia terta suum.
 Nempe oculos recipit, cum te videt aula redire,
 C Quem commune ducum lumina lumen habent.
 Principis auxilium, patriæ decus, arma parentum,
 Consultum reliquis, omnibus unus amor.
 Admiranda etiam quid de dulcedine dicam ?
 Nectare qui plenus construis ore favos.
 Chara serenatum comitatur gratia vultum,
 Fulget et interius perpetuata dies.

^j Edit. Ven., ferrato tunicæ.

^k Ibid., tanta diu pugnas.

^l Ibid., Lingona dum vitreis. Laugona porro, seu Logana (ut in vetustis libris et diplomatis legitur) est fluvius qui oritur (ut ibidem describit Brow.) in Comitum Witgensteiniorem ditione, haud procul ab Hario monte, atque hinc WITGENETINIUM, quod a WITTEKINDO, duce apud Saxonos celeberrimi nominis, derivant, allabitur, aditque Matpurgum... mox oppidum WETZFLARIAM... alluens, serpit inde pulchrior, in Trevirorum se ditionem insinuans, ubi vorticosus, et rupe creberrima vexatus, utrinque veteres nobilium ducum, comitumque ac dynastarum, qui trans Rhenum olim frequentes eum accollere, sedes ostentat. cæterum Logana paulo supra confluentem, prop. ab oppido cui Logana et sæpius indidere nomen LON-TEIN, Rheno miscetur. Fluvius iste ab accolis Lon appellatur.

^m Edit. Ven., sapientia profert.

ⁿ Ibid., complex. Quam bene de regno Sigiberti totaque regia familia ac domo Lupus meritis esset, satis declaravit Brunichildis in eodem servando studium ac sedulitas, de qua, ut narrat Greg. Tur., l. vi, cap. 4 : Candolens Brunichildis fidelis sui (Lupi) insecutiones injustas, præcingens se viriliter, irrupit medios hostium cuneos, dicens : Nolite, o viri, nolite presequi innocentem ; nolite pro uno homine committere prælium, quo solatium regionis intereat.

Qui satias escis, reficis a sermone benignus,
 Sepsitis epulis, sunt tua verba dapes.
 Quis tibi digna loqui valeat, quem voce patente b,
 Rex pius ornatum prædicat esse suum?
 Sit tibi summus apex illo regnante per ævum,
 Vitaque sit præsens, atque futura colat.

CAPUT VIII.

Ad eundem.

[Lætitiam, quam ex allato sibi nuntio de integra Lupi salute perceperat, hoc carmine Fortunatus declarat; tum ejusdem Lupi virtutes et egregias laudes ad extremum complectitur.]

Æstifer ignitas cum Julius urit arenas,
 Siccaque pulvereo margine terra sitit,
 Languidior placidis vix pampinus explicat umbras,
 Mellior et glaucas contrahit herba comas,
 Submissis foliis Phœbi regnante vapore,
 Vix sua defendit frigida tecta nemus.
 Pabula fastidibus fugit æstu bucula saltus,
 Ipse nec afflicti c pascitur herbis equus.
 Longius d expositam linguam canis ore flagellat,
 Illa laasa trahens, tristis anhelat ovis.
 Forte viator iter, gradiens ferventibus horis,
 Uritur accensus, sole premente, comis.
 Qui arescente solo, modico recreetur ut haustu,
 Sæpius irriguas anxius optat aquas.
 Arboris aut tremulæ viridante cacumine fuso,
 Frondibus oppositis temperat c umbra sitim.
 Prosperitate nova si jam prope lucus opacet,
 Et vitrei fontis sibilat unda recens :
 Illic properans placidis homo lætus sternitur arvis,
 Volvit in herbosos et sua membra toros.
 Volta secunda f tenens gemino refovetur amœno,
 Hinc levat umbra diem, hinc fugat unda sitim.
 Carmina si qua tenet, cantu modulante, recurrit,
 Provocat et placidos blandior aura sonos.
 † Si sibi forte fuit bene notus Homerus Athenis,
 Aut Maro Trajano h lectus in orbe foro,

a Edit. Ven., *refoves sermone benignus.*

b Ibid. et tres Codd. Vat., *voce potente.*

c Edit. Paris., *gramina sumit equus.* In Vulg., *pascitur orbis aquis.* In Ven. Ed. adhuc corruptius, *pascitur hermus aquis.* Unus Cod. Vat., *herbus equis;* ex Mss. se restituisse refert Brow. ut modo legitur; sed mendum in prosodia est.

d Edit. Ven. et Paris., *exposita lingua canis ore* [f. ora] *flagellat.*

e Edit. Paris., *ora siti.*

f Unus Cod. Vat. *vota secuta.*

† Edit. Paris. sic legit hunc versum :

Si sibi forte fait sapiens bene notus Homerus.

h Edit. Ven. et unus Cod. Vat. *Trojano*, corrupte. Vide quæ diximus in notis ad car. 25 lib. III.

i Fortunatus, qui pro Lupo gravi curarum pondere se defessum narrat fuisse, et eas deposuisse læto allato nuntio de ejusdem salute, videtur indicare gravia illa discrimina in quæ Lupus a malevolis vocatus fuerat, et, Brunichildis opera et precibus inde ereptus, ad Guntramnum regem confugerat, ut supra diximus, apud quem vel locum suum et honorem, tutus ab inimicorum insidiis, facere tueri poterat. Si id est, hæc epistola scripta fuit ad an. 581. Certe non videur scripta fuisse Sigiberto adhuc super-

A Vel si Davidico didicit sacra dogmata plectro,
 Prællit honorificum, fance rotante, meliow,
 Tangitur aut digito lyra, tibia, fistula, canna,
 Quisque suis Musis carmine mulcet aves,
 Sic ego curarum i valido defessus ab æstu,
 Noscens te salvum, fonte relectus agor.
 O nomen mihi dulce Lupi, replicabile semper,
 Quodque mei scriptum pagina cordis habet,
 Quem semel inclusum tabulis dulcedinis intus,
 Non obolenda virum pectoris arca tenet.
 Thesauros pietatis habens, pretiosa voluptas,
 Producing animo i pura talenta suo.
 Divitias quas mundus habet mens aurea vincit,
 Gemmarumque decus, corde micante, refert.
 Sensus aromaticus suaves diffundit odores,
 B Hoc tribuens animæ quod bene thura solent,
 Melle saporatum reduens a pectore verbum,
 Et sale conditum reddis ab ore sophum.
 Post tenebras noctis, stellarum lumina subdeas,
 Lucifer ut radius, sic mihi mente nites.
 Ut recreat mundum veniens lux solis ab ortu,
 Illustrant animum sic tua verba meum.
 Cum peregrina meos tenuit Germania visus,
 Tu Pater et patriæ consuliturus eras.
 Quando merebar ovans placidos intendere vultus,
 Mox geminata mihi fulsit in orbe dies.
 Conserui quoties vestro sermone loquelas,
 Credidi in Ambrosiis me recubare rosis.
 Omnibus k una manens, sed plus tua gratia nobis,
 Vinxit in affectu, me properante, suo.
 C Nunc quoque pro magnis quis digna rependat honoris?
 Materia vincor, est quia lingua minor.
 Sicque per ascensum l culmen supereminet altum,
 Illic meus urget amor, hinc tuus obstat honor.
 Sed pro me reliqui laudes tibi reddere cæsent,
 Et qua quisque valet, te præce, voce sonet.
 Romanusque lyra, plaudat tibi barbarus harpa m,
 Græcus Achilliaca, chrotta n Britannia canat.

stite, apud quem opibus semper et gratia floruisse Lupus videtur, adeoque non erat cur pro illo Fortunatus se sollicitum ostenderet.

i Edit. Paris., *plura.*

k Edit. Paris., *unica mens.*

l Edit. Ven., *sic per inaccessum culmen.*

m De harpa, musico instrumento, quo in Germania maxime barbari in conviviis uti consueverant, mentionem alias fecit Fortun., nempe lib. I, cap. 1, inquit: *Sola sæpe bombicans barbaros læudes harpa retidebat.* Brow., in notis ad hunc locum, opinatur harpæ etymon originem habere a Græcis vocibus *χορδὰς ἀπράζεν.* Verum quidni quispiam alius a Græca item voce *ἀπρη* illius originem derivet, quæ *falcem*, seu ensem falcatum, sonat? cujus imaginem quamdam harpa præfert, in arcuato et angustum desinens?

n Unus Cod. Vatic., *rotta Britannia canat.* Calar., ex Browero :

Græcus et Iliaca tota Britannia placet

Edit. Ven. et reliqui Codd. Vat. consentiunt lectioni Brow.ri. Est vero Achilliaca (f. Brow. addimus) cithara Achillis, a veteribus celebrata et narrata apud Græcos, ea scilicet qua Homerus, lib. 1 Iliad., eundem Achillem mœrorem suum, quædam et

Hi te fortem referant, hi jure potentem,
 Ille armis agilem, prædicet iste libris.
 Et quia rite regis quod pax est, bella requirunt;
 Judicis ille decus concinat, iste duois.
 Nos tibi versiculos, dent barbara carmina * leudos,
 Sic variante tropo laus cohæret una viro.
 Hi celebrem memorent, illi te lege sagacem,
 Ast ego te dulcem semper habebō, Lupo.

CAPUT IX.

Ad Lupum ducem.

[Lupo gratias agit pro missis ad se litteris ac muneribus. Suam ad Italia discessum commemorat, ac conquisitus nullas interea a propinquis missas litteras ad se pervenisse, quorum in charitatem Lupum sibi successisse dicit.]

Officiis intente piis, memorator ^b amantis,
 Prompte per affectam consuliture tuam,
 Charius absentis nimium miseratus amici,
 Quando, latentis loco, signa requirit amor.
 Unde meis meritis datur hoc, ut protinus esset
 Spes Fortunati cura benigna Lupi?
 Exsul ap' Italia nono ^d, puto, volvor in anno:
 Littoris Oceani contingente * sale.
 Tempora tot fugiunt, et adhuc per scripta parentum,
 Nullus ab exclusis ^f me recreavit apex.

Agamemnonis injuria adversus se conceperat, solantem inducit. Ea vero a Fortunato hic apte invitatur ad Lupum celebrandum, quod et Achilles eandem ad res gestas fortissimorum virorum canendas adhiberet, & hæc versaleas expimit Homerus:

Τὸν δ' εὐρον φρένα τερπόμενον φόρμυγγι λαγίη.
 Τὰν ἀρετὴν ἔξ ἰνάρων, πρότερον Ἠερίωνος ὀλέσσεας.
 Τῆ ὄγῃ θυμὸν ἔτερπεν, αἰεὶ δὲ ἄρα κλέα ἀνδρῶν.

Chrotta vero tibix genus est, a Cambris, et Anglis *Crotte* appellata. Duffr., in Gloss. Brow., mavult a testudine, quam Francico et Germanico sermone *crotte* nominari dicit, illud nomen esse ductum. Quæ vero ipse addit deinde de Græca voce κρυπτή, vel κρυπτή, unde illud nomen *crotte* ortum, ex alterius sententia affirmat, hæc mihi placent, cum isthæc nimium contorta et invita ad vocem illam *crotte* illustrandam adhibeantur. Malim a *κρυπτή* istius vocis originem ducere, si modo ea *testudinem* sonat, cum utique *κρυπτήν καθάρων* a bonis scriptoribus usurpatum legamus.

* Pro *Leudis* Vulg. et F.dit. Paris. referunt *ludos*, teste Brow. Item Ven. Ed. Unus Cod. Vat., corrupte, *ledos*. Brow. præclare *leudos*, seu *liedos*, restituit. D

^b Edit. Ven., *memoreris amantis*.

^c Edit. Paris., *unde datur meritis illud quo*.

^d Cum Fortunatus in Gallias venerit ad an. 565, circiter, ut in ejusdem Vita ostendimus, patet hoc poema scriptum fuisse ad annum 574, adeoque ante videtur conscriptum fuisse quam superius carmen.

* Edit. Ven. et Paris., *continuante sale*.

^f Hinc licet conjicere non propinquorum memoriam et charitatem in Fortunatum defuisse, sed ipse potius bellorum tumultibus interclusus, quæ tunc in Italia Longobardorum armis gerebantur, nullas litteras misisse Fortunato, vel missas deperditas vel interceptas fuisse

^e Hæc erat Titiana, de qua infra, cap. 6, lib. xi.

^h Sunt qui conjecturam hinc faciant Fortunatum ex nobilissima aliqua familia ortum fuisse, idque ipse perobscure indicare, *ordinem nepotum* commemorando. Quamvis autem ille mihi videatur non

A Quod pater, ac genitrix, frater, soror s, ordo ^h nepo-
 Quod poterat regio, solvis amore pio. [tum,
 Pagina blanda tui sub nemine missa benigno,
 Nectaræi fontis me recreavit ⁱ aquis.
 Nec solum a vobis me dulcis epistola fovit,
 Missus adhuc in rem portitor inde venit.
 Munera quis poterit, rogo, tot memor ore referre?
 Affectum dulcem pandere lingua nequit.
 Sed tibi restituat rex cuncta supernus ab alto,
 Quæ minimo ^j sunt, qui docet esse suum.

CAPUT X.

Ad Magnulphum ^h fratrem Lupi.

[Magnulphum, Lupi fratrem, laudat ob juris prudentiam et in populis regendis æquitatem. Ad extremum, litterarum brevitate excusat.]

Quam cito fama volat ⁱ pernibus excita pennis.
 Et loca cuncta suis actibus aucta replet?
 Nam tibi cum Rhenus, mihi sit Liger ecce propinquus,
 Illic, Mangulfe decens, magnus honore places.
 Sic tuba præconis Siginundi ^m missa cucurrit,
 Ut tua diffuso sint bona nota loco.
 Quod tamen in brevis vix signat epistola verbis,
 Non quia cuncta canit, nec reticere ⁿ cupit.
 Juridico in primis pollens torrente relatu,
 Sic regis, ut revoces facta vetusta novus *.

plane ignobilis atque vulgaris vir fuisse, idque ex eo conjicio, quod et Ravennam, studiorum causa, profectus sit, et ibi aliquandiu habitavit, cum Felice (qui postea Tarvisinus episcopus fuit) arctissima amicitia conjunctus, et inde in Galliam, sepulcrum sancti Martini veneraturus, iter suscepit, quæ vulgaribus hominibus haud fere solent esse communia, idem tamen ordinem nepotum non hic ad ullam familiæ prærogativam indicandam, sed ad eorum numerum et ætatis gradum significandum arbitror usurpari.

ⁱ Tres Codd. Vat., *me renovavit aquis*.

^j Edit. Ven.:

Quæ minimis sunt, qui docet esse suos;

Unus Cod. Vat., *quem minimis sunt*, corrupte. Edit. Paris., *quem minimum*.

^k Dubitat Browerus an hic idem Magnulfus sit, qui sedit Tolosæ episcopus, quique ad concil. Matisconense ii, celebratum an. 515, misit qui suo nomine eidem interesset ac subscriberet: ille nimirum qui, anno superiore, a Mumolo et Desiderio cæsus, et gravi affectus injuria, in exilium pulsus fuerat, ut refert Gregor. Turon., lib. vii Histor. Franc., cap. 27. Sed difficile est rem hanc conjecturis definire. Certe Magnulfus, Tolosæ episcopus, nec provinciam rexisset unquam, nec Lupi frater fuisse legitur; nec rursus Magnulfus, Lupi frater, usquam Tolosæ episcopus creatus (quod ego noverim) comperitur, ut unus, atque idem cum superiore dici possit: solum nominibus et temporibus conveniunt.

^l Edit. Paris., *velocibus*.

^m Non alius hic Siginundus esse videtur quam is ad quem scripta existant poemata 20 et 21 Ju-jusce libri; quem, uti Magnulfum, habitasse ad Rhenum indicat hic versus, car. 21:

Post Italas terras mitis mihi, Rhene, parentes,
 Siginundum videlicet, et ejus fratrem Aregisilam,
ⁿ Edit. Ven., *nec retinere capit*.

* Ibid. et Edit. Paris., *novis*.

Cujus in officiis aequi cultoris aratrum,
 Semine justitiae plebs sua vota metit.
 Nemo caret propriis, alienis nemo recumbit,
 Sic facis, ut populum non vacet esse reum.
 Sollicitudo tua reliquis fert dona salutis,
 Et labor unius sit populosa quies.
 Aequalis, concors, ut ab omnibus alma voceris,
 Legibus hinc iudex, hinc bonitate parens.
 Da paucis veniam, quoniam mihi portitor instat,
 Nam de fratre Lupi res monet ^a ampla loqui.
 Sic tribuat Dominus, meritis reparetis ut illum,
 Quem pariter tecum cordis amore colo.

CAPUT XI.

Ad Jovinum ^b rectorem provinciae.

[Jovinum, provinciae rectorem, arguit diuturni silentii ac in rescribendo tarditatis. Rogat ut cum minus sibi liceat ejus frui praesentia et aspectu, hoc sui desiderium, missis saltem litteris, leveat ac soletur.]

Prosaico quoties direxi scripta relatu,
 Nullaque de vestro pocula fonte bibo,
 Quem ^c prius irrigua recrearas ditior unda,
 Nec modo Castaliis redditur haustus aquis.
 Si me cura minor vestri tenuisset amoris,
 Jam fuerat lucrum ^d stringere colla manu.
 Nunc magis, inde minus capio, quia diligo majus ^e,
 Et cum plus cupiam, vota negata [nugata] gero ^f.
 Qui ^g tibi transfudit mea pectora pectore tuto,
 Cur rogo non pariter lumina lumen habent?
 Vel quod, amice, licet scriptis fero, chare, salutem,
 Sed mihi qua relever pagina reddat opem.

CAPUT XII.

Ad eundem ^h.

[Vitae humanae brevitatem et inanitatem describit: unam pietatem omnibus mortalibus rebus superstitem esse, ac multo praestare, affirmans. Inde Jovinum veterum Latin. poet. Christ. citatur sub hoc titulo: *De incertitudine vitae et gloriae hominis*.

^a Unus Cod. Vat., *res movet ampla*.

^b Vide quae de Jovino diximus in notis ad c. 12, lib. VII.

^c Edit. Ven., *qui prius irrigua recreabar*.

^d Ibid. et duo Codd. Vat. et edit. Paris., *jam fuerat licitum*.

^e Unus Cod. Vat., *quia diligo magis*.

^f Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *vota negata geram*.

^g Edit. Ven., *quis sibi transfudit*, etc. Unus Cod. Vat., *qui sibi transfudit*, quod seq.

^h Hujusce poematis pars a Georg. Fabricio in collectione veterum Latin. poet. Christ. citatur sub hoc titulo: *De incertitudine vitae et gloriae hominis*.

ⁱ Edit. Paris., *fine*.

^j Unus Cod. Vatic., *trahit arque senatum*, etc.

^k Edit. Ven. *murus ahenuus obit*. Edit. Paris., *murus Agivus*.

^l Edit. Ven., *quod condit avarus*.

^m Ibid. *Deliciis refluens*. Edit. Paris., *deliciis solitis*.

ⁿ Edit. Ven., *recubat in fine supremo*.

^o Invenit hoc loco Fortunatus nullam esse artem qua suprema fata ab hominibus depelli possint, cum vel ipsa Ulyssis calliditas, de Palamede caeteroquin potens, ac diu victrix, nihil valuerit in morte a se avertenda; sed vel in vita excesserit. Ulysses nimium, cum a Palamede sollicitaretur, ut una cum reliquis Graeciae praeribus in Asiam trajiceret, bellum Trojani illaturus, se amentem esse simulavit; ac

A brevi vita, nihil ad se litterarum mitteret, quas ab eo avidissime expectare significat.]

Tempora lapsa volant, fugitivis fallimur horis,
 Ducit et in senium lubrica vita viros.

Fine trahit celeri sine ⁱ fune velubilis axis,
 Nec retinet rapidas ad sua frema rotas.

Cuncta movens secum momenta, et pondera rerum,
 Donec nota avidos sistere cogat equos.

Sic quoque dissimiles ad finem tendimus omnes,
 Nemo pedem retrahit, quo sibi limes erit.

Imperiale caput, regnum trahit, atque ⁱ senatum,
 Nec spectante die, cum venit hora, rapit.

Quid sunt arma viris? cadit Hector, et ultor Achil.,
 Ajax in clypeo [Ms., Ajacis clypeo], murus
 [Achaeus ^k, obit.

B Quid satis est cupido, gremio quod condit avaro? ^l
 Deliciis solvis [refluis] ^m, Attalus auctus abest.

Quis non versutus recubet ⁿ, dum sine supremo,
 De Palamede ^o, potens, ars in Ulysse perit?

Forma venusta fuit, cecidit pulcherrimus Astur
 [Astris ^p,

Occubat Hyppolitus, nec superexstat Adon.
 Non agiles fugiunt quo terminus instat ^q eundum,

Nam cum fratre, celer sorte, Quirinus abit.
 Quid rogo cantus agit? modulis blanditus ^r acutis,

Orpheus, et cythrae vox animata jacet.

Docta recessuris quid prodest lingua sophistis,
 Qui ^s voluere loqui curva, rotunda poli?

Archita ^t, Pythagoras, Aratus, Cato, Plato, Chry-
 [sippus,

C Turba Cleantharum ^u stulta favilla, cybat.

Quidve poeta ^v potest Maro, Lysa ^x, Menander, Ho-
 [merus,

Quorum nuda ^y tabo membra sepulcra tegunt?

Cum venit extremum, neque Musis carmina pro-unt,
 Nec juvat eloquio detinuisse melos.

ut id persuaderet, junctis disparis generis pecudibus, salem serere coepit, idque genus alia praestare, quae nemo sana mente et consilio ageret. Sed felicius ad extremum Palamedes fuit. Namque arant Patri Telemachus filium plane aratro concidendum, objecit; cumque is confestim aratrum suspendisset, ne quid filio noceret, inde compertum est quod ipse revera aevens non esset, sed de industria id simularet.

^p Unus Cod. Vat., *pulcherrimus Astur*.

^q Unus Cod. Vat., *quo terminus exstat*,

^r Ibid., *blanditur acutis*.

^s Ibid. et Edit. Paris., *quid voluere loqui*.

^t Edit. Ven. habet:

Architaque, Cato, atque Plato, Chrysis, Aratus.

^u Cleanthes Zenonis Citiensis nobilissimus auditor fuit, ipse deinde sectae auctor et magister.

^v Tres Codd. Vat., *quidve poema potest*. Edit. Ven.:

Quidve poema potest, Maro, sive Menander, Homerus?

^x Lysa videtur positus esse pro Lysis, qui Pythagorae discipulus fuit: ejus meminit Cicero lib. 1 de Offic., et lib. III, de Orat. Fuit et Lysias disertus et acutissimus orator Athenis, de quo idem Tullius in Bruto mentionem facit.

^y Edit. Ven., et unus Cod. Vat., *quorum nudata membra*. Caspar Barth. putat legendum *quorum nudata tapho*; nam secus, ait, nullus esset sensus.

Sic dum puncta cadunt, fugiunt præsentia rerum,
 Et vitæ tabulam tessera rapta levat.
 Est tamen una salus, pia, maxima, dulcis, et ampla,
 Perpetuo trino posse placere Deo.
 Ille valet, atque viget, manet, et neque sine peribit,
 Hinc quoque post tumulum nascitur almus honor.
 Quod superest, habitu ^a meritorum, flore beat^o,
 Suavis justorum fragrat [fragat] odor tumulo.
 Gratius ^b aura fluens, quam spiret ^c aroma Sabæum,
^d Vincens, quæ pinguis balsama silva refat.
 Cinnama, caltha, crocus, violæ, rosa, lilia cedunt
 Ut similis nullus ^e nare bibatur odor.
 Quid? quod morte magis virtus generatur in illis,
 Dumque sepulcra tenent, languida membra ^f fovent.
 Multorum dubiam solidant pia funera vitam,
 Et redit ex tumulo vivificatus homo.
 Nobilis urna tegit pretiosa talenta tonantis,
 Ac terris recubat quod super astrâ volat.
 Qui sub amore Dei, sacro moderamine viveas,
 Fit peregrinus humi, civis, eundo, poli.
 Denique post illos qui fundamenta coruscant,
 Postque Petri ac Pauli limina ^g prima fide,
 Quis numerus radiet sanctorum sparsus in orbe,
 Quanta columnarum gratia fusa viget?
 Per loca, per populos mundo sua sidera præsunt,
 Quidquid ab Oceani circulus ambit aquis.
 Arctos, meridies, oriens, occasus honorat ^h,
 Lumina [limina], muneribus clarificata suis.
 De reliquo nihil est, quodcunque videtur in orbe,
 Nam tumor hic totus, fumus et umbra sumus.
 Cur igitur metu ⁱ trahitur data vita susurro,
 Nec Fortunato pauca, Jovine, refers?
 Tempora lapsa vides, neque longa silentia rumpis,
 Me quoque ne recrees, ad mea damna taces.
 Non ita rebar ovans, postquam Germania nostros,
 Contulerat visus, ut resiliiret amor.
 Credideram potius quantum se tenderet ætas,
 Ut vestri affectus se duplicaret opus.
 Non magis, ut video, vota in contraria currunt,
 Tempora longantur, sed brevitur amor.
 An quantum ex oculo, tantum tibi corde recedo?
 Et tam longe animo, quam sumus ambo loco?
 Non ego sic refero, quoniam tibi pectore nector,
 Prædicat hoc aliter, mens ubi dulce sonat ^j.
 Nam cui chara fides animum sociavit amice ^k,
 Quod minus est oculis, flagrat amore magis.
 Et licet absentem paries, locus, aula retentet,
 Corde suo illic est, est ubi forma placens.

^a Edit. Ven., quod superest, habito.

^b Ibid., Gratius aura fluens.

^c Edit. Paris., amoma.

^d Edit. Paris., thuraque devincens balsama.

^e Edit. Ven., ut similis nulla.

^f Edit. Paris., jacent.

^g Duo Codd. Vat., lumina prima fide.

^h Edit. Ven., occasus honorant.

ⁱ Edit. Ven., cur igitur metuo. Unus Cod. Vat., quid igitur.

^j Duo Codd. Vatic., ubi dulce fovet. Edit. Ven., ubi dulcis inest.

^k Edit. Ven., animum sociabat amici. Unus Cod. Vat. sociabat amice. Edit. Paris., nam cum chara

A Prospicit affectu, quem vultu non videt ipso,
 Et vox longinqua de regione sonat.
 Quid gerit, aut ubi sit, tacito dare verba videtur,
 Intra se loquitur pectore clausus amor.
 Si volat aura levis, putat inde venire salutes,
¹ Hoc fragor aure refert, quod homo mente gerit.
 Hinc tuus ergo cliens ego, chare, colende requiro,
 Absentem faciunt quem loca, non animus.
 Qui semper nostro ^m memoraris, haberis in ore,
 Scribimus et ⁿ hæc dum, non sine te loquimur.
 Affectu, studio, voto, tua brachia cingo,
 Atque per amplexum pectora, colla ligo.
 Ingredieris mecum, pariterque moveris amator,
 Et quasi blanda loquens, oscula libo labris.
 Ante oculos habeo, sed chara refugit imago,
 B Hic quoque quem ^o habeo, non retinere queo.
 Alternis vicibus modo vadis, et inde recurris,
 Vix fugis ex oculis, ecce figura redis.
 Et cum terga dabis, facies mihi cernitur insons,
 Si pede conversus, fronte regressus ades.
 Sæpe etiam videor dare te pia dicta relatu,
 Illic forte taces, hic mihi verba refers.
 Hoc de te minus est, quia preñdi non potes absens;
 Nam velut illic es totus, et hic meus es.
 Qualiter ambo simul paucis halitavimus horis,
 Non fugit ex oculis, dum manet ista dies.
 Misimus ^p quoties timidus epigrammata chartis,
 Et tua, ne recreer ^q, pagina muta silet?
 Quis, rogo, reddat eas, taciti quas perdimus, ooras?
 Tempora non revocat lux levis, atque fugax.
 C Dic homo, note meus: quid agis? quid amice recurris?
 Si tua rura colis, cur mea vota neges?
 Scribe vacans animo, refer alta poemata versu,
 Et quasi ruris agrum, me cole voce, melo.
 Per thoraca meum ducas, precor, oris ^r aratrum;
 Ut linguæ sulcus sint sata nostra tua ^r.
 Pectoris unde seges gravidis animetur aristis,
 Pullulet et nostro farre novale ferax.
 Nam mihi si loqueris, bone vir, pietatis opime,
 Exsuperas labiis dulcia mella favis.
 Plusque liquore placet, quam fert oleagina succa,
 Suavius et recreat, quam quod aroma refat.
 Cum Aspasio pariter charis patre, fratre, Leone,
 Longa stante die, dulcis amice, vale.

CAPUT XIII.

Ad Felicem, ^s socerum ejus.

[Timide ac repugnanter se ad Felicem poeseos laude præstantem, ait accedere. Sodalitatis tamen,

fides... satiavit.

¹ Edit. Paris., auræ fert fragor hoc, quod.

^m Edit. Paris., memorandus.

ⁿ Edit. Ven., scribimus hæc et dum.

^o Edit. Ven., hic quoque, quando habeo. Edit. Paris., quem video.

^p Unus Cod. Vat., ne recrees pagina.

^q Ven. Edit., precor istud aratrum.

^r Ibid. et unus Cod. Vat., sint sata nostra tuus.

^s Quamvis Ven. Edit., et Mss. omnia referant hunc titulum: Ad Felicem, socerum ejus, et unus ex Ms. Vat. habeat soceram Jovini, ego tamen opinor hunc titulum corruptum, ac depravatatum fuisse, ac esse legendum: ad Felicem, socium ejus, vel suum. Hic

que interfuerat, conjunctione ac communis patriæ A
necessitudine fretus, eundem sequenti poemate
interpellat.]

Ardus Pierio cui constant culmina fastu,
Vix humili valeo tangere claustra manu.
Sed quoniam patriæ fuit aula sodalibus una,
Affectu a fidens, pulso, benigne, fores.

CAPUT XIV.

De Mummuleno b.

[Se a Mummuleno in itinere hospitio exceptum ac
liberaliter tractatum fuisse narrat: stomachi cru-
ditatem quam ex ciborum copia, et præcipue Per-
sicorum pomorum esu, contraxerat, eleganter ac
lepide describit. Mummulenum ipsum egregie
commendat.]

Dum mihi fessus iter gradior prope noctis in umbra,
Solis in occasu, jam fugiente die:

Cum super undarum c viridantes gramine ripas,
Pascua conspexi, pastus et ipse fui.

Hic oculis captus, voto ducente, trahebar,
Deflectensque viam, prosperiora peto.

Mummulenus enim, qui celsa palatia regis
Altis consiliis crescere rite facit,

Inter concives merito qui clarior exstat,
Quemque super proceres unica palma levat,
Nobilitate d potens, animo bonus, ore serenus,
Ingenio solers, et probitate sagax,

Cui genus a proavis radiantis luce coruscat,
Meritis ipse tamen vicit honore patres.

Huc ergo adveniens, epulis expletus opimis,
Quem vidisse, mihi constitit esse cibum.

Fercula magna quidem, dapibus cumulata benignis, C
Ac si colle tumens, discus onustus erat.

Undique montis opus medium quasi vallis habebat,

enim videtur esse Felix ille, qui Fortunati sodalis,
et in studiis Ravennæ socius, postea creatus Tarvi-
pimus episcopus est, ut diximus in Vita. Fortun., n.
23 et 24. Ac sane hinc apte convenit hic versus:

Sed quoniam patriæ fuit aula sodalibus una,

qui haud scio an Felici, Jovini socero, ullo modo
convivere possit. Bene vero Felici et Fortunato
Tarvisius communis patriæ fuit, ut ostendimus in
eadem Fort. Vita, num. 10.

a Unus Cod. Vat., affectuque fidens.

b Hic videtur esse Mummulenus qui *Suessonensis*
appellatur a Greg. Tur., lib. x Hist. Franc. cap. 9,
cujus filius Bobo Rigunthem, Chilperici filiam, de-
duxit in Hispaniam, Reccaredo nupturam, uti nar-
rat idem Greg., l. vi. c. 45; alter vero ejus filius
Bodegisilus, cum ad Mauricium imp. profectus esset,
legatus Childeberti regis, Carthagine in seditione
populari occisus est injuria.

c Edit. Paris., viridant.

d Mummuleni genus nobilissimum fuisse et clarum
in Gallia hinc intelligere possumus, quod Gregor.
Turon., loquens de Bobone, Mummuleni filio qui
comes itineris datus fuerat Rigunthi, de qua supra:
*Erant autem, inquit, cum ea viri magnifici, Bobo
dux filius Mummuleni cum uxore, quasi parany-
phus, etc.*

e Edit. Parisiensis Bibliothecæ PP. an. 1544 sic
legit hunc versum:

locus enim varie ventorum more fremebat.

f Ibid., mutabat mole.

g Et sine te.

h Unus Cod. Vat., sit tibi larga salus.

Quo meliore via piscis agebat iter.

Ille natans oleum, pro undis; pro cespite, discum
Incoluit, cui pro gurgite mensa fuit.

Attamen ante aliud data sunt mihi mitia poma,
Persica quæ vulgi nomine dieta sonant.

Lassavit dando, sed non ego lassor edendo,
Vocibus hinc cogens, hinc tribuendo dapes.

Mox quasi parturiens subite me ventre tetendi,
Admirans uterum sic tumuisse meum.

Intus enim tentrus vario rumore e fremebat,
Viscera conturbans Eurus et Auster erant.

Non sic Æoliis turbatur arena procellis,
Nec vaga per pelagus puppis adacta tremit.

Nec sic infantur ventorum turbine folles,
Malleolis famulos quos faber ustus habet.

B Alter in alterius ructabat f mole surrosos,
Et sine e me necum pugna superba fuit.

Sit tibi longa h salus, celsa cum conjuge, rector,
Et de natorum prole voceris avus.

Laudis honore potens, felicia tempora cernas,
Et valeas dulces concelebrare jocos.

CAPUT XV.

De Berulfo i comite k.

[Cum exspectaret Fortunatus ut a Berulfo ad pran-
dium invitaretur, duplici interea se fame narrat
laborasse. Ad extremum fausta pro ipso ac læta
omina facit.]

Delicias, Berulfo, tuas spectando l libenter,
Me fateor duplicem sustinuisse famem;

Sic ego credëbam, quarta l satiarer ut hora,
Me nec ad octavam mensa benigna vocat.

Per vestras epulas didici jejunia gestans m,
Litania n fuit prandia vestra magis.

i Hic Berulfus Turonum ac Pictavorum dux fuit,
ut refert Gregor. Turon. lib. viii Hist. Franc., cap. 26.
Is post Sigiberti mortem, cum ejusdem thesauros
clam abstulisset, comprehensus a Childeberto rege,
una cum Arnegisilo, ejusdem sceleris socio, in car-
cerem conjectus est, ac nisi episcopi intercessis-
sent, ferro vitam amisisset. Hæc ad an. 585.

Porro animadvertit Brow. ad hunc locum cum
Sirmondo in notis ad Sidonium, hac ætate, qua For-
tunatus florebat, et inferiore in more fuisse, ut ex
comitis honore et loco ad altiorem ducis palatini
gradum ascenderetur; Illud vero utrumque gradum
diserimen interfuisse, quod comes uni solum civitati
præsideret, dux vero pluribus, sive integram provin-
ciam administraret, in qua plures essent civitates,
ac singule suos comitatus haberent. Videtur Sirm-
mond., in notis ad epist. 17 lib. vii; Sædonii Apoll.,
ubi pluribus exemplis res illustrat.

D J Hinc intelligi potest hoc carmen scriptum a For-
tunato fuisse cum Berulfus adhuc esset comes, ac
nondum Pictaviæ ac Turonicæ urbis ducatum fuisse
adeptus. At is jam dux appellatur a Gregor. Turon.
in Hist. Franc. ad an. 580, quo tempore Gregorius
Berulfum in se iniquiorem expertus est, ut idem
narrat lib. v, cap. 50. Quinimo verisimile est sub
Sigiberto eo ducatu fuis et potitum, apud quem vale-
bat auctoritate et gratia. Jam vero Sigibertus oc-
cusus est an. 375, et ante quem annum proinde hoc
poema elucubratum fuisse credendum est.

k Edit. Ven., exspecto libenter.

l Edit. Paris., satiarer hora.

m Unus Cod. Vat., jejunia gustans.

n Ibid., letania. Browerus pro li-anis jejuniur
ipsum autumat hic indicari, quod illa, pro veteri

Det tibi vota Deus, per quem modo laeta notamus ^a: A Actibus eximii sic publica jura lovebat ^b,
Hæc quoque dum scribo, plus satiatu agor. Ut juvenem regem redderes esse senem.

CAPUT XVI.

De Condone ^b domestico.

[Condorem domesticum laudat ob honores quos virtute promeruerat, et in administranda regia domo singulari fide, quosque ille gradatim sub diversis Austrasie regibus fuerat consecutus.]

Temporibus longis regalis ^a dives in aula,
Exitu meritum gloria, Condo ^d, tuis.
Nam semel ut juvenem vigili te pectore vidit,
Elegit tecum semper habere senem.
Quis fuit ille animus? vel quæ moderatio sensus,
Cum fueris tantis regibus unus amor?
Mens generosa tibi pretioso lumine fulget,
Quæ meri is propriis amplificavit avos.
Floret posteritas, per quam sua crescit origo,
Et facit antiquos surgere laude patres.
Nam si præfertur generis qui servat honorem,
Quanta magis laus est nobilitare genus?
Qui cupit ergo suam gestis attollere nomen,
Ille tuum velox præmeditetur opus.
A parvo incipias existi semper in altum,
Perque gradus omnes culmina celsa tenes.
Theodericus ^a ovans ornavit honore tribunum ^f
Surgendi auspiciam jam fuit inde tuum.
Theodebertus ^e enim comitivæ ^b præmia cessit,
Anxit et obsequiis cingula digna tuis.
Vidit ut egregios animos meliora mereri;
Mox voluit meritis ⁱ amplificare gradus.
Insultat cupiens, ut deinde domesticus esses,
Crevisti subito, crevit et aula simul.
Florebant pariter veneranda palatia locum,
Plaudebat vigili disponente domus,
Theodevaldi ⁱ etiam cum parva infantia vixit,
Hujus in auxilium maxima cura fuit.

Ecclesiæ consuetudine jejunium semper haberent adjunctum.

^a Unus Cod. Vat., *laeta notatur*.

^b Edit. Ven. *Condane*. Domestici nominabantur ii qui in regia aula excubabant, et procurabant illa quæ ad necessarias pro regio apparatu et victu impensas pertinebant, ut legere est apud Greg. Tur., lib. I Hist. Franc., cap. 28. Hi numerabantur inter optimates regni, ac regi, cum cæteris palatii proceribus, in placitiis assidebant. Vide cl. Ruinart, in notis ad lib. VI Hist. Franc., c. 11, et lib. VII, c. 24, ubi refert eosdem vel *cubicularios* appellatos fuisse. Plura habet Dufresne in Gloss., ubi fusius de munere et gradibus *domesticorum* edisserit.

^c Unus Cod. Vat., *regali*, quod seq.

^d Ven. Edit., *gloria, Conda, tuis*.

^e Ibid. et duo Codd. Vat., *Theodericus*. Is fuit Clotarii frater, Clo-lovei filius.

^f *Tribunus* erat exactor tributorum. Penes tribunos fuisse vel carcerum atque castrorum custodiam, apparet ex Vita sancti Germani Parisiensis episcopi, c. 62 et 68, a Fortunato conscripta, et ex Vita sanctæ Radegundis, c. 38, ubi etiam *tribuni fisci* nominantur.

^g Theodebertus filius Theodorici fuit, cui successit in regno.

^h *Comitiva* dicebatur dignitas comitis, ad quam videtur gradus fuisse honoris tribuni et locus. Videtur quæ de *comitivis* adnotavimus ad superiores carmen.

B Et quod majus habet, hoc tua causa docet.
Sic tuus ordo fuit, semper majora mereri,
Vitaque quam senior, tam tibi crevit honor.
Quæ fuerit virtus, tristis Saxona ^a cantat,
Laus est arma truci non timuisse soni.
Pro patriæ votis, et magno regis amore,
Quo duo natorum funera clara ^a jacent.
Nec graviter doleas cecidisse viriliter ambos,
Nam pro laude mori, vivere semper erit.
Lætitiam vultus hilari diffundit ab ora,
Et sine nube animi gaudia fida ^a gerit.
Munificus cunctis, largiis multa benignus,
Et facis astrictos per tua dona viros.
Sit tibi longa salus placidis felicior ^a annis,
Atque suum reparat ^a proles optima patrem.

CAPUT XVII.

Ad Gunduarium [M., Guntharium] ^a.

[Excusat litterarum brevitatem Fortunatus, ac suam in Gunduarium benevolentiam vix ullam paginam esse parem affirmat. Laudat deinde Gunduarium ob suavitatem morum atque sermonis, ac reliquas ejusdem virtutes, præcipue vero in administranda

ⁱ Edit. Ven., *mox voluit meritis*.

^j Ibidem et in tribus Mss. Vatic., *Theodebaldi*. Porro Theodebaldus Theodeberti filius fuit, qui patrem, vita functum, ipse immatura adhuc ætate, excepit in regno an. 518. Mortuo autem vel Theodebaldo, an. 555, Clotarius relictum ab illo regnum suo adjunxit, ut narrat Greg. Turon., lib. IV Hist. Franc., c. 9, sub quo Condo (ut hic refert Fortunatus) honorem suum ac locum retinuit, quemadmodum et sub Sigiberto Clotarii filio, cui Theodorici regnum obtigit, uti narravimus in Vita Fortun., n. 43.

^k Ed. Ven., *publica jura forebas*. Unus Cod. Vat., *publica cura forebat; duo, forebas, quod placet*.

^l Edit. Paris., *magno Sigiberti*.

^m Illic præclive est intelligere, *convivas* regis præstitisse honorem gradu illis qui domestici nominabantur. In concil. Tolet. XII, can. 3, *convivæ* regis ii appellantur, quos *regia pectetas participes muneris sui efficit*.

ⁿ Quod Sigibertus in Saxonas arma moverit, constat ex car. 5 lib. VI.

^o Edit. Ven., *quod de natorum funere cura jacet*.

^p Edit. Paris., *gerit*.

^q Edit. Ven., et unus Cod. Vatic. et Edit. Paris. *felicibus annis*.

^r Duo Codd. Vat., *proles optima*.

^s Edit. Ven., *ad Gunduarium*.

regio patrimonio fidem ac diligentiam commen-
dat.]

Si proci verbis affectus posset amantis,
Carmina plura tibi pagina nostra daret.
Sed quod ab ore loqui nequeo, quod pectore gesto,
Sit satis ex multis vel modo pauca dari.
Nam si respicias votum per verba canentis,
Malueram majus, qui tibi parva sero.
Aspicimus sensum totum in dulcedine fusum,
Quo sine nube doli, corde serena micant.
Puro fonte rigans, nectar de fauce redundat,
Cujus verba libens pectore, corde bibo.
Providus, exertus, viligans, moderatus, honestus,
Condimentum animæ mens tua semper habet.
Reginæ egregiæ patr. monia celsa gubernas,
Quæ tibi commisit, sensit ubique fidem.
Nemo piæ poterat reginæ charior esse,
Quam qui pro meritis talis et ipse foret.
Gundari, longo vigeas placiturus in ævo,
Conjuge cum propria luce perenne manens.

CAPUT XVIII.

Ad Flavum.

[Suam in Flavum sedulitatem ac in mittendis ad
ipsum literis diligentiam commemorat; tum eum
amicè incusat, quod nihil ad sese litterarum re-
mittat, rogatque ut quovis demum lubuerit modo,
ad se rescribat.]

Ad charum toties mea pergit epistola Flavum,
Sic monet officii sedula cura loqui.
Nunc quoque prosaico, modo mittens carmina verso,
Blandior afflatu debita solvit amor.
Quin tibi pauca ferat, qui vult iter ire viator,
Nemo mihi tacite prætereundus abit.
Fœtus amicitie te, ut pagina, sæpe requirit,
Et si vir desit portitor, aura placet.

^a Edit. Ven., et unus Cod. Vat., *corda serena micant*,
quod placet.

^b An hæc Theodechildis regina suis censenda
est, cujus pietatem egregie laudat Fortunatus, l. b.
vi, cap. 5, cujus forte negotia gerebat Gundarinus?

^c Edit. Ven., *blandior effectu*; fortasse, *affectu*.
Unus Cod. Vat., *blandior afflatu*.

^d Tres Codd. Vat., *totus amicitia*.

^e Edit. Ven. et unus Cod. Vat., *pagina requirat*.

^f In Ven. Edit. *interpungitur ante portitor*.

^g Unus Cod. Vat., *potior aura placet*.

^h Edit. Ven., *nubila pendo*.

ⁱ Hujusce obscuri loci hic videtur esse sensus: an
Idcirco non scribis quod chartæ inopia laboras? Char-
ta vero solebat rotari, unde et *rotulus* videtur appel-
lari, charta videlicet in orbis, seu rotæ, figuram
convoluta. At si, inquit, res ita se habet, corticem
e fago, quo fasciæ instar cingitur, excindas, et in
cortice, tanquam in charta, scribas. Edit. Paris.,
fascia sagum.

^j *Achæmenis* (ait Brow.) habet, cum veteribus
libris, Ms. Trevir. Favent huic lectioni Edit. Ven.
et tres Codd. Vatic. *Signa vero Achæmenia* (subdit
idem Brow.) *accipit Persica aut Parthica*. Colon Ms.
refert et *Ammonis*, ut idem sit (opinatur idem Bro-
werus) ac *obscuris et involutis*. A Jove quippe Am-
mone eam vocem putat derivatam, cujus oracula
erant in primis obscura. Sangallensis Ms. Glossa re-
fert: *Achæmenis, id est Chaldaicis*. Addit Browerus,
si signa Achæmenia pro Persicis signis sumuntur,
nullum dubium remanere, cum et Sidon. in Panegyrr.,

Attonitis animis ego per vaga nubila prendo,
Nullaque suscipio signa relata manu.
An tibi charta parum peregrina merce rotatur?
Non amor extorquet quod neque tempus habet?
Scribere quo possis, discingat fascia sagum,
Cortice dicta legi sit mihi dulce tui.
An tua Romuleum fastidit lingua susurrum?
Quæso vel Hebraicis reddito verba notis.
Doctus Achæminis quævis perscribito signis,
Aut magis Argolico pange canora sopio.
Barbara fraxineis pingatur runa tabellis,
Quodque papyrus agit, virgula plana valet.
Pagina vel redeat perscripta dolatilis charta,
Quod relegi poterit, fructus amantis erit.

CAPUT XIX.

Ad Flavum et Evodium.

[Flavi et Evodii fratrum germanam in eadem cor-
porum similitudine charitatem et concordiam com-
mendat, quibus se tertium additum esse affirmat,
ac poscit ut ad hunc amorem arctius vincendum
vel litterarum colloquia accedant.]

Quam bene conveniunt genitor quos sustulit unus,
Si simul hos unum pectus utrosque tenet?
Visceribus in eisdem genitos Flavum Evodiumque,
Prorsus amore uno viscera nostra tegunt.
Alter in alterius mihi visu visus habetur,
Et fratris speciem fratris imago dedit.
Unius ex facie facies mihi nota secundi,
Sic speculo similem forma repressa refert.
Ergo pari voto paribus dans vota salutis,
Ambos inter ego tertius alter ero.
Hoc cupiens, ut quos charis amplexibus idem
Tres amor unus habet, nos quoque charta liget.

quem Anthemio recitavit, dicat:

Interea te, Susa, tremunt, ac supplevit cultu
Flectit Achæmenius lunam Persa tharam.

Cum autem tam apertum Sidonii testimonium ha-
beramus, quid opus est ut conjecturas aucupemur?
Certe Herodotus, lib. iii, principem generis Cyri,
Achæmenem appellat, et Persas Achæmenidas, ut
inde vel litteras Achæmenias pro Persicis usurpatis
sit existimandum.

^k Dani litteras suas *runas* appellabant: quarum
quibusdam utebantur ad res gestas scripto consi-
gnandas, alias magicis in præstigiis adhibebant. Eas-
dem solebat oblongis baculis inscribere. Brynol-
phus in notis ad Sax. Mss.: *Antiqui, ait, suas runas*,
hoc est litteras tabellis ligneis commiserunt, etc. Plura
habet ad hanc vocem Brow.; quæ lege, si lubet.
At cl. Scipio Maffei in opere cui titulus *Verona*
illustrata, contendit ex Salmasio, de Hellen., et Joan.
Petro Ludovig, in introduct. ad monetas Græcas,
easdem esse litteras runicas, ac Græcas et Lat. Car-
te hic a Fortunato, a quo primum eas vult usurpatis
fuisse, aperte distinguuntur, præsertim cum *runas*
barbaras appellet. Unus Cod. Vat., habet *rhuna*, cum
aspiratione. Idem Cod. Ms. sancti Germani Parisien-
sis. Item in veteribus libris aliis hanc vocem legi
cum aspiratione, animadvertit Brow. In Calar. si-
cuti et in Ven. Edit. *ran*: pro *runa* mendose legitur.

^l Dolatilis chartæ nomine nil aliud videtur signifi-
ficari quam tabula ad usum scribendi edolata.

^m Edit. Ven., *visceribus genitos isdem*.

CAPUT XX.

*Charissimo et omni gratia praedicando Sigismundo
Fortunatus salutem.*

[Seam in Sigismundum sollicitudinem ac diligentiam declarat, petitque ut se de Italiae ac Germaniae rebus, cujusmodi erant tunc faciat certiore.]

Fixas amore tuo, votis inhiantibus adstans,
Quae tibi, chare, salus, saepe requiro viros.
Quisque viator adest, properans Aquilonis a ab axe,
Quamvis festinum b, sollicitando, moror,
Seu privata virum, seu publica cura citabit,
Hunc nisi perconter, nullus abibit iter.
Quam vegetus membris, quae te loca c chare, co-
ercent
Ordine disposito cuncta requirit amor.
Si gravis arma tenens Italas terit hospes arenas,
d Aut quae Francus habet, pagina pandat, age.
Quid geris, oro, refer, tamen, ut queo, longius opto,
Vivas pars animae dimidiata meae.

CAPUT XXI.

Ad Sigismundum et Aregisilum * [Ms., *Alagisum*].

[Acceptis Sigismundi et Aregisili fratrum litteris, qua fuerit laetitia affectus declarat, atque ex eorum in Gallias adventu fausta sibi omnia et tranquilla ominatur.]

Nomina amicorum mihi dulcis epistola pandit,
Hinc Sigimunde nitens, hinc Aregisle decens.
Prosperitas felix ventorum flamina fudit,
Quando mihi charos nuntiat aura viros.
Testor utrumque caput, tantum mea vota juvantur,
Quantum fit florens lata sub imbre seges.
Nesciam rapidis aestivo tempore flammis,
Nectarei fontis me recreastis aquis.
Post Italas terras mittis mihi, f Rhene, parentes,
Adventu fratrum non peregrinus ero.
Tempore belligero pacis nova gaudia surgunt,
Hic quia venerunt quos meus optat amor.
Qui mihi e festiva diei duplicatis honorem,
Sic vester crescat, munere regis h, honor.

¹ Sigismundus, videlicet, ad quem scribit, videtur in Germania degisse, ut magis apparet ex seq. carmine.

^b Edit. Ven. :

Quamvis forte nimis sollicitando moror.

^c Edit. Paris., *rite coercent*.

^d Edit. Paris., *Francos aut quis habet*.

^e Duo Codd. Vat. *Alagisum* habent : atque ita deinceps.

^f Edit. Paris., *quippe parentes*.

^g Edit. Ven. :

Qui me festiva diei duplicatis honore.

Edit. Paris., *qui fortiva die mihi*.

^h Hinc licet intelligere Sigismundum et Aregisilum, in regno Sigiberti (quod ut alias diximus vel in Germaniam procurrebat) publicum aliquod munus gessisse.

ⁱ Referendarii apud reges Francorum erant ii quibus regii annuli custodia fuerat demandata, ac ipsi diplomata obsignabant, ut patet ex Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., c. 3. Cl. Mabillon., de Re diplo., l. n. c. 11, fusius edisserit de officio ac prerogativis referendarii. Utrum vero hic idem Boso fuerit qui

A

CAPUT XXII.

Ad Bosonem referendarium ¹.

[Regi et ejus ministris (inter quos erat Boso) incolunitatem ac faustitatem a Numine precatur, e florentis regni regisque fortuna augurans, Bosonem quoque ipsum diu felicem et incolunem futurum. Postremo quemdam se anxie expectare ostendit.]

Sic regat I omnipotens radiantia culinina regis,
Atque ejus causas arma superna regant.
Sic dominum ac servos divina potentia servet,
Et patriae maneat, hoc dominante, salus.
Sic placido regi summus, prius auctor ab alto,
Qui dedit ante Petro, porrigit ipse manum.
Sic te longavi comitetur gratia regis,
Et florente illo, gaudia fixa metas.

Hoc rogo quam citius veniat, quicumque jubetur,
B Ne gravet ultra animos hic mora tarda meus.
Nam qui k festinat statuit quod certa voluntas,
Si votum acceleret, dulcius esse solet.

Illud enim nimium per verba precantia posco,
Commender domino, te memorante, meo.
Actibus excellens maneat per saecula felix,
Et memor ipse mei, dulcis amice, vale.

CAPUT XXIII.

Ad Paternum.

[Paternum laudat ex nominis etymologia, et ejus in se liberalitatem commemorat.]

Nominis auspicio fulgent tua facta, Paterne ¹,
Munere qui proprio te facis esse patrem,
Servitii nostri non immemor omnia praestas
Et tibi devotis das pia vota libens.

C Ut bona distribuas, modo qui tam promptus haberi,
Unde magis praestes, amplificentur opes.

CAPUT XXIV.

Versus in m Gavata ².

[Occasione quarumdam paropsidum argentearum, ac verborum iisdem inscriptorum, Fortunatus integritatem ac puritatem animi ex illo opere ac materia legenti commendat.]

Qui legis in pulchro circumdata verba metallo,
Si venias o purus, hoc imitaris opus.

Guntramnus Boso dux a Greg. Tur. appellatur passim in hist. Franc., cum is Guntramni regis copias duceret, haud lubet definire. Si ergo is fuit, antea referendarius fuisse dicendus est, postea vero dux creatus.

¹ Edit. Ven., *sic legat Omnipotens*.

^k Ibid., *nam si festinet*

D

¹ Hic idem Paternus esse videtur ad quem exstat supra scriptum car. 32 lib. III.

² *Gavata* dicebantur lanceae, sive paropsides, epulis continendis aptae, quasi *cavatae*. Hinc Isidor., lib. xx Orig., cap. 4 : *Lancis gavata, quasi cavata, g pro c littera posita. Hinc et concha; sed illa cavata, ista concavus*; et in Gloss. Dufres. *Paropsis gavata, vel catinus*, Fortunatus eodem vocabulo usus est, ad Agnetem scribens, c. 10, l. xi, iniquens :

Carnea dona tumens argentea gavata perfert.

Browerus censet hoc nomen manasse a *coucha*, cuius figuram *gavata*, sive *gabata*, pra se ferret, quae a Gallis, ait, *cavette* dicitur. Hoc nomen vel ab ethnicis scriptoribus usurpatur, ut animadverit idem Brow.

² Edit. Ven., *in cavatis*.

^o Ibid., *si venies purus*.

Nam velut argentum calida fornace probatur,
Sic se purgato pectore prodit homo.

CAPUT XXV.

Ad convivam

[Convivam, ad domesticas, ac vulgares epulas invitatum, amore laute exceptum fuisse ostendit.]

Qui venis ad charos conviva fidelis amicos,
Quod minus est epulis, plus in amore capis.
Non a hæc per pelagus peregrinus detulit hospes,
Sume libens patrii quod genuere lares.

CAPUT XXVI.

Ad eundem.

[Poetam quemdam a seriis curis ad convivii festivitatem, invitat, ita tamen, ut, miscens jocos, honestatem tueatur.]

Quamvis doctiloquax te seria cura fatiget,
Huc veniens festos misce, poeta, jocos.
Sic tamen, ut propriam rationem servet honestas,
Nam solet incautus sermo movere manus.

CAPUT XXVII.

De brevitate vitæ.

[Ex vitæ brevitate et infirmitate virtutes animi ac celestes delicias commendat.]

Vita brevis hominum, fugiunt præsentia rerum,
Tu cole quæ potius non moritura manent.
Erige justitiam, cole pacem, dilige Christum.
Expete delicias, quas sine fine geras.

CAPUT XXVIII.

Ad eundem.

[A strepitu ac negotiis forensibus quemdam ad convivii jucunditatem ac securitatem invitat.]

Pelle Palatinas post multa negotia rixas,
Vivere juctunde mensa benigna monet.
Causæ, iræ, strepitus sileant, fora, jurgia, leges,
Illic placeat requies, quam dat amica dies.

CAPUT XXIX.

Ad convivam.

[Rogat convivam ut, litium ac jurgiorum depositis studiis, liberum ac tranquillum animum ad convivium afferat.]

^a Ven. Edit., non te per pelagus.

^b Edit. Ven., te semper cura fatiget.

^c Unus Cod. Vat., servet honestus. Ven. Edit., honesti.

^d Edit. Ven., tene pacem.

^e Edit. Paris., reptant fora.

^f Ed. Ven. hæc rogo; duo Codd. Vat., quem rogo.

^g Edit. Ven., et unus Cod. Vatic., ad prandia refer.

^h Edit. Ven.,

Qui venit huc nostras epulas cognoscere mensæ.

ⁱ Edit. Paris., redigi virtute.

^j Ad hunc eundem Galactorum scribit Fortunatus, lib. x, cap. 23, quo in carmine gratulatur quod is o defensor judex renuntiatos fuisset, atque eidem amplioris dignitatis accessionem auguratur. Itidem indicat quod is jam comes Burdigalensis esset, hisce versibus:

Venisti tandem, quod debebaris, amice,

A Te rogo, pacificos animos ad prandia defer:
Hostem quære alibi, si tibi pugna placet.
Deliciis mediis lites agitare recuses;
Arma tibi campus, mensa ministret olus.

CAPUT XXX.

Ad eundem.

[Invitat quemdam, ac flagitat, ut quam magnanimitatem habet in rebus bellicis, eandem ad civiles afferat. Convivium suum non tam ex cibis quam ex benevolentia commendat.]

Si tibi magnanimus rigida virtute videtur,
Secure ad calices fortia bella refer.
Qui venit huc nostræ dapes cognoscere mensæ,
Commendet positos gratia sola cibos.

B

CAPUT XXXI.

Ad Galactorium i comitem.

[Sæpius se optasse narrat Fortunatus ut nauta fieret, quo, secundis ventis ac fluctibus, Burdegalam quamocissime perveniret, ac Galactorium comitem inviseret. Sed inde se deterritum fuisse narrat ex periculose navigationis metu. Quod tamen egisset præsens, per literas se dicit præstare. Ad extremum toti Galactorii domui bona ac facta precatur, et rogat ut se pontifici Burdegalensi commendet.]

Sæpius optaram fieri me remige nautam,
Cursibus undifragis ut ratis iret aquis.
Flatibus aut rapidis per dorsa Garunnica ferrer,
Burdegalense petens ut celer actus iter,
Velaque fluctivagum traherent, Aquilone secundo,
Me quoque littore redderet aura sinu,
Qua pius antistes sacra Gundegisilus offert,
Culmine pro populi qua micat ara Dei,
Tu quoque, quo resides, meritis comes ample serenis.
Chare, Galactori, sedula cura mihi.
Cui rite excellens rex Gunthe amicus honores
Majus adhuc debet, qui tibi magna dedit.
Cum tamen hoc vellem, timor obstitit, et Ilunus ille
Qui cumulo rapidæ mons fremit albus aquæ.
Dulcedo invitat civilis, et unda repugnat,
Sic vocat, atque vetat hinc amor, inde pavor.
Plane hoc, quod superest, solvat vel epitola currens,
Littera, quod facerem, reddat amore vivens.

Ante comes merito, quam datus esset honor, Burdigalensis eras, et cui defensor, amator.

D

^k Edit. Paris., Garonna.

^l Gundegisilus successit Berichramno in sede Burdigalensi an. 585, antea comes Santonicus, cognomento Dodo, ut refert Greg. Turon., Hist. Franc. lib. viii, cap. 22. Is deinde operam suam interposuit in sedandis gravibus turbis ac dissidiis ortis in monasterio Pictaviensi post obitum sanctæ Radegundis.

^m Edit. Ven., qui micat aula Dei. Duo Codd. Vat., qui micat.

ⁿ Edit. Ven., tu quoque qui resides.

^o Ibid., currit et excellens, corrupte.

^p Ibid., obstitit ultimus ille. Edit., Paris., extimus ille. Sed pleraque Mss. Hunus ille, sicuti et Codd. Vat. in Trev. et Colon., Ethimus, ut refert Brow. Porro Ilunus, mons, sive scopulus, videtur esse ad Garunnam fluvium positus, qui periculum navigationibus crearet.

^q Edit. Ven., quod facilem reddat.

Maxime uocare igitur te, dulcis amico, saluto,
Speraus a Domino te superesse dia.
Cumque domo, sociis, antistite, conuge, natis,
Vive comes, cui sint iura regenda ducis:

• Edit. Ven., quod forte.

• Unus Codd. Vat., *redundent*.

• Videtur hoc loco jocari Fortunatus, ac muneris aliquod a Galactorio, pro scripto poemate, efflagitare.

A Pontifici summo commender, opime, precatu,
Sic tua pars meritis sit data dextra polis.
Si superest aliquid, hoc a forte tributa redundant,^b
Qui modo mitto apices, te rogo mille pices •.

Ambigit Browerus utrum picis nomine tæda, vel liquore pinu collectus, an monetæ genus, indicetur, atque propensior est ut hoc postremum significari putet.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

De a nomine suo ad diversos.

[Fortunatus scribit ad poetas et oratores universim, et nominatim ad Christianos, de fortuna sua et conditione; tum, occasione data, Radegundem egregie laudat, cujus votis ac precibus in Gallia se uarrat remansisse; singulos inuitat ad extremum quo pia carmina ac literas mittant ad eandem Radegundem.]

Aonias avido qui lambitis oro camœnas.
Castalibusque^b quibus sumitur arte liquor,
Quos bene^c fruge sua Demosthenis horrea ditant,
Largus et irriguis implet Homerus aquis,
Fercula sive quibus fert^d dives uterque minister,
Tullius ore cibum, pocula fonte Maro;
Vos quoque, qui nunquam morturas carpitis escas,
Quas paradisiaco germine Christus habet^e,
Facendo tonitru penetrati, qui retinentur
Nunc monitis Pauli, postea clauē Petri,
Fortunatus ego hinc humilis prece, uocē salato.
Italæ genitum Gallica rura tenent.
Pictavis residens, qua sanctus Hilarius olim,
Natus in urbe fuit, notus in orbe pater.
Eloquii currente rota, penetravit ad Indos,^f
Ingeniumque potens ultima Thule^g colit.
Perfundens cunctas, uice solis, lumine terras,
Cajus dona Sacæ^h, Persæ, Britannus habet.

^a Unus Codd. Vat., *ex nomine suo*.

^b Ibid., *Castalibusque quibus*.

^c Edit. Paris., *farre suo*.

^d Unus Codd. Vat., *quibus fere diues*.

^e Edit. Ven., *Christus alit*. Tres Codd. Vat., *Christi adit*.

^f Edit. Ven. et duo Codd. Vatis., *Thy' colit*.

^g Edit. Ven. et tres Codd. Vat., *cujus dona favens*. Brow. ex Mss. se restituisse dicit *Sacæ*; additque *Sacæ* a Persis appellatos Scythas, ut constat ex Plinio, l. vii, c. 37, et Strabone, l. xi.

^h Unus Codd. Vat. et Edit. Paris., *laxavit honore pruinas*. Animadverit Brow. Fortunatum hoc in loco uisitatam Prudentium, qui in Apotheosi sic ait:

Laxavit Scythicas, verbo penetrantē, pruinas
Vox evangelica.

ⁱ Vide Fortunati Vitam, n. 51.

^j Hermenefridus Radegundis patruus fuit, is qui Radegundis ipsius patrem necandum curavit. Ipse postea magno prælio victus a Theodorico et Clotario, Francorum regibus, iussu Theodorici (ut creditum est), e muro præcipitatus interit. Leges Greg. Tur., l. iii, cap. 8.

^k De Hamalfredo, Radegundis patruelo, atque bejusque in illum singulari charitate, lege poema quod De Thoringæ excidio inscribitur, quod habes infra positum in suppl. ad Op. Fortunati.

Christicola Scythicas laxavit amore^b pruinas,
Dogmate ferventi frigida corda calent.
Martinum^c cupiens, voto Radegundis adhæsi,
Quam genuit cœlo terra Thoringa sacro.
Germine regali pia neptis Hermenefredi^d,
Cui de fratre patris Hamalfredus^e adest.
Mens ornata bonis fugitivos spernit^f hondros,
Sciens^g in solo firma manere Deo.
Regia lactineo^h commutans palfia cultu,
Villior ancillæ vestis amata tegit.
Splendida serracoⁱ quondam subvecta superbo,
Nunc terit obsequio planta modesta lutum.
Quæ prius insertis onerata est dextra smaragdis,
Servit inops famulis sedulitate suis.
Aulæ celsa regens quondam, modo jussa mini-

[strat,

Quæ dominando prius, nunc famulando placet.
Paupertate potens, et solo libera voto,
Clarius abjecto stat radiata loco.
Aurea fulera tenens^j jam tum sibi vilis honore,
C Effugit exstructum, pulvere fusa, torum.
Si contemnatur, tunc nobilis esse fatetur,
Et putat esse minor, si datur ullus honor.
Parca cibo Eustochium superans, abstemia Paulam,
Vulnera quo curet, dux Fabiola monet^k:

^l Edit. Ven. et duo Codd. Vat. et Edit. Paris., *sprevit honores*.

^m Edit. Ven., *mallens in solo*. Edit. Paris., *noscens in*.

ⁿ Hic adnotari potest, hæc optime conuenire cum iis, quæ leguntur in Regula S. Cæsarii (quæ Radegundis sequebatur) n. 42: *Tinctura in monasterio nulla alia fiat, nisi laja, et lactina: quia aliud humilitati Virginum non oportet*. In iisdem observat., de quibus supra, Petrus Seruierius in epistola ad Rosveidum, vult nomine *vestis Catacliste*, de qua Fortunatus lib. iii de Vita S. Martini pag. 447, indicari genus vestis *stragulæ nivæ, ac lotæ*, inquit: *stragulæ vestis genus Casacthon est, ut ad Afrum illum jam pridem viri docti adnotarunt*. Unus scilicet antea fuerat testimonio Apuleii Milesiæ narrantis: *vestis nivea, et Cataclista prænitens sequebatur chorm*. Idem vocem *effora*, qua utitur Fortunatus eodem in loco, interpretatur *extantem, sive prominentem*, dicens: *Empora Ecyphora proprie apud architectos projectura est multorum quos hodierni architecti corvus vocant*. Confer hæc cum iis quæ nos adnotavimus ad eandem locum Fortunati, ac utra videntur esse meliora. lector sibi deligat. Edit. Venet., *Regia lactifero*. Edit. Paris., *Regia lavifico* [forte *lanifico*].

^o Vide, supra, notas in carmen septimum lib. vii. Edit. Paris., *splendida ferrato*.

^p Edit. Paris., *tantum sibi*.

^q Radegundis hic cum Fabiola, matrona Romana,

Melaniam studio reprensans, pietate Blesillam,
 Marcellam votis ^a æquiparare valens,
 Obsequio Martham renovat, lacrymisque Mariam,
 Pervigil Eugeniam, vult patiendo Teclam.
 Sensibus ista gerit quidquid laudatur in illis,
 Signa recognosco quæ prius acta lego.
 O. uia despiciens, et adhuc in corpore constans,
 Spiritus hic vivit, sed caro functa jacet.
 Terram habitans, cœlo intrat, bene libera sensu,
 Atque homines inter jam super astra petit.
 Cujus sunt epulæ, quidquid pia regula ^b pangit,
 Quidquid Gregorius Basilisque docent,
 Acer Athanasius, quod lenis Hilarius edunt,
 Quos causæ socios lux tenet una duos,
 Quod tonat Ambrosius, Hieronymus atque coruscant,
 Sive Augustinus fonte fluente rigat,
 Sedulius dulcis, quod Orosius edit acutus,
 Regula Cæsarii ^c linea nata ^d sibi est.
 His alitur jejuna cibus, palpata nec unquam
 Fit caro, sit nisi jam spiritus ante satur.
 Cætera nunc taceam, melius quæ ^e teste Tonante,
 Judicioque Dei glorificata manent.
 Cui sua, quisque potest, sanctorum carmina vatum
 Mittat in exiguis munera larga libris.
 Se putet inde Dei ^f dotare manentia templa,
 Quisquis ei votis scripta beata ferat.
 Hæc quoque qui legitis, rogo, reddite verba salutis,
 Nam mihi charta levis, pondus amoris erit.

CAPUT II.

De itinere suo, cum ad dominum Germanum ^g ire deberet, et a domna Rhadegunde teneretur.

[Fortunatus, instante die quo ad Germanum, Parisiensem antistitem, sibi erat proficiendum, Rhadegundæ amore retentus se retineri: quorum uterque sibi erat charissimus; sed alter episcopali loco et gradu anteibat, altera vero sibi ob majorem charitatem erat conjunctior. Quamvis itaque a Rhadegunde corporis præsentia erat abfuturus, animo semper tamen se præsentem futurum affirmat.]

Emicat ecce dies, nobis iter instat agendum,
 Debita persolvens, emicat ^h ecce dies.
 Me vocat inde Pater radians Germanus in orbe,
 Hinc retinet Mater, me vocat inde Pater.
 Dulcis uterque mihi, voto amplectente, cohesit,
 Plenus amore Dei, dulcis uterque mihi.

penitentia laude, comparatur: quæ postrema cum D
 maritum repudiasset, ac novas, eo superstite, nuptias
 iniisset, usa civilis legis indulgentia, hujusce noxæ
 expiandæ causa, gravi ac diuturna penitentia per-
 functa est. De ipsa encomium texit Hieron. epist. 84.

^a Unus Cod. Vat., *vobis æquiparare*. Edit. Paris.,
æquiparare volens.

^b Edit. Paris., *pangit*.

^c Vide quæ in Vita Fortunatii diximus, num. 82.

^d *Linea lata sibi est*.

^e Edit. Ven., *melius quia teste*.

^f Edit., Paris, *ædificare*.

^g Titulus in Edit. Ven. sic habet: *Cum ad dom-
 num Germanum rediret*. Obiit sanctus Germanus Pa-
 risiensis an. 576, ante quod tempus proi de hoc
 poema elucubratum fuit.

^h Vide quæ de hoc poem. genere diximus in notis
 ad carmen 3, lib. 1.1.

A ¹ Charior hæc animo quanquam sit, et ille beato,
 Charior ¹ ille gradu, charior hæc animo.
 Mens tenet una duos æquali calce viantes,
 Ad pia tendentes mens tenet una duos.
 Proficit alterutrum quidquid bene gesserit alter,
 Unius omne bonum proficit alterutrum.
 Sunt quia corde pares, jussus non ire recuso,
 Obsequar ambobus, sunt quia corde pares.
 Nec tamen hinc abeo, quamvis nova tecta videbo,
 Corpore discedo, nec tamen hinc abeo
 Hic ego totus ² ero, nec corde, ac mente revellor,
 Sic quoque dum redeo ³, hic ego totus ero.
 Porrigat arma mihi cœlestia Mater eunti,
 Ut sibi plus habeat, porrigat arma mihi.

CAPUT III.

B *Hymnus ^m de nativitate Domini.*

Agnoscat omne sæculum

Venisse vitæ præmium:

Post hostis asperi jugum,

Apparuit redemptio.

Isaias ⁿ quæ concinit,

Completa sunt in Virgine,

Annuntiavit angelus,

Sanctus replevit Spiritus.

Maria ventre concipit

Verbi fideli ^o semine,

Quem totus mundus ^p non capit,

Portant puellæ viscera.

Radix Jesse floruit,

Et virga ^q fructum edidit.

Fecunda partum protulit,

Et virgo mater permanet.

Præsepe poni pertulit,

Qui lucis auctor exstitit,

Cum Patre cœlos condidit,

Sub matre pannos induit.

Legem dedit qui sæculo,

Cujus decem præcepta sunt

Dignando factus est homo,

Sub legis esse vinculo.

Adam vetus quod polluit,

Adam novus hoc abluit,

Tumens quod ille dejecit,

Humillimus hic erigit.

¹ Edit. Paris. habet:

Charior hæc animo, sacer ille et honore beato.

² Duo Codd. Vat., *clarior*.

³ In uno Cod. Vat., *hic ego totus ero, idque bis*.

^m Unus Cod. Vatic., *sic quoque dum redeo, cor-
 rupte*.

ⁿ Hic hymnus deest in Ven. edit., et tribus Mss.
 Codd. Vat. Deerat item in Mss. quæ Brow. præ ma-
 nibus habuit. At Morbachensis Cod., quo usus Fabricius
 est, eum exhibebat, e quo duo cola *Præsepe*, etc.,
Legem dedit, etc., quaternis iambis constantia, se
 desumpsisse Br. werns profitetur. Legitur quoque in
 Hymnario cl. Tomasi sub hoc titulo: *Venantii, Ho-
 norii, Clementianii, Fortunatii, episcopi Pictaviensis*.

^o In hymn. supra laudato, *Esaiqs quæ cecinit*.

^p Ibid., *verbi fidelis*. Ita et Fabricius.

^q Ibid., *quem totus orbis*. Ita et Fabricius.

^r Ibid., *et virgo fructum Fabric., fructus*.

Jam nata lux est, et salus,
Fugata nox, et vita a mors.
Venite, gentes, credite,
Deam Maria protulit.

CAPUT IV.

De sancta Maria.

Quem b terra, pontus, æthera
Colunt, adorant, prædicant,
Trinam regentem machinam :
Clastrum Mariæ bajulat.
Cui luna, sol et omnia
Deserviunt per tempora,
Perfusa cœli gratia,
Gestant puellæ viscera.

Mirantur ergo sæcula,
Quod angelus fert semina,
Quod autem Virgo concipit,
Et corde credens accipit.

Beata Mater munere,
Cujus supernus artifex,
Mundum pugillo continens,
Ventris sub arca clausus est.

Beata cœli nuntio,
Fecunda sancto Spiritu,
Desideratus gentibus
Cujus per alvum fusus est.

Divisio.

O Gloriosa Domina,
Excelsa super sidera,
Qui te creavit provide,
Lactasti sacro ubere.

Quod Eva tristis abstulit
Tu reddis almo germine ;
Intrent ut astra stebiles,
Cœli fenestra facta est.

Tu Regis alti janua,
Et porta lucis fulgida :
Vitam datam per virginem,
Gentes redemptæ, plaudite.

Gloria tibi, Domine, etc.

CAPUT V.

De sancta Maria.

Ave, maris stella,
Dei Mater alma,
Atque semper virgo,
Felix cœli porta.

Sumens illud ave
Gabrielis ore,
Funda nos in pace,
Mutans Evæ nomen.

* Fabric., *victa mors*, quod placet.

b Iste quoque hymnus, sicut et sequens, in honorem sanctissimæ Deiparæ scripti, quos Ecclesia usu suo jam consecravit, leguntur sub hac epigraphie in dicto Hymn. cl. Tomasi : *V. II. Fortunati, episcopi Pictaviensis*, quos proinde hymnos hic attexere visum est.

c Hoc Poema, quod in vulgatis manum ac discriptam reperiebatur, Mss. ope Broweris restituit. In Ven. quoque edit. et in mss. Vat. dissipatum reperitur hoc carmen, laceris ejusdem partibus qua in carmine 7, lib. vi, de Gelesuintha inscripto, qua in

A

Solve vincla reis,
Profer lumen cæcis,
Mala nostra pella,
Bona cuncta posce.
Monstra te esse matrem.

Sumat per te preces,
Qui pro nobis natus
Tulit esse tuus.

Virgo singularis,
Inter omnes mitis,
Nos culpis solutos,
Mites fac, et castos.

Vitam præsta puram,
Iter para tutum,
Ut videntes Jesum,
Semper collætémur.

Sit laus, etc.

B

CAPUT VI.

*In nomine c Domini nostri Jesu Christi, et dominiur
mæ Mariæ, matris ejus. De virginitate.*

[In hoc poemate de virginitate, quod scriptum est Agneti abbatissæ, celestium spirituum chori, aliorumque sanctorum, cœtus ac festa describuntur. In eodem Radegundis egregie laudatur, atque ejus exemplum ad virtutis studium et imitationem Agneti proponitur. Postremo celestis triumphus, et Christus, in concione sanctorum, arduos virginitatis labores ejusque laudes et fructus prædicans inducitur, ac quanto illa antea conjugio, cum ex propriis ejus laudibus, tum ex æruum ac laboribus nuptiarum, declaratur.]

C

Culmina multa polos radiant^d lumine complent.

Lætanturque piis agmina sancta choris.

Carmine Davidico plaudentia brachia texunt,

* Creditur et sacro tripudiarum gradu.

Cœtibus angelicis hominum sociata propago,

Reddit honorificum laudis amore sonum,

† Alternis vicibus divina poemata psallunt,

Atque Creatori mystica verba canunt.

Lucida sidereo cœli strepit aula tumultu,

Laudibus et Domini concutit astra fragor.

Hinc patriarcharum resonant modulamina vocum,

Inter quos Abrahamæ est maxima s cura fide.

A quo acceperunt, reddunt dehinc verba prophetæ,

Moses ante alios dux, mare teste, viros.

Jude favent fratres, et celsa caterva piorum,

D

Lumen apostolicum, præmeditante Petro.

Qui valet ex meritis cineres b animare sepultos

Et revocare diem, voce jubente, potest.

Hinc mercede pari sequitur prius ordo senatum,

In quibus est Stephanus, victor honore prior.

eo poemate quod est de Godegisilo duce, l. v, c. 7, dispersis. Georgius Fabricius etiam hoc poema (ut notat jam Brow.) dilaceravit ac dispersit, de ingenio suo titulum eidem imponens : *De gaudiis et spe vitæ æternæ*; cui forte minus ille placuit, uti viro heterodoxo, *De virginitate.*

d Unus Cod. Vat., *culmans complent.*

e Ms., *credunturque.*

f Ibid., *alternis vocibus.* Ed. Paris., *vicibus alternis.*

g Unus Cod. Vat. et Ed. Paris., *palma fide.*

h Cod. Vat., *animare sepultus.*

Quos saxis, gladiisque, fame, a site, frigore, flammis. A Quamque suis genibus ¹ charam nutritiv alumnam,
 Ereptos terris jungit in astra fides.
 Casibus heu! variis, quos sic tulit ira furentis,
 Etsi mors dispar, lux tamen una tenet.
 Inde Dei genitrix, quia Virgo Maria coruscet,
 b Virgineasque Agni de grege ducit oves.
 c Ipsa puellari medio circumdata cœtu,
 Luce pudicitia splendida castra trahit.
 Per paradisiacas epulas sua vota canentes,
 d Ista legit violas, carpit et illa rosas.
 Pratorum gemmas ac lilia pollice rumpunt,
 Et quod odoratum est, flore comante, metunt.
 e Euphemia illic, pariter quoque plaudit Agathe,
 Et Justina simul, consociate Tecla.
 Hic Paulina, Agnes, f Basilissa, Eugenia regnant,
 Et quascunque sacer vexit ad astra pudor.
 Felices quarum Christi contingit amore
 Vivere perpetuo nomina fixa libro.
 Has inter conites conjuncta s Cesaria fulget,
 Temporibus nostris Arelatense decus.
 Cæsarii monitis luci sociata perenni,
 Si non martyrii, virginitatis ope.
 Quos h Liliola refert, æquatis moribus, ambo,
 Et claram hæredem proxima palma manet.
 Et quæcunque suos vigilans meditabitur actus,
 His erit egregio participanda gradu.
 Concipiente fide Christi Radegundes amore
 Cæsarii lambit regula quidquid habet.
 Cujus pontificis refluentia pectore mella
 Colligit, et rivos insatiata bibit.
 i Quantum fonte trahit, tantum sitis addita crescit,
 Et de rore Di plus madefacta calet.
 j Nec sibi, sed cunctis generaliter unica vivens,
 Felix augustam pandit ad astra viam.
 Sed tibi præ reliquis, mater pia, charior instat,
 k Eligit excelso consociare choro.
 Res probat ipsa tamen, quoniam quæ filia constas,
 Te matrem volis optat habere suam.

^a Ms., siti.

^b Edit. Ven., *Virgineique agni*: duo Codd. Vat. et Ms., *Virgineoque agni*.

^c Unus Cod. Vat., *ista puellari*.

^d Ibid. et Ed. Paris., *ista dedit violas*.

^e Edit. Ven., *Euphemia, ac illi pariter*. Ed. Par., *Christina, Euphemia hic pariter*.

^f Nonnulli, ait Brow., pro *Basilissa* legunt *Blesilla*. Sed manuscriptis favet Ven. Beda, qui integrum hunc versiculum in Arte metrica citavit. Item Ven. edit. et mss. Codd. Vat. habent *Basilissa*.

^g Cæsaria, cujus hic meminit Fortunatus, illa fuit quæ post Cæsariam, S. Cæsarii, episcopi Arelatensis, sororem, præfuit monasterio sanctimonialium ab eodem S. Cæsario Arelate constructo: cujus Cæsaria in gratiam scripsit idem S. Cæsarius Regulam, quæ deinde vel monasteriis aliis atque etiam Pictaviensi illi S. Radegundis monasterio communis facta est, ut alibi indicavimus. Hujusce Cæsariæ mors refertur ad an. 559, cujus in locum successit Liliola, de qua in sequenti versu mentio fit. Videsis *l'Histoire Littér. de la France*, tom. III, pag. 274. In ms. Col. et uno Vat. et Ven. edit., *Cæsaria* legitur pro Cæsaria, diphthongo resoluta, et una littera subiecta, metri gratia.

^h Edit. Ven., *Favillola* refert, forte pro *Fabiola*. Sed mss. Codd., *Liliola*. *Liliolæ* autem mors a Coin-

tionem refertur ad an. 574: ante quod tempus proinde hoc a Fortunato de virginitate poemata elucubratum fuisse dicendum est, cum hic de Liliola, ut jam superstitite adhuc, loquatur.
 B Sed labor iste brevis fruge replendus erit.
 Servitio Domini subdenda est ad juga cervix,
 Nec grave, sed leve sit, quidquid amore feres.
 Non aliunde petas, in matre exempla require;
 Aspicias ante oculos quod mediteris opus;
 Cum qua festinas simul esse in luce perenni,
 Condecet hic simili currere lege viam.
 Sit tibi dulce decus, veneranda Cæsaria præsens,
 Præsule Cæsario non caritura tuo.
 Illos corde sequens, mandataque q corpore complens,
 Ut teneas flores, has initeris apes.
 Respice qui r voluit nasci se ventre puellar,
 Et Domini summi qua caro carne venit.
 Spiritus intactam venerabilis attingit alvum,
 Virgineam cupiens inhabitare domum.
 C Hanc Deus ingrediens, hominis quæ nesciit usum,
 Sola suo nato conscia virgo viro.
 Concipiente fide, nullo se semine s lusit
 Et quo factus homo est, non fuit alter homo.
 Virginitas felix, quæ partu est digna Tonantis,
 Quæ meruit Domini progenerare suam.
 Templâ Creatoris sunt membra pudica puellæ,
 Et habitat proprius tale cubile Deus,

tionem refertur ad an. 574: ante quod tempus proinde hoc a Fortunato de virginitate poemata elucubratum fuisse dicendum est, cum hic de Liliola, ut jam superstitite adhuc, loquatur.

¹ Ed. Paris., *quos dum fonte*.

² Unus Cod. Vat., *Nec tibi, sed cunctis*.

^k Videsis quæ diximus in notis ad Vitam Fortunati, num. 53.

¹ Ed. Par., *cura nutritiv*, et vers. seq., *Perficit*.

² Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *illa subit voto*.

³ Quinam hic dies festus fuerit quem indicat hoc loco Fort., haud facile est statuere. Ex ipsius tamen poematis argumento, quod totum in virginitatis laudem conscriptum est, et ex his quæ de Radegunde et Agnete fusius loquitur, conjicio hic diem natalem Agnetis significari, sive potius illum quo Agnes a B. Radegunde Pictaviensi monasterio præposita fuerat, et abbatissa constituta: quem diem solemnem et anniversaria celebrata agi solitum, cum ex veteribus aliis monumentis, tum ex ipsius Fortunati carminibus aliis, in eandem rem scriptis, possumus intelligere. Vide, inter cætera, capp. 3 et 5 lib. xi.

⁴ Duo Codd. Vat. et Ms., *quam precibus*.

⁵ Edit. Ven., *angustosque animos*.

⁶ Ibidem, *corpore complens*.

⁷ Ibidem, *nasci voluit de ventre*.

⁸ Ibid. et Ms., *semine læsit*.

Quantum sponsa potest de virginitate placere,
 Ipsa ° Dei genitrix nonnisi virgo placet.
 Sara, ° Rebecca, Rachel, Esther, Judith, Anna, Noemi,
 Quamvis præcipue culmen ad astra leven',
 Nulla tamen meruit mundi generare parentem.
 Quæ Dominum peperit, clausa Maria manet.
 Intemerata Deum suspendit ° ab ubere natum,
 Et panem cæli munere lactis alit.
 Hoc ergo in sponsæ nunc ° viscere diligit ipse,
 Quod prius in ° matre legit honore sacer.
 Pectora liberius penetrat sibi cognita soli,
 Et quo nemo fuit, lætior intrat iter.
 Hæc sua membra putans, quæ nulla injuria fuscet,
 Quæ neque sunt alio participata viro,
 Nilis in affectu, pectus complectitur illud,
 Promptus amore ° colens, quo alter amator abest. B
 Cum sua regna Deus pariter velit omnibus esse,
 Hoc commune tamen Christus habere fugit.
 Per paradisiacæ epulas cupit esse coheres,
 Virgineam solus vult habitare domum.
 Castra pudicitæ melius rex ipse tuetur,
 Si sibi non violet turba dicata fidem.
 Ipse voluntatem si viderit esse fidelem,
 Proque suis famulis et Deus arma tenet.
 ° Lorica, galea, clypeo præmunit amantem,
 ° Et stabilis solidum mentis in arce gradum.
 ° Ballistam jaculans pro te mox exit in hostem,
 Perdat ut adversos, qui tibi bella movent,
 Currit ad amplexus post prælia gesta triumphans,
 Infgens labiis oscula casta sacris.
 Blanditur, refovet, veneratur, honorat, obumbrat,
 Et locat in thalamo membra pudica suo.
 Siderei proceres ad regia vota frequentes,
 Certatim veniunt, agglomerando chorum.

A Quo præter cherubin, seraphim, reliquosque beatos,
 ° Aligeros comites, quos tegit umbra Dei,
 Bis duodena senum concursat gloria vatum
 Attonitæ, sensu plaudere, voce, manu.
 Illis venit Elias, illis in curribus Enoch,
 Et nati dono, virgo Maria prior.
 Jurisconsulti Pauli comitante volatu,
 Princeps Romana currit ab arce Petrus.
 Conveniunt ad festa simul sua dona ferentes,
 Hi quorum cineres Urbs, caput orbis, habet,
 Culmen apostolicum, radianti luce coruscum.
 Nobilis Andream mittit Achaia suum.
 Præcipuum meritis Ephesus veneranda Joannem,
 Dirigit et Jacobos terra beata sacros
 Læta suis votis Hierapolis alma Philippum,
 B Producent Thomam munus Edessa pium.
 Inde triumphantem fert India Bartholomæum,
 Mathæum eximium ° Naddaver alta virum.
 Hinc Simonem ac Judam lumen Persida gemellum,
 ° Læta relaxato mittit ad astra sinu.
 Et sine rore ferax Ægyptus torrida Marcum.
 Lucæ evangelica participante tuba.
 Africa Cyprianum, dat ° Siscia clara Quirinum.
 Vincenti Hispana surgit ab arce decus.
 Egregium Albanum secunda Britannia profert,
 Massilia Victor martyr ab urbe venit.
 Porrigit ipsa decens Arelas pia dona Genesi,
 Astris Casario concomitante suo.
 Ipse Parisiaca properat Dionysius urbe,
 Augustoduno, Symphoriane, venis.
 C ° Privatum Gabalus, Julianum ° Arvernus abundans,
 Ferreolum pariter pulchra Vienna gerit.
 Hinc simul Hilarium, Martinum Gallia miuit,
 Te quoque, Laurenti, ° Roma, beate, tulit.

° Tres Codd. Vat. sicut et nost., ipsa cui genitrix.
 ° Unus Cod. Vat., Sara recta, Rachel, corrupte.
 ° Edit. Ven. et duo Codd. Vatic., ad ubera natam. Sic quoque Ed. Paris.

° Edit. Ven., viscera diligit.

° Ibid., in matrem legit.

° Ms. meum, calens.

° Duo Codd. Vat., Lorica, clypeo, galea. (Præter caræ nota.) — Emendat Brow., quomodo adnotavi legi in duob. Codd. Vat., Lorica, clypeo, galea : secus atque ediderat in utraque edit. (Secundæ caræ nota.)

° Edit. Ven., et solidum munit mentis.

° Unus Cod. Vat., Ballistam jaculans. Sic quoque Edit. Paris.

° Ms., Angelicos.

° Alii, Naddaver attha, ut refert Brow. Edit. Ven., Naddaver apta. Est vero Naddaver Ethiopæ civitas regia, in quam primum Mathæus lucem Evangelii intulit. In seq. carmine idem repetit Fortunatus, inquitens :

Quos Patra, quos Ephesus, Naddaver arce tenet.

Ac paulo post :

Mathæus Ethiopes, Ephesinos valva Joannis,
 Et quem quisque amat, hunc sua porta rogat.

At Nicephorus lib. II, cap. 41, mavult urbem in qua Math. passus est esse Myrmenau, in terra anthropophagorum ; et Dorotheus in Synopsi, Hieropolim Parthiæ : Quo in casu (ait Brow.) existiman-

dum portionem corporis ejus aliquotam eas in urbes olim fuisse translata.

° Edit. Ven., Lætaque laxato.

° Mendose vulgo, Siscia. Lectioni Brow. favent edit. Ven. et duo Codd. Vat. Unus habet Scytia. Sciscia vero urbs erat in Pannonia superiore, in qua passus est sanctus Quirinus, de quo Prudentius Hymn. 7. de Coronis. Ejus acta reperiuntur inter Acta sincera martyrum, pag. 552, ad an. 309. De Martyrio S. Quirini vide et Gregor. Turon. lib. I. Histor. Franc., cap. 35.

° Privatus in Gavelitano seu Gabalitano territorio passus sub Valeriano et Galleno imp. refertur in Martyrol. Rom. die 21 Augusti. Alii malunt ad initium sæculi v. ejus mortem esse referendam : de quo legendus Tillem. Hist. Eccl. tom. IV. Greg. Tur., lib. I Hist., cap. 32, narrat eum passum sub Alemannis in Gallias irrumpentibus.

° Isthæc lectio, ait Brow., veterum exemplarium fide probatur ; quibus et Vatic. Codd. omnes accedunt. Joan. Savaro corrigi eam, reddens : Julianum Arvernus abundat ; quærens emendationi suæ præsidium ac patrocinium ex illo Claudiani Mamerti loco : Qui multa scientiarum abundat talenta, ut refert Brow. in notis ad hunc locum. Ven. Edit. habet, Julianum Arvernus Abundum : corrupte. De SS. Juliano et Ferreolo plura Greg. Tur. I. II de Gloria martyr.

° Unus Cod. Vat., Roma, beata, mihi. Edit. Ven., Roma beata mihi. Item unus Cod. Vat. Ed. Paris., Roma beata tibi.

Felicem meritis ^a Vicetia læta refundit,
 Et Fortunatum fert Aquileia suum.
 Vitalem, ac reliquos, quos chara Ravenna sepultat,
 Gervasium, Ambrosium, Mediolane, meum.
^b Justinam Patavum, Euphemiam huc Chalcedon
 [offert,
 Eulalia ^c Emerita tollit ab urbe caput.
^d Cæciliam Sicula profert, Seleucia Teclam,
 • Et legio felix Agaunensis adest.
 Europæ atque Asiæ quis lumina tanta recurrat?
 Vel tua quis possit pignora, Roma, loqui?
 Undique collectos diversis partibus orbis,
 Agminibus junctis, regia pompa trahit.
 Intrant, sidereo vernantes lumine, portas:
 Excipit hos proceres urbs patefacta poli.
 Incedit sensim tunc prætextata potestas,
 Ordine patricio sic potitura loco.
 Nobilitas cœli, dives cruce, sanguine Christi,
 Festinat festos ^f conceleberrare choros.
 Paupertas terræ, censu cœlesti redudans,
 Consulibus tantis regia vota colit.
 Undique distinctæ ^g numerosa sedilia complent,
 Attonitique silent, rege loquente, Patres.
 Majestas arcana Dei tum pondere fixo,
 Alloquitur proceres, quos sua dextra regit.
 Hæc mihi pollicitum servavit virgo pudorem,
 Nec voluit placitam dilacerare fidem:
 Sollicitis animis, sponsi vestigia sectans,
 Et mea vota petens, inviolata venit.
^b Per tribulos gradiens, spinæ cavefecit acumen.
 Sentibus in mediis nescia ferre vepres.
^d Vipera, seps, jaculus, basiliscus, I hermorrois, aspis.
 Faucibus horrificis sibila torsit iners,
 Inde sagitta volans, hinc terruit arcus euntem,
 Docta sed insidiis cautius ire suis,
 Inter tot hostes nulli se subdidit insons,
 Vulnera susceperit, sed tolerando fugit

^a *Vicetia*. Alii, *Vincentia*, sicuti et Ven. edit. Ut tamen animadvertit Brow., cujus hic verba subscribimus, prior lectio antiquis usitatior. Nam *Æliano Buxaria*: *Plinio Vicetia*; et v. 1 *Manutio teste*, *Veicetia*, *mediterranea civitas Venetorum*. SS. Felicis et Fortunati corporum partes insignes *Vicentia* asservantur in monasterio O. N., quod S. Felicis nomine insignitum est.

^b *Calar.*, *Justinam Patavum*, ut refert Brow. At duo Codd. Vat. et Ven. edit., *Justinam Patavi*. Porro *Patavum* pro *Patavium* metri causa positum est. D. Justinæ sacri cineres in augusta basilica Patavii asservantur, positi sub ara majori, apud monasterium O. N., tota Europa jam celeberrimum. Ed. Paris., *Justinam Patavi*.

^c Emerita olim Lusitanæ metropolis, qua excisa sedes episcopalis Compostellam translata est. De S. Eulalia et miraculo quod anniversaria die festivitatis ejus ad basilicam ipsius memoria consecratam contingebat, vide Græg. Tur., lib. II de Gloria marty., c. 91.

^d Forte in Sicilia, ætate Fortunati, sanctæ Cecilie memoria præcipuo honore colebatur, quam cæterokin Romanam matronam fuisse proditum est. Scite animadvertit ad hunc locum Brow., item a Fortunato, cum de Ravenn. Ecclesia, et illic conditis sanctorum reliquiis loqueretur, divis Ecclesie

A Per tela, et gladios, tenuit mora nulla sequentem,
 Sed tam dura nimis nonnisi ferret amor.
 Ad me aures, oculos, animos suspensa tetendit,
 Cum terris jacuit, jam super astra fuit.
 Singultus, gemitus, curas, suspiria, fletus
 Sæpius audivi, non abolenda mihi.
 Abscondens aliis, nulli confessa dolores,
 Intellecta mihi murmura clausa dedit.
 Vidit forte meum quoties in imagine vultum,
 Oscula dans labiis, lumine fudit aquas,
 Pervigil incubuit, si forte aliunde venirem,
 Marmore jam tepido frigida membra premens,
 Hæc gefe facta meum servavit in ossibus ignem,
 Visceribus rigidis pectus amore calet.
 Corpore despecto, recubabat in aggere nudo,
 B Seque oblita, jacens ^k immemor ipsa fuit.
 Fletibus assiduus exhausto humore genarum,
 Siccatis oculis, terra natabat aquis.
 Et quia me vivens carnati lumine quondam
 Cernere non potuit, misit amata precem.
 Nam mihi sollicito nocturnis sæpius horis,
 Scripta suis lacrymis pagina lecta fuit.
 Plena quidem variis tremulo sermone querelis,
 Quod ^l sine me sola mœsta jaceret humo.
 Cujus ab ore fluens nativo gutta liquore,
 Hæc dedit in tremulis signa relata notis:
 Strata solo recubo, lacrymans neque cerno, quod opto,
 Tristis in amplexu, pectore saxa premo.
 Sponso absente manens tam dura cubilia servo;
^m Nec mea, quem cupiunt, membra tenere queunt.
 C Dic ubi sis, quem exspecto gemens • qua te urbe re-
 [quiram?
 Quave sequar, nullis ⁿ semita nota locis.
 Ipsa venire velim, properans si possit in astris
 Pendula sideream planta tenere viam.
 Nunc sine te fuscis graviter nox occupat alis,
 Ipsaque sole micans, est mihi cæca dies.

illius vel S. Cæciliam accenseri, his versibus:

Sanctus Alexander, felixque Cecilia pollent,
 Quos meritis omnes una corona manet.

^e De legione Agaunensi vide quæ diximus in notis ad cap. 18, lib. II. Illic versus corruptissime in vulg. legitur: *Felicitium regio.... Cauninensis*. In Ven. edit. item corrupte:

Et legi Felix Acannensis adest.

D ^f Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *conceleberrare toros*. Ms., *thoros*.

^g Ms., *memorosa*.

^b Ed. Paris., *Per tribulos gradiens multos cave-*
scit.

ⁱ Unus Cod. Vat., *vipera, serps*. Alius Cod. Vat.,
seps jaculis.

^j Ms., *emacro*.

^k Edit. Ven., *me memor ipsa*. Item unus Cod. Vat.
 Sic quoque Edit. Paris.

^l Unus Cod. Vat., *sine me solo*.

^m In Ven. edit. desinit poema ad hunc versum:
nec mea quem cupiunt, etc., et reliqua quæ subsequuntur desunt omnia, usque ad cap. 18 lib. 2. Item in uno Cod. Vat. præsens poema desinit ad versum eundem inclusive.

ⁿ Ed. Paris., *semina nota*.

Lilla, narcissus, violæ, rosa, nardus, amomum,
 Oblectant animos genuina nulla meos.
 Ut te conspiciam, per singula ^a nubila prendo,
 Et vaga per nebulas lumina ducit amor.
 Ecce procellosos suspecta interrogo ventos,
 Quod mihi de Domino nuntiet aura meo?
 Proque tuis pedibus cupio cæmenta lavare,
 Et tua templa mihi tergere crine libet.
^b Quidquid erit, tolerem; sunt omnia dulcia, dura,
 Donec te videam, hæc mihi pœna placet.
 Tu tamen esto memor, ^c quoniam tua vota requiro;
 Est mihi cura tui, sit tibi cura mei.
 Hæc referens avidis jactabat brachia palmis,
 Si ^d possit plantas forte tenere meas:
 Cum decepta sibi sine me sua dextra rediret,
 Luminis instillans ora lavabat aquis.
 Cum recubaret humo, neque victa sopore quievit,
 Consuliturus ei sæpe simul jacui.
 Condolui pariter, lacrymarum flumina tersi,
 Oscula dans rutilis ^e mellificata favis.
 Nunc igitur regnet, ^f placidoque fruatur amore,
 Quæ mihi jampridem pectore juncta fuit.
 Ascensu fremit aula poli, residente senatu,
 Nomen perpetuo scribitur inde libro.
 Traditur æternum mansura in sæcula censum,
 Virginis in thalamos fundit Olympus opes.
 Ineritur capiti radians diadema beryllis,
 Ordinibus variis alba smaragdus inest.
 Alligat et nitidos amethystina vitta capillos,
 Margaritato flexilis arte sinu.
 Sardonyche impressum per colla monile coruscat,
^g Sardia purpurea luce metalla micant.
 Dextræ armilla datur chalcone jaspe, nista,
 Aut hyacintheo sudat honore manibus.
 Bractea gemmatam ^h cycladem fila catenant;
 Sidereis donis ⁱ arta sigilla tument.
 Pulchra topaziacis oneratur zona lapillis,
 Chry-oliitha auratam ^j fibula claudit acum.
 Veste superposita, bis ^k torta purpura bysso,
 Qualem nupta Dei ferre puella potest,
 His cumulata bonis thalamo regina sedebit,
 Atque polis sobolem sub pede virgo premet.

A Cui tamen hoc opus est cum virginitatis honore,
 Ut placeat sponse mens moderata suo.
 Inconcussa gravem teneat patientia vultum,
 Viribus ire suis, ne labefacta ruat.
 Neu faciles animos ventosa procella fatiget,
 Fluctibus in mediis anchora cordis agat.
 Virtutum speciale decus patientia fulget,
 Qua gradiaris iter, Job tibi signa dabit.
 Quidve loquar humilem, quem gratia celsa decorat?
 Et quantum ima petit, surgit ad alta magis.
 Quod diversa nimis divisa est causa duobus,
 Qui jacet, ille subit; qui tumet, ipse cadit.
 Hæc exempla quidem Joseph Pharaoque dederunt:
 Tollitur ille lacu, mergitur iste freto.
 Est etiam laudis, stipendia poscere tantum,
 B Ne premat ipsa suum pestis avara sinum.
 Contentus minimis, si non majora requirat,
 Pauper in angusto regnat, habendo Deum.
¹ Saphira vel mulier geminos largita minutos,
 Illa tenendo perit, hæc sua dando manet.
 O nimium felix quem non modo molli frangunt,
 Judice qui sese membra labore terit!
 Spernit opum laqueos, unguenta, toreumata ^m fluxa
 Ut custos animæ sit rigor ipse suæ.
 Hoc etiam recolens, quid possit parcior usus,
 Sobrietas Judith vincere sola facit.
 Quidve animum dulcem memorem, quem gratia pa-
 Cum intra se populos viscera clara ferant. [scit!
 Pacificus, gaudens, unus complectitur omnes,
 C Stringit in affectu pectora cuncta suo.
 O nimium felix, florens bonitate voluntas,
 Qua sine nil populo, nec placet ara Deo!
 Hoc opus, ut quotiens aliquo mens fertur amaro,
 Firmet in adversis spes ⁿ comitata fidem.
 Aspera ne frangant, tumidos neque prospera reddant,
 Sic mediocre tenens, cautius itur iter.
 Hæc bona sumit homo, tribuat si gratia Christi,
 Inspirante illo, vel moderante gradum.
 Illis ornata bonis radiantia lumina fundis,
 His retinens gemmas, tu quoque gemina micas.
 Virginitas felix nullis æquanda loquelis,
 Nec si ^o centenos suppleat ore sonos.

^a Duo Codd. Vat. et Ed. Paris., nubila pendo.
^b Ed. Paris., Quid per te tolerem.
^c Ms., quando.
^d Ms., posset.
^e Ms., melle rigata.
^f Unus Cod. Vatic., placitoque fruatur amore.
^g Ms., sardi.
^h *Cyclas* (ait Dufresne, in Glossario) erat vestis undique clausa per extremum ambitum, sinuosa; et dum terram verberat, circumlum quemdam efficiens, etc.: unde *cyclas* a Græco vocabulo κύκλος cognominata videtur. Hinc Papias ibidem a Dufresne citatus: *Cyclas*, ait, genus vestis, a rotunditate dicta, sursum stricta, deorsum ampla. Hæc seminarum proprium erat indumentum; illudque sponsis maxime ac nubibus commune. Unde Sidonius, lib. 1, epist. 5: *Jam corona sponsus, jam palmata consularis, jam cyclade pronuba, jam toga senator honoratur.*
ⁱ Sigilla erant figuræ quibus vestes pingebantur,

D quæ proinde dicebantur sigillatæ. Exstat Theodosii lex, qua cavebatur ne vestibus ejusmodi mimæ abuterentur hisce verbis: *Nulla mimæ gemmis, nulla sigillatis sericis, aut textis utatur auratis; tit. 7 de scenicis.* Pollux, lib. xiii, cap. 7, ita describit vestes sigillatas: *Κατάστικτος χιτών, ὃ ἔχων ζῶα, ἢ ἀνθη ἑννοασμένα, καὶ ζωῶτος δὲ χιτών ἑκαλίτρο, ἢ ζωδιωτός.* Legesis Dufr. in Gloss. Ms. habet arte.

^j Acus proprie dicebatur pars fibulæ qua isthæc clauditur et astringitur. Unde Trebellius Pollio in D. Claud. ait, *fibulam auream cum acu Cypria unam*, etc. Ea proprie adhibebatur in vestimentis conjungendis et astringendis.

^k Unus Cod. Vat., bis octo purpura, forte, tortio. Ed. Paris., bis cocto.

¹ Saphira, aliis Sappyræ et Sapira. *Leges Act. c. v.*

^m Ed. Par., luxus.

ⁿ Ed. Par., imitata.

^o Ed. Par., cen

Quod prius est, sine sorde nitet, venerabilis orbi,
 Naturæ proprium non vitiando bonum.
 Corporis illæsum servans pretiosa talentum,
 Perpetuas retinens, nescia furis, opes.
 Non premit incluso * torpentia viscera fetu,
 Aut grave facta jacet pignore mœsta suo,
 Inter anhelantes animæ seu corporis æstus,
 In dubio pendens stamine fessa salus.
 Quando suis jaculis uteri læsura tumescit,
 Atque voluptatis morbida crescit Hydrus.
 Ultra hominis habitum ^b tantum cutis effera turget,
 Ut pudeat matrem hoc, quod amore gerit.
 Se fugit, et propriis verecunda parentibus aufert,
 Donec depositum sarcina solvat onus.
 Quis gemitum partus verbis æquare valebit?
 Aut cui tot lacrymas carmine flere vacet?
 Cum sua secretum compago relaxat ^c honestum;
 Atque dolore gravi viscera fascis agit.
 Victa puerperio, membrorum porta ^d patescit,
 Exit et ad lucem fors sine luce puer.
 Sin vivat genitus genitrix, se oblita, requirit,
 Tristis et ad natum lumina ^e lassa trahit.
 Respicit expositum, nec jam sua mater, alumnum,
 Quæ vit dum peperit, hæc modo funus habet.
 Nec mater ^f meruit modo hæc, nec virgo vocari,
 Hæc duo damna dolens, se mala nupta gemit.
^g Nam valido fuerat matris spes raptâ dolore.
 Nec fletu nati se fovet illa sui.
 Non charas lacrymas infantis ab ore resorbet,
 Aut teneras voces, lacte fluente, rapit.
 Tristis decrepito damnat sua viscera ^h luctu.,
ⁱ Quod jecit natus, heu! dolet ille sinus.
 Quod si vita manet pueri, nec semper habenda,
 Incipiat teneros ut dare voce sonos:
 Imperfecta rudis collidens murmura linguæ,
 Cum matrem dulci fauce susurrus alit.
 Contingatque nefas, rapiatur pectore matris,
 Aetas ad damnum crevit adulta suum.
 Triste flagellatis genitrix orbata capillis,
 Defluenti in labiis ubera sicca premit.
 Infundens lacrymas, lamenta resuscitat ardens,
 Et gelidum corpus, fonte tepente, lavat.
 Dilacerat faciem, crinem aufert, pectora tundit,
 Heu dolor armatus, sic sua membra ferit ^j
 Si videt alterius natum, sua pignora deflet,
 Æqualemque suum tristis obisse gemit.

* Unus Cod. Vat., *torpentia viscera fletu.*

^b Ed. Par., *vitiatio cutis.*

^c Ed. Par., *onustum.*

^d Unus Cod. Vat., *porta facescit.* Ed. Par., *fatiscit.*

^e Ed. Par., *fessa mihi.*

^f Eadem, *meruit demum, nec.*

^g Hic versus mancus legebatur in omnibus mss. quibus primo usus Browerus fuit. In iis quippe sic jacebat:
 Non validus spes raptâ dolore.

Et in uno Vat. sic legitur:

Invalidus spes raptâ dolores.

Sed posteriorum beneficio, suæ illum integritati restituisse, refert idem Brow.

^h Ed. Par., *jactu.*

ⁱ Ms., *quo.*

^j Hoc poema sub libri nomine primus edidit G.

A Alter si ploret, currat, stet, gaudeat: infans,
 Ante oculos nati ludit imago sui.
 Quem semel effudit, per cuncta momenta requirit,
 Nec miseræ matris pendet ad ora puer.
 Quid si aliud gravior, moriatur et ipse jugalis;
 Quæ nova nupta fuit, jam viduata jacet,
 De thalamo ad tumulum, modo candida, tam cito
 [nigra;

Ante quibus caluit frigida membra tenet.
 Construit exsequias, perversaque vota celebrans
 Exornat tumulum, heu! spoliando torum.
 Sæpe maritale repetit miserando sepulcrum,
 Contemptaque domo, funus amara colit.
 Incumbit tumulo, solatia cassa requirens,
 Cujus membra prius, nunc super ossa premit,
 B Fletibus irriguis, perituro carmine, luget:
 Funeris obsequio lumina perdit amor.
 Quot mala plebeæ veniant quis pandere possit?
 Vix bene reginæ, quæ viduata manet.
 Non veto conjugium, sed præfero virginis alvum
 Quod dat apostolica Paulus ab ore tuba.
 Inelyta virginitas, cœlos quæ dote moreris,
 Cum thalamis Christi consocianda places.
 Funera nulla gemis, sine limite gaudia sumis:
 Vivit amor semper, nec tibi Christus obit.
 Illie regna tenes, hic vincis, et integra fulges,
 Omni tuta loco, sanctificata Deo.
 Hæc tibi, chara Deo, meritis venerabilis Agnes.
 Offero; quo placeant, tu faciendo colas.
 Judicis ut jussu munus tribuatur utrisque,
 C Quando corona tibi, tunc mihi vel venia.
 Opto per hos fluctus animas tu, Christe, gubernes
 Arbore, et antenna velificante crucis.
 Ut post emensos mundani gurgitis æstus,
 In portum vitæ nos tua dextra locet.

CAPUT VII.

i In laudem sanctæ Mariæ Virginis et matris Domini.

[Vaticinia de Virginis partu edita percenset: atque alia item refert oracula ad Christum, fructum ventris ejus, spectantia. Fusius deinde persequitur ejusdem Virginis Deiparæ laudes, ac cœlestis in illam militiæ, ac totius naturæ obsequium describit. Ad extremum illius in cœlo triumphum et gloriam complectitur.]

Lingua prophetarum cecinit de virgine partum,

D Nuntia fert terris angelus ista poli.

Fabricius cum titulo *De partu Virginis*, Morbachensis abbatiæ celebris Ms. Codicem Basilicæ nactus. Licet porro ab omnibus antiquis libris, quos quidem Brow. in manibus habuerat, abesset hoc carmen, ex indicio tamen libri scripti monasterii sancti Galli, et ex styli ac dicendi similitudine non dubitavit inter Fortunati Opera hoc quoque poema reponere. Nos illud integrum invenimus in uno eoque perantiquo Cod. Vat., olim bibliothecæ Palatinæ, in quo, post Vitam sancti Martini, a Fort. versibus elucubratam, continuo hoc in laudem sanctæ Mariæ virginis, etc., scriptum carmen subtextitur. In tribus vero reliquis, quibus huc usque uti sumus, desideratur. Adnotavimus varias lectiones tum ex Cod. Vat., tum ex Fabr. Edit. Basil., per Joan. Oporinum an. 1564 elaborata, desumptas.

Consona vox hominum memorat, hoc ferre puellam : A
 Quod daret absque viri germine virgo v. rum.
 Huc Evangelio concordans pandit ^a Isaias ;
 Quæ Deus inspirat, hæc canit ipse tuba :
 Eloquio torrens, et rite profunda locutus
 Emmanuel nostrum, virgine dante, canens,
 Prædicens olim, ut de matre Tonantis honore,
 Radicis florem Jessea ^b virgo daret
 Virgo hæc virga fuit, ^c de qua flos Christus abortus
 Cujus odor vivax membra sepulta levat.
 Laxus morte jacens, de cujus aromate tactus,
 Postque diem quartum Lazarus ore reflat,
 Hanc Jeremias utero ipso sanctificatus,
 Monstrans voce pari, sic quoque vatis ait :
 Ecce dies venient et David suscito germen,
 Et regnabit Rex, atque erit hic sapiens.
 Hoc germen justum virgo est, et Rex suus Infans,
 Judicium faciens, arbiter, orbis herus.
 Psalmographi plectro cantata est ista virago,
 Cum daret arte melos vox, lyra, chorda, chorus.
 Mater Sion, dicit, homo, et homo factus in illa est,
 Ipse hanc fundavit, factus in ipsa et ^d homo est.
 Sic quoque qui fundavit eam, est altissimus ipse,
 Hæc Sion mater, virgo Maria fuit.
 • Qui tanquam sponsus thalamo procedit ab alto,
 Exsultatque gigas Christus, eundo viam,
 O uteri thalamus, nova junctio facta salutis,
 Qua Deus, atque caro nupsit honore novo!
 Quo Deus amplexus carnem est, caro juncta coæsit,
 Stat Deus, atque homo fit, Christus utrumque genus :
 Non Deus in carnem est versus, Deus accipit artus ;
 Non se permutans, sed sibi membra levans,
 Cujus non poterat deitas per aperta videri,
 Velamen sumpsit, carne videndus homo.
 Unus in ambabus naturis, verus in ipsa,
 Aequalis matri hinc, par deitate Patri.
 Non sua confundens, sibi nostra sed omnia neclens,
 Quem sine peccato gignit uterque virum.
 De Patre natus habens divina, humanaque matris,
 De Patre sublimis, de genitrice humilis.
 Quando incorporeus ^e pie corporis induit artus,
 Aequalis matri fit, minor inde Patri. [mur, ungues :
 Carnem, animam, ossa, cutem, nervos, venas, ^f se-
 Formam servi assumens, minor inde Patri.
 Sed redeo, qua virgo trahit mihi laude canenda,
 Qualis nulla fuit, nulla futura venit.
 Quemque pluunt nubes justum de rore superno,
 Hæc Salvatorem germine terra dedit.
 Hæc porta est clausa, in quam intrat vir, nemo nec exit ;
 Ni Dominus solus, cui quoque clausa patent.
 Cujus in adventu exsiluit de ventre Joannes,
^g Infans personuit manere præco novus.

^a In Cod. Vat., *Esaias*. Ita et Fabr.

^b Fabr., *virga daret*.

^c In Cod. Vat., *de qua est flos Christus*.

^d Ibid., *in ipsa homo hic*.

^e Fabr., *hic tanquam*. Et post, Ms. habet *thalami* *avo*.

^f Ibid., *incorporeus sibi corporis*.

^g Ibid., *nervos, ventrem, femur*.

^h In Cod. Vatic., *infans nec sanatur munere*.

Trans uterum matris, quasi per specularia cerueus,
 Materna et puero membra fenes:ra fuit.
 Quando exsultavit, ventrem de ventre salutans,
 Dum pede non potuit motibus ⁱ ivit iter.
 Credo, et prostratus jacuit, palmasque tetendit,
 Ante Redemptorem parvula membra movens
 Corrigiamque pedum quoniam est nonolvere dignus,
 Pronus adoravit, credo, tremente genu.
 Nobilis Elizabeth, de qua canit alta prophetans,
 Hæc, operante Deo, germina læta refert :
 O benedicta inter mulieres, unde mihi hoc.
 Me ut inater Domini visitet alma mei?
 Hanc Gabriel vocitat benedictam laude puellam,
 Et merito extollit, quæ nova dona gerit.
 Quæ genitura foret benedictum germine fructum,
 B Quem Hieremias voce tonante refert :
 Hic Deus est noster, non absque illo alter habetur,
 Post hæc in terris visus homo est habitus,
 Quem Daniel sanctum sanctorum prædicat unum,
 De monte excisus qui angelus et lapis est.
 De quo ^j Moyses : Deus excitat ecce prophetam,
 Vobis, ex vestris fratribus, orbis opem.
 Si qua anima hunc non audierit, qui exterminat illum.
 De populo vindex ipse propheta suo est.
 David dixit : Adorabunt hunc munere reges,
 Servibunt gentes, et Saba dona dabit.
 Accipiens Simeon manibus quem justus utrisque,
^k Decreptus senio hæc pia verba dedit :
 Nunc dimitte in pace tuum servum, auctor ab alto,
 Viderunt oculi jam quia vota mei.
 C Quando salutare hoc merui, tua verba secundum,
 Ferre manu, et vi-u cernere jure Deum.
 O sacra virgo Dei, talem generando Maria,
 Per quem lumen habet plebs tenebrosa prius,
 In regione umbræ mortis ^l lux orta refulsit,
^m Admirabilis est consiliarius hic.
 Qui Deus est fortis, Pater, atque in sæcula princeps,
 Imperii cuius pax sine fine manet.
 Rorarunt cœli nubes, justumque pluerunt,
 Quem Salvatorem germine virgo dedit.
ⁿ Ægyptus, labor Æthiopotum, ^o Sabaimque sublimes
 Ad quem transibunt, mente sequendo Deum :
 Est in quo tantum Deus, et non est Deus absque hoc,
 Hic Deus absconsus, qui Deus Israel est.
 D Cujus justitia est lumborum cingulum, et idem
 Ejus renis adest cinctoriumque fides.
 Reguli, et aspidis ausa manus penetrare foramen,
 Ablactatus agens, nec nocet ullus ei.
 Astans in signum populorum, ejusque sepulcrum.
 Nobile, adorandum gloria quanta tegit?
 Quem dominatorem terræ misit Moabitis,
 Petra ex deserti qui plus agnus adest.

ⁱ Fabric., *exit iter*.

^j Ibid., *de quo Moses ait, Deus*.

^k Ibid., *Annis decreptus hæc*.

^l Ibid., *Lux ipsa*.

^m In Cod. Vat., *admirabilis, consiliarius est hæc* ; male transposito τὸ est.

ⁿ Ibid., *Ægypti labor Æthiopotum*.

^o Fabric., *ditesque Sabæi*. Sic quoque Ms. nostrum.

De quo Zacharias : Exsulta, filia Sion,
 Justus, Salvator, Rex tuus ecce venit.
 Ascendens asinam super, aut asinæ quoque pullum,
 * Quadrigas perdens ex Efraim, et equum,
 Unde et Micheas : Et tu, inquit, Bethleem Ephrata,
 Parvulus in Juda millibus ipse manes.
 Egre dicitur qui dominatur in Israel ex te,
 Egressusque potens ejus ab initio.
 Lumen sanctorum in splendoribus, ex utero quem
 Ante et Luciferum progenitque pater.
 † Livores sanans nostros livore beato,
 Et veteres maculas sanguinis † amne lavans.
 O virgo insignis, nobisque medela † monades
 Quam Deus implevit totius orbis ope.
 Quæque creatorem meruisti ventre tenere,
 † Et generare Deum concipiente fide.
 Mundatura novo partu de crimine mundum,
 Atque sacro fetu progenitura Deum.
 Humano generi genuit quos Eva dolores,
 Curavit genitus, virgo Maria, tuus.
 Peccati jaculo delixa in stirpe cicatrix
 Ulcera nulla gerit, nec sua signa patent.
 Succus amarus enim vetiti de cortice ligni,
 Stante Redemptoris de cruce dulce sapit.
 Sub pomi specie mors tunc de fronde pependit,
 Nunc tuus est uterus, hinc cibus, inde salus.
 Fructu sancta pio renovasti tempora rerum,
 Lucidiorque dies, te generante, nitet.
 Post tenebras solem † revocat tuus alvus in orbem,
 Cum Domini jubaris irradiavit apex.
 In te habitans mundi lumen statione corusca,
 Floruit interius per tua membra Deus,
 † Nunc vivax fulgor penetrans et ad ima profundi,
 Orbem alit, æstra regit, tartara luce replet.
 Cujus mundi uno est hæc machina tecta pugillo,
 Clauditur in fibris, casta puella, tuis.
 Supportans fabricata fabricum, atque humana Tonantem,
 Virgula radicem, facta creantis opem.
 Qualiter illa novum tenuerunt viscera lumen,
 Quod decus intus erat, quisve honor inde foras?
 Gaudia quanta sinus hilaris tuus ille vehebat,
 Cum tua membra premens, plus relevabat onus?
 Tum genitrix, de fasce levis, de prole salubris,
 Rem splendoris habens, lux neque pondus erat.

A Auxilium de flore gerens, de fruge levamen,
 Spem et cæli panem spica † novella gerens.
 Cujus erat stella, et sol matutinus in a'vo.
 Infra arcam abscondens fulgida luna jubar.
 Anniculum portans agnum antiquumque gigantem
 Deque tribu Juda qui leo fortis erat.
 Cornua producens vitulus ceu rhinocerotis,
 Arduus, elatis naribus, alta fremens.
 Regulus, atque aspis, cedunt cui cuncta venena,
 Vipera, † seu dipsas, seps, draco, cenchris, i hydra.
 Parvulus ipse puer, persona vetusta dierum,
 Egres-sus cujus stat sine principio.
 Cujus diffusa in labiis est gratia florens :
 † Insignis forma præ genitis hominum.
 Cujusque est oriens ex alto nomen honoris.
 B Qui nos, lumen agens, visitat in tenebris.
 Qui venit de Edom, de Bosra veste cruenta,
 Pulcher, sanguineus, candidus, atque ruber.
 Calcaturus erat qui † solus torcular altum,
 † In cruce pensandus, membra cruore levans.
 Unde sibi mista est stola candida, tincta rubore,
 † Quem post, æteve quem non Deus ullus erit.
 Cujus transcendit sacra magnificentia † cœlum,
 Cuncta regens palma, sidera, rura, freta.
 Quis te tunc sensus, Domini pia mater, habebat,
 Cum tibi talis erat fetus, honore novus?
 Præmia quanta uterum implebant, et gaudia pectus,
 Cœlorum artificem cum tua ferret humus?
 O meritis † radians, dic, virgo, putasne videbas
 Angelicos cursus ire, redire novos?
 C Militiam cœli cum te servare vicissim
 Sentires animo, sæpe levata manu.
 Quæ circa te acies, vel quando iter ire parares,
 Millia prægressus concomitando tuos?
 Quid Michael faceret ductor, sub principe celso,
 Quid gereret Gabriel, nuntius ille sacer?
 Qualiter aut Raphael occursum impenderet almæ,
 Te portante, Dei dum putat esse thronum?
 Credo alter cuperet plantis substernere palmas;
 Ille excussa ala † subnitidare viam.
 Duceret iste auras ne te gravis ureret æstus,
 Ille levans pinnas vertat ut imber aquas.
 Iste ad frena manum retinens, ne sarcina lapsset,
 Neu pes offendat pendula † turba vetat.

* Fabric., *currus perdens Ephraimos. Al., Et currus perdens ex Efraimo.*

† In Cod. Vat., *livores nostros sanans.*

† Ibid., *amne lavat.*

† Hujusce ætatis scriptoribus in more fuit Hevæ *Monadem* (ut animadvertit Brow.) appellare, quod mater fuerit omnium viventium. *Monas* quippe, sive unitas, est elementum simplex ac primum, quod pro causa principe usurpatur; quod ipsa omnem numerum gignat, a nullo numero genita. Unde Mercurius Trismegistus in Pimandro : *Monas, ait, omnium principium, radix et origo*, etc. Hoc itaque in sensu *monas* vel de S. Maria hic a Fortunato prædicatur : quod ab ipsa quodammodo vita incæpit hominibus, a qua, ceu flos ex virga Jesse, ortus est Christus. Georg. Fabric. sic legit hunc versum :

O virgo insignis, mater pia, nobile semen.

* Fabric., *et generare diem*. Sic etiam Browerus, licet in Ed. Patr. Lugd. legatur *et generare Deum*, quod haud displicet.

† Ibid., *tu revocat alvus.*

† In Vat. Cod., *Tunc vivax.*

† Ibidem, *novella ferens*. Ita et Fabric.

† Fabric., *Chesydros, seps.*

† Ibid., *hybris; forte, hydrys.*

† In Cod. Vat., *speciosus forma; Fabric., O forma radians.*

† Fabric., *torcularia solus.*

† Ibid., *in cruce pendendus.*

† In Cod. Vat., *quem ante, et vel post quem non Deus ullus erit.*

† Fabric., *cœlos.*

† Ibid., *O forma radians.*

† Ibid., *solveret ipse diem.*

† Cod. Vat., *tu ba volat*. Item Fabric.

Quot vigiles turmæ, cum te sopor altus haberet,
 Solaque dormitans tot vigilare dæres?
 Siderem obsequio, meritis dignissima virgo,
 Cum te divinis cingeret ala choris.
 Cujus honore mero ^a sol ipse tremisceret ortum,
 Lunaque sub pedibus quæreret esse tuis.
 Artificique suo se machina subderet orbis,
 Ac miraretur per tua membra Deum.
 O virgo excellens, vincens super omnia matres,
 Quam genus erexit, cui Deus alta dedit!
 Cujus fructus adest, et flos non perdit honores,
 Quæ nato es genitrix, et tibi virgo manes.
 Felix quæ generi humano sub Tartara lapsa,
 Ad cælos facta es sors, via, porta, rota.
 Aula Dei, ornatus paradisi, gloria regni,
 Hospitium vitæ, pons penetrando polos.
 Arca nites, et theca potens gladii bis acuti,
 Ara Dei assurgens, luminis alta pharos.
 Celsa super cedros, et vasta cacumina montis,
 Subque tuis plantis et rota solis adest.
 Virgineo cœtu, dux sexu prima secundo,
 Præolata astrigeris sola puella choris.
 Figmentum figuli, super omnia vasa decorum,
 Atque creaturæ fulgida massa novæ.
 Candelabrum pulchrum, verbi capiendæ lucernam,
 Quam formam sculpsit tam super astra faber.
 Ornans Jerusalem sanctam, speciosa venustas,
 A facie templi vas in honore Dei.
 Exsuperans portas Sion splendore corusco,
 Stans merito fidei, gemma superba throni.
 Ore diem jaculans, radios a fronte ^b sagittans,
 Luminibus rutulis, lumen honore rotans.
 Siderum speculum, illustris domus Omnipotentis,
 Vultibus ex illis fulgura clara ferens.
 Nomen honoratum, benedicta Maria per ævum,
 Ad laudem artificis nobilis artis opus.
 Dulcis et angelico pretioso puella relatu,
 Omnes ultra ^c homines dona decoris habens.
 Inde rubore rosas, candore hinc lilia vincens,
 Flos novus e terra, quem polus arce colat.
 Crystallum, electrum, aurum, ostrum, concha alba,
 [smaragdus,
 Quo tua forma nitet, cuncta metalla jacent.
 Nix premitur candore tuo, sol crinis honore,
 Pallescunt radii, virgo, decore tui.
 Lychnites hebes est, cedit tibi Lucifer ardens,
 Omnibus officiis lampade major ades.
 Occulti in terris sacramenti conscia summi,
 Et secreta poli sunt patefacta tibi.
 Dignus ager Domini, generans sine semine frugem,
 Et no cassa ^d seges, messe repleta places.
 Sola sine exemplo secunda, et libera nexu,
 Ignara amplexus, mater opima sinu.

A Virgo intacta manens, fidei ubertate marita,
 Inscia conjugio, feta negante viro.
 Accipis, ut nescis: sic reddis ut integra constes,
 Nec violata paris, nec pariendo doles.
 Et tamen est genitus Deus et homo, verus, et unus,
 Spiritus atque caro Christus, utrumque genus.
 In deitate Patri æqualis, ^e vel corpore matri,
 Et sine peccato de genitricis caro.
 Factor dans legem, factus sub lege minister:
 Ipse pater mundi, filius ipse tibi.
 Unde tuum, mater, generas natum atque parentem:
 Hinc prolem, inde patrem: hoc, Deus, illud
 [humerus.
 Cujus honore sacro, genitrix, transcendis Olympum.
 Et super astrigeros erigis ora polos.
B Conderis in solio felix regina superbo,
 Cingeris et niveis lactea virgo choris.
 Nobile nobilior c'rcumsistente venatu,
 Consulibus celsis celsior ipsa sedes.
 Sic juxta genitum regem regina perennem,
 Ornata ex partu, mater opima, tuo.
 Occurrunt proceres, et gloria magna Joannes,
 Notus et ante Deum, quam ^f pateretur homo.
 Fratribus ascitis, ^g Paulus, reliquisque beatis,
 Doctor apostolicus, fulgida palma Petrus.
 Diligit has portas Sion super omnia Jacob,
 Pro patribus genitos quos in amore Deus.
 Qui omnes ^h ore suo ornati, super astra coruscant,
 Si sic discipuli, quid pia mater erit?
 Hinc patriarcharum numero sociante, prophetæ
C Conveniunt celso munera ferre throno
 Martyrii ⁱ hinc inde cohors redimita coronis,
 Principe cum Stephano civica turba poli.
 Primitiæ florum, Bethlemtica passio lactans,
 Quæ meruit nascens vivere morte magis.
 Italiæ mundique caput quos Roma retentat,
 Urbs vel Alexandri, aut Antiochenus ager.
 Quos Hierosolymis, aut quos Byzantion oris:
 Quos Patra, quos Ephesus, Naddaver arce tenet.
 Quos Oriens, Occasus habet, quos Africa, et Arctos,
 Quosque sepultat humus, cingit et Oceanus,
 Natio, gens, populus, regiones, agmina, reges,
 Undique currentes ad nova dona patris.
 Æthiopes, Thraces, Arabes, Dacus, Indus, Alanus,
 Aurora, et ve-per, Persæ, Britannus adest.
D Intrantes in regna Dei pietate redempti,
 Gaudia visuri regis in arce poli.
 Quos recipit sacra porta Petri, quos janua Pauli,
 Postis ad Andream limen Achaia ^j petit.
 Mattheus Ætiopes, Ephesinos valva Joannis,
 Et quem quisquis amat, hunc sua porta rogat.
 Horum ante adventum te qualiter ornat amator,
 Portavit quem uterus, virgo beata, tuus?

^a Cod. Vat., *cujus honore sacro.*

^b Fabric., *sagittas.*

^c Ita et Fabr.: male alii, *hominem.*

^d In Cod. Vat., *et nec arta seges.* Ita et Fabric.

^e Fabric., *sed.* Sic quoque Ms.

^f Ibid. *pareretur homo.*

^g Ibid., *Paulo.*

^h Ibid., *obrizo ornati.*

ⁱ Ib., *Hinc atque inde cohors.* Ms. *choros.*

^j Ms., *patet.*

Dans tibi larga poli, cui tu domus arcta fuisti,
 Ventris pro hospitio restituendo throaum.
 Componendo caput niveum diademate fulvo,
 Et gemmis rutilam comit honore comam:
 Aucteans niveo pretiosa monilia collo,
 Fulgore^a et vario pectora pura tegens.
 Quam speciosum humeris imponit honoris auictum,
 Splendore ardescens purpura tincta nitet!
 O quoties coctum zonæ micat aura per aurum,
 Pallida nec pallæ est simbria luce nitens!
 Quis tibi digna canat, quantum decus exeat ore,
 Aut de veste tui gemma virore micet?
 Quando strata jacet pedibus pretiosa smaragdus,
 Quando pavementis alba^b topazus adest.
 Quodque oculus non vidit agens, non audit auris,
 Ornamenta tibi hæc, pia virgo, nitent.

B
 Cum regio ergo poli, totusque exercitus astri,
 Te ornatam inspiciet, laudibus ora movent.
 Incipiens Michael præconia ferre beatæ,
 Cumque suis turmis, hæc tibi, virgo, refert:
 O decus excellens, o femina^c forma salutis,
 Partus fruge potens, virginitate placens!
 Per quam est se nasci dignata redemptio mundi,
 Et reparare genus quod tulit Eva ferox.
 Hanc tibi, mater, opem legionum millia mille,
 Per classes resonant carmine, voce, lyra.
 Angelus inde tuos repetit paranympus honores,
 Qui tibi de cælis nuntia sancta vehit.
 Dicens: O felix, imitari nescia virgo,
 Cujus et agnus ovis, conerit ora lupi.
 Tartara dirumpens, patriæ captiva reduceas,
 Et libertati post juga pressa refers.
 Excipit hæc iterum ingeminans pars altera laudez,
 Perstrepet et cunctis vox revoluta choris.
 Incipit inde alios producere terra favores,
 Zachariæ genitus, vox, tuba, præco, sonus,
 Cum Petro et Stephano, ducibusque in millibus am-
 Agminibus, mistis plausibus alta canens: [plis]
 O virgo insignis, benedicta ad gaudia nata,
 Auxilium terræ, fulgor honorque poli.
 Ecce tuus florens uterus quæ præstitit orbi,
 Te^d generante fide nos paradus habet.
 Quid sumus, aut fuimus? quos merserat Eva pro-
 De limo in cælum nos facit ire sinu. [fundum].
 Laudibus his, Domini genitrix, fragor intonat astris.
 Militiæque poli hæc tibi clangor agit.

D
 Ast ego ferre volens, videor subducere laudes,
 Nam tibi quisque cupit voce favere sacræ.
 Mens oret genitum, sic matri digna loquatur,
 Cujus amore pio, vivis honore novo.

^a In Cod. Vatic., *Fulgoribus variis pectora.*

^b Ibid., *topazus inest.* Ita et Fabric.

^c Fabric., *fama salutis.*

^d Ibid., *pariente.*

^e Idem extremos hos versus sic mutat:

Omnes jam fines terræ meruere salutem,
 Per Christum genitum, Virgo Maria, tuum.
 A Patre perpetuo, certo tibi tempore natum:
 Qui mihi spes veniæ, causa salutis. Amen.

^f Hoc mihi carmen conscriptum videtur a Fortunato, Agnetis ac Radegundis nomine, quo virgines

A Pulchra super gemmas, splendorem solis obumbrans,
 Alta super cælos, et super astra nitens.
 Vellere candidior niveo, rutilantior aura,
 Fulgidior radio, dulcior ore favo,
 Suavior, et roseo nimum rubicundior æstro,
 Vincis aromaticas mentis odore comas.
 Chara, benigna, micans, pia, sancta, verenda, ve-
 [nusta,]
 Flos, decus, ara, nitor, palma, corona, pudor.
 Per quem^e omnes fines terræ meruere salutem,
 Gaudet et orbs totus, pontus, arena, polus.
 Hæc tibi qui indignus quamvis corde, ore susurro,
 Spes mihi sis veniæ, quæ vehis orbis opem.

CAPUT VIII.

^f Ad Virgines.

[Virginitatem laudat, ac virginum in cælo felicitatem et gloriam describit. Hinc virgines hortatur ad tuendam castimoniam sive animi, sive corporis.]

Inter s apostolicas acies sacrosque prophetas,
 Proxima martyribus præmia virgo tenet.
 Splendida sidereo circumdata lumine pergens,
 Jungitur angelicis casta puella choris.
 Fruge pudicitæ, cæli dotanda talento,
 Æterni regis ducitur in thalamos.
 Pulchra corona caput triplici diademate cingit,
^h Et gemmæ exornant pectora, colla, comam.
 Induit teneris superaddita purpura membris,
 Et candore nivis fulgida palla tegit.

C Floribus æternis oculos rosa, lilia pascent,
 Et paradisiacus naribus intrat odor.
 Unde magis, dulcis, hortamur, ut ista requiras,
 Quæ dedit Eugenæ Christus et alma Teclæ
 Virgo Dei, fructus cæli, victoria mundi,
 Ut semper regnes, has pete regis opes.
 Sunt tibi chrysolithis fabricata palatia gemmis,
 Atque smaragdineo janua poste viret.
 Liminaⁱ sardonichæ variato lumine florent,
 Et hiacynthæus circuit ordo domum.
 Aurea tecta micant, plebs aurea fulget in aula,
 Et cum rege pio turba corusca nitet.
 Ille puellarum locus est, quæ, lucis amore,
 Hic servant Domino, corpore, mente, fidem.
 Despice quod terræ est, et clara sedebis in astris,
 Christi ut sponsa placens regna superna colas.
 Præsens vita nimis fugitivo tempore transit,
 Virginis integritas glorificanda manet.
 Paupertas te parva rogat cum divite Christo,
 Ut venias nostro, dulcis alumna, sinu,

hortaretur et invitaret ad Pictaviense monasterium, ac proflendum in illo monasticæ vitæ institutæ sub regula sancti Cæsarii, quod aperte declarare videtur sequens distichus:

Paupertas te parva rogat cum divite Christo,
 Ut venias nostro, dulcis alumna, sinu.

^e Hoc carmen, sicuti et reliqua quæ sequuntur desiderantur in uno Cod. Vat.

^h Unus Cod. Vat., *et gemma exornat.*

ⁱ Alter, *limina sardonica.*

Quo patris auxilium Domino obtentura preceris,
 Atque tibi felix regna^a beata pares,
 Ut pariter sanctæ merearis juncta Mariæ,
 Gaudia perpetuo concelebrare choro.
 Has quæcunque pils manibus susceperis arrhas,
 Non nuptura homini, sed sis amata Dei.

CAPUT IX.

[Sanctorum in cælo gloriam commemorat, ac eorum, et in primis sanctissimæ Deiparæ suffragia adversus communis hostis insidias sibi precatur. Postremo Numinis magnificentiam et amplitudinem commendat.]

Metrica^b Tirones nunc promant carmina castos,
 Et laudem capiat^c quadrato carmine virgo.
 Trinus in arce Deus qui^d pollet, sæcla creavit,
 Regnator mundi regnans in sedibus altis
 Indigno conferre mihi dignatur in ævum
 Cum sanctis requiem, quos laudo versibus istis.
 Arbitrè altitronus, qui servat scepra superna,
 Tradidit his cœli per sudum scandere limen,
 Inter sanctorum cuneos qui laude perenni
 Rite glorificant moderantem regna Tonantem.
 Omnipotens Dominus, mundi formator, et auctor,
 Nobis pauperibus confer suffragia certa,
 Et ne concedas^e tradendos hostibus isthinc,
 Sed magis exiguos defendens dextera tangat,
 Ne prædo pellax cœlorum claudere limen,
 Vel sanctos valeat nozarum fallere scæna,
 Ne sur^f strophosus foveam detrudat in atram,
 Conditor a summo quod Christus servat olympo,
 Pastor ovile tuens, neque possit^g nebula raptor,
 Regales vastans caulas, h^h bis dicere puppup,
 Omnia sed custos defendat ovilia jam nunc
 Maxima, præcipuum quæ gestat nomine nomen;
 Addere præsidium, mater, dignare precatu;
 Nam tu perpetuum prompsisti lumine lumen,
 Iⁱ nantque, clamante sacro spiramine, euntes,
 Cujus per multum jubar alto splendet ab axe,
 Ac populos pariter replet vibramine flumen,
 Rex regum, et princeps populorum dictus ab ævo,
 Magnus de magno^j rerum regimine rector.
 Illum nectere^k non possunt, nec cingere cœli,

^a Edit. Paris., *beata petas*.

^b Hoc poema legitur in uno Codic. Vat. ex tribus iis quibus usi hactenus sumus, ad calcem Oper. Fortunati. Visum est illud exscribere, quod a Fortunati stylo alienum non videatur. Acrostichum est, ac tot versibus constat, quot sunt litteræ primi versiculi, quod poematum genus fuit, ut alias vidimus, familiare. Fortunatio: illud autem in causa est cur sententiæ carminis, litteris astrictæ, non inter se accurate necti interdum videantur. Admodum vero depravatam, corruptamque amanuensis, ut videtur, inscitia, in ms. Codice illud reperitur; ac loca quidem alia emendavimus, mendosis lectionibus in notis rejectis: alia, quomodo legenda sint, coniecimus, et conjecturas nostras eadem in loco indicavimus: alia, quod nihil in mentem veniret quod dignum esset Fortunato, nihil attigimus, ac, ut in Cod. ms. leguntur, reliquimus corrupta.

^c Quadratum carmen illud dicebatur, ut arbitror, quod tot versibus constabat, quot erant litteræ primi versus, et singuli versus paribus numero litteris coalescebant. Primum, non posterius, in hoc poemate servatum videmus.

A Nec mare navigerum spumoso gurgite valla,
 Aut zonæ mundi, quæ stipant æthera celsa.
 Clarorum vitam, qui castis moribus isthic,
 Auxiliante Deo,^l vernabant flore perenni,
 Sancis aggrediar studiis edicere pauper.
^m Tanta tam digne si pauper præmia perdat,
 Omnia cum nullis verbis explanet,ⁿ et apte
 • Sat.

CAPUT X.

Ad domnam Radegundem.

[Radegundem laudat ob despectum mundum ac regnum, atque ejus pietati et laboribus parem in cælo mercedem futuram augurat.]

Regali de stirpe potens Radegundes in orbe,
 Altera cui cœlis regna tenenda manent,
 B Despiciens mundum meruisti acquirere Christum,
 Et dum clausa lates, hinc super astra vides.
 Gaudia terreni conculcas noxia regni,
 Ut placeas regi læta, favente polo.
 Nunc angusta tenes, quo cœlos largior intres,
 P Diffundens lacrymas, gaudia vera metes.
 Q Et corpus crucias, animam jejunia pascunt
 Salve, quam Dominus servat amore suus.

CAPUT XI.

Ad eandem de violis.

[Excusat se Radegundi, quod violas potius quam lilia ac rosas ad eandem muneris mitat. Ipsas violas commendat ex coloris odorisque præstantia, atque inde eandem, nec non Agnetem, ad virtutem excolendam hortatur.]

Tempora si solito mihi candida lilia ferrent,
 C Aut speciosa foret suave rubore rosa,
 Hæc ego rure legens, aut cœpite pauperis horti,
 P Missesem magna munera parva libens.
 Sed quia prima mihi desunt, vel solvo secunda,
 Profert qui violas, Q fert et amore rosas;
 Inter odoriferas tamen has, quas misimus, herbas,
 Purpureæ violæ nobile germen habeat.
 Respirant pariter^t regali murice tinctæ,
 Et saturat foliis hinc odor, inde color.
 Hæc, quod utrumque gerit pariter, habeatis utraque
 Et sit mercis odor flore perenne decus.

^d Forte *pollens*.

^e Ms., *tradendos*.

^f *Strophosus* videtur esse positum pro *tortuosus*. *στροφος* Græce flexus dicitur. Ms., *strososus*; et mox, *detrudet*.

^g Forte, *ab ubere raptos*.

^h Locus corruptissimus, cui emendando vix conjecturæ aliquid afferre potui. Forte, *abducere luppus*.

ⁱ Forte, *Te laudant*.

^j *De* superabat, invito metro.

^k Non a me additum est.

^l Ms., *vernebat*.

^m Forte, *Tantaque*.

ⁿ *Et* additum a me.

^o Ultimus versus sic habetur in Codice. *Sol sac anim nec tæx mor ponum se noririta cirtem*, ex quibus verbis nihil excerpere potui.

^p Edit. Paris., *Effundens*.

^q Edit. Paris., *Dum corpus*; et ad versus finem, unus Cod. Vat., *jejunia pascia*.

^r Unus Cod. Vat., *mississem magis*.

^s *Ibid.*, *ferret amore*.

^t Edit. Paris., *regali more nitentes*.

CAPUT XII.

Ad eandem de floribus super altare.

[Post hiemale frigus ac pruinas, florigerum ver ait adventasse, et inde Radegundis et Agnetis in altaribus exornandis sertis ac floribus studium et diligentiam commendat, quorum speciem ac multiplicem varietatem festivo et eleganter describit.]

Frigoris hiberni glacie constringitur orbis,
Totaque lux agri, flore a cadente, perit.
Tempore vernali, Dominus quo Tartara vicit,
Surgit b perfectis lætior herba comis.
Inde viri postes et pulpita floribus ornant,
Hinc mulier roseo complet odore sinum.
At vos non vobis, sed Christo fertis odores,
Has quoque primitias ad pia templa datis.
Textistis variis altaria festa coronis,
Pingitur, ut filiis, floribus ara novis.
Aureus ordo crocis violis, c hinc blatteus exit,
Cocchius hinc rubicat, lacteus inde nivet.
Stat prasiuo venetus, pugnans et flore colores,
Inque loco pacis herbida bella putes.
Hæc candore placet, rutilo micat illa decore;
Suavius hæc redolet, pulchrius illa rubet,
Sic specie varia florum sibi germina certant,
Ut color hinc gemmas, thura revincat odor.
Vos quoque, quæ struitis hæc, Agnes cum Radegunde,
Floribus æternis vester anhelet odor.

CAPUT XIII.

Ad eandem pro floribus transmissis.

[Flores mittit ad Radegundem, muneris parvitatem excusans; quorum occasione ad cœlestium rerum spem ac cogitationem eandem erigit.]

O regina potens, cui aurum et purpura vile est,
Floribus ex parvis te veneratur amans.
Et si non res est color, d attamen ipse per herbas,
Purpura per violas, aurea forma crocus.
Dives amore Dei, vastati præmia mundi,
Illas contemnens, has retinebis opes.
Suscipe missa tibi variorum e munera florum,
Ad quos te potius vita beata vocat.
Quæ modo te crucias, recreanda in luce futura,
Aspicias, hinc qualis te retinebit ager.
Per ramos fragiles, quos nunc præbemus olentes,
Perpente hinc, quantus te refovebit odor,
Hæc cui debentur, precor, ut cum veneris illuc,
Meque tuis meritis dextera blanda trahat.
Quamvis te spectet paradisi gratia florum,
Istæ vos cupiunt jam f revidere fores.
Et licet egregio videantur odore placere,
Plus ornant proprias, te redeunte, comas.

a Duo Codd. Vat., flore carente.

b Ibid., surgit perfecta.

c Ed. Paris., lacteus.

d Unus Cod. Vat., est tamen ipse.

e Ed. Paris., gloria florum.

f Hinc apparet carmen istud fuisse conscriptum quo tempore Radegundes se jam reclusam tenebat: quod ei solemne erat quotannis, sacro Quadragesimæ tempore, uti notavimus in Vita Fortunæ, num. 82, et ex seqq. carminibus apparet.

A

CAPUT XIV.

Ad eandem, cum se recluderet.

[Radegundem, cum in eo esset ut sese concluderet, prosequitur hoc carmine Fortunatus, ac suum in illam desiderium declarat.]

Mens secunda Deo, Radegundis, vita sororum,
Quæ ut foveas animam, niembra e domando cremas.
Annua vota colens, h hodie claudenda recurris,
Errabunt animi, te repetendo, mei.
Lumina quam citius nostris abscondis ocellis,
Nam sine te nimium nocte premente gravor;
Omnibus exclusis, uno retineberis antro,
Nos magis includis, quos facis esse foris.
Et licet hic lateas, brevibus fugitiva diebus,
i Longior hic mensis, quam celer annus erit;
Tempora subducis, ceu non videaris amanti,
B Cum vos dum cerno, hoc mihi credo parum.
Sed tamen ex voto tecum veniemus in unum,
Et sequor huc animo, quo vetat ire locus.
Hoc precor, incolumem referant te gaudia Paschæ,
Et nobis pariter lux geminata redit.

CAPUT XV.

Ad eandem, cum rediit.

[Radegundem, a suo recessu jam reversam, hoc carmine gratulatur. Eadem reduce, sibi omnia restituisse profiteretur, totiusque anni ubertatem in ejusdem reditu sibi repræsentatam fuisse.]

Unde mihi rediit radiantî lumine vultus?
Quæ nimis absentem te tenuere moræ?
Abstuleras tecum, revocas mea gaudia tecum,
Paschalemque facis bis celebrare diem.
C Quamvis incipiant modo surgere semina sulcis,
Illic egomet hodie, te revidendo, meto.
Colligo jam fruges, placidos compono maniplos,
Quod solet Augustus mensis, Aprilis agit.
Et licet in primis modo gemma et pampinus exit,
Jam meus autumnus venit, et uva simul.
Malus, et alta pirus gratos modo fundit odores,
Sed cum flore nova jam mihi poma ferunt.
Quamvis nudus ager nullis ornetur aristis,
Omnia plena tamen, te redeunte, nitent.

CAPUT XVI.

Ad Gregorium episcopum, pro infirmitate sua.

[Cum Fortunatus rure febri laboraret, Leonem presbyterum a Greg. Turon. ad se narrat visum fuisse, a quo ad sacra Martini festa celebranda invitaretur, valetudinis suæ statum et ægritudinam indolem describit: eamque refert, sudore oborto, cessisse.]

D Venit ad ægrotum medici vox alma Gregori,
Urbe ex Toronica, dum cubo rure thoro,
Concite presbytero recitante i Leone sereno,
Irem ut Martini sunt ubi festa pii.

e Edit. Paris., domando premis.

h Lege Fortun., in Vita sanctæ Radegundis, n. 11.

i Unus Cod. Vat., largior hic mensis.

j Hic Leo non alius videtur esse quam is de quo loquitur Greg. Tur. lib. iv de Mirac. sancti Martini, cap. 25, his verbis: Leonis, presbyteri nostri, vernacula, etc., cujus precibus, et sancti Martini patrocinio, puellam a febre et instantis mortis periculo narrat fuisse liberatam.

Tum fateor, morbi grave debilitate laborans,
 * Febre calens summo, jam rigor intus eram.
 Nunc fragili nimium, forti languore, redacto,
 Illa lassa levans, halitus æger erat.
 Ibat anhelanti vapor æridus, ora perurens,
 Ibat ab arcænis ^b flatibus aura coquens.
 Fervor eram totus, tristis rogos igne caminus,
 Febris et in sifbris stabat ^c aperta, patens.
 Donec Christus opem, sudore undante, refudit,
 Fervidus et gelidas ignis abegit aquas.
^d Redditur ipsa salus, pater alme, saluto salutem,
 Auxilium exsili sis rogo pastor ovi.

CAPUT XVII.

Ad eundem pro causa abbatisse.

[Fortunatus hoc in carmine Gregorii opem adversus
 grave incommodum, quod in monasterium, ut vi-
 detur, Pictaviense irrepserat, implorat.]
 * Repsit quale nefas intra pia septa synaxis?
 Inconsulte dolor, rumpere verba vetas.
 Quale nec ante oculos, patulas neque polluit aureis,
 Nec facerent vitio qui sua sana colunt,
 Tu tamen, alme Pater, pietatis amore labora,
 Ut sacer antistes, culmina cujus habes,
 Unde repræsentes Martinum in tempore sacrum,
 Cursibus atque fide dando salutis opem.

CAPUT XVIII.

Epistola pro eadem re.

[Fortunatus eandem rem quam superiore carmine
 Gregorio commendat, misso ad eundem compre-
 bytero suo, ac rogat per beatæ Radegundis vota
 ac memoriam, ut monasterii ejus afflictis rebus
 succurrat.]

Commendans humilitatem meam copiosissimæ ve-
 stræ dulcedini et mitissimæ dominationi, suggero ut
 causa universalis Ecclesiæ talem vos ^f habens basi-
 dem, ut nullus ventorum turbo succlinans, nulla
 procellarum propellens congeries possit illic inve-

* Unus Cod. Vat., *febre calens summa*. Ms. Trevir.,
 et alii libri habent :

Febre calens summa, jam rigor intus, eram

Col. Ms., *non rigor intus eram*. Pulmannus corrige-
 bat : *jam rigor unus eram*. Hæc ex Brow. Edit. Pa-
 ris., *intus erant*.

^b Edit. Paris., *flatibus aura*.

* Unus Cod. Vat., *operta patens*. Sic quoque Edit.
 Paris.

^d Hic versus correctus fuit a Brow., qui in libris
 mendose legebatur sic :

Reddidit iste, Pater alme, saluto salutem.

vel :

Salus atque sit, alme, salutem.

Unus Cod. Vat. mendose :

Redditur isti, Pater alme, saluto salutem.

Ed. Par., *reddita sicque salus*.

* Non obscure videtur hoc in poemate Fortunatus
 loqui de gravibus turbis, ac dissidiis, quæ post ob-
 itum beatæ Radegundis in Pictaviense monasterium
 invasere : quorum flammam Chrothildis, sanctimo-
 nialis, Chariberti regis (ut ipsa de se prædicabat)
 filia, excitavit; ejusque furis confosæ discordiæ eo
 processerunt, ut ad sacrilegas et immanes cædes, ac
 facinora alia, res perveniret. De his vide Greg. Tur.,
 lib. ix. Hist. Franc., cap. 39, et seq. Ed. Paris.,
Repsit tale nefas; et in versu seq., *verba putas*.

A nire, quod quatit ^ε, aut quod labefaciet, reperiat,
 in causa, qua conservus meus presbyter, præsen-
 tium portitor, ac vos pro singulari præsidio confi-
 dens occurrit, sicut ipse singulari poterit explicare.
 Memor sis commendationis beatæ domnæ meæ filiæ,
 vel jam matris vestræ, domnæ Radegundæ pro loci
 sui, vel personæ, totisque regulæ stabilitate, quod
 petiit, et verborum vel viscerum ^h supplicatione
 commisit, ita præcipiatis infatigabiliter laborare,
 qualiter ipse vobis in retributione sempiterna resti-
 tuat ⁱ, qui providet auxilium indigentibus. In causa
 Justinæ vester apostolatus pastoraliter ^k desudet.

CAPUT XIX.

^l *Ad eundem ex nomine Justinæ.*

[Scribit hoc poema Fortunatus sub Justinæ persona
 ac nomine, eaque rogat Gregorium ut per ipsum
 patri commendetur, et aviæ gratias referat, quod
 ea ad se advenisset.]

Antistes Domini, bone pastor, et auctor honoris,
 Rite decus generis, quo est generosa fides,
^m Justinam famulam pietate, memento, beate,
 Per te et commender stirpe, vel arce patri.
 Illic referens grates aviæ, quia reddita tandem,
 Ad vultus neptis dulcis imago venit.
 Ista diu nostris votis dans gaudia, rector,
 Inter avam et neptem tu mediator agas.

CAPUT XX.

Ad eundem saluatoria.

[Acceptis litteris a Gregorio, deque bona ejusdem vale-
 tudine certior factus, se inprimis lætatum declarat
 Fortunatus; ad extremum se eidem commendat.]

Alme, beate Pater, lumen generale, Gregori,
 Jure sacerdotum culminis arce caput.
 Reddo Deo grates, de vobis prospera noscens,
 Vestris nunc scriptis lætificatus agens.
 Me quoque commendans humili prece, voce saluto,
 Jugiter officio quem mea corda colunt.

^f Ed. Paris., *habeat quidem*; et mox, *turbo vacillans*.
^ε Unus Cod. Vat., *quod labefaciet*, reperiat. Ed. t.
 Paris., *aut quod lubefactatum*.

^h Edit. Paris., *supplicatio*.

ⁱ Edit. Paris., *quod videt per auxilium*.

^j Unus Cod. Vat., *in causa justitiæ*. Item in alio
 Cod. Vat. Hæc Justinæ (pro qua male in præfatos
 Codd. irrepit *justitia*) erat præposita monasterii Pic-
 taviensis, cum grave illæ seditiones, de quibus su-
 pra, exortæ sunt. Eadem abbatisam suam, cum a
 sicariis quæreretur ad necem, altaris palla contexit;
 ipsa deinde se pro abbatisa abduci passa est, quin
 proderet quæ esset; ac postea recognita, dimissa,
 ac reddita est monasterio. Hæc acciderunt ad an. 589,
 de quibus Greg. Tur. lib. x, cap. 15.

^k Unus Cod. Vatic., *pastoraliter quod desudet*. In
 alio, *quod se subdat*. Edit. Paris., *desudet*.

^l Putat cl. Ruinart. in add. et emend. ad notas
 in sanctum Greg. Tur., hanc Justinam filiam fuisse
 Justinæ, qui vir sororis sancto Greg. appellatur
 lib. ii, de Mirac. sancti Martini, cap. 2. Certe lib. ix,
 cap. 7, Fortunatus alloquens libellum suum, eique
 mandans ut Gregorium Justinæ nomine salutaret,
 sic de ea loquitur :

Adde Justinam, pariter precantem,
 Nempe commendans famulam, propinquam,
 Et refer quantum sibi chara profert
 Neptis honorem.

^m Edit. Paris., *Justinæ famulæ*.

CAPUT XXI.

Ad eundem saluatoria.

[Gregorii virtutem, celebritatem et pastorem in grege tuendo sollicitudinem, laudat.]
 Summe Pater patriæ, celsum et generale cacumen,
 Forte decus, generis ^a Turonicensis apex.
 Lumen ab Arvernus veniens feliciter arvis :
 Qui illustrans populos, spargeris ore pharus.
 Alpibus ex illis properans ^b, mens altior ipsis,
 Vir per plana sedens, qui pia castra tegis.
 Ne noceant hostes, qui sunt in ovile fideles,
 Unicus in campis publica turris ades.
 Vir date, dulce caput, regioni chare Gregori,
 Martini retinet quem sacra sella Patrem.
 Me Fortunatum humilem commendo patrono,
 Sic tua vita diu hoc sit in orbe Deo.

CAPUT XXII.

Ad eundem saluatoria.

[Suam in Gregorium sedulitatem ac studium declarat, et ejus se precibus ad extremum commendat].
 Si qua mihi veniet quoties occasio dulcis.
 Opto, sacer, calamo solvere vota meo.
 Summe Pater patriæ, toto venerabilis orbe,
 Undique chare mihi, ^c fulgida cura Dei.
 Commendas humilem tibi me, sacer arce Gregori.
 Pro famulo proprio, quæso, precare Deum.

CAPUT XXIII.

Ad eundem.

Si cessent homines velociter ire per Austros,
 Ad te, chare pater, carmina missa velim.
 Nunc tamen est quoniam gerulus mihi, porrigo verbum,
 Sed minus eloquio, quam quod amore colo.
 Dulcis optine, decus nostrum, pie papa, Gregori,
 Versiculis brevibus solvo salutis opus.
 Sed memor ipse mei commenda, quæso, Tonanti,
 Sic te consocium reddat honore throno [throni].

CAPUT XXIV.

Ad eundem.

[Nullam facundiam tantam esse dicit qua pares Gregorio pro ejus in se munificentis gratias agere possit.]
 Gurgillis in morem si lingua fluente rigaret,
 Turbine torrentis vel raperetur aquis,
 Ad tua præcipue præconia summa, Gregori,
 Dum non explerem flumine, gutta forem.
 Munificamque Patrem æquaret nec Musa Maronis,
 Fers bone, quanta mihi, quis valet ore loqui?

^a De patria et genere Gregorii Turonicensis lege Vitam ejusdem, ab Oddone abbate conscriptam, et præfixam Gregorii Operibus, Edit. Paris., a cl. Ruyuart. editis.

^b Edit. Paris., *mons altior*.

^c Edit. Paris., *fulgide, chare Dei*.

^d *Vigenna*, sive *Vingenna*, Galliarum fluvius est, hodie *la Vienne*; in Lemovicino fontes habet, et in Ligerim se evolvit.

^e Unus Cod. Vat., *fruge repleto*.

^f Ms., *abit et quem pro quod*.

A Ac brevitate, sacer, famulum commendo subactum,
 Me Fortunatum, sit veniale, precor.

CAPUT XXV.

Ad eundem pro villa præstita.

[Gratias agit Gregorio pro agro ad privatas sibi impensas et usus beneficentissime collato; tum ipsius agri situm et æmōnentiam describit.]
 Tramite munifico celebravit pagina cursum,
 Carmine dulcissimo, quam tuus edit amor.
 In qua sorte loci facta est collatio doni,
 Qua ^d *Vigenna* procaz litore frangit aquas.
 Lapsibus et tumidis dum fertur nauta carinis,
 Jugera culta videt, quando celeuma canit.
 Grates, chare, gero pietatis fruge ^e reportata,
 Qui facis unde decens multiplicetur apex.
 B Et sine his mea sunt, a te quæcunque tenentur,
 Grex ^f habet omnis agris quod bone pastor habes.

CAPUT XXVI.

Ad eundem precatoria pro ipso agro.

[Gratias item agit pro impensa sibi agelli parte; Gregorii in se munificentiam sancti Martini liberalitati in pauperes exaquans. Præstitum sibi agellum ad omnem nutum reversurum ad Dominum suum affirmat.]
 Munifici reparans Martini gesta, Gregori,
 Textit ut ille habitu, nos alis ipse cibo.
 Discipulus placidum sapiens imitando magistrum;
 Ille ubi dux residet, miles habebis opem.
 Ut chlamydem ille prius, sic tu partiris agellum;
 Ille tegendo potens, tuque fovendo ^g decens.
 Ille ope me antiquum ^h relevans, tu, chare, novellum,
 C Fit dives merito paupere quisque suo.
 Quando reposcetur, vestris redit usibus agrum,
 Et Domino ⁱ proprio restituemus agrum.
 Unde amplas refero grates, dulcissime rector,
 Et repeto ^j pandens hæc tua, pastor, ovis.
 Nec tantum reddo, quantum tibi debeo, præsul:
 Pro Fortunato sed, rogo, flecte Deum.

CAPUT XXVII.

Ad eundem pro pellibus sibi transmissis.

[Suam in accipiendis Gregorii litteris lætitiā declarat. Item laudes Gregorii complectitur; et ei se commendat. Postremo missas ad se niveas pelles, quibus pro caligis uteretur, commemorat, et gratias agit.]
 Egregio compacta situ, phalerata rotatu,
 D Atque Sophocleo pagina fulta sopho,
 Me arentem vestro madefecit opima rigatu,
 Fecit et eloquio, quod loquor, esse tuo.
 Dulcis, chare, decens, facunde, benigne Gregori,
 Atque Pater patriæ hinc sacer, inde cate.

^g Edit. Paris., *decus*.

^h Videtur hoc in loco Fortunatus eam erga se sancti Martini beneficentiam indicare qua, cum Ravennæ graviter oculis laboraret, ejusdem ex patrocinio, ægritudine illa est liberatus. Itaque se antiquum nominare dicendus est, spectans præteritum tempus, quo in se beatum Martinum beneficium expertus est; novellum autem, præsentem Gregorii in semet liberalitatem significans.

ⁱ Ms., *proprium*.

^j Unus Cod. Vat., *pangens hæc*.

Muneribus, meritis, animis et moribus æquis.
 Omnibus officiis, unde colaris, habens.
 Me Fortunatum tibi celso sterno pusillum,
 Commendo et voto supplice rite tuum.

A Cui das unde sibi talaria missa ligentur,
 Pellibus et niveis sint sola tecta pedis.
 Pro quibus a Domino detur stola candida vobis,
 Qui datis hoc minimis, unde feratis opes.

LIBER NONUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad Chilpericum regem, quando a synodo Brinnaco habitata est.

[Brinnacensis synodi Patres alloquitur hoc poemate Fortunatus, postquam ab eis veniam, ut sibi liceat de Chilperici laudibus dicere : quem a generis nobilitate commendat, et a famæ celebritate, tum ab ejus virtute in præliis, ac rerum gestarum gloria ; quem post varias rerum vicissitudines, tandem pristinam, imo etiam ampliorem, dignitatem, per adversos rerum casus, ait recuperasse. Eundem patriæ præsidium adversus barbaras nationes esse prædicat, ac laudat ejus justitiam et doctrinam, qua suis illum majoribus narrat præstitisse. Postremo Fredegundis reginæ encomium subtextit.]

Ordo sacerdotum, venerandaque culmina Christi,
 Quos dedit alma fides religione Patres.
 Parvulus opto loqui regis præconia celsi,
 Sublevet exigui carmina vester amor.
 Inelyte rex armis, et regibus edite celsis,
 Primus et antiquis culmina prima regens.
 Rector habes nascendo decus, moderando sed auges,
 De radice patris flos generate potens.
 Equali serie vos nobilitando vicissim,
 Tu genus ornasti, te genus ornat avi.
 Excepisti etenim fulgorem ab origine gentis,
 Sed per te proavis splendor honore redit.
 Te nascente patri, lux altera nascitur orbi,
 Nominis et radios spargis ubique novos ;
 Quem præfert oriens Libyæ, occasus, et æ arctus,
 Quo pede non graderis, notus honore venis.
 Quidquid habet mundus, peragrasti, nomine princeps,
 Carris et illud iter, quod rota solis agit.
 Cognito jam ponto et Rubro, pelagoque sub Indo,
 Transit et Oceanum fulgida fama d sopho.

Nomen ut hoc resonet, non impedit aura, nec unda,
 Sic tibi cuncta simul, terra vel astra favent.
 Rex bonitate placens, decus altum, et nobile geruen,
 In quo tot procerum culmina culmen habeat.
 Auxilium patriæ, spes et tu tamen in armis,
 Fida tuis virtus, inclytus atque vigor.
 Chilperice potens, si interpret barbarus exstet,
 Adjutor fortis, hoc quoque nomen habes.
 Non fuit in vanum, sic te vocitare parentes,
 Præsagium hoc totum, laudis et omen erat.
 Jam tunc judicium præbebant tempora nato,
 Dicta priora tamen dona secuta probant.
 In te, dulce caput, patris omnis cura pependit,
 Inter tot fratres sic amor unus eras.
 Agnoscebat enim, te jam meliora mereri,
 Unde magis coluit, prætulit inde pater,
 Præposuit genitor, cum plus dilexit alumnus,
 Judicium regis frangere nemo potest.
 Auspiciis magnis crevisti, maxime princeps,
 Hinc in amore manens plebis, et inde patriis.
 Sed meritis tantis subito sors invida rerum,
 Perturbare parans regna quieta tibi,
 Concutiens animos populorum, fœdera fratrum,
 Lædere dum voluit, prosperitate favet.
 Denique jam capiti valido pendente periclo,
 Quando ferire habuit, reppulit hora nerem.
 Cum retinereris mortis circumdatus armis,
 Eripuit tæ gladius sors, operante Deo.
 Ductus ad extremum, remeas de funere vitæ,
 Ultima quæ fuerat, sit tibi prima dies.
 Noxia dum cuperent hostem tibi bella parare,
 Pro te pugnavit fortis in arma fides.

* Quænam hujusce Brinnacensis synodi convocanda causa fuerit, docet nos pluribus Gregor. Turon. lib. v. Histor. Franc. cap. 50 : quæ paucis licet perstringere. Riculfus scilicet clericus in Fredegundem reginam, uxorem Chilperici, grave crimen confixerat, cujus objicendi ac divulgandi auctorem fuisse Gregorium Turonensem commentus fuerat, multa adversus eum fingens, quibus in invidiam apud reges vocaretur, ut illo nimirum de sede Turonensi amoto, et alio, qui sibi faveret, in ejusdem locum successo, ipse deinde Turonensis Ecclesiæ archidiaconus crearetur. Quocirca ut in illud criminis quæreretur, Chilpericus Brinnaci synodum episcoporum coegit, in qua et Riculfi fraus detecta est, et Gregorii probata innocentia. Synodus isthæc habitata est anno 580, quo anno proinde hoc poema scriptum est a Fortunato. Brennacum, autem, sive Brinnacum vulgo *Braine*, villa erat regia, ut videtur, in qua Chilperici filii, Dagobertus et Chlodobertus graviter ægrotasse referuntur a Greg. Turon., lib. v, cap. 35, cum quidem Dagobertus ibidem morbo oppressus interierit, Chlodobertus vero Suesionas feretro in basilicam Sancti Medardi delatus,

ibi extremam exhalaverit spiritum. Brennacum porro non nisi tribus leucis distat ab Augusta Suesionum, versus Rhemos, ut habet cl. Ruin. in notis ad Gregor. Turon., lib. iv, cap. 22. In eadem villa Brinnacensi Clotarii thesauri servabantur, uti refert Greg. Tur., loco mox citato.

^b Unus Cod., Vat. *primus ab antiquis*.

^c Forte, *arctos*.

^d Edit. Paris., *tui*.

^e Eadem edit., *Sit tibi et unda simul*.

^f Elymon *Chilperici*, Germanico ex idiomate ductum ostendit Brow. in notis ad hunc locum ; quem lege, si lubet.

^g Duo Codd. Vatic., *eripuit gladio*. Chilpericus sæpe cum fratribus suis bella gessit, ac cladibus sæpe fractus, semper tamen emeruit. Postremo victus plane, profligatusque a Sigiberto fuisse, nisi victor jam hic, Fredegundis reginæ fraude, ac dolo, de medio repente fuisse sublatus. Vide Greg. Turon., lib. iv, cap. 52. Ad hujusce postremi belli exitum et Chilperici felicitatem videtur hoc loco respexisse Fortunatus.

Prospera iudicium, ^a sine te, tua causa peregit.
 Et rediit proprio celsa ^b, cathedra loco.
 Rex bone, ne doleas nam te fortuna querelis,
 Unde fatigavit, hinc meliora dedit.
 Aspera tot tolerando diu, modo læta sequuntur,
 Et per incertores gaudia nata metis.
 Multimodas per opes seminans, tua regna resumis,
 Namque labore gravi crescere magna solent.
 Aspera non nocuit, ^c sed te sors dura probavit,
 Unde gravabaris, celsior inde redis.
 Altior assiduus crescis, non frangeris armis,
 Et belli artificem te labor ipse facit,
 Fortior efficeris per multa pericula princeps,
 Ac per sudores dona quietis abes.
 Nil dolet amissum, te rege superstitute, mundus,
^d Qui se servarunt debita regna gradu.
 Consuluit domui, patriæ populoque Creator,
 Quem gentes metuunt te superesse virum.
 Ne ruat armatus per Gallica rura rebellis,
 Nomine victoris hic es, et ampla ^e regis.
 Quem Geta, ^f Wasco tremunt, ^g Danus, ^h Estio, Saxo, Bri-
 Cum patre ⁱ quos acie te domitasse patet. [annus,
 Terror et extremis Frisonibus, atque Suevis,
 Qui neque bella parant, sed tua frena rogant.
 Omnibus his datus es timor, illo iudice campo,
 Et terrore novo factus es altus amor.
 In te, rector, habet regio circumdata murum,
 Ac levat excelsum ferrea porta caput.
 Tu patriæ radias adamantina turris ab Austro,
 Et scuto stabili publica vota tegis.

^a Videtur idem hoc loco Chilpericum purgare, quod nullum Chilperici consilium, aut opera in occidendo Sigiberto interfuerit.

^b Unus Cod. Vat., *ca'hedra suo*.

^c Ibid., *si sors te dura*.

^d Ibid., *cui se servarunt*, quod seq.

^e Ms., *Tegis*.

^f Vascones populi, qui in Pyrenæis jugis habitabant, suis sæpe incursionibus Galliam infestarunt. A Theuderico et Thodoberto victi et edomiti fuisse referuntur in Chron. Fredeg. Scolastici.

^g Edit. Paris., *Danus Scythæ*.

^h Unus Cod. Vat. *Euthio: Suspiciabar* (subdit Browerus) *Estio legi posse, obruta Euthionum, si quæ gens ejus nominis, memoria, Estiones autem, vel Estiones, hodieque inter Sazonum reliquias numerantur apud Livoniæ fines, Suecis, Moschis, Danisque parum abjuncti.*

ⁱ Edit. Paris., *quos pridem te*.

^j Duo Cod. Vat., *cujus in orbe prono*. Non videntur hæc laudes, quas hoc loco Fortunatus percenset, congruere personæ Chilperici, viri impuris Fredegundis in amoribus diu volutati, cujus desiderio vel Gelesintham, legitimam uxorem, in lecto suo necandam curavit, quique in reges fratres omni tempore iniquus et infestus exstitit. Etsi vero duobus filiis orbatus, immatura morte extinctis, videatur aliquid ad penitentiam commotus fuisse, idem tamen ad mentem suam ac pristinam vitæ consuetudinem reversus, postremo occisus est, ejusdem Fredegundis, quam perditissime amabat, cujusque suasu tot scelera commiserat, opera et consilio, uti narrat Aimoinus, in *Histor. Franc.*, lib. iii, cap. 57. Hunc Greg. Tur. non dubitat *Nerone* sui temporis, et *Herodem* nominare, cujus vitia ac scelera late describit lib. vi *Hist. Franc.*, cap. 46. Quo circa dicendum Fortunatum, poetarum more, hunc regem

A Neu gravet hæc aliquis, pia propugnacula tendis,
 Ac regionis opes limite forte foves.

Quid de justitiæ referam moderamine, princeps?

Quo male nemo redit, si bene justa petit:

Cujus ¹ in ore probo mensuræ libra tenetur,

Rectaque causarum linea currit iter.

Nec mora sit, vero falsus nihil explicat error,

Judiciisque tuis fraus fugit, ordo redit.

Quid? quoscumque etiam regni ditione gubernas,

² Doctor ingenio vincis, et ore loquax.

Discernens varias ³ sub nullo interprete vocis,

Et generum linguas unica lingua refert.

Erigit exiguos tua munificencia cunctos,

Et quod das famulo, credis id esse tuum.

Qualiter hinc itidem tua se præconia tendunt,

B Laudis et hoc cumulo concutit astra fragor.

Cui simul arma favent, et littera constat amore,

Hinc virtute potens, doctus et inde places.

Inter utrumque sagax, armis et jure probatus,

Belliger hinc radias, legifer inde micas.

De virtute pater, reparatur avunculus ore,

Doctrinæ studio vincis et omne genus.

Regibus æquali, de carmine major haberis,

Dogmate vel qualis non fuit ante parens.

Te arma ferunt ⁴ generi similem, sed littera præfert,

Sic veterum regum per simul, atque prior.

Admirande mihi nimium rex, cujus opinio

⁵ Prælia robur agit, carmina lima polit.

Legibus arma regis, et leges dirigit armis,

Artis diversæ sic simul itur iter.

C laudasse, ejus vitia reticendo, ac, si quid erat laudis, amplificando. Difficile quippe, vel turpi in homine, non elucere virtutis aliquid quod laudari possit.

¹ Chilpericus, etsi minus præstitit doctrina, eandem tamen affectavit, cum, ut refert Greg. Tur., lib. v, c. 45, vel theologicus in rebus scientiam male sibi vindicaverit: *asserens ipsum esse Patrem, qui est Filius, idemque ipsum esse Spiritum sanctum, qui Pater et Filius*, ac volens ut et Gregor. ipse Turo-nensis et reliqui Ecclesiarum doctores id quod ipse sentirent ac crederent. Quanquam ab hæc æmentia postea destitit. Idem (ut refert ibidem Gregorius) *Scriptis alios libros versibus, quasi Sedulium secutus: sed versiculi illi nulli penitus metricæ conveniunt rationi. Addidit autem et litteras litteris nostris, id est ω, sicut Græci habent, α, the, uvi, quarum characteres subscripsimus. Hi sunt ω ψ Z Δ. Et misit epistolas in universas civitates regni sui, ut sic pueri docerentur, ac libri antiquitus scripti, planati pumice, rescriberentur.* Narrat eandem rem Aimoinus, lib. iii *Hist. Franc.*, cap. 41. Litteras vero alphabeto additas a Chilperico esse ait χ, ch, θ th, φ ph. Sed de illis litteris, et ipsarum varietate, in *Mss.* videsis notas cl. Ruin. in *Greg. Tur.* lib. v, cap. 45, *Hist. Franc.*

² Edit. Paris., *sed*.

³ Unus Cod. Vat., *generis similem*.

⁴ Aimoinus, lib. iii de *Gestis Franc.*, cap. 16, refert sequens Epigramma, tanquam a Chilperico rege, in laudem sancti Germani, episcopi Parisiensis, elucubratum, quod sic habet:

Ecclesiæ speculum, patriæ vigor, ara roorum,
 Et pater, et medicus, pastor, amorque gregis.
 Germanus virtute, fide, corde, ore, beatus,
 Carne tenet tumulum, mentis honore potam,
 Vir, cui dura nihil nocuerunt fata sepulcri,
 Vixit enim, nam mo. s quem tulit ipsa timet.

Discere si possit, rector, tua singula quisquis, **A**
 Ornarent plures, quæ bona solus agis.
 Sed tamen hæc maneant, et crescant prospera vobis,
 Et liceat solio multiplicante frui,
 Conjuge tum propria, quæ regnum moribus ornat,
 Principis et culmen participata regit.
 • Provida consiliis, solers cauta, utilis aulae,
 Ingenio pollens, munere larga placens.
 Omnibus excellens meritis, Fredegundis opima
 Atque serena suo fulget ab ore dies.
 Regia magna nimis, curarum pondera portans,
 Te bonitate colens, utilitate juvans.
 Qua pariter tecum moderante palatia crescunt,
 Cujus et auxilio floret honore domus.
 Quærens unde viro duplicentur vota salutis,
 Et tibi mercedem ^b de Radegunde facit.
 Quæ meritis propriis effulget gloria regis,
 Et regina suo facta corona viro.
 Tempore sub longo hæc te fructu ^c prolis honoret,
 Surgat et inde nepos, ut renoveris avus.
 Ergo Creatori referatur gratia digne,
 Et cole, rex, regem qui tibi præbet opem.
 • Ut servet, cumuletque bonum; nam rector ab alto
 Omnia solus habet, qui tibi multa dedit.
 Da veniam, victor, tua me præconia vincunt,
 Hoc quoque, quod superor, fit tibi major honor.
 Parvulus opto tamen, sic ^e prospera vota secundet.
 Ut veniant terris hæc pia dona polis.
 Aera temperie faveant tibi, tempora pace
 Frugibus arva micent, fœdera regna ligent.
 • Edomites omnes, tuearis amore fideles,
 Sis quoque catholicis religionis apex.
 Summus honor regis, per quem donantur honores,
 Cui longæva dies constet, et alma fides.
 Regibus aurum alii, aut geminarum munera solvant,
 De Fortunato paupere verba cape.

Crevit adhuc potius Justus post funera, nam qui
 Fictile vas fuerat gemma superba micat.
 Hujus opem ac meritum mutis dare verba loquuntur,
 Redditus et cæcis prædicat ore dies.
 Nunc vir apostolicus rapiens de carne tropæum,
 Jure triumphali considet arce poli.

Cl. Mabillon., in notis ad Vitam sancti Germani
 sæc. I Bened., hujusce poematis versus elegantiores
 et ornatiore videns, quam ut a Chilperico elucubrari
 possent, opinatur ab Aimoino eisdem expolitos
 fuisse. At Browerus non dubitat illos Chilperico ad-
 judicare, et attribuere Fortunato ejus quippe sty-
 lum et ingenium sapere existimat. Browero facile
 vel ipse assentior, præsertim cum Fortunatus alia
 etiam carmina, alterius nomine ac rogatu, scripserit,
 ut alibi inuimus.

^a An hæc laudes apte Fredegundi convenient, ju-
 dicent qui illius vitam et facinora noverere. Ea vero
 ejusmodi sint, et nos sæpe indicavimus, et videre
 est apud Greg. Turon. passim, in Hist. Franc., apud
 Aimoinum, et alios rerum Francie. scriptores. Hæc
 itaque Fortunatus ad tempus scripsisse magis quam
 ad rerum veritatem videtur, ac forte, quo Fredegun-
 dis animum, in Gregorium Turonensem vehementius
 incensum, leniret, ac mitigaret, idcirco eam laudasse
 impensius quam voluisset.

^b Videtur hoc loco indicare Fortunatus Frede-
 gundem conjugis sui res ac salutem Radegundis præ-
 cibus commendasse.

^c Chilpericus duos jam superstites habebat libe-

CAPUT II.

• Ad Chilpericum regem et Fredegundem
 reginam.

[Poenam Adæ et Evæ, a quibus peccandi origo ex-
 stitit, inflictam commemorat, et inde in mise-
 ram prolem mortem ait fuisse propagatam; tum
 mortis ipsius necessitatem ex patrum qui ante de-
 cesserunt exemplo confirmat. Hinc vero Chilpe-
 rici dolorem, quem ex ærbo filiorum funere con-
 ceperat, consolatur, nihil prodesse lacrymas affir-
 mans ad charos ab inferis revocandos. Addit fines
 cujusque vitæ rite constitutos a Deo fuisse, atque
 eundem homines, tanquam vasa, effringere, cum
 lubuerit. Eundem hortatur ad hunc dolorem for-
 titer ferendum, ac solandam Fredegundem regi-
 nam, filiorum necem acriter desilentem. Exempli
 Job, Davidis, et matris Machabæorum suadet, ut
 gratiæ potius supremo Deo agantur, quod inson-
 tes pueros immatura morte præripuerit; atque
 inde etiam parentes consolandi occasionem sumit,
 quod illi a sacro baptismi lavacro puri ad Deum
 migraverint, superna infelicitate locandi. Postre-
 mo novam iisdem sobolem in locum demortuæ
 auguratur.]

Aspera conditio, et sors irrevocabilis hora,
 Quod generi humano ^b tristis origo dedit:
 Cum suadens coluber projecit ab ore venenum,
 Morsu et serpentis mors fuit Eva nocens.
 Sumpsit ab ipso ex tunc Adam patre terra dolorem,
 Et de matre gemens, mundus amara capit.
 Prævaricando duo probro damnantur acerbo,
 Ille labore dolet, hæc generando gemit.
C Mors venit inde vorax, transmissa nepotibus ipsis,
 Hæredesque suos tollit origo nocens.
 Ecce hoc triste nefas nobis genere parentes:
 Ceperat unde prius, hinc ruit omne genus.
 Primus Abel cecidit, miserando vulnere cæsus,
 Ac fraterna sibi sarcula ⁱ membra fodent.

ros, quos e Fredegunde susceperat, Dagobertum et
 Clodobertum, quibus paulo post Briinnacensem syn-
 nodum orbatus est, non sine vindice Numine, ut
 legi potest apud Greg. Tur., lib. v, c. 51, et ex seq.
 carmine patebit.

^d Edit. Paris., Hoc.

^e Brow. corrigat *pia vota secundent*; sed hujusce
 emendationis nihil apparet in Mss. Vat.

^f Unus Cod. Vat. *Et domites omaes*.

^g Huic poemati Fabricius nomen indidit: *De
 communi omnium mortalitate*. Legitur illud in duob.
 Codd. Vat., quibus huc usque usi sumus, et in per-
 antiquo alio, seorsim a cæteris Fortunati Operibus,
 cum hac inscriptione: *Incipiunt versus Fortun. epi-
 scopi in consolatione defunctorum*. Nee illic integrum
 habetur hoc poema, sed desinit ad versum illum
 inclusive: *Candida ceu rubeis*, etc.

^h Tertius Cod. Vat. *tollit origo necis*.

ⁱ *Membra fodent*. Sic Ms. Trevir. et Colon. Quibus
 accedunt et Vat., nisi quod ultimus habet *membra
 fodit*. Fabricius correxit:

Ac fraterna illi sarcula membra trahunt.

Rite Brow. censet vocem illam *fodent* esse retinen-
 dam, tum quod ea ætate homines pluribus jam lati-
 nis vocibus, vulgari sermone depravatis, abuterentur,
 id quod constat in primis ex testimonio divi
 Aug., lib. II de Doctr. Christ., cap. 13, et Cassiodori,
 Instit. Div. I, c. 15, tum quod Fortunatus sæpe rerum
 vocabula depravasse ac corrupisse de

Post quoque Seth obiit, sub Abel ^a vice redditus A Brachia non retrahunt fortes, neque purpura
[idem, [reges,

Et quamvis ^b rediit ^c, non sine fine fuit.
Quid Noe memorem, laudatum voce Tonantis,
Quem levis arca tulit, nunc gravis arca premit?
Sic quoque Sem, et Japheth, patrum justissima
[proles.

Sancta et progenies tale cucurrit iter.
Quid ^d patriarcham Abraham, vel Isaac, Jacob quo-
[que dignos,

Cum de lege necis nemo solutus adest?
Melchisedech etiam, Domini sacer ore sacerdos,
Job quoque, ceu geniti sic abiere sui
Legifer ipse jacet Moses, Aaronque sacerdos,
Alloquiusque Dei dignus, amicus obit.
Successorque suus, populi dux inclutus, Jesus

^e Qui legis libris, occubere patres.
Quid Gedeon, Samson, vel quisquis in ordine iudex?
Mortem sub Domino iudice nemo fugit.

Israelita potens David rex, atque ^f propheta,
Est situs in tumulo cum Salomone suo.

Esaïas, Daniel, Samuel, Jonasque beatus,
Vivens sub pelago, stat modo pressus humo.
Princeps clave, Petrus, primus quoque dogmate
[Paulus,

Quamvis celsæ animæ, corpora terra legit.
Semine ab humano ^h cui nullus major habetur
Vir baptista potens ipse Joannes obit.
Enoch, Heliasque ⁱ hoc adhuc spectat uterque,
Qui satus ex homine est, et moriturus erit.
Ipse creator ovans, surgens cito Christus ab umbris,
Hic quia natus homo est, carne sepultus humo.
Quis rogo non moritur, mortem gustante salute?
Dum pro me voluit hic mea vita mori?
Dic mihi quid poterunt Augusti, ^j et culmina regum,
Membra creatoris cum jacuere petris?

prehendatur, quo illa ad metricas leges exigeret.
Quod et hic fecisse, minime mirum est. Idem Brow.
hujusce loci sensum ita explicat, ut Cain sarculo
Abelis corpus fodisse vel perrupisse dicatur, aut
postea, occultandi causa, in terram infodisse. Sed
is primum probat magis: *Posteaquam*, ait, in *Aure-
lii Prudentii Hamartigeniam paulo fixius intendi*,
cujus videtur imitator in primis existisse Fortunatus.
Ita vero de Cain scribit Prudentius:

Armât deinde parricidalem manum
Frater, probatæ sanctitatis æmulus,
Germana curvo colla frangit sarculo.

Ubi a poeta nomine *sarculi* accipitur quodcumque
instrumentum, quo Cain usus est in occidendo fra-
tre. Sarculum vero idcirco nominatum præcipue est,
quod Cain agricola easet; unde verisimile est iis
instrumentis ad facinus suum usum fuisse quæ ma-
nis ad manum haberet, nempe rusticis, cujusmodi
tandem illa essent instrumenta. Adnotandum et il-
lud videtur, quod *fodent* usurpari a Fortunato non pro
voce *fodient*, ut putat Browerus; cæteroquin vis sen-
sui inferretur, sed pro *fodiunt*, ut integra sit senten-
tia. Edit Paris., *fraterna etiam sarcula... fodunt*.

^a Unus Cod. Vat., *videtur iisdem*. Tertius, *reddi-
tus iisdem*. Ita et Fabric. Ed. Paris., *iisdem*.

^b Ed. Paris., *En quamvis*.

^c Seth *redisse* dicitur, hoc est redditus parentibus
pro Abel occiso, ut quamvis mortui in locum suc-
cesserit, mori tamen et ipse non desierit. Eodem

^k Vir quicumque venit pulvere, pulvis erit.
Nascimur æquales, morimurque æqualiter omnes,
Una ex Adam est mors, Christus et una salus.
Diversa est merces, fumus tamen omnibus unum,
Infantes, juvenes, ^l sic moriere senex.
^m Ergo quid hinc facimus, nunc te rogo, celsa pote-
[stas,

Cum nihil auxilii possumus esse rei?
Ploramus, gemimus, sed nec prodesse valemus,
Luctus adest oculis, est neque fructus opis.
Viscera torquentur, lacerantur corda tumultu,
Sunt chari extincti, flendo cadunt oculi:
Ecce vocatur amor, neque jam revocatur amator,

ⁿ Nos neque jam repetit, quem petra mersa legit.
Quamvis clamantem refugit mors surda, nec audit:
Nescit in affectum dura redire pium.

Sed nolo, atque volo, migrabo cum omnibus illuc,
Ibimus ^o hinc omnes, nemo nec inde redit:

^p Donec adventu Domini caro mortua vivat,
Surgat et ex proprio pulvere rursus homo,
Cœperit ut tegere ^q arentes cutis uda favillas,
Et vivi cineres de tumulis salient.

Ibimus ergo omnes, alta regione locandi,
Ibimus ad patriam, quos peregrina tenent.
^r Ne cruciere igitur, pie rex, fortissime princeps,

Quod geniti pergunt, quo petit omnis homo.
Quale placet figulo vas fictile, tale paratur,
Quando placet figulo, vasa soluta ruunt.

^s Quod jubet Omnipotens, non possumus esse rebelles,
^t Cujus ad intuitum sidera, terra tremunt.
Ipse creat hominem, quid dicere ^u possumus? idem
Qui dedit, et recipi, erimina nulla gerit.
Illius ecce sumus figmentum, et spiritus inde est,
Cum jubet, hinc imus, qui sumus ejus opus.

nunc modo loquitur Fortunatus de Salomone dicens:
Pro vice germani cum redit ipse patri.

^d Hic versus sic legitur in uno Cod. Vat.

Sic quoque Sem, et Japheth, hi justissima proles.

^e Fabr., *patriarcha... dignus*.

^f Duo Codd. Vatic. *quos legitis libris*. Ita et Fabric.,
quæ lectio sequenda. Ed. Paris. *Quos scitis*.

^g Ed. Paris. *poeta*.

^h Tertius Cod. Vat., *aut culmina regum*. Ita et
D Cod., *cum nullus, mendose*.

ⁱ Fabric., *et adhuc hoc*.

^j Duo Codd. Vat., *aut culmina regum*. Ita et
Fabric.

^k Tertius Cod. Vat., *vir quocumque venit*. Fabric.,
Nam quicumque.

^l Duo Codd. Vat. *sic moriere senes*. Ed. Paris.,
abiere senes.

^m Fabricius sic effert hunc versum:

Ergo quid hic facimus dubiæ sub funere vitæ?

ⁿ Fabric., *huc... nemo sed inde*.

^o Ed. Paris., *Donec in adv*.

^p Fabric., *ardentes*.

^q Hic versus, *Ne cruciere*, etc., cum seqq. deest
in tertio Cod. Vat. Sic etiam plures aliæ lacunæ ita
ipso inveniuntur.

^r Ibid., *cujus et ad nutum*.

^s Fabr., *possumus illi*.

• Si libet, in hora montes, freta, sidera mutat,
Cui sua facta favent, quid homo fumus agit?
Rex, precor, ergo potens, age quod tibi maxime prosit,
Quod prodest animæ cum Deitatis ope,
Esto virile decus, patienter vince dolores,
Quod non vitatur, vel toleretur onus.
Quod trahimus nascendo, ^b sine hoc non transiit ullus,
Quod nemo inmutat, vel ratione ferat.
Consul eas domnæ reginæ et amantis amatæ,
Quæ bona cuncta capit, te sociante sibi.
Materno affectu placare jubeto dolentem.
Nec simul ipse fleas, nec lacrymare sinas.
Te regnante viro, tristem illum non decet esse,
Sed magis ex vestro ^c gaudeat alta throno.
Deprecor hoc etiam, vitam amplam conjugis optans,
Consul eas ^d genitæ, consul eas patriæ.
Talis erit populus, ^e qualem te viderit omnis,
Deque tua facie plebs ^f sua vota metit.
Denique Job natos septem uno triste sub ictu,
Amittens, laudes retulit ore Deo.
David psalmographus, genitum cum amisit amatum,
Mox tumulto posuit, prandia festa dedit.
^g Femina bis felix, pia mater Machabeorum,
Natos septem uno funere læta tulit.
Prompta ^h adiens Domino, semper tibi gloria, Rector,
Cum vis, summe pater, pignora mater habet.

• In tertio Cod. Vat., *si libet, hora una, montes. Fabr., una hora. Idem Fabric. Poema hoc mutilum exhibet, omisso disticho. Ne cruciari, etc., et de-inens ad seq. distichum: Rex, precor, etc. Edit. Paris. Hunc versum habet ita*

Si libeat, montes, freta, sidera mutat in hora.

^b Duo Codd. Vat., *sine quo non transigit ullus. Ed. Paris., sine hoc non transigit ullus.*

^c Unus Cod. Vat., *gaudeat alta throno. Sic quoque Ed. Paris.*

^d Hæc, scilicet, Rigunthis erat, quam ex Fredegundæ susceperat Chilpericus, quæ postea desponsa Reccaredo, Leuvicildis, regis Hispaniarum, filio, in Hispaniam cum the-auri ingentibus, et copiis missa est, sed infelici exitu. Namque, allato paternæ cordis nuntio, antequam nuberet Reccaredo, ab his qui illum deducebant deserta ac prodita est, ipso Reccaredo jam alias nuptias appetente. Hinc regressa in Gallias est, magno cum dedecore, et contumelia, ac non multo post rixata cum matre, parum absit quin ab illa necaretur. Lege Greg. Tur., lib. ix Hist. Franc., cap. 34, et lib. vii, cap. 9.

^e Duo Codd. Vat., *quem te viderit, invito metro.*

^f Unus Cod. Vat., *tua vota metit.*

^g In tertio Cod. Vat., *Germina bis felix.*

^h Unus Cod. Vatic., *prompta addens Domino. Sic quoque Ed. Paris.*

¹ In ultimo Cod. Vat. *referatur gratia nostro. Sic quoque Ed. Paris.*

¹ Chilperici filii, Dagobertus, et Clodobertus obierunt, ut diximus, paulo post Brinnacensem synodum, an. 580, quo anno dira lues Grassata in Gallias est, quam describit Greg. Tur., lib. v, cap. 35, hisce verbis: *Dysentericus morbus pene Gallias totus pre-occupavit. Erat enim his qui patiebantur valida cum vomitu febris, renunquæ nimius dolor, caput grave, vel cervix. Ea vero quæ ex ore projiciebantur colore croceo, aut certe viridia, erant, a multis autem asse-rebatur venenum occultum esse. . . Igitur in his diebus Chilpericus rex graviter ægrotavit, quo coalescente,*

A Unde Deo potius ¹ referatur gratia nostro,
i Germine de vestro qui facit ire polo.
Eligit et gemmas de mundi stercore pulchras,
De medioque luto ² ducit ad astra throno.
M-ssis vestra Deo placuit, quam in horrea condit,
Dum spicis teneris dulcia grana metit.
Non paleas generas, frumenta sed integra gignis;
Nec recreanda ¹ foris, sed recreanda polis.
Præsertim qui sic sancto baptismate puri,
Hinc meruere rapi, fonte lavante novi.
Sistentes ante Deum, velut aurea vasa decoris,
Aut quasi candelabris pulchra lucerna nitens.
Immaculatæ animæ, radiantes semper honore,
Vivorum retinent in regione locum.
Inque domo Domini plantati lumine vernant,
B ³ Candida ceu rubeis lilia mista rosis.
Jusserit et Dominus cum membra redire sepulta,
Vestibit genitos tunc stola pulchra tuos.
⁴ Aut palmata chlamys, rutilo contexta sub auro,
Et variis gemmis frons diadema geret.
Utentes niveam per candida pectora pallam,
Purpureamque togam ⁵ fulgida zona ligat.
Tunc pater et genitrix mediis gaudebiti illis,
Cum inter sidereos cernitis esse viros.
Est tamen omnipotens, Abrahæ qui semen adauxit,
Vobis atque dabit, Job quod amore dedit.

*filius ejus junior, nec dum ex aqua et Spiritu sancto renatus, ægrotare cœpti, quem in extremis videntes, baptismo abluerunt. Quo parumper melius agente, frater ejus senior, nomine Clodobertus ab hoc morbo corripitur, ipsumque in discrimine mortis Fredegundis mater cernens, etc. . . post hæc infantulus junior, dum nimio languore tabescit, exstinguitur. . . Clodobertum vero componentes feretro, Svesionas ad basilicam sancti Medardi duxerunt, projecientesque eum ad sanctum sepulcrum, everserunt vota pro eo; sed media nocte, anhelus jam, et tenuis, spiritum exhalavit. Neque dubitat Greg. Tur. dicere hanc filiorum Chilperici necem, divino judicio, ut supplicium de Chilperico et ejus domo sumeretur, accidisse; quin imo narrat, c. 51 ejusdem libri, quod cum adhuc esset Brinnaci post synodum Brinnacensem, atque cum beato Salvio, episcopo Albigensi, seorsim colloqueretur, ille repente ad se dixit: *Vides-ne super hoc tectum quæ ego suspicio? Cui ego (verba sunt Gregorij) video super tegulam, quod super res poni præcepit. Et ille: Aliud, inquit, non aspicias? cui ego: Nihil aliud, inquam, video. Suspicietur enim, quod joculariter loqueretur. Et adjeci: Si tu aliquid magis cernis, enarra.**

¹ *At ille alta trahens suspiria, ait: Video ego erag-natum iræ divinæ gladium, super domum hanc dependentem. Veruntamen non sefellu dicitio sacerdotem. Nam post dies viginis, duo filii regis, quos superius mortuos scripsimus, obierunt. Adit Amalovius, lib. iii Hist. Franc., cap. 24, quod ipse archipræsul Gregorius una nocturnum post matutinos hymnos, strato recubans, vidit angelum Dei, super ecclesiam volantem, qui clara voce dicebat: *Heu! heu! percussit Deus Chilpericum, et cunctos filios ejus, nec erit ex his qui nunc virunt ullus in regno ejus successor.**

² Cod. ultimus Vat., *ducit ad astra poli. In hoc Cod. carmen desinit ad illum versum inclusive: Candida ceu rubeis, etc.*

³ Unus Cod. Vat., *nec cremanda foris. Ed. Paris., nec perdenda foris.*

⁴ Ibid., *candida cæruleis.*

⁵ Ed. Paris., *Aut candens palma rutilo.*

⁶ Ed. Paris., *lucidu.*

• Restituens numerum natorum germine digno,
 Progeniemque refert nobilitante fide.
 Qui in solium David Salomonis contulit ortum,
 Pro ^b vice germani cum redit ipse patri.
 Ille tibi poterit de conjugē reddere natum,
 Cui pater alludat, ubere mater alat.
 Qui medius vestri reptans per colla parentum,
 Regibus et patriæ gaudia longa paret.

CAPUT III.

• *Ad eosdem.*

A specie veris ineuntis ac festorum Paschaliū
 gaudiis Chilpericum et Fredegundem hortatur, ut
 omni mœrore ac tristitia deposita, cum regia tota
 ad lætitiā et alacritatem revertantur.]
 Post ^d tempestates et turbida nubila cœli,
 Quo solet infesto terra rigere gelu,
 Post validas hiemes ac tristia frigora brumæ,
 Flamine seu rapidi rura gravante Noti,
 Succedunt iterum vernalia tempora mundo,
 Grataque post glaciem provocat aura diem.
 Rursus odoriferis renovantur floribus arva,
 Frondibus arboreis et viret omne nemus.
 Dulce saporētis curvantur robora pomis,
 Et, redeunte sibi gramine, ridet ager.
 Sic quoque jam Domini post tristia damna dolentes,
 Vos meliore animo lætificatē, precor.
 Ecce dies placidi revocant paschalia Christi,
 Orbs ^e quoque totus item per nova vota fremit.
 Gaudia plus faveant per celsa palatia regum,
 Et per vœs famuli festa beata colant.
 Omnipotens ^f vobis nostra addat morte salutem,
 Atque diu patriam culmina vestra regant.

CAPUT IV.

• *Epitaphium Clodoberti.*

[Scribit Fortunatus epitaphium Clodoberti, filii
 Chilperici regis et Fredegundis. Quindecim annos
 natum refert illum obiisse. Laudat regale ejus
 genus, ac spem quam de se toti regno, si vixisset,

^a Isthæc vota Fortunati non inania et irrita fuere.
 Nam revera Chilperico, post obitum Clodoberti, et
 Dagoberti, alius filius natus est e Fredegunde; isque
 appellatus est Theodoricus: qui cum non diu super-
 stes fuisset (anno quippe post extinctus est) ut nar-
 rat Greg. Tur. l. vi, c. 34), alium item ex Frede-
 gunde filium suscepit Chilpericus, ac Clotarium no-
 minavit. Is paternum regnum adeptus est, post obitum
 Chilperici patris sui.

^b Ms. *nece.*

^c Hoc carmen eodem ipso anno, quo superius
 conscriptum fuisse dicendum est, ac non multo post
 filiorum Chilperici obitum. Ad Chilpericum ipsum
 quippe et Fredegundem consolandos pertinet: quo-
 rum dolorem ac mœstitiam pro filiorum interitu
 acerbiorē fuisse, discere possumus ex Greg. Tur.,
 l. v, c. 40, qui ait: *Igitur post mortem filiorum
 Chilperici, rex mense Octobri, in Cotia silva, plenus
 luctu, cum conjugē residebat, etc.*

^d In uno Cod. Vat. hoc poema cum superidre
 conjungitur.

^e Mss. etiam Vat. habent: *Orbs quoque, etc.* Sic
 enim prisce (ait Brow.), cum urbs, et orbs, omoge-
 nia sint.

^f Advertit Brow. id ea ratione loquendi dictum
 esse, quo a veteribus dictum fuit:

A præbuerat; commemorat. Ejus tamen mortem
 negat desendam esse qui parvus hinc et innocens
 decesserat.]

Flere monent populum erndelia funera regum,
 Cum caput orbis humo mœsta sepulcra tegunt.
 Hoc igitur tumulo recubans ^b Clodobertus habetur,
 Qui tria Iustra gerens raptus ab orbe fuit.
 De proavo veniens Clodovecho celsa propago,
 Clotariique nepos, Chilpericique genus,
 Quem de regina sumpsit Fredegunde ⁱ jugali
 Auxerat et nascens Francica vota puer.
 Quem ^j, patris et patriæ dum spes adolesceret ampla,
 Accelerante die sors inimica tulit.
 Sed cui ^k nulla nocent queruli contagia mundi,
 Non fleat ullus amor quem modo cingit honor,
 B Nam puer innocuus, vivens sine crimine lapsus,
 Perpetui regni se favet arca frui.

CAPUT V.

Epitaphium Dagoberti.

[Superiori poemati attexit epitaphium Dagoberti,
 item Chilperici, et Fredegundis filii, eodem ferme
 tempore, et ejusdem mortis genere, quo Clodo-
 bertus, ejus frater, extincti. Regiam ejusdem
 genus ac stirpem commemorat. Felicem eundem
 ac beatum deprædicat, quod vix sacro ablutus
 lavacro obierat.]
 Dulce caput populi, ^l Dagoberte, perennis amore,
 Auxilium patriæ, spes puerilis orbis.
 Germine regali nascens generosus, et infans,
 Ostensus terris, mox quoque raptē polis.
 C Belligeri veniens Clodovechi gente potenti,
 Egregii proavi germen, honore pari.
^m Regibus antiquis respondens nobilis infans,
 Chilpericique patris vel Fredegunde genus.
 Te veneranda tamen mox abluit unda lavacri,
 Hinc licet abreptum lux tenet ⁿ alma throno.
 Vivis honore ergo, et cum judex venerit orbis,
 Surrecturus eris fulgidus, ore nitens.

De nostris annis tibi Jupiter augeat annos.

Quo et ille distichus referri potest, quo conjux, im-
 matura morte extincta, sic loquitur ad superstitem
 virum, diuturnam eidem vitam precans:

Immatura peri; sed tu felicior annos
 Vive tuos, conjux optime, vive meos.

Ast unus Cod. Vat. habet:

Omnipotens nobis vestram addat in orbe salutem,
 quam lectionem tenendam arbitror; et quidem eam-
 dem habet Edit. Paris.

^o Vide, quæ supra diximus in notis ad carmen 2
 libri hujus.

^p Clodobertum Snessionis in basilica sanctorum
 Crispini et Crispiniani martyri, humanum fuisse,
 narrat Greg. Tur., lib. v, cap. 35, et Aimoinus, de
 Gestis Franc., lib. III, cap. 32.

ⁱ Ed. Paris., *venusta.*^j Unus Cod. Vat., *quo patris.*^k Alter, *sed cum nulla.*

^l Dagobertum (ait Greg. Tur., lib. v, cap. 35).
 cum maximo mœrore deducentes a villa Brennacœ
 Parisius, ad basilicam sancti Dionysii sepeliri manda-
 verunt.

^m Edit. Paris., *Legibus.*Eadem edit., *alia.*

CAPUT VI.

Ad Gregorium episcopum pro metris Sapphicis.

[Gregorii litteras, quamvis seras, narrat se recepisse, assumi in eodem studio et benevolentiam declarat. Idem, quæ postulatæ fuerat, carmina ait se mittere. Ad Sapphicos tamen, quos posebatur, versus pangendos spatium requirit, cum tunc messis faciendæ instaret; quæ si copiose processisset, paratior ad versus concinnandos se dicit futurum.]

Pollente eloquio pervenit epistola ^a cursu,

Sed voluit voto tarda venire meo.

Nec tamen offendit, quamvis remorata requirit,
Quem tenet astrictum mente ligante virum.

Cum cupiam talem, qualis fuit ille Nazanzo,
Gregorium ut repares dogmate, sede ^b parens,

Quæque injunxisti, pater, ecce poemata misi,
Et mihi proficient, si tibi, chære, placent.

Hæc maudas etiam, quo Sapphica metra remittam,
Da veniam, modici dum seges urget agri.

Dum ^c meto, da spatium, tibi mox parere parabo;
Si saturer fructu, fors meliora cano.

Cedere si valeo, cum metro mitto libellum,
Quæ cape tu voto, ^d quo tibi ^e dicat amor.

CAPUT VII.

Ad eundem in ipso metro.

[Mittit ad Gregorium Fortunatus carmen, Sapphico metro conscriptum, quod a se postulaverat Gregorius, ut superiore carmine indicatur. Se ergo primum excusat, ac impar suis humeris negotium narrat sibi imponi; quod tamen non recusat, amore in Gregorium adductus. Missum ab eodem ad se libellum commemorat, tumido refertum cothurno, quem propter ingenii sui imbecillitatem vix attigisse affirmat, præsertim curis aliis et negotiis distentus. Postremo ipse libellum suum alloquitur, et eidem mandat ut ad Gregorium pergat, atque ipsum salutet, suo et Radegundis, nec non Agnetis et Justinæ, nomine.]

Corde jucundo, calamo venusto,
Litteras mittis, cupiente voto,
Blanda conscribens ^f sericæ salutis,
Chære Gregori.

Exigens nuper nova me movere
Metra, quæ Sappho cecinit decenter,
Sic Dioneos ^g memorans amores
Docta puella.

Pindarus Graius, meus inde Flaccus
Sapphico metro, modulante plectro,
^h Molliter pangens citharista, blando
Carmine lusit.

^a Edit. Paris., *cursus*.

^b Unus Cod. Vat., *sede parans*.

^c Edit. Paris., *meta dat spatium*.

^d Ms., *quod*.

^e Edit. Paris., *dicat amor*.

^f Edit. Paris., *famina salutis*.

^g Dioneos, nempe Venereos amores. Dione quippe Veneris uater fuisse traditur.

^h Edit. Paris., *Molliter clangens*.

ⁱ Unus Cod. Vat., *Lyricos melodes*. Sic quoque Ms. noster.

^j Ibid., deest *qui*, incipiente versu sic: *vel hæc*.
^k In duobus Codd. Vatic., *rapienter*, quam vocem vel alia Mss. retinent, teste Browero.

^l Edit. Paris., *et satis constat*.

^m Edit. Paris., *tua jam voluntas*.

ⁿ Mopsi personæ celebris in Eclog. Virgilii

A

Cur mihi infungis ^l Lyricas melodas,
Voce qui rauca modo vix susurro,
Eloqui chordis mea dextra nescit
Pollice dulci.

ⁱ Qui vel hæc olim mihi si fuissent
Nota, prudentum docili Camœna,
Per tot oblitus fueram benignam
Tempora Musam.

Cum labor doctis sit, ut ista pangant,
Dogma nec quisquam ^k sapienter intrat,

^l Et satis constat resonare paucis
Metra poetis.

Non leve est nautæ rate transfretare.
Vincere aut vastum pelagus natatu;
Vix procelloso repetunt sub Austro
Carbasa portum.

Arduum nobis iter, et profundum,
Quo jubes pergi, tamen ibo votis,
Si minus possum pedibus viare,
Ducor amore.

Præstitit, pastor, ^m tua mi voluntas
Codicem farsum tumido cothurno,
Quemque paupertas mea vix valebat
Tangere sensu.

Regiis verbis humili repugnat,
Divites versus inopi recusans,
Et mihi ⁿ Mopso reserare nolens
Docta sophistis.

Disputans multum variante ^o miltho,
Quæque sunt rhythmis, vel amica metris,
^p Sapphicum quantum tua me aræ adorant,
Dulcis Epodus.

Mltus auctorum numerus habetur,
Plura dicentum modulo canoro,
Quæ volens isto memorare metro,
^q Nomina frango.

Maxime qui nunc ^r resolutus a te,
Postque bis denos loquor ^s istud annos,
Clara quod scripsit, citharam terendo,
Lesbia virgo.

Scire qui vult hæc, Libycas arenas
Ante per littus numerare ^t tentet,
Cuncta quam metris ratione cauta
Carmine ciuat.

D

^o Glossa Trevirensis exempli, habet ad hunc locum: *habitus, vel amictus eo genere, ex Brow. Mavult tamen idem Brow. milthum hic pro rubrica accipiendum esse, quæ μέτρος a Græcis appellatur, Broweri sententiæ et ipse assentior, cum minium vel a Fortunato interdum adhiberi solitum ad versus poematum discriminandos satis possit intelligi ex cap. 6 lib. v, ubi ait: Unde cum desit hic coccinum, res est texta de minio. Unus Cod. Vat. corrupte habet variante nuto. Edit. Paris., *melo*.*

^p Edit. Paris., *Sapphici quantum thomi adornet*.

^q Edit. Paris., *Nomina, frango*.

^r Edit. Paris., *resolutus arte*.

^s Illic intelligi potest, alia simili metro poemata scripta olim fuisse a Fortunato, quæ perierunt.

^t Edit. Paris., *tendit*.

Nam moras feci, remoratus ipse,
Pluribus causis modo hinc, et inde
Nec vacans legi placida quiete
Pulce sobhistæ.
Scito nam, pastor, nec adhuc cucurri
Ordinem totum relegens libelli,
Sed satis, crede, est, satis est amanti
Sola voluntas.

Ergo laxatus celeri volatu,
Ad patrem sacrum, comitante voto,
• Et sibi nostrum renovans amorem,
Perge libelle.

Forte non possum piger ^b ire gressu,
Quo vocat blandus meus ille vultus,
Invicem nostram, rogo te, libelle,
Redde salutem.

Si memor filii Pater, ore dulci
Hunc precans, qui nos, mare et astra, fecit,
Ac piis votis bene se colentem
Pectore servet.

Feminæ charæ, sibi mente nexæ,
Quem colunt Agnes, Rhadegundes idem,
Sicut exposcunt, vica filiarum,
Solve salutem.

Adde • Justinam pariter precantem,
Nempe commendans famulam propinquam.
Et refer, quantum sibi chara profert
Neptis honorem.

Hæc tibi promptus prece, voce, mente,
Solve vix implens, ego ^d pauper arte,
Sed tamen largo refluens amore,
Chare Gregori.

CAPUT VIII.

• Ad Baudowaldum episcopum.

[Baudowaldum episcopum, clarum dignitatis gradum
et studiorum cultura ac scientia, nec non pietate

^a Edit. Paris., *et nunc nostrum*.

^b Unus Cod. Vat., *ire gressum*.

^c De Justina vide quæ diximus ad c. 16 libri superioris.

^d Unus Cod. Vat., *ego paupertate*. Sic quoque Edit. Paris.

^e Censet Browerus Baudowaldum Meldensium episcopum fuisse, cum is apud Antonium Monchiacenum in Meldensium episcoporum catalogo expressus reperitur ac sedisse referatur circa hæc tempora, in aliis vero ecclesiis vix reperiantur sedisse hujus nominis episcopi. — Cointius Baudowaldo in sede Meldensi refert successisse Gundoaldum, vel Gundoaldum, qui sedebat an. 614, cum quidem Baudowaldus successisset in eadem sede Edeno. Edenus autem exceperat Medovechum, qui interfuit concil. Parisiensi II, ad an. 551. Ita fit ut Baudowaldi tempus congruat temporibus Fortunati. In uno Cod. Vat. deest hujusce poematis titulus.

^f Edit. Paris., *memorasse*.

^g Sidonius, ut legere est apud Cointium, successit Ruthardo in sede Moguntina: Sidonium vero exceperit Willebertus, cum Wiliberti successor Leonisius, seu Ludegastus, eandem sedem teneret ad an. 612, uti refert idem Cointius ad hunc an., n. 5. Ex quibus conjici potest quo tempore Sidonius præfuerit Ecclesie Moguntinæ; nihil quippe certi præterea

A florentem, salutatur hoc carmine, et ejus se precibus commendat.]

Summe sacerdotum, bonitatis optima facultas,

Culmen honore tuo, lumen amore meo,

Officiis venerande sacris, pietatis alumne,

Pignore amicitiae, corde tenende meo.

Florens in studiis, et sacra in lege fidelis,

Semper agens animæ dona futura tuæ.

Te pater ergo precans, terram, freta, sidera testor,

Ut velis ore sacro me ^f memor esse tuum.

CAPUT IX.

• Ad Sidonium Moguntiacensem Episcopum.

[Sidonium episcopum, Moguntinæ Ecclesie, suo jam pastore orbatæ, præfectum, gratulatur. Laudat Sidonium ob Pastoralem gradum, ac munus, et in eo exercendo sollicitudinem ac diligentiam, ob liberalitatem in pauperes, beneficentiam in exules ac victos, ob doctrinam et eloquii suavitatem. Ejusdem in templis restaurandis munificentiam ac liberalitatem commemorat.]

^b Reddita ne doleas, felix Maguntia, casus,
Antistes rediit, qui tibi ferret openi.

Ne mœrore gravi lacrymans orbata jaceres,
Te meruisse fame ¹.....

Porrigit ecce manum genitor Sidonius urbi:
Quo renovante loco prisca ruina perit.

Jura sacerdotii sacro moderamine servans,
Per cujus studium crevit et ipse gradus.

Parturit assidue gravidus Ecclesia fructus,
Quamvis Apostolico ¹ vincetus amore regis.

C Suscipit ² hæredes, cœlesti germine natus,
Tali nupta viro, quando marita placet.

Te vigili custode, lupus non diripit agnos,
Te pascente gregem, non ovis ulla perit.

Cautius in toto per mitia pascua ducis;

Toxica ne noceant, florea ¹ rura paras.

Sis cibus ut populi, placide ^m jejunia servas,

Et satias alios, subtrahis unde tibi.

(quantum equidem scio) potest proferri. Quo circa miror a Browero narrari quod is Theodorico et Theoderico, Francorum regibus, et Clodoveo ætate proximus fuerit: *cujus, inquit, novo surgente in Belgis imperio, insignis fuit vastitas Germaniæ I et II urbibus illata, eaque Maguntiaco hoc gravior, quo repetita crevit.* Certe quo tempore venit in Gallias Fortunatus, non solum Clodoveus, sed etiam ejus Filius Clotarius, post diuturnum ac florens imperium, vivere jam desierat.

^b Unus Cod. Vat., *reddita nec doleas*.

¹ Hujusce Pentametri pars, mirabili consensu, deest in omnibus Mss., sive Vat., sive quibus usus est Browerus. (*Primæ curæ nota*.) — In Edit. Paris. Bibliothecæ veterum PP. ita supplentur:

Hunc gaude pulsa te meruisse fame.

In eadem consequens Pentameter sic legitur:

Quem renovare locum prisca ruina petit.

(*Secundæ curæ nota*.)

² Unus Cod. Vat., *amore regum, alter junctus, amore regnum; s., regum*. Edit. Paris., *junctus amore*.

^k Edit. Paris., *hæredem... natum*. Forte legendum *natos*.

¹ In uno Cod. Vat., *rura parans*.

^m Ibid., *jejunia servas*.

Nudos veste tegis, ^a captivis vincula solvens,

Deposito reddens libera colla jugo.

Excubibus domus es, et esurientibus esca,

Felix, cui Christus debitor inde manet.

Te doctrinae probum, providentia sacra modestum,

^b Fecit et eloquio vincere mella tuo.

Templa vetusta novans ^c, specioso sulca decore,

Inseris hinc populis plus in amore Deum.

Ut plebem ^d foveas, et Rheni congruis amnes,

Quid referat terris, qui bona præbet aquis?

^e Illic quod sana micant, et instaurata quod exstant,

Vivis in æterno, laude fluente tibi.

^f Hæc crescas longos meritorum fruge per annos,

Et crescente diu de grege vota feras.

CAPUT X.

^g Ad Rhagnemundum ^h episcopum.

[Suam in Rhagnemundum, sive Ragnemodum, episcopum benevolentiam declarat, quam nulla oblivione delendam affirmat. Diuturnam eidem vitam precatur, et gratias agit, Radegundis et Agnetis nomine, pro missa paropside de Pario marmore, proque gemmis quas ad ornandam sanctam crucem monasterii Pictaviensis munere miserat.]

Sæpe pater patriæ ⁱ, dulce mihi lumine Rucco,

Interiora mei cordis amore tenens,

Quidquid amicitia veteris collegimus ambo,

Crescit in affectum semper, opimo, meum.

Nam mihi nulla meos oblivio tollit amantes;

Ante sit extremum, quam mihi desit amor.

Ude, beate pater, properans dependo salutem,

Optans longinquo te superesse gradu.

Ille etiam genitæ reddunt tibi pectore grates,

Munere pro niveo ^k marmore de Pario:

Quæ quotiens epulæ disco tribuuntur in illo,

In doni specie te pietate vident.

Nam pro gemmarum serie tibi reddat honorem,

Cui data proficiunt, crux veneranda throno.

^a Ibid., *captivorum vincula, mendose. F., captorum.*

^b Edit. Paris., *Et facit eloquio.*

^c Ibid., *spatioso sulca decore.*

^d Ibid., *et Rheni congruis amnis.* At Trevir. Cod. habet ut edidit Browerus. Videtur nimirum Sidonius, ut advertit idem Brow., *munisse ripas, et annuum duorum violentiam, Rheni et Mæni, qui, nivibus et imbribus inflati, conjunctique validiore cum impetu ripis Maguntiacis proximi inferri solent, coercuisse operibus, aut molitione aggerum.* Edit. Paris., *foveas, Rheni tibi convenit amnis.*

^e Vulgo antea legebatur: *Hic, quos fama micat;* D correxit Brow.: *Hic, quod sana micant.* Edit. Paris.:

Hæc quoque fama micat, tu instauras omne quod exstat.

^f Ms., *Hic.* Edit. Paris., *hæc vivas longos.*

^g Hic Ragnemundus episcopus Parisiensis fuit, excepitque in illa sede sanctum Germanum vita functum an. 576. Idem an. 585 interfuit synodo Matisconensi ii, et obiit an. 591. De eo pluries loquitur Gregor. Turon., ac lib. ii de Mirac. sancti Martini, cap. 13, narrat eum, cum adhuc esset diaconus, et sanctum Germanum episcopum Turones secutus fuisset, *accepta portione de pulvere sepulcri sancti Martini, o gravi, quo laborabat dysenteria morbo convalescere.* Eundem jam presbyterum, cum quartana febris affligeretur, atque ad tumulum sancti Marcelli, olim episcopi Paris, obdormisset, sanum et incolumem inde surrexisse refert in lib. de Glor. confess., c. 89.

^h In uno Cod. Variè deest titulus hujusce carminis.

ⁱ Edit. Paris., *dulci mihi fame fulges.* In marg.

CAPUT XI.

Ad Droctoveum ¹ abbatem.

[Droctoveum abbatem, discipulum sancti Germani, episcopi Parisiensis, et ejusdem imitationem studiosissimum, laudat hoc carmine, et ei se commendat.]

Vir venerande, sacer meritis et honore colende,

Droctovee, mihi semper amore pater.

Qui de discipulis Germani jure beati,

Norma magisterii factus es ipse sui.

Cujus pontificis sacra per vestigia currens,

Despicias hunc ^m mundum, dum cupis ire polo.

Perge libenter iter cœli, mansurus in orbem,

Et pro me famulo, quæso ⁿ, precare Deum.

CAPUT XII.

Ad ^o Faramundum referendarium.

[Ad Faramundum scribens, litteris se illum convenire dicit, quem præsentia non poterat; rogat ut se regibus commendet, tum ut litteris rescribat.]

Dulcis amice mihi, memorabile nomen amantis,

Promptus in officiis, vir ^p Faramunde, bonis.

Si non ipse adii, te pagina missa salutet,

Solvat et obsequium, quod minus ipse gero.

Commendesque libens dominis me regibus, oro,

Et referas grates pro pietatis ope.

Impenso affectu me pagina vestra requirat,

Hoc remeante tamen, reddere benigne vicem.

CAPUT XIII.

Ad Lupum et Waldonem ^q diaconum.

^c [Suam in Lupum et Waldonem diaconos benevolentiam declarat, ac litteris (quod unum jam absenti solatium reliquum esse dicit) se illos convenire affirmat, quos oculis tenere haud poterat. Orat ut se pontifici ac regibus aliisque commendent.]

Corde parentali, jugi pietate colendi,

Hinc Lupe ^r blande mihi, Waldo vel inde sacer.

uti Brow.

¹ Edit. Paris., *tollit amores.*

^o Eadem edit., *marmore cum Pario*

¹ Droctoveus discipulus fuit sancti Germani, in monasterio sancti Symphoriani *Æduensis*: cui monasterio præerat ipse Germanus, antequam episcopus Parisiensis crearetur. Ipse deinde Droctoveus abbas illi monachorum gregi a sancto Germano, jam episcopo Parisiensi creato, præpositus est, quem rex Childbertus in æde sancti Vincentii, a se constructa, collocandum curavit: quod postea monasterium sancti Germani a Pratis nominatum est. Obiit sanctus Droctoveus circa an. 580: cujus vitam scripsit monachus anonymus sæculi ix, quem vide sæc. i Ben., pag. 253, cujus ad calcem subtexitur hoc poema de Droctoveo abb. scriptum a Fortunato.

^m Duo Codd. Vat., *despicis hic mundum.*

ⁿ Unus Cod. Vat., *precato Deum.*

^o Ms., *Pharamundum.*

^p Unus Cod. Vat., *Faramode bonis.*

^q Hic Waldo non alius esse videtur quam is de quo loquitur Gregor. Turon. lib. viii Histor. Franc., cap. 92, quem scribit, jam diaconum, a Boetramno, episcopo Burdigalensi, paulo antequam moreretur, suum in sede Burdigalensi successorem designatum fuisse; sed illum nihil a rege potuisse obtinere, ad Gundeisilum, cognomento Dodonem, comitem Santonicum, illo honoris gradu delato. Waldo in baptismo Berthramnus fuerat appellatus.

^r Unus Cod. Vat., *Blando, corrupte.*

Ut bonitate pari simul estis honore ministri,
 Sic mihi consimili ^a semper amore rati.
 Quod valeo, facio ^b, absens dependo salutem.
 Si non præssum oculis, vos peto litterulis.
 Pontifici summo nos commendare precamur,
 Regibus et dominis forte salutis opes.
 Droctoveo, dulci clero, et concivibus oro,
 Quod præsens facerem, vos adhibete vicem.
 Mummulus ^c egregius veneretur, Cæsareusque,
 Et Constantino ^d me memorate meo.

CAPUT XIV.

^e De basilica sancti Laurentii.

[Martyrem Laurentium, qui vivus prodigiis et virtutibus inclaruerat, vel mortuum, præsente virtute, narrat populis opitulari: cujus in basilica exstruenda excisam jam trabem ait excrevisse, indeque dempta frustra cæcorum oculis lumen reddidisse.]

Laurenti, merito flammis vitalibus uste,
 Qui fervente fide, victor ab igne redis.
 Vir dilecte Deo, terreno in corpore quondam,
 Tunc quoque siderens jam tibi sensus erat.
 Qui potuisti oculos tactu revocare sepultos,
 Rursus et in vacua fronte referre dieni.
 Luminis extinctas iterum accendisse lucernas,
 Credimus hæc signo te faciente crucis.
 Addita nunc etiam populis miracula præstas,
 Et fidei tribuis indubitanter opem.
 Dum tua templa novant breviori robore plebes,
^f Creveruntque trabes, crevit et alma fides.
 Stipite contracto tua ^g se mercede tendit,
 Quantum parva prius, postea cæsa fuit,
 Crescere plus meruit succisa securibus arbor,
 Et didicit sicca longior esse coma.

^a Edit. Paris., *semper amore pari*.

^b Ibid., *absens vel dependo*, quod tenendum metri causa. Sic quoque Edit. Paris.

^c Browerus hunc opinatur fuisse Mummulum abbatem, cognomento *Bonum*, postea creatum episcopum Lingonensem, de quo Gregor. Turon., l. v, c. 5, Histor., et addit: *Si conjecturis locus est*. Verum cum Mummulus, cognomento *Bonus*, primo abbas sancti Joannis Reomansis fuerit in agro Tornodoronsi, ac deinde creatus fuerit episcopus Lingonensis, minus verisimile est inter eos numerari a Fortunato qui Parisiis vivebant. E contra Eunius Mummulus, qui et Mummulenus appellatus aut certe is Mummulus fuit qui *præfectus* nominatur a Greg. Tur. l. vii Hist., c. 15, quem habitasse Parisiis indicat sæpe idem Gregorius (*Secundæ curæ nota*.) jam Parisiis esse poterat, cum sub Guntramno rege viveret: a quo et patriatium promeruit, uti narrat Greg. Turon. lib. iv Hist. Franc., cap. 42.

^d Legimus in Vita sancti Aredii abbatis, cap. 26, quæ exstat ad calcem Operum sancti Gregor. Turon., de quodam Constantino, qui erat Parisiis, collega sancti Aredii abbatis: quem iste gravissimo, et extremo morbo laborantem cum invisisset, morte deinde extinctum ad vitam revocavit. Au hic ipse est de quo loquitur Fortunatus?

^e Ms., De basilica S. Laurentii trabe.

^f Narrat Gregor. Turon., lib. i de Gloria martyrum, cap. 42, cum basilica in memoriã sancti Laurentii apud Brionas, Italiæ castrum, exstrueretur, et excisa fuisset trabs brevior, quam opus esset, sancti Laurentii implorato auxilio, ita crevisse

A Unde recisa fuit, populis fert inde salutem
 Si venit intrepidus, lumina cæcus habet.
 Tu levita sacer pœna purgate fideli,
 Unde prius flammæ, hinc modo lumen habes.
^h Visa ita temporibus venerandi antistitis acta,
 Sed tamen æterno sunt memoranda die.

CAPUT XV.

De domo lignea.

[Ligneum quoddam ædificium, ob artificis, a quo constructum fuerat, præstantiam, multo se æneis ac lapideis ædibus narrat anteferre. Eiusdem ædificii ornatum et descriptionem commemorat.]

Cede parum paries, ⁱ lapidoso structe metallo,
 Artificis merito præfero ligna tibi.
 Æthera mole sua tabulata palatia pulsant,
 Quo neque rima patet consolidante manu.
 B Quidquid saxa i sablo, calces, argilla tumentur,
 Singula silva favens ædificavit opus.
 Altiori ^k innititur, quadrataque porticus ambit,
 Et sculpturata ludit in arte faber.

CAPUT XVI.

^l Ad Chrodinum ducem.

[Famam de Chrodino duce, tota Italia Germanique percelebren, commemorat; tum ejusdem nobilitatem et in omnes liberalitatem ac beneficentiam extollit. Laudat præterea ejusdem justitiam, modestiam, assabilitatem, ob quæ eundem clarum omnibus et admirabilem esse affirmat.]

Inclyte dux, meritis totum vulgate per orbem,
 Quem nimis egregium splendida fama refert.
 Non ego præteream præconia celsa, Chrodine,
 Ne videar solus magna silere bonis.
 C Itala terra tibi, pariter Germania plaudunt,
 Laus tua cunctorum semper in ore sonat.
 Clarus ab antiquis, digno generosior ortu,
 Regibus et patriæ qui placiturus eras.

trabem, ut vel secundum aliquid de eadem fuerit, quo apta præsentii usui redderetur. Ex illius ligni frustis vel morbis remedia deinde quæsita fuisse refert, cui Historiæ attestat idem Gregor. aliquot versuculos, sumptos ex hoc poemate Fortunati.

^g Unus Cod. Vat., *se cæde tetendit*.

^h In uno Cod. Vatic. *visita temporibus*, memore. Edit. Paris., *His ita temporibus*. Ms., *Visita*.

Edit. Paris., *lapidoso constructe*.

Edit. Paris., *sabulum calcaique*.

^k In uno Cod. Vat., *laticior* in altero, *altior immitior*. In Th. Pulmanni Codice Brow. se reperisse affirmat *innititur*, cum tamen et ipse fateatur in variis Mss. Codicibus legi *immitior*, quæ vox pro *vasta et ingens* videtur hic usurpari a Fortunato. Edit. Paris., *Altior et mitis*.

^l De Chrodino leges Gregor. Turon. lib. vi Histor., cap. 20, ubi ejus pietatem, beneficentiam in pauperes, in Ecclesiis munificentiam, aliaque piissimæ ac religiosissimæ viri præclara merita, enarrat. Obiisse ait ætate septuagenaria a. 552. Porro hunc eundem esse puto qui ab Aimoino, lib. iii Histor. Franc., cap. 40. Rodinus dux appellatur: quem refert *verum eleemosynarium fuisse: bonitatis plenum, juste se in cunctis agentem, ac pauperes Christi diligentem*. Idem narrat quod cum ipse pueris suis mandasset ut quoddam monumentum aperirent, in quo demortuum hominem sepeliret, illi, eo aperto, *immensis ponderis thesaurum, solidorumque non continentium numerum repereunt*; quem detulerunt ad Domivium, usque continuo in pauperes illum erogavit.

Totoremque alii, nutritioremque fatentur,

Et sit certamen de pietate tua.

Ut habeant alii, nulli tua dona recusas,

Tu tibi plus auges quas bene fundis opes.

Cui possis præstare, lubens exquiris, et optas,

Ut sis apud cunctos, ^a hoc facis esse tuos.

^a Unus Cod. Vat., *hos facis*.

^b *Ibid. gradus, atque, corrupte. Edit. Paris., gratissime modestus.*

A. Es generale bonum, nulli gravis, omnibus æquus,

Justitiæ socium nulla rapina tenet.

Mitis in alloquio, placidus, ^b gratus, atque modestus.

Omnia cui data sunt, ut decus omne geras.

Gentibus astrictus, Romanis charus liberis,

Felix, qui populis semper in ore manes.

LIBER DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Expositio Orationis a Domini.

Tanta pietatis profunda misericordia, filii dilectissimi, circa genus humanum nostri patuit Salvatoris, qua nos ereptos de concatenatis mundi naufragiis ad portum perpetuæ detulit libertatis, ut nec verbis exsequi, neque lingua patefieri, neque ipsa valeant cogitatione pulsari, cui parum videbatur, de limbo ^b quem condidit, quem cruore redemit, quem baptismo renovavit, nisi ad salutis cumulum, mens nostra, ne lapsus ignoranter incurreret, ^c instrueretur etiam, qualiter exoraret. Ne si non docuisset, quemadmodum deberemus justas voti preces offerre, essemus aut certe temerarii, aut erroris nube confusi, et nesciendo quæ petere oporteret, magis admitteremus peccatum, quam ^d purgaremus admissum, et unde ^e sperabamus posse venire suffragium, videremur incurrere detrimentum, cum de oratione incondita fieret periculum plus causa quam voti. Inde retinentes ejus mysteria, et quam ^f multa sint in brevitate collata, propter ædificationem Ecclesiæ pacis docemur explicare, quia tunc nobis melius placebunt audito, cum patuerint intellectu. Itaque ad ipsum veniamus sanctæ orationis sermonem.

Pater noster qui es in cælis.

Ecce vox Domini prædicantis; de quo propheta dicit: *Nubes pluant justum* (Isa. XLV, 8): arcana scientiæ lumen effudit; et ut nostram ariditatem sermonis imbre reficeret, veluti fons aquæ salientis erupit. Quis enim tantum secretum mysterii cælestis hominibus revelaret, aut hoc doceret, vel præsumeret, vel sciret? Nunquid Abraham, Moses, propheta, et vel angelus? imo nullus nisi Unigenitus, cui soli in majestatis plenitudine Pater est notus; nam reliqui tantum meruerunt de Deo in terra cognoscere, quantum ipse de cælo voluit ministrare. Filius enim, in quo Pater est totus unitate substantiæ, non confusione personæ, subjectum habebat hoc

nosse, non alterius munere, sed potestate naturæ.

B Ergo dicendo Patrem nostrum esse in cælis, peregrinationem nobis significat, dum sumus in terris, juxta illud: *Incola sum ego in terra* (Psal. cxviii). Unde videtur instruere, ut ad excelsa jugiter animum elevantes, ea, Deo tribuente, festinemus peragere, quæ nos in æternæ vitæ beatitudinem, placato patre, Christo duce, faciant introire, et promissa præmia sic filii valeant obtinere: ^h verumtamen audito Deo Patre, nullus tam crudelis sit filius, ut non festinet ad veri genitoris amplexus. Item congrue *Pater noster*, quia homo renascendo per baptismum effectus est Dei filius, qui per prævaricationem factus fuerat inimicus, et perditus; ergo cujus gratia fruitur jam patrem libere constitetur. Sed licet non simus de eo patre sic filii, quo modo persona Domini nostri Jesu Christi, quia ille de ipsis natus est substantia, nos autem dignatus est creare de terra, attamen per gratiam Unigeniti nos effici meruimus adoptivi, et ideo qui in Ecclesia catholica ex aqua et Spiritu sancto nascitur, inter Dei filios computatur. Item *Pater noster qui est in cælis*, in hac confessione et Deum veneramur et mandata sequimur, et fidem nostram exponimus, et eos qui patrem in cælis denegant refutamus. Item dicendo *Pater noster* habemus quod in ipso diligere, et agnoscendo Deum habemus pariter ⁱ quem timere debeamus. Timeamus ergo, quoniam justus est; amemus quoniam plus est, ne quod ille sollicitè contulit, nos velimus perdere negligenter, et divina beneficia nostro sint excessu calcata. Quisquis ergo Patrem illum appellat, sicut decet filium, ^D sic vitam suam immaculate dispenset, quia ipse est filius qui non contribulat genitorem, non exasperat cohæredem, fratris charitatem non violat, testamentum conditoris non dissipat, sequitur monita, festinat implere mandata; quod si recalcitraverit, projectus contumaciter de possessione discedit, nec aliqua jam fronte hæreditatem repetit, quem admissi

^c Ms., *instrueret*.

^d In uno Cod. Vat., *quam purgare deberemus*.

^e In altero, *et unde expectabamus posse venire*.

^f In uno Cod., *et quod multa sint*.

^g In altero, *angelus nisi unigenitus*; verbum imo deest in Mss. quibusdam.

^h In duobus Codd. Vat., *unde audito*.

ⁱ In uno Cod., *quod timere*.

^a Ms., *Dominica. Expositio Fortunati in Or. Dominicam, in duobus Mss. Vat. corruptissime scripta reperitur ex Amanuensium vitio; quocirca his prætermisissis ac neglectis quæ aut minimi erant momenti, aut aperte errorem ac mendam præ se ferebant, ea selegimus quæ erant præcipua, et lectionis discrimen indicabant.*

^b In duobus Mss. Vat., *quod condidit, et sic deinceps ponitur quod pro quem, quod tenendum.*

culpa damnavit. Unde, qui ad Deum patrem venimus, Christi fratres dicimur, si in peccati crimine non versemur: nam amittit nomen filii, qui fuerit servus peccati. Quod autem non singulariter *Pater meus*, sed *Pater noster*, dicimus, ad hoc pertinere cognoscitur, ut nullus pro se tantum, sed generaliter pro omnibus misericordem Dominum deprecetur, quatenus ab hoste perfido cuncti pariter liberentur. Omnes enim qui in Ecclesia conveniunt eodem se muro concludunt, quoniam, etsi multa membra sunt, tamen in uno Christi corpore continentur (1 Cor. xii, 21), et ideo qui simul junguntur in templo, separari non debent nec in voto ^a quia sicut in membris nostris aspicimus qualiter humerus humero, manus manui, pes pedibus subveniunt, ita congruum creditur ut monitis, orationibus, lacrymis nobis ipsis a nobis invicem succurratur, propter illud: *Invicem onera vestra* ^b *portate* (Gal. vi, 2). Denique frequenter alter pro alterius crimine confidenter obinet, qui pro se suggerere, confunditur ex pudore, quia in suo facinore verecundia nihil praesumat. Ergo unusquisque supplicet pro omnibus in commune, quoniam sicut in se divisa domus non stabit, sic unita ruinæ non subjacet. Et bene auctor Dominus pacis sic docuit, ut quidquid unus peteret, omnibus videretur proficere. Item bene *Pater noster* additur, quia nisi quis recte credat in Christo, non potest habere patrem in cælo; non est enim ipse pater Ariano, Judæo, Photino, Manichæo, Sabellio, et reliquis pestibus, veneno pravi cordis infectis, et pessimæ confessionis falce succisis, qui de filio, quem ^c injuste Deo Patri nostro conati sunt inæqualem facere, cæcati recesserunt, ex patre suo diabolo ^d fructum carnis recipiunt. Et ideo nobis Pater in cælis est, qui recte Filium constemur in terris.

Sanctificetur nomen tuum.

Vigilanter considerandum est quid in hoc vocabulo admonitio divina significet, dicendo *sanctificetur nomen tuum*, ^e non quod aliquid inveniat superior quod Deus Pater sanctificari valeat, aut quasi nos videamur aliquid illi orando præstare, cum ^f magis ipse sanctificet, sed sanctificetur, id est, benedicitur nomen tuum incessanter omnibus linguis, universis in locis ut pote ejus dona sunt hoc ipsum, quod respiramus et vivimus. *Sanctificetur nomen tuum*. Deus cum omnium sit elementorum concentu laudandus, et sanctus, ut in nobis nomen ejus sanctificetur, id est, firmiter teneatur, optamus, et in ea qua nos abluit baptismi sanctitate vivamus.

^a Ibid., nam sicut.

^b In duobus Codd., *onera vestra portantes*.

^c Obscurior quæ in Mss. sententia, in Parisiensi Editione auctacter illustrata sic legitur: *Qui de Filio quam injuste sentiunt, tam a Deo Patre nostro recisi sunt, et ex patre suo diabolo fructum carnis recipiunt; et quia in Cod. Pulmanni postrema periodi clausula posita erat, eam nos jam recepimus, in margineu rejecta vetere. Bæow.*

^d Ms., *furere carnali*.

^e Ms., *num quid invenitur superior?*

^f Unus Cod. Vat., *magis ipse cuncta sanctificet*.

Ergo in hoc tempore non novam ^g sanctificationem requirimus, sed quam incontaminatam percepimus, hanc ut sine vitii macula conservemus. Nam in homine fructus bonæ conversationis sanctificatio Dei est. Hoc quoque ordine nomen ejus recte sanctificari dicimus, ut si quis dono divinitatis vitam videat nobis esse sinceram, gratias largitori referat, et in nostris operibus sanctum nomen ejus extollat, quoniam recte omnis laus illi redditur, a quo vota complentur. Item *Sanctificetur nomen tuum*, quia ipsa oratione non continetur expressum. In nobis *sanctificetur nomen tuum*, videmur non tantum modo pro nobis optare ut *sanctificetur nomen ejus*, sed et pro illis qui nec dum meruerunt ad baptismi gratiam pervenire; nam in Christi plenissima claritate doceamur etiam pro inimicis orare, quia ipse non amicos et fideles, sed adversarios suos et culpabiles de mortis carcere liberavit.

Adveniat regnum tuum.

Dubitari non licet Dominum Deum semper et hic et ubique regnare, nec aliquando de regni sorte sanctam Trinitatem sumpsisse principium, nec ^h habere fine claudendum, ⁱ cum revera apud Deum stabilitate sua tempora non mutantur, cui nec sol occidit, nec nox in vicem succedit; sed cum dicimus: *Adveniat regnum tuum*, non ut illi aliunde obveniat, id est, ut ei regnum ^j præstet superior persona, ^k sed ut illud nobis adveniat per mediatorem Christum poscimus repromissum, ut cum illo regnemus liberi, qui in mundo semper ^l vivimus sub lege peccati. Ipse enim postulavit a Patre dicens: ^m *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et isti sint mecum* (Joan. xvii, 24); et alibi: *tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum* (Matth. xiii, 43). Denique ob hoc evacuavit Tartaros, ut repleat cælos. Ergo hoc ratione precamur ut *regnum ejus adveniat*, non ut ipse quod possidet, hoc acquirat, sed quod est nobis pollicitus, ut persolvat. Potest et sic intelligi: *Adveniat regnum tuum*, id est, adveniat in corde nostro regni tui sincerum desiderium, ut possimus diaboli vincere blandimentum; tunc enim in nobis serpentina falsitate subdolos hostis non prævalet, quando nos constanter respicit divini regni desideria concepisse. Item, regnante Christo ⁿ non potest in nostris corporibus regnare peccatum. Item cum dicimus *Adveniat regnum tuum*, ^o admonemur ut nil de terreni regni divitiis expectemus, qui omnem spem in futuri regni facultate plantamus. Item *Adveniat regnum tuum*: agnoscitur his verbis

^g Ibid., *sanctificationem requiremus*.

^h Ms., *haberi*.

ⁱ Ibid., *revera cum apud*.

^j Ibid., *prestitunt superiora personæ; in altero præstitura superiore persona*.

^k In uno Cod., *sed ut bis scilicet ut illud adveniat*.

^l Ibid., *qui in mundo servivimus*.

^m Ibid., *Pater ubi ego sum, et isti sint mecum*. In altero, *Pater, et isti sint mecum*.

ⁿ In al ero, *non possit in nostris*

^o In uno Cod., *agnoscitur, ut*.

eos increpare personas quæ sæculi istam vitam diutius volunt protrahere, ^a cum omnes justi petant illud, ut festinanter veniat. Vel certe *Adveniat regnum tuum*, hoc est Christus Dominus nobis adveniat, quem quotidie sanctorum chorus veneranter expectat, in cuius promissione se confidunt justi regnare, de cuius adventu Apostolus ait: *Tunc rapiemur simul in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus* (I Thess. iv, 16). Sed videamus qui rapiemur cum beato Paulo in nubibus? numquid homicidæ, luxuriosi, fallaces, ebriosi, adulteri, ^b rapaces, maledici? Tales enim nisi corrupti sint, non solum non possunt in illo ^c genere participari cum sancto Apostolo, cuius modo monita non sequuntur, aut occurrere Christo, ^d cuius paterna præsumunt; sed imo magis, si se a facie Dei in fissuris petrarum valerent abscondere, super se ^e cadere montes optarent. Ergo advertamus quibus illud regnum promittitur. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum* (Matth. v, 3). In principio beatitudinum humiles corde præposuit, ac per hoc exclusit superbos ac tumidos, ubi dicit pauperes spiritu regnatos. Deinde beati mites, beati qui lugent, beati qui esuriunt et sitiunt justitiam; beati misericordes, beati pacifici, beati mundo corde, et reliqua. Ecce illi ^f invitantur ad talem requiem, qui taliter desudaverunt temporaliter in labore. Vere hoc est indecipienter regnare coronam beatitudinis istis ornatam floribus possidere, Deum sine confusione mereri conspiciere, quo præsentem, inveniat anima quod amavit. Nam si in hoc sæculo ^g, et ad præsens regnare dicitur humana fragilitas et paupertas quædam, si illi blandiatur de falsa prosperitate fugitiva felicitas, quanto magis illud regnum quærendum est, ubi semper liliorum rosarumque blandior ^h lux arridet, ubi pictura floris odoriferi non marcescit, ubi loci secunditas neque nube premitur, neque sole siccatur, ubi non finitur cum possessore possessio, ⁱ ubi quæcunque desiderat animus, dat aspectus, ubi justus gemmas calcabit in plateis, quas modo reges non habent in coronis, ubi mortalitas translata in immortalitatem cum angelis sorte simili gloriatur, ubi hominibus et Deo fit una possessio! Ibi desideretur consortium, ubi tantæ felicitatis gratia possidetur.

Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra.

¶ Quod quidem sic petitur, ut fiat voluntas Dei non id fit quia aliquis potuit resistere ejus voluntati.

^a In duobus Codd. Vatic., cum omnes justi regnum illud ut festinanter veniat, videntur optare.

^b In uno Cod. Vat., rapaces maledicti.

^c In altero, in illo itinere participari.

^d Ibid., vel paterna præsumunt.

^e In altero, cadere tunc montes.

^f Ibid., invitantur ad æternam requiem.

^g Ibid., dicit se ad præsens... et paupertas, si quædam illi, etc.

^h M., luxus.

ⁱ Ibid., ubi quidquid desiderat.

¶ Brow. refert in quibusdam libris hujusce petitionis initium sic efferi: *Quid est, quod sic petitur, etc.; nunquid aliquis potuit, etc.* Eadem lectio est in

ti, ut non faceret aliquando quod voluit omnipotens, nec ob id, quia illum potest, aliquid impedire, sed ut in nobis impleatur ejus voluntas et operetur, quoniam, adversario resistente, nos voluntatem ejus implere non possumus, nisi ^a patrocínio ejus uniamur. Si vero quaeritur quæ sit Dei voluntas, habes decem præcepta, quæ per Moysen Dei sunt voluntate vulgata. Habes Dei Filium, qui Patr's voluntatem sciens, quæ erant abscondita reseravit, et quæ obumbrabantur in lucem transfudit. Itaque voluntas Dei est agnita, excusatio non erit succursura; nam qui de cælo descendit ad terras, quid aliud suæ voluntatis esse ^b voluit credi, nisi salvare? per redemptionem nos doceret charitatis et humilitatis ornamenta sequi, quoniam ^c et ipse hoc dignatus est ^d facere ea charitate, nimia humilitate sincera [Ms., sincera]. Deinde qui templum sibi elegit in virgine, quid docet, nisi dona pudicitiae custodire? qui justitiam coluit, dolum in ore non habuit, misericordiam præbuit, culpas indulgentia laxavit, mundo corde semper incessit, quid aliud fecit, nisi quo nos post sua vestigia traheret verbis et exemplis? ideoque ^e orandum ut, si perire nolumus, ipsius voluntas operetur in nobis, juxta apostolum dicentem: *Qui in vobis operatur velle et perficere pro bona voluntate* (Philip. ii, 2, 13), sicut alibi Dominus noster locutus est: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (Joan. xv, 16); alioquin homo Christum per se inveniret. Beatus Paulus voluntatem habebat, sed non ad Christum revera, cuius per Ecclesiam populum devastabat; sed quia Redemptor dignatus est in persecutore suo magis pius esse, quam justus, ut ad meliora accederet, eum per cæcitate amaritudinem castigavit, et corporale lumen obduxit, ut ei spirituales oculos aperiret, de quo dixit: *Ego illi ostendam quanta eum pro me pati oporteat* (Act. ix, 16). Unde ipsam bonam voluntatem pietas Christi contulit, non fragilitas humana possidet [Ms., possidet]. Audiamus ipsum Dominum Jesum Christum in infirmitate carnis positum, quid dixerit: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu* (Matth. xxvi). ^f Filius Dei dicit *Non sicut ego volo, sed sicut tu, Pater.* Et homo quare tam superbus est, ut voluntatem sibi ex se esse dicat ad bonum, et non potius Dei munus esse testetur? Quod si bona voluntas ex homine est sine Dei inspiratione, dicat ergo Christianus in oratione. *Fiat voluntas mea, quoniam bona est; sed absit ut*

duobus Codd. Vatic.

^a Ms., nunquid aliquis.

^b Ms., erga ne quia illum.

Unus Cod. Vat., Omnipotens ergo neque illi non potest aliquid impedire, sed ut in nobis impleatur, cuius voluntas impleatur, mendose.

^c Ms., ipsius patrocínio.

^d Ibid., vult credi, nisi quod sua redemptione nos, etc.

^e Alter Cod. Vat., sed quando redemptor dignatus, etc.

^f Unus Cod. Vat., orandum est.

^g Ibid., Filius Dei dicit: Verum non. Alter Cod. Vatic., Filius Dei Verum dicit, verumtamen non, etc.

hoc aliquis confiteri præsumat; imo magis deprecetur, ut fiat voluntas Dei in homine; non hominis voluntas, quæ bonum velle non habet, nisi Dominus inspiret juxta illud: *Deus meus, misericordia ejus præveniet me (Psal. LVIII)*. Ergo non hominis voluntas prævenit Deum, sed Dei misericordia prævenit hominem, non volentem, quoniam, sicut scriptum est: *Deus est, qui justificat impium (Rom. IV, 5)*. Item: *Spiritus ubi vult spirat (Joan. III, 8)*. Igitur, quare non unusquisque recognoscit tenebras suas, ne illuminatus, tanquam lampas, quæ aliunde succenditur, per ventositatem suæ superbix extinguatur, et soliducto splendore maneat in cæcitatibus caliginis, dum, si quid bonum velle habet, sui esse putet arbitrii, et non inde gratias ferat collatori, et ne audiat tandem quod dicitur: *Qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo (Marc. IV, 25)*; hoc est, in quo [*Ms.*, quod] per gratiam prævenitur, nisi Deo illud ascripserit, per superbiam hoc amittet. Quoniam juxta scripturam, *ipsa voluntas a Domino præparatur*. Audiamus in hac parte doctorem, ubi dixit: *Qui loquitur mendacium, de suo loquitur (Joan. VIII)*. Quare non addidit et qui loquitur veritatem de suo loquitur, nisi ut hoc exemplo constet quoniam cum veritatem aliquis loquitur, de Dei gratia, non de suo habuisse hoc bonum specialiter agnoscat? Quoniam de nostro solum habemus mendacium; nam cum ipsa Veritas Deus sit, qui loquitur de Deo, unde in homine mendace causa veritatis sit, nisi ipsa Veritas se ministret, hoc est, nisi in homine ipsam bonam voluntatem Deus veritatis inspiret, qui et velle tribuit, et posse complevit? Sed si quis objiciat quod Apostolus ait: *Velle adjacet mihi (Rom. VII, 18)*, cum ipse dicit: *Deus qui in vobis operatur et velle^b et perficere pro bona voluntate (Phil. II, 13)*; ergo si quis dicat quia ipsam voluntatem Deus non inspirat, quantum ad hanc intelligentiam beatus Paulus^c non discrepat sentiendo diversa; absit enim ut ille vir pacificus, qui uno eodemque locutus est spiritu, in his dictis Ecclesiæ generasset scandalum. Unde doctor gentium velle sibi adjacere dicebat, quoniam non solum inspiratus, sed etiam vas electionis fulgebat, qui docuit dicens: *Deus est, qui in vobis operatur et velle*. Deinde, quid habes, quod non accepisti? ac si diceret, quid boni est in te, nisi det ille qui fecit te? Nam si bonam voluntatem Deus non confert, sed ex te est quod tu habes, iste mentitus est, qui dixit: *Quid habes, quod non accepisti (I Cor. LXIV, 7)?* Unde tolle Dei voluntatem, mox agnosco si tu per te ad bonum habes aliquam voluntatem, cum nisi a Christo velut lucerna illumineris, quotidie, nesciendo quid eligeret divina potestas, excedis. Dicamus humiliter quia nihil boni velle

habemus, nisi singulis diebus, Domino largiente, sumamus^d juxta quod legitur: *Omne datum bonum et omne donum perfectum desursum est (Jac. I, 17)*; ut domini Pauli teneant dicta concordiam, et nos, si omne bonum ad Dei referentes gratiam, fidelem^e consequimur doctrinam. Nam quicumque apostolo Paulo, id est, oculo Ecclesiæ, cum beato Augustino, ejus sequace, consonat, in eo ignorantie caligo non regnat. Quod autem de duabus viis, id est, spatiosa et angusta dicitur, ut quis per quam elegerit gradiatur, per spatiosam quidem laxatis frenis^f liber incedis, peccatis famulando. In angusta vero consideremus Apostolum dicentem: *Ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, per Dominum Jesum Christum (Eph. IV, 1)*. Et ideo non eligit aliquis, nec ad viam^B pervenit, nisi^g vocatus fuerit ab eo, qui via est, vita et veritas. Sed in hac via cum Apostoli verbis et præceptis evangelicis excurramus, dicentes ad eos qui jam ex Judæis in Christo erant fide conversi: *si vos Filius liberaverit, tunc liberi eritis^h (Joan. VIII, 36)*. Et quidnam istud attendite, ipso Domino prædicante: *Si manseritis in meo verbo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberavit vos (Ibid. XXXI, 32)*; ac per hoc hortatur ut sequendo illud quod dedit per gratiam, nos ad veram liberationem perducatur. Unde tunc homo perfecte in bonum liberum possidebit arbitrium, quando omnino non poterit servire peccato. Item: *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra*, id est, sicut in cælis angeli, ita te hominesⁱ veneremur in terris. Et quemadmodum illi concordia inculpabili, charitate devoti, in laude Dei videntur jugiter inhærere, ita nos in suo timore et amore jubeat sine labe purgare. Item: *Fiat voluntas tua*; id est, sicut spiritus, qui de cælis et cælestia cogitat, et ita et caro, quæ de terra est, terrena non cupiat; sed quæ sunt spiritus, hæc intendat, et quasi facta concordia pariter ad cælos ascendat. Ergo *sicut in cælo*, id est, in spiritu, *ita et in terra*, id est, in carne fiat Dei voluntas, ut jam post adventum Christi non caro, quæ mater est criminis, spiritum festinet, sicut Eva, decipere, sed Adam, qui est in typo spiritus, carnem habeat famulantem, nec dominus ancillæ, sed ancilla serviat dominantis. *Sicut in cælo et in terra*. Homo ante baptismum carnalis esse describitur, post baptismum spiritualis efficitur; ideoque pro illis qui adhuc sine lavacro loti non sunt a nobis oratur, ut sicut nos videmur facti esse cælestes per baptismum, ita et illi qui adhuc ab Ecclesia peregrini sunt tanto beneficio non fraudentur, sed per munificentiam Domini nobiscum dona similia consequantur. Quia et cum illi consortes facti fuerint, nos facultatem non amittemus, sed augebimus. Qualis [*Ms.*, quare] sit autem invidia, ut homo

^a *Ms.*, exinde. Mox, unus Cod. Vat., *conferat collatori*.

^b In uno Cod. Vat., *et velle et operari*.

^c *Ibid.*, ante *discrepat*, deest non, ac si per interrogationem sententia efferatur. Postea subditur: *Sed absit, etc.*

^d *Ibid.*, juxta illud, quod legitur.

^e In altero Cod. Vat., *consequamur doctrinam*.

^f Duo Codd. Vat., *liber redis*.

^g In uno Cod. Vat., *vocatus fuerit ab ipso*.

^h *Ibid.*, et quando sit justum attendite. In altero Cod., et quando sit istud attendite.

ⁱ In uno Cod. Vat., *veneremur in terris*.

non oret pro homine, sicut Christus, ut nos acquireret, suo sanguini non pepercit? Item fiat voluntas tua. Voluntas Patris erat quod Filius prædicavit quod operatus est, quod passus et mortuus est, et resurrexit, sicut ait: *Non veni voluntatem meam facere, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris (Joan. vi, 38)*. Ergo orandum est ut nos ^b similiter mereamur ducere, agere, sustinere, et in ipso resurgere, ut possimus cum ipso regnare. Item: *fiat voluntas tua*. Deus incommutabiliter bonus, qui aliud nihil, nisi semper vult bonum, quamvis nos moles impediatur peccatorum. Ergo bene videmur optare ut nobis ea contingant quæ Deus vult, cum sciamus eum bonæ voluntatis habere perfectionem, etc.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Considerandum est quam mirabiliter orationis hujus ornatus sit textus, ut, nominatis æternis, temporalibus peteretur. Nam tria ista quæ [Ms., quod] poscimus, id est: *Sanctificetur nomen tuum, Adveniat regnum tuum, Fiat voluntas tua, etc.*, propter æterna consequenda hic sunt necessaria. Et hic incipiunt, sed perfecta in futura vita possideri credenda sunt, et perpetua manebunt. Ergo *Panem nostrum da nobis*, quantus animæ et carni est necessarius, spiritualiter, vel corporaliter. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, Et ne nos inducas in tentationem, Sed libera nos a malo*; quæ ad præsentis vitæ opportunitates pertinere videntur. Denique nominis ejus sanctificatio et regnum ejus in spiritu et corpore nostro post resurrectionem perfecta manebunt. Item *panem nostrum* quisquis ad veram salutem pervenire meruit, Christum esse panem vitæ perpetuæ non ignoret, quia dixit: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi (Joan. vi, 41)*. Unde iste panis non est communis cum reliquo, quia ille corpora protegit, iste novit animas enutrire; et qui illum manducat, esurit; qui autem isto fruitur, nulla fame torquetur. Et ideo tanto magis iste cibus quærentus est, quanto plus reficit epulatus. Quod vero panem quotidianum petimus, hoc insinuare videtur, ut communionem ejus corporis, si est possibile, omnibus diebus reverenter sumamus, quia cum ipse vita nostra sit, nutrimento nostro peregrinos nos facimus si ad Eucharistiam tardi accedamus. Item dum dicimus: *Panem nostrum da nobis hodie*, cognoscimus non nobis sufficere quod præterito die Deum rogavimus, nisi et ei in præsentis oratione vacemus, propter illud, *sine intermissione orantes (1 Thess. v, 17)*. Item hic advertendum est quod postquam ad Christum pervenimus, et mundum cum pompis suis rejecimus, non nobis necesse sit ad escam amplius

quam quotidianus usus exigit, ut quæramus re veram, et adventum Domini jugiter exspectemus, nam impedimenta mundi faciunt homines miseros. Et sciamus ei panem sufficere, cui Deus non deficit, quod Helizæ habitanti in Eremo ministravit.

Et dimitte nobis debita.

Bene post escam quæsitam postulatam veniam peccatorum, ut qui Dei cibo pascitur, Deo vivat, si ei dimittantur peccata; et congrue, ne se humana extollat superbia, quæ petendo veniam, videtur confiteri delicta, cum tamen si purgari desiderat, sæpius ad orationem recurat. Convenienter autem debita, peccata dicuntur, quia ei debentur, et requirenda sunt. Nam sicut debitum a creditore requiritur, ita peccatum a Deo in die judicii e necessario exigitur, nisi hic, dum vivimus, per pietatem ejus et indulgentiam ista nobis exactio condonetur. Et merito remitti cuncta hic rogamus, ubi delicta committimus, quoniam in futuro, sicut precari non licet, i a non vacat pœnitere; sed addendo:

Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

Qui pius se ostendit, et legem imposuit ut nisi qui peccanti culpas indulserit, sibi indulgeri a Deo non exspectet, propter illud: *Qua mansura mensi [Ms. mensurati] fueritis, remetietur et vobis (Matth. vii, 2)*. Item: *Misericordiam et judicium cantabo tibi (Psal. c)*, quoniam qui in nobis pius est, vult nos esse aliis miserantes. Unde merito de culpa vapulat, qui magistri verba declinat. Summa est eleemosyna, alteri remittere, quod tibi videatur peccasse. Item: *dimitte nobis debita*; quid ergo de baptismi fonte surgentes et corpore Christi communicantes, mox nobis dimitti peccata petimus? quia fragilitas nostra conservare puritatem lavacri non potest, quod de fonte percepit, nisi dignetur Dei gratia custodire. Et bene *sicut nos dimittimus debitoribus nostris*, ut ostenderetur quia Deus pacis cum omnibus vult nos concordare esse.

Ne nos inducas in tentationem.

Nunquid Deus aliquem in laqueum tentationis inducit? aut ab inimico cupiat supplantari? qui monet ne incidamus.

CAPUT II.

Ad salutarem virum et illustrem h Mummulenum consolatoria in morte filiz decennalis.

[Mummulenum consolator pro morte filiz decennis; ac primum hanc pœnam in universum humanum genus ex Adæ et Hevæ peccato ait fluxisse, nec quemquam ex legem esse, vel immunem, ut minus dolendum propterea sit, hinc quemquam morte decessisse. Multas feminas narrat, post intas nuptias, a primis sponsi amplexibus morte divulsas fuisse, in quibus duplex exstitit jactura et

^a Ibid., cum Christus ut nos.

^b Ibid., mereamur dicere, agere.

^c Ms. hic habet necesse est exigatur.

^d Ibid., quod in te videatur peccasse.

^e Duo Codd. Vat., non valet.

^f In uno Cod., qui monet ne incidatur.

^g Inscriptam Mummuleno, clarissimo viro, tertia, quæ hinc sequitur, epistola docere videatur; et index Vaticanus approbata, id nominis exprimens. Sed

quia mss. exemplaribus id præteritum, et in sancti Galli Codice reperi scriptum: Ad virum illustrem, salutarem, nil affirmatissime ponere ausim. Hæc Brow. In duobus Mss. Palatinis B. B. Vat., quæ in manibus habuimus, et in quibus solis hæc epistola reperitur, eadem invenitur inscriptio, quæ in Codice sancti Galli: Ad virum illustrem et salutarem.

^h Vide quæ de Mummuleno diximus in notis ad cap. 14, lib. vii.

vitz amissæ et pudoris. Postremo exemplo Job et Davidis docet, casum hunc fortiter ac patienter tolerandum esse, præsertim cum puella a terrestribus nuptiis ad cœlestes, quibus forte inhiabat, raptâ fuerit et assumpta, cum Christo in resurrectione mortuorum reguaturâ.]

Inter humanæ conditionis subrepentia [Ms., subripentia] vulnera, quæ semper incerto tramite nutantium animorum ac labentium temporum reddunt vota suspecta, nihil est in aliquo magis, quod cruciet, quam quemquam aut non videre quod cupiat, aut videre quod perdat. Nam [Ms., Cum] trepidans animum in utroque, non modico sub facie succumbit, dum pendulus spectat diurne ^a quod habeat, et, ut habere cœperit, mox amittat; scilicet afflictus donec impetret, elisus si perdat, sed gravius hoc jaculo res illa percillitur ^b, cum inter spem vel sperata debet amittere; atque ita illic spes tenditur [Ms., tenetur] hic damnatur; illic dubius mœror an habeat, hic certus dolor est, si relinquat. Habet hoc insitum natura, prævaricatione protoplasti parentis, ad nos decursa morte multata, ut sæpe quod vix acquiritor mox linquatur, et serpentis inveterati dente radicem sic percudit, ut nec arbor steterit, nisi in mortis stirpe fixa vivat. Misit hoc posteris hæreditas parentalis, ut subjacentes morti, quæramus vivere morituri: vulnificavit cunctos infelicis arboris acquisita possessio, quæ blandientibus pomis proli prius nocuit quam nutrit. ^c Quod certe sub epuli specie mors intravit, et hoc ferali tactu læsit parentas, et posteros illos ^d gustus, nos succus, quoniam virulentæ suasionis poculum, quod pater male sorbuit in proleam transfudit, et, ut ita dictum sit quod a fonte manavit, in rivo ^e defluxit. Intulit hoc igitur illa mater de genere, sed neverca de crimine, infelix cunctis Eva monades, quod certe sola sic exstruxit, ut universa destrueret, quo veterata machinatione decipulæ, rudem virum perderet, et ipsa periret. Sed proles quid boni faciet, si se in calumniam vel mala parentis extendat? aut ut illum iterum ^f detrahendo remordeat, qui semel morsu perierat, cum ipse sibi sufficeret suis lapsus, noster occasus? Itaque puto incongruum, si illum ^g remordero, per quem gratis invenit gratiam, cujus ^h casu vitalis alimoniz mors coepit depasci: cui dum oculorum apertio promittitur, lux fugatur, et divinitate promissa, homo lapsus redit in terram; hinc est quod prolem genitum nocens esca traxit in prædam. Fecit illa captivitas nos prosperis exsules, adversis consortes, et tantum peregrinatio gravior, quantum mors dura notior. Nascitur ab Adam vetere usque ad novum hominem vita nostra cum morte. Hinc se nec Abel exiit, nec Enoch effugit, nec Noe se subtrahit, qui diluvio

A mortem distulit, non mutavit: hoc patriarcha non renuit, hanc legem legifer non avertit, propheta sustinuit, et plus quam propheta succubuit. Sara quoque, Rebecca, Rachel, Anna, Elisabeth, licetæ sexus inferior, tamen hoc simul bibit amarum. Quis conqueratur de reliquis, cum ipse triumphator mortis pro parte, qua caro factus est, et morti subjectus est? Nec fuerat plenus homo, si non sensisset et tumulum; nec Deus crederetur, nisi surgeret de sepulcro; hinc est quod loquor, charissime, et fideli [Ms., fide] delictionis mihi voto connexe, eo quod tuos per aspices natæ sanctæ transitum conqueraris, vix singultu rumpente indicans calamo tristi decennialis ætatis irruente funere, pubertatis teneræ ⁱ flosculum marcuissæ, cum pene nuptiali retracta de limine, non ad patris votum thalamo datur, sed tumulo, et diverso cantico non toro traditur, sed sepulcro: ad cujus forte vota jam festinans familia fervebat, sedule parentela excitabatur et patria. Mater erat prece suspensa, ipsa asurgebat cura nutricis, juncta pubertati rosea modestia, et festiva arte sui sexus ornata; sed quo me rapit formæ decor, se prodere tam cito fugax, quam caro mendax, cum defunctæ si prædicetur gloria, accrescant lamenta? Habuisti igitur istud pater, sed non tuum; ^j reddidisti potius commodatum: ploratur velut amissum, sed consideretur non perditum, quod ad Christum redit intactum. An certe conquereris, quasi solus ista perpessus sis, cum casus hic vincat et reges? An felicior Augusto? fortior Alexandro? favorabilior Trajano? sanctior es Theodoro? cum hoc habeat obitu æquale tam miles quam princeps. Patienter dolendum est quod habes commune cum mundo. Quantas autem feminas ab ipso primo complexu retraxit ad tumulum? et pertulerunt dispendium, agnito vero, non habito: quæ bis lamentandæ sunt, antea pudorem perdere, et post sic periisse. Unde licet conqueraris, talem te tali casu amississe sobolem, nulli tamen novum est, ut non potuisset hoc vitare puella, quod venit per feminam. Illud potius inspicere, ut ista res funeris sit virtutis, et ad illorum exempla te coarctata, qui, dolore victo, surgunt ad palmam. Habes itaque inter ista patientiæ culmina, primum, velut in specula, Job censuram et normam, ^k qui pro filiis Domino sic gratias retulit, tanquam ai tunc acceperit, cum amisit. Qui vir experientiz, voluntati divinæ tradidit totum, ne caderet. Quid vero David? fortis licet Goliath subdidit, non se velut fenum nutui cœlesti substravit, cum filio amisso, lavit, epulatus est, ne repugnaret, intelligens qui cedere qui cuncta formavit? Servus fidelis timuit offensam boni Domini provocare vel murmure, ^k cui

^a In uno Cod. Vat., et ut habeat, et ut habere.

^b In altero, quod inter spectare vel spectatu amittere.

^c Ibid., Quo certe. Ms., Qua.

^d Ms., gustu... succo.

^e In uno Cod. Vat., de fonte manavit irrigua, defluxit. Ms., in rivo.

^f Ibid., detrahendo demordeat.

^g In duobus Codd. Vat., remorsuro; et postea pro gratis invenit gratiam. Ms. habet grates venit ingratum.

^h In uno Cod. Vat., cujus occasione.

ⁱ In altero, floscula marcuissæ.

^j In uno Cod. Vat., creditisti potius commendatum.

^k Ms., quem ut jungeret.

ut jungeretur divinas ad nuptias, jugiter diffuebat A
 plus pater per lacrymas. Potestis autem conjicere,
 quod tale non tolleret, nisi suis thalamis placuis-
 set? unde nostri abyssum divini consilii? vel tuæ natæ
 qualis in corde concupiscentia latitavit? Fortassis
 hoc antea elegit, quod meruit, et illud prodiit, quod
 optavit. Qua de re, vir optime, esto tibi iudex, et
 pater. Nam si per charitatem te temperes, et te ju-
 dices, non offendis, præsertim cum te mitiget
 promissio Redemptoris, et præconis Pauli vox, simi-
 lata a tonitru, quia in ictu oculi resurgere matu-
 rabunt sepulti, et vivent sub umbra Christi, de
 virginitate securi.

CAPUT III.

Item alia.

[Se excusat Fortunatus quod rudibus litteris ac
 rustico et impolito scribendi genere eorum ad quos
 scribit gustum, sive sensum, exquisitis ac delicatis
 assuetum epulis, sive omnigenæ eloquentiæ ac
 doctrinæ deliciis, audeat offendere; illud tamen
 affirmans, quod rurales etiam vulgaresque cibi vel
 lautissimum hominem interdum delectent. Tum
 iislem salutem, quibus potest, verbis, amantissimi
 desiderii plenissimis, dicit, atque una toti regiæ
 familiæ diuturnam vitam et immortalam post fata
 felicitatem precatur. Orat ad extremum, ut se re-
 gibus ac regiiis ministris commendent, ac in pri-
 mis, ut harum portitorem litterarum, missum a
 Radegunde, et ipsius Radegundis, quæ erant per
 illum transigenda, negotia commendata habeant,
 cum suo, tum Radegundis, nomine, efflagitat.]

Dominis illustribus, cunctisque e magnificis, omni
 desiderio complectendis, servientibus dominorum.
 Si humanæ consuetudinis isthuc se generaliter per
 omnes unus usus extendit, et ab antiquis atavis,
 ipso tradente genere, ad nos usque naturali quo-
 dammodo lege pervenit, quod triticeæ panis oble-
 ctante candore, vel suavitate pascente d post ad hor-
 deaceæ frugis aristosa cibaria, fastidioso nimium
 donec, nare, fauce, transitur, cum delectabilis escæ
 dulcedine permutante, ad convivium pergere, ni
 fames urgeat, austeritas epuli non invitat, e hinc
 est quod illustris, ac magnifica celsitudinis vest-
 stræ gratia copiosa quotidianæ disciplinæ doctri-
 næ superinundante refecta, et ferventis ingenii stu-
 dio lucubrante polita, post illum, ut dixerim, deter-
 sum eloquentiæ vestræ nitorem, et perspicue cla-
 rum [Ms., clara] exercitatione purgante, ad linguæ
 nostræ rubiginosam facundiam fastidiose vestri sen-
 sus felgida lux inclinat, cum tale sit, quod sermonis
 nostri rumores vacillantes auditis, ac si post epulas
 contumicis, aut Phasidis viris delicatissimis, cibos
 ingeram pecuales. Sed inter hæc ana spe præsum-
 ptionis videor animari, eo quod aliquatenus post re-

ales delicias, esca desideretur ruralis, et sæpe
 rusticus offerat, quod animum potentis oblectat. Nam
 quamvis regum convivii, auro intermicante, pur-
 purata palla coruscet, sæpe tamen jocunditate placere
 mensa plus assolet, vel adumbrata foliis ordihatis et
 palmite, vel superjecto hederæ corymbo crispante.
 f Itaque habet et de silva reductus pastor, quod pro-
 fert, cui si desint reliqua, tamen dignantem convi-
 vum vel de lacte dives invitat. Quapropter domina-
 tioni et celsitudini tuæ, teste domino loquor, pro-
 fusæ dulcedini vestræ salutem venerabiliter ac
 desiderantissime persolventes, æterni Regis elemen-
 tiam deprecamur, ut dominis præcellentissimis feli-
 citer regnantibus, e ac universæ potestatis officii
 crescentibus ita fugitivæ hujus vitæ spatia producan-
 tur, ut illi piissimo tramite gubernando, et vos sine
 macula fidelissime serviendo, Creatoris ac Redempto-
 ris nostri b desideratum pariter intretis in regnum,
 sperantes in Christo de vestræ charitatis affectu,
 humilitatem nostram peculiariter omnibus sanctis,
 et Domini famulis, sed etiam dominis regnantibus,
 vel eorum fidelibus, profusa dulcedine commendetis,
 hoc fiducialiter deprecantes, ut veneratorem vestrum,
 portitorem præsentium, hominem domnæ Radegun-
 dis, matris vestræ, animæ sanctæ, vel ea, quæ pro
 utilitate ac necessitate prædictæ Domine suggerit,
 coram Christo et ejus angelis, tam i pro sui reve-
 rentia quam prece nostra proprium habere dignemini,
 indebitabiliter intimamus. Ut quod pro causa
 illius apud præsentis Dominos reges impenditis, ab
 æterno rege, centuplicato munere, suis rationibus
 acquiratis.

CAPUT IV.

Item alia.

[Item pro morte filix consolatur eundem, forte
 Mummuleum, sive potius ejus uxorem. Porro in
 eadem amittenda dolorem æteroremque sibi quo-
 que communem fuisse ostendit. Addit ea quibus
 dolor mederi nequit mitius esse perferenda, præ-
 sertim cum demortua jam puella iis esset ornata
 bonis quæ mors una cum corpore exstinguere non
 potuit propter quæ et cara apud homines erat, et
 Numini grata, et amica.]

Celsitudinis vestræ legatis transcurretibus, omni
 charitate refertas nos insaturabili voto suscepisse
 gratificamur epistolas: in quibus et quod erat no-
 stræ i revelationis, consultum de vestri culminis
 incolumitate relegimus, inserendo commemoratio-
 nem dulcissimæ filix, quod est de uerore, parti-
 mur. Denique quibus fuit in vivente participata latti-
 tia iis sint communes lacrymæ necesse est in de-
 functa. Nec ratio suadet ut sola tibi privilegium de-
 fendas in fletu, quæ habuisti in cujus nos non pari
 ligemur affectu, quoniam licet formata vestris ex

* Ibid., Pauli vox, simulata tonitrua.

b Quinam hi sint proprie, ad quos has litteras
 scribit Fortun., nulla indicant Mss. Si is Mummule-
 nus Secessionicus fuit, et ejus uxor, ac familia, reges,
 qui postea commemorantur, fuisse Chilpericus, aut
 Childebertus, et regia ipsius domus, sub quibus
 vixisse Mummuleum colligere est ex Greg., Turon.
 in Hist. Franc.

c In uno Cod. Vat., cunctaque magnificis.

d Ibid. drest post.

e Ibid. Hoc est, quod postquam i' lustris, etc.

f Ibid., igitur habet.

g Ibid., ac vestræ potestatis officii.

h Ms., desiderato in regno.

i In altero Cod. Vat., pro sui necessaria, quam
 prece mea.

j Brow. emendat revelationis pro revelationis, quod
 sequendum est. (Sec. curæ nota.)

visceribus processisset, tamen non minus adulta nostris in pectoribus habitavit quippe quæ producens partum ex utero transmiseras quasi in nostrum gremium [*Ms.*, nostro gremio] recepturum, ut cum a vobis esset, etsi non corde, tamen corpore recessura, nobis velut in vestra charitate fieret amplectendi [*Fort.*, amplectenda]. Hinc est ^a quod mater de illa genitilis causa contulerat, mihi totum velut adoptivus amor explebat, quia cum vobis genita, nobis tamen erat renata. Equidem optaveram, ^b pro meritis diutius illa superstita, vobiscum loqui de gaudio magis, ^c quam tristes collatio nasceretur ex fletu; sed invida rerum series, quæ [*Ms.*, quia] illud celerius subripit quod magis placere cognoverit, rem mihi desiderabilem pene uno momento et offerre voluit, et auferre. Vel quare nobis rem attulit, quam subducere festinavit? Cum nil sit in humana conditione crudelius, quam aut non videre quod habeat, aut videre quod perdat. Sed quousque suum ^d inceroreni dolor importunus exacuit, ac præceps sine freno moderatæ consolationis excurrit? cum intelligat hoc temperari debere, quod emendare nequiverit, et æquanimitate toleret, quod infectum ^e facere non valet, præsertim cum in illa tot admiranda refulserint, ut nec apud homines in sermone defecerit, et apud Deum de opere præmia viventis expectet. Nam præter reliqua bona quæ cum illa laudanda sunt, nec tamen clausa jacent in tumultu ^f tum voluntur per ora cunctorum, hoc unum brevissero assero: si fides et persecutio Christi martyrem facit, non habes in tali filia quod deslere possis, quia illi et recte credere contigit, et perferre, ^g et licet festina sit in juventute sors, debet ^h tamen esse securam innocentia de palma.

^a Unus Cod. Vat., quod Matri, quod seq.

^b Ibid., pro meritis ejus.

^c Ibid., quam tristis consolatio nasceretur.

^d In altero Mss. Cod., suo inceroreni dolor importunus exacuit, aut præceps, etc.

^e Duo Codd. Vat., facere non valetit.

^f In uno Cod. Vat., dum voluntur.

^g Ibid., et licet festinasset.

^h In altero, sors, debita tamen est, innocentia securam de palma.

ⁱ Arthona, seu Architona vicus erat Arvernensis, de quo mentionem facit Gregor. Turon. lib. de Gl. confess., c. 5. Erat jam tunc temporis vicus celebris memoria, et miraculis sancti Martini Tur. Hic Artanensis pro Artonensi positum animadvertit cl. Ruinart. in notis ad cap. 4. lib. de Gl. confess.

^j Unus Cod. Vat., lumina templi.

^k Alter Cod., quæ agit, ut terris.

^l Unus Cod., nova templa Gregorius.

^m Hoc templum, a Briccio, sancti Martini in sede Turonensi successore, exstructum, tum a Perpetuo, item Turon. pontifice, miro opere restitutum, vetere diruto, quod Briccius exædificaverat, idem postremo a se restauratum narrat Gregor. Turon. (*L. x Histor. Franc.*, cap. 51, num. 19) his verbis: *Novus decimus Gregorius ego indignus Ecclesiam urbis Turonicæ, in qua beatus Martinus et cæteri sacerdotes Domini ad pontificalis officium consecrati sunt, a incendiis dissolutam diruptamque nactus sum, quam reædificatam in ampliori altiorique fastigio, septimo decimo orinationis meæ anno, dedicavi.* Hic vero fuit an. 590, quo auct scriptum videtur hoc poema Fortuna-

CAPUT V.

Incipiunt versus de Oratorio ¹ Artanensi.

[Templum in honorem sancti Gabrielis archangeli, Arthonæ a Greg. Tur. ædificatum, commemorat, ac ipsius sancti Gabrielis laudes complectitur.]

Quisquis ad hæc properas venerandi ¹ limina templi,

Dona precaturus, quæ dat amore Deus,

Hæc in honore sacri Gabrielis cuncta coruscant,

Qui pia jussa Dei rite minister agit.

Zachariæ veniens qui nuntia detulit aistris.

Elisabeth datus est quando propheta potens.

Quique redemptorem e cælo regem omnipotentem,

^k Post ait, ut terris ventre Maria daret.

Qua sacer antistes ^l nova tecta Gregorius effert,

Ut sibi cælestes restituantur opes.

CAPUT VI.

Ad ^m Ecclesiam Turonicam, quæ per episcopum Gregorium renovata est.

[Novam ædem id honorem sancti Martini, in veteris locum, quæ rubeat vetustate, a Gregorio Turonensi ædificatam commemorat. Data occasione, plura de virtute sancti Martini et ejusdem gestis enarrat.]

Emicat altithroni cultu venerabile templum,

Egregium meritis, nobilis arcis apex.

Quo propria tunica dum operit Martinus egentem

Gestorum serie fulgida signa dedit.

Namque idem antistes sacra dum mysteria tractat,

Lumina gemmarum est visus habere manu.

Ac de veste fuit quantum sna dextera nuda,

Tantum membra sibi gemma corusca tegit.

^C Sanctus item Domini ⁿ alium dum benediceret aram,

De capite est visus flammeus ire globus.

Quæ modo templa sacer renovata Gregorius effert,

Et rediit priscus cultus, honorque suus.

ti. Hujusce vero templi descriptio ita refertur apud Gregor. Tur., l. ii Hist. Franc., c. 14: *Basilica sancti Martini abest a civitate passus DL.; habet in ongum ped. s. CLX, in latum LX; habet in altum usque ad cameram pedes XLV, fenestras in altario XXXII, in capso. XX, columnas XII, in toto ædificio fenestras LXII, columnas CXX, ostia VIII, tria in altario, quinque in capso.* Hanc descriptionem basilicæ sancti Martini Victor Giselinus, in notis ad Sev. Sulpic., refert ad opus Briccii, vel Perpetui, episcoporum Turon. Brouwerus mavult ad opus Gregorii esse referendam. Sed quod mox allata basilicæ Turonensis structura ac descriptio ad opus Briccii nequeat pertinere, non videtur ambigi posse, cum templum a Briccio exstructum satis arcum et angustum fuisse narretur a Gregorio loco supra citato, et illud a Perpetuo ut suum ædificaret, fuisse subnotum. Quocirca descriptio illa convenire basilicæ dicenda est, quam primum Perpetuus exædificavit, ac postea restauravit Gregorius: qui etsi eandem ampliori et altiori fastigio a se narret restitutam, forma tamen et amplitudine non multum ab illa Perpetui discrepasse, hinc quisque intelligere potest, quod lib. i de Mirac. sancti Mart., cap. 6, de eadem basilica loquens, quam Perpetuus exstructaverat, addit: *De qua fabrica multum quod loqueremur erat, sed quia præsens est, conticere exinde melius putavimus.* Et in Hist. Franc. de ipsa ut adhuc superstita sæpe loquitur. Videtes appendicem ad notas Oper. sancti Gregorii Turon., ubi de basilica sancti Martini fusius pag. 4390 Edit. Paris. an. 1699.

ⁿ Edit. Paris., alium dum benediceret altar.

Fulgida præcipue nituerunt culmina templi,
 Postque usus veteres præmicat aula rudis.
 * In senium veniens, melius revirescere disens,
 Diruta post casum, firmius acta situ.
 Martini auxiliis operando Gregorius idem,
 Reddidit iste novus, ^b quo fuit ille vetus.
 Clara supercilio domini delubra nitescunt,
 Alma licet merito, sunt quoque celsa jugo.
 Iavida subruerat quam funditus ipsa vetustas,
 Ut paries liquidis forte solutus aquis :
 Quam pastor studuit renovare Gregorius ædem,
 Nec cecidisse dolet, quæ magis aucta favet.
 Ambianis tremulum cernens Martinus egenum,
 Dimidiæ chlamydis mox ope membra legit,
 Sed coram angelicis turmis, ^c se hanc nocte silenti,
 Pauperis in specie, Christus habere refert.
 Osacer antistes, meritis referende sub astris,
 Unde tegis nudum, hinc tua palla Deum.
 Iater opima Deus figulus quæ vascula fecit,
 Martinus meritis vas in honore nitet.
 L prosi maculas pretiosa per oscula purgans,
 Cui quod ab ore dedit, pax, medicina fuit.
^d Ulcera morborum curans sic fauce beatus,
 Quod Jordanis agit. ^e tacta saliva facit.
 Quam generosa fides Martini in sæcula civis,
 Qui quocumque fuit, mors ibi perdit iter !
^f Denique cum extincto catechumenus ore jaceret,
 Se superextendens, effugat arma necis :
 Sic viduæ genito ^g laqueato, deinde reducto,
 Est vir ubi iste Dei, non licet ire mori.
 Fanaticam pinum sanctus succidere cogens,
 Justum ibi supposuit rustica turba premi.
 Cæsa secure arbor, cum jam daret alta ruinam,
 Ad crucis imperium est ire coacta retro.
 Quis vigor hic fidei ? validæ dum pondera pini
 Quo natura negat crux facit ire viam ?
 Serpentis morsu tumidum, suprema regentem,
 Illic digitum ut posuit, pestis iniqua fuit.
 Collecto morbo huc, et ab ulcere pollice tracto
 Dumque venena cadunt, erigit ille caput :
 Unguentumque novum, digitis traxisse venenum,
 Et tacta artificis sic superasse neces,

* Duo Cod. Vat., in senium ruens. Ms., In senium-
 que ruens. Edit. Paris., In senium vergens.

^b In uno Cod. Vat., quo fuit ille vetus ; f., illa.

^c In altero Cod. Vat., se hac nocte silenti.

^d Ibid., risera morborum.

^e Ibid., tracta saliva. Sic quoque Ed. Paris.

^f Unus Cod. Vat., denique exten'o.

^g Narrat Greg. Tur., lib. 1 de Miraculis sancti
 Martini, c. 21, quemdam in furto deprehensum, ac
 suspensum laqueo, sancti Martini implorato patro-
 cinio, non interiisse, ac biduo pependisse in arbore ;
 postremo a religiosa muliere, quæ in somnis a beato
 Martino fuerat admonita, demissum, ad suum usque
 tempus vitam produxisse, tanti prodigii testem. Ad
 hunc itaque videtur hoc loco respexisse Fortunatus.

^h Unus Cod. Vat., voce huc. Ms., hoc.

ⁱ Edit. Paris. :

Pestis abest cunctis hujus sermone rigalis.

^k Unus Cod. Vat., culminis acta.

^l Ms., aura.

^m Edit., Paris., Decidua in senio.

PATROL. LXXXVIII.

A Dum latro extinctus falso coleretur honore,
 Voce ^h hac Martini cogitur umbra loqui.
 Publice se referens scelerum pro morte peremptum
 Se quoque nec justum, sed magis esse reum.
 O vox sancta, loqui defuncta cadavera cogens,
 Qui post fata jacens, dat sua verba cinis !
 Pergeret in fluvium dum vipera lapsa natatu,
 Et prope littorei tangeret ora soli,
 Martini imperio liquidas revocatur ad undas,
 Transactumque viæ lassa recurrit iter.
 Quantus amor Domini tali sub corde caiebat,
 Quando venena potens ipsa retorquet aquis !
 Martini meritis, aliis quoque febre crematis,
 Sudores refluos pagina sicca dabat.
 Unde salutifero medicam charta fovebat,
 B Atque graves ignes littera tinguet aquis.
ⁱ Gratia quanta Dei hujus sermone rigabat,
 Febre ubi succensis fons suus ibat apex ?
 Alne Deus rerum, pie, summe, Gregorius, arcis
 Tu cui das sedem, dat tibi templa sacer.
 Nam veteri fuerant hæc funditus eruta lapsu,
 Tecta labore novo, quæ modo culta cluunt.
 Jure potestatis cui tu, bone conditor orbis,
 Hæc danti in terris, culmina redde polis.
 Viola vetustatis per tempora culminis ^j arcta,
 Diruit, ut melior surgeret ^k aula solo :
 Quo sacra Martinus Domini mysteria tractans,
 A capite igniferum misit in astra globum.
 Ne tamen ipsa ruens miserando sine jaceret,
 Pontificem meruit, qui sibi ferret opem.
 C Quæ rediviva, micans instante labore Gregori,
^l Decidua senio, floret honore novo.
 Fundamenta igitur reparans hæc prisca sacerdos,
 Extulit egregius, ^m quam nituere prius.
 Nunc placet aula decens, patulis oculata fenestris.
 Quo noctis tenebris clauditur arca dies.
 Lucidius fabricam picturæ pompa perornat,
 Ductaque quæ fucis, vivere membra putes.

ⁿ Leprosum purgavit.

Pannoniæ regio ^o misit tibi, Gallia, fructum,
 Gignens cœlestem terra ^p maligna dapem.

^o Odo, in ea orat. quam de basilicæ hujusce com-
 bustione scripsit, deque ejus ornatu reddito hæc ha-
 bet : *Crustulis marmoreis intus obducta erat. Nam
 interdum Protonisso marmore paries rubicundus, nunc
 Pario candidus, nunc quoque Prasino viridis, varium
 et satis pulchrum schema præserbat, et foris aureo-
 lis, Sapphirinis, atque musivis fulgebant lupillis ; sed
 et lectum stanneis tabulis erat operum.*

^p Recte notat Browerus septem consequentibus
 epigrammatis picturarum argumenta exprimi quibus
 basilica sancti Martini a Gregor. exornata fuerat ;
 qui ut de seipso profitetur, l. X, c. 31, num. 19 :
*Basilicas sancti Perpetui adustas incendio reperi, quas
 in illo nitore vel pingi, vel exornari, ut prius suarant,
 artificum nostrorum opere imperavi.*

^o Unus Cod. Vat., Pannoniæ stio ; s. sitio. Edit.
 Paris., Pannonia ætium misit.

^p Martinus scilicet natus fuerat Sabariæ in Panno-
 nia. Porro ^o Pannonia Huni et Barbari plures alii
 exorti, a quibus Italia regionesque aliæ misere vexatæ
 ac perditæ fuerant.

Martinum illustrem meritis qui in munere divo,
Culmen in ætherea sede senator habet.

Qui lepræ maculas medicata per oacula purgat,
Curat et infectum pura saliva virum.

Ad fluvium Domini ^a cui non fuit iste labore,
Quod Jordanis habet, sanctus ab ore dedit.

Qui sacer ^b ipse inibi te, pastor, agente, Gregori
Fortunato adimat tot maculosa reo

Chlamys divisa.

Dum chlamydem Martinus inops divisit egeno,
Christus ea memorat se bene veste tegi.

Dives paupertas, Dominum quæ textit amictu,
Cui Deus occurrit, qui dedit astra labori

Tunicam dedit.

Noscere qui mavis Martini gesta beati,
Hic poteris breviter discere mira viri.

Denique cum tunicam sacer ipse dedisset egentis,
Ac sibi pars tunicæ reddita parva foret,

quod non texerunt ^c manica per brachia curtæ,
Visa tegi gemmis est manus illa viri.

O nimium felix, cui contigit in vice lanæ,
Nobilium lapidum lumine membra tegi,

Ut cum adhuc cinere aspersus foret, atque favillis,
Artifice angelico gemmeus iret homo!

Mortuos tres suscitavit.

Quid Deus in famulis operetur opimus amator,
Martini gestis magna probare potes,

Ducere qui meruit de morte cadavera vitæ,
Rettulit atque diem, reppulit unde necem.

Pinus excisa.

Dum caderet, Martinum arbor pressura beatum,
Mox facit ipse crucem, pinus abacta redit.

Quis non virtuti divinæ commodet aurem,
Dum, trabe conversa, dant quoque ligna fugam?

Idola prostrata.

Idola dum cuperet Martinus sternere sulta,
Conterit hæc cœlis magna columna ruens:

Auxillium ad justis dignando militat æther:
Quanta fides, cujus currit ad arma polus?

Falsus martyr.

Forte colebatur dum quis pro martyre latro,
Martini adventu se probat esse reum.

Virtutis merito fidei radiante corusco,
Nec tacet extincti, nec latet umbra rei.

CAPUT VII.

^d Ad Childebertum regem, et Brunichildem reginam,
de natalitio sancti Martini Turonici.

[Cum pergeret Fortunatus ad Childebertum regem,

^a Unus Cod. Vat., cui non fuit ire labore; quod tenendum.

^b Ibid., ipse mihi. Sic quoque Edit. Paris.

^c Edit. Paris., tela per.

^d Hic Childebertus Sigiberti regis filius fuit, qui puer, occiso patre an. 575, relictus, in ejus regnum successit, Brunichilde interea, ejusdem matris, regnum administrante, ut legere est apud Gregor. Turon., lib. viii Hist. Franc., cap. 22.

^e Unus Cod. Vat., et justus pergit.

^f Ibid., qui sedet ipse.

^g Duo Codd. Vat., vernanti lumine, quod seq.

^h Hinc intelligitur hoc poema fuisse scriptum post

A ac ejus matrem Brunichildem, narrat festum sancti Martini diem, illo in itinere, sibi incidisse. Hinc, diffusam ejusdem toto orbe, famam sanctitatis, et qua in cœlo fruebatur gloriam describit. Postremo, pro tota regia familia Childeberti vota facit.]

Præcelsis dominis famulus dum corde pusillus,
Fluminibusque vagis per vada pergo rate

Ecce supervenit venerandi in sæcula civis,
Martini meritis luce perenne dies.

Qui modo de Gallis totum mire occupat orbem,
^e Et virtus pergit, quo pede nemo valet.

Qui velut alta pharus lumen pertendit ad Indos,
Quem Hispanus, Maurus, Persa, Britannus amat.

Hunc oriens, occasus habet; hunc Africa et Arctos,
Martini decus est, quo loca mundus habet.

B Quique per Oceani discurrit marginis undas,
Omnibus ut præstet, circuit orbis iter.

Per cinerem ascendens, per dura cilicia cœlos,
Stat modo gemmatus, pauper in orbe prius

Quo patriarcharum decus est, radiantque prophetæ,
Quo est sacra turba senum bis duodena patrum.

Inter apostolicum numerum, rutilante senatu,
^f Quo sedet ipse throno, rex sibi Christus amor,

Quo excellit cum clave Petrus, cum dogmate Paulus,
Fulget et in reliquis palma, corona, fides,

Quod loca martyribus ^g veneranti lumine florent,
Atque libro vitæ est scriptus honore cruor

Quo confessores gemmata palatia complent,
Æternumque tenent aurea tecta diem,

Stat quoque post lacrymas ubi nunc ^h Radegundes
[opina,

Forsan et Eugenia hanc tenet illa ⁱ manum:

^j Hos inter Martinus habet diademata pulcher,
Atque sacris lumbis fulgida zona viret.

^k Cantat Gregorius Christi de morte triumphos,
Atque resurgenti plaudit amore Deo.

Hunc quoque Martinum colitis quem regna patronum,
Vos hunc in terris, vos memor ille polis.

Vos ^l iter angelicas turmas canat ille sub astris,
Cui vos ante homines fertis honore diem.

Nomina vestra legat patriarchis, atque prophetis,
^m Cui hodie in templo diptychus edit, ebur.

Reddat apostolicos proceres, reliquosque patronos,
Quem vos hic colitis, vel pia festa datis.

D Pergat et ad Christum pro vobis ⁿ ille precator
Cui vos in templis vota precando datis.

Ante poli referat sua hæc solemnia regem,
Dentur ut hinc vobis regna, salutis opes.

obitum beatæ Radegundis. Ea vero decessit circa an. 587.

ⁱ Ms., manu.

^j Unus Cod. Vat., vos inter.

^k Edit. Paris., Cantat et egregios.

^l Ms. inter. Edit. Paris., intra.

^m Hoc versu innui videtur diptychum in quo B. Martini nomen, olim Ecclesiæ Turon. pontificis, inscriptum fuerat ex ebore structum, sive ornatum, in Turon. ecclesia asservatum fuisse. Plura Brow. de diptychis ad hunc locum.

ⁿ Unus Cod. Vat., ille precatur.

Deputet et Dominus vestrum hunc esse patronum,
 Ut modo qui colitur, vos colat hujus opis.
 Qui dedit his habitans miracula plurima terris,
 Distribuat vobis hic quoque mira potens.
 Cujus gemmata tunc dextera visa beati,
 Vos simul et vestras protegat illa manus.
 Qui tunc promeruit revocare cadavera vitæ,
 Hic quoque pro vestra dona salute ferat.
 Qui percusso homini abstraxit de carne venenum,
 Noxia de vobis ipse venena vetet.
 Qui serpentis iter fecit revocare retrorsum,
 Ipse graves casus a hinc fuget ire retro.
 Qui de peste domum salvam dedit esse Liconti,
 Hæc domus incolumis floreat hujus ope.
 Cujus opima chilamys tremehundum textit egenum

[rom.; B

Ejus apostolici vos tegat ala viri.
 Qui viduæ matri e revocavit ad ubera natum,
 Ipse tibi hæc tribuat pignora mater, d ava.
 Ut Childebertus maneat cum e pro'e novella,
 Rex sua regna tenens, et nova regna trahens.
 De f genita ut videas genitrix, ut dulcius optas,
 Deque nuru chara, quod tua vota rogant.
 Unde hic felices habeant sua festa fideles,
 Et Domini famulis sitis honoris apex.
 Quo tibi plus libeat, Brunichildis, habere patronum,
 s Quando domum Dominus servat in orbe pius.
 Sic quoque te erudiat, regat, et sic tramite ducat,
 Actibus ipsa piis ut sibi juncta mices.

CAPUT VIII.

Ad eosdem in laude.

[Hoc item carmen Brunichildis ac totius regiæ familiaris in laudem scribitur; in eoque, posteaquam amorem ac propensa in reges suos populi studia retulit Fortunatus, pro iisdem vota facit, quo diutius incolumes sint, ac floreat rebus omnibus.]

Si præstaretur præconia pandere regum,
 Non mihi sufficeret nocte dieque loqui.
 Qualiter hic populus dominorum pendet amore,
 Et vestris oculis lumina fixa tenent.

^a Edit. Paris., hinc agat ire.

^b Eadem Edit. Qui virtute domum... esse fruenti.

^c Unus Cod. Vat., revocat ad ubera natum.

^d Hic Brunichildem spectat Fort. Matrem Childeberti, et proinde filiorum ejus aviam. In seq. poemate:

Sic ut ex genito genitisque nepotibus amplis,
 Altera progenies inclyta detur avæ.

• Childeberti filii Theodobertus et Theodoricus fuerunt, ut legere est apud Greg. Tur., l. ix Hist., c. 20. Germana vero ejusdem soror, filia item Brunichildis, Clodosuinda; uxor autem Childeberti, Faileuba, de quibus hic mentio fit a Fortunato. At Browerus in eo maxime hallucinatur, quod hujusce Childeberti uxorem Ultrogotthonem esse tradat in notis ad hoc poema, cum re, tum temporibus aberrans. Ultrogottho quippe, de qua diximus in notis ad cap. 8 lib. vi, uxor fuit Childeberti hujus nominis I, filii Clotarii, non vero Childeberti, de quo nunc Fortunatus, qui filius fuit Sigiberti et Brunichildis. Ultrogottho ætate Childeberti, de quo nunc sermo, non nisi senex esse poterat, si adhuc erat superstes.

¹ Clodosuinda, filia Brunichildis, ac soror Childeberti, a Reccaredo, rege Hispaniarum, ad nuptias petita, et eidem desponsa est, uti narrat Greg. Turon., l. ix, c. 25, cum eadem vel Authari antea

A Vos, quibus et speculum, et lux, et dulcedo manetia,
 Charum ornamentum, his simul estis honos.
 Præcipuum donum, placidum et placabile regnum,
 Ac vestro in statu est culmen in orbe pium.
 Hisque parentela et patria et tutela coruscet,
 Hic decus, atque gradus, hic pietatis opus.
 Hic tranquilla dies, hic spes jucunda fideli,
 Postque Deum, in vobis dona salutis habent.
 Hic ego cum populo mea vota et gaudia jungo,
 Quæ pius amplificans crescere Christus agat.
 Præstet cura Dei vos longa in sede tueri,
 Cælesti ac dono regna tenere diu.
 Acquiratis adhuc nova, vel possessa regatis,
 Ac pie participes has foveatis opes.
 Ut tibi quæ floret de nato et germine, messem
 Maturam videas mater, honore micans.
 Sic ut ex genito, genitisque nepotibus amplia,
 Altera progenies inclyta detur avæ.
 De Childeberti dulcedine, flore, salute,
 Fructum habeas genitrix, plebs sua vota videas.
 De nata, atque nuru camulet tibi dona Creator,
 Cumque pio merito stes placitura Deo.
 Illic quoque promerear h rediens dare verba salutis,
 Congaudens dominis parvulus ipse piis.
 Prospera sint regnum, populorum gaudia crescant,
 Exsultet regio, stet honor iste diu.

CAPUT IX.

ⁱ Item ad Childebertum regem.

[Childeberti dignitatem et virtutem pluribus verbis extollit, atque eidem ad extremum Audulfum commendat.]

C

Rex, regionis apex, et supra regna regimen,
 Qui caput es capitum, vir capitale bonum.
 Ornamentorum ornatus, ornatus ornans,
 Qui decus, atque decens, cuncta decenter agis.
 Primus, et a primis, prior et primoribus ipsis,
 Qui potes ipse potens, quem jurat Omnipotens.
 Dulcia delectans, dulcis, dilecta potestas,
 Spes bona, vel bonitas, de bonitate bonus.

fuisset desponsata, Longobardorum regi. Videtur itaque hoc loci Fortunatus pro speratis Clodosuindæ nuptiis vota facere, etsi incertum est utrum eadem postea nupserit Reccaredo; de quo vide notas cl. Ruin. in Greg. Tur., loco citato.

^s Unus Cod. Vat. quando domum, et Dominus; f., dominos.

D

^h Videtur hoc poema scriptum a Fortunato, dum is esset in itinere, ac Childeberti regis hospitio, uti alias, fuisset exceptus, quippe qui exoptet regiam domum in reditu suo resalutare. Edit., Paris., *Hic merear rediens vobis*.

ⁱ Hoc carmen excerptissimum ex t. I veter. Analect. Joan. Mabill. Edit. Paris., an. 1675, pag. 366. *Hi versus* (uti notat ibid. Mabillonius), *ni fallor, desunt in Editis, a me excepti ex Codice Viridunensis cænobii sancti Vitoni, ab annis fere octingentis manuscripto, in quo Theodulfi carmina continentur*. Legitur vero illic sub hoc titulo: *Venantii Fortunati versus ad Childebertum regem, Sigiberti r. filium*.

^j In deliciis aliquando videtur fuisse Fortunato, verbis parilibus, atque ab iisdem litteris incipientibus, ut isto in carmine, colludere. Ita in lib. I de Vita sancti Martini, versus finem, sic habet:

Inclyta religio Martini, cujus honore
 Fœdera fida fides formoset fœda, fidelia.

Digne, nec indignans, dignus, dignatio dignans,
 Florum flos florens, florea flore fluens.
 Childeberte ^a cluens hæc Fortunatus amore,
 Paupere de censu pauper et ipse fero.
^b Audulfum comitem commendo supplice voto,
 Me quoque; sic nobis hic domiueris apex.

CAPUT X

De navigio suo.

[Cum Fortunatus Mettium venisset, a regia familia perhumaniter se retentum narrat fuisse, ac Mosellam Iusum transmittere, gurgite pene abreptum, in magno vitæ discrimine se dicit fuisse versatum. Tum reliquum iter suum per varias regiones ac flumina complectitur, quorum situm et antenitatem describit. Item situm regis domus, et piscationem, sub oculis locum factam, enarrat.]

Regibus occurrens, ubi ^c Mettica moenia pollent,
^d Visus et a dominis ipse retentor equo.
 Mosellam hinc jubeor percurrere navita remo,
 Accelerans tremulis pergere lapsus aquis,
 Ascendensque ratem, gracili trabe, nauta cucurrit;
 Nec compulsa Nothis, prora volabat aquis.
 Interea locus est per saxa latentia ripis,
 Littore constricto plus levat unda caput.
 Iluc proram implicitam rapuit celer impetus actam,
 Nam prope³ jam ^e tumidas ventre bibebat aquas.
 Ereptum libuit patulos in cernere campos,
 Et fugiens pelagus, ruris amœna peto.
 Gurgite suscipior, subter quoque fluminis ^f Ornae,
 Quo duplicata fluens unda secundat iter.
 Inde per exclusas cauta rate pergitur undas,
 Ne veluti pisces me quoque ^g nassa levat.

Cluens idem sonat ac potens. Vide quæ adnotavimus in carmen 12, lib. vi.

^b In Chronico Fredeg. Scholastici, n. 56, mentio fit ejusdam Baudulfi, vel, ut alia referunt Mss., Audulfi, sive Audulfi, viri proceris, quem Theodoricus, Childeberti filius, suadente maxime et incitante Brunichilde, avia, Lussorii reliquit ad pellendum e monasterio sanctum Columbanum. An hic idem est, de quo hoc loco Fortunatus?

^c De Mettis vide quæ adnotavimus ad c. 10 l. vi.

^d Edit. Paris :

Prospera sicut vobis ceu cupio ex animo.

^e Unus Cod. Vat., *tumidus ventre bibebat aquas.*

^f *Ornam, etsi navium haud potentem, et tenuem, ad fluminis tamen honorem ornavit. Recipitur Mosella, quinque plus minus, passuum millibus supra Theodonis villam. Nam juxta Riesburgum ex confragosis in fertile solum se demittens, plano paulisper exspatiatus, mox absorbetur.* Brow.

^g Unus Cod. Vat. *nassa luet*; corrupto. Nassa vero est rete piscatorium, seu vas ad pisces capiendos ex viminibus contextum.

^h De Sura fluvio vide quæ ex Brow. retulimus ad c. 4 l. vii. Idem narrat, quod Sura: *Duobus miliaribus supra Treviros, meridiem versus, miscetur Mosellæ.*

ⁱ Edit. Paris, *labitur annis.*

^j *Aptissime utitur voce patescit. Nam prona Mosella labentibus ex Mediomatricum et Lucelburgiorum regione, post anfractuosos fluvii gyros, aperit se vallis, in qua Treviris olim, moenium amplitudine emicuit.* Brow.

^k Plura congerit Brow. in notis ad hunc locum, testimoniis veterum ad priscam urbis Trevirum nobilitatem et ejus civium ostendendam, quæ legas, si lubet.

^l Edit. Paris., *atque caput.*

^m Salvianus, l. vi de Providentia: *Expugnata est*

A Inter villarum fumantia culmina ripis,
 Pervenio, qua se volvere ^h Sura valet.
 Inde per exstantes colles, et concava vallis,
 Ad Suram pronis ⁱ labiurum amnis aquis.
 Perducor, Trevirum qua moenia celsa ^j patescunt,
^k Urbs quoque nobilium nobilis ^l æque caput.

Ducimur hinc fluvio per culmina prisca senatus,
 Quo patet indicium ^m ipsa ruina potens.

Undique prospicimus ininitantes vertice montes,
 Nubila quo penetrans surgit acuta silix.

Qua celsos scopulos prærupta cacumina tendunt,
 Hiæpidus et tumulis crescit ad astra lapis.

Nec vacat his rigidis sine fructibus esse lapillis,
 Denique parturium, saxaque vina fluunt.

Palmito vestitos hic respicis undique colles,

B Et vaga pampineas ventilat aura comas,
 Cautibus ⁿ insertis densantur in ordine vites,

Atque supercilium ^o regula picta petit.

Culta nitent inter horrentia saxa colonis,

In pallore petrae vitis amœna rubet.

Aspera mellitos pariunt ubi saxa racemos,

Et cote in fertili sterili uva placet.

Quo vineta jugo, calvo sub monte, comantur,

Et tegit umbrosos sicca metalla viror.

Inde coloratas decerpit vitator uvas,

Rupibus ^p appensis pendet et ipse legens.

Delicias oculis habui, dapibusque cibatus,

Hæc jucunda tenens navita, regna sequens,

Hinc quoque ducor aquis, qua se rate ^q Contraua com-
 [plet

C Quo fuit antiquum nobilitate caput.

quater urbs Gallorum Trevir. opulentissima. et ne putes per leves incursionem, aut direptionem, quadruplici, ait, eversione prostrata, utpote Hunnica, Vandalica, Gothica, Franciscis repetitis. Hæc Brow. De eversione Trevirum sub Francis legis Gregor. Turon., lib. ii histor., cap. 9, et Fredeg., Schol. in epit. Histor. Franc., c. 7.

ⁿ Edit. Paris., *insertæ.*

^o Videatur manere hoc loco Fortunatus, quod ordines vitium, tanquam regula, directi, uvis rubescensibus picti, ab ima collium parte ad summa ipsorum juga tenderentur. Ausonius, carm. 334, Mosellam describens, hæc habet :

Qua sublimis apex, longo super ardua tracto,
 Et rupes, et aprica jugi, flexusque, sinusque
 Vitibus assurgunt, naturalique theatro ;

Læta operum plebes, festinantemque coloni
 Vertice nunc summo properant, nunc de jure dorso,
 Certantes stolidis clamoribus...

^p Edit. Paris., *rupibus appensis.*

^q Unus Cod. Vat., *Construa complet.* Browerus hæc vocem *Contraua*, quam omnium fere Mss. quæ ipse in manibus habuit fide et auctoritate refert confirmari, si unum excipias F. Tilobroge, ubi *Construa* legitur, sibi dudum de mendo suspicatum fuisse affirmat, cuius nullum ejus vestigium, aut indicium in veterum libris aut monumentis aliis appareat. Idem tamen adducitur ut credat *Contrauum*, de qua hic Fortunatus, esse exiguè nominis rivulum, qui duobus tribusve passuum millibus supra confluentes ex Trichonia parvus defluens in Mosellam præcipiat, *Conda* nomen retinens ; cujus rivuli ea vestigia superesse refert, quibus olim latiore ostio, et alveo majore, in Mosellam influxisse appareat. Idem addit, Ms. Sangallensis glossæ *Contraum* proprium fluminis nomen interpretari.

Tom venio qua se duo ^a flumina conflua jungunt, A

Hinc Rhenus spumans, inde Mosella ferax.

Omne per illud iter ^b servibant piscibus undæ,

^c Regibus et dominis copia fervet aquis.

Ne tamen ulla mihi dulcedo deesset eunti,

Pascebar musis, aure bibente melos.

Vocibus excussis pulsabant organa montes,

Reddebantque suos pendula saxa ^d tropos.

Laxabat placidos mox ærea tela susurros,

Respondit cannis rursus ab alpe frutex.

Nunc tremulo fremitu, modo plano musica cantu,

Talis rupe sonat, qualis ab ære meat.

Carmina divisas jungunt dulcedine ripas,

Collibus et fluviis vox erata a tropis.

^e Quo recreet populum, hoc exquiri gratia regum, B

Invenit et semper, quo sua cura jubet.

^f Antonnacensis castelli promptus ad arces,

Inde ^g prope accedens sarcina pergo ratis.

Sint licet hic spatia vineta in collibus amplis,

Altera pars plani fertili exstat agri,

Pius tamen illa loci speciosi copia pollet,

Alter quod populis fructus habetur aquis.

Denique dum præsumt reges in sedibus aulae,

Ac mensæ officio prandia festa colunt :

Retibus inspicitur quo salmo fasce levatur,

Et numerat pisces, cum sit in arce sedens.

Rex faveat, immensa resilit dum piscis ab unda,

Atque animos rescit, quo sua præda venit.

Illuc fausta videns, huc læta palatia reddens,

Pascens ante ^h oculos, post sovet ipse cibus,

Præsentatur item mensæ ⁱ Rheni advena civis,

Turbaque quo residens gratificatur edens.

Ista diu dominus dominis spectacula præstet,

Et populis dulces detis habere dies.

Vultibus ex placidis tribuatis gaudia cunctis,

Vester et ex vestris lætificetur apex.

^a Ad locum quo Rhenus et Mosella confluunt, situm erat castrum celebre *Confluentis* appellatum ; eajus meminit Greg. Turon., l. viii, c. 13. Celebre etiam nunc, et munitissimum oppidum, dictum *Coblentz*, exstat in diocesi Trevir., ut habet Ruin. in votis ad præfatum locum Greg. Tur.

^b Unus Cod. Vat. *serviebant piscibus*.

^c Hosce reges, quorum hic Fortunatus meminit, Childebertum esse intelligimus cum regia ejusdem familia.

^d Unus Cod. Vat., *trophos*, et paulo post, *trophis*.

^e Edit. Paris. :

Quo recte populum primatum, et lex bona regum.

^f Antonnacum, vulgo *Adrenack*, oppidum est inter Bonham, et confluentes, situ, *cultuque juxta* (ut addit Brow. in notis ad hunc locum) *et hodie amœnam, etsi verso nomine in Andernacum, octo circiter passuum milibus infra confluentes, ad Rheni ripam assidet, vetusti operis Ecclesia, Valentini imperatoris monumento, et alia item elegantia visendum, Trevrorum præsul in sacris, Agrippinensium in civili ditione parat.*

^g Unus Cod. Vat., *inde per accedens*.

^h Ed. Paris., *oculis*.

ⁱ *Rheni advena civis ; pisces, scilicet, Rheni incolæ.* Edit. Paris., *item Rheni simul advena.*

^j Videtis quæ adnotavimus ad caput 5 hujusce libri.

^k U. us Cod. Vat., *Gregorius amplis*.

CAPUT XI.

De oratorio Artannensi.

[Sacra pignora, seu reliquias, quæ in oratorio Arthonensi conditæ asservabantur, et quarum religione erat illud insigne, enumerat ac percenset.]

Magna beatorum retinet hæc terra talenta,

Divinis opibus dives habetur humus.

Pax dextra angelico Gabrielis honore coruscat,

Gaudia qui mundo detulit ore sacro.

Quando æternalem concepit virgo salutem,

Dona Redemptoris nuntius iste ferens.

Læva est parte lapis tumuli, quem corpore Christus,

Pressit morte brevi, victor eundo Patri.

Illic quoque relliquiis micat ille ^k Georgius almis

Qui probus igne reddit, nec pice mersus obit.

^l Sunt etiam Cosmas, Damianus et ipse, salubres

Non ferro artificis sed medicante fide.

Est ^m Julianus item, gladio jugulatus amico,

Plebs quem ⁿ Arverna colens arma salutis habet.

Martinusque sacer, retinet quem Gallicus orbis,

Cujus Christum operit dimidiata chlamys.

Se tunica spolians, nudum qui vestit egenum,

Unde datæ tibi sunt alba, topazus, onyx,

Quæ meruere aliqui hoc in corpore cernere sancti,

Gemmarumque sonus quod patefecit opus.

Additur hic meritis cum nomine ^o Victor opinis,

Munere martyrii ^p qui tenet alta poli.

Hic veteris virtute viri nova palma ^q Nicetii,

Urbem Lugdunum qui fovet ore, sinu

C Horum pastor opem, corde, ore ^r Gregorius orat,

Vivat ut Altithrono vir sine sine Deo.

CAPUT XII.

Versus facti super mensa in villa ^a Sancti Martini, ante descriptores.

[Fortunatus, exceptus convivio in villa sancti Mar-

¹ Alter Cod. Vat., *sed etiam Cosmus*.

² Vide c. 3 lib. v, et notas in illud.

³ Unus Cod. Vat. *Arverna colens ; corrupte*.

⁴ Hic videtur esse Victor Massiliensis, de quo Greg. Tur., lib. i de Gloria Martyr., c. 77. Is passus est Massiliæ sub Dioclet. et Maximiano, cujus acta exstant inter sincera martyr., l. i, pag. 292.

⁵ Unus Cod. Vat., *qua tenet*.

⁶ Sanctus Nicetius episcopus Lugdunensis fuit, sanctitate et miraculis celebris. Is a Gregorio Tur. matris suæ avunculus fuisse dicitur lib. v, cap. 5, Hist. Ejusdem Vita, a Gregorio conscripta, exstat in libro de Vitis Patrum, cap. 8. Is obiit an. 573. Porro idem Gregorius in ejus Vita, cap. 8, loquens de reliquiis sancti Nicetii : *Ad nos quoque, ait, facietergium, dependentibus villis intextum, quod sanctus super caput in die obitus sui habuit, est perlatum, quod nos, tanquam caeleste, suscepimus.* Decorpta fila ex hoc linteo idem ait se collocasse in quadam basilica urbis Taronicæ, quæ statim miraculo inclaruerint ; tum addit : *Pesui, fateor, de his pignoribus et in aliis basilicarum altaribus, in quibus et enerymeni sanctum confitentur, et fidelis oratio sapius promeretur effectum.* Credibile itaque est, id genus reliquias sancti Nicetii vel in oratorio Arthonensi a Gregorio collocatas fuisse.

⁷ Edit. Paris., *Gregorius ornat*.

⁸ Narrat Greg. Tur., lib. ix Hist., cap. 30, a rege

hini, Paschali die, provocatus musicis instrumentis, et cantibus, sequens poema fundit ex tempore, in quo et de laudibus sancti Martini, et de Gregorio, ejusdem in Turonensi sede successore, plura concelebrat. Postremo eos qui ad convivium conveniant hortatur, ut diem illum læte atque jucunde agant, ac vota faciant pro regibus.]

Cum videam citharæ cantare loquacia ligna,
Dulcibus et chordis admodulare lyram;
Quo placido cantu resonare videntur et æra,
Mulceat atque aures fistula blanda tropis:
Quamvis hic stupidus habear conviva, receptus,
Et mea vult aliquid fistula muta loqui.
Ecce dies in quo Christus surrexit ab imo,
Infernæ legis rumpere vincla potens,
Quando et victorum lacrymantia millia solvit,
Et revomunt multos Tartara fracta viros.
Additur hic aliud, quod Martini aula beati
Emicat hæc, ubi nunc prandia festa fluunt.
Qui valuit gestis aures pulsare Tonantis,
Obtinet et meritis quod petit alta fides.
Qui pie restituit defuncta cadavera vitæ,
Atque Dei prompte præbet amicus opem.
Cui successor ovans modo rite Gregorius exstans,
Ille quod acquirit, hic regit ore, fide.
Qui rogat hic præsens, alibi licet insidet absens,
Exhibet atque cibos pastor in orbe bonus.
Nunc igitur celebrate diem solemniter omnes,
Quos Deus omnipotens huc dedit esse pares.
Quos sibi Martinus collegit amore benignus,
Et facit ecce escas hic epulare suas.
Ergo sub incolumi Childeberto ac Brunichilde,
Quos tribuit celsus regna fovere Deus,
Vos, quos miserunt populum moderare fidelem,
Et relevare inopes, si quis et exstat egens,
Ac bona de dominis noscendo et agendo benigna,
Sint quoque lætitiæ pabula vestra fide.
Quos invitavit Martini mensa beati,
Sumite gaudentes, quod dat amore dies.

Childeberto, Florentianum, Majorem regiæ domus, et Romulphum, palatii comitem, Pietavum missos fuisse, qui populum describerent, ac censum veterem innovarent; tum inde Turones advenisse, sed nihil innovatum in Turonensi plebe, ob honorem ac reverentiam in sanctum Martinum, ipso maxime agente Gregorio Turonensi. Hæc Acta ad an. 589, quo tempore videtur hoc a Fortunato dictum carmen fuisse.

^a Ed t. Paris. *Hunc igitur.*

^b Unus Cod. Vat., *amore benigno.*

^c Ms., *moderate et vers. seq., relevare.*

^d Duo Godd. Vat., *de dominis noscendo et agendo,* quod seq.

^e Unus Cod. Vat., *gaudia vestra canat.*

^f Alter, *rege suos populos.* Edit. Paris., *cum rege et.*

^g Unus Cod. Vat., *ne desint aulis.*

^h Forte *flet.*

ⁱ Ibid., *illuminat orbes.*

^j In alio Cod., *redde videndo diem;* corrupte.

^k Hic Romulphus, sicuti et Florentinus, seu Florentianus (ad quem scribit carmen 16 hujusce libri), non videntur alii esse quam quos supra diximus, ad carmen 12, venisse Pictavum et Turones, quo plebem censere, ac vetera tributa exigent.

A Quæ bonus antistes noscendo Gregorius expers,
Plaudat, et hæc populis gloria vestra canat.
Cujus et hæc domus est, a Christo exoret amator,
Reges, ac populos ut tegat arce Deus.

CAPUT XIII.

Pro puella, a judicibus capta, ad Gregorium episcopum.

[Gregorii implorat opem, quo puellam a patre abductam et captivam patri suo curet restituendam.]

Exemplo Domini mihi vel venerabilis orbi,

Qui minimas non vis perdere, pastor, oves
Sollicitis animis curam per pascua tendens
Ne desint caulis, circuis ore greges.

Hic igitur gerulus, genitam flens in pie demptam,
Captivam sobolem tempore pacis habens.

B Martinique pii successor honore, Gregori,
Qui pater es populi, hanc rogo, redde patri.
Jugiter ille sacris meritis illuminat orbos;
Orbatam hanc patri redde videndo diem.

CAPUT XIV.

Item pro eadem re ad Romulphum, vel Rainulfum.

[Suam in Romulphum benevolentiam Fortunatus testatur, quam cum præsens explere non posset, litteris se narrat compensare, tum eidem causam patris pro abducta filia commendat.]

¹ Si rapidis oculis te semper, amice, viderem,
Sic quoque vix avidum me satiare amor.

Qui si præsentis non possum cernere vultum,
Te mihi vel scriptis, chare, saluto libens.

Hunc etiam famulum commendo, benigne, verenter.
Et si justa petit, hunc tua lingua juvet.

C Qui tortus graviter genitam sibi luget abactam,
Per vos ut redeat filia, causa rogat.

Paupere ut audito, dum estis medicina dolenti,
Et vestris curis sit pia cura Deus.

CAPUT XV.

Item pro eadem re ad Gallienum.

[Laudat Gallienum, ac suam in eum benevolentiam declarat; tum gravem patris in amittenda filia

Quocirca vel illud licet coniecere, puellam de qua hic loquitur Fortunatus eandem fortasse ac illam de qua in superiore carmine, a descriptoribus, sive ejus satellitibus ac ministris, a patre abductam fuisse, cum is solvendo non esset. Quamobrem illud facile crediderim, Fortunatum e Turonensi urbe, in qua et convivio interfuerat, reversum Pictavum, illic patrem filiaë supplicem sibi habuisse, at que hunc Turones legasse ad Gregorium et descriprores, qui, ut videtur, adhuc apud Turones sese tenebant, Childeberti regis jussa atque litteras expectantes, quibus is significaret Turonensis civitas nec ne esset describenda. Quæ omnia patent ex Gregorii Historia loco supra citato.

¹ In uno Cod. Vat. hoc poema cum superiore junctum, nullo titulo intermedium.

² In altero legitur, *ac te saluto libens,* mendose.

³ In primo Cod., *benigne verendum.*

⁴ Edit. Paris., *capta.*

⁵ De Gallieno mentionem facit Greg. Turon., lib. v list. Franc., cap. 50, et illum amicum suum appellat. Non is videtur esse alius atque is ad quem modo scribit Fortunatus. Neque vero ille de quo loquitur Gregorius videtur archidiaconus fuisse, uti Browerus affirmat. Vide notas cl. Ruinart in præfatum Gregor. Turon. locum.

calamitatem enarrat, atque ut eidem opituletur A
deprecat.]

• Officiis experte tuis, moderamine solers,
Sollicitus studiis, utilitate comes.
More mihi solito, dulcis tibi debita solvo,
Qui colo, devinctus reddo salutis opus.
Sit commendatus homo, quem male terisit iniquus,
Perdidit et genitam heu ! miser iste suam.
Hæc da justitiam, ^b de vulnere corporis emptam,
Et pie captivam fac remeare suam.
Iter utramque necem, cui lex et filia desit.
Unus in ambabus rebus adesto salus.

CAPUT XVI.

Item pro eadem re ad Florentinum.

[Salutem scribit Florentino, quam se illi debere,
amoris nomine, affirmat, atque eidem patris calami-
tosi causam, de qua et supra, commendat.]

Dum pergit hinc quisque viam, mea pagina currat,
Prodat ut eloquio, quid sibi debet amor.
Nunc quoque chare mihi, bone semper, amice fidelis,
Pectore devotus reddo salutis opus.
• Commendo hunc etiam famulum, dure ^d ante re-
Tortus qui legem nec meruisse gemit. [dactum,
Ille dolens gravius, quam vulnera corpore fixa,
Quod sibi subducta est filia parva, rudis.
Audiat hanc vocem pietas miserando benigne,
Quæ sibi eum tribuis, hinc tibi magna dabis.

CAPUT XVII.

Ad episcopos in commendatione peregrini.

[Peregrinum hominem, in Italiam pergentem, epi-
scopis commendat, ignarum itineris, ut adjuvent
ac solentur.]

Pontifices summi, fidei via, semita vitæ,
Quos dedit omnipotens luminis esse duces,
† Custodesque gregis cœlestis contulit Agnus,
Vos bene pastores, ut foveantur oves.

• Unus Cod. Vat., officii exerce tuis. Edit. Paris.,
Officii exerce tuis moderamina.

^b Videtur hoc loco Fortunatus indicare eundem
hominem duabus pœnis, eodem nomine, non esse
mutandum; adeoque illum, quem Gallieno com-
mendat, tortum ac læsum corpore, nonnisi injuria
raptoiatum filia fuisse.

Videsis quæ adnotavimus superius ad c. 14.

Unus Cod. Vat., ante reductum.

• Hoc poema, seu epistolam non episcopis, aliqua
in synodo congregatis, missam arbitror, ut opina-
tur Browerus, sed directam ad episcopos qui in ite-
nere habitabant, qua ex Gallia in Italiam via patebat,
a quibus peregrinus juvari et deduci poterat. Similis
epistolæ exemplar exstat supra, lib. v, cap. 21. V. de
quæ in notis ad illud diximus.

† Unus Cod. Vat., custodesque gregi.

• Edit. Paris., Semina præsent s mercedis.

^a Plato iste, quem archidiaconum suum appellat
Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., cap. 50, successit
Marveo in sede Pictaviensi, ad an. 592. Vide quæ
de illo diximus in Vita Fortunati, n. 89. Lege et
Coitium, ad an. 592, n. 3.

ⁱ Scilicet ut Plato, qui Gregorii Turonensis disci-
pulus fuerat, sancti Martini successoris in sede Tu-
ron., et ejus Ecclesiæ archidiaconus, ad Pictavien-
sem Ecclesiam regendam deligeretur.

Ecce viator adest, peragens iter inciscus illud,

Finibus Italicis heu ! peregrina gemens.

Exsulis auxilium, errantis via, norma salutis,

Ad reditum patriæ sitis honore patres.

• Semina jactantes, mercedis ut ampla metatis,

Et redeat vobis centuplicata seges.

Fortunatus enim humilis commender opimis,

Ac per vos Domino culmina sancta precor

CAPUT XVIII.

^b De Platone episcopo.

[Platonem, episcopum Pictaviensem creatum, gratu-
latur hoc carmine, ac vota facit pro regibus qui
illum episcopum declaraverant.]

Provida disponunt reges solatia plebi.

B Pontificem dantes, quem probat alma fides.

Ut colat Hilarium, quem dat Martinus ⁱ alumnus,

† Et confessoris protegat ala potens.

ⁱ Dirigat hic populum successor, honore beato,

Et clerum Ecclesiæ qui moderetur ope.

ⁱ Floreat arce decens, rex Childebertus in orbe,

Cum genitis, populo, matre, s' rore, jugo.

Gaudia læta paret præsentia sancta Gregorii,

Et geminas urbes adjuvet una fides.

Qui modo, discipulo Platone antistite summo,

Solemne Ecclesiæ hic dedit esse diem.

CAPUT XIX.

^m Ad Armentariam matrem domni Gregorii episcopi.

[Laudat Armentariam, matrem Gregorii Turonensis
episcopi, atque illam cum Machabæa matre com-
parat, ob prolis virtutem ac felicitatem. Postremo
ejusdem se precibus commendat.]

C Felix bis meritis sibi Macchabæa, vel orbi,

Nobilitas generis, nobilior genitis.

ⁿ Quæ septem cœlo palma mansuissit ab alvo,

Martyriique decus profert ille uterus.

Tu quoque prole potens, recte Armentaria felix,

Nec minor ex partu, quam prior illa sinu.

ⁱ Narrat Greg. Turon., lib. iv de Mir. sancti Mar-
tini, c. 52, quod, cum Plato episcopatum Pictavæ
urbis adeptus est, virtus sancti Martini fuit ostensa.
Domus adjuncta ecclesiasticæ domui incendio maxima
cremabatur, ac scintillæ cum carbonibus super domum
ecclesiæ, impellente vento, cadebant. Sed ille de pul-
vere beati sepulcri secum habens, elevato chrismario
contra ignem, exortus subito ventus illi contrarius,
D flammam a tecto ecclesiastico defendens, aliam pepulit
in partem, et sic domus ecclesiæ liberata est.

ⁱ Edit. Paris., Hic regat hic populos.

ⁱ Unus Cod. Vat., floreat arce tenens.

^m Hæc Armentaria neptis erat ex filia sancti Gre-
gorii episcopi Lingonensis, de qua vido Greg. Tur.,
lib. de Vita Patrum, c. 7, num. 4. Browerus : Na-
tione, inquit, Burgundam fuisse, et maritum Aduum.
scribit Joan. Savaro in commentario ad Sidonium.
Odo vero abbas, in Vita Greg. Tur., c. 4 : Grego-
rius, inquit, Celtico Galliarum tractu fuit exortus,
Arvernica regionis indigena, patre Florentio, matre
Armentaria procreatus... Itaque Georgius, quondam
senator, Leocadiam duxit uxorem... quæ Leocadia
peperit sanctum Gallum Arvernica sedis episcopum,
atque Florentium, hujus pueri Genitorem, etc.

ⁿ Ven. Edit. (in qua reperitur hoc poema) et duo
Codd. Vat., quæ septem palmas cœlo.

Ilia vetus numero major, ^a tu maximâ caelo :
 Quod poterant plures, ^b unicus hoc tuus est.
 Fetu clara tuo, geniti circumdata fructu,
 Est tibi Gregorius palma, corona novus,
 • Me Fortunatum humilem commendo verenter,
 Ac mihi caelestem, quæso, preceris opem.

CAPUT XX.

Sigoaldo, d pro comitatu ejus.

[Sigoaldum, a Sigiberto rege olim comitem sibi additum et ducem itineris, hoc alloquitur carmine, quem diu abfuisse narrat, ac tandem reversum gratulatur, et optat ut gradus comitatus, ad quem a Childeberto evectus fuerat, novo honore cumuletur.]

Finibus Italiæ cum primum ad regna venirem,
 • Te mihi constituit rex Sigibertus opem.
 Tutior ut graderer tecum comitando, viator,
 Atque pararetur hinc equus, inde cibus.
 Implesti officium, custos revocaris amico.
 Et mihi vel tandem jam mea cura redit.
 Dic meus, unde venis post tempora plurima, dulcis,
 Magnus honore tuo, major amore meo?
 Promptus in affectu, Sigoalde benigne, clientum,
 Et Fortunato nomen, amice, pium.
 Rex Childebertus crescens te crescere cogat,
 Qui modo dat comitis, det tibi dona ducis.
 De domino tali videant sua vota fideles,
 Cursibus et fiat prospera vita, via.

CAPUT XXI.

Ad Sigoaldum comitem, quod pauperes pro rege paverit.

[Divinam in opibus dispertiendis providentiam et œconomiam laudat, atque commoda quæ ex dispare fortuna et conditione hominum proveniunt percenset. Tum Sigoaldi in elargiendo egenis regias opes munificentiam declarat, bonaque inde auspicia ac vota facit pro Childeberto ejusque regni opulentia ac felicitate. Postremo causam commemorat ob quam Sigoaldus in pauperes eleemosynas erogaret, ac multitudinem pauperum regis sumptibus pastam ostendit.]

Actibus egregiis præconia ^c fulgida fulgens,
 Laus tua, Christe, sonet, dum bona quisque gerit.
 Unde genus hominum placeat, tu, summe, ministra,
 Nam nisi tu dederis, prospera nullus agit.
 Divitibus largus, forte ^d hinc et parcus egenis,
^e Ut redimat dives, quando fovetur egens
 Dulciter ista tui pia sunt commercia regni,
 Dum escam sumit egens, divitis auget opes,

^a Ibid., in Ven. Edit., *tu maxima loco.*

^b Ibid., *unicus hicce tuus.*

^c Ibid. desunt duo postremi versus.

^d In uno Cod. Vat., *pro comitari ejus Sigoaldo.*

^e Vide quæ diximus in Vita Fortun., num. 46.

^f Edit. Paris., *fulgida pollens.*

^g Eadem edit., *hinc non parcus.*

^h Unus Cod. Vat., *se ut red.mat dives.*

ⁱ Edit. Paris., *Da sic Christus.*

^j Eadem edit., *Præstat inops.*

^k Ms., *crescat*; unus Cod. Vat., *Fiat ut huc juvenis.*

^l Unus Cod. Vat., *lumina pergens.*

^m Edit. Paris., *rex progeniesque laborat.*

ⁿ Alter Cod. Vat., *præbuit esse dapem.* Sic quoque Edit. Paris.

^o Edit. Paris. :

Est quibus ut tua pax, lux Deus atque via.

A Pauper ventre satur satiat mercede potentem,
 Parva capit terris, præparat ampla polis.
 Divitibus plus præstat egens, quam dives egenti,
 Dat moritura cibi, sumit opima Dei.
 Dans terræ nummum, missurus ad astra talentum,
 Et modicis granis surgat ut alta seges.
 Dent, jactent, spargant, commendent semina Christo,
 Illic dare nec dubitent, quæ reditura manent.
ⁱ Da, si Christus erit tibi thesaurarius inde,
^j Præsta inopi, quidquid reddere Christus habet:
 Hac animatus ope, exposcens meliora Tonantis,
 Nec dubitante fide, quod Deus ista dabit.
 Pro Childeberti regis florente salute,
 Surgat ut in solio, qui fuit altus avo
^k Fiat ut hinc juvenis validis robustior annis,
 B Ceu viguit proavus, sic sit in orbe nepos.
 Ergo suus famulus Sigoaldus, amore fidelis,
 Pauperibus tribuit, regis ut exstat apex.
 Hinc ad Martini venerandi ^l limina pergens,
 Auxilium Domini dum rogat ipse sui;
 Et dum illic moderans ^m rex pro regione laborat,
 Ut precibus sanctus hunc juvet, illud agit.
 Denique procedens cupidus sacra festa tenere,
 Pauperibus Christi ⁿ præbuit ipse dapem.
 Dispensata placent alimenta per agmina Christi,
 Pascitur et populus, quem fovet arce Deus.
 Plurima cæcorum refovetur turba virorum,
 • Est quibus interna lux Deus, atque via.
 Hic alitur claudus, quem dirigit ordine Christus,
 Quique sui Domini pendulus implet opus.
 C Quis referat tantos memorare sub ordine morbos,
 Occurrens pariter, quos sua cura fovet?
 Unde catervatim coeuntia millia pascens,
 Erogat, ut habeat, rex quoque cuncta regat.
 Te Fortunatus comes hinc, Sigoalde, salutans
 Regis ut [*Ms.*, in] auxilium des meliora, precor.

CAPUT XXII.

P De prandio defensoris.

[Convivium a defensore instructum, Paschali tempore, ad quod et Sigoaldus convenerat, hoc in poemate commemorat, vota faciens pro Childeberti regis felicitate, proque Sigoaldi ipsius honore et salute.]

Paschale hic hodie donum memorabile floret,
 Defensor pascit, quo comes ^p ipse favet.

D ^p Defensores erant ii quibus credita fuerat bonorum Ecclesiæ tutela ac defensio. Legendus ea de re Thomassinus, Discipul. eccl. part. 1. lib. II, c. 93. Horum officium describitur in concil. Carthag., quod habitum est an. 407, in quo edicitur, c. 64 : *Constituendos defensores scholasticos, qui in actu essent, vel in munere defensionis causarum... ut, more sacerdotum provinciarum, iidem ipsi qui defensionem ecclesiarum susciperent haberent facultatem pro negotiis ecclesiarum, quoties necessitas flagitaret, vel ad obsistendum obrepentibus, vel ad necessaria suggerenda, ingredi judicium secretaria.* Erant autem et defensores civitatum appellati, ut olim tribuni plebis, qui (ut ait Dufresne in Gloss.) *disciplinæ invigilarent, plebem et decuriones ab omni insolentia cusperent; naucleros et mercatores tuerentur, tributa curarent,* etc. Vide eundem Dufresne, ad hanc vocem.

^q Edit. Paris., *ipse fovet.* Unus Cod. Vat., *qui comes ipse.*

Deliciæ Domini, ^a quas tempora, vota ministrant,
Undique conveniunt flumine, fruge, polo.
Childeberti etiam dominatio longa refulgens
Te, Sigualde, diu sublevet arce, gradu.
Sit regio felix felicitis regis amore;
Atque boni comitis crescat honore fides.

CAPUT XXIII.

^b *Ad Galactorium comitem.*

[Galactorium, comitem ex defensore ac iudice creatum a rege, gratulatur; atque optat ut hinc ad gradum duris provehatur, id a Deo expectandum edocens, cui solemne parvos et humiles erigere. Postremo bene sperare jubet, atque hortatur ut colat virtutes, atque illas habeat totius vitæ auspices ac duces.]

Venisti tandem, ^c quod debebaris, amice,
Ante comes merito quam datus esset honor.
Bardigalensis eras, et cum ^d defensor amator
Dignus habebaris, hæc duo digna regens,
Iudicio regis valuisti crescere ^e iudex,
Famaque quod meruit, regia lingua dedit.
Debet et ipse potens, ut adhuc bene crescere possis,
Præstet ut arma ducis, qui tibi restat apex.

^a Ibid., *quæ tempora.*^b Edit. Paris., *quo debebaris.*^c Ad istam Galactorium, jam comitem, scribit Fortunatus carmen 31 lib. vii. Quod vero is sub Guntramno rege viveret, indicat ille distichus:

Cui rite excellens rex Gunthramnos honores
Majns adhuc debet, qui tibi magna dedit.

^d Edit. Paris., *defensor amore.*^e Iudices Palatini (ait Dufresne in Glossario) erant ii qui cum comite iudicabant. Iudicis itaque munus et locus erat gradus ad comitis dignitatem.^f Cantabria, regio Hispaniæ Tarraconensis erat, Gothicis subjecta. Pro Cantabris itaque Gothi veniunt.

A Ut patriæ fines sapiens tuearis et urbes,
Acquiras ut ei qui dat opima tibi.
^f Cantaber ut timeat, Vasco vagus arma pavescat,
Atque Pyrenææ deserat Alpibus opem.
Aut quasi grande loquor, facit hoc sacer unicus
[auctor.]

A Domino erigitur parvus, et altus homo.
De tyrone duces, venit et ^g de milite princeps.

Ut reliquos taceam, ^h Justinianus erat.

Hoc et in Ecclesia, Christo tribuente, refertur

: De exorcista aliquo pontificalis honor.

Egregius merito Martinus testis habetur,

: Qui fuit ante sacer, quam sacra jura daret.

Hoc agit omnipotens, totum qui condidit orbem:

Magnaque sola putes, quæ facit ipse potens,

B Lætior ergo precor, maneat in culmine rector,

Majora sperans, vir ratione sagax.

Rege sub hoc florens, æternaque regna requirens,

.

Justitia ac pietas tecum comitata coruscent,

Illa tuum pectus protegat, ista latus.

Alta fides etiam, dilectio fida nitescat,

Et Fortunato sis comes, amplius amor.

^g Unus Cod. Vatic., *de limite princeps*; corrupte.^h Justinianus, Justini imp. nepos erat ex sorore. Justinum porro ex genere infimo et obscuro fuisse, ac per omnes militiæ gradus ad summum imperii fastigium erectum, notum est: quæ et ejus nepoti Justiniano ex parte conveniunt. Hunc Justinus imperio associavit an. 527, pluribus antea muneribus in Rom. imperio, domi, militiæque perfunctum.C ⁱ Versus pentameter hujusce distichi deerat in Mss. omnibus, sive Vatic., sive quibus usus est Brow. Edit. Paris. B. biioth. PP., edita an. 1644, ita eum supplet:

Immortale piis actibus auge decus.

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

^a *Expositio Symboli.*

Summam totius fidei catholiçæ ^b recensentibus, in qua integritas credulitatis ostenditur, et unius Dei omnipotentis, id est sanctæ Trinitatis æqualitas declaratur, et mysterium Incarnationis Filii Dei, qui pro salute humani generis, a Patre de cælo descendens, de virgine nasci dignatus est, quo ordine, vel quando pertulerit, quomodo sepultus surrexerit, et in carne ipsa cælos ascendens ad dexteram Patris consederit, iudexque venturus sit, qualiter remissionem peccatorum sacro baptismate renatis contulerit, et resurrectio tandem humani generis in eadem carnem in vitam æternam futura sit, quia multa in Symbolo paucis verbis complexa sunt, me-

^a Qui hanc Symboli expositionem cum illa quæ exstat inter Rufini opera voluerit conferre, facile is videbit (ut et Brow. advertit), hanc ejus potius epitomen esse, et ex Rufini ingenio natam, quam Fortunati. Quod igitur Rufinus scripserat, Fortunatus, jam creatus episcopus Pictaviensis, ut videatur, ad

diocriter nobis sermo temperandus est, ne aut breviter dicendo non aperiant intellectum, aut prolixitate verbi generetur fastidium. Itaque cum resurgente Christo et ascendente in cælum, misso sancto Spiritu, collata ^c est apostolis scientia linguarum, D adhuc in uno positi hoc inter se Symbolum, unusquisque quod sensit dicendo, condiderunt, ut discedentes ab invicem hanc regulam per omnes gentes æqualiter prædicarent. Denique symbolum Græco collatio dicitur, quia hoc ipsi inter se per sanctum Spiritum salubriter condiderunt. Dicitur et indicium, quod per hoc qui recte crediderit indicetur. Ergo cunctis credentibus quæ continentur in Symbolo, salus animarum et vita perpetua bonis Actibus ^d præparatur.

plebem suam erudiendam in epitomen redigisse dicendus est.

^b Aliquot Mss., *recensentes*; atque ita ἀναλόγουσιν hic cernitur orationis.^c In uno Cod. Vat., *deest est.*^d Ibid., *præparetur.*

Credo in Deum Patrem omnipotentem.

Præclarum in primordio ponitur ^a cœlestis testimonii fundamentum, quia salvus ^b esse non poterit qui recte de salute non crediderit, Apostolo prædicante: *Credere oportet accedentem ad Deum (Hebr. 1, 6)*. Item: *Corde creditur ad iustitiam (Rom. 10, 10)*; et *Credidi, propter quod locutus sum (Psal. cxv)*; vel illud: *Iustus ex fide vivit (Rom. 1, 17)*, et: *Nisi credideritis, non intelligetis (Isai. vii, 9, juxta LXX)*. Ergo vel in rebus humanis nullum opus incipitur, nisi labor omnis ad effectum venire credatur. Unde credendum est in Deum, a quo tam præsens vita quam futura tribuitur. Deus autem appellatio est substantiæ sempiternæ, sive timoris divini. Igitur Deus est, sine principio, sine fine, simplex, incorporeus, incomprehensibilis. Patrem autem cum audis, agnosce quod habeat Filium veraciter genitum, quomodo possessor dicitur, qui aliquid possidet, et Dominus, qui alicui dominatur. Deus ergo Pater, secreti sacramenti vocabulum est, cujus vere Filius est verbum et speculum et character; et imago vivens Patris viventis, in omnibus Patris similis, ejusdem naturæ, et in divinitate genitus, Genitori per omnia coequalis. Nec quærat quomodo genuit Filium? quod et angeli nesciunt, prophetis est incognitum. Unde illud dictum est: *Generationem ejus quis enarrabit (Isai. LIII, 8)*? quam secretam originem cum proprio Filio novit ipse solus qui genuit. Nec a nobis Deus discutiendus est, sed credendus, qui in nobis ipsis nescimus quod sapimus, quomodo sapientiam, ingenium, aut intellectus consilium, aut mens nostra generat verbum. Sed, ut breviter dicamus, sufficit nos scire quia lux genuit splendorem, propheta testante: *In splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te (Psal. cix)*. Et illud: *Hic Deus noster; et non reputabitur alter ad eum; et post: In terris visus est, et inter homines conversatus est (Bar. III, 36, 38)*. Omnipotens vero dicitur, eo quod omnia possit et omnium obtineat potestatem, quia Pater omnia creavit per Filium.

Et in Jesum Christum.

• Jesus hebraice *Salvator* dicitur; hoc nomen digne convenit principi qui populo se sequenti possit salutem tribuere: cujus figuram Jesus Nave gerens, populum de deserto ^d in patriam, • et terram repromissionis certum est induxisse. Et iste de tenebris et terra ignorantæ sequentes se ad cœlos ducit. Christus dicitur a christæ unctio, et hoc nomen pontificale est, vel regale, quoniam reges ungebantur oleo corruptionis; hic autem a Spiritu sancto oleo exsultationis divinitus unctus est, propheta dicente: *Spiritus sanctus super me, propter quod unxit me (Isai. LXI, 1)*. Jesus ergo dicitur eo quod salvet populum; Christus, quod sit unctus Pontifex in æter-

num. Unicum Filium ideo, ut nil in hoc intelligas terrenum, sive corporeum, ubi de uno est unus, de luce splendor, de corde verbum, de mente sensus, de forte virtus, de sapientia sapiens, de æternæ natus est ^f æternus, per omnia idem quod Pater, hoc Filius. Nam unicus ideo, quia nec comparationem recipit cum reliquis creaturis, nec similitudinem, quia omnium rerum summus ipse creator est; homines autem filii Dei vocantur per gratiam; ille solus Filius genitus per naturam. Hucusque de Deitate Patris atque Filii textus ordo secutus est.

• Qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine.

Ille qui de Patre ante sæcula natus est, postea de Spiritu sancto, cujus templum in Virgine fabricatum est intelligendum. Nam sicut in sanctificatione spiritus nulla fragilitas existit, sic nec in partu ejusdem causa corruptionis apparuit. Qui in cœlis unus, in terris unicus, per portam Virginis ingredi nandum dignatus est. Hinc plurima prophetæ de conceptu Virginis et de partu locuti sunt. Unum tamen exemplum pro brevitate proponemus, de quo Ezechiel dixit: *Porta quæ respicit ad Orientem clausa erit, et non aperietur, et nemo transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ipse transibit per eam, et clausa erit (Ezech. XLIV, 2)*. Hoc tamen notandum est, quia Spiritus sanctus est dominicæ carnis Creator: Spiritus sancti hinc majestas ostenditur. Quod vero Deus majestatis de Maria in carne natus est, non est sordidatus nascendo de Virgine, qui non fuit pollutus hominem condens de pulvere. Denique sol, aut ignis si lutum inspiciat, quod teligerit purgat, et se tamen non inquinat; nec fuit Deo injuriæ causa misericordiæ, neque sit incredibile quod est ipse natus de Virgine, qui Adam de pulvere et primam mulierem potuit de costa formare.

Crucifixus sub Pontio Pilato.

Hinc multa prophetæ, ^h qualiter confixus in cruce, foratis pedibus, aceto, vel felle, aut vino myrrabato potatus, spinis coronatus, lancea percussus, super vestem ejus sorte missa, et in conspectu populi maligni manibus extensis in die pependit, prædixerunt, diligens lector inveniet. Tamen, ut breviter dicatur, in cruce suspensus est, ut nos a damnatione ligni vetusti dissolveret. Felle vero potatur, ut amaritudinem prævaricati pomi, et nimis acidi, amputaret. Spinis coronatur, ut maledictæ terræ vetustum crimen erueret. Lancea percutebatur, ut per plagam lateris aqua fluente, vel sanguine, baptismum vel mysterium martyrii promulgaret; et ut dicatur aliquid altius: In costa Christus percutebatur, ut vulnus nobis influxum per Evam, quæ de costa viri formata fuerat, amputaret. Ut tamen ad hoc intelligendum aliquantulum extendamur, sicut dicit Scriptura: *Cordis oculi aperti sunt ad intelligendum, quid sit ali-*

^a Duo Codd. Vat., *fidelis testimonium.*

^b Ms., *esse poterit qui recte de salute crediderit.*

^c Unus Cod. Vat., *Jesus autem hebraice.*

^d In nonnullis Mss. verbi in patriam desunt.

^e In altero Cod. Vat., *et in terram repromissionis.*

^f *Ibid.*, *natus est coæternus.*

^g In Edit. Parisiensi Biblioth. Patrum, t. VII, legitur: *Qui conceptus est de Spiritu sancto.* Mss. et textus Rufini, *qui natus est, etc.* Itow.

^h Unus Cod. Vat., *qualiter crucifixus in cruce.*

tudo, latitudo, ac profundum (Eph. iii 18), quod est crucis significatio. Et quare Dominus in patibulo se pati elegerit, quæritur. Ratio hæc redditur: crux species tropæi est, quod, devictis hostibus, solet fieri triumphanti; et quia Dominus tria regna sibi subiecit, suspensus in aere [Mss., aera] victoriam de cœlestibus et spiritualibus nequitiis est adeptus; expandens autem manus ad populum [Mss., populos], palmam de terrenis. Quod vero sub terra crux fixa est, ostendit eum et de Tartaro triumphare. Et quia de aliis, brevitatis causa, præterimus plurima, ne generemus fastidium, sic pro honore sanctæ crucis nobis hic sermo distenditur, ut vobis ædificatio, et illi crescat præconium. Ergo quia nec ipsa sidera in conspectu Dei pro humano crimine erant pura, et erat tota terra polluta, ideo suspensus est Christus in aere [Mss., aera], ut simul terras et astra purgaret; aut quia ipse dixerat: *Sicut Moyses exallavit serpentem* (Joan. iii, 14); ideo cruci suspenditur, ut ad implerentur verba quæ Creator prædixerat, aut, quia inter cœlum et terram grandis erat discordia, ut tolleretur reconciliator, se mediante, scandalum. In aere suspenditur, ut, se in medio posito inter cœlum et terram, et inter hominem et Deum, pax rediret post odium. Aut ideo, quia ante gravis latro in cruce confgebatur. Ergo ad hoc elegit Christus principale supplicium, ut hominem absolveret ^b originali peccato, quod erat principale tormentum. Aut ideo Deus in cruce suspenditur, ut pro captivitate nostra pretium sui corporis in statera mercator pensaret. Aut ideo crucifigitur, quia mortui eramus per pomum et arborem, ut denuo crux et Christus, id est arbor et pomum, per ipsam similitudinem nos a morte liberaret. Pomum dulce cum arbore!

Sub Pontio Pilato.

Bene hoc est additum, ut, iudice cum tempore designato, non esse videretur incertum. Sub Herode rege, qui eo tempore tetrarcha erat, ad quem Pilatus misit Dominum vincitum, et per hoc inter iudices pax provenit post odium. Et ^c legatus Dominus, magis legatarius, pax inter partes exstitit, et iudices a livore dissolvit.

Descendit ad infernum.

Hinc prophetæ plura dixerunt, unde est illud dictum: *Vita mea in inferno appropriavit, et factus sum inter mortuos liber* (Psalm. LXXXIV). Et illud: ^d *Tu es*

^a Mss., aera. In uno Cod. Vat., ideo cruci suspenditur.

^b Mss., originale peccatum.

^c Mss., ligatus.

^d Veteres sciunt Patres nonnulli (ut advertit Browerus) senserunt, cum Joannes non dubitaret Christum verum esse Messiam, illa sua legatione quæsisse num eadem opera moriturus esset, et ad inferos descensus? Quem proinde (addam ego) et Joannes, mox detruncato capite, ad inferos descensus, liberatorem suum expectasset. Lege sanctum Hier. in comment. in Matth. ad hunc locum de Joanne.

^e Unus Cod. Vat., ipso triduo in ventre.

^f Ibid., Psalmographus propheta; et deest Apost.

^g Mss., Dominus.

A qui venturus es (Matth. xi, 3)? quod lector requirens inveniet. Sed descendens ad infernum, injuriam non pertulit, quod fecit causa elementæ, velut ut rex intrans carcerem, non ut ipse teneretur, sed ut noxii solverentur.

Tertia die resurrexit.

De resurrectione ejus iidem prophetæ plura locuti sunt, quod et Jonas ^e triduo in ventre ceti permanens designavit.

Ascendit in cœlum.

Hoc ^f Psalmographus, prophetæ et Apostolus meminit, unde illud dictum est: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem* (Ephes. iv, 8). Ergo post passionem ^g Christus cœlos ascendit, non ubi non erat, Verbum Deus, qui semper in cœlis est, sed ubi adhuc verbum, caro factum, non sederat: unde videntes angeli carnis naturam cœlos intrare, stupuerunt dicentes: *Quis est iste rex gloriæ* (Psal. viii)?

^h *Sedet ad dexteram Patris.*

Nam et ipsum sedere mysterium est carnis assumptæ, et propectum sedis non divina, sed humana natura requirit; inde et hoc dictum est: *Parata est sedes tua, Domine* (Psal. xcvi). Et: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis* (Psal. cx). Et illud: *A modo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, judicaturus vivos et mortuos* (Matth. xxvi, 64). Aliqui, dicunt vivos, justos; mortuos vero, injustos. Aut certe vivos, quos in corpore invenerit adventus ⁱ Dominicus, et ^j intelligamus mortuos, jam sepultos. Nos tamen vivos et mortuos hoc est animas, et corpora pariter judicanda. Nam de adventu Domini et Malachias ait: (*Eccc venit Dominus omnipotens* (Mal. iii, 1). Et Daniel: *Eccc in nubibus cœli quasi ^k Filius hominis* (Dan. vii, 13). Et illud: *Sicut fulgor ab oriente, ita et erit adventus Filii hominis.*

Credo in sancto Spiritu.

In hujus commemoratione mysterium Trinitatis impletur, unus Pater, unus Filius, unus Spiritus sanctus, ut fiat distinctio personarum, vocabula discernuntur: Pater, ex quo omnia, et qui non habet Patrem: Filius ex Patre genitus; Spiritus sanctus de ^l Dei ore procedens, et cuncta ^m sanctificans. Ergo una divinitas in Trinitate, quia dixit Symbolum: Credo in Deum Patrem ⁿ, et in Jesum Christum, et in Spiritu sancto. Ergo ubi in præpositio ponitur, ibi divinitas approbatur, ut est: *Credo in Patre, in Filio,*

^b In Mss. quibusdam sequentia sine titulo præcedentibus junguntur.

ⁱ Unus Cod. Vat.: *Dominicus et mortuos jam sepultos. Nos tamen intelligamus vivos.*

^j Desideratur in quibusdam Mss. hic intelligamus.

^k Unus Cod. Vat., *Filium hominis.*

^l Venantius Fortunatus videtur hoc loco respici se ad illud psalmi xxxii: *Et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum firmata est; et ad illud Joau., c. xx: Hæc cum dixisset, insuflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum, etc.; quibus ex testimoniis divinitas Spiritus sancti, qui cum Patre et Filio adoratur, et eju-dem ex Patre Filioque processio ostenditur.*

^m Duo Codd. Vat., *et cuncta significans.*

ⁿ In uno Cod., *et in Dominum Christum, etc.*

in Spiritu sancto. Nam non dicitur, in sancta Ecclesia; non dicitur, in remissione peccatorum, ^a sed remissionem peccatorum credis.

Sanctam Ecclesiam.

Sancta, quia una est Ecclesia sine ruga. Sicut una fides, unum baptisma, in qua unus Deus, unus Dominus, unus Spiritus sanctus creditur; de qua in Canticis legitur: *Una est colu(m)ba mea*; nam hæretici congregant Ecclesiam, ubi ruga, et perfidiæ macula comprobatur.

Remissionem peccatorum.

Nobis in hoc sermone sola credulitas sufficit, nec ratio requiritur, ubi principalis indulgentia comprobatur. Ipse ^b rex æternus a nullo discutitur, si quodcumque largitur. Nam ille qui potuit hominem de luto facere, idem potens est ^c omne lutulentum purgare; et valet innocentiam perditam restituere, qui sepultos et membra perditam revocat ad salutem.

Resurrectionem carnis.

Summa perfectionis concluditur, et caro ipsa, quæ cadit, resurrectura erit immortalis, ut maneat. Licet resurrectio a paganis et a quibusdam hæreticis non credatur, tamen Isaias dicit: *Surgent mortui et ascitabuntur*; et Daniel ait: *Resurgent tunc qui sunt in terræ pulvere*. Christus dicit: *Quod autem surgent mortui, non legistis?* Et: *Non est Deus mortuorum, sed viventium*. Item Apostolus dicit: *Tu quod seminas non vivificatur nisi prius moriatur*. Et Scriptura dicit: *Post resurrectionem erunt sicut angeli Dei*. Ergo ^d nec hoc credentibus impossibile iudicetur, quia qui potuit hominem de terra componere, poterit hunc ex homine in angelum transformare, et post hanc vitam temporalem vitam æternam tribuere. Ergo moritur homo quasi granum in sulco, ut resurgat cum spico, et multiplicetur cum fructu, assimiletur et angelo: quod ipse salutis auctor nobis tribuere dignetur, qui, triumphato Tartaro, cum Patre et sancto Spiritu glorioso, principatum [principatu] intrans victor regnat in cælo. Amen.

CAPUT II.

Versus ad domnam Radegundem.

[Snum in Radegundem desiderium, quo se illa tempore incluserat, declarat, et optat ut eam quam celerrime a recessu suo reducem videat.]

Quo sine me mea lux oculis errantibus ^e abdit,
Nec patitur visu se reserare meo?
Omnia conspicio simul, æthera, flumina, terram;
Cum te non video, sunt mihi cuncta parum.
Quamvis sit cælum, nebula fugiente, serenum,
Te celante mihi, stat sine sole dies.
Sed precor, horarum ducat rota concita cursus,
Et brevitate velint se celerare dies.

^a Mss., *sanctam Ecclesiam ac.*

^b In uno Cod., *ipse rex terrenus a nullo dicitur*; corrupte.

^c In uno Cod. *omne etiam lutulentum.*

^d Ergo ne hoc credentibus.

^e Vide quæ diximus ad c. 11 et 12 lib. VII.

^f Unus Codd. Vat., *sororibus hoc sit*. Edit. Paris., *huc sit*.

A Consultum nobis, sanctisque sororibus ^f id sit.
Ut vultu releves, quos in amore tenes.

CAPUT III.

Ad eandem de natalitio abbatissæ.

[Natalem Agnetis abbatissæ diem celebrat hoc carmine, in quo et Radegundi pro natali filiæ, quam Christo peperat gratulatur; et ad extremum vota pro utraque facit.]

Mater opima, decens, voto lætare beato,
Gaude, natalem filia dulcis habet.

Hanc tibi non uterus natam, sed gratia fecit,

Non caro, sed Christus hanc in amore dedit,

Quæ sit in æterno tecum, tibi contulit auctor,

Perpetuam prolem dat sine fine Pater.

Felix posteritas, quæ nullo deficit ævo,

Quæ cum matre simul non moritura manet.

Sit modo festa dies saneto Radegundis honore,

Agnen hanc vobis Agnus in orbe dedit.

Gaudia distensos pariter celebretis in annos,

Et per vos populus vota superna colat.

Virgineosque choros moderamina sancta docentes,

Perpetuæ vitæ distribuatis ^h opes.

Hinc longinqua salus teneat vos ⁱ corpore viactas,

Rursus in æterno lumine jungat amor.

CAPUT IV.

Ad eandem, ut vinum bibat.

[Radegundem rogat et suo et Agnetis nomine, ut vino utatur atque modico ejus usu valetudini consulat.]

Si pietas et sanctus amor dat vota petenti,

Exaudi famulæ munere larga tuos,

Fortunatus agens, Agnes quoque, versibus orant,

Ut lassata nimis vina benigna bibas.

Sic tibi det Dominus, quæcumque poposceris ipsum,

Et tibi, sicut amas, vivat uterque rogans.

Suppliciter petimus, si non offendimus ambo,

Ut releves natos, mater opima, duos.

Non gula vos, sed causa trahat modo sumere vina,

Talis enim potus viscera lassa juvat.

Sic quoque Timotheum Paulus, tuba gentibus una,

Ne stomachum infirmet, sumere vina jubet.

CAPUT V.

Ad abbatissam de natali suo.

[Diuturnam ac inexplebilem ab Agnete opem sibi impensam declarat Fortunatus: quam dum præstaret, eandem a colloquiis cum Radegunde, et cibo, quamvis esurientem, refert abstinuisse. Ipsam, cui forte somnus obrepserat, ex hiemalium dierum brevitate et prolixitate noctium a somno nititur revocare, atque ejus ex lætitia sibi quoque tranquillitatem oboriri significat.]

Dulce decus nostrum, Christi sanctissima virgo,

Agnes, quæ meritis immaculata manes.

Sic tibi complacuit hodiernum ducere tempus,

Ut mihi inexpletam distribuisses opem,

^g Natalis dies hic erat, quo Agnes primum in abbatissam monasterii sanctæ crucis Pictaviensis a Radegunde constituta fuerat; qui dies (uti et alias adnotavimus) anniversaria solemnitate, quemadmodum et natalis episcoporum, celebrabatur.

^h Mss., *opes*.

ⁱ Unus Cod. Vat., *vos corpore junctas*.

Nec dare nunc dominae ^a modulamina dulciora linguae, A
 Cui dum verba refers, pascitur ore tuo.
 Abstulisse tibi etiam vos ipse probavi,
 Et quasi pro vobis est mihi facta fames.
 Audio, somnus iners radiantes pressat ocellos,
^b An nimias noctes anticipare velis?
 Cai non sufficiant hæc tempora longa quietis,
 Cum prope nox teneat, quod duplicata dies?
 Nubila cuncta tegunt, nec luna, nec astra videntur,
 Si sis læta animo, me nebulae fugiunt.
 Gaudia vera colat, quæ nos ^c hæc scribere jussit,
 Et tecum faveat ducta sub arce poli.

CAPUT VI.

Aliud ad eandem.

[Suam in Agnetem benevolentiam declarat, quam B
 non ullo ex libidinis fomite et causa natam testa-
 tur, sed ex charitate ortam, et cum Radegunde,
 plena pietatis, necessitudine.]

Mater honore mihi, soror autem dulcis amore,
 Quam pietate, fide, pectore, corde colo:
 Cœlesti affectu, non crimine corporis ullo,
 Non caro, sed hoc, quod spiritus optat, amo.
 Testis adest Christus, Petro, Pauloque ministris,
 Camque piis sociis sancta Maria videt:
 Te mihi non aliis oculis, animoque fuisse,
 Quam soror ex utero tu Titiana fores.
 Ac si uno partu mater ^d Radegundis utroque,
 Visceribus castis progenuisset, eram.
 Et tanquam pariter nos ubera chara beatæ
 Pavissent uno lacte fluente duos.
 Heu! mea damna gemo, tenui ne forte susurro,
 Impediant sensum ^e noxia verba meum.
 Sed tamen est animus simili me vivere voto
 Si vos me dulci vultis amore coli.

CAPUT VII.

Ad eandem.

[Absens Fortunatus suum in Radegundem deside-
 rium, ac pietatem significat; ac rogat Agnetem, ut
 quædam a se prætermissa in Radegundem officia,
 ipsa pro se expleat. Postremo diuturnam utrique
 vitam precatur, atque optat ut tres simul una dies
 tollat, nec se, qui mortali hæc in vita conjunctis-
 sime vixere, dividat futuræ vitæ conditio.]

Quæ charæ matri, quæ dulciora verba sorori
 Solus in absentis cordis amore loquar?

^a Edit. Paris., *moderamina dulciora*.

^b Edit. Paris., *ah! nimias... volens*. Ad finem ver-
 sus, unus Cod. Vat., *anticipare vobis*.

^c Hæc non alia videtur fuisse quam Radegundes,
 quæ Fortunatum ad Agnetem hoc poema scribere
 jussit. In uno Cod. Vat. legitur, corrupte, *scribere*
jungunt.

^d Unus Cod. Vat. Radegundis utroque: quod se-
 quendus est.

^e Edit. Paris., *mollia verba*.

^f Edit. Paris., *mater pietate*.

^g Edit. Paris., *Proficit almarum mihimet cibis*.

^h Unus Cod. Vat., *animum dilectio*.

ⁱ Eulogiarum, veteris Ecclesie usu ac sermone, pro
 panibus accipi solebant, qui in ecclesia ad sacrifi-
 cium offerebantur ac benedicebantur, et quorum
 pars ad sacram eucharistiam conficiendam sumeba-
 tur. Item pro panibus aut cibis aliis usurpari con-

Quas locus excludit, mens anxia voce requiret,
 Et simul, ut videat, per pia vota rogat.
 Te peto, chara soror, ^f matri pietate benigna,
 Quod minus impendi, tu famulare velis.
 Illa decens tecum longo mihi vivat in ævo,
 Et tribus in Christo sit, precor, una salus.
 Nos neque nunc præsens, nec vita futura sequestret,
 Sed tegat una salus, et ferat una dies.
 Illic tamen, ut cupio, vos tempora longa reservent,
 Ut soror, et mater sit mihi certa quies.

CAPUT VIII.

Ad eandem.

[Lætitiam suam declarat Fortunatus, quam ex eo
 perceperat, quod ejusdem ad preces Agnes sancti-
 monialibus epulum indulserat. Tum vota facit pro
 Agnete ip-sa, ac Radegunde, ac totius Pictaviensis
 monasterii ordine, ac felicitate.]

Accessit votis sors jucundissima nostris,
 Dum meruere meæ sumere dona preces:
^g Proficit mihimet potius cibis ille sororum:
 Has satias epulis, me pietate foves.
 Qua probitate micans partes componis utrasque,
 Me recreas animo, has saturando cibo.
 Pascunt membra dapes, ^h anima dilectio nutrit,
 Quæ, cui plus opus es, dulcior esca venis.
 Audiat Omnipotens et te pia vota petentem,
 Ut tibi perpetuos fundat in ore cibos.
 Sæcula longa simul, cum matre superstitæ, vernes,
 Et vestro fræno stet chorus ille Deo.

CAPUT IX.

Ad eandem pro ⁱ Eulogiis transmissis.

[Gratias agit pro epulis quas Agnes dono sibi mi-
 serat, ac ejus erga se liberalitatem, sæpius missis
 testatam muneribus, commemorat. Postremo lan-
 cem, variis dapibus onustum, ac collis iustar,
 tumentem, et ornatum, lepide describit.]

Sollicita pietate jubes cognoscere semper,
 Qualiter hic epulis, te tribuente, fover.
 Hæc quoque prima fuit hodiernæ copia cœnæ,
 Quod mihi ⁱ perfuso melle dedistis olus.
 Nec semel, aut iterum, sed terque quaterque cucurrit,
 Cujus me poterat pascere solus odor.
 Portitor ad tantos missus non sufficit unus,
 Lassarunt totiens, qui rediere, pedes
 Præterea venit missus cum collibus altis,
 Undique carnali monte superbus apex.

D

sueverant, quos episcopi ac presbyteri privatim ad
 se mutuo mittebant cum litteris saluatoriis, antea a
 semet benedictos. Item, qui in mensis episcoporum
 et abbatum appositi, ac benedictione ab iisdem
 donati, postea distribuebantur. Eadem eulogia deinceps
 vel pro quovis munere, misso aut accepto,
 latius usurpatæ, ut etiam hoc loco, et deinceps alias a
 Fortunato. Qua sub significatione adhibentur vel
 c. 54 Regul. S. Benedicti, in quo quæritur: *si debeat*
monachus litteras, vel eulogias suscipere: statuiturque:
nullatenus licet monacho nec parentibus suis, nec a quo-
quam hominum, nec sibi invicem litteras, aut eulogias,
vel qualibet munuscula accipere aut dare sine præcepto
abbatis. Addi his potest testimonium S. Basilii in
 Ἐπιστολῆς, num. 60, dicentis: *Εἰ τις πῖμπει τινὶ*
εὐλογίαν, ἢ δέχεται τι ποτὶ παριστῶτος τοῦ ἀρχιμανδρι-
τον γενέσθω ἀπειλογίας.

ⁱ Edit. Paris., *perfusum melle*.

Delicis cunctis, quas terra, vel unda ministrat,
Compositis epulis hortulus ^a unus erat.
Hæc ego nunc avidus superavi cuncta gulosus.
Et mons et hortus ventre tenetur iners.
Singula ^b nec refero, quia me tua munera vincunt.
Ad cœlos victrix, et super astra voles.

CAPUT X.
De eadem re.

[Varias item epulas quas Agnes ad se miserat, describit; quas una Radegundi, cujus liberalitatis ministra Agnes fuerat, refert acceptas.]
Mu triplices epulæ concurrunt undique fusæ,
Quid prius excipiam, me bonus error habet.
Carnea dona tumens, argentea ^c gavata perfert,
Quo nimium pingui jure natabat olus.
Marmoreus defert discus, quod gignitur hortis,
Quo mihi mellitus fluxit in ore sapor.
Intumuit pullis vitreo scutella rotatu,
Subductis pennis, quam grave pondus habens!
Plurima de pictis concurrunt poma canistris,
Quorum blandifluus me saturavit odor.
Olla nigella nimis dat candida pocula lactis,
Atque superba venit, quæ placitura fuit.
Hæc dominæ matri famulans, hæc munera natæ
Junctus amore pio ^d certius ipse loquor.

CAPUT XI.
Aliud de floribus.

[Convivium quod sibi Agnes, floribus ac frondibus, viridantis horti ad speciem, artificiose intextis, picium ornatumque instruxerat, venuste et eleganter describit.]
Respice delicias, felix conviva, beatas,
Quas prius ornat odor, quam probet ipse sapor.
Molliter arridet rutulantum copia florum,
Vix tot campus habet quot modo mensa rosas.
Albent purpureis ubi lactea lilia blattis,
Certatimque novo fragrat odore locus.
Insultant epulæ, stillanti germine fultæ,
Quod mantile solet, cur rosa pulchra tegit?
Complacuit melius sine textile tegmine mensa,
Munere quam vario suavis obumbrat odor;
Emituit paries viridi pendente corymbo,
Quæ loca calces habet, huc rosa pressa rubet.
Ubertas rerum tanta est, ut flore sereno,
Mollia sub tectis prata virere putes.
Si fugitiua placent, quæ tam cito lapsa recedunt,
Invitent epulæ nos, paradise, tuæ.
Dædalicis manibus nituit textura sororis,
Tantum digna fuit mater habere decus.

CAPUT XII.

Aliud pro eulogiis transmissis.

[Missis ad Agnetem eulogiis, non tam se mittere dicit quam referre. Agnetis et Radegundis erga se munificentiam commendat, ac veniam postulat quod

^a Unus Cod. Vat., *hortulus intus erat.*

^b Ibid., *singula nec fero.*

^c Gavata, seu gabata, est vas escarium, quasi cavata. Et differt a concha, quod hæc concava. Joan. de Janua apud Dufres. Vide quæ diximus ad c. 24, l. vii. Edit. Paris., *gravata*, et in margine *grabata.*

^d Unus Cod. Vat., *tertius ipse loquor.* Sic quoque.

A munera illa miserat. Postremo communes pro se Pictaviensis monasterii preces efflagitat.]

Munera direxi, sed non mea, crede fatenti,

Ad te quæ veniunt sunt tua dona magis.

Melle superfusas cunctorum porrigis escas,

• Cujus ab ore prius dulcia mella fluunt.

Copia quanta mihi maneat de munere vestro,

Credite, dum spargit jam gula victa cibos.

Sed mihi da veniam, venerando corde benigna,

Quod præsumpsit amor, sit veniale mihi.

Nunc Christum pro me chorus ille verendus adoret,

Nec peccatorem me mea culpa gravet.

CAPUT XIII.

Pro castaneis.

B [Vimineam fuscillam, sui ipsius manibus textam, una cum castaneis, ad Agnetem et Radegundem dono mittit Fortunatus.]

Ista meis manibus fuscilla est vimine texta,

Credite mi, charæ mater et alma soror.

Et quæ rura ferunt, ^f hæc rustica dona ministro,

Castaneas molles, quas dedit arbor agris.

CAPUT XIV.

Pro lacte.

[Agneti ac Radegundi gratias agit Fortunatus pro misso ad se lacteo pulmento, cujus formam et opus describit. Ad extremum optat ut illæ diu sint superstites.]

Aspexi digitos per lactea munera ^g pressos,

Et stat picta manus hic ubi ^h crema rapis.

Dic, rogo, quis teneros sic sculperis compulit utres,

Dædalus an vobis doctor in arte fuit?

C O venerandus amor, cujus ⁱ, faciente rapina,

Subtracta specie, venit imago mihi.

Spes fuit hæc quoniam tenui se tegmine rapit,

Nam neque sic habuit pars mihi parva dari.

Hæc facias, longos Domino tribuente per annos,

In hac luce simul matre manente diu.

CAPUT XV.

Aliud pro lacte.

[Manus item ex lacte, missum ad se ab Agnete et Radegunde, commemorat, atque sibi id genus alimenti, ut infirmo, idoneum esse jocatur.]

Quid tam dulce darent mihimet materque sororque,

Quam modo quod tribuunt congrue lactis opem?

Sicut apostolico præcepit dogmate Paulus :

D Cum infirmis animis lac jubet ipse dari.

i Sollicitam mentem geritis de nomine nostro,

De vobis semper sit pia cura Deo.

CAPUT XVI.

Pro prandio.

[Alterius ex fraude et opera ab ejus ad quem scribit colloquio se divulgum fuisse conqueritur, quo prandio interesset; in quo cum careret ejus sermone ac præsentia, inter epulas se jejunasse affirmat,

Edit. Paris.

^e Unus Cod. Vat., *cujus ab ore plo.*

^f Unus Cod. Vat., *hic rustica.*

^g Duo Codd. Vat. *lactea munera fixos.*

^h Cangius in Gloss. *Creinum cremor est, nostris crème* : tum citatur hic locus Fortunati.

ⁱ Edit. Paris., *fugiente rapina.*

^j Edit. Paris., *Sollicita soror et genitrix de.*

contestans sibi pro exquisitis epulis ejusdem verba A
futura fuisse.]

Nescivi, fateor, mihi prandia lassa parari :

Sic animo merear posse placere tuo.

Nec poterat aliqui vultu me avellere vestro,
Si non artificis fraus latuisset inops.

Quis mihi det reliquas epulas, ubi voce fideli,
Delicias animæ te loquor esse meæ

A vobis absens colui jejunia prandens,
Nec sine te ^a poterat me saturare cibus.

Pro summis epulis avido tua lingua fuisset,
Replessent animum dulcia verba meum.

Ordine sed verso medicus fera vulnera gignit
Et fallax artem decipiendo probat.

Quem nunquam saturat, quidquid mare, terra mi-
nistrat, B

Credebat solo me saturare meo.

Sed modo da veniam, quæso, pietate parata,
Alterius facinus nec mihi constet onus.

CAPUT XVII.

De munere suo.

[Fortunatus munusculum, propriis manibus elaboratum, mittit ad Agnetem et Radegundem, quamvis exile ac tenue, pro offerentis tamen animo, haud contemnendum ipsum affirmans.]

^b Composui manibus propriis hoc munus amoris,
Sed tibi vel dominæ sit rogo dulce meæ.

Quamvis exiguo videantur inepta paratu,
Crescant affectu quæ modo parva fero.

Si bene perpendas, apud omnes semper amantes,
Muneribus parvis gratia major inest.

CAPUT XVIII.

Pro prunellis.

[Prunellas mittit ad Agnetem et Radegundem, rogans ne, quamvis parvum munus, eas despiciant, Deum asserens præstiturum quo meliora dando plus placeret. Postremo hortatur ut iis secure vescantur: nullam quippe in illis, ut in fungis, latere suspicionem veneni.]

Transmissas epulas, quæ pruna nigella vocantur,
Ne, rogo, despicias, quæ mihi sylva dedit.

Si modo dignaris ^c sylvestria sumere poma,
Unde placere queam, dat meliora Deus.

Hoc quoque non metuas quod ramo umbrante pe-
[pendit

Non tellus fungos, sed dedit arbor opes.

Non ego crudelis qui matri incongrua præstem,
Nec dubites puros sumere fauce cibos.

CAPUT XIX.

Pro aliis deliciis et lacte.

[Missis ad se ab Agnete variis ciborum deliciis, jejunia missa ad se fuisse, jocando dicit: velitum quippe ^a medico quominus vesceretur. Lacte tamen, quod una cum cæteris misum fuerat, se usurum affirmat.]

Inter multiplices epulas jejunia mittis,
Atque meos animos plura videndo cremas.

^a Edit. Paris., poteram me saturare cibo.

^b Unus Cod. Vat., composui propriis manibus.

^c Unus Cod. Vat., si modo dignarer. Edit. Paris., Si modo velle tuum est, sylvestria.

^d Unus Cod. Vat., hinc me pascitis; mendose.

Respiciunt oculi, medicus quo non jubet uti,
Et manus illa vetat quod gula nostra rogat.

Attamen ante aliud, cum lactis opina ministras,
Muneribus vincis regia dona tuis.

Nunc cum matre pia gaudens soror esto, precamur,
Nam nos lætitiæ mensa benigna tenet.

CAPUT XX.

Pro ovis et prunis

[Acceptis ab Agnete et Radegunde prunis et ovis, agit gratias, et earum jussis se narrat paruisse; quæ, ut bina ova sumeret ad vesperam, præscripserant.]

Hinc me deliciis ^d, illinc me pascitis herbis,

^e Illinc ova occurrunt, hinc mihi pruna datur.

Candida dona simul præbentur et inde nigella,
Ventre utinam pax sit, sic variante cibo.

Me geminis ovis jussistis sero cibari,
Vobis vera loquor, quatuor ipse bibi.

Atque utinam merear cunctis parere diebus:
Sic animo ceu nunc hoc gula jussa facit.

CAPUT XXI.

De absentia sua.

[Pluvio cælo impeditum se fuisse narrat, quominus ad Agnetem et Radegundem veniret, ne unam quibus horam ceteroquin abfuturus.]

Si me non nimium pluvialis aura vetaret,
Dum nesciretis, vos repetisset amans.

Nec volo nunc absens una detenter ut hora,
Cum mea tunc lux est, quando videtur amans.

CAPUT XXII.

De convivio.

C [Radegundem adjurat, ut in convivio aliquid et ipsa
cibi sumeret.]

Per pietatis opus, per qui pius imperat astris,
Per quod mater amat, frater et ipse cupit :

Ut, dum nos escam capimus ^f, quodcunque ciberis,
Quod si tu facias, bis satiabor ego.

CAPUT XXIII.

De eadem re.

Convivium, quod sibi instructum fuerat, multiplici-
bus epulis varium, describit.]

Deliciis variis tumido me ventre tetendi,
Omnia sumendo lac, olus, ova, butyr.

Nunc instructa novis epulis mihi fercula dantur,
Et permixta simul dulcius esca placet.

Nam cum lacte mihi posuerunt inde butyrum
Unde prius fuerat, huc revocatur ^g adeps.

CAPUT XXIV.

Versus in convivio facti.

[Agnete et Radegundi se excusat Fortunatus, quod somno distentus, nequivit versus in convivio fundere. Nactus vero occasionem, hosce se narrat ad ipsas mittere, amore somnum vincente.]

Inter delicias varias mixtumque saporem,
Dum dormitarem, dumque cibarer ego,

^h Os aperiebam, clauderam rursus ocellos,
Et manducabam, omnia jura videns.

^e Ibid., hic ova.

^f Edit. Paris., quocunque.

^g Butyrum scilicet, e lacte eductum, ac lacti iterum immixtum.

^h Ed. Paris., Os aperiebam, clauderam tunc rursus.

Confusos animos hab mihi credite, cbaræ;

Nec valui facile libera verba dare.

• Nec digitis poteram, calamo neque pingere versus,
Fecerat incertas ebria musa manus.

Nam mihi vel reliquis sic vina bibentibus apta,
Ipsa videbatur mensa natare mero.

Nunc tamen, ut potui, matri pariterque sorori,
Alloquio dulci carmina parva dedi.

Et si me somnus multis impugnat habenis,
Hæc, dubitante manu, scribere ^b traxit amor.

CAPUT XXV.

De eadem re.

Blanda magistra suum verbis recreavit et escis,
Et satiat vario deliciante joco.

CAPUT XXVI.

De munere suo.

[Parvum se munus, sed amore amplum, ad eandem scribit mittere. Quocirca rogat ne spernant.]

• Si non completis quod hic completa vocatur,
Hæc rogo suppliciter, suscipe ^d summe libens.

Nec parva spernas, • non tu mea vota requiras,

^f Munere in angusto cernitur amplus amor.

^a In uno Cod. Vat., non *digitis*.

^b Ibid. sequens poema cum isto coniungitur.

^c Post completam scilicet, seu completorium, non licebat monachis sive monialibus cum quoquam eloqui, ac propterea nec munera recipere. Leges Regulæ S. Benedicti, cap. 42, cui affinis illa S. Cæsarii qua Pictaviensis monasterii sanctimonialia utebantur. In Vita S. Agili, abbatis Resbacensis, c. 20, scribitur quod, completorii dato signo, ostiarius claudebat ostium, atque ad abbatem claves deferrebat. Edit. Paris. :

Si non complevi cupiens, quod amator haberem.

In marg. ut Brow.

^d Edit. Paris., *dona libens*.

^e In uno Cod. Vat., *nam tu mea vota*. Al. Mss., *nec munera magna*. Edit. Paris., *Nec parvum spernas, nec tu*.

^f In altero, *Munus ad angustum*, Edit. Paris. *Munus in angustum*.

^g Hunc titulum restituit Brow. ex ms. Trever. fide, quem unus Cod. Vatic. præ se fert. Idem vero subdit: *quin tamen libri nonnulli de oratorio Illacensi, vel Tincillacensi titulum prætulert, negari non potest, et indicis Vaticanis lacunæ id innuerunt de oratorio Piliavensi, torsitque non parum ea lectio Pulmannum, qui in indice suo hoc titulo reperto de oratorio Apiliacensi, negat in Metelli et Gualteri membranarum ullum carmen ab se repertum. Est autem Odæporicon; quo nomine illud Trithemius, ut putamus, seu singulare opusculum, recensuit.*

^h Unus Cod. Vat., *momenta notantur*.

ⁱ In quibusdam exemplaribus (ut notat Brow.) legebatur *Egomundus*, ea forma, ait, qua *Edmundus* et *Egmundus*.

^j *Miram varietatem (ait Brow.) recipit hic locus. Veteres libri tres G. S., et Frid. Tiliob. Tincillacensi legunt; alii retinent lectionem ind. catam. At Vaticani et Pulmanniani ductus vestigia Illaco quidpiam superaddendum suadent, quod ex ipsorum scriptura facile elicias, referente Apiliacum et Piliacum, pro quibus æquidem, donec in alterutram partem magis liqueat, Dullacum, olim erutum, reposuerim; ubi et oratorium exstiterit, de quo nonnulli meminere libri. Ibidem notat Brow. villam Dullacensem ab Andegavensi urbe haud longe abfuisse; cum ejusdem mentio in Vita S. Albini, a Fortunato scripta, occurrat*

CAPUT XXVII

s Ad eandem de itinere suo.

[Exorditur carmen a communis vitæ fragilitate et incertis fortunæ casibus; tum iter suum quod susceperat, atque gravem qua jactatus fuerat tempestatem describit: parum abfuisse affirmans quin eadem obrueretur. Postremo suum erga Agnetem ac Radegundem desiderium declarat.]

Casibus innumeris hominum ^h momenta rotantur,
Instabilique gradu pendula vita meat.

Ipsa futurarum titubans mens anxia rerum,
Ventura ignorat quid sibi lux pariat.

Nam me digressum a vobis ⁱ Eomundus amator,
Illa suscepit, qua bonitate solet.

Hinc citus excurrens Cariacæ devehor aulæ;
Tunc ^j Illacensi perferor inde loco.

B Hinc sacer antistes rapuit me ^k Domitianus,
Ad ^l sancti Albini gaudia festa trahens.

Inde relaxatus per plura pericula, ^m fessa,
Puppe sub exigua fluctus et imber agit.

Quo gravis incumbens Aquilo subverterat annem,
Et male curvatos extulit unda sinus:

Nec sua commotos capiebant littora fluctus,
Invadunt terras æquora fusa novas.

num. 12. Sed alii, quibus et ipse assentior, nomine Illacensis loci, designari malunt monasterium *Cinillacense*, sive *Tincillacense*; in quo S. Albini abbatem fuisse, antequam crearetur Andegavensis episcopus, auctor est Fortunatus in ejus Vita, num. 5. Ad hoc itaque monasterium eundem Fortunatum divertisse crediderim, atque inde a Domitiano ad festa S. Albini celebranda Andegavum evocatum fuisse. Quocirca pro *Tincillacensi*, erro e amānensium, *Tunc Illacensi* in hoc poema irrepsisse judicandum est, ex brevi literæ unius mutatione inductum.

^k Hic Domitianus successit Eutropio in sede Andegavensi. Interfuit concilio Parisiensi III, habito an. 557, ut ostendit ad hunc annum Coitius; et postea Turonensi II an. 566; idem ipse qui Namnetensis ecclesiæ dedicationi interfuisse a Fortunato commemoratur lib. III, c. 6, idque an. 568, ut censet Coitius: post quem annum non die v. xii, cum Baudigisius, ejus successor, non superesset ad an. 572, quo anno in sede Andegavensi sedebat Audoveus, ut ibidem ostendit Coitius. Non video autem cur Browerus Domitianum episcopum Catalaunensem fuisse memoret, cum ne quidem sedisse Catalauni hujusce nominis episcopum, a tate Fortunati, reperiam, ut alibi dixi. S. Domitianus quidem, S. Memmii discipulus, Catalauni ep. fuit, sed multo ante Fortunatum.

^l Unus Cod. Vat. ad S. Elentii; alius, ad Sancti Alenni. Sed Brow. ex mss. reposuit ad S. Albini. Porro Vitam S. Albini episcopi Andegavensis scripsit Fortunatus, teste Gregor. Tur., cap. 96 de Glor. Confess. quam vide infra in secunda parte Op. ipsius Fortunati. In prologo autem ejus Vitæ Fortunatus sic alloquitur eum, cujus hortatu ad illam conscribendam accesserat: *Memini, ait, vir apostolice, cum ad urbem quam Christo præsule regis, vestris me præsentaturus obtulibus, occurrissem, inter reliqua maturitatis consulta, quæ sensu divite, torrentis more, mihi visus es inundare, etiam de sacratissimo viro, domno Albino antistite, vos fecisse tenuiter mentionem, etc.* An forte hic Domitianus ipse fuit qui Fortunatum, cum ad se venisset, ut legitur in hoc carmine, modeste rogaverit, quo S. Albini Vitam conscriberet?

^m Mss., *fessum*.

Pascua, rura, nemus, segetes, viburna, salictum,
 Viribus iratis, una rapina tenet.
 * Huc mihi commissi per confraga murmura ponti,
 † Flatibus horrendis laxa fremebat hiems.
 Surgebatque cadens per aquosa cacumina puppis.
 Ascendens liquidas † monte cavante vias.
 Quo rate suspensa modo nubila nauta tenebat,
 Gurgite subducto rursus ad arva redit.
 Fluctibus infestis, pelagi spumante procella,
 Assidue rapidas prora bibebat aquas.
 Equora lambebant inimica pace carinam,
 Tristius amplexu nos nocitura suo
 Sed mora nulla vetat varias memorare querelas,
 Post referenda simul, murmura corde tego.
 Hoc mihi præcipue divina potentia præstet.
 Ut cito felices vos revidere queam.

CAPUT XXVIII.

Aliud de itinere suo.

[Hiemis asperitatem, gelu ac nive late omnia tenente describit; ac illam sibi itineris tarditatem injecisse, subobscurè innuit.]

Passim stricta riget glacies concreta pruinis,
 Nec levat afflictas flexilis herba comas.
 Terra jacet crustata gelu sub cortice duro,
 Mollis et arboreas nix tegit alta comas.
 Proflua crustatum struxerunt flumina murum,
 Et densata gravem vestiit unda cutem.

* Unus Cod. Vat., *huc mihi commissio*, quod seq. Edit. Paris., *Tunc mihi commissio*.

† Alius Cod., *Flatibus horrifera*; mendose. Edit. C Paris., *Flatibus horrifera*.

† Edit. Paris., *monte vacante*.

* Duo Codd. Vat., *nec cupimus subter*.

* In uno Cod. Vat. Fortunati carminibus sequens poëna subtextitur, quod hic repono, licet nulla nota appareat, setum ipsum esse Fortunati. En illud :

Principium anni jam sancit tropicus Capricornus :
 Mense Numæ in medio Soli astat [Ms., distat] sidus
 (aënarum :

Procedunt duplices in Martia tempora pisces :
 Respicit [Ms., Respicis] Apriles aries fixo ore [Ms.,
 [fixare] Kalendas :

Maius Agenori miratur cornua Tauri.
 Junius æquatos cælo videt ire lacones :
 Solstitio ardentis Canceri fert Julius astrum.
 Augusti mensem Leo fervidus igne perurit.
 Sidere, Virgo, tuo Bacchum [Ms., Bacchii] September

[opimat :
 Æquat et October, sementis tempore, I. bram :
 Scorpius hiberni [Forte hibernus aut Hibernum] præ-

[ceps jubet ire Novembrem :
 Terminat Arcitenens medio sua signa Decembri.

† Hoc poema proferimus descriptum ex vetere

A Mole sua frenantur aquæ, se lympha ligavit,
 Obice sub proprio vix sibi præbet iter.
 Fluminibus mediis nata est crystallina ripa,
 † Nec capimus subter, nec superitur iter.
 Asperius tumuit glacies, Aquilone fremente :
 Cui dabit illa viam, quæ sibi pugnat, aqua *.

CAPUT XXIX.

[Fortunatus pro eo qui se sacraverat vota facit, nec non pro rege; atque una præsentis sorores ad eadem vota faciendâ invitât.]

† nos qui dedit esse sacros,
 Vivat et ipse sacer; dicque sinistra soror.
 Lux tua, Salvator, tali pro munere cingat,
 Nos tibi qui statuit, quinta quid inde taces?
 B Lumen inextinctum sis, rex bone, semper, ut opto,
 Hæc te parva licet vota monere queant.
 Ordine Luciflavo dignum cape, victor, honorem :
 Hæc ego qui † media : subde secunda sequens.
 Omnibus in populis nomen sibi vindicet alium
 Largus et hic dator : quid modo quarta siles?
 Perpetuo Christi dignum tueatur amorem
 Iste Dei cultor : ultima dextra refer.
 Magnificum regem tua nam virtute corona,
 Te precor, celse Deus : septima sicque petis.
 Atris expulsis nostro de corde tenebris
 Semper inextincto simus splendore corusci.

membrana, adnexa uni e Codd. bibliothecæ Vat., in qua et carmen de S. Cruce, quod incipit : *Vexilla regis*, etc., et nonnulla alia Fortunati carmina, sive potius eorum partes lacera leguntur. Illud vero Fort. esse, quamvis titulus non indicet, qui ahest æque ab omnibus quæ illa membrana continentur, carminibus, satis ostendit et stylus proprius Fort. ipsius, et mentio *sororum*, sive sanctimonialium facta, ad quas sermo omnis dirigitur : et vota pro rege ; quod alias solenne Fortunato fuit. Obscurum vero, et incertum hujusce poematis argumentum est. Si licet tamen aliquid conicere, mihi illud ex tempore dictum videtur in conventu monialium monasterii S. Crucis Pictaviensis, forte eo die quo ipse sacerdos initiatus, aut etiam episcopus Pictaviensis inauguratus fuit. Hinc etenim vota facit pro eo qui se sacraverat, ac Deo statuerat ; nec non pro rege, cuius opera fortasse illum honoris gradum conscenderat. Dolendum sane prima poematis verba ita longo usu ac vetustate in ins. delrita esse, ut nec eorum vestigia appareant : a quibus fortasse lumen toti poemati affunderetur. Illa quippe videntur expressisse ejus nomen, de quo ait Fortunatus, quod se dederat esse *sacratum*. Atque hæc ex mea conjectura protulisse sufficiat.

* Forte, *Medius*.